ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1
JEUDI
1er FEVRIER
2001

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.092 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.092

ՕՐԷՆՔԻՆ ՅՈՒՋԱԿՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թուրք կառավարութիւնը Հայերու ցեղասպանութեան օրէնքին նախագահ Ժ. Շիրաքի կողմէ ստորագրութեան հակազդելով յայտարարութիւն մը հրապարակած է։ Հոն, «Ֆրանքօ-թրքական յարաբերութիւններու տրուած ծանր հարուած մը» կ'որակուի վերջին զարգացումը, բանլ տալով որ Ֆրանսայի կառավարութիւնը չէ կրցած տէր մնալ Թուրքօֆրանսական գարաւոր բարեկամութեան։ Ցեղասպանութեան օրէնքով, Ֆրանսա, ըստ Թրքական տեսակէտին, անտեսած է իրաւական պետութեան մը օրէնքները, քանի որ նոյնիսկ առիթ չէ տրուած որ իրաւաբաններու կողմէ շարադրուած ընագիրը Սահմանադրական Ատեանին առջեւ քննարկուի։ «Իր պատմութիւնը մէկդի ձգելով, Թուրքիոյ անցեալին մասին նման օրէնքի մը անարդարօրէն հռչակումը ա՛լ աւելի կը քաջալերէ Թուրքերու եւ օտարներու թշնամութիւնը հրահրող շրջանակները որոնց ազդեցութիւնը օրէ օր կ'աւելնայ այդ երկրին մէջ։ Այս բոլորին պատասխանատուութիւնը Ֆրանսայի պիտի պատկանի» կ'ըսէ յայտարարութիւնը ու կ'աւարտի հետեւեալ տողով. «Բարեկամութեան սահմաններուն մէջ անպարփակելի, երկակի չափանիշով այս կեցուածքը կը դատապարտենք ու վճռակամութեամբ կը մերժենք»։

Յունուար 31-ի Թուրք մամուլը լեցուն է զայրոյթի ու ցասումի արտայայտութիւններով որոնք ուղղուած են գլխաւորաբար նախագահ Շիրաքի։ Ան կը նկատուի Ֆրանքօ-թուրք դարաւոր բարեկամութեան վերջ տուող դէմք մը որ իր յուսախաբութիւն պատճառած է Թրքական շրջանակներու։ Կայ տեսակէտ մը որ Թրքական կողմը չէ յաջողած 60 ծերակուտական համոզել, որպէսզի դիմեն Սահմանադրական Խորհուրդին, բեկանել տալու համար օրէնքը։ Իսկ տնտեսական դետնի վրայ Ֆրանսայի դէմ կիրարկուելիք պատժամիջոցները, յայտնապէս, ընդհանուր համախոհութիւն չեն վայելեր։

Նոյն մամուլը տեղ տուած է ղեկավար դէմքերու հակազդեցութիւններուն ալ. Հանրապետութեան նախագահը Ն. Սէզէր աննախադէպ հակասութիւն կը նկատէ երեւոյթը որ Ֆրանսայի Ազգային Ժողովը մինչ կը խուսափի իր պատմութեան առընչուած օրէնք մը պատրաստելէ, այլ երկրի մը պարագային, միմիայն ներքին քաղաքականութեան հաշիւներով պատմագիրի դեր կը ստանձնէ ու կը վճռէ ամենայն հանդգնութեամբ։

Վարչապետ Էճէվիթ գրեթէ յուսախաբ չէ։ «Զզարմացանք» կ'ըսէ, աւելցնելով հանդերձ թէ Ֆրանսայի հետ յարաբերութիւններուն մէջ կարեւոր յուսախաբութեան մը դէմ յանդիման մնացած են։

Արտաքին գործերու նախարար Ի. Ճէմ Ֆրանսայի ընթացքին մէջ կը տեսնէ Ալժերիոյ մէջ գործուած Ֆրանսական վայրագութիւնը մոռցնելու նպատակը։ Նաեւ օտարականներու, յատկապէս Թուրքերու, մահմետականներու, դէմ թշնամութեան արտայայտութիւն կը նկատէ եղածը։

Հանրապետութեան նախկին նախագահ Ս. Տէմիրէլ Նախագահ Շիրաքը կ'ամբաստանէ իր երկրին շահերը պաշտպանելու անկարողութեամբ։ Կ'ըսէ թէ Ֆրանսայի Նախագահը յայտնած է իրեն որ հայ դատին դրդումով ընդունուած է օրէնքը. «Ֆրանսա իր ազգային շահերուն հետամուտ հաստատութիւններէ՞ կը ղեկավարուի թէ Հայերէ» հարց կուտայ Ս. Տէմիրէլ։

ԵՐԲ ԼՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾՈՒԻ ՈՐՊԷՍ ԳՐԳՌՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑ ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Ֆրանսայի նախագահին կողմէ ցեղասպանութեան օրէնքին ստորագրութենէն անմիջապէս ետք Պոլսոյ հայ համայնքներուն –առաքելական, կաթողիկէ, բողոքական– աշխարհական ներկայացուցիչներուն կողմէ յայտարարութիւն մը հրապարակուած է. հոն կ'ըսուի թէ օտար խորհրդարաններու նման միջամտութիւնները իրենց եւս յուզում կը պատճառեն եւ ժխտական ազդեցութիւն կը գործեն, ինչպէս բոլոր Թուրք հայրենակիցներուն։ Կը կրկնուի թէ որպէս անհատ, Թուրքիոյ Հայերը տնտեսական, իրաւական, ընկերային, կրօնական մարզի ոչ մէկ հարց ունին. գլխաւորաբար կրօնական տեսանկիւնէն, կ'ապրին բացարձակ ազատութեան մէջ։ Իսկ հաւաքական կարգ մը խնդիրներ համայնքին ներկայացուցիչներուն կողմէ պետական վերին մարմիններու ուշադրութեան յղուած է եւ կը սպասուի լուծումներու։

Համայնքին ներկայացուցիչները կը յիշեցնեն թէ Լօզանի դաշնագրին տրամադրութիւններով կը շարունակեն արժանապատիւ կեանք մը վարել, ունենալով 540 տարուան պատրիարքարան մը, երկու հիւանդանոց, 57 եկեղեցի, 58 վաքըֆ, 18 դպրոց, 25 երգչախումբ, 17 միութիւն, երկու մարզական ակումբ, երեք թերթ եւ հինգ պարբերական։ Կը փափաքին որ վերջ տրուի միջազգային մարտավարական նպատակներով օտար խորհրդարանականներու կողմէ Թուրքիոյ կատարուած նման միջամտութիւններու։

Յայտարարութեան հրապարակումը եղած է Պատրիարքարանի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ սրահը, ուր ներկայ եղած են Մեսրոպ Պատրիարքի գլխաւորութեամբ կրօնական դասը, կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ եւ մեծ թիւով լրագրողներ որոնց մէջ ուշադրութիւն գրաւած է օտարներու կարեւոր տոկոսը։ Անոնց հարցումներուն պատասխանելով Մեսրոպ Պատրիարք ըսած է թէ հարկաւոր բացատրութիւնները նախապէս տրուած են եւ աւելցնելիք բան չունի։ Իսկ Պատրիարքարանի մամուլի բանբեր Լուիզ Պաքար յայտնած է թէ յայտարարութիւնը թարգմանուելով պիտի ղրկուի հարցին առընչուած երկիրներուն խորհրդարաններուն եւ կառավարութիւններուն։

Երբ Թուրք մամուլին իսկ տեղեկատուութեամբ այս բնոյթի եղած է հայ համայնքին հակազդեցութիւնը, դըրդութենէ ուրիշ նշանակութիւն կրնա՞յ ունենալ լուրին տրուած խորագիրը (Միլլիյէթի կայքէջ, Յունուար 30) որ կ'ըսէ. «Թրքահայերը Ֆրանսայի որոշումէն գոհ են»...։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԸ Ե՞Տ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻ

Թուրքիա դիւանագիտական մարզին մէջ եւս քայլեր կ'առնէ իր դժգոհութիւնը պարզելու համար։ Փարիզի դեսպանը որ Ազգային Ժողովի Յունուար 18-ի քուէարկութենէն ետք անմիջապէս ետ կանչուած էր, որոշուած է որ մինչ մը եւս չվերադառնայ։ Կ'ըսուի թէ այս որոշումով Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարութիւնը կ'ուզէ հասկցնել որ Ֆրանսայի հետ յարաբերութիւնները իջեցուցած է առժամեայ գործավարի աստիճանին, ինչ որ կրնայ փոխադարձ քայլի առաջնորդել Ֆրանսան ու Փարիզ կանչել տալ Անգարայի իր դեսպանը։ «Այսուհանդերձ, այս մասին որոշումը Ֆրանսայի հարցն է» ըսուած է նոյն նախարարութեան կողմէ, մինչ քաղաքական դէտերու կարծիքով առիթ կը նշանակէ հասկցնել Ֆրանսայի դեսպանին թէ լաւ կ'ընէ իր երկիրը վերադառնալով։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԽԱՂԱՔԱՐՏԸ

Անգարա որպէս հակազդեցութիւն Երեւանի նկատմամբ յատուկ մարտավարութիւն մը կը մշակէ։ Կ'ըսուի թէ Ազրպէյճանի ու Վրաստանի իր յարաբերութիւններուն շնորհիւ տնտեսական եւ մարտավարական աքծանի մէջ պիտի առնէ Հայաստանը։ Նոյն խաղաքարտը պիտի օգտագործէ Կովկասի մէջ Ֆրանսայի ազդեցութեան գօտին նուազեցնելու համար ալ։ Պիտի ձեռնարկուի Երեւանի հետ ԱՄԱԼՍ-ի կապերը ցոյց տալու գործունէութեան եւ ամբողջ աշխարհի Հայերուն դէմ լայնի փոխադարձ շարժում պիտի պատրաստուի, եւ այլն։

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 31-Ի ԹԵՐԹԵՐԷՆ

Փարիզեան կարգ մը օրաթերթերու խորագիրներն իսկ կը բաւեն Թրքական հակազդեցութիւններու պատկերը տալու համար, ցեղասպանութեան ճանաչման օրէնքի հռչակումէն ետք։ Կուտանք անոնցմէ քանի մը նմոյշներ։

«LIBERATION»

GENOCIDE ARMENIEN :
ANKARA FAIT LE CHOIX DES ARMES

«LE FIGARO»

ANKARA PUNIT LA FRANCE

«LE PARISIEN»

LES MENACES DE LA TURQUIE

Ընդհանրապէս, բոլորն ալ կ'արձագանգեն Թրքական իշխանութեանց հակազդեցութիւններուն տնտեսական գետնի վըրայ եւ պետական դէմքերու յայտարարութիւններուն։ Ալքաթէլի պայմանագրութեան խզումէն ետք (որ, ի դէպ, վերջնական բնոյթ ալ չունէր եւ անել կացութեան մատնուած էր, ինչպէս գրած էր «Ֆիկառօ» Յունուար 24-ին), Թուրքերը կը ջնջեն 200 միլիոն տոլարի զինամթերքի պայմանագիր մը Տասոյի հետ, Արմտիքի Թրքական Ազգային Օֆիսը առաջարկներու ցանկէն կը ջնջէ Ֆրանսական երկու ձեռնարկութիւններ՝ Տրէյֆիւս եւ Գաֆ – կրէն եւ այլն, եւ այլն։

Դիւանագիտական գետնի վրայ, Անգարա այլեւս խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Ֆըրանսայի միջնորդութիւնը Ղարաբաղի հարցին, այսինքն իր մասնակցութիւնը Մինսքի խումբի համանախագահութեան։

Ֆիկառօ իր տնտեսական յաւելուածին մէջ՝

«GENOCIDE ARMENIEN :
PATRONATS FRANCAIS ET TURC
CALMENT LE JEU»

խորագրին տակ կը գրէ թէ ՄԷՏԷՖ-ը (Ֆրանսական գործատիրութիւն) եւ ԹԻՒՍԻԱՏ-ը (Թրքական գործատիրութիւն) «ցաւ կը յայտնեն» երկու երկիրներու լարուածութեան համար եւ վճռած են միասնաբար աշխատիլ հանդարտեցնելու համար մթնոլորտը եւ «կրկին զարկ տալու» գործընկերութեան։ Այս յայտարարութիւնը եղած է Յունուար 30-ին, «գործի մարդոց Փարիզ գումարուած Ֆրանքօ-թրքական ժողովի աւարտին»։

Օրէնքին հռչակումին զուգահեռ, Թուրքերու բարկութիւնը քիչ մըն ալ աւելի սաստկացած է յուշարձանի մը կառուցման լուրով։ «Ֆիկառօ» չի վարանիր իր լրատուութեան այդ բաժինը խորագրելու. –

«UN MONUMENT EMBARRASSANT»

«Նոր հարուած մը Ֆրանքօ-թրքական յարաբերութեանց», այսպէս կ'արտայայտուի Անգարա։ «Ֆիկառօ» ծրագրին մանրամասնութիւնները կուտայ, յիշելով կոմիտասի աքսորը, խելագարութիւնն ու մահը Վիլժիւիֆ։

«Լը Մոնտ» նոյն թուականը կրող, բայց Երեքշաբթի լոյս տեսնող իր թիւին մէջ կուտայ ցեղասպանութեան ճանաչման օրէնքին հռչակման լուրը, ապա Մարի Ժեկօ կ'արձագանգէ Թուրք մամուլի հակազդեցութիւններուն։ Թուրքերը ալժերացի վկաներ ալ գտեր են փաստելու համար Ֆրանսական բանակին գործած «ցեղասպանութիւնը» Ալժերիոյ մէջ։

«ՄԱՐՄԱՐԱ»ՅԻ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՄԱՍԻՆ

Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթը Յունուար 30ի թիւով կը գրէ թէ համայնքը գըլխաւորութեամբ պատրիարքարանին, ծայր աստիճան մտահոգ է Ֆրանսայի կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումով ստեղծուած կացութենէն։ Թերթը այդ տողերը գրած է առանց տեղեակ ըլլալու նախագահ Ժ. Շիրաքի կողմէ օրէնքին ստորագրութեան ու նոյն օրուան Պաշտօնական Թերթին մէջ հրատարակութեան։ Միայն կ'ըսուի թէ օրէնքի հռչակումը կանխելու Թուրք իշխանութիւններու տենդագին ջանքերով հանդերձ, տիրող տպաւորութիւնը այն է որ Ֆրանսայի Նախագահը պիտի ստորագրէ օրէնքը։

Համայնքին մտահոգութեան գլխաւոր պատճառը այն է որ քաղաքական, ընկերային շատ մը շրջանակներ, մամուլի քըրոնիկագիրներ սկսած են իրենց ակնարկները ուղղել դէպի հայ համայնքի հաստատութիւններն ու պատրիարքարան, Թուրքիոյ զօրակցութեան գործօն քայլեր ակնկալելով։ Արդարօրէն, այս ուղղութեամբ կը մատնանշուի Էմին Չէօլաշանի «Մեր Հայերը» խորագրուած գրութիւնը որ լոյս տեսաւ «Հիւրրիյէթ»ի Յունուար 24-ի թիւին մէջ («Յառաջ» Յունուար 26)։ Լրագրողը չեշտելով որ հայ համայնքը «ամենայն ազատութեան մէջ կ'ապրի», ակնկալութիւն կը յայտնէր որ ան հաւուցանէ այդ ազատութիւնը ու «ամբողջ աշխարհին դէմ Թուրքիան պաշտպանէ»...։ Ու Պոլսոյ հայութեան վերագըրած այդ թերացումին պատճառով Էմին Չէօլաշան պարտաւորութիւն կը զգար հայ համայնքը քննադատելու։

Ինչ կը վերաբերի պատրիարք Մեսրոպ Արք.ի որ եկեղեցական մեր աթոռներուն ամէնէն փշոտին տէրն է, ամէն առիթով կ'արտայայտուի, միշտ շեշտելով որ իր համայնքը երկու կրակի մէջ մնացած է ու պէտք չէ անհարկի կերպով բարդացընել անոր կացութիւնը։ Այսուհանդերձ, մինչ Թիրախ կ'ըլլայ որոշակի ակնկալութեամբ յամառօրէն ուղղուած նոյն հարցումներուն. մեր յաջորդ թիւով կուտանք այս մասին Մեսրոպ Արք.ի նորագոյն բացատրութիւնները։

«Մարմարա»յի գրածին համաձայն, Փարիզի մէջ ցեղասպանութեան զոհերու յուշարձանի մը, ցեղասպանութեան նիւթով ֆիլմի մը պատրաստութեան լուրերը ա՛լ աւելի պայթուցիկ կը դարձնեն մթնոլորտը։ «Հայ համայնքը կը վախնայ

(Շար.ը Դ. էջ)

« ԳՐԱՒՄԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ »

2000 տարուան վերջաւորութեան Պոլսոյ մէջ այս խորագիրով լոյս տեսած է ալպոմ–հատոր մը ուր լուսանկարներու խօսուն շարքով կը պատմուի մանկական արձակուրդի հայկ. ճամբարի մը գրաւման հոլովոյթը: Հետաքրքրական առաջին նշումը այն է թէ հատորին հրատարակիչն է Մարդկային Իրաւունքներու Կազմակերպութեան Թուրքիոյ մասնաճիւղը:

Երեք լեզուով – հայերէն, թրքերէն, անգլերէն – հրատարակուած հատորին առաջքը Թուզլայի հայ մանուկներու ճամբարին մասին 1996 Դեկտեմբերին Պոլսոյ մէջ նոյն կազմակերպութեան կողմէ բացուած, ապա 1997-ին Անգարա փոխադրուած ցուցահանդէսին նկարները կը կազմեն: Անոնցմով ներկայացուած են ճամբարին առաջին քարին զետեղումէն մինչեւ աւարտը, ապա գրաւման անհաւատալի պարագաները: Յառաջաբան մը ստորագրած է թուրք ժամանակակից գրականութեան ամէնէն ծանօթ դէմքերէն վիպագիր Օ. Փամուք: Կը յաջորդէ նախաձեռնարկ կազմակերպութեան Պոլսոյ մասնաճիւղին Ցեղասպանութեան եւ խտրականութեան դէմ յանձնախումբին ներածականը որ անդրադարձ մըն է Թուրքիոյ մէջ կիրարկուած փոքրամասնութիւններու քաղաքականութեան, անոր զանազան ծանօթ կիրարկումներուն: Անջատ էջի մը վրայ տեղ տրուած է փոքրամասնութիւններու իրաւունքներուն առընչուած Լօզանի դաշնագրին թիւ 38 եւ 42 յօդուածներուն: Կը հետեւի գրաւման պատկերազարդ պատմաշարը: Յուզիչ ու ընդվզեցնող է այդ ճամբարին առաջին սաներէն այսօր Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթին գլխաւոր խմբագիր Հրանդ Տինքի գրութիւնը որպէս ամբողջ հոլովոյթին մասնակիցի վկայութիւն: Իսկ վերջաբանը գրուած է հրատարակիչ միութեան կողմէ որ անգամ մը եւս կը ծանրանայ փոքրամասնութիւններու պատկանող կալուածներուն գրաւումի երեւոյթին վրայ, կոչ ուղղելով որ վերջ տրուի այդ կիրարկումին:

Հատորը կ'աւարտի Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններուն, – հայ, յոյն, հրեայ–, պատկանող գրաւուած կալուածներու ցանկով մը եւ ճամբարին մասին կազմակերպուած ցուցահանդէսին դատական իշխանութենէն գտած «ընդունելութեամբ»:

Այս օրերուն, ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումին առընչութեամբ թուրք քաղաքական դէմքեր ու լրատուիչներ յաճախ կը մատնանշեն որպէս երկրին համահաւասար իրաւունքներու տէր հայ գաղութին հանդիստ, ազատ գոյութիւնը: Ատիկա կը ներկայացուի որպէս Թուրքիոյ լայնախոհութեան, ժողովրդավարութեան, մարդկային իրաւունքներու յարգանքին կենդանի փաստը: Այս կարգի պնդումներու դէմ շատ պերճախօս պատասխան մըն է ճամբարին գրաւման պատմութեան հատորը: Արդեօք հրատարակիչ միութիւնը ձեռնարկա՞ծ է անկէ մէկմէկ օրինակ ղրկելու բոլոր այն խմբագրութիւններուն որոնք ամենայն հանգստութեամբ կը խօսին հայ գաղութին անվրդով կեանքին մասին:

Օ. Փամուքի յառաջաբանը բաւական մերկութեամբ մատնանիշ կ'ընէ թրքական պաշտօնական քաղաքականութեան ժխտականները: Կը գրէ թէ հատորին էջերով պատմուածը պէտք է ամչցնէ բոլորը. սակայն, վստահ է թէ այդ ամօթը զգացող միլիոնաւորներ ըլլալով հանդերձ, անոնց աւանդական լռութիւնը – արդիւնք՝ անտեղեակութեան, ադիտութեան կամ արդելքներու–, պիտի ձգէ որ փոքրամասնութեան կալուածները գրաւելու քաղաքականութիւնը վաւերացում գտած ըլլայ, ինչպէս անցեալի բազմաթիւ ամօթալի արարքներ:

Այդ բոլորին ետին ան կը նշմարէ «Թրքացնել» կոչուած քաղաքականութիւն մը: Ինք անձնապէս գոհ է Թուրք ըլլալէն, սակայն թրքութեան եւ թրքացնելու պիտակով պետութեան կողմէ կատարուածները իրեն ամօթ կը պատճառեն:

Թրքացնելու քաղաքականութեան մատնանշումը կ'ընէ Միութեան կողմէ գրուած ներածականն ալ: Ատիկա բացայայտ կերպով ներհակ կը նկատուի Լօզանի տրամադրութիւններուն: Տրուած բացատրութիւնը այն է որ «փոքրամասնութեան անդամ մը եթէ իր ստացուածքը պիտի չկրնայ իր համայնքին վաքֆներէն մէկուն նուիրել, իսկ այդ վաքֆները եթէ պիտի չկարենան իրենց առաքելութիւնը կատարելու համար կալուածներ ունենալ, փոքրամասնութիւններուն մէջ պիտի աճի «ձգել ու երթալ»ու զգացումը, ալալայլ անխուսափելիութիւն արթնցնելով:

Թուրքիան փոքրամասնութիւններէն անզգօրէն մաքրագործելու քաղաքականութեան մեկնակէտը կը նշուի Իթթիհատի վարած քաղաքականութիւնը որ որդեգրուած է նաեւ Հանրապետութեան կողմէ: Որպէս այդ քաղաքականութեան կիրարկում, կը յիշուին 1934-ի Թրակիոյ դէպքերը, 1941-ի «20 դասակարգի պահեստի զինուորութիւնը», 1942-ի Ունեւորութեան տուրքը, 1955-ի «պոկրոմային բնոյթով» Սեպտեմբեր 6 – 7-ի դէպքերը, 1964-ին 12 հազար Յոյներու արտաքսումը: Ասոնց թուումէն ետք յիշուած են անհատական պարագաներ ալ, ինչպէս Խաչիկի զաւակ Խօժէնի Տնտես Ռոմանի որ Պէյօղլուի եօթը յարկով իր կալուածը 1952-ին Ս. Փրկիչ հիւանդանոցին կը կտակէ: Մահէն ետք, 1954-ին կտակը կը գործադրուի ու շէնքը կը փոխանցուի հիւանդանոցին. բայց 47 տարի վերջ Պետական Գանձին կողմէ բացուած դատով մը շէնքը հիւանդանոցէն ետ կ'առնուի:

Թուզլայի հայ մանուկներու ճամբարին պատմութիւնն ալ հարուստ այդ շղթային նորագոյն օղակներէն մէկը կը կազմէ: Հրատարակիչները անոր նուիրուած ցուցահանդէսով ու հատորով ուզած են ցոյց տալ թէ «մարդիկ ինչպէ՛ս կը զրկուին մարդկային տարրական իրաւունքներէ իսկ, իրենց ցեղային ծագումին, կրօնական հաւատալիքներուն պատճառով»:

Մարմարայի ափին Պոլսոյ արուարձան Թուզլայի հայ մանուկներու արձակուրդի ճամբարին պատմութիւնը կը սկսի 1950-ական տարիներէն երբ Կէտիկ Փաշայի հայ բողոքական եկեղեցւոյ մուտքի յարկը որպէս որբանոց կը գործածուէր: Հոն կը պատսպարուէին Անատոլուէն գաղթած որբ կամ աղքատ մանուկներ որոնց թիւը կարճ ատենէն հասած էր 50 – 60-ի: Այդ տղաքը որպէս զբօսավայր ունէին պէթոնածածկ գետին մը, ամառ թէ ձմեռ: Տղոց մէկ մասը ամրան արձակուրդին իրենց գիւղերը կ'երթային ու հայերէնը մոռցած կը վերադառնային: Որպէս կացութեան դարման, մտածուեցաւ արձակուրդի ճամբարի մը շինութեան ձեռնարկել: Նոյն եկեղեցիին թաղականները յարմար հողամաս մը գտան Թուզլայի մէջ. ծովուն դրացի, բայց, կանաչ դաշտ մըն էր ան: 1962-ին իր տիրոջմէն գնեցին եւ արձանագրեցին որպէս եկեղեցապատկան կալուած: Ստացան վաքֆներու ընդհանուր տնօրէնութեան եւ Պոլսոյ կուսակալութեան յատուկ արտօնութիւնները, վստահութիւն ունենալով որ ամէն բան օրինաւոր հունի մէջ է:

Էջ 22-ին վրայի խմբանկարը ցոյց կու տայ դամփին անդրանիկ շինարարները. 8 – 12 տարեկան 30 մանչուկներ: Ամբողջ ամառը աշխատած են անոնք, վարպետի մը ղեկավարութեան տակ: Նախ վրաններուն գամերը գամած են, յետոյ ջրհոր փորած, ջրհան մըն ալ հաստատած: Այդ նախնական աշխատութենէն ետք կարգը եկած է հիմերը փորելու. տասը հարկաւոր քարերն ու աւազը ձեռնասայլերով բերած են ծովափէն: Մշակած են հողն ալ. բարտիներ տնկած, բանջարանոց բացած են լոլիկի, լուբիայի տունկերով:

Այդ ընթացքը շարունակուած է քանի մը տարի: Տղաքը ձմեռները Կէտիկ Փաշայի վարժարան – որբանոցը վերադարձած են, ամառները շարունակելով կառուցանել իրենց ամարանոցը: Երբ անոր առաջին յարկը բարձրացած է, վրաններէն հոն փոխադրուած են: Շինած են մարզադաշտ, երկրորդ յարկի պէթոնն ալ մարզարանի վերածած:

Վերջապէս հասած է երջանիկ օրը երբ աւարտած է երկյարկ շէնքին շինութիւնը: Տպաւորիչ է այն լուսանկարը որ ցոյց կու տայ լայնանիստ շէնքին երկայնքին պատշգամներուն շարուած փոքրիկ վարպետները որոնց համար հպարտութեան, ուրախութեան օր մը պէտք է եղած ըլլայ այդ հանդրուանը:

Ճամբարին պատմութիւնը անկէ կը ցատքէ 1996 թուականին երբ Դեկտեմբերի օր մը Ցեղասպանութեան ու խտրականութեան դէմ յանձնախումբին անդամները հոն կ'երթան լքուած շէնք մը, «տխուր ամայութիւն մը» գտնելու համար: Մինչ այդ գործած է «Պոլսոյ մէջ հաւասար իրաւունքներով, ազատօրէն ապրող» համայնքին կալուածներուն ուղղուած ախորժակը. 1979-ին վաքֆներու տնօրէնութիւնը դատարան դիմելով պահանջած է որ ջնջուի ճամբարին կալուածաթուղթը եւ հողամասը հին տիրոջը յանձնուի: Չորս տարուան դատավարութիւնը չի կրնար պահանջքին գոհացումին արգելք ըլլալ ու նախկին տէրը 1962-ին ծախած դատարկ հողամասին տեղ ետ կ'առնէ կառուցուած շէնք մը:

Հասկնալի է որ համայնապատկան շատ մը կալուածներու կարգին Թուզլայի ճամբարին ճակատագիրն ալ վճռուած է 1936-ի յայտարարագիրներով: Անոնցմով տեղեկացուած են փոքրամասնութիւններու ունեցած կալուածները: Այդ թուականէն ետք ալ համայնքները շարունակած են նոր կալուածներ գնել, կամ կտակով ունենալ, մինչեւ 1974 երբ վճռաբեկ ատեանը կ'որոշէ որ անօրէն է նոր կալուածներու տիրացումը փոքրամասնութիւններու համար: Այդ որոշումին պատճառաբանութիւնն ալ ձեւակերպուած է հետեւեալ կերպով. «Բացայայտ է թէ ոչ – Թուրքերու կազմած հիմնարկներուն արգիլուած է կալուածատէր ըլլալ. որովհետեւ հաստատութիւնները աւելի հզօր են անհատներու նկատմամբ եւ եթէ չարգիլուի անոնց կալուածատէր ըլլալ, պետութիւնը կրնայ վտանգներու ենթարկուիլ եւ ամէն տեսակի անպատեհութիւններ կրնան ծագիլ»:

Գրաւման պատմութեան մը յատկացուած ալպոմ – հատորին մէջ տպաւորիչ գրութիւն մը ստորագրած է խմբագիր Հ. Տինք, արտայայտելու համար իր ցաւն ու ցասումը: Այդ էջը խորագրուած է. «Դատապահանջ եմ, ո՛վ մարդկութիւն...»: Ան, որպէս ամբողջ հատորին մէջ պատմուածին վկայ, կը պատմէ առաջին քայլէն մինչեւ տխուր վախճանը: «8 – 12 տարեկան 13 տխեղծ երախաներ էինք» կ'ըսէ ներկայացնելով ճամբարին շինութեան լծուած առաջին խումբը: «Ամբողջ երեք տարի արեւածագէն մինչեւ կէս գիշեր աշխատելով աւարտեցինք ճամբարին շէնքը: Մեր ամէնէն կարճահասակներէն էր Զաքարը, զոր «Կոճղ» մկրտած էինք. առաւօտին կը գրկէր կրասիսի պարկը եւ մինչեւ տանիքը կը բարձրացնէր: Օրուան յոգնութիւնը պատճառ կ'ըլլար որ գիշերը մեր անկողինները թրջէինք»:

Ինք ութ տարեկանին գացած է հոն ու 20 տարի աշխատած այդ ճամբարին համար: Հոն ճանչցած է կինը, հոն ամուսնացած են, իրենց զաւակները հոն ծնած: Կը գրէ թէ Սեպտեմբեր 12-ի պետական հարուածէն ետք ճամբարին տնօրէնը «հայ մարտիկներ պատրաստելու» ամբաստանութեամբ բանտարկած են: Յետոյ օր մըն ալ դատարանի ազդարարագիր մը տուած են, ուր գրուած է թէ որպէս փոքրամասնութեան հաստատութիւն, կալուած գնելու իրաւունք չունին: Ամբողջ մարդկութեան ուղղուած իր բողոքին մէջ Հ. Տինք կ'ըսէ. «մեզ արտաքսեցին այն քաղաքակրթութենէն զոր մե՛նք ստեղծած էինք...»:

Հրատարակիչները կը շեշտեն թէ Թուզլայի հայ մանուկներու ճամբարը միակ պարագան չէ փոքրամասնութեան վաքֆներու պատկանող կալուածներու գրաւումին: Արդէն յաջորդող ցանկին մէջ տրուած է նոյնօրինակ ճակատագրի արժանացած 30 կալուածի անունը: Հոն կան դպրոցի շէնքեր, բնակարաններ, խանութներ, խաներ, յարկաբաժիններ, եւ այլն: Յաջորդած նօթի մը մէջ ալ կ'ըսուի թէ տրուածը մասնակի ցանկ մըն է, նշուած են կալուածներ որոնց մեծ մասին դատավարութիւնը աւարտած է:

Որպէս վերջաբան, կ'արժէ նշել թէ ամէն առիթով, յատկապէս եւրոպական ատեաններու բեմերէն, ժողովրդավարութեան իր զարգացումով հպարտացող երկրին մէջ նոյն ճամբարին գրաւումին ցուցահանդէսը անգամ անհանդուրժելի եղած է: Անծանօթներ մեծ վնաս պատճառած են ցուցանմոյշներուն, արձանագրութիւնները պատռած: Միջոց մը ետք նախաձեռնարկ միութիւնը դատարանի կոչ մը ստացած է եւ տեղեկացած թէ ցուցահանդէսը փակելու դատ բացուած է իր դէմ: Պատճառաբանութիւնը այն եղած է որ մարդկային իրաւունքներու միութիւնը չէ յարգած իր կանոնագրով նախատեսուած սահմանները, կազմակերպելով Թուզլայի ճամբարին գրաւման ցուցահանդէսը:

Հաւանաբար, դրական ձեռքբերում պէտք է նկատել դատարանին վճիռը որով հաստատուած է թէ նման ցուցահանդէս եւս մաս կը կազմէ միութեան գործունէութեան...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ - ՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՍԻՈՒՐԼԻՈՆԻՍԻ ԱՆԴԱՍՏԱՆԸ

Հարաւը, այս պարագային Ֆրանսան, քայլ առ քայլ կը բացուի Հիւսիսի արուեստին: Երաժշտութեան բնագաւառին մէջ, Կրիկ – Նիլսըն – Սիպելիուս երրեակը այլեւս դադրած է սկանտինաւեան եւ պալթեան երկիրներու նկատառելի միակ ներկայացուցիչը ըլլալէ, մինչ նկարչութեան գծով, նոյնիսկ նման երրեակ մը գոյութիւն չէ ունեցած քանի որ, որքան որ գիտենք, միայն նորվեկիացի Մունքն է որ նկատի առնուած էր որպէս մեծ նկարիչ:

Այսպէս, վերջին տարիներու ընթացքին, Փարիզի Օրսէի Թանգարանը կարեւոր ցուցահանդէսներ նուիրեց դանիացի Համըրշէօյի, շուէտացի Եանսոնի եւ ներկայիս (մինչեւ Փետրուար 4) լիտուանացի Մ. Ք. Սիւրլիոնիսի (1875 – 1911), որ երաժշտական ասպարէզին նուիրուելէն ետք կը յայտնաբերէ նկարչութիւնը որպէս գործունէութեան երկրորդ մարզ, երբ քսանըլինը տարեկան է:

Յունուար 8-ին, Մսթիսլաւ Ռոսթրոփովիչ Սիւրլիոնիսի «Անտառին մէջ»ը ղեկավարեց Թէոթրը տէ Շան – զ'Էլիզէի մէջ: Ատիկա տեղի ունեցաւ նկարիչին ցուցահանդէսի բացումէն երկու ամիս յետոյ, մինչ նոյն թանգարանը կազմակերպած էր նաեւ նուագահանդէսներ, անոր սեննեկային երաժշտութիւնը ներկայացնող: Այս ձեւով, հանրութեան կարելիութիւնը կը տրուէր ընդհանուր պատկեր մը կազմելու Սիւրլիոնիսի մասին որ, իր մահէն ետք, խորհրդանիշը դարձած է ազգային բովանդակ մշակոյթի մը: Իր ստեղծագործական կարճատեւ բայց բեղուն շրջանին իրագործած է քանի մը հարիւր պաստառ եւ շուրջ երկուհարիւր երաժշտական յօրինումներ, մեծամասնութիւնը դաշնակի համար:

Ժամանակաշրջանը, որուն կը պատկանի Սիւրլիոնիս, այն մէկն է երբ երաժշտութիւն – նկարչութիւն ըմբռնումն ու միաձուլումը դարձած էր գեղարուեստական հիմնական հարց, որ Քանտինսքիով պիտի գտնէր իր լուծումը երբ, ամբողջական արուեստի գաղափարը մըշակելով, ան կը յղանար «Դեղին հնչականութիւն, խօսք – գրականութիւնն ու թատրոնը: Հետեւաբար, զարմանալի չէ որ ռուս վարպետը (իր ծագումին մէկ մասը պալթ), վերացապաշտութեան հայրը նկատուած, ատենին մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տար Սիւրլիոնիսի նկատմամբ, այս վերջինին ողջութեան իսկ: Սակայն, անոնք որոնք Սիւրլիոնիսի մօտ կը տարուին տեսնելու վերացապաշտութեան առաջին քայլերը կամ կիրարկումները, թերեւս կը սխալին, հակառակ որ նկարիչէն քանի մը գործեր վերացական ըլլալու տպաւորութիւնը կը թողուն: Մեծ տարբերութիւն կայ Քանտինսքիի նկարչական, բնազանցական եւ գիտական մտայղացքներուն եւ Սիւրլիոնիսի պատկերումներուն միջեւ, քանի որ վերջինին մօտ տիրողը խորհրդապաշտութիւնն է աւելի, հէքեաթային, նոյնիսկ եթէ իրմէ կան գործեր որոնց մէջ նկարագրական շօշափելի տարրեր չկան: Ատոնք լրիւ պատկերային գործեր չեն, լրիւ վերացական ալ չեն, այլ՝ երկուքին միջեւ տեղ մը, որպէս քնարական մեղեդիներ՝ երաժշտական խորագիրներ կըրող:

Երբ, 1905-ին, Սիւրլիոնիս նկարելու սկսած էր, իր եղբօրը կը նկարագրէ գործը որ պիտի ստեղծուի. «Ան աշխարհին ծնունդը պիտի ըլլայ, ոչ ըստ Աստուածաշունչին, այլ՝ ուրիշ աշխարհի մը, զարմանահրաշ»: Զարմանահրաշ, բայց ոչ վերացական: Արդեօ՞ք եթէ աւելի ապրէր, Սիւրլիոնիս պիտի հասնէր այն կէտին զոր Քանտինսքի նուաճեց: Դժուար է հաստատել:

ՇԱՀԱՐԱՋ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ ՃԱՇԸ

Մոնթեպելլոյի «Բաղրամեան» սրահին մէջ, Յունուար 6-ին, տեղի ունեցած է Ազգային Առաջնորդարանի Տիկնանց Յանձնախումբին կազմակերպած եւ տարեկան աւանդութիւն դարձած՝ Առաջնորդին Ս. Ծննդեան ճաշը, որուն ներկայ եղած են 600 հոգի: Բացման խօսքը արտասանած է յանձնախումբին ատենապետուհին՝ Սիլվա Սայապալեան: Հանդիսութիւնը վարած է Վազգէն Քահանայ Աթմաճեան: Ունկնդրուած է Արամ Ա. Կաթողիկոսին պատգամը տեսերիզի միջոցով: Սրտի խօսքերով հանդէս եկած են Հայաստանի աւագ նոր հիւպատոսը՝ Վալերի Մկրտումեան, Լիբանանի հիւպատոս տոքթոր Ժան Մաաքարոն եւ Ազգային Վարչութեան ատենապետ Արսէն Դանիէլեան: Փակման իր խօսքով առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան շեշտած է 1700-ամեակի կարեւորութիւնը մեր անձնական եւ հաւաքական կեանքին մէջ: Այս առթիւ Տէր եւ Տիկին Ժան Պետրոսեան 35 հազար տոլար, Տէր եւ Տիկին Ռիչըրտ Գարոլան 25 հազար տոլար եւ Տէր եւ Տիկին Աստուր Սարաֆեան 10 հազար տոլար նուիրած են Ազգային Առաջնորդարանին:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԽՐԱԽՃԱՆՔ

Փասատինայի «Պէշկէօթիւրեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 31-ին, տեղի ունեցած է Ռ.Ա.Կ.-ի Գերսամ Ահարոնեան Ակումբի Ամանորի խրախճանքը: Բացումը կատարած է հանդիսավար Փայլակ Ահարոնեան: Դաւիթ Սամուէլեանի երգերով ստեղծուած է ընտանեկան եւ ընկերային ջերմ մթնոլորտ մը եւ կատարուած է վիճակահանութիւն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՒԱԳ ՀԻՒՊԱՏՈՍԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ

Հայաստանի աւագ նոր հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան, Դեկտեմբեր 27-ին, այցելած է Ազգային Առաջնորդարան եւ ծանօթանալով Առաջնորդին եւ Ազգային վարչութեան ներկայացուցիչներուն հետ, զրուցած է Հայաստանն ու հայութիւնը յուզող հարցերու շուրջ:

Հ.Մ.Մ.Մ.-Ի ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ԽՐԱԽՃԱՆՔԸ

Կլէնտէյլի Հայրենակցական Միութիւններու Միացեալ Մարմնի (Հ.Մ.Մ.Մ.) կեդրոնատեղիին մէջ, Յունուար 14-ին, տեղի ունեցած է ամանորեան խրախճանք մը, որուն ներկայ եղած են Միութեան ընդգրկած հայրենակցական եօթը միութիւններու վարչական կազմերը: Բացման խօսք արտասանած է Հ.Մ.Մ.Մ.-ի ատենապետ Գրիգոր Շէնեան: Հանդիսութիւնը վարած է Նուպար Յակոբեան: Խօսք առած են Հայաստանի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան եւ Հայրենակցական Միութիւններու ներկայացուցիչները:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Կլէնտէյլի «Պրէնտվիւ Գոլեքշըն» սրահին մէջ, Յունուար 18-ին, տեղի ունեցած է հաւաքոյթ մը, կազմակերպութեամբ 1700-ամեակի տօնախմբութեանց յանձնախումբին եւ յառաջիկայ Մայիս 13-ին ի պատիւ Ամենայն Հայոց Հայրապետին տրուելիք պաշտօնական ճաշի կազմակերպիչ մարմնին: Ներկայ եղած են Հայաստանի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան, առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան եւ շուրջ 100 հրաւիրեալներ: Առաջնորդը խօսք առնելով նշած է թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Լոս-Անճըլըս այցելութեան ընթացքին երկու կարեւոր ձեռնարկներ տեղի կ'ունենան՝ բացօթեայ պատարագ «Հոլիվուտ Պօլ»ի մէջ, որ ունի 17 հազար աթոռ, եւ պաշտօնական ճաշ «Պէվըրլի Հիլթըն» պանդոկին մէջ, որուն սրահը կրնայ պարփակել 130 սեղան, իւրաքանչիւրը 10 աթոռ: 30-ը պատուոյ սեղաններ են, որոնց գիները կը տարուբերին 5, 10 եւ 25 հազար տոլարի միջեւ, մնացեալ 100-ը՝ հազար հինգ հարիւր տոլարնոց սեղաններ: Հաւաքոյթի աւարտին արդէն 100 սեղաններ ծախուած են:

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՎԱՉԷ ԱՐՔ.-Ի Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Լոս-Անճըլըսի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Յունուար 6-ին, տեղի ունեցած է առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեանի Ս. Ծննդեան աւանդական ընդունելութիւնը, որուն ներկայ եղած են 400 հիւրեր: Բացումը կատարած է Թեմական Խորհուրդի ատենապետ Տոքթոր Վարուժան Ալթըպարմաքեան: Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է Հայաստանի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան: Վաչէ Արք. նկարագրած է Դեկտեմբեր 31-ին Հայաստանի մէջ՝ 1700-ամեակի առթիւ կատարուած արարողութիւնները: Վազգէն Քահանայ Մովսէսեան իր խօսքին մէջ շեշտած է 1700-ամեակի տօնախմբութեան կարեւորութիւնը: Յուսկ՝ Առաջնորդը իր շուրջ հաւաքելով ներկայ հոգեւորականները, կատարած է «Լուսաւորչի լոյսի բաշխման արարողութիւն»ը:

ԼՐԱՏՈՒ

ԿՈՉ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ

Պոլսահայ Մշակութային Միութեան կազմակերպած 16-րդ «միջվարժարանային արտասանութեան մրցում»ը այս տարի տեղի պիտի ունենայ Մայիս 20, Կիրակի, ժամը՝ 15.30-ին Մարսէյլի Հայ Մշակութային Տան Վասպուրական սրահին մէջ:

ՄՐՑՈՒՄԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ. –

– Տարիքի չորս մակարդակներ (6 – 9, 9 – 11, 11 – 13, 13 – 16) կը մասնակցին միութեան կողմէ ուղարկուած պարտադրիչ արտասանութեամբ:

– Ամէն մէկ մակարդակէ ընտրուած հինգական աշակերտ, կը ներկայանան երկրորդ ազատ արտասանութեամբ մը:

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ. –

Պոլսահայ Մշակութային Միութեան կողմէ իւրաքանչիւր մակարդակի՝

Առաջին՝ ոսկի, երկրորդ՝ ոսկեջուր եւ երրորդ՝ արծաթ մետալ:

Դատակազմի կողմէ՝

6 – 9 տարեկաններու լաւագոյնին 500 Ֆրանք:

9 – 11 տարեկաններու լաւագոյնին 500 Ֆրանք:

11 - 13 տարեկաններու լաւագոյնին 500 Ֆրանք:

13 – 16 տարեկաններու լաւագոյնին 1000 Ֆրանք:

Ուշադրութիւն. – Այս առընչութեամբ ուղարկուած են նամակներ՝ Մարսէյլ, Լիոն, Կրընոպլ, Վալանս եւ Նիսի դպրոցներուն եւ միութիւններուն: Իսկ հայերէն դասաւանդող այն հաստատութիւնները, որոնք կը փափաքին մասնակցիլ եւ չեն ստացած հրաւէրի նամակներ, պարտին դիմել ստորեւ տրուած հասցէին կամ հեռախօսին:

Անի Յովսէփեան
5 bis, Ch. de Fardeloup, 13600 La Ciotat
Tél. : 04. 42. 08. 24. 57

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՈՒՄԳԱՊՈՒԻ (Պոլիս), մէջ, Յունուար 14-ին տեղի ունեցած են Կեդրոնական վարժարանի Սիրոյ սեղանը եւ Ղալաթիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը: Երկու հանդիսութիւններուն ալ նախագահած է Մեսրոպ պատրիարք: Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է Ներսէս Վարժապետեան պատրիարքի դամբարանին առջեւ, որ կը գտնուի Եկեղեցւոյ մուտքի դրան քով: Սիրոյ սեղանը տեղի ունեցած է Պէզճեան սրահին մէջ, վարժարանին 115-րդ տարեդարձին առթիւ: Խնամակալութեան ատենապետ Արման Շիրին տեղեկութիւններ տուած է վարժարանին այսօրուան վիճակին մասին եւ յայտնած թէ բաւական ծանր բաց մը կայ: Օրուան հանդիսավարը՝ Պր. Նալպանտ հրաւիրած է ներկաները իրենց պարտականութիւնը կատարելու: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, խօսք առած է Մեսրոպ պատրիարք, որ յիշեցուցած է թէ 1700-ամեակին առթիւ պիտի կատարուին ուխտագնացութիւններ, մաղթելով որ մեծ թիւով ազգայիններ մասնակցին: Եղած են նուիրատուութիւններ եւ Սիրոյ սեղանը փակուած է Արամ Եպիսկոպոսի օրհնութեան խօսքերով:

ՖԻՔՍԻ (Յունաստան) «Աւետիքեան» սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Յունաստանի Շրջ. Վարչութեան, Յունուար 10-ին, ելոյթ ունեցած է դերասանուհի, բեմադիր, հրապարակագիր Մարի-Ռոզ Աբուսեֆեան, որու ընթացքին ան մեկնաբանած է երկու մասով՝ Վարդգէս Պետրոսեանի «Կարսից Տրոյա» եւ Կոստան Զարեանի «Տատրագոմի հարսը» պոէման: Երեկոյթին բացումը կատարած է Քերովբէ Էքիզեան, յանուն Համազգայինի Շրջ. վարչութեան, որ ներկայացուցած է արուեստագիտուհին, որ 18 տարի է Հայաստանէն Միացեալ-Նահանգներ արտագաղթած է: Ան 25 տարի ալ մաս կազմած է Հայաստանի տրամաթիքական Երիտասարդական Թատրոնին:

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ Ազգային հիւանդանոցի հանգստատան Պիլէք հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 10-ին, բացուած է նկարիչներ Օրհան Թայլանի եւ Պերճ Թորոսէրի ցուցահանդէսը, որ փակուած է Յունուար 25-ին:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

1.- «ՓԱԽԷՔ, ՀԱՅ ԱՂԲՐՏԻՔ, ՓԱԽԷՔ»

Վա՜յ եթէ առանց լապտերի ըլլայիր: Գիշեր մը մեր թուղթէ լապտերը ճամբան բռնկած վերջացած ըլլալով, հայրս յանդիմանութեան չըջուն պահակներէն եւ կարծեմ տուգանք մըն ալ վճարեց: (Ուրիշ օր մը 24 ժամ բանտարկեցին, որովհետեւ հին փէսի մը կտորներէն շինուած մուճակ մը ոտքերուն՝ նստած էր դուռին առջեւ):

Աշնան երկուշաբթի առտու մը – Խաչվերաց – հայրս միասին շուկայ տարաւ զիս, բանջարեղէն գնելու համար: Վերադարձին ծրարները տունը ձգելով, ճամբայ ելանք դէպի Մայր եկեղեցի:

Ուշ էր, բայց անուշ, ժամ երթալ օրուան այդ ժամուն:

Մեր տունը շատ հեռու չէր եկեղեցիէն: Հազիւ փողոց մը դարձած, մեր դիմացը գտանք հոծ, հողմավար բազմութիւն մը, որ յառաջ կը խաղար որոտընդոստ կանչեր արձակելով.

Ձայն մը հնչեց երկրումայ
Հայոց լեռներէն,
Թունդ թունդ ելան Հայոց սրտեր
զէնքի շաչիւնէն…

Ապշահար կը դիտէի, ամուր բռնած հայրիկին ձեռքէն: Հետաքրքրութեանս խառնուած էր անորոշ վախ մը:

Բազմութիւնը արդէն հասած էր գլխաւոր փողոցը եւ երթալով կ'աճէր: Ճամբէն անցնող Հայը կը խառնուէր հոսանքին, ինքն ալ վարակուելով ընդհանուր իրարանցումէն:

– Ո՞ւր այսպէս, միւսիւ Նահապետ:

– Պապը Ալի, քալէ՛ դուն ալ. ազգին կամքը պիտի ներկայացնենք Սադրազամին:

Հայրս ալ սկսաւ հետեւիլ թափօրին, ամուր բռնած ձեռքէս:

Երբ թափօրը կը բարձրանար Կէտիկ-փաշայի զառիվերը, անցնելով Սպանդարեան վարժարանի առջեւէն, դրօշի պէս բան մը երեւցաւ շէնքին վրայ:

Իբրեւ թէ շեփոր մը հնչած ըլլար, բազմութիւնը ելեկտրականացած կը թնդացնէր օդը, աւելի բարձր աղաղակելով.

Հայ օրիորդը սիրտ է տալիս
Հայոց քաջերին…

Ոլոր-մոլոր փողոցներէ անցնելով արդէն հասած էին այն պողոտան որ կը տանի Պապը Ալի: Մեծ Շուկային գլուխէն ուրիշ բազմութիւն մը խառնուած էր թափօրին, որ կը ծփար ու կը մռնչէր:

Մենք շատ ետեւներն էինք եւ բնազդաբար կը հետեւէինք հոսանքին, երբ հեռուէն ձիաւորներ երեւցան եւ լեղապատառ կանչ մը արձագանգեց բազմութեան մէկ ծայրէն միւսը.

– Փախէ՛ք, հայ աղբրտիք, փախէ՛ք…

Ա՛լ ուրիշ բան չտեսայ բայց եթէ խուճապահար խումբեր որ կը փախչէին ամէն ուղղութեամբ, ձիաւորներ որ կը հարուածէին, կը կրակէին, կը հետապնդէին մինչեւ յետին փողոցը: Ապա հեծկլտուքներ, օգնութեան կանչեր:

Հայրս միշտ ամուր բռնած թեւէս, հազիւ ինքզինքը նետած էր սրճարան մը, առաջին կողմնակի փողոցին մէջ: Եւ անմիջապէս գրպանէն հանելով «Տէպա»ն, ուշադիր կը կարդար: Իբրեւ թէ ոչ տեղ մը գացած, ոչ ալ բանէ մը լուր ունեցած ըլլար:

Դպրոցը փոխած, Ղալաթիոյ նախակրթարանը կ'երթայի: Առտուն կախուած մարդ մը տեսայ, Կամուրջին գլուխը:

Քանի մը օր վերջը, ուրիշ երկու հոգի եւս: Միշտ ճերմակ շապիկով, կուրծքերէն մէկ մէկ ազդ:

Դասընկեր մը, Հրանտ, կը պատմէր դող ելած.

– Այսօր ճամբան մարդ կը մորթէին, ուրիշ տեղ մըն ալ բիրերով կը ծեծէին…

– Խենթ բաներ կ'ըսես. մարդը ի՞նչպէս կը մորթեն:

– Խաչ որ, աչքովս տեսայ: Քիւրտեր, Թուրքեր հանդիպած Հայը կը բռնեն, գետինը կը պառկեցնեն, վիզը կը կտրեն, կամ հաստ փայտերով գլխուն կը զարնեն գետին կը փռեն: Սարսափահար փախչելով հազիւ ինքզինքս դպրոց նետեցի: Դուն ջարդուած գլուխ տեսե՞ր ես…

Այդ օրը պատմութեան դաս ունէինք: Ուսուցիչը Պր. Ղեւոնդ, որ միեւնոյն ատեն Թուրքերէնի դաս ալ կուտար, հազիւ կը յաջողէր զսպել իր յուզումը: Աչքերը թրջած էին արդէն եւ բառերը դժուար կ'արտասանէր:

– Տղա՛ք, տեսուչին հրամանով այսուհետեւ աշակերտները խմբովին պիտի անցնին Կամուրջէն: Զըլլա՛յ որ զատ-զատ երթաք: Տասնոցները պիտի գանձէ կառավարիչը: (Աշակերտները կը նախընտրէին զատ-զատ երթալ, փախչելու եւ Կամուրջին տասնոցը չվճարելու համար):

Յաջորդ օրը Թուրքերէնի դասն էր:

Ոչ մէկը սորված էր: Եւ ամբողջ դասարանը ուխտեց չսորվիլ, հակառակ Պ. Ղեւոնդի եւ տեսուչին յորդորներուն:

Իրիկունը, երբ հաւաքական անցագինը վճարելով աշակերտները ցիրուցան բաժնուեցան բուն Կամուրջին վրայ, յաղթանդամ, սեւ-սեւ Արաբի մը հանդիպեցանք ես ու Յակոբը: Ներքինի մըն էր (այն ատեն գիտէի՞նք այս բառին իմաստը), պալատական: Մատով ցոյց տուած եւ քրքիջ մը արձակած էի: Եւ ահա ներքինին դաւազանը բռնած ետեւէս ինկաւ: Աչքերէն կրակ, բերնէն փրփուր կը տեղար: Լեղապատառ փախայ ու հեւ ի հեւ ինքզինքս Կէտիկ փաշա նետեցի, կորսնցնելով դասընկերս ալ:

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

որ այս բոլորը ամբողջովին կը դժուարացնեն Թուրքերու եւ Հայերու միջեւ երկխօսութեան մը հաստատումը» կ'ըսէ թերթը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 30 / 31)

ԼՂՀ

Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՍԿՍԱՒ

Յունուար 30-ին, վերսկսած է Ս. Բաբայեանի դատավարութիւնը: Նախքան երկրի ունենալը, դատախազ՝ Վահրամ Աւագեան նշած է որ չորս ամսուան նախաքննութեան ընթացքին, հաւաքուած են բաւականաչափ փաստեր եւ դատական ունկնդրութիւններու ատեն ապացոյցներու մեծ մասը հաստատուած է: Դատախազը յայտնած է 16 ամբաստանեալներէն ամէն մէկուն դերը եւ յանցանքը: Ի մասնաւորի Սամուէլ Բաբայեան որու դէմ եղած մեղադրանքն այն է որ, 1999 Օգոստոս 2-ին, երբ Պաշտպանութեան նախարարի իր պաշտօնէն հեռացուած է, կազմակերպուած գործունէութիւն տարած է իր նախկին դիրքը վերահաստատելու համար եւ ԼՂՀ նախագահին դէմ մահափորձ կազմակերպելու: Ըստ դատախազի ամբաստանագրին, Սասուն Աղաջանեան եւ Լեւոն Միրզոյեան կը մեղադրուին որպէս մահափորձը կատարողներ, երբ Փարամազեանն ու Դաւիթ Ղուլեանն ալ որպէս ահաբեկչութեան նախապատրաստութեան մասնակիցներ: Միւս ամբաստանեալները կը մեղադրուին զէնքի եւ զինամթերքի յափշտակման համար: Դատախազը առաջարկած է դատարանին որ Վարուժան Մելքումեանի նկատմամբ վճիռ արձակելու ատեն, նկատի առնուի որ ամբաստանեալը յանցաւոր խումբին անդամներու հետ հանդիպումներէ ետք, յետագային հրաժարած է մասնակցելու ահաբեկչական խումբին: Գալով Լեւոն Միրզոյեանի, մասնակցութեան իր ժխտումը չի համապատասխաներ իրականութեան, կ'ըսէ դատախազը, որ թուած է նաեւ ամբաստանեալներու յանցագործութեան զանազան աստիճանները: Նիստը կը շարունակուէր յաջորդ օրը:

Ա. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ՊԱՐԱԳԱՆ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԻ ՆԻՒԹ Է

Գլխաւոր դատախազ Բ. Նազարեան յայտնած է թէ «21-րդ դար» ընկերակցութեան նախագահ Արկադի Վարդանեանի բանտարկութիւնը այլ պատիժով փոխարինելու պարագան քննարկումի փուլին մէջ է: Բանտարկութեան պայմանաժամը կը լրանայ Փետրուար 9-ին եւ եթէ նախաքննիչ մարմինը ուզէ երկարաձգել պէտք է դատարան դիմէ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահին հրաժարականին մասին շշուկներ կը շրջին Բաքուի մէջ: Որպէս պատճառաբանութիւն կը տրուի առողջական վատթարացած վիճակը եւ կ'ենթադրուի որ Հ. Ալիեւ կը հետեւի նախագահ Ելցինի օրինակին, իշխանութիւնը յանձնելով աւելի երիտասարդ եւ ուժական գործիչի մը: Իր կողմէ նշանակուած թեկնածուն զաւակը Ի. Ալիեւն է: Իշխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութիւնները կը հերքեն նման հաւանականութիւն:

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՅԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ պարագաները զգալի յաւելում կրած են մէկ տարուան մէջ եւ կառավարութիւնը որոշեց ազդեցիկ միջոցներ ձեռք առնել: Պիտի աւելնան ոստիկաններու եւ պահակներու (կառուէն ալ լա Փէ) թիւը: Դպրոցներու մէջ, ճակատումները չեն դադրիր, գողութիւնը տարածուած է վարկաքարտերու ճիւղին մէջ եւ Ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ նոր միջոցներ պիտի կիրարկուին:

ԷԼՖԻ դատավարութեան Յունուար 30-ի նիստին, Ռոլան Տիւմա նուազ փայլուն եղած է, քան անցեալ շաբթու: Բաւական կմկմացած է իր պատասխաններուն մէջ, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի ա՛ւ ալ Էլֆի յարկաբաժնին դրամին (17 միլիոն Ֆրանք) աղբիւրին: Փորձած է

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, տնօրէնուհին, ուսուցիչները եւ աշակերտները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տան երկու ուսուցիչներու Խաչիկ Գազանճեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց հօր՝ Կարպիս Գազանճեանի մահուան առթիւ:

Զուարթ Սիւրմէլեան – Սարգիսեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց մօր՝ Մելինէ Սիւմէլեանի մահուան առթիւ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէտի Ակնունի մասնաճիւղին անդամական ընդհանուր ժողովը Երկուշաբթի, Փետրուար 5, ժամը 20.45-ին

Centre Administratif d'Asnières:

CONCERT

En présence de son Excellence
Monsieur ROBERT KOTCHARIAN
Président de la République d'Arménie
L'Ambassadeur
de la République d'Arménie en France
Monsieur Edward NALBANDIAN
vous remercie de bien vouloir assister au concert du Chœur National d'Arménie
dirigé par
M. HOVHANNES TCHEKIDJIAN
à l'occasion du 1700ème anniversaire de l'adoption du Christianisme en Arménie comme réligion d'Etat
le mardi 13 février à 20 heures 30
en la Cathédrale Notre-Dame de Paris
Le concert est organisé en coopération avec
l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance
Pour obtenir les invitations s'adresser à l'Ambassade d'Arménie en France :
Par écrit: 9, rue Viète, 75017 PARIS;
Fax : 01 42 12 98 03

համոզել որ նման բաներով զբաղելու որբամադրութիւն չունէր, կալուածային հարցերն ալ զինք չէին հետաքրքրեր: Երբեք տեղեակ չէ եղած որ իր հոմանուհին Էլֆէ-ն կամ Սիրվէնէն դրամ ստացած է այդ գնումին համար: Թայվանի Ֆրէկատներու հարցին մէջ ալ գործ չունի, թշնամական շշուկներ եղած են իրեն դէմ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, գործազրկութիւնը 0,5% նուազում կրած է Դեկտեմբերին: Ընդհանուր ձեւով, Ֆրանսայի գործօն տարրին գործազրկութեան տոկոսը 9,2% է:

ԺԱՆ – ՓԻԷՐ ՕՄՈՆ, ֆրանսական շարժանկարի եւ թատրոնի հին դէմքերէն, մեռաւ 90 տարեկանին: Փայլուն ասպարէզ մը ունեցած է, իր բազմաթիւ դերերէն կը յիշուին Տրոլ տը տրամի, Հօթէլ տիւ Նորի դերերը եւ շատ մը ուրիշներ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Grande Soirée Dansante
AU PROFIT DE L'ECOLE
SAINT-MESROB
D'ALFORTVILLE
sous la présidence de
Monsieur **RENE ROUQUET**
Député-Maire d'Alfortville

dîner dansant

animé par **NERSIK ISPIRIAN** et son orchestre
le Samedi 3 Février à 20 h 30
salle Roger Delmas
rue de Rome, 94140 Alfortville, tél. 01 43 96 18 13

Réservations
Clamart : Eniz
14, rue des Monts, 92140 Clamart, tél. 01 46 45 27 52
Alfortville : Hay Ararat
116, rue Etienne Dolet, 94140 Alfortville, tél. : 01 43 76 27 62
Gonesse : Spitak
15, rue Jean-Laugère, 95400 Gonesse, tél. : 01 39 87 37 50

Հովանաւորութեամբ՝

ԷԴՈՒԱՐԴ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ-ի
Հայաստանի Հանրապետ. Դեսպան

ԳՈՋԱ ՋՈԳՈՎԱՁԷ-ի
Վրաստանի Հանրապետ. Դեսպան

ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ-ի
Նախկին նախարար, Երեսփոխան–Քաղաքապետ

ԹԻՖԼԻՍԻ "ՊԵՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆ" ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ (Վրաստան)
կը ներկայացնէ
ԳԷՈՐԳ ՏԷՐ-ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԵԱՆ-ի

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ Ի ԹԵԼԵԹԻ
ԿԱՄ
ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՀԻՆ ԹԻՖԼԻՍԻՑ
վօտըվիլը
ֆրանսերէն համաժամ թարգմանութեամբ
Չորեքշաբթի, Փետրուար 7, ժամը 20·30-ին
Փարիզի Ալխանի Թատրոնը
Maison des Cultures du Monde
101, Boulevard Raspail — 75006 PARIS

— • —

ԺԱՆ ԳՈԳԹՕ-յի
ՁԱՅՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ
թատերախաղը ֆրանսերէնով
Ուրբաթ, Փետրուար 9, ժամը 20·30-ին
Իսի-լէ-Մուլինոյի Արուեստներու եւ Համագումարներու Պալատը
25, avenue Victor Cresson — 92130 Issy-les-Moulineaux

Բեմադրութիւնները՝ Սլավա ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Տեղեկութիւններու համար դիմել՝
— **Ambassade d'Arménie :** 9, rue Viète — 75017 PARIS
Tél. : **01. 42. 12. 98. 00** — Fax : **01. 42. 12. 98. 03**
— **U. G. A. B. :** Tél. : **01. 45. 20. 03. 18**
— **Mme Hourig Bagdassarian** : Tél. : **01. 42. 29. 10. 24** / **06. 14. 74. 92. 97**

LES AMIS
DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

Déjeuner

Au profit de leurs étudiants boursiers de la Maison d'Arménie
Invitée d'honneur : Madame **Anaïd DONABEDIAN**
le dimanche 4 février à 13 heures
au YAN'S CLUB — 5, avenue Reille — 75014 Paris
Réservations : ☎ **01. 47. 81. 28. 66**

Tout don serait apprécié. Merci de libeller votre chèque à l'ordre des Amis de la Fondation Marie Noubar; 57, Bd Jourdan, 75014 Paris
Un reçu CERFA vous sera adressé.

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց Հաւատք եւ Աւանդութիւն Յանձնախումբը
«Լուսաւորչի Լարան»
հանդիպումներու շարքին մէջ կը հրաւիրէ իր թիւ 7 Զրոյց – դասախօսութեան

«ՓԵՏՐՈՒԱՐ ԱՄՍՈՒԱՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԵՐԸ»

նիւթին շուրջ
Հինգշաբթի, Փետրուար 8
ժամը 19-ին
Բանախօսութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆԻ
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2
VENDREDI
2 FEVRIER
2001

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.093 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.093

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 31 / փետրուար 1)

ԼՂՀ

ԴԱՏԱԽԱԶԸ 15 ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՊԱՀԱՆՋԵՑ Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Յունուար 31-ի նիստին, դատախազ Վահրամ Աւագեան եզրակացուց իր ամբաստանագիրը եւ հետեւեալ պատիժները պահանջեց Արկադի Ղուկասեանի դէմ մահափորձի յանցագործութեամբ մեղադրուողներուն. – Սամուէլ Բաբայեանի դէմ 15 տարի բանտարկութիւն, ինչքերու գրաւում եւ տուգանք: Պատիժը պէտք է կրէ խիստ ռեժիմի արգելափակման կայանի մէջ, որուն հինգ տարիները՝ բանտը: Պատիժի աւարտին ալ, հինգ տարի կը զրկուի պատասխանատու պաշտօն վարելու իրաւունքէն: Նոյնքան, 15 տարի բանտարկութիւն պահանջուած է մահափորձի որպէս անմիջական մասնակիցներ՝ Սասուն Աղաջանեանի եւ Լեւոն Մերգոյեանի համար, գոյքերու բռնագրաւումով, առաջինը՝ «խիստ ռեժիմ»ի, երկրորդը՝ «ուժեղացուած ռեժիմ»ի պայմաններու մէջ: 14 տարուան բանտարկութիւն առաջարկած է Էրիք Փարամազեանի համար եւ գոյքի բռնագրաւում, 10 տարի բանտարկութիւն՝ Դաւիթ Ղուլեանի համար, ութ տարի ալ՝ Գառնիկ Ծատրեանի:

Դատախազը յարմար նկատած է միւս ամբաստանեալներուն համար պայմանական պատիժներ սահմանել. այսպէս, Արմէն Անտոնեանի, Արարատ Մուսայէլեանի եւ Գագիկ Ահարոնեանի՝ վեցական տարի, Արմէն Մուսայէլեանի, Վալերի եւ Հենրիկ Ծատրեանի՝ հինգական տարի, Ալպէր Առստամեանի՝ չորս տարի, Խաչատուր Պետրոսեանի եւ Վարուժան Մելքումեանի երեքական տարի, Վարդան Թաչճեանի՝ երկու տարի:

Դատախազին որոշումով, պաշտպանողական եւ տուժած կողմերու ելոյթներու նախապատրաստութեան համար դադար մը յայտարարուած է մինչեւ Փետրուար 13:

ԱՊՕՐԻՆԻ ԶԷՆՔ, ԶԻՆԱՄԹԵՐՔ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ

Յունուար 30-ին, Ազգային Ապահովութեան նախարարութեան հետախուզողները Արարատի Մարմարաշէն գիւղի երկու բնակիչներուն՝ Գնէլ Մանուկեանի ու Արտակ Մակարեանի անասնաբուծարանէն մեծ քանակութեամբ զէնք, զինամթերք գտած ու գրաւած են: Քրէական հետաքննութիւն բացուած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ

Հնդկաստանի երկրաշարժէն վնասուածներու օգնութիւն հասցնելու համար, աղէտի գօտի մեկնած է 22 հոգինոց (բըժիշկ, փրկարար, մասնագէտ) ջոկատ մը: Ջոկատը իրեն հետ տարած է որոնման աշխատանքներու վարժուած հինգ շուներ, դեղ, հագուստ եւ ծածկոց:

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԶՐՈՅՑԸ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ ՀԵՏ

Թուրք մամուլի ծանօթ դէմքերէն Մ. Ալի Պիրանտ ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումէն ետք Երեւան գացած ու հարցազրոյց մը կատարած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ: Հարցազրոյցը հեռասփռուած է «Սի - էն - էն Թիւրք» կայանէն, Յունուար 31-ին: Յաջորդ օրուան «Հիւրրիյէթ»ը լայն տեղ տուած էր Հայաստանի նախագահին պատասխաններուն, ընդգծելով ցեղասպանութեան ճանաչումին առնչութեամբ հայեւթուրք յարաբերութիւններու վերաբերողները:

Նախագահ Ռ. Քոչարեան գոհունակութիւն յայտնած է Ֆրանսայի ճանաչումին զոր տեղւոյն գաղութին նախաձեռնութեան արդիւնք կը նկատէ: Յոյս կը յայտնէ որ նոյն արդիւնքը ձեռք պիտի ձգեն ԱՄՆ-ու Հայերն ալ: Ապա կ'աւելցնէ թէ խորհրդային տարիներուն Հայաստան այս հարցով չզբաղեցաւ եւ աշխատանքը կատարուեցաւ Սփիւռքին կողմէ որ բաղկացած է ցեղասպանութենէն վերապրողներու շառաւիղներէն: Ինք իր կարելիութեան սահմանին չափով մասնակցութիւն կ'ունենայ, շեշտելով. «Ես ո՛չ ԱՄՆ-ու, ոչ ալ Ֆրանսայի հայ գաղութին ղեկավարն եմ: Ինչպե՞ս կրնամ ճնշում բանեցնել ԱՄՆ-ու Գոնկրէսին վրայ»:

Ինչ կը վերաբերի Թուրքիայէն պահանջի նիւթին, Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ ցեղասպանութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումէն ետք իրաւական որեւէ հարց պիտի չծագի: Ասիկա արդարութեան խնդիր մըն է աւելի:

«Հարցը իրաւական հիմ չունի: Ուստի չենք կրնար հողային ու դրամական հատուցում պահանջել Թուրքիայէն: Մեր հարցը բարոյական է ու մեր միակ նպատակը այն է որ Թուրքիա ներողութիւն խնդրէ: Ասիկա արժանապատուութեան հարց է» ըսած է ան:

Թուրք լրագրողը, այսուհանդերձ, դիտել կուտայ թէ Հայաստանի նախագահը նոյն ոճով չի խօսիր իր երկրին լրասփիւռներուն ու նիւթ կ'ընէ հատուցումի պահանջը: Մ. Ալի Պիրանտ կ'ըսէ նաեւ թէ Երեւանի փողոցը, շուկան տեսած մարդիկը հակառակ իրենց տնտեսական ակներեւ նեղութեան, յայտնի գոհունակութիւն կ'արտայայտեն Ֆրանսայի ճանաչումին առթիւ:

Նոյն լրագրողը «փոսթա» թերթին մէջ ստորագրած գրութեամբ մըն ալ կ'անդրադառնայ ցեղասպանութեան հարցին մէջ իր երկրին կեցուածքին: Գրութիւնը խորագրուած է «Կրնանք այս պայքարը կորսնցնել»: Հոն, անդրադառնալով Հայերու դէմ 1915-ին կատարուածին ցեղասպանական բնոյթին մասին ընդհանուր համոզումին ու Թուրքիոյ յամառ մերժումին, կը գրէ թէ այսօրուան կացութեան պատճառը Անգարայի 20 տարուան կրաւորական կեցուածքն է: «Հայերուն եւ անոնց զօրավիգ շրջանակներուն միակ նպատակը Թուրքիան մեկուսացնելն է ու Եւրոպական Միութեան հետ յարաբերութիւնները խոչընդոտել» կ'ըսէ ան, շեշտելով որ ամէնէն մեծ սխալը կ'ըլլայ պայքարէն ետ կենալ ու փակուիլ ինքնիր վրայ: Ապա կը թելադրէ Միջազգային ասպարէզին իրականութիւնները տեսնել, լաւ մտածուած, երկար ժամանակի ծրագիր մը պատրաստել ու նոր մօտեցումով հրապարակ գալ: «Հակառակ պարագային 20 – 30 տարի ետք շատ ծանր հաշուեցոյց մը կրնանք գտնել մեր առջեւ» կ'եզրակացնէ Մ. Ալի Պիրանտ:

LA FAMILLE ET LES AMIS DE LA FAMILLE

Ils étaient venus enterrer les morts, la famille et les amis de la famille. La route avait été longue, les uns devant, les autres derrière. Chemin faisant, on avait beaucoup parlé, beaucoup appris, ceux de derrière étaient souvent passé devant et ceux de devant s'étaient parfois attardés. Une si terrible histoire, il fallait la connaître avant de la comprendre. Les uns apportaient le matériau, d'autres la façon de le traiter. Si quelques uns parlaient, à tort, à raison ou à travers, ils étaient bien nombreux à se taire parce qu'ils n'espéraient plus atteindre le cimetière. Quand ils y parvinrent, les portes restèrent closes, ils expliquèrent et parlementèrent longtemps, trop longtemps. Les serrures étaient rouillées, on ne trouvait plus les clés. Mais les gardiens devinrent des amis, les plus fidèles amis de la famille. C'est une famille accueillante. Elle excelle à se faire des amis. Quand on obtint enfin l'autorisation de se rendre sur la tombe, le sang avait séché: avec les larmes, le granit était devenu rose, rose comme la pierre du pays. Pas de noms. Il y en aurait tant et tant, ils étaient si nombreux qu'ils ne formaient plus qu'un seul chiffre, un bloc anonyme, les un million cinq cent mille, un chiffre approximatif puisqu'on n'avait pu les dénombrer, les honorer chacun d'une sépulture.

Ils se sont réunis devant la tombe, la famille et les amis de la famille. Chacun tenait un rameau d'olivier pour le confier à une colombe. Mais il n'y avait pas de colombe et le déluge n'avait pas cessé; on mentait toujours. La paix serait pour plus tard. Certains, de la famille, avaient dans la poche une demande de réparation. C'était bien leur droit, mais les amis de la famille sont intervenus pour leur expliquer la différence. Aujourd'hui, on avait obtenu reconnaissance de la vérité. Elle n'était pas négociable. Ce qui avait été ne pouvait être modifié. C'était le sens de cette longue marche qu'avaient entreprise la famille et les amis de la famille. Le reste pourrait faire l'objet de négociations, de compromis, pas la vérité.

Le parcours avait été si long, les difficultés si grandes qu'arrivés on distribua les lauriers. Personne n'en voulait, ni la famille, ni les amis de la famille. Chacun avait apporté sa pierre et son cœur à l'ouvrage. On se rappelait les débuts, dans le désordre. Pour faire connaître la vérité, on avait fait taire les vieilles querelles. La famille s'était regroupée; elle parlait d'une seule voix. Les amis de la famille oubliaient, eux aussi, leurs divisions. Ils avaient trouvé une cause commune. La famille remerciait les amis de l'avoir rejoint, les amis la famille de les avoir accueillis, si bien qu'au bout du compte on ne savait plus qui était de la famille et qui des amis de la famille, à moins de sortir le suffixe en se présentant.

Par la magie d'une mémoire fervente, douloureusement humiliée, naquit une déclaration. En neuf mots, la France prit une gorgée d'honneur. Elle en avait bien besoin. Après tant de difficulté à assumer son propre passé, à lire en face les pages noires de son histoire. Vichy, l'Algérie, elle se montrait accueillante à la souffrance de ses citoyens venus hier d'un Orient mutilé. Elle le faisait non pour se décharger de son fardeau sur un autre pays, mais parce que, comme puissance européenne, elle avait sa part de responsabilité dans ce drame de 1915. Membre d'une communauté, elle montrait la voie aux autres membres, présents et futurs: il est inutile de chercher à éluder une vérité historique; elle vous rattrape toujours.

Qui écrit ces lignes ? Un membre de la famille ou un ami de la famille? (*) Ce souvenir, nous l'avons tant porté ensemble qu'il appartient au siècle qui vient de s'achever, à l'humanité que nous partageons. La seule réalité qui importe est que les morts d'Arménie puissent reposer en paix ici en France, eux qui n'ont pas eu de sépulture. Au cœur de Paris, sur les champs élysées, se dressera sous peu, dans sa longue robe de bronze, coiffée d'un capuchon, vérité jaillie d'un khatchkar, Komitas, victime parmi les victimes. Pour nous qui avons entrepris cette longue marche, la halte sera brève. Nous allons poursuivre la lutte pour que triomphe partout cette vérité inscrite en France, pour la révéler à ceux qui l'ignorent, pour balayer le mensonge et la bêtise et construire un avenir commun avec les familles de ceux qui jadis, furent des assassins. La colère passera, la honte sera bue, les haines se dissiperont. Nous avons eu accès à un cimetière et pu retrouver la pierre tombale. Nous avons parlé d'une seule voix, famille et amis de la famille. Nous continuerons à le faire et, quand nous serons vieux et fatigués, nous transmettrons.

(*)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԳՈՀ Է ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Թուրքիոյ Արտաքին գործոց նախարարը «շատ տեղին, ազդեցիկ, ճիշդ, անկեղծ» գտած է Պոլսոյ հայ համայնքին անունով կատարուած յայտարարութիւնը («Յառաջ» Փետրուար 1), Ֆրանսայի կողմէ ցեղասպանութեան օրէնքին հռչակումին առնչութեամբ: «Իրենց արժեւորումները կը գնահատեմ ու շատ բնական կը գտնեմ: Մեր հայրենակիցները մեր բոլորին զգացումները պիտի բաժնեն անշուշտ. այդ յայտարարութեամբ փաստը տուին թէ իսկապէս կը բաժնեն» ըսած է Ի. Ճէմ:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԶՕՐԱԿԻՑ Ա. ՇԻՖ ԱՐՏԱՔԻՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԱՆԴԱՄ

ԱՄՆ-ու Ներկայացուցչական ժողովին Միջազգային յարաբերութիւններու յանձնախումբին անդամ ընտրուած է Գալիֆորնիայէն Ադամ Շիֆ: Լուրը մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է հայ գաղութին, քանի որ Ա. Շիֆ ծանօթ է որպէս ցեղասպանութեան ճանաչումին ուղղութեամբ կատարած աշխատանքով: Իր ընտրութենէն ետք ան կատարած յայտարարութեամբ շեշտած է որ նոյն յանձնա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐՆԵՐ

ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՕՅԱՃԵԱՆ

(1879-1962)

Ո՛չ ծնունդով եւ ո՛չ ալ ուսման տարիները բնաւ եգիպտահայ կրնար նկատուիլ։

Ո՛չ իսկ անդրանիկ հունձքով եւ այդ ժամանակներուն հայոց ազգային հանրօգուտ աշխատանքի բերքով։

Ի ծնէ Պոլսեցի (Սկիւտար), ի ծնողէ Կեսարացի, Պէրպէրեանի եւ ապա Կեդրոնականի դրասեղաններն ու դրատախտակները մաշեցուցած այս վաստակաշատ բանասէրը, դեռ թարմ տարիքէն սկսեալ, դեռ Պոլսոյ մէջ, ցոյց կուտայ իր նկարագրին մէկ ցայտուն գիծը, – հողեհան աշխատանքի գնով մեր պատմագիտութեան եւ մենագրութեան (յայտնապէս առաջինին) կտակել յոյժ պատմարժէք, խիստ մեծարժէք երկասիրութիւններ։

Արդէն սոյն վկայութեան կը հանդիպինք անոր առջինեկ աշխատասիրութիւններէն միոյն ներածական խօսքին մէջ, երբ կ՚ընդգծէ, «...Երեսուն տարիներէ ի վեր չըսելու համար մոլութիւն մը, մենամոլութիւն մը եղած է ինծի համար հին դրամներու, դրոշմաթուղթի, գիրքի եւ այլնի հաւաքածոներ կազմողներու նման հայ գաղութներու մասին ամէն տեսակ տեղեկութիւններ հաւաքել»։

Ստուգիւ, այս տողերը՝ արտագրուած անոր «Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ» պատկառելի աշխատութենէն(*), կը հաստատէ աներկբայ վճիռով, թէ բանասէրը պրպտումներու, զննութիւններու, թղթատումներու եւ ուսումնասիրութիւններու քրտնաջան ճամբով, կը ձգտի երեւան հանել եւ, տարօրէն բացառիկ ճշգրտութեամբ, մեզի հրամցնել մեր պատմութեան հայոց ի՛նչ – ի՛նչ երեսները։

Յիրաւի, բանասէրին հետաքրքրութիւններու ոլորտը կ՚ըլլայ լայն, կը գտնուի բազմաբնոյթ նկարագիր։ Կը ներկայանան բազմազան նիւթերով։ Լոյս տեսած աշխատասիրութիւններու պարզ թուարկումն անգամ, այս ըսուածին վկայութիւնը կը բերէ, – Մենագրութիւններէն՝ «Ուսումնասիրութիւն Սրբուհի Տիւսաբի» (Վենետիկ, 1901), «Գրիգոր Զօհրապ – իր կեանքը եւ գործը» (Պոլիս, 1919), «Մինաս Չերազ – իր կեանքը եւ գործը» (Գահիրէ, 1927), «Թորգոմ պատրիարք Գուշակեան» (Գահիրէ, 1940), «Գրիգոր Կեսարացի Պատրիարք եւ իր ժամանակը» (Գահիրէ, 1936)։ Պատմագրութիւններէն՝ «Հայք ի Ռումէլի», (անտիպ), 1915–ին կ՚արժանանայ Իզմիրլեան գրական մրցանակի(**), Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ» Ա. Բ. հատոր 1937, «Պատմութիւն Եդովկիոյ Հայոց» (1952), «Արաբական Միացեալ Հանրապետութեան Եգիպտոսի նահանգը եւ Հայերը» (1960), «Պատմութիւն Մալաթիոյ Հայոց» (1961), «Յուշամատեան Կուտինահայերու» (1961), եւ դեռ «Սահմանադրութիւն Օսմանեան կայսրութեան», «Ազգային Սահմանադրութիւն», «Պատմութիւն Հայ դպրոցի», Ա. հատոր 1946, եւ այլն, եւայլն։

Որքան ալ բազմազան, ինչքան ալ բազմաբիմի, անհրաժեշտ է ընդգծել, թէ Ա. Ալպօյաճեանի պատմագրութեան առանցքը կը կազմէ հայ գաղթականութիւնը՝ պատմական նկատուած հին – հին ժամանակներէն մինչեւ մեր ոչ շատ հեռաւոր անցեալի օրերը։

Առանց տատամսումի, վարանումի կարելի է ըսել, թէ ցայսօր մեր պատմագրութիւնը չունի համարժէքը անոր այնքան պատկառելի լայնածաւալ գործին, ան որ կը կոչուի «Պատմութիւն Հայ Գաղթականութեան» եռահատոր, 2000–ի մօտ մեծածաւալ էջ, երեքն ալ տպուած Գահիրէ, 1941 – 1961–ին։

Բանասէրը կ՚առաջադրէ յստակ ծրագիր։

Կարեւորը, չըսելու համար հիմնական տեղ կը յատկացնէ Հայաստանի աշխարհագրութեան՝ դիրք, կազմ, իւրայատկութիւն։ Ա. հատորին մէջ իրաւամբ դիտել կուտայ, թէ «Հայաստանի աշխարհագրական նկարագիրը խորունկ ազդեցութիւն մը ունեցած է մեր քաղաքական և մեր քաղաքակրթութեան պատմութեան վրայ եւ ինքն է աղբիւրը մեր ցեղային տկարութիւններուն եւ ուժին միանգամայն, ինչպէս նաեւ պատճառը գլխաւոր աղէտներուն, որոնց ենթակայ եղած է հայ ժողովուրդը... ուրեմն Հայաստանի աշխարհագրութիւնը «պատճառաց պատճառ» կը ներկայանայ հայ գաղթականութեան»։

Պարզ է, թէ աշխարհագրութիւն եւ պատմութիւն, առ հասարակ, կողք – կողքի կը քալեն, դիրար կ՚ամբողջացնեն։ Թէեւ առիւծի բաժինը կ՚երթայ երկրորդին, պատմութեան։

Կարեւոր կը նկատենք մատնանշումը գաղթականութեան (խմբ՝ ցրօնք, դուրսի հայութիւն, Սփիւռք) բարեբար դերին՝ հայրենի երկրին եւ ժողովուրդին համար, անխտիր։ Անժխտելի ճշմարտութիւն է, երբ կը հաստատէ, «Հայերու մտաւորական շարժումը Հայաստանէն դուրս ծագում առաւ, սակայն այդ դուրսի մշակուած ուժը անշուշտ հայրենիքի համար էր, որ կը գործէր»։ Եւ դեռ, «Հայ գաղթականութիւնները մեծ դեր ունեցած են ազգին ճակատագրին բարելաւման նպատակով առնուած քայլերուն մէջ եւ այդ ուղղութեամբ տակաւին իրենց պաշտօնը չէ աւարտած»։

Բանասէրը իր մեծարժէք աշխատասիրութիւնները կը մշակէ առաջուց կազմուած յստակ ծրագրի մը հիման վրայ։ Ասոնց շատերուն մօտ մենք կը գտնենք կարգ մը հարցումներու պատասխանները, օրինակ, թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս մերոնք կը հաստատուին այստեղ կամ այնտեղ։ Ապա՝ կարգաւ կը ներկայացնէ կարելի ճշգրտութեամբ տուեալ գաղութին ազգային ներքին կեանքը իր բազմաբիմի երեսներով։ Մերոնց քաղաքական կամ տնտեսական կշիռը զանազան ժամանակներուն եւ վերիվայրումներուն ընթացքին։ Մերոնց համրանքը՝ թուականներու հասկնալի փոփոխումներով։ Մայր եկեղեցի եւ յարանուանութիւններ։ Իմացական – մտաւոր շարժում՝ դպրոց, կրթական գործ, մշակ։ Մամուլ, տպարան եւ այլ։

Արշակ Ալպօյաճեանի վաստակին նուիրուած այս տողերը փորձենք դարձնել առաւել ամբողջական։

Գիտենք, թէ Գահիրէի մէջ երկար տարիներ կը վարէ ուսուցչի պաշտօն, տեղւոյն Գալուստեան Ազգային վարժարանը։ Բազմաթիւ են անոր շունչին տակ հասակ նետած, ուռճացած սաները։ Բոլորն ալ անոր եւ հոյլ մը այլ նուիրեալներու շնորհիւ ստացած են ազգային առողջ դաստիարակութիւն։ Շատերու մօտ հրահրած է սէր հանդէպ գաղութին հայոց անցեալի էջերուն։ Մէկն ու մէկուն։ Կարդացած ենք, թէ եղած է կրթական մշակ, Պոլիս, Լուսեան վարժարան։ Ապա՝ Յունաստան, Քորֆուի որբանոցները։ Պոլսոյ մէջ ատեն մը կանոնաւոր կ՚աշխատակցի Բիւզանդ Քէչեանի Բիւզանդիոնի։ Հոն, յատկապէս 1900 – 1915 լոյս կ՚ընծայէ «Անհետացած Դէմքեր» ընդհանուր խորագիրին տակ, մեռած մտաւորականներու նուիրուած շահեկան էջեր։ Ասոնցմէ Գրիգոր Զօհրապ, լոյս կը տեսնէ մշակուած առանձին հատորով, շուրջ 250 էջ, տուար մենագրութիւն մը նահատակ գրագէտին մասին։ Միաժամանակ կը վարէ Պատրիարքարանի քարտուղարի պատասխանատու պաշտօնը։ Գահիրէի մէջ եւս կը ստանձնէ Ազգային Առաջնորդարանի դիւանապետի կարեւոր պաշտօնը։ Որքան գիտենք, ժամանակ մը անդամ կ՚ընտրուի Թեմական Ժողովի, նոյնիսկ դառնալով ատոր փոխ – ատենապետ։

Բանասէրին անտիպ աշխատութիւնները (թիւով՝ 22) մահէն ետք Հայաստան կը տեղափոխուին կտակակատար Ա. Գարտաշեանի (շրջան մը վարիչ – տնօրէն Փարիզի Նուպարեան մատենադարանի) ջանքերով։

Ըլլալով շահեկան, կուտանք մէկ քանիին անունները։ Հայերը Բիւզանդական երկիրներու մէջ, նաեւ՝ Իրանի, Իրաքի, Պրուսայի, Տրապիզոնի Հայերը, առանձին - առանձին շօշափուած նիւթեր, սահմանուած առանձին հատորներու։ Ֆրանսա եւ Հայերը, Ամերիկա եւ Հայերը, տպագրութեան արուեստը ի Հայս, կեանքն ու գործերը Կարապետ Փանոսեանի, Կարապետ Իւթիւճեանի, Արմենակ Հայկունիի, Բ. Քէչեանի, Վ. Թէքէեանի, ամէն մէկը առանձին հատոր եւ այլն։

Լոյս աշխարհ կուգա՞ն. կցի՛ւ թէ։

Այս պահուս կը յիշենք ողբացեալին սա խօսքերը, արտասանուած առիթով մը, – «Կեանքիս մէջ միակ հաճոյքը եղած է կարդալը եւ գրելը... ժամանակիս մեծ մասը անցուցած եմ տանս մէջ, լաւագոյն ընկերներս եղած են գիրքը եւ գրիչը, որոնց հետ ապրած եմ եւ պիտի շարունակեմ ապրիլ այնքան ատեն որ Աստուած կեանք պարգեւէ ինծի։

Վարձքդ կատար, վաստակաւոր բանասէր։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(*) «Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ»։ Առաւելաբար կը շօշափէ փոքր Ասիոյ սրտին բազմած Կապադովկիոյ երբեմնի հայահոծ շրջանի եւ, հոն թառած պատմական Կեսարիոյ անցեալը, տեղագրութիւնը։ Երկհատոր, 2479 էջ, հրտ. Կեսարիոյ եւ Շրջակայքի Հայրենակցական Միութեան Գահիրէի վարչութիւն, 1937, Գահիրէ։

(**) Բարեբախտ դիպուած պէտք է նկատել այս անտիպ ուսումնասիրութեան մէկ կարեւոր հատուածին հրապարակումը Թէոդիկի 1909–ի Ամէնուն Տարեցոյցին մէջ, Գ. տարի։ Հեղինակին նկարով վեց մանրատառ էջ ներկայացնող հատուածին խորագիրն է՝ «Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան ու Պրուսայի, Էտիրնէի եւ Ռոտոսթոյի առաջնորդութիւնները»։

Ժ. Մ.

ՏԻՐ-ՎԱՀԱԳՆ՝ ԽԱՆՑ-ԳԼԷՕՊԻ ՄԷՋ

ՈՒՐԻՇ ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՄԸ ՇԱՐԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐԻՆ

Եան՛ց Գլէօպի հիւրընկալ մեծ սրահին պատերուն տարածքը բաւարար չէր եղած պարփակելու համար Տիր Վահագնի 55 նկարներուն մէջ բացուած աշխարհը, որոնց բոլորն ալ ազնիւ, սրտաբուխ մեծարանք մը կ՚ընծայեն արժանաւորին. նախապատիւ արժանաւորը՝ ինքն է, Շարլ Ազնաւուր, որուն ամէն Հայ պարտական կը մնայ հիմա։

Ինչի՞ էր նման մեր աշխարհը, հարց կուտայինք մենք մեզի. եւ ահա նկարիչը Շարլ Ազնաւուրի նայուածքով կը գծէ սահմանները այդ աշխարհին, մեր մոլորակի համեմատութիւններով ընդարձակ, որոնք ծայր կուտան թերեւս Ղարաբաղի լեռներու լանջին կառչած գունագեղ գիւղէ մը. գիւղին վերեւ կը տարածուի Ազնաւուրի նայուածքը, հաւանաբար արձագանգ մըն ալ աղօթքի վերածուած իր կարգ մը երգերէն. եւ անցնելով Էջմիածնի ու Արարատի, Անիի եւ Վենետիկի վրայով, պահ մը երկար մնալով Փարիզ՝ Սաքրէ Գէօր, Մոնմարթրը, Ալեքսանդր Գ. Կամուրջ, Էյֆէլ, ապա հասնելով Նիւ – Եորքի դարպասներուն՝ լուռ կը հարցադրէ Ֆրետերիք Պարթոլտիի Ազատութեան արձանը, չարունակելէ առաջ իր երթուղին մինչեւ Ռաշմորի սեպ լեռներու ժայռին քանդակուած ամերիկացի չորս նախագահներու – Ճորճ Ուաշինկթըն, Թոմըս Ճեֆերսըն, Աբրահամ Լինքըն եւ Թէոտոր Ռուզվէլթ – հսկայական դիմաքանդակներուն պատուանդանը։

Ամէնուր է Ազնաւուր. իր երգերուն ջերմ շունչով եւ հասուն բառերով, եւ իր այնքա՜ն ազնիւ նայուածքով կը խօսի մարդոց սրտերուն, զգացումներուն, եւ մարդկութեան խղճմտանքին վերջապէս։ Գեղապէտ մըն է Տիր – Վահագն առաջին հերթին իր ընտրութիւններուն, իր խորհրդանիշներուն մէջ։ Կռունկները միշտ պիտի խօսին ու պիտի փոթորկեն Հայուն զգացական աշխարհը, եւ զինք պիտի մղեն կարօտաբաղձ երջանկութեամբ դիտելու գեղեցկութիւնը Սէնի վրայ նետուած՝ անզգալաբար կոր՝ գետի մէկ ափէն միւսը Ալեքսանդր Գ. Կամուրջին։ Մթնոլորտը միշտ յագեցած է անապական շունչով ու նայուածքին ազնուութեամբ, իր ինքնութիւնը, իր գոյութեան եւ գոյատեւման անբռնաբարելի իրաւունքը արդարօրէն հռչակելով, ընդարձակելով ինքն իր վրայ կծկուող մեր մանրատիեզերքը (microcosme)։

Իրաւ է որ Շարլ Ազնաւուր աւելի ընդարձակ ու արմատական, խոր համեմատութիւններ ստացաւ այն օրէն ասդին, երբ մարմին ու հոգի՝ յանձնառու եղաւ հանրային կարծիքին առջեւ, զօրաշարժի ենթարկելով միասնականութեան մարդկային զգացումներէ մղուած իր արհեստակիցները, իր ամբողջական մասնակցութիւնը ընծայելու իր հայրենի տան վերաշինութեան, բնութեան պատուհասումով մասնակիօրէն վնասուած, եւ միշտ կրկնակի վտանգի տակ թէ՛ նոր երկրաշարժի մը, եւ թէ տեւականօրէն թշնամական շրջապատին։ Իրաւ է նաեւ որ երգիչին յանձնառութեան յանդգնութիւնը երաշխաւորուած էր նժարի միւս ափսէին մէջ դրուած իր արուեստին արժէքովը, իր համբաւին հարազատութեամբն ու կշիռովը։ Այն ատենէն որ աւելի ուշ, բայց միշտ ու միայն իր ազգին լինելութեան կապակցութեամբ, երբ քաղաքավարօրէն կը մերժէր՝ ինք նոր ժամանակներու ազնուական թրուպատուր մը՝ Ֆրանսայի Ծերակոյտի Նախագահ Ֆրանսուա Փոնսըլէի մէկ սրտագին հրաւէրը, իր մերժումին պատգամը ընդունելի կը դառնար, եւ իմանալի։ Այնուհետեւ արդար էր ըսել՝ Ազնաւուր հաւասար եղաւ ինքն իրեն...

Տիր – Վահագնի լայնածիր համապարփակ, ինքնատիպ նախաձեռնութեան ոգին եւս պայծառ է, բացայայտ, – հայրենի տեսարաններն ու արտասահմանի մեծ ոստաններու խորհրդանշական տեսարանները իբր Հայաստան եւ իբր Սփիւռք կը զուգորդուին Ազնաւուրի դիմանկարին՝ ներկայացնելու համար մեր համայն ժողովուրդին երախտագիտական արտայայտութեան համապատկերը հանդէպ մեծ երգիչին, նուիրեալին։ Նկարիչին ներաշխարհէն բխած այդ պատկերացումները կը գծեն Ազնաւուրի ուղեւորութիւնները հոգեկան թռիչքներով ալ ժամանակի ու պատմութեան տարածքին մէջ, երկու ցամաքամասէ միւս ցամաքամաս, արհեստագիտական գետնի վրայ, բայց նաեւ իր խղճմտանքին թելադրութիւններուն ունկնդիր։ Այս ձեւով ան կը հաշտեցնէ երգերուն անանձնականը անհատին անձնականին հետ ազգին կապակցութեամբ։ Այս իմաստով ու այս արժէքով է որ յստակ ու աներկբայ դիրքորոշումները երբեք չխոցեցին ղեկավար շրջանակները կամ չանտեսուեցան ատոնց կողմէ։ Իր պատգամը միշտ անցաւ, լսուեցաւ։

Տիր – Վահագնի բազմագոյն մատիտանկարները, սանկինները ընդհանրապէս, մեծագոյն մասամբ ներշնչուած են Շարլ Ազնաւուրի հանրածանօթ երգերէն, ստուերային, կիսատ դիմանկարներով, որոնց մէջ ամէնէն տպաւորիչն ու խորաթափանցը կը հանդիսանայ նայուածքը՝ դիտողին զգացումները, խիղճը հարցաքննող։ Տեղ – տեղ տեսանելի շրթունքները կ՚երգե՞ն, կը խօսի՞ն, իմանալիին եւ լռութեան սահմանին վրայ։

Պատգամ մը կայ այս ցուցահանդէսին մէջ։ Անկասկած, եւ այդ պատգամը՝ արտայայտութիւնն է նկարիչին՝ զգացականութեամբ լեցուն երախտագիտութեան, ինքնատիպ ու առատաձեռն մեծարանք մը, ու երախտագիտութենէն ու մեծարանքէն անդին, անկորնչելի, արձանագիր վկայութիւն մը երգիչի վաստակին, յանձնառութեան եւ նուիրումին։

ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

REGARDS ET VISIONS

Exposition de sanguines de **DIR VAHAKEN**

Exposition du 15 janvier au 15 février (de 10h à 15h sauf le dimanche)

YAN'S Club, 5, avenue Reille, Paris 14e

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԸ ԵՒ ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

Ինչպէս արձագանգած էինք Յունուար 30-ի մեր թիւով, Պոլսոյ պատրիարքը Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան ցեղասպանութեան հարցով կրկին թիրախ եղած էր լրագրողներու հարցումներուն երբ այցելած էր Այվազովսկիի գործերով բացուած ցուցահանդէսը: Յունուար 29-ի «Մարմարա»ն տուած էր Մեսրոպ Արք.ի ուղղուած հարցումներուն եւ անոր պատասխաններուն ամբողջութիւնը. կ'արտատպենք այդ զրոյցը որ յստակութեամբ ցոյց կուտայ թէ որքա՛ն նեղացնող կացութիւն մը մը կը ստեղծուի ամէն անգամ Պոլսոյ պատրիարքին համար երբ կը պարտաւորուի կրկնել ու կրկնել ամենայն բացութեամբ յայտնուած իր գաղափարները, միշտ նոյն նիւթին մասին:

Հ. – Ֆրանսայի խորհրդարանի ցեղասպանութեան օրէնքին մասին այսքան շատ բան խօսուեցաւ, բայց դուք նախընտրեցիք լուռ մնալ: Ըստ ձեզի, ցեղասպանութիւն մը պատահա՞ծ է:

Պ. Հ. – Դուք ինծի այսպիսի հարցում մը հարցուցած մի՛ ըլլաք: Ամէն մարդ գիտէ որ շատ ցաւալի եւ շատ սրտակեղեք դէպքեր պատահած են: Եւ խորունկ հետքեր ալ մնացած են այդ դէպքերէն: Իմ դերքս յարմար չէ որպէսզի պատմական կամ իրաւական վճիռ մը արձակեմ: Միւս կողմէ, կը զարմանամ որ ուրիշներն ալ այսքան դիւրութեամբ «պատահեցաւ» կամ «չպատահեցաւ» կ'ըսեն: Մէջտեղը այնքա՛ն խորունկ վէրք մը կայ, որ այս հարցը պէտք չէ կեղեքուի ոեւէ մէկու կողմէ: Այո՛, ցաւերը պէտք չէ կեղեքումի նիւթ դառնան: Այսինքն մէջտեղը խորունկ վէրք մը կայ անհաւասիկ: Ինչ որ մեզի անկ է, այն է թէ փոխանակ այդ վէրքին վրայ աղ կամ լիմոն սրսկելու, պէտք է արդէլք ըլլանք այդ վէրքին աւելինահոսութեան, պէտք է բալասան քսենք վէրքին վրայ, վիրակապերով դարմանենք այդ վէրքը: Ամէն մարդ բան մը կ'ըսէ Դաշնակներուն մասին կը խօսին: Հնչակներուն մասին կը խօսին: Համիտեան զօրագունդերուն մասին կը խօսին: Կը խօսին բայց արխիւներու կողմէ փաստուած բացայայտ պատմութիւն մը չկայ: Կարեւորն այն է որ մենք, հակառակ 80 – 100 տարի առաջ պատահած դէպքերուն, մարդոց միջեւ ցանենք սիրոյ եւ բարեկամութեան հունտերը եւ ապահովենք անոնց ծլարձակումը: Ամէն բանէ առաջ, պէտք է սիրել: Ինծի շատ հարցուեցաւ, շատ ալ խօսեցայ: Դարձեալ կը կրկնեմ: Երկու կողմերն ալ, այսինքն Թուրքիա եւ Հայաստան, երկխօսութիւն պէտք է հաստատեն եւ իրարու հետ պէտք է խօսին իրենց հասարակաց անցեալի մասին: Այլապէս անհանդուրժութիւնը ա՛լ աւելի պիտի չէզոքուի: Աստ անոր ատըանքներուն դէմ «պոյքոթ» հռչակելով որեւէ լուծման կարելի չէ յանգիլ: Ի՞նչ մեզ սակայն, որ կարծես խելայեղ շրջան մը կ'ապրինք: Կարծես մէկը դարձեալ կռնակի մը վրայ կոխեց: Ըսէ՛ք, ինծի, խելայեղութեան շրջանի մը մէջ գտնուող մարդիկ կրնա՞ն տրամաբանական կերպով խօսիլ: Կրնա՞ն ճիշդ ուղղութիւն մը ընտրել: Կը դառնանք, նոյն տեղը կուգանք: Հիմա ա՛յդ է կացութիւնը: Հայաստան ի՛ր տեսակէտը ունի: Թուրքիան ալ ի՛րը: Բնականաբար, երկու կողմերն ալ իրենց տեսակէտները պաշտպանել պիտի շարունակեն, որովհետեւ եթէ մէկու մը հետու էք, անոր ետեւէն առատօրէն կրնաք խօսիլ: Բայց ի վերջոյ, ձեր բրածը տեղքայլ է: Մինչդեռ, եթէ ընդհակառակն մէկտեղուիք, սեղանի մը շուրջ եթէ բոլորուիք, եթէ իրարու աչքերու մէջ նայելով իրարու հետ խօսիք, ճաչէք, խմէք, այն ատեն կը նշմարէք որ իրականութեան մէջ ձեր դիմացինն ալ ձեզի նման զգացումներ ունի: Ասիկա շատ կարեւոր է, ահաւասիկ ա՛յն ատեն է որ կը սկսի երկխօսութիւնը: Կը սկսիք արուեստի, մշակոյթի եւ առեւտըրական ատըանքի վրայ յարաբերութիւններ մշակել, կը բարեկամանաք: Եւ այն ատեն կրնաք հարցերը սեղանի վըրայ դնել: Ահաւասիկ ա՛յն ատեն է որ մեր պարտականութիւնը կը սկսի:

Ես հոգեւորական եմ, կը քարոզեմ, կը ջանամ մարդիկը քով քովի բերել: Դուք լրագրող էք, կը գրէք, լուր կը հաղորդէք, այսինքն ամէն մարդ կերպով մը իր նպաստը կը բերէ երկխօսութեան: Ինչ որ պէտք է ընենք, հետեւեալն է. երկու կողմերու միջեւ սիրոյ յարաբերութիւններ հաստատել, բարեկամութեան եւ գըրացութեան մթնոլորտ ստեղծել: Թուրքերն ու Հայերը պարտաւոր են այսպէս ընելու: Աստուած այս ժողովուրդները դրացի դարձուցեր է եւ յաւիտեանս անոնք այդպէս պիտի մնան: Յաւերժական թշնամութեան տեղ աւելի լաւ չէ՞ փոխադարձ եւ մնայուն բարեկամութիւն հաստատել:

Հ. – Կը մտածէ՞ք Կրօնից Տեսչութեան հետ միատեղ յայտարարութիւն մը հրատարակել: Կամ դուք ուրի՞շ ի՞նչ ընել կը մտածէք:

Պ. Հ. – Կրօնից Տեսչութենէն այդպիսի առաջարկ մը չեկաւ: Եթէ գայ, կը մտածենք: Ես ալ լսեցի որ Կրօնից Տեսուչը պիտի առաջարկէ եղեր աղօթք մատուցանել 1915-ի բոլոր զոհերուն ի յիշատակ: Եթէ ասիկա օգտակար է, անշուշտ որ կ'ընենք: Ինչո՞ւ չընենք: Եթէ առաջարկը մեզի հասնի, կը նստինք, կ'արժեւորենք: Մեռեալները պէտք է յարգանքով յիշատակուին: Օրինակ ես, ինչպէս անհատ, սա վերջին օրերու ընթացքին շատ տառապեցայ: Ես շատ յուզուեցայ Տիյարպաքըրի Ապահովութեան Տնօրէն Կաֆֆար Օքքանի դէմ կատարուած դաւաճանական յարձակումին պատճառաւ: Կարելի՞ է չարտասուել եւ այս անիրաւութեան դիմաց չտառապիլ: Գալով ձեր այն հարցումին թէ մենք ի՞նչ կրնանք ընել որպէս Թուրքիոյ Հայեր, հոն ալ ահաւասիկ մեր վիճակը յայտնի է. մենք մընացած ենք խաչաձեւ կրակոցներու միջեւ: Մենք թէ՛ հայկական ծագում ունինք եւ թէ Թուրքիոյ Հանրապետութեան հայրենակից ենք: Այս երկիրը մե՛ր ալ երկիրն է: Անշուշտ որ փափաքողը կրնայ երթալ, դժուար չէ, մինչդեռ մենք հո՛ս ենք: Մեր երկրին շահերը մե՛ր ալ շահերն են: Օրէնքներու նկատմամբ յարգալիր ժողովուրդ մըն ենք եւ երջանիկ ենք որ այդպէս ենք: 1461-էն ի վեր գոյութիւն ունեցող մեր Պատրիարքարանին եւ Թուրքիոյ Հայերուն վարքագիծը այս ուղղութեամբ է: Ես ալ կը շարունակեմ նաւարկել նոյն ուղեգծին վրայ:

ԱԼԻՍԻԱ ԹԷՐԶԵԱՆ ԵՒ ԱՆՍԻՒԷՆԹՐՈՍ ԽՈՒՄԲԸ

Փետրուար 12-ին, ի նպաստ «Փողոցի մանուկներուն» համերգ մը կը տրուի (*) Ալիսիա Թէրզեանի եւ Անսիւէնթրոս խումբին կողմէ: Ալիսիա Թէրզեան արժանթինահայ ծանօթ յօրինող է եւ յայտագրին մաս կը կազմեն նաեւ իր գործերը: Կազմակերպիչն է՝ Ժառաէն տը Միւզիքի Երաժշտական Միջազգային Զեռնարկը:

(*) Lundi 12 février à 20 h 30

Maison des Cultures du Monde
101, bd. Raspail, 75006 Paris

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան անդամ ընտրուած է Մեսրոպ Արք. Աշճեան, որ 1995-էն ի վեր Հայաստան կ'ապրի: Կարեւոր աշխատանք տարած է գրական եւ հանրային կեանքին մէջ:

Անդամատոմսը իրեն յանձնուած է, Յունուար 26-ին, Հրանտ Մաթեւոսեանի կողմէ, Երեւանի Կամերային Երաժշտութեան Տան մէջ, անոր 60-ամեակին նուիրուած երեկոյթի մը ընթացքին:

Մեսրոպ Արք.ը ողջունած են Սիլվա Կապուտիկեան, Ռազմիկ Դաւոյեան, Սօս Սարգսեան, Ռուբէն Յովսէփեան, ակադեմականներ՝ Վարագդատ Յարութիւնեան, Լեւոն Մկրտչեան եւ ուրիշներ: Վերջին վեց տարիներու ընթացքին, Մեսրոպ Արք. նիւթական աղբիւրներ գտած է հրատարակելու համար պատմական, գիտական եւ գրական 60-է աւելի գործեր:

Արարատեան Թեմի Առաջնորդական Փոխանորդ Նաւասարդ Եպիսկոպոս Կճոյեանը յոբելեարին փոխանցած է Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի բարեմաղթութիւնները: Հրապարակուած են նաեւ Մեծն Տանն Կիլիկիոյ Արամ Կաթողիկոսի շնորհաւորական գիրը եւ Մշակոյթի նախարար՝ Ռոլան Շառոյեանի ողջոյնը:

ԼՂՀ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ 1700-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

Նախագահ Արկադի Ղուկասեանի հրամանագրով պետական յանձնախումբ մը ստեղծուած է 1700-ամեակի տօնակատարութեանց համար, գլխաւորութեամբ Հանրապետութեան նախագահին, վարչապետ Ա. Դանիէլեանն ալ կը վարէ տեղակալի պաշտօնը:

Յանձնախումբը կը բաղկանայ 14 անդամներէ, որոնց կարգին Արցախի Թեմին առաջնորդը՝ Պարգեւ Արք., Արտաքին, Կրթական, Գիտութեան, Մշակոյթի նախարարները, Հայաստան, Ռուսաստան, ԱՄՆ եւ Փարիզի ներկայացուցիչները եւ այլ անձեր: Յանձնախումբը երկու շաբթուան ընթացքին պէտք է ներկայացնէ տօնակատարութեանց ծրագիր մը, համագործակցութեամբ Արցախի Թեմին:

ԻՐ ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

1.- «ՓԱԽԷՔ, ՀԱՅ ԱՂԲՐՏԻՔ, ՓԱԽԷՔ»

Երբ տուն հասայ, բոլորը ահուդողի մէջ էին արդէն: Դուռ – դրացի բաներ մը կը փսփսային պատուհանէ պատուհան: Անոնք որ սովորութիւնը ունէին գիշերանոցը հագած, կօշիկներուն տեղ պարդաբուն մուճակներ դրած նստիլ դուռներուն առջեւ, ներս քաշուած էին կանուխէն: Ամէնօրեայ չէնշող, պապաչուն աուլիսին տեղ չարաշուք լռութիւն մը կը տիրէր, միայն փսփսուքներով խզուած:

Անշուշտ շատ բան չէի հասկնար այս անցուդարձէն: Բայց գիտեցի կարգ մը բաներ:

Թիթեղէ սնտուկներու մէջ մոխիր լեցուցած, տեղաւորեր էին դրան ետին, որպէսզի խուժանին գլխուն, աչքերուն թափէին, եթէ յարձակում գործէր:

Յետոյ, սանդուխ մը պատրաստեր էին բակին մէջ, ի հարկին հարեւան Պարսիկին բնակարանը ապաստանելու համար: Բարձր պատ մը կը բաժնէր երկու տուները, բայց կարելի էր անցնիլ եւ հոգի փրկել:

Հայրիկը շատ կանուխ վերադարձած էր եւ կը պատմէր օրուան դէպքերը: Ու կ'աւելցնէր.

– Վտանգը անցած չէ տակաւին: Կրնան մեր թաղն ալ իջնել: Այսօր եկեր են մինչեւ Շուկային բերանը, բայց Պատրիարքարանէն Սուլթանին դիմած ըլլալով, ոստիկանները խուժանը կեցուցեր են հանրակառքի գծին վրայ:

Յաջորդ օրը ո՛չ շուկայ, ո՛չ դպրոց:
Պանք Օթոման եւ Սամաթիա:

2.- «ԻՋԻՐ, ԱՐՔԱՅ ՀԶՕՐ»

Կեդրոնական վարժարանը փակուած էր: Ճարահատ գիս դրին Թաղին ամերիկեան վարժարանը, որ առաւելապէս յաճախուած էր չափահաս աղջիկներու:

Այն ատեն անգլերէնի դասընթացք մը հաստատուած էր հայ երիտասարդներու համար եւ հայրս ալ աշակերտ ըլլալով, դպրոցին տեսչութիւնը հաւանած էր ընդունիլ իբրեւ ծանօթ բարեկամի զաւակ եւ անչափահաս:

Զարդէն վերջը, ինքնին դադրեցաւ անգլերէնի գիշերային դասընթացքը: (Այն ատեն քանի՞ հոգի գիտէին թէ անգլերէն սորվելու այս մարմաջն ալ թելադրուած էր Լոնտոնի «անգլիասէրներէն» եւ «հայասէրներէն», իբրեւ արդիւնք Պերլինի վեհաժողովին):

Սորվելիքս մեծ բան մը չէր այս դըպրոցին մէջ: Հայերէնի դասը սահմանուած էր բարեպաշտ վարժուհի մը, որ ինք դասի կը կարդար: Միւս առարկաները, անգլերէն, կ'աւանդէին միսիոնարուհիներ, որոնց մէկը, Միս Փարքըր, բան – գործ ըրած էր իր լեզուն սորվեցնել հիմնովին: Թուրքերէն գիտնալով հանդերձ անգլերէն կը խօսէր, որպէսզի լսեմ, խօսիմ եւ սորվիմ:

Բայց ո՛չ. սորվելիք շատ բան ունէի այս դպրոցին մէջ:

Նախ, ամէն առտու, աղօթքէն վերջը պիտի արտասանէինք Աստուածաշունչի գիրքերուն անունները, – Ծննդոց, Ելից, Թուոց, Երկրորդումն Օրինաց Դատաւորաց, Ա. Թագաւորաց, Բ. Թագաւորաց, Գ. Թագաւորաց, Նաւումայ, Ամբակումայ, եւ այլն: Ամէն օր անխափան, բարձրաձայն եւ խմբովին: Ներելի չէր մէկ անուն իսկ փախցնել:

Յետոյ պիտի սորվէինք համով – հոտով երգեր.

Իջի՛ր, արքայ հզօր,
Անունդ փառաւոր,
Տուր որ գովենք:

Կամ, – «Յիսուսի եկ, Յիսուսի եկ»:

Կային Թուրքերէն եղանակներ ալ զոր կը լսէինք յարակից ժողովարանին մէջ, կամ կիրակնօրեայ դասերու ատեն:

Կիտէյիմ, կիտէյիմ, կիւզէլ
տիյարա,
Չէլէնկիմ վար տըր կիւզէլ
տիյարա,
Տավէթ իտէր, կիտէճէյիմ...

Թուրքերէնն ալ ունէր իր «Յիսուսի եկ»ը – «Յիսուսա կէլ»: Եւ ուրիշ գոհարներ որ անգլերէնէ հայերէնի թարգմանուած էին, իբրեւ հոգեւոր երգ:

Ի՜նչ անուշիկ, խատուտիկ խայծեր՝ կիրակնօրեայ դպրոց յաճախելու համար: Ո՛րքան շատ գացած ըլլայիր, այնքան աւելի եւ ծաղրագին նուէրներ կը ստանայիր Ամերիկայէն, Ծնունդի տօթիւ, – խաղալիք, հանդերձեղէն, ուտելիք, եւայլն: Ամէնէն բախտաւորն ան էր որ 52 Կիրակի անխափան հետեւած կ'ըլլար:

Ես հազիւ 15 – 20 Կիրակի գացած էի, այն ալ առաջին տարեշրջանին: Այս առթիւ ստացած նուէրներուս մէջ կը յիշեմ կապոյտ փողկապ մը Թուցիկ, որ այնուհետեւ դարձաւ միակ փողկապս, դոյնով թէ ձեւով, մինչեւ Միսաք Մեծարենցի մահը, երբ ես ալ սեւ կապել սկըսայ Գեղամին պէս: (Օսմանեան Սահմանադրութեան շրջանին, երբ ողբացեալ Ակնունին երեւցաւ այսպէս Թուցիկ սեւ փողկապով եւ հետեւողները շատցան, միամիտներ Դաշնակցական փողկապ կը կոչէին այս ձեւը, թիւրիմացութեամբ):

Դպրոցին մէջ կային հարուստի աղջիկներ, 14 - 16 տարեկան, որոնք շրջանը աւարտելէ վերջ կ'երթային Հայ Սքուլ:

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

խումբին անդամակցութիւնը իր առօրեայ նպատակներէն եղած է միշտ ու այսօր դոհ է որ առիթ կ'ունենայ զօրավիգ ըլլալու միջազգային կարգ մը նախնտրութիւններու կարգին իրականացնելու Հայերու ցեղասպանութեան ԱՄՆ–ու կողմէ պաշտօնական ճանաչումը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈԼԱՆ ՏԻՒՄԱ, Արտաքին նախկին նախարար եւ նոխկին նախագահ Սահմանադրական Խորհուրդին, չկրցաւ ինքզինք զսպել Էլֆ-ի Յունուար 31-ի դատական նիստին եւ առիթ տուաւ միջադէպի մը: Հակառակ փաստաբանի իր հանդամանքին, ջղագրգռուած իրեն եղած հարցումներէն, յանկարծ պոռթկաց՝ «կը տեսնէ՛ք, երբ օր մը գրաղիմ դատաւորներով»: Նիստը ընդհատուած է եւ երբ վերսկսած է ժամ մը յետոյ, Տիւմա ներողութիւն խնդրած է, ճշդելով որ խօսքերը չէին համապատասխաներ մտածումին: Ջղագրգռութեան պատճառը կը կայանար մանրամասն հարցումներուն մէջ, զորս կ'ընէր դատախազին տեղակալը այն 10 միլիոն Փրանքին մասին, զոր իր հաշւոյն դրած էր դրամատունը 1989-էն 1997: Տիւմա կը մերժէր պատասխանել: Երկխօսութիւնը բուռն բնոյթ ստացած էր: Դատախազը կը պնդէ «ոչ մէկ արդարացում կուտաք դրամատուն դրուած գումարներուն մասին», «ամօթ է» կը բացագանչէ Տիւմա, «խնդրե՛մ» կը ջանայ հանդարտեցնել դատախազը, «Ձեզի պահեցէք ձեր խնդրանքները, օր մը, անձամբ պիտի գրաղիմ կարգ մը ատենակալներով: Դեռ խօսքի որոշ ազատութիւն ունիմ այս երկրին մէջ» կ'ըսէ Տիւմա եւ անմիջապէս դատախազը դիւանապետին կը հրահանգէ՝ «սպառնալիքնե՛ր, սպառնալիքնե՛ր, արձանագրեցէք»:

ԱՆԱԳԱՐԱ «կ'ապաֆրանսականացնէ» կը խորաքէր Ֆիկառօ Փետր. 1-ին, բողոքելու համար Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման Ֆրանսայի կողմէ: Անգարայի Թաղապետութիւնը կը ծրագրէ փոխել Փարիզ, Տը Կօլ եւ Սթրազպուրկ փողոցներու անունները: Քաղաքապետը կ'ուզէ նաեւ յուշարձան մը բարձացնել Ֆրանսայի դոհ Ալժերացիներու յիշատակին: Այս վերջին լուրը Լիպերասիոնն ալ կուտար:

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ, Յունուար 31-ին, հանդիպում մը ունեցան ֆրանսայի եւ գերմանայի ղեկավարները: Շիրաք, Ժոսփէն եւ Շրէօտէր դոհ են ճաշին մթնոլորտէն: Ֆրանսայի նախագահը «հաճելի, կարեւոր եւ օգտակար» որակեց տեսակցութիւնը, գալով Շրէօտէրի, այնքան դոհ մնացած էր որ առաջարկեց 6 – 8 շաբաթը անգամ մը կրկնել:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԻՆ, Փարիզի փոխադրական միջոցներու մեծ մասը գործադուլի մէջ էր: Մեթրոյի ոչ մէկ գիծ կը բանէր, բացի 14–էն, որ ինքնաշարժ է, այսինքն վարորդ չունի: Հանրակառքերն ալ 60% համեմատութեամբ կը բանէին: «Սեւ օր մը» Փարիզցիներուն համար, ինչպէս կ'ըսեն մեքենաները:

ՔՈՍՈՎՈՅԻ ՄԷՋ, 13 զինուորներ, որոնց 12-ը՝ Ֆրանսացի, վիրաւորուած են եւ մէկը շատ ծանր վիճակի մէջ է: ՔՖՈՐ-ի (Խաղաղութեան բազմազգեան ուժ) այս զինուորները յարձակման ենթարկուած են Ալպանացիներու կողմէ, որոնք իրենց բարկութիւնը կ'արտայայտէին Ալպանացիի մը մահուան պատճառաւ, Սերպերու հետ բախումներու ընթացքին:

ԵԼՑԻՆ, իր եօթանասունամեակը տօնած է հիւանդանոցը, Փետրուար 1-ին: Նոյն օրը, ռուսական Խորհրդարանը վաւերացուցած է նախկին նախագահներու ցկեանս անձեռնմխելիութիւնը:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ
TARKMANTCHATZ
de Marseille

LA COMMISSION
FOI ET TRADITIONS ARMENIENNES
dans le cadre d'une série
de rencontres
« LOUSSAVORTCHI
LESSARANE »
(Atelier «St. Grégoire l'Illuminateur»)
propose
sa conférence - débat n° 7
sur le thème

Les fêtes religieuses du mois de février

avec le Rév. Père Zadik AVEDIKIAN
Recteur de la Cathédrale
* en français

Jeudi 8 février à 19 heures
dans la salle «A. Tcherpachian»
339, avenue du Prado,
13008 Marseille

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն Մօրիս տը Պէնոյի «Անահիտ» մասնաճիւղի ընկերուհիները հաճոյքը ունին ձեզի համար պատրաստելու եւ հիւրասիրելու

ՀԱՄԵՂ ՔԷՕՖԹԷՆԵՐու

քանի մը տեսակներ:

Շաբաթ, Փետրուար 3, ժամը 19·30–ին

հրամմեցէք տեղւոյն քաղաքապետարանի սրահը հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ անցընելու համար ձեր երեկոն:

Sortie

La Croix Bleue des Arméniens de France **Section d'Issy-les-Moulineaux** organise une **SORTIE :**
le Dimanche 4 février.

— Départ de l'autocar à 9 heures 30 devant la M.C.A. ; 45, rue de la Défense à Issy-les-Moulineaux, avec arrêt à 9h45 devant l'église apostolique arménienne; 6, avenue Bourgain.

— Visite du Musée naval de Sarcelles.

— Le repas sera pris dans un restaurant à proximité.

— L'après-midi visite à la Maison de Retraite de Gonesse où une animation est prévue.

Participation : 150 F.

Prière de s'inscrire **au plus tard le 1er février** auprès des khatchouhies, aux numéros de téléphone suivants :
— 01. 46. 42. 90. 68
— 01. 47. 36. 18. 09

Soirée «Mante»

La Croix Bleue des Arméniens de France **Section «D. Missakian»** vous invite à partager sa fameuse soirée «MANTE» :
le samedi 3 février à partir de 20h30 dans la Maison de la Croix Bleue; 17, rue Charles-Péguy, à Livry-Gargan.

En famille ou entre amis ne manquez pas de passer une soirée chaleureuse, en réservant vos places auprès de Madeleine Papazian au :
Tél. : **01. 43. 83. 87. 68**
avant le 30 janvier.

Section ASTRIG
organise une

SOIREE CABARET DANSANTE

AU PROFIT DE SON ECOLE HEBDOMADAIRE
Animée par la F.R.A. NOR SEROUND
avec lancement de jeunes talents arméniens
Samedi 10 février à partir de 21h 30
à l'Espace «Charles Aznavour»
5, rue Paul Vaillant-Couturier —
95400 ARNOUVILLE-LES-GONESSE
Renseignements & Réservations :
☎ 01.39.85.39.54/01.39.90.63.89 (le soir)

ՑՈՒՑԱՀԷՏԸ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի Ակնունի մասնաճիւղին անդամական ընդհանուր ժողովը Երկուշաբթի, Փետրուար 5, ժամը 20·45–ին

Centre Administratif d'Asnières:

CONCERT

En présence de son Excellence
Monsieur ROBERT KOTCHARIAN
Président de la République d'Arménie
L'Ambassadeur
de la République d'Arménie en France
Monsieur Edward NALBANDIAN
vous remercie de bien vouloir assister au concert du Chœur National d'Arménie
dirigé par
M. HOVHANNES TCHEKIDJIAN
à l'occasion du 1700ème anniversaire de l'adoption du Christianisme en Arménie comme religion d'Etat
le mardi 13 février à 20 heures 30
en la Cathédrale Notre-Dame de Paris
Le concert est organisé
en coopération avec
l'Union Générale Arménienne
de Bienfaisance
Pour obtenir les invitations s'adresser à l'Ambassade d'Arménie en France :
Par écrit: 9, rue Viète, 75017 PARIS;
Fax : 01 42 12 98 03

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section **ARAXE** de Lyon-Villeurbanne
vous invite à son

GRAND BAL

animé par l'Orchestre GUMRI
& son chanteur ARCHAG
venus spécialement d'Arménie
et la participation du
célèbre violoniste
ALEXANDRE CHIRINIAN
le 9 février à partir de 20 heures
au Centre Culturel &de la Vie Associative
234, cours Emile Zola,
69100 VILLEURBANNE
Bar & Buffet
de spécialités arméniennes
Entrée : 100 F
Réservations :
— M.C.A. Villeurbanne :
04.78.26.28.71 (du mardi au samedi);
04.72.35.15.86 (en soirée).

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐԹՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville a le plaisir de vous inviter
à la **Conférence — Débat**

«LES BENEFICES D'UNE EDUCATION BILINGUE»

par GILBERT DALGALIAN
Docteur en linguistique
le Vendredi 9 février à 20 heures 45
à l'occasion de la parution de son ouvrage :
«Enfances plurilingues — Témoignages pour éducation bilingue et plurilingue»
«...Tout enfant devenu bilingue dans une ambiance d'affectivité positive acquiert par là-même la capacité d'apprendre d'autres langues avec aisance et rapidité...»
L'auteur dédicacera son livre

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

ԼՈԹՕ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակախաղ մը
C. A. Q. — Boulevard Denis Papin,
13015 MARSEILLE
Կիրակի, Փետրուար 11, կէսօրէ վերջ ժամը 15–ին բազմազան պեղեցիկ առարկաներով:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

2001, Հինգշաբթի, Մարտ 22–ին, Փարիզի Թրինիթէ Եկեղեցւոյ մէջ, Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը, Նուագախումբի ընկերակցութեամբ՝
ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ պիտի տայ, ուր առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ, պիտի մեկնաբանուին ԿԱՐԳԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԵՕԹԸ ՆՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

2001 Մայիս 12 – 25-ամեակի հացկերոյթ:

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

ՄԿՆԻԿ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՆԱՒՈՒՐՑ ՊԱՐԵՐԸ

անոնց պահանջքն ու կարեւորութիւնը նոր սերունդի մօտ
Բանախօս՝ ՌՈՒԴԻԿ ՀԱՐՈՅԵԱՆ
Պարուսոյց - բանահաւաք
Ուրբաթ, Փետրուար 9, ժամը 20·30–ին
«Ալեք Մանուկեան» Մշակութային Կեդրոնը
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
—Մուտքը ազատ է—

ՇԱԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 3
SAMEDI
3 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա: Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ: 725 Ֆ.
Արտասահման: Տար. 1.650 Ֆ. (Ամերիկայ առաքում) 1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը: 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.094 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.094

ՕՐԷՆՔԻՆ ՀՌՉԱԿՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌՈՒՍՏԱՏԵՍԻԼԻ ԿԱՅԱՆՆԵՐ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հակառակ պաշտօնական դէմքերէ եւ դիւրքերէ կատարուած յաճախակի պնդումներուն թէ Թուրքիոյ պետութեան օրակարգին վրայ տեղ չի կրնար ունենալ ցեղասպանութեան ճանաչումի հարց մը, թէ խնդիրը պատմաբաններուն ձգուելիք բան է, եւ այլն, ուշագրաւ է թրքական լրատուներուն, մամուլէն եւք նաեւ հեռատեսիլին, յատկացուցած շատ լայն տեղը:

Փետրուար 1-ի «Մարմարա»ն հարուստ է այդ մարզէն իր արձագանգներով: Նախ մանրամասն տուած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի եւ Թուրք լրագրող Մ. Ալի Պիրանտի հարցազրոյցը, որուն մասին կ'արժէ աւելցնել հետեւեալ նշումները. Թուրք լրագրողին հարցումին թէ քանի որ ցեղասպանութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումը իրական չէ, այլ ազգային արժանապատուութեան հարց, ուրեմն հարցը պատմաբաններո՞ւն պիտի ձգուի, Ռ. Քոչարեան կը պատասխանէ. – «Ես չեմ մասնակցիր այս հարցին քննարկումը պատմաբաններուն ձգելու առաջարկներուն: Եթէ մեզի համար կասկածելի որեւէ կէտ գտնուէր, պատմաբաններուն կը դիմէինք, բայց չկայ: Զանազան երկիրներու արխիւներուն մէջ գտնուող փաստաթուղթերը կը բաւեն: Բայց հողային պահանջքը ուրիշ հարց է: Ես գլխուս մէջ չեմ կրնար պատկերացնել թէ մենք ինչպէս հողային պահանջք կրնանք ունենալ Թուրքիայէ: Մնաց որ մենք յուրջ երկիր ենք, միջազգային հրապարակի վրայ սխալ քայլ չենք առներ: Մեզի կարելի է վստահիլ: Մեր Սահմանադրութիւնը մեր երկրին սահմանները ճշդած է արդէն»:

Պիրանտ մէջբերած է նաեւ Սեւրի դաշնագրին յաճախակի յիշեցումը Հայաստանի կողմէ: Ռ. Քոչարեան պատասխանած է. - «Եթէ Թուրքիա փակէ ցեղասպանութեան հարցը, ուրիշ բան չի մնար: Այս հարցերը Սեւրի դաշնագրին հետ որեւէ կապ չունին: Ոմանք եթէ այդ մասին կարծիքներ ունին, ես կրնամ անկեղծօրէն ըսել թէ ատիկա իրատես ակնկալութիւն չէ: Եթէ Թուրքիա ցեղասպանութիւնը ընդունի ու ներողութիւն խնդրէ, բոլոր հարցերը կը լուծուին: Թուրքիա իսկապէս ուժեղ եւ մեծ երկիր մըն է, բայց ճշմարտութիւնն ալ պէտք է տեսնել: Եւ միայն ուժեղ երկիրներն են որ կրնան ներողութիւն խնդրել: Տկարները ներողութիւն չեն խնդրեր»:

Պիրանտ առաջարկած է որ Հայաստանի Խորհրդարանը օրէնք մը քուէարկէ այս մասին եւ յայտարարէ թէ Թուրքիայէն պահանջք չունի: Ռ. Քոչարեան ըսած է է որ այդպիսի բանի մը կարիքը չկայ, որովհետեւ Հայաստանի սահմանները արդէն ճշդուած են:

Հարցազրոյցին վերջին մասին մէջ Մ. Ալի Պիրանտ հարց տուած է թէ Հայաստանի նախագահը ըսելիք չունի՞ Թուրքիոյ ղեկավարներուն: Ըսելէ ետք թէ երկու երկիրները ստեղծուած են դրացի ու չեն կրնար իրենց աշխարհագրութիւնը փոխել, Ռ. Քոչարեան ըսած է որ երկու կողմն ալ պէտք է պատրաստ ըլլայ բարիդրացիական յարաբերութիւններու որոնք ամուր հիմերու վրայ դրուած ըլլան: «Հայ ժողովուրդը չի կրնար անցեալը մոռնալ, բայց Թուրքիոյ կողմէ որեւէ մերձեցում կրնայ այսօրուան տհաճ վիճակը բարելաւել» շեշտած է ան, յիշեցնելով որ Հայաստան հակառակ իր անկախութիւնը գրուած թէ՛ Թուրքիոյ, թէ՛ Ազրպէյճանի շրջափակման ենթարկուեցաւ: Մինչդեռ Հայաստան անկախացումին հետ միասնեղ ժառանգած էր կարգ մը պարտաւորութիւններ: Այսպէս է որ հարց ծագեցաւ Հայաստանի ու Ազրպէյճանի միջեւ: Եւ ատիկա պատահեցաւ Ազրպէյճանի պատճառով: Հիմա նոր մերձեցում մը անհրաժեշտ է:

Յ. ՉէՔԻՃԵԱՆ ԽԵԼԱՑԻ՞ ԹԷ ՊԱՐԱԳԱՅԱՊԱՇՏ

Ռ. Քոչարեանի հետ զրոյցէն ետք Թուրք լրագրողը հարկ տեսած է ունենալու նաեւ այլ կարծիքներ ու տեսակցած խմբավար Յովհաննէս Չէքիճեանի հետ: Ան ըսած է թէ փոքրոյի մարդուն մեծագոյն հոգը ապրուստի ապահովումն է եւ այլ հարցեր երկրորդական են անոր համար: Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի որոշումին, անոր կարծիքով խելացի մէկը կրնայ հարց տալ թէ այդ որոշումը ի՞նչ պիտի շահեցնէ հայ ժողովուրդին: Կրկնելէ ետք թէ ցեղասպանութեան հարցով առաւելաբար Սփիւռքը կը զբաղի, ան շարունակած է. «Սփիւռքը արտասահմանի մէջ հանգիստ պայմաններ ունի, ուստի դուրսէն խօսիլը աւելի դիւրին է»: Իսկ երբ իր սեփական կարծիքը հարցուած է, ըսած է թէ ինք կողմնակից է որ դրացի երկիրներ լաւ յարաբերութիւն մշակեն իրարու հետ...:

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

«ԱՄԷՆ ԲԱՆ ԸՆԵԼ ՈՐՊԷՍԶԻ ՍՓԻՒՌՔԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՐԱՐՈՒ ԴԷՄ ԳԱՆ» ԿԸ ԹԵԼԱԴՐԷ ԻՍԱՔ ԱԼԱԹՈՆ

Նոյն երեկոյեան, Յունուար 31-ին, թրքական հեռատեսիլի էն - Թի - Վի կայանն ալ կլոր սեղան մը կազմակերպած է, նիւթ ընելով ցեղասպանութեան հայկական պնդումները, 1915-ին պատահածին իսկական բնոյթը, Թուրքիոյ հետեւելիք ճամբան: Մասնակցած են Հայկական հետազօտութիւններու հիմնարկին նախագահը Է. Լութէն, պատմաբաններ Օ. Գոլօղլու եւ Կ. Էվրէն, գործի ծանօթ մարդ Ի. Ալաթոն եւ հրապարակագիր Է. Մահչուպեան: Առաջինը կրկնած է պաշտօնական տեսակէտը, Կ. Էվրէն ըսած է թէ Թուրքիա միշտ յաղթումով ձեռք կ'առնէ նման հարցեր: Ներկայի զարգացումը բացատրած է Թուրքիան մեկուսացնելու եւ Եւրոպայի անդամակցութեան արգելք ըլլալու կամքով:

«Պատէն աւելի պապական»ի ելոյթի կատարեալ օրինակ է հրեայ ծագումով Ի. Ալաթոնի ունեցածը. ան նախ ըսած ու կրկնած է թէ Հայաստանցիները շատ աղքատ ու խեղճ են այսօր եւ թէ Թուրքիա պէտք է սիրաշահի այդ մարդիկը եւ այնպէս ընէ որ Հայաստան Թուրքիայէն կախեալ ըլլայ: Յետոյ «սխալ» որակած է Անգարայի կողմէ Ֆրանսայի դէմ առնուած պատժամիջոցները ու պնդած թէ «պէտք է մերձենալ Հայաստանին, նոյնիսկ ամէն ինչ ընել որպէսզի եթէ կարելի է այսպէս ըսել, Սփիւռքը եւ Հայաստանի ժողովուրդը իրարու դէմ գան»:

Կլոր սեղանին ամէնէն հետաքրքրական ու խիզախ արտայայտութիւնները ունեցած է Է. Մահչուպեան: Ան ըսած է. – «Հայկական հարցը հասկնալու համար զայն պէտք է բաղդատել այսօրուան քրտական հարցին հետ: Թուրքիա այսօր ալ Քիւրտերու դիմաց կը գործէ անցեալին Հայերու դէմ գործուած սխալը: Յետոյ Թուրքիոյ մէջ սխալ մեկնաբանուեցաւ Ֆրանսայի խորհրդարանին որոշումը: Ֆրանսա ցեղասպանութեան մասին վճիռ չարձակեց: Այդ վճիռը արդէն արձակուած էր: Խորհրդարանը միայն ճանչցաւ զայն: Նոյնիսկ եթէ «Չեմ ճանչնար» ըսէր, բան չէր փոխուէր, որովհետեւ վճիռը արդէն կայ, գոյութիւն ունի: Թուրքիա կը պնդէ թէ ցեղասպանութիւն չէ պատահած, բայց իր արխիւներն ալ չի բանար»: Ապա անդրադարձած է 1915-ի դէպքերուն. ըսած թէ հազար Հայեր մասնակցած են ռուսական բանակին, ինչ որ պզտիկ թիւ մը չէ: Երեսուն հազար հոգի մեռած է հրոսախումբերու յարձակումներով, այդ ալ փոքրիկ թիւ մը չէ: Բայց պէտք է ընդունիլ որ 500 հազար Հայեր իրենց կեանքը կորսնցուցին տեղահանութեան որոշումով: Կարելի չէ անտես առնել այս իրողութիւնը:

Է. Մահչուպեան իր խօսքերը աւարտած է կարգ մը թելադրութիւններ ընելով Անգարայի. ըսած է թէ Թուրքիա կրնայ նոր մերձեցումներ ձեռք առնել, մանաւանդ միանալ Թուրքիոյ Հայ համայնքին, մինչդեռ հայ համայնքը տակաւին տուժած վիճակ ունի, 36-ի պէյաննամէներու հարցն իսկ չէ լուծուած: Մահչուպեան այն կարծիքը յայտնած է նաեւ թէ Թուրքիա իր ներքին հարցերը չէ կրցած լուծել եւ ա՛յդ է որ թաքցնել կ'ուզէ, այլապէս «Ֆրանսայէն ինծի ի՞նչ» կ'ըսէր ու դուրս կու գար այս խնդրէն: Եթէ Թուրքիա եւ Թուրքիոյ Հայերը ամէն կերպով միանան իրարու, աշխարհի վրայ ո՛չ մէկ Խորհրդարան կրնայ այլեւս զբաղիլ այս հարցով: Վերջին հաշուով, եթէ ցեղասպանութիւն չէ կատարուած, կոտորած մը կատարուած է եւ այդ կոտորածին համար կարելի է ներողութիւն խնդրել:

ԱՅԼ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

Թուրք մամուլին Փետրուար 2-ի թիւերուն մէջ ի միջի այլոց տրուած է լուրը Թուրքիոյ Պաշտպանութեան նախարարութեան մէկ շրջաբերականին որով հրամանատարութիւններու անձնակազմին արգիլուած է Ֆրանսացիներու հետ ընկերային յարաբերութիւն ունենալ, ճաշել, քոքթէյլներու մասնակցիլ, եւ այլն:

Պելժիոյ թրքական միութիւններու ներկայացուցիչներն ալ կազմակերպած էին «Հայերու ունելի» Ֆրանսայի դէմ բողոքի ցոյց մը որ տեղի կ'ունենար Փետր. 3 Շաբաթ օր Պրիւքսէլի մէջ:

«Հիւրրիյէթ» օրաթերթը Փետր. 2-ի թիւով ամբողջ երկու էջ յատկացուցած է հայկական հարցին, զայն ամփոփելով 10 հարցում – պատասխանի մէջ. թրքերէնէն զատ, տրուած է ֆրանսերէն տարբերակն ալ: Նիւթին սկիզբը տարուած է մինչեւ Նոյ Նահապետի շրջանը, բացատրելու համար թէ Հայերու ծագումը իսկապէ՞ս Արեւելեան Անատոլուի կը կապուի: Աւելորդ է անդրադառնալ մնացածին որ կը հերքէ թրքական ամէն ճնշում ու վայրագութիւն, շեշտելով Հայերու անհնազանդութեան արարքները...: Տասներորդ հարցումը կը վերաբերի Թուրքիոյ ներկայի հայութեան վիճակին. ամէն ազատութեան մէջ բարգաւաճ համայնք մըն է ան, ըստ նոյն էջին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ա. ԲԱՂԷԵԱՆ ԿԸ ՀԵՌԱՆԱՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ

Փետրուար 2 թուակիր «Առաւօտ»ը կը հաղորդէ որ նախորդ իրիկունը տեղի ունեցած է Հանրապետական կուսակցութեան Խորհուրդի նիստը որուն մասնակցած է նաեւ վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեան: Նիստի ընթացքին, Երեւանի նախկին քաղաքապետ եւ Հանրապետական կուսակցութեան Խորհուրդի անդամ՝ Ալպէր Բաղէեան յայտարարած է թէ կը հեռանայ կուսակցութենէն, որովհետեւ իր եւ կուսակցութեան ճամբաները միանգամայն տարբեր են եւ ինք այլ կերպ կը պատկերացնէ Հայաստանի յետագայ զարգացման հեռանկարը: Իրեն միացած են Առողջապահութեան նախարարի տեղակալ Արտակ Զէյնալեան եւ ԱԺ.ի «Հայաստան» երեսփոխանական խումբի քարտուղար՝ Արա Կէտիկեան: Թերթին ստացած տեղեկութիւններուն համաձայն բուռն վիճաբանութիւն եղած է նիստի ընթացքին եւ Հանրապետական կուսակցութեան Խորհուրդի անդամ, երեսփոխան Գալուստ Սահակեան, զայրացած, նիստը ձգած գացած է: Հաւանական կը նկատուի որ Հանրապետական կուսակցութեան շարքերէն հեռացած երկրապահները հանդէս գան յայտարարութեամբ մը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 1 / 2)

Ա. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ԿԱԼԱՆՔԸ ԵՐԿԱՐԱՁԳԵԼՈՒ ԴԻՄՈՒՄ

Ազգային ապահովութեան (անվտանգութեան) նախարարութիւնը դիմած է Կեդրոն եւ Նորք - Մարաշ համայնքներու առաջին ատեանի դատարան, որպէսզի մէկ ամիսով, մինչեւ Մարտ 9, երկարաձգուի «21-րդ դար» միջազգային անկախ կազմակերպութեան նախագահ Արկադի Վարդանեանի կալանաւորութիւնը: Նիստը կը գումարուի Երկուշաբթի, Փետր. 5-ին: Ծանօթ է որ առողջական պատճառներով, 10 օր առաջ, նոյն նախարարութիւնը մեկուսարանէն արտաքանական հիմնարկ փոխադրել տուած էր Ա. Վարդանեանը: Բժիշկներու համաձայն վիճակը ծանր է:

ԼՂՀ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ԲԱՐԵՆՊԱՍՏ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

ԼՂՀ-ի Արտաքին նախարարութեան բանբեր՝ Լէոնիդ Մարտիրոսեանի համաձայն Ֆրանսայի կողմէ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը, ժամանակի ընթացքին, բարենպաստ ազդեցութիւն կ'ունենայ ղարաբաղեան հակամարտութեան կարգաւորման վրայ: Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ եւ Ազրպէյճանի քաղաքական որոշ գործիչներու այն յայտարարութիւններուն, թէ Ֆրանսայի կողմէ օրէնքին հաշակումը բացասական հետեւանքներ կ'ունենայ Ղարաբաղի հարցին կարգադրութեան համար, Լ. Մարտիրոսեան կը գտնէ որ այդ հակազդեցութիւնը նախատեսելի էր, բայց, ըստ իրեն՝ «այդ ճանաչումը հնարաւորութիւն կու տայ տարածաշրջանում հաստատել խաղաղութիւն եւ կայունութիւն, ինչն անկասկած, բարենպաստ ազդեցութիւն կ'ունենայ այստեղ կատարուող գործընթացի եւ, առաջին հերթին ղարաբաղեան հարցին համար»:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտեմբեր 27-ի ահաբեկչութեան դատին անջատուած մասին նախաքննութիւնը կը շարունակուի եւ կատարուած են քննական գործողութիւններ: Զինուորական դատախազութիւնը կը հարցաքննէ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՍԻՐԻԱՅԻ ՎԱՂ-ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հեղինակ Շահէ ՏԷՐ – ԳԷՈՐԳԵԱՆ
Հրատարակիչ / ՀՀ ԳԱԱ «ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ» / Հրատարակչութիւն, Երեւան 2000
Լոյս տեսած Գ. Կիւլպէնկեան Փոնտին նպաստով:
Չափ / 15×20: էջ 284

Տպուած ներկայանալի ընտիր թուղթի վրայ եւ ճոխացած 102 լուսանկարներով եւ գծագրութիւններով, մեծ մասով կատարուած հեղինակին կողմէ:

Լեզուն արեւելահայերէն եւ ցաւալիօրէն սխալագրութեամբ: Հոս կ'արժէ յիշեցնել Կիւլպէնկեան Հիմնարկին արեւմտահայ պատասխանատուներուն որ իրենց Հիմնարկին նպաստով լոյս տեսնող հրատարակութիւնները աշխարհ գան ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ եւ ոչ սխալագրութեամբ, սովետական խճճութիւն չունեցող վարչաձեւէն մեզի ժանտախտի պէս փոխանցուած:

Ինչո՞ւ կը գրախօսեմ այս գիրքը:

Նախ որովհետեւ հեղինակը ճանչցած եմ, յափշտակուած իր խոր գիտելիքներով հայ եւ սուրիական միջնադարեան ճարտարապետութեան մարզերէն ներս. զինք ամբողջ տարի մը հրաւիրած եմ դասախօսելու այս նիւթին շուրջ, Հալէպի Մխիթարեան վարժարանի կազմակերպած հայագիտական դասընթացներու 40 աշակերտներուն, լսած եմ իր բերնէն այն ամէն դժուարութիւններն ու հակառակութիւնները, զորս իրեն պատճառած են Երեւանի Համալսարանի իր ղեկավարները, որոնք իր աւարտաճառին մէջ հիմնական փոփոխութիւններ առաջարկած են. ինք մերժած է ու վերադարձած Հալէպ, ուսկից մեկնած էր 20-ամեայ, որպէս աշակերտ Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկին ճարտարապետական ճիւղին:

Երկրորդ պատճառը գրախօսելուս, անոր բերած շատ կարեւոր ներդրումն է որուն մասին գրեթէ չխօսուեցաւ հրապարակաւ:

Դժբախտաբար, մեծադիր, գունաւոր եւ օտարներէ պատրաստուած հրատարակութիւններու մասին աւելի մեծ տեղ կը տրամադրէ մեր մամուլն ու ձայնասփիւռը, հրատարակութիւններ որոնք երբեմն իրենց գեղատիպ երեւոյթին տակ, ծրագրուած արժեզրկումի քաղաքականութիւն ալ կը մշակեն, հաւանական «խրախուսուած» մասնաւոր նպատակներ հետապնդողներէ..., քան հիմնական նորութիւն բերող գիրքի մը:

Ո՞վ էր Շահէ Տէր – Գէորգեան

Ծնած Հալէպ 1944-ին, յետ աւարտելու իր երկրորդական ուսումը իր ծննդավայրի հայկական Նաճարեան վարժարանին մէջ, 1964-ին կ'ընդունուի Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկին ճարտարապետական բաժինը զոր կ'աւարտէ եւ կը մասնագիտանայ մինչեւ 1976 թուականը երբ աւարտաճառի նիւթ ունենալով՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՍԻՐԻԱՅԻ ՎԱՂ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ / ԲԱԶԻԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՕՐԻՆԱԿՈՎ.

Շահէ Տէր – Գէորգեան այս նիւթին ձեռնարկելէ առաջ, երկար տարիներ ուսումնասիրած էր, Ժորժ Զալենքոյի հետ, որ Պէյրութի Ֆրանսական Հնագիտական Հաստատութեան եւ Վերին Սուրիայի արշաւախումբի տնօրէն – ղեկավարն էր, եւ միասնաբար չափագրած բոլոր այն պազիլիքները որոնց բաղդատութիւնը, ժամանակակից հայկական եկեղեցիներու հետ, պիտի ծնէր իր աւարտաճառ - ուսումնասիրութիւնը, որ զարմանալի պատճառներով, անհաճոյ պիտի թուէր իր երեւանցի փրոֆէսօրներուն եւ Շահէ այդ ցաւը խորապէս պիտի ապրէր մեծ դառնութեամբ եւ այդ ցաւով ալ աչքերը պիտի փակէր 1998-ին, 54 տարեկանին, գործելու ամենահասուն տարիքին:

Յետ մահու այս հրատարակութիւնը մեծ մասով կը պարտինք իր հաւատարիմ արուեստագէտ եւ գիտակից կնոջ՝ Կարինէ Տէր – Գէորգեանի, որ խմբագրութիւնը յանձնելով մեր լուրջ գիտականներէն փրոֆ. Մ. Հասրաթեանի, ան լոյս կը տեսնէ անցեալ տարի եւ կը նուիրուի Հայաստանի քրիստոնէութեան 1700-ամեակին:

Ահաւասիկ հատոր մը եւս / առաջինը կը վերաբերէր ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԻՆ ՔԱՐՏԷԶԻ մը, հրատարակուած փրոֆ. Կապրիէլլա Ուլուհոճեանի կողմէ (տես՝ «Յառաջ», 2001, Յունուար 4) / որ իսկապէս մնայուն ներդրում կարելի է նկատել հայկական ճարտարապետութեան պատմութեան մէջ:

Ի՞նչ է Շահէ Տէր – Գէորգեանի պաշտպանած տեսակէտը:

Հեղինակը, դիւրացնելով մեր գործը, ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ տիտղոսը կրող վերջին բաժինին մէջ, 10 կէտերով կը ներկայացնէ իր տեսակէտը ամփոփ կերպով:

1. – Քրիստոնէութեան տարածման հարցին մէջ, Հայաստանի կախումնաւորութիւնը սուրիականէն ԳԵՐԱԳՆԱՀԱՏՈՒԱԾ է, եւ ԹԵՐԱԳՆԱՀԱՏՈՒԱԾ կապադովկիականէն:

2. – Առաջին հայկական սրբատեղիներու, եկեղեցիներու հեղինակը, նաեւ համաձայն մեր բոլոր պատմիչներուն, եղած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ:

3. – Հայաստանի մէջ, քրիստոնէութենէն առաջ ալ, գոյութիւն ունէին ԵՌԱՆԱՒ ՊԱԶԻԼԻՔԵԱՆ ԴԱՀԼԻՃՆԵՐ (Օր. Արմաւիրի – Արգիշտիխինիլի պալատական դահլիճը կառուցուած Ք. Ա. 776 թուականին) եւ Դրասխանակերտի Ա. դարու պալատական դահլիճը եւ այլն:

4. – Հայաստանի միանաւ պազիլիք – եկեղեցիները կառուցուած են նախաքրիստոնէական հայկական հեթանոսական տաճարներու յօրինուածքի հիման վրայ. հոս է որ հայկականը կը տարբերի սուրիականէն որ կ'օգտագործէ բնակելի տուներու ճարտարապետական հիմքը:

5. – Դ. – Ե. դարերու կարգ մը եկեղեցական շէնքերու վրայ գտնուող զարդաքանդակները կրած են սուրիական վաղ – քրիստոնէական արուեստի ազդեցութիւնը:

6. – ԵՐԵՔՈՑՔի պազիլիքը, հայկական ճարտարապետութեան ՄԻԱԿ կառոյցն է է որ իր յօրինուածքով եւ մանրամասնութիւններով, սուրիական ճարտարապետութեան ակնյայտ ազդեցութիւնը կը կրէ:

7. – ԵՐԵՔՈՑՔի պազիլիքը հայկական ճարտարապետութեան մէջ եզակի տեղ մը կը գրաւէ եւ ԷԱՊԷՍ կը տարբերի հայկական միւս ԵՌԱՆԱՒ պազիլիքներէն:

8. – Սկզբունքի տարբերութիւն կայ Հայաստանի եւ Սուրիոյ մէջ գործածուած վաղ – միջնադարեան շինարարական գիտարուեստին մէջ: Քարէ պատի սուրիական շարուածքը ՄԻԱՇԵՐՏ է մինչ հայկականը ԵՌԱՇԵՐՏ կրաշաղախի միջուկով:

Սուրիոյ մէջ կիրարկուած են փայտէ եւ հարթ սալերով ծածքեր, մինչ Հայաստանի մէջ, նոյն ժամանակաշրջանին մէջ, նաեւ յետագային եկեղեցական շէնքերը կառուցուած են թաղի եւ մոյթաւոր կամարաշարերու կիրառումով:

Շարուածքի եւ շինարարական գիտարուեստի տարբերութիւնն այնքան ԷԱԿԱՆ է որ կարելի չէ պահ մ'իսկ մտածել որ սուրիացի վարպետներ մասնակցած ըլլան Հայաստանի եկեղեցիներու շինարարութեան:

9. – Էապէս տարբեր են Հայաստանի եւ Սուրիայի պազիլիք – եկեղեցիներու յատակագծային եւ ծաւալատարածական յօրինուածքները, համաչափութիւնները, արտաքին կերպարանքը եւ զարդաքանդակներու ոճը:

10. – Հայկական եւ Սուրիական վաղ-քրիստոնէական ճարտարապետութիւնները, ԻՆՔՆՈՒՐՈՅՆ ԵՒ ԱՌԱՆՁԻՆ ստեղծագործական դպրոցներ են:

Շահէ Տէր – Գէորգեանի ԱՐԺԱՆԻՔԸ, պիտի ըսէի ՀԻՄՆԱԿԱՆ արժանիքը, կը կայանայ անոր մէջ որ ինք ցարդ կը հանդիսանայ մեր միակ ճարտարապետը, որ երկար ուսումնասիրական տարիներ տրամադրած է թէ՛ սուրիական եւ թէ՛ հայկական ճարտարապետութեան՝ ԱՌԱՋԻՆ – ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ պազիլիքներուն – եկեղեցիներուն:

Մինչեւ իր ուսումնասիրութեան հրատարակութիւնը, գրեթէ հայ ճարտարապետութեամբ զբաղող բոլոր մասնագէտները, ներառեալ մեծն Ստրզիկովսկին եւ Թորոմանեանը, Հայաստանի առաջին շրջանի պազիլիքներուն ազդեցութիւնը կապած են սուրիականին, որպէս բնական հետեւանք, Ասորիքի եկեղեցիի ազդեցութեան՝ հայկականին վրայ: Սակայն, Շահէ կը յիշեցնէ թէ մեր կապը շատ աւելի էական եւ զօրաւոր էր Կապադովկիային հետ, ուսկից մեր Կաթողիկոսները, առաջին չորս դարերուն կը ստանային (ԿԵՍԱՐԻԱՅԷՆ) իրենց պահակալութիւնը, (քան Սուրիայէն):

Որքան որ հատորին մէջ տեղ գտած է (էջ 270 – 272) ֆրանսերէն լեզուով համառօտութիւն մը, փափաքելի պիտի ըլլար որ, այս ուսումնասիրութիւնը, որ մեծ նորութիւն կը բերէ հայկական ճարտարապետութեան սկզբնական շրջանի պատմութեան եւ փոխ – յարաբերութիւններու մարզին մէջ, կարելի ըլլար ներկայացնել նաեւ արեւմտեան լեզուներով, որպէսզի ԳԼԽՇԷ ԴԱՐՁԱԾ տեսակէտները, կամաց – կամաց փոփոխութեան ենթարկուին, եւ հայ ճարտարապետութեան իսկական արժանիքները չոտնակոխուին մակերեսային դատաստաններով:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ

Ս. Ղազար
Յունուար 29, 2001

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ԵՐԴԻՔԻՆ ՏԱԿ

Արեւմտահայաստանի կարգ մը ոստաններուն այցի հրաւէր մըն էր Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տան ծանուցումը ուր կ'ըսուէր թէ Հայկ Տէր – Յարութիւննեանի լուսապատկերներով արագ շրջագայութիւն մը կարելի պիտի ըլլար յուշերու երկրին մէջ: Ան արձակուրդին ըրած էր այդ այցելութիւնը, իր եւ մեր շատերուն ծնողքներուն ծննդավայրերը միացնող ուղեծիրի մը հետեւելով: Պոլիսէն անցած էր Սամսոն, անկէ Մարզուան, Ամասիա, Զիլէ, Թոքատ, Սվաս, Եոզկատ, Անգարա, Վան, ապա վերադարձած էր Պոլիս, անկէ ուղղուելու համար Նիկիոյ շրջանի գիւղերը. Զէնկիլէր, Օրթագիւղ, Նորագիւղ, Սէօլեօզ, Քարցախ, յետոյ Պուրսա եւ Կէմլիք:

Մշակոյթի Տան սրահը բերնէ բերան լեցուած բազմութեան նախ ողջոյնի խօսքով դիմեց տնօրէնուհին Ցամիկ Գեւոնեան – Նատիրեան, ամփոփ կերպով տեղեկութիւն տալով տարուող գործունէութեան մասին: Այդ գործունէութեան լայն տեղը կը բռնէր դպրոցը որուն աշակերտութեան թիւը 270-ի հասած էր. գաղափար մը ունենալու համար աշխատանքին մասին, կը բաւէ ըսել որ միայն հայերէնի ուսուցումը կը տարուի 12 դասարաններով: Կար Ալֆորվիլ – Օշական զուգորդումէ թելադրուած աշխատանքը, երեկոյթներու կազմակերպումը, եւ այլն:

Խօսք առնելով Հ. Տէր – Յարութիւնեան, ըսաւ թէ այդ ճամբորդութիւնը երկար ատենէ ի վեր կը ծրագրէր ու տեղւոյն վրայ ուղեցոյց հայուհիի մը հետ հանդիպումը մեծ բարեբախտութիւն եղած էր, մեծապէս դիւրացնելով սահմանափակ ժամանակի մէջ տեսնելիք այնքան շատ բան տեղաւորելու գործը: Խօսելով իր ընտանիքին մասին, ըսաւ թէ հայրը մարզուանցի էր, մայրը չէնկիլէրցի, ուստի այդ երկու վայրերը յատկապէս սրտին մօտիկ էին:

Հետաքրքրական ու նոյնքան յուզում պատճառող այցը սկսաւ Պոլիսէն. Սկիւտարը, վարժարաններ – Էսաեան, Կեդրոնական, Վարդանանց–, եկեղեցիներ, միութիւն, հիւանդանոց, Շիշլիի մէջ հին հայկական տուներ, եւ այլն:

Բուն հետաքրքրականը կը սկսէր Մարզուանով. ի՞նչ կը փնտռէ գրեթէ դար մը ետք իրենց բնաշխարհէն անվերադարձ վտարուած, կոտորուած ծնողքներուն երկիրը այցելող մը. եկեղեցի, աղբիւր, տուն, գերեզմաննոց: Այսօրուան Թուրքիոյ մասին որոշ գաղափար մը ունեցողը պիտի չզարմանայ տեսնելով լաւագոյն պարագային Գուրանի դասավայրի վերածուած եկեղեցին, լքուած ու քանդըւած հայկական տուներ, հողով ու խոտով ծածկուած շիրմաքարեր, թէյարանի ու բնակարանի, շտեմարանի, կամ շարժանկարի սրահի վերածուած ուրիշ եկեղեցիներ:

Պէտք է ըսել որ նախապատրաստական աշխատանքը մեծապէս դիւրացուցած էր Հ. Տէր – Յարութիւնեանի գործը. ան գիտէր թէ ո՛ւր, ի՛նչ կար տեսնելու, լուսանկարելու: Այսպէս է որ գտած էր Եզեկիէլեաններու ջաղացքը, արհեստաւորներու գոյնզգոյն շուկան, քաղաքէն 4 – 5 քիլոմեթր դուրս գտնուող վանքը:

Տեսարանները, անունները կը փոխուէին, բայց պատումին մայր գիծը նոյնը կը մնար. «այսօր այլեւս հայ չկայ հոս ապրող, կամ կան թրքացած Հայեր»: Նոյնն էր պարագան Մարզուանի, Ամասիայի, Թոքատի, Կեսարիոյ եւ բոլոր միւս վայրերուն համար: Դիտելով, օրինակ, Ամասիոյ գետեզերքի տուներու շարքը, կամ Սվասի քարվանսարայը, ներկայիս զինուորական գօտիի մէջ մնացած Ս. Նշան եկեղեցին, պէտք էր երեւակայութիւնը գործի լծել, կենդանացնելու համար այդ վայրերուն հարազատ բնակիչներուն առօրեան, անոնց ժամանակը:

Կեսարիոյ կեդրոնական մասի եկեղեցիէն բան չէ մնացած. հոն կանգնած է այսօր Երիտասարդական կեդրոն մը: Ս. Գէորգը ենթակայ է Պոլսոյ պատրիարքարանին ուրկէ տարին անգամ մը պատարագիչ կը ղրկուի. օրէնքը կ'ըսէ թէ այն եկեղեցին ուր առնուազն տարեկան մէկ պատարագ կը մատուցուի, կարելի չէ գրաւել: Պէտք է ըսել որ թրքական տիպար արեւելեան գաւառի մը ձայներու, գոյներու, կերպերու խառնիճաղանճին մէջ իսկական ովասիս մըն է Ս. Գէորգը, վերջերս անանուն երկու եղբայրներու կողմէ կատարուած նորոգութեան աշխատանքով, մաքրութեամբ, բծախնդիր խնամքով: Քիչ մը անդին հին հայկական թաղը լքուած է ամբողջովին:

Եոզկատէն պէտք էր տեսնել հրապարակին ժամացոյցի աշտարակը, հայ արհեստաւորներու թաղը. յետոյ պաստառը կը գրաւուի Վանայ լճին առասպելականացած կապոյտէն: Հոն է Աղթամարի եկեղեցին, այնքա՛ն ծանօթ, այլ քիչ մը եւս անչքացած գեղեցկութեամբ: Անոնց անտարբեր, անդին տարածուած է նոր Վանը որ պէթոնի անհրապոյր կուտակում մըն է:

Յուշերու երկրին այցին վերջին հանգրուանին առաջին կայքը Զէնկիլէրն է, այսօր մկրտուած՝ «Սուկէօրէն» (ջուր տեսնող, ջրահայեաց): Առաջին բնակիչներէն մէկը երբ կը տեղեկանայ թէ այցելուն հայ է, այդ հողին զաւակ մայր ունի, կ'ըսէ անմիջապէս. «այս ծառերը ձերն են»: Եկեղեցին որուն փառաւոր ծաւալները, շինութեան համար ոչինչ խնայելու տրամադրութիւնը սերունդէ սերունդ պատմուածներէն են, այսօր որպէս մզկիթ կը գործածուի: Ցոյց կուտան գերեզմանին տեղը, մետաքսէ գործի աշխատանոցը որ նոյնպէս շրջանին մետաքսագործութեան համբաւին հեռաւոր ու մանրիկ մէկ արձագանգը կը թուի ըլլալ: Մամիկներու, պապիկներու պատմածներէն դուրս կուգան ու պատին լուսաւոր քառակուսիին մէջ կը զետեղուին Չաւուշ աղբիւրը, Կաթնաղբիւրը: Անոնցմէ քանի մը քայլ անդին, երկար ատենէ ի վեր ընջուած հետքեր որսալու Հ. Տէր – Յարութիւնեանի յուզումն ու խանդավա-

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐՑԵՐՆ ԱՆՊԱՏԱՍԽԱՆ ՉԹՈՂՆԵՆՔ

Մեղքն առաջանում է որոշակի անձի՝ քրէական օրէնքով արգելուած կոնկրետ արարքի ուժով եւ այդ յանցաւոր արարքի կատարման պահին: Իսկ օրէնքի առաջ բոլորը հաւասար են:

Քննիչ Ցոլիկ Պետրոսեանը, դատախազ Արամ Թամազեանը, մեղադրող Էդիկ Ղուկասեանը ինձ՝ քրէական գործով ակնյայտ անմեղ անձիս ենթարկել են քրէական պատասխանատուութեան՝ զուգորդուած ծանր յանցագործութեան մէջ մեղադրելու եւ արհեստականօրէն մեղադրանքի ապացոյցներ ստեղծելու հետ: Սա ծանր յանցագործութիւն է՝ նախատեսուած ՀՀ քրօր-ի 190 յօդուածի 2-րդ մասով (ազատազրկում 3–10 տարի ժամանակով):

Դատաւոր Իսկուհի Վարդանեանը իմ նկատմամբ (15·12·2000թ·) կայացրել է ակնյայտ անարդար դատավճիռ, որը զուգորդուած է ծանր յանցագործութեան համար դատապարտելու հետ: Սա ծանր յանցագործութիւն է՝ նախատեսուած ՀՀ քրօր-ի 191 յօդուածի 2րդ մասով:

Կ'իրականացնի՞ իմ գործով արդարադատութիւն վերաքննիչ դատարանը: Ծրնորհը՝ մեզ, պատիւը՝ դատարանին ու դատաւորներին... Եւրոդատարանում իմ անմեղութեան հաստատման հեռանկարը թէեւ ինձ չի ոգեւորում, բայց կ'օգտուեմ օրէնքով չարգելուած բոլոր միջոցներից, որպէսզի յանցագործութեան համար մեղաւոր ճանաչուեմ եւ ենթարկուեմ քրէական պատժի ոչ այլ կերպ, քան օրէնքին համապատասխան դատավճռով (քրդատօր յօդուած 24): Ինձ համար ցաւողներին ասել եմ ուզում՝ ամօթ է: Բլէեանի գործի քաղաքական պատուէրի ու պատուիրատուի մասին խօսակցութիւններն այլեւս ժամանակավրէպ են. եթէ իմ մեղքը հաստատուած լինէր օրինական հիմնաւորուած ու պատճառաբանուած դատավճռով, կարելի էր խօսել մեղքի ծուլում հէնց Բլէեան-յանցագործի ընտրութեան չարժարիթների մասին: Ով աչ ունի՝ տեսել է, ով ականջ ունի՝ լըսել է: Արդարադատութեան դէմ յանցանք է կատարուել, եւ եթէ խնդիր կայ՝ այստեղ է: Կը ձգձգի վերաքննիչը իմ բողոքի լուծումը՝ սա էլ է պօրինութիւն: Քննիչը, դատախազն ու դատաւորը շարունակում են պաշտօնավարել: Արամ Թամազեանը շարունակում է նախաքննութեան օրինականութիւնը վերահսկել, մեղադրական եզրակացութիւններ հաստատել ու մեղադրանք պաշտպանել (այդ թւում, իմ գործով մեղադրանքը վերաքննիչ դատարանում), կարող է նաեւ ցանկացած դատաւորի նկատմամբ քրէական գործ յարուցել: Դատաւոր Իսկուհի Վարդանեանը նախագահում է առաջին ատեանի դատարանում, դատավճիռներ հրապարակում յանուն Հայաստանի Հանրապետութեան: Աւելին՝ Արամ Թամազեանը ՀՀ Արդարադատութեան խորհրդի անդամ է, իսկ Արդարադատութեան խորհուրդն ունի սահմանադրական լիազօրութիւն՝ ՀՀ օրէնքը խախտած դատաւորին պատասխանատուութեան ենթարկելու: Ովքե՞ր են ապահովում իմ գործով դատաւորների, մեղադրողների խախտ ենթարկումը օրէնքին:

Քրօր-ի 90 յօդուածի 4րդ մասով ինձ մեղաւոր ճանաչելու եւ դատապարտելու համար պարտաւոր են միայն ապացոյցների հիման վրայ հաստատել յափշտակութեան դէպքն ու եղանակը, իմ առընչութիւնը յափշտակութեանը, յանցագործութեան՝ քրէական օրէնքով նախատեսուած յատկանիշները (դիտաւորութիւն, հակաիրաւական գործողութիւն, պետութեան կրած գոյքային վնասի չափ, ուղիղ պատճառական կապ հակաիրաւական գործողութեան ու վնասի միջեւ), իմ մեղաւորութիւնը՝ քրէական օրէնքով արգելուած արարքը կատարելու մէջ: Ապացոյցներն էլ (ապացոյցների հասկացութիւնը, նշանակութիւնը եւ օգտագործումը, տեսակները, ապացուցումը, ապացոյցներ հաւաքելը, ստուգելը եւ գնահատելը) ՀՀ օրէնքներ են: Իսկ արդարադատութեան եւ դատախազ – դատաւորի կամայականութեան ջրբաժանը անմեղութեան կանխավարկածն է մեղաւորութեան մասին հետեւութիւնը պէտք է հաստատուած լինի գործին վերաբերող, փոխկապակցուած, հաւաստի ապացոյցների բաւարար ամբողջութեամբ: Սա Սահմանադրական նորմ է: Ինձ 7 տարի դատապարտելու հիմքում չկայ ոչ մի ապացոյց: Սրա կողքին կայ անհերքելի, գործի քըննութեամբ հաստատուած փաստական տուեալ՝ 96 – 97 թթ· կրթահամալիրին պիտաճէից յատկացուած 500 հազար դըրամ գումարի դիմաց կատարուել է մօտ 50 միլիոն դրամի դպրոցաշինութիւն: Դժուա՞ր է հաւատալը... Մեղքի ապացուցումը բանաձեւային է, որտեղ բանաձեւերը ՀՀ քրէական ու դատավարական օրէնքներն են: ՀՀ օրէնքը ջնջող, «իր ներքին համոզմունքին» (սատանային) յանձնուած դատախազ – դատաւորը ըռեալ գործով հասարակական ահաբեկչութիւն են իրականացնում: Ես միջոց եմ ընտրուած հասարակութեանը ահաբեկելու համար: Ի դէպ, մեր իրականութեան մէջ հասարակութեան ահաբեկումը արդարադատութեան պատիժների միջոցով անվրէպ է գործում: Որքան անմեղ է անձը, որքան ցուցադրական է հաշուեյարդարը, այնքան ազդու է այն ու արդիւնաւէտ: Փոխանակ զօրացնելու արդարադատութիւնը՝ որպէս մեր քաղաքակիրթ գոյութեան հաստատման անհրաժեշտ գրաւական...

Յ.Գ. – 1937-ին Իմ երկրագործ - ռանչպար հայրն ու պապը աքսորուեցին տրոյկայի դատավճռով: Պապս չվերադարձաւ, հայրս վերադարձաւ 7 տարի անց, մի ոտքն ու առողջութիւնը կորցրած: Ճակատագրի հեգնանքով՝ նոյն հաշուեյարդարի ու ահաբեկման զոհը դարձայ նաեւ ես՝ աշխատաւոր Շամխալի որդի Աշոտը: Մի տարբերութեամբ՝ դատավճիռն արձակուել է յանուն Հայաստանի Հանրապետութեան, գործի հրապարակային քննութեամբ:

ԱՇՈՏ ԲԼԷԵԱՆ

«Հայկական ժամանակ», Յունուար 20

ութիւնը բաւական բրտօրէն կը բախին անշրջանցելի իրականութեան. եկուոր բնակիչի մը տղան յայտնի փոթկոտութեամբ կը գոչէ. «եկո՛ւր, եկո՛ւր հոս. ըսէ՛ ո՞ւր են պահուած դրամները»: «Հոս դրամ չկայ, ոգի կայ» կ'ըլլայ պատասխանը ու վտարանդի չաւուիշը կ'անցնի դըրացի գիւղերը. կ'երթայ կարճ ժամանակին թոյլատրած չափով դիտելու Օրթագիւղի ձիթենիները, Նոր գիւղի տուները, Սէօլէօզի փողոցները, հին տուները, գրօսապարտէզը որուն տեղ կ'ըսեն թէ գիւղին եկեղեցին կար: Քայլ մը անդին գիւղին՝ Քարցախի մէջ կիսափուլ տուներու անկիւնները տակաւին հսկայական տակառներ մնացած են: Հոն ալ երբ կը գիտնան թէ ո՛վ է, կ'ըսեն. «բնակողները ամէնքն ալ Հայեր էին»:

Արագ ակնարկով մը Պուրսայի ամէնէն տեսարժան անկիւններուն, ապա Կէմլիքի նաւահանգիստին, այցը վերջակէտին կը յանգի: Շնորհակալութեան, յուզումի բացագանչութիւններ կ'ընկերանան երկար ծափերուն, մինչ տան տնօրէնուհին կուտայ Հ. Տէր – Յարութիւնեանի այցին բնորոշումը. «Ձեր ըրածը քաղաքական արարք էր. պայքար ժխտողականութեան դէմ»:

Արդարեւ, յատկապէս այս օրերուն երբ յայտնի պատճառներով Թուրքիա ժըխտողական աննախընթաց գործունէութեան մղուած է, Հ. Տէր – Յարութիւնեանի այցը մեր յիշողութիւնները կեանքերէլ զատ փաստը կուտայ թէ ամէն Թուրք չի բաժներ պաշտօնական տեսակէտը. նաեւ՝ չի փարատեր արտայայտելու անձնականը, երբ կ'ըսէ օրինակ՝ «այս ծառերը ձերն են», կամ նոյնիսկ երբ պահուած դրամներուն տեղը կը հարցնէ:

Միայն այս յատկանիշին համար անգամ, կ'արժէ որ Հ. Տէր – Յարութիւնեանի լուսապատկերները չսահմանափակուին ալֆորվիլեան երեկոյթով ու հետաքրքրականին, յուզականին ներուժը տանին այլ շրջաններու սրահներն ալ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ Կեդրոնին Յ. Մանուկեան գրադարանին մէջ, Յունուար 20-ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Գլաձոր մասնաճիւղի գրական յանձնախումբին, դասախօսութիւն մը տուած է Գոլոմպիա համալսարանի հայագիտական ամպիոնի վարիչ փրոֆ. Մարկ Նըշանեան, նիւթ ունենալով հիւսիսային Ամերիկայի համալսարաններու հայկական ամպիոնները, ինչպէս նաեւ իր խմբագրութեամբ լոյս տեսած «ԿԱՄ» հանդէսը (80-ական թուականներուն): Կարգ մը ունկնդիրներ դժգոհ մնացած են փըրոֆ. Նշանեանի որոշ մտքերէն, գլխաւորաբար հայերէն լեզուի երկճիւղումի եւ երկմշակոյթի անհերքելի իրողութեանց վերաբերեալ: «Դժգոհներէն» մէկը այն գաղափարը պաշտպանած է թէ հողը, հայրենիքը եւ հոն տիրող լեզուն մեծ դեր ունին մեր իրականութեան կազմութեան մէջ: Մարկ Նշանեան ճիշդ հակառակ տեսակէտը պաշտպանած է բուռն համոզումով, շեշտը դնելով Սփիւռքի ու արեւմտահայերէնի մշտանորոգ յարատեւման վրայ, որ բացարձակ կերպով չեն կրնար կապ ունենալ արեւելահայերէնի եւ Հայաստանի հետ: Դասախօսը եզրակացուցած է «գրեթէ երկու տարբեր ժողովուրդներ են անոնք, երկու տարբեր լեզուահասկացողութեամբ»:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան Կեդրոնին մէջ, տեղի ունեցած է Ռուտոլֆ Խաչատեանի ցուցահանդէսը: Ան ներկայացուցած է քառասուն մեծածաւալ իւղաներկ գործեր: Նկարչութեան կողքին, ան նաեւ քանդակագործ է եւ այդ ու պալէի մարզերուն մէջ իր մասնագիտութիւնը ձեռք ձգած է Ս. Պետերբուրգի Վականովա ակադեմիան:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

2.- «ԻՋԻՐ, ԱՐՔԱՅ ՀԶՕՐ»

Այդ աղջիկներէն երկու քոյրեր դպրոցկուզային մասնաւոր տնտեսի մը հետ, ենի Գափուէն: Ամէն կերպով ճոխ, ունէին նաեւ բան մը անմատչելի ինծի համար, – անգլերէնէ հայերէն բառարան մը:

Զունեւորները յաճախ կը դիմէին մեծ քրոջ բարեացակամութեան:

Շփացածներէն մէկն ալ ես էի – մատ մը խլէպ: Եւ Օրիորդ Վեհանոյշ հաճութեամբ կը տրամադրէր բառարանը, դըրասեղանէ գրասեղան սահեցնելով: Մինչեւ անգամ կ'արտօնէր տուն տանելու:

Իրիկուն մը բառարանը տուն տարած ատեն, երկտող մը գտայ մէջը: Օ՜հ, ինչ, Քելէր, ցոլէր, իմ եարս: Ապա նաեւ հըրաւէր մը՝ դասի ատեն իր քովը նստելու:

Սիրտս եփ ելած էր: Անհանդարտ՝ ցերեկը, գիշերն ալ կարծես կը զառանցէի: Առտուն կանուխ, շատ կանուխ դպրոց վազել կ'ուզէի, տեսնելու համար Վեհանոյշը, – տարեկան պարմանուհի մը արքենի հասակով: Տիրանի պէս հասուն: Իսկ իրիկունը կ'ուզէի ժամ առաջ տուն դառնալ:

Թբլուսն՝ անորոշ սպրսուններով, հագիւ կրնայի հետեւիլ դասերուս: Տունին մէջ անգամ դարձեր էի տեսակ մը դեւ, ցասկոտ, ոստոստուն:

– Ի՞նչ ունիս, կը հարցնէր մայրս, մըտահոգ:

Եթէ Փարիզ ծնած ըլլայի, պատասխանը պատրաստ էր: Ոչ իսկ հարցնող կ'ըլլար: Իսկ Պոլիս, այն ալ Կէտիկ փաշա...

Օր մը մինչ Վեհանոյշ նորէն գրասեղանէ գրասեղան կը քշէր բառարանը, ինծի տալու համար, ամերիկացի վարժուհին խլեց գիրքը, եւ մէջէն գտաւ երկտող մը: Անմիջապէս թարգմանել տալով իմացաւ բովանդակութիւնը, իբրեւ պատիժ Վեհանոյշը հրապարակաւ յանդիմանեց, իսկ զիս չարաճ մը հիւրանոց տարաւ, ծանրացնելով անգլերէնի դասերը:

Վեհանոյշ յուսահատած չէր: Իրիկուն մը, երբ աշակերտները կ'արձակուէին եւ երկու քոյրերը տնտեսին կը սպասէին, հասկցուց որ քիչ մը ուշ մեկնիմ միւս օրը:

Ի՜նչ բախտ: Կառավարիչ ըլլալու կարգը իմս էր միւս օրը: Այնպէս որ երբ աշակերտ – աշակերտուհիները հեռացան, մնացի մինակ՝ երկու քայրերուն հետ, որոնք տնտեսին կը սպասէին, բստ սովորութեան:

Չեմ յիշեր թէ ի՛նչ խօսեցանք այդ պահուն: Վեհանոյշ կը խայտար. միեւնոյն ատեն կը դողար: Ու մինչ քոյրը մեկուսի կեցած էր, յուշիկ - յուշիկ դէպի հանդերձարան հրեց զիս, ամուր մը գրկեց եւ սկսաւ տաք - տաք համբուրել. համբուրել ու հառաչել, անուշիկ բառեր գըլորել:

Լըջօրէն սրտադողի մը մատնուած, այտերս կարմրած, բուռն ճիգ մը փորձելով, հազիւ կրցայ դասարանէն դուրս նետել ինքզինքս: Ու փախայ, առանց ետ նայելու: Վազեցի, վազեցի մինչեւ տուն:

– Ինչո՞ւ այսքան ուշացար, հարցուց մայրս:

– Այսօր ես էի կառավարիչը:

Խե՛ղճ կառավարիչ. երբ համբոյրին համն ու բոյրը հասկնալու տարիքին հասաւ, Վեհանոյշ հարս գացած էր Մանչեսթըր:

Տեսնուած բան չէ որ երկու – երեք հայ տղաք դարունը կամ աշունը, հրդեհ մը կամ արկած մը նկարագրելու չափ հայերէն գրել գիտնան եւ թերթի մասին չմտածեն:

Ե՞ս պիտի կազմէի կանոնին բացառութիւնը: Ուրեմն ձեռագիր թերթ մը, «Գարուն», որուն երկու աշխատակիցներէն մէկը տէրտէր եղաւ, միւսը պատուելի:

Կը նշանակէ պարապ չանցան ո՛չ «Իջիր արքայ»ն, ո՛չ ալ «Յիսուսի եկ»ը:

(Կարծեմ 8 – 10 թիւ մը «լոյս տեսաւ» – խըրաքանչիւրը երեք օրինակ՝ 15 օրը անգամ մը, որ կը պտըտէր ձեռքէ ձեռք):

Լրացնելով ամերիկեան դպրոցին երկու տարուան շրջանը, կ'ուզէի Րոպըրթ Գոլէճ մտնել:

Երա՛զ: Տարեթոշակն էր 44 ոսկի, հայրս կը ստանար ամսական երեք ոսկի, չորս – հինգ հոգինոց ընտանիքի մը համար: Կէս գնով իսկ ընդունէին, ճար չկար:

Խնդրեցի միսիոնարուհիներէն որ Ամերիկա գրեն, մեքենագիտութիւն սորվելու համար: Իրականին մէջ միտքս ճարտարապետութիւն էր, սակայն բառերը կը շփոթէի իրարու հետ:

– Դժուար է, դժուա՛ր. ձրի չեն ընդունիր. ցերեկը պիտի աշխատիս ապրուստ ճարելու համար, գիշերն ալ դասընթացքի պիտի հետեւիս. չես կրնար դիմանալ: Եկուր քեզ Անաթոլիա Քոլէճ ղրկենք: Տարեթոշակը 12 ոսկի է. միայն վերը կը վճարես, մնացեալը կը ճարես արհեստի մը հետեւելով ի նպաստ վարժարանին, – տառաճագործութիւն, կօշկակարութիւն, դերձակութիւն, խոհարարութիւն, եւայլն:

Հայրս ալ համոզեցին եւ առտու մը ինքզինքս գտայ Մարզուան, խումբ մը ունեւոր աշակերտներու հետ:

Շատոնց փակուած էր Գայաեան – Թումայեանի շրջանը: Բայց եւ այնպէս Քոլէճը ունէր շատ կարող ուսուցիչներ եւ ուսուցչապետներ, – Յակոբեան, Սըվազլըեան (նահատակուած), Մանիսաճեան, եւ այլն: Քննութիւնը գլխ տարաւ կեցուց նախակրթարանի Գ. կարգը ուրկէ անդին կը սկսի բուն ճեմարանը:

(Շար. 7)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶ. – Հրաչ Միսաքեան 1.000 Ֆր.։

ՊԱՆԵՒՕ. – Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեան 600 Ֆր.։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր սիրելի եղբօր՝ Վարդգէս Չինարլը – Մելքոնեանի մահուան քառասունքին առթիւ քոյրը՝ Սիրվարդ Պալեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ագնաւուր՝ Հայաստանի համար» գթութեան միութեան (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին։

(Շար. Ա. էջէն)

անձեր որոնք զանազան հանգամանքներով կրնան վկայութիւններ տալ։ Քննական այս բաժնի պետը՝ Արտակ Յարութիւնեան մանրամասն տեղեկութիւններ չէ ուզած տալ կատարուած հարցաքննութիւններու արդիւնքներուն մասին։ Այս հարցաքննութիւնները կը վերաբերին գլխաւորաբար արարքին բերուած օժանդակութիւններուն, այսինքն ապօրինի զէնքի հայթայթում, պաշտօնատար անձերու մասնակցութիւն եւ այլն, եւ այլն։ Այս նախաքննութիւնը պէտք է վերջ գտնէ Մարտ 11-ին։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ միջոցներու Փետր. 1-ի գործադուլը մեծ յաջողութիւն արձանագրած ըլլալով, գլխաւորաբար մեթրոյի ճիւղին մէջ, ՍԷ-ԺԷ-Թէ-ն կանխազդ մը տուած է նոր գործադուլի մը համար, Հինգշաբթի, Փետրուար 8-ին։ Տրուած պատճառաբանութիւնն այն է, որ իշխանութիւնները բանակցութեանց որեւէ առաջարկ չըրին։ Սենտիքաները աշխատավարձքի յաւելում կը պահանջեն։ Փետր. 1-ին, մեթրոյի բոլոր գիծերը անշարժութեան մատնուած էին։ Հանրակառքերը 60% համեմատութեամբ կը բանէին։

ԹՈՒՐՔԻԱ ջնջած է, Փետրուար 1-ին, Պուիկ եւ Գամփընոն-Պերնար ձեռնարկութիւններու առաջարկը՝ կառուցի մը շինելու Իզմիթի ծովախորշին վրայ։

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ օրէնքներու յանձնախումբը վաւերացուց ընկերվարական խումբին օրէնքի առաջարկը, ըստ որուն երախայ մը կրնայ մօրը, հօրը, երկուքին ալ մականունը կրել, ըստ ծնողքին փափաքին։ Այս ձեւով վերջնապէս կը ջնջուի ինքնաբերաբար հօրը մականունը կրելու դրութիւնը։

ԷԼՖ-ի դատավարութեան Փետրուար 1-ի նիստին, Քրիսթին Տըվիէ-Ժոնքուր ընդեց որ, 90-ական թուականներու ընկերը լայնօրէն օժանդակած է Ֆրանսական ճարտարարուեստի ճառագայթման աշխարհի մէջ։ Կապ ունեցած է կարեւոր անձնաւորութիւններու հետ, հարուստ, զարգացած։ Խոր ցաւ կը յայտնէ որ չէ իրականացած Ռոլան Տիւմայի հետ միշտական ապրելու երազը։ Անկէ զատ, կ'ըսէ թէ բան չի հասկնար կալուածային, արուեստի եւ արտաքին քաղաքականութեան հարցերէն։ Միւս կողմէ, բանավէճ մը ծագած է Ռոլան Տիւմայի նախորդ օրուան սպառնալիքներուն շուրջ դատաւորներու դէմ։ Անոնք կը հաստատեն որ «քաղաքական կարգ մը դէմքերու արհամարհանքի եւ որոշ մտավախութեան փաստը կայ հոն։ Այդ մարդիկը օրէնքներ կը քուէարկեն, բայց չեն կրնար հանդուրժել որ այդ օրէնքները իրենց դէմ գործադրուին»։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արտաքին գործերու նախարարութիւնը հրահանգած է երկրին արդարադատութեան ատեաններուն որ արտայայտութեան ազատութեան դատերուն ամէնէն թեթեւ պատիժները կիրարկեն։ Հրահանգին պատճառը այն է որ բազմաթիւ մեղադրեալներ իրենց դատը կը տանին Եւրոպայի Մարդկային Իրաւունքներու ատեանին առջեւ ուր ջախջախիչ մեծամասնութեամբ Թուրքիա կը դատապարտուի նիւթական հատուցում վճարելու։ Այդ գումարները այնքան ծանր սկսած են գալ Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարութեան պիւտճէին, որ հարկը տեսնուած է կարելի չափով առաջքը առնելու եւրոպական ատեանին փոխանցուող դատերու։

COMITE DE DEFENSE
DE LA CAUSE ARMENIENNE
ARMENIAN NATIONAL COMMITTEE

DELEGATION EUROPEENNE
EUROPEAN DELEGATION

COMMUNIQUE

GENOCIDE DES ARMENIENS

Après les reconnaissances par la France, l'Italie, la Suède, la Belgique et la Grèce L'EUROPE DOIT METTRE LA TURQUIE DEVANT L'OBLIGATION DE RECONNAITRE SA RESPONSABILITE

En quelques mois le mouvement de reconnaissance du Génocide des Arméniens s'est accéléré en Europe; en effet, après le vote favorable du Sénat Français, puis celuide l'Assemblée Nationale à l'unanimité, **la loi sur la reconnaissance du 1er génocide du XXème siècle vient d'être promulguée en France par le Président Jacques Chirac.**

— **Le 15 novembre dernier, le Parlement européen,** dans son rapport sur «les progrès accomplis par la Turquie sur la voie de l'adhésion» (rapport Morillon), appelait la Turquie à reconnaître le Génocide des Arméniens.

— **Le 17 novembre 2000, le Parlement italien le reconnaissait à son tour.**

— **Enfin, le 28 janvier 2001, le gouvernement britannique,** après avoir sous la pression de la Turquie, exclu le Génocide des Arméniens de la journée officielle de l'holocauste, l'a intégré, aux côtés des Génocides des temps modernes. Auparavant, la Grèce, le Sénat Belge et le Parlement Suédois l'avaient déjà reconnu.

Ainsi, **dans les grandes démocraties européennes,** le tabou instauré par la Turquie sur le Génocide des Arméniens a commencé à tomber. Les intérêts mercantiles et le chantage turc auxquels la Communauté Internationale a longtemps sacrifié les victimes d'une des plus grandes barbaries des temps modernes semblent désormais dépassés, même si la Turquie loue les services des plus puissants groupes industriels européens pour exercer ses menaces.

En 1987, **le Parlement européen** devenait l'un des précurseurs de cette vague de reconnaissances; en particulier, il mettait **l'obligation de reconnaissance par la Turquie parmi les conditions incontournables de son adhésion à l'Europe.**

Si, **en 1999 les critères de Copenhague ont omis cette condition,** aujourd'hui, les reconnaissances successives par les pays de l'Union Européenne, et la persistance du déni par la Turquie, du Génocide des Arméniens, mettent l'Union devant le choix suivant: **ou bien elle fera partager à la Turquie ses valeurs humanistes** et l'aidera à devenir un Etat moderne, capable d'assumer les pages noires de son histoire en reconnaissant sa responsabilité dans l'extermination du peuple arménien,, **ou alors ce sera la Turquie qui lui imposera ses propres valeurs négationnistes.**

Il ne peut y avoir de compromis entre ces deux options.

Le Parlement européen se doit de reconsidérer les conditions d'adhésion de la Turquie, à la faveur des reconnaissances récentes et à venir dans les pays européens. La Turquie doit arrêter de persécuter ses citoyens qui reconnaissent le Génocide des Arméniens. Elle doit se désolidariser du régime qui a commis le Génocide, à l'instar de l'acte de l'Allemagne moderne.

L'UNION EUROPEENNE DOIT IMPOSER LA RECONNAISSANCE DU GENOCIDE DES ARMENIENS A LA TURQUIE.

Bruxelles, le 1er février 2001

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section **ARAXE** de Lyon-Villeurbanne vous invite à son

GRAND BAL

animé par l'Orchestre GUMRI & son chanteur ARCHAG venus spécialement d'Arménie et la participation du célèbre violoniste ALEXANDRE CHIRINIAN

le 9 février à partir de 20 heures
au Centre Culturel &de la Vie Associative
234, cours Emile Zola,
69100 VILLEURBANNE

Bar & Buffet de spécialités arméniennes

Entrée : 100 F

Réservations :
— M.C.A. Villeurbanne :
04.78.26.28.71 (du mardi au samedi);
04.72.35.15.86 (en soirée).

Section ASTRIG organise une

SOIREE CABARET DANSANTE

AU PROFIT DE SON ECOLE HEBDOMADAIRE
Animée par la F.R.A. NOR SEROUND
avec lancement de jeunes talents arméniens

Samedi 10 février à partir de 21h 30
à l'Espace «Charles Aznavour»
5, rue Paul Vaillant-Couturier —
95400 ARNOUVILLE-LES-GONESSE
Renseignements & Réservations :
☎ **01.39.85.39.54/01.39.90.63.89** (le soir)

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (267) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Մխիթարեան հայրերու նպաստը հայ մշակոյթին 1900–2000
Հ. Յ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ

Երկրորդ փուլին նամակներու Շահան Շահնուրէն
Գր. ՊԷՕՍԷԵԱՆ

Un rêve d'adulte de Léonard, le voyage en Arménie, une expérience initiatique
CH. MATOSSIAN

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille

LA COMMISSION
FOI ET TRADITIONS ARMENIENNES
dans le cadre d'une série de rencontres
« LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(Atelier «St. Grégoire l'Illuminateur»)
propose
sa conférence - débat n° 7
sur le thème

Les fêtes religieuses du mois de février

avec le Rév. Père Zadik AVEDIKIAN
Recteur de la Cathédrale
* en français

Jeudi 8 février à 19 heures
dans la salle «A. Tcherpachian»
339, avenue du Prado,
13008 Marseille

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville a le plaisir de vous inviter
à la **Conférence — Débat**

«LES BENEFICES D'UNE EDUCATION BILINGUE»

par GILBERT DALGALIAN
Docteur en linguistique

le Vendredi 9 février à 20 heures 45
à l'occasion de la parution de son ouvrage :

«Enfances plurilingues — Témoignages pour éducation bilingue et plurilingue»

«...Tout enfant devenu bilingue dans une ambiance d'affectivité positive acquiert par là-même la capacité d'apprendre d'autres langues avec aisance et rapidité...»

L'auteur dédicacera son livre

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 4
DIMANCHE
4 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 267

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար · 1·400 Ֆ · — Վեցամսեայ : 725 Ֆ ·
Արտասահման : Տար · 1·650 Ֆ · (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ · (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·095 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.095

300–ԱՄԵԱԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՅՐԵՐՈՒ ՆՊԱՍՏԸ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ 1900-2000 ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ժ̇Թ · դարու վերջաւորութեան եւ քսաներորդի սկզբնաւորութեան, տեղի ունեցած տեղահանութիւնները, բռնի խլամացումներն ու կոտորածները նախ, եւ ապա ցեղասպանութիւնը հայ ժողովուրդին, յատկապէս արեւմտեան զանգուածին, որուն հիմնականօրէն ուղղուած է Մխիթարեան Միաբանութեան առաքելութիւնը, չէր կրնար չական փոփոխութիւններ չյառաջացնել նաեւ Մխիթարեան Միաբանութեան գործընթացին մէջ, որ ԺԸ · դարուն սկսած եւ ԺԹ ·ին փայլուն վերելք ապրած, ո՛րքան խոստմնալից հորիզոններ պիտի բանար քսաներորդին, երբ արեւմտեան մայրաքաղաքներու զանազան համալսարաններէն հրջանաւարտ, գրականագէտ, պատմագէտ, բանասիրութեան դոկտոր վարդապետներ, սկսած էին ասպարէզ գալ «Բազմավէպ»ի էջերէն, եւ զանազան հրատարակութիւններով, նոր լոյս սփռել հայ մշակոյթի թաքուն գանձարաններն ներս :

Անոնցմէ չորսը, Հ · Ստեփան Սարեան, աստուածաբան եւ գիտնական, Հ · Կարապետ Տէր-Սահակեան, գրագէտ եւ բանաստեղծ, Հ · Պօղոս Գասպարեան, առաքեալ եւ քարոզիչ, Հ · Թովմաս Օտապաշեան, նուիրեալ դաստիարակ, պիտի նահատակուէին Մեծ Եղեռնի առաջին օրերուն :

Ուրիշներ, Հ · Ալեաիք Գազէզեան, Հ · Արսէն Ղազիկեան, Հ · Անտոն Ջնտոյեան, Հ · Գարեգին Լազարեան, Հ · Եդուարդ Սիրունեան, պիտի կրէին տեղահանութեան բոլոր դառնութիւնը, աքսորի ճամբաներուն վրայ եւ միայն ազգու միջնորդութիւններու շնորհիւ պիտի կարենային փրկուիլ, կորսնցնելով առ յաւէտ, իրենց ձեռագիր գրական աշխատանքները (յատկապէս Հ · Ա · Ղազիկեանի Մատենագիտութեան Բ · բաժինը) :

Պիտի անհետանային վերջնականապէս, Մխիթարեան կրթական կարեւոր եւ պատմական կեդրոնները՝ Քաղկեդոնի, Նիկոմիդիոյ, Մուշի, Նորաշէնի, Առինչի, Ուզունքի (Մալաթիայի, Կուտինայի), Տրապիզոնի, Թոցի, Մարտինի, Խարբերդի՝ իրենց աշակերտներով · · · :

Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի նորահաս բաւագոյն հունձքը կազմող մտաւորականները՝ Դանիէլ Վարուժան, Արիս Խրայէլեան, Բարսեղ Շահպազ եւ Արամ Սրապեան, բարբարոսաբար պիտի զոհուէին իրենց նօսաց ծանօթ բազմաթիւ դասընկերներուն հետ :

Մխիթարեան Միաբանութեան առաքելութեան ենթահողին էութիւնը կազմող երկու հիմնական տարրերը՝ ժողովուրդը եւ հայրենիքը յանկարծական պիտի դադրէին գոյութիւն ունենալէ : 2500 վանք, եկեղեցի, ուխտատեղի պիտի կործանէին կամ հրկիզուէին, պիտի նահատակուէին աւելի քան 3200 քահանաներ եւ աստիճանաւոր եկեղեցականներ, պիտի փակուէին վարժարաններ, 1000-է աւելի, պիտի կոտորուէին 100·000-է աւելի դպրոցականներ եւ 4000 մտաւորականներ :

1700-էն սկսուած վերածնունդի ծրագրուած, կանոնաւոր, յարաճուն վերելք ապրող աշխատանքը, յանկարծական կանգ պիտի առնէր եւ Մխիթարեան Միաբանութեան շարքերը ուռճացնող սերունդը, որ կու գար հայրենի գաւառներէն, պապենական տոհմիկ աւանդութիւններով սնած գերդաստաններէն, պիտի փոխարինուէր որբանոցներէն ընտրուած պատանիներով, որ տեսած էին միայն իրենց ծնողքներուն եւ հարազատներուն սպանդը կամ անվերադարձ աքսորը · · · :

Ահաւասիկ այս պայմաններուն մէջ է որ Մխիթար Սեբաստացիի յաջորդները կը թեւակոխէին Ի · դարը :

Բնաւ զարմանալի պէտք չէ թուի որ համազգային նման աղէտ մը պիտի դար խանգարելու 200-ամեայ Միաբանութեան տնտեսական հաւասարակշռութիւնն ալ :

Միաբանութեան իրարու յաջորդող վարչութիւնները պիտի ստիպուէին զանազան կալուածներ ծախել, կարենալ նոր վարժարաններ բանալու համար Միլանոյի (որբանոց), Սեւրի, Երուսաղէմի, Հալէպի, Աղեքսանդրիոյ, Գահիրէի, Պէյրութի, Պէքֆայայի, Պուէնոս-Այրէսի եւ Լոս-Անճըլըսի մէջ, օգնութեան հասնելով տեղահանութեան հետեւանքով ստեղծուած նորաստեղծ գաղութներուն, առանց երբեք տկարացնելու եւ չեզելու Մխիթարի գծած հոգեւոր, գրական, մշակութային մեծ ծրագիրէն, նըկարագրուած մանրամասնօրէն, յօդուածիս առաջին մասին մէջ (տե՛ս · «Յառաջ», 1999 Մարտ 11 – Ապրիլ 6) :

Գրեց՝

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊՂՏԻԿԵԱՆ

Քսաներորդ դարը Մխիթարեան Միաբանութեան կեանքին մէջ կը յատկանշուի քանի մը հիմնական կէտերով :

Ա · – Աշխարհաբար լեզուն, դար մը առաջ, երկխղածութեամբ սկսած Հ · Ղուկաս Ինճիճեանի Տարեգրութիւնով (1799), պիտի դառնար բոլոր Մխիթարեան հեղինակներուն պաշտօնական լեզուն եւ իր կատարելութիւնը պիտի գտնէր Հ · Արսէն Ղազիկեանի բազմաթիւ հրատարակութիւններուն մէջ :

Բ · – Հնախօսական պրպտումները հայրենի հողին եւ անցեալին, սկսուած Ինճիճեանէն, Սարգիսեանէն եւ Ալիշանէն, պիտի փոխարինուէին ազգագրական – ծիսական պրպտումներով, քաղուած մեր հարուստ մատենագրութենէն, յատկապէս Հ · Վարդան Վրդ · Հացունիի գործերով :

Գ · – Մեծ զարկ պիտի ստանային դպրոցական ամէն տեսակի դասագիրքերու մեթոտիկ, խմբական ծրագիրով եղած պատրաստութիւնները, որոնք Ի · դարուն մինչեւ 60-ական թուականները, որդեգրուած էին, գրեթէ բոլոր երկրամասերու հայկական գաղութներէ :

Դ · – Պիտի ծնէր նոր ամսաթերթ մը՝ «Հայ Ընտանիք» որ «Բազմավէպ»ի առաջին 50 տարիներու կատարած դերը պիտի որդեգրէր, իր ժողովրդական, ընտանեկան, կրթական բնոյթով եւ «Բազմավէպ»ը պիտի վերածուէր զուտ բանասիրական – հայագիտական պաշտօնաթերթի, որուն 50-ի հասնող Հայագիտական Մատենադարան առանձնատիպ շարքը, լաւագոյն փաստն է «Բազմավէպ»ի որակային այս ոստումին :

Հիմնականօրէն պահելով հանդերձ Ա · մասին մէջ ընդգծած ենթաբաժանումները, հարկ պիտի ըլլայ անշուշտ փոփոխութիւններ կատարել, քանի քսաներորդ դարուն կարգ մը պայմաններ իրադործուած կամ բարեփոխութիւններու ենթարկուած էին :

Ա · – ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ – ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ

Եթէ Հ · Արսէն Այտընեանի (1824-1902) Քննական Քերականութիւնը կը հանդիսանայ աշխարհաբարի ամէնէն կատարեալ ուսումնասիրութիւնը, գրական հայերէնը կը հարստանայ բազմաթիւ նորակերտ բառերով եւ գիտաբուեստական բոլոր արդիական բառամթերքը, ծնած Ի · դարու ճարտարարուեստին հետեւանքով, կը գտուին Մխիթարեան հայրերու հայագիտական տարրալուծարանին մէջ եւ ամենայն դիւրութեամբ կը վերածուին ընտիր հայերէնի, շնորհիւ եռեւէ-եռեւ լոյս տեսնող զանազան դասագիրքերու եւ բառգիրքերու, Ս · Ղազարի տպարանէն :

Բ · – ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ – ՀՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Այս ենթախորագիրը ԺԸ · եւ ԺԹ · դարերու համար որդեգրուած, քսաներորդին աւելի գրական աշխատանքներու, պատմական, բանասիրական ուսումնասիրութիւններու պիտի յատկացնեմ, քանի անհնարին դարձած ըլլալով տեղւոյն վրայ հնախօսական պրպտումներ կատարելը, Մխիթարեան հայրերը զարկ տուին բանասիրական պրպտումներով, քաղուած՝ միջնադարեան հարուստ մատենագրութենէն, ուսումնասիրել հայ մշակոյթի զանազան երեսները : Այս մարզին մէջ մասնայատուկ տեղ կը գրաւեն Հ · Վարդան Հացունիի աշխատասիրութիւնները, որոնք մինչեւ այսօր հիմք կը ծառայեն ազգագրական ուսումնասիրութիւն կատարող ոեւէ լուրջ գիտնականի :

Գ · – ԿՐՕՆԱԿԱՆ – ԲԱՐՈՅԱԽՕՍԱԿԱՆ – ԾԻՍԱԿԱՆ

ԺԸ · եւ ԺԹ · դարերուն կատարուած հիմնական եւ կոթողային աշխատանքներէն վերջ, սկսած Մխիթար Աբբայէն, հասնելով Զամչեանի, Աւետիքեանի եւ մանաւանդ Աւգերեանի, բոլորն ալ, սակաւ բացառութեամբ, կատարուած գրաբարով, Ի · դարու Մխիթարեաններուն կը մնար ժողովրդամերձ հրատարակութիւններով հանդէս գալ, աշխարհաբար եւ դիւրամատչելի, որպէս հոգեւոր սնունդ ցեղասպանութենէն վերապրած սերունդին : Այս ուղղութեամբ շուրջ 100 հատորներ լոյս կը տեսնեն Ս · Ղազարի տպարանէն, մեծ մասը ինքնագիր, մաս մըն ալ թարգմանածոյ, որոնք կ՚ընդգրկեն 1900-2000 թուականը :

Ամէնէն կարեւորը եւ գիտական պատրաստութեամբ լոյս տեսածը, կարելի է Գերպ · Սրապիոն Ուլուհոճեան Աբբահօր եւ Հ · Ներսէս Տէր-Ներսէսեանի խնամքով պատրաստուած Չորս Աւետարաններուն աշխարհաբարով թարգմանութիւնը համարել :

Դ · – ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽՆԵԱՑ ԳՈՐԾԵՐՈՒ

Հակառակ Ի · դարու հայութեան կրած ցնցումներուն, հակառակ այն դաժան պայմաններուն ուր գտնուեցաւ Մխիթարեան Միաբանութիւնն ալ, եղան մեծ թիւով միաբաններ, որ համբերատար աշխատանքով, օգտուելով նաեւ Ս · Ղազարի ձեռագրատան հետզհետէ հարստացող պաշարէն, նուիրուեցան կարեւոր ձեռագիրներու ուսումնասիրութեան եւ անոնց հրատարակութեան, ծանօթացնելու համար հայ հին եւ միջնադարեան գրականութեան գանձերը գիտական աշխարհին :

Շուրջ 38 հատոր լոյս կը տեսնեն Ի · դարու ընթացքին :

Ե · – ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՕՏԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

ԺԹ · դարուն սկսած դասական գրականութեան շարժումը որ Հիւրմիւզեանի եւ Բագրատունիի նման տիտաններու յայտնագործութեան շարժառիթ եղաւ, Ի · դարուն կը շարունակուի որպէս շարժում, ծրագրելով արեւմտեան գրական լաւագոյն գործերը հրամցնել հայութեան, ընտիր աշխարհաբարով : Այս մարզին մէջ, Հ · Արսէն Ղազիկեան, աշխարհաբարի մեծ վարպետը, առանձին, գրադարան մը կրնայ լեցնել իր թարգմանութիւններով :

Զ · – ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս Ա · մասին մէջ տեսանք, հայ արդի թատրոնը ծնաւ եւ զարգացաւ Ս · Ղազարի մէջ եւ Փարիզի ու Վենետիկի Մխիթարեան վարժարաններու աշակերտներու շնորհիւ անցաւ Կ · Պոլիս :

Արդ, Ի · դարուն ալ, շուրջ 50 թատերական ինքնագիր եւ թարգմանածոյ հետեւողական գործեր լոյս կը տեսնեն Մխիթարեան տպարանէն, հեղինակ ունենալով բոլոր սերունդներէ վարդապետներ :

Անոնցմէ մեծ մաս մը նուիրուած է դպրոցական տարիքի պատանիներու եւ մինչեւ վերջին տասնամեակները կը խաղցուէին թէ՛ Ս · Ղազարի դպրեվանքի եւ թէ Մխիթարեան բոլոր վարժարաններու աշակերտներէն :

Հիմնականօրէն դաստիարակչական բնոյթ կը կրեն, մէկ մասը զաւեշտներ են, Բարեկենդանի մթնոլորտին մէջ խաղցւող, կարեւոր մաս մը գաղութային կեանքը կը յիշեցնեն, հետեւողութեամբ Յակոբ Պարոնեանի :

Հայոց Պատմութենէն ներշնչուած գործեր են Հ · Սիմոն Երեմեանի Դարձը, Ուխտը, Սաթենիկ, Փառանձեմ, Հ · Սահակ Տէր-Մովսէսեանի Արշակ Բ ·, Աւարայրի դիւցազնները, Հ · Վահան Յովհաննէսեանի Դէպի Աւարայր, Տաւրոսի առիւծը եւ Հ · Յարութիւն Պղտիկեանի Մխիթար Աբբահայր Սեբաստացին :

Է · – ԿՐԹԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

Ի · դարու կրթական շարժումը հարազատ ցոլացումն է հայ ժողովուրդի Ի · դարու ճակատագրին : Բազմաթիւ պատմական դպրոցներ, Միաբանութեան առաքելութեան մաս կազմող, ցեղասպանութեան պատճառով կը դադրին գոյութիւն ունենալէ (տե՛ս · վերեւ), դաստիարակ վարդապետներ կը սպաննուին կամ կ՚աքսորուին, աշակերտութիւնը կը կոտորուի · · : եւ գինադադարին, տակաւին վէրքերը չսպիացած, Մխիթարեան հայրերը արագօրէն կը կազմակերպուին նոր վարժարաններ բանալու, այս անգամ Սփիւռքի տարածքին, հոն ուր Մեծ Աղէտը նետած էր կարեւոր զանգուածներ :

Այսպէս, նիւթական մեծ զոհողութիւններով որբերու հաւաքը ծայր կ՚առնէ, նախ Կովկասի մէջ, Հ · Տիմոթէոս Տէր-Կիւլեանի ջանքերով : Այդ որբերուն

(Շար ·ը Դ · էջ)

ԵՐԿՐՈՐԴ ՓՈՒՆՋ ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ(*) ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐԷՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Շահան Շահնուրէն ստացած նամակներուս առաջին փունջին —վեց նամակ— հրատարակութենէն ետք («Յառաջ», 19/20 եւ 22 Օգոստոս 2000), քանի մը բարեկամներ ինծի թելադրեցին որ լծուիմ Շահնուրէն ստացած նամակներուս խմբագրութեան, առ ի գրքոյկով մը հրատարակութեան: Այս ձեւով շաղախը կը պատրաստուէր ապագայի ուրիշ ուսումնասիրողներու համար՝ ընդարձակ եւ համապարփակ Շահնուրեան Նամականիի մը ձեռնարկութեան:

Թղթածրարիս դասաւորումի առաջին աշխատանքէն երեւան կու գայ, թէ 1955 – 1974 թուականներուն միջեւ ստացած եմ 58 նամակներ, որոնցմէ տասնըեակ մը կը վերաբերին իր հրատարակելի գրութիւններուն, կամ թէ այդ մասին ինծի եղած թծախնդիր ցուցմունքներուն: Անոնք կրնան հետաքրքրել Շահնուրի կենդանագիրները: Մնացեալներուն բովանդակութիւնը խառն է — անձնական, գրական, ազգային եւայլն, իսկ ծաւալը՝ անհաւասար: Բացի նամակներէ, Շահնուր ղրկած է նաեւ Նոր Տարուան շնորհաւորական 7 բացիկներ:

Բաց աստի, մօտս ունիմ Շահնուրի հետեւեալ գործերուն ձեռագիրները.— «Թերթիս կիրակնօրեայ թիւը», «Զոյգ մը կարմիր տետրակներ», որ կը բովանդակէ, բացի նոյնանուն գործէն, «Զի տքնեցայ զօր ամենայն եւ զգիշերն բովանդակ» եւ «Գրականութենէն անդին եւ այլուր» գրութիւնները:

Աւելցնեմ թէ իրեն ուղղած նոյնքան թիւով նամակներէս պահած եմ ոչ մէկ կրկնօրինակ կամ սեւագրութիւն: Ու ասիկա ափսոսալի կը գտնեմ այսօր, քանի անոնք պիտի նպաստէին խմբագրական աշխատանքիս եւ կարգ մը կէտերու աւելի պարզաբանման: Սակայն ատենին ո՞վ կը մտածէր այսօրուան կարեւորութեան մասին...: Գ. Ք.

28 Մայիս 1960

Սիրելի Գ. Քէօսէեան

Ուրախ եմ որ իր պատշաճ լուծումը գըտաւ Սփիւռքի ստեղծած միջադէպը, որ մտահոգած էր զիս, եւ որ պիտի չը ծագէր երբեք, եթէ միայն յոգնութիւնը ըստանձնուէր կանխապէս իմ կարծիքս առնելու[1]:

Ազգականական ոչ մէկ կապ ունիմ «Անդաստան»ի Քէրէսթէճեանին հետ, զոր արդէն չեմ իսկ ճանչնար:

Դերասան Վահրամ Փափազեանի խաղարկութիւնը (ֆրանսերէն լեզուով) տեսած եմ Փարիզի մէջ, ուր կը կատարէր Օթէլլոյի դերը, ասկէ շատ տարիներ առաջ: Չէի գիտեր թէ ան գրիչ ունի, եւ պահած է անաղարտ այն ճոխ եւ ճկուն հայերէնը, զոր Պոլսոյ վարժարանները կը ջամբէին ժամանակին: Որքան ալ ան իր աշխարհաբարին մէջ ներմուծէ այսօր արեւելահայ դարձուածքներ, լեզուն միշտ կը մնայ իր սկզբնական ազնուութիւնը: Իր Սրտիս պարտքը կարդացի յուզումով, մանկի կը վերակոչէր այն Պոլիսը որ կորաւ, ուա՞ղ եւ որ մնացած է անփոխարինելի՝ իր մտաւորական կեանքին մէջ: Այդ աշխարհը ունէր անշուշտ իր տկար եւ ցաւալի կողմերը, բայց չէ՞ մի որ il faut de tout pour faire un monde ? (տառացիօրէն՝ ամէն ինչի պէտք կայ աշխարհ մը կազմելու համար):

Հեղինակին ուրուագծած տասնհինգ դիմանկարները քիչ մը շատ տարտամ են [sommaire (համառօտ) նաեւ] կարենալ պարունակելու համար նորութիւններ: Արդ՝ ինչպէս Eugène Carrière-ի[2] դիմանկարները, անոնք կը յայտնեն յուզում մը՝ որ զերծ չէ ծերունիներու մասնայատուկ եղող արտասուալից եւ դողդոջուն յուզումէն:

Դիմանկարներուն նմանութիւնը, իրենց բնատիպին հետ, բացորոշ է անշուշտ, բայց պէտք է զգուշութեամբ մօտենալ տրուած կենսագրական տեղեկութիւններուն, որոնք զերծ չեն անճշդութիւններէ:

Ենովք Շահէնի եղերական վախճանը, այնպէս ինչպէս կը պատմէ Փափազեան, պարզապէս առասպելական է: Ամէն մարդ գիտէ թէ Զօհրապ չէ ձերբակալուած Ապրիլ Տասներմէկեաններուն հետ, այլ՝ ժամանակ մը վերջ, Մայիս 21-ին: Գիտէ նաեւ թէ՝ Ապրիլ Տասներմէկեանները Պոլսէն ճամբու չեն դրուած, այլ ընդհակառակն, քաղաքավարութեամբ մը երբեմն compassé (չափչփուած) երբեմն crispé (ձգտուած), որ նպատակ ունէր մերինները մոլորեցնելու:

Խօսքս մասնաւորելով Թէոդիկի վրայ, որուն յատկացուած է գրքին երկարաւոր ան լեցուն է կենսագրական անճշդութիւններով, որպէս իր գլուխներէն մէկը, կրնամ վկայել թիւններով: Սխալ բան է ըսել թէ Թէոդիկ Թաղուեցաւ հանդամանքով (էջ 122) այլ բո՛ւն իսկ իր դրամով: Իր կինը Արշակուհի Թէոդիկ չը մեռաւ Ցիւրիխ, այլ Լէյզընի[3] մէկ sanatorium-ին մէջ: Թէոդիկ Փարիզի մէջ չապրեցաւ տասը տարի (էջ 125), այլ հազիւ քանի մը ամիս: Ան չէր ապրեր ընդհանուր անտարբերութեան մէջ, ոչ ալ Նկուղի նման խուցի մը մէջ: Հաստատուած ըլլալով (առժամաբար, քանի որ նոր ժամանած էր Փարիզ) այն նոյն շէնքին մէջ ուր կը գըտնուէին Յառաջի, Կավռօշի եւ Լեւոն Փաշալեանի վարած Le Foyer թերթին խմբագրութիւնները, ինչպէս նաեւ Տէր-Ներսէսեան տպարանը: Թէոդիկի սենեակը լեցուն էր այցելուներով՝ առտու-իրիկուն: Դեռ կարելի է երկարել շարքը վրէպներուն:

Վերջացնելով ըսեմ որ, Թէոդիկի բանգիտութիւնը չէր տարածուեր մինչեւ հելլէն փիլիսոփայութեան կալուածները: Երբ Կիպրոսի Մելգոնեան Հաստատութիւնը լքելով ան եկաւ ապաստանիլ Փարիզ, եւ տեսաւ թէ ի՛նչ ուղղութեամբ առաջնորդած եմ իմ ընթերցանութիւններս, ըսաւ թէ ինք միայն կարդացած էր, դասական Յոյներէն, Հոմերոսի Iliade-ը եւ Odysée-ն երբ արդէլափակուած կը մնար Պոլսոյ Կեդրոնական բանտին մէջ: Աւելցուց, քիչ մը զարմանալիօրէն, «բանտին միակ օգուտը ա՛յդ եղաւ»:

Այս չի նշանակեր թէ Փափազեան կը սըխալի երբ վեր կը հանէ Թէոդիկի խոսակցութեան հմայքը: Թէոդիկ, որ համեղ եւ ճարտար պատմող մըն էր, իր ունկնդիրը հմայելու իրական ձիրքն ունէր: Ափսո՜ս որ չէր կրնար այդ հմայքը փոխանցել թուղթին: Վերոյիշեալ անկարողութիւնը —աւելի տարածուն քան ինչ որ կը կարծուի— մէկն է այն խութերէն որոնք չեն ներեր գրագէտին[4]:

Ձերմ բարեւներով
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Saint-Raphaël, 5 Օգոստոս 1967

Սիրելի Գրիգոր Քէօսէեան,

Մասնաւոր ուշադրութեամբ կարդացի ձեր մէկ Օգոստոս թուակիրը, ուր անգամ մը եւս կը պարզուին ձեր վերլուծողական կարողութիւնը եւ պատճառաբանելու համախոհութիւնը: Շնորհակալ եմ ձեր գեղեցիկ նամակին համար:

Եթէ կը փափաքիք Շիրակի անունը նըշել որպէս հրատարակիչ, փոխանակ ձեր անուան, ըրէք այնպէս՝ ինչպէս յարմարագոյն կը նկատէք[5]:

Բացի իմ անձնական օրինակէս, չունիմ ուրիշ հատոր Թերթիս Կիր. Թիւէն: Լաւ կ'ըլլայ որ ինծի ղրկէք 6 օրինակ անկէ, բայց ո՛չ աւելին:

Ինչպէս ըսի նախորդիւ, Թերթիս calibre-ը (չափը) բաւական մեծ չէ կարենալ պատշաճօրէն պարփակելու համար Տետրակներու clichés-ները: Մնաց որ, նեղ calibre անպատշաճ է արձակ գրութեան, ուր տողեր, իրենց կարճութեամբ կը բեկանեն գրութեան կշռոյթը:

Զունիմ մտահոգութիւն մնացեալին վրայ, վստահ՝ թէ դուք լաւագոյնս պիտի տնօրինէք ամէն ինչ:

Թող ձեզ չզարմացնէ որ քիչ բանը որ ըսի Մերձ-Արեւելքի ողբերգութեան մասին: Էջեր պէտք է որպէսզի կարենամ արտայայտել իմ ըմբոստացումիս խորութիւնը, ընդդէմ հրէական colonialisme-ին (գաղթարարութեան): Ինչ որ պատահեցաւ, napalm-ի եւ խոշոր դրամագլուխի ուժով, մեծածաւալ ոճիր մըն է, զոր ոչ ոք պատրաստակամ ըլլալ կը թուի զարմանել կամ մեղմել: Ընդհակառակն: Երկու օր առաջ ունեցայ հանդիպում մը ֆրնս. գրագէտի մը եւ լրագրողի մը հետ (3 Օգոստոս իմ ծննդեան տարեդարձն էր): Բարեկամներս ոչ միայն չէին պաշտպաներ Արաբը (հակառակ իրենց խորին համոզումին) այլ չէին իսկ փափաքիր խօսիլ այդ մասին, այն պատճառաւ որ իրենց patron-ը հրեայ է, ինչպէս հրեայ է իրենց անմիջական շրջապատը: «Մեծ» մամուլը կը պատկանի հրեային, իսկ «փոքր» մամուլը կ'ուզէ հաճելի ըլլալ pied-noir-ներուն[6], որոնք կ'ատեն մահմետականը, ինչ ազգի ալ ան պատկանի:

Հարիւր միլիոննոց արաբ աշխարհը երբ անկարող կ'ըլլայ խօսք հասկցնել Եւրոպայի, հակառակ իր radio-ներուն եւ դեսպաններուն, հապա ինչպէ՞ս, ինչպէ՞ս մեր խեղճ հայութիւնը կրնար իր ձայնը լսելի դարձնել իր երկու propagandiste վարժապետներով, Միք. Վարանդեանով եւ Արշակ Չօպանեանով, առաջինը՝ խեղճուկ ցնորատես մը, իսկ երկրորդը՝ իր օրուան հացի կարօտ bohème մը, որ agitation-ը (ամբոխավարութիւն) կը շըփոթէր activité-ին (գործունէութիւն) հետ:

Կարճ կապեմ: Լաւագոյն է գանակը շատ չը դարձնել վէրքին մէջ:

Ձերդ սիրով՝
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Saint-Raphaël, 19 Սեպտ. 1968

Սիրելի Գրիգոր Քէօսէեան

Քեզմէ առանց արձագանգի՝ ես այն համոզումը գոյացուցած էի թէ գիրքս կորսուած պէտք է ըլլայ: Գիրքդ ուշացումին բո՛ւն պատճառը պարզուեցաւ, երբ կարդացի նամակներուդ երկրորդը, Բացը[7]: «Միջին ճամբան» զոր ընտրած ես, յանգած է բարեկամական գրութեան մը որ կը մերժէ ամէ՛ն միջին յաջողութիւն: Օրինակելի պէտք է կոչեմ մեծ tact-ով (նրբանկատութեամբ) գրուած յօդուածդ, ուր կշռադատութիւնն ու ջերմ զգայնութիւնը կը կազմեն նրբին զուգակշիռ մը: Ինչ որ ըսուած է սեղմ եւ անսեթեւեթ արձակով, ըսուած է sans la moindre bavure (առանց արատաւոր տարածումի): Այն էջը որ գրուած է լարուած խոհականութեամբ եւ կանխորոշ plan-ի մը համաձայն, կ'ըլլայ օրինակելի՝ երբ հոն չեն երեւնար ո՛չ ճիգը եւ ոչ ալ կառուցուածքին զօդուածքները (soudures): Այդպէս է քու բաց նամակդ, որ կը հոսի բնական թաւալումով եւ անսայթաք: Մասնաւոր ուշադրութեանս առարկան եղաւ բոլորաձեւ շարժումը քու զգուշաւոր գրիչիդ, որով կ'եզերուի բուն իսկ գրական վերլուծումը, անոր հոգը յանձնելով «ֆրանսական պաշտօնական քննադատներուն»: Ճշմարիտ համեստութեան հետեւանք ըլլայ թէ անձնական ուժերու գիտակցութիւն՝ արդիւնքը գնահատելի է անկասկած: Նշեցի նաեւ հետեւեալը – «բնաւ ազգայնամոլ մը չեմ»: Երբ գիտենք ազգային զգացումին նուիրական բնոյթը, անոր զուտ մտերիմ հանգամանքը, ազգայնամոլ մարդը մեզի կը յայտնուի իր ճշմարիտ դիմագիծով, որ է տեսակ մը սրբապղծութիւն: Պատահեցաւ որ այս օրերս կարդամ Claudel- "Il y a des choses qui ne conservent leur vertu profonde, leur humble sainteté, que si on ne s'en aperçoit pas, si on les considère comme données. Par exemple la patrie, la famille. C'est pourquoi les romanciers nationalistes et traditionalistes sont tellement odieux. Il y a là une faute de goût, quelque chose de profondément froissant. S'il y a un domaine où il est essentiel de ne pas poser, de nous abstenir de toute jactance, c'est là" (Բաներ կան՝ որոնք իրենց խոր առաքինութիւնը, իրենց խոնարհ սրբութիւնը կը պահեն միայն երբ զանոնք չնշմարեն, երբ զանոնք նկատեն որպէս տուեալ: Ինչպէս օրինակ՝ հայրենիքը, ընտանիքը: Ահա թէ ինչո՛ւ ազգայնական եւ աւանդապաշտ վիպասանները ատելի են: Հոն ճաշակի պակաս մը կայ, բան մը՝ ամբողջովին վիրաւորական: Եթէ կայ մարզ մը ուր էական է մեծութիւն չծախել, հրաժարիլ ամէն մեծխօսիկութենէ՝ հո՛ն է):

Տեղեակ չէի ORTF-ի (Ֆրանսական Ձայնասփիւռ Հեռատեսիլի Կազմակերպութիւն) գրական մեկնաբանութեան[8], որ յանկարծակիի բերեր է քեզ: Իմ սենեակս ալ ճանչցած է նմանատիպ ներխուժումը բարեկամներու, միշտ radio-էն: Ինքնակոչ բարեկամին պատճառած յուզումը անբացատրելի բան մըն է:

Գիրդ ուրախացուց զիս: Կը սեղմեմ ձեռքդ ջերմապէս:

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Լսած էի, բայց չէի տեսած աչքերով «Դարուհի Ցակոբեան»ի[9] album-ը —հոբիզոն— այրած-մրկած սիրտս զովացուց: Արշալոյսի գեղեցիկներ կան, որ աղուո՛ր խոստումներ կ'ըլլան մէկ օրուան համար, եւ որ իրենց խոստումը կը յարգեն տարիներ ամբողջ...

(*) Այս երկրորդ փունջին Բ. մասը՝ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի Մարտի թիւով:

(1) Սիմոն Սիմոնեան, Սէն-Ռաֆայէլ հանդիպած էր Շահնուրը տեսնելու, եւ այդ առթիւ զինք Լիբանան հրաւիրած: Վերադարձին գաղափարը ունեցած էր, «Սփիւռք»ի խմբագրական մարմնին կարգ մը անդամներուն հետ համախորհուրդ, ձեռնարկել նուիրահաւաքութեան մը՝ հոգալու համար ծախքերը Շահնուրի շատ թէական, չըսելու համար գրեթէ անկարելի –առողջական պատճառներով– նամբորդութեան: Շահնուր պարզապէս խռոված էր այդ նախաձեռնութենէն: Ինծի կը գրէր. «... կոկորդս սեղմուեցաւ, երբ կարդացի վերոյիշեալ յօդուածաշարքին յետ գրութիւնը: Կո՛չ նուիրահաւաքութեան... ան ալ զանգուածային: Հաւատացէք որ այդ բանը կը խոցէ սիրտս: Պէտք է վերջ դնել նման "նուիրահաւաքութիւններու" որոնք այնքա՜ն հակառակ են իմ բնաւորութեանս եւ խառնուածքիս» (1960 Ապրիլ 22): «...Մի՞թէ անհրաժեշտ չէ՞ր որ Սփիւռքը ինծի կանխապէս իմացնէր թէ մտադիր է դիմելու զըրասէր հանրութեան, ի խնդիր նուիրահաւաքութեան մը» (1960 Ապրիլ 22): Հարցը մարեցաւ Շահնուրի կրկնակի եւ վերջնական բացատրութիւններէն ետք:

(2) Ֆրանսացի նկարիչ եւ վիմանկարիչ (1849 – 1906), որուն արտայայտիչ դիմանկարները կը պատկերուին մշուշային խորքի մը վրայ:

(3) Նոյնպէս Զուիցերիա, սակայն տարբեր բնավայր:

(4) Անկեղծ եւ աներկբայ է Շահնուրի համակրանքը հանդէպ իր մօրեղբօր: Այդ կը զգացուի իր տարբեր գրութիւններուն մէջ, ի մասնաւորի «Զոյգ մը կարմիր տետրակներ» գործին մէջ: Սակայն այդ զգացումը պատճառ մը չէ բնաւ որ քննադատ եւ վերլուծող Շահնուրի դատողութիւնը պղտորի եւ արտայայտութիւնը կորսնցնէ իր սրութիւնը, երբ ան մանաւանդ կը գրէ գրական եւ արուեստի հարցերու շուրջ, ուր ինք չի ճանչնար բարեկամ կամ թշնամի, «գաղափարակից» կամ «ընդդիմադիր»: Հետեւեալ տողերը պերճախօս վկայութիւններն են իր այդ նկարագրին, երբ բաղդատական մը կ'ընէ Թէոդիկի եւ Ինտրայի միջեւ. «... Եթէ Թէոդիկ որոտում կը հանէր, Տիրա՛նն (Ինտրա) էր որ կայծակ կ'արձակէր: Առաջինը կը գործածէր բառարանա՛յին բառեր, երկրորդը կը ստեղծէր նորեր: Թ. պիտի ըլլար արթիզան, Տիրան՝ արթիսթ: Այս բոլորը համառօտելով կարելի է ըսել թէ Թէոդիկ պիտի ըլլար հայ մշակոյթի արժանայարգ քահանան եւ պատկառելի դիակապուտը...» («Զոյգ մը կարմիր տետրակներ», էջ 43, Հրատարակութիւն «Շիրակ» Ամսագիր, Պէյրութ, 1967): Վերոնշեալ գործը փոխած է տիտղոս՝ երբ մաս կազմած է հատորի («Ամէնուն Թէոդիկը», Բաց Տոմար, հրատարակութիւն «Յառաջ», Փարիզ, 1971): Գիտենք թէ Թէոդիկ նոյն այդ վերնագրով հրատարակած է իր տարեցոյցները 20-ական թուականներուն:

(5) Շահնուրի փափաքն էր որ ես ըլլամ նաեւ այս երկրորդ գիրքին հրատարակիչը: Նկատի առնելով որ գրութիւնը լոյս

Un rêve d'adulte de Léonard: le voyage en Arménie, une experience initiatique

Parmi les textes de Léonard, ces fragments dispersés dans le monde que depuis des siècles tant d'auteurs cherchent à réunir, à classer, à ordonner, tantôt sous le titre de **Traité de la peinture**[1], tantôt sous celui de **Carnets**[2], parmi ces écrits, donc, en existent quelques-uns se référant à l'Arménie (Cilicie) où le maître aurait été «ambassadeur». D'aucuns, comme Edward Maccurdy, classent ces fragments comme «Lettres», d'autres, à l'instar d'André Chastel, comme textes qu'ils insèrent dans l'ensemble des écrits consacrés à une question traitée par le maître. Ainsi, le fragment principal dont nous partirons, apparaît-il dans le chapitre «Le programme universel», du **Traité de la peinture** traduit et présenté par André Chastel et dans celui des «Lettres» au tome 2 des **Carnets** de l'agencement Maccurdy, traduit par Louise Servicen et préfacé par Paul Valéry. Les lettres écrites d'Arménie, dont l'existence a été révélée par Richter, témoigneraient, selon Maccurdy, de la réalité effective du passage de Léonard en Orient. Rappelant le «problème» que constituent les «lettres censément écrites d'Arménie» qui ont fait «l'objet de fréquents débats», il écrit: «il me semble évident qu'elles témoignent d'un événement réel et que Léonard est vraiment allé en Orient»[3]. André Chastel y voit, pour sa part «une fabulation qui a pu faire illusion», ajoutant: «On a pu croire qu'il s'agissait de récits de voyages, de comptes rendus d'explications, de contes; il faut y voir des exercices indispensables pour maintenir en alerte une certaine qualité de l'imagination visuelle»[4]. Enfin, Alessandro Orengo, se fondant sur l'existence d'une lettre de Léonard, datant de 1502 ou 1503, traduite en turc, rappelle que s'il existe «un doute sur le voyage de Léonard en Arménie, il est certain en revanche qu'il songea à se mettre au service du sultan ottoman Bajazet II» pour satisfaire le désir de celui-ci: «construire un énorme pont sur la mer, de Galata à Istamboul, tel qu'il pourrait permettre le transit d'une embarcation à voiles déployées»[5]. Ce qui explique peut-être pourquoi Gostan Zarian avait considéré le voyage en Arménie de Léonard comme une «inimitié particulière»[6]. A bien y regarder, les choses nous semblent plus complexes.

Plutôt que de nous pencher sur la question de savoir si Léonard s'est «vraiment» rendu en Arménie, nous tenterons de cerner les implications des références à l'Arménie, qui demeurent, quant à elles, effectives. Dans ces fragments, d'une part, le cataclysme, le déluge qui ne cessent de hanter les écrits et les recherches de l'artiste sont tout à coup géographiquement situés et, d'autre part, Léonard y intervient comme narrateur, franchissant dès lors, comme l'a signalé Michel Jeanneret, un «palier supplémentaire»[7]. Que peut signifier, dans le croisement des écrits et des œuvres plastiques, une telle référence? Loin de prétendre à une connaissance exhaustive de l'œuvre qui reste hors de notre portée, nous nous proposons de relever quelques effets réticulaires de ces références à partir du fragment écrit et dessiné dans lequel Léonard se situe en Arménie. Nous essaierons d'aborder la réalité de l'imaginaire, les effets réels d'une mise en situation dont nous ne chercherons pas à savoir si elle a eu lieu «vraiment» car l'important, pour nous, reste que la référence à l'Arménie **est** la réalité du texte et que l'imaginaire et la représentation ont, nécessairement, des effets dans le réel. Ce qui reste vrai est la réalité de la représentation mise en place par celui que Michelet appelait, comme Freud ensuite, le «frère italien de Faust»[8].

Il convient de citer au préalable les fragments de texte dont nous partirons, à savoir CA 145 et CA 169 (CA signifiant «Codex Atlanticus», qui se trouve à Milan, Bibliothèque Ambrosienne) dans la traduction d'André Chastel:

«Au Defterdar de Syrie, lieutenant du sacré sultan de Babylone.

La nouvelle catastrophe survenue dans les régions septentrionales de la province sera, j'en suis sûr, terrifiante pour l'univers, comme pour toi; je te l'exposerai avec méthode en montrant d'abord l'effet, puis la cause... Je me trouvais dans cette région d'Arménie pour exécuter avec zèle et amour la tâche que tu m'as confiée; pour commencer à l'endroit le mieux approprié, je pénétrai la ville de Calindra qui est proche de la frontière. Cette ville située dans les régions basses du mont Taurus, là où il est séparé de l'Euphrate; elle regarde à l'ouest les pics de la grande montagne. Ces pics sont si hauts qu'ils semblent toucher le ciel: il n'y a aucun endroit de la terre plus élevé que sa cime: elle est toujours frappée au levant par les rayons du soleil quatre heures avant le jour. La pierre est si blanche qu'elle a un vif éclat et joue pour les Arméniens du pays le même rôle qu'un beau clair de lune au milieu de l'obscurité. Sa haute attitude dépasse de quatre milles en ligne verticale les plus hautes couches de nuages. Bien des régions de l'occident voient ce sommet illuminé par le soleil, après son coucher, jusqu'au tiers de la nuit, et c'est lui que chez vous, par temps serein, nous avons pris pour une comète. Dans l'obscurité, il nous semble changer de forme, tantôt divisé en deux ou trois parties, tantôt long, tantôt court. Cela vient des nuages à l'horizon qui s'interposent entre une partie du mont et le soleil et, comme ils interceptent les rayons solaires, la lumière de la montagne est fragmentée par diverses étendues de nuages et son éclat revêt des formes changeantes»[9].

Le fragment est suivi (Chastel) ou précédé (Macurdy) par CA 169:

«Divisions du livre :
Prédication et conversion.
L'inondation soudaine jusqu'à sa fin.
La destruction de la ville.
La mort et le désespoir des gens.
La poursuite du prêcheur, sa libération et sa mansuétude.
Description de la raison de l'éboulement de la montagne.
Les ravages qu'elle a causés.
Destruction par avalanche.
Découverte du prophète.
Sa prophétie.

Inondation des régions basses de l'Arménie occidentale dont l'écoulement se faisait par la percée du mont Taurus.
Comment le nouveau prophète démontra que cette dévastation avait eu lieu selon sa prédiction.
Description du mont Taurus and du fleuve Euphrate.
Pourquoi la montagne resplendit à son sommet la moitié ou le tiers de la nuit et paraît une comète aux habitants de l'Occident après le crépuscule et avant l'aube à ceux de l'Orient. Pourquoi cette comète semble de forme chargeante, ronde ou longue ou coupée en deux ou trois, ou unifiée ou disparue ou reparue»[10].

par
Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication

Dans ces divers fragments l'Arménie, cible d'une terrible catastrophe naturelle, devient le lieu privilégié d'un point de vue qui intéresse particulièrement l'artiste en ce qu'il permet d'élaborer une théorie de la vision basée sur l'expérience. Le mont Taurus apparaît comme l'élément géographique (imaginaire ou réel) de l'expérimentation des déformations dues à la perception visuelle, aux effets d'ombre et de lumière capables de donner à voir la pierre comme de la lumière, la matière solide comme de l'énergie impalpable, autant d'effets optiques que le peintre entreprend de comprendre et d'expliquer. Or, la compréhension et l'explication des causes des effets, c'est-à-dire la connaissance des causes et donc le savoir, équivalent à un pouvoir; la vision du monde léonardienne revient à une emprise sur le monde, ce dont témoigne, par ailleurs,, ses inventions, ses stratégies, ses machines et la fascination qu'il provoque chez les princes. C'est bien dans le contexte d'une relation avec le pouvoir politique que s'inscrivent les fragments concernant l'Arménie. Le peintre s'adresse «au Defterdar de Syrie, lieutenant du sacré sultan de Babylone» dont il cherche à calmer l'impatience en lui promettant un supplément de pouvoir par l'acquisition du savoir, ainsi que l'indique l'opposition, dans le fragment CA 145v[11] entre les deux apostrophes «Il ne faut pas ô Defterdar, m'accuser de paresse, comme semble l'annoncer tes reproches», «Ne te fâche pas, ô Defterdar, que j'aie tardé à répondre à ta demande pressante», et les excuses invoquées se rapportent à la nécessaire lenteur d'un cheminement aboutissant à la connaissance des causes du phénomène terrible qui s'est produit. En tempérant la colère du prince par la phrase «je m'attacherai à décrire la vraie forme du mont Taurus, qui est à l'origine d'un prodige si étonnant et si désastreux» Léonard ne justifie pas seulement sa lenteur proverbiale, il offre, du même coup, à son destinataire, la possibilité d'échapper à d'autres catastrophes naturelles engendrées dans la région.

Mettre en évidence l'impatience de Defterdar revient à insulter ce dernier puisque, ailleurs, Léonard affirme que l'impatience est «mère de la sottise»[12]. A contrario, sa propre lenteur l'autorise à incarner un rôle prophétique. La démarcation vis à vis du pouvoir se repère également dans la différence que le peintre souligne entre deux types de hasards, la chance, l'«heureux sort»[13] qui marque le destinataire de la lettre et le hasard mauvais qui frappe les victimes de la catastrophe et auxquelles se joint l'artiste. Quelle est alors l'expérience vécue (imaginairement ou réellement) par Léonard en Arménie? C'est l'expérience du pire, l'expérience limite, celle qui surpasse la mort même:

«*Voici: les jours passés, j'ai connu tant d'ennuis, de peurs, de dangers, de maux, avec les malheureux habitants de ce pays, que nous avons été jaloux des morts. Certes, depuis que la séparation des éléments a brisé le chaos, je crois qu'ils n'ont jamais concentré leur force et leur rage pour faire aux hommes autant de mal que nous en avons vu et subi, de sorte que je ne peux imaginer quels malheurs pourraient encore s'ajouter à ceux-ci*»[14].

Au sein du plus épouvantable chaos, les hommes destitués de la parole («les quelques survivants sont dans un tel état d'abattement et de terreur que, tout hébétés, nous avons à peine le courage de nous adresser la parole les uns aux autres»), ramenés à l'état de bête («comme des troupeaux de chèvres»[15]) se réfugient dans «les ruines de quelques églises» et survivent par l'entraide que leur procurent ceux qui auparavant étaient leurs ennemis. Les ruines dues au déluge relèvent de l'innommable, il n'y a pas de langue ni de mots pour en exprimer l'horreur:

«*Parmi les catastrophes irrémédiables et déstructrices, les crues des fleuves impétueux doivent être placées en tête des dévastations affreuses et terrifiantes. En quelle langue, avec quels mots exprimer ou décrire la ruine effroyable, les ravages innouïs et sans merci, dus aux déluges des fleuves dévorateurs, que l'homme est impuissant à conjurer*»[16].

L'expérience du pire, la descente aux Enfers, est la condition nécessaire et absolue pour atteindre le niveau divin et prophétique de même que pour poser les fondements de la cité, de la société dans la quelle puisse primer la valeur de l'humanité dans l'humain. Le lieu catastrophique de l'Arménie, comme l'Enfer de Dante, est le passage obligé pour accéder à la lumière divine, ouvrir un espace en dehors de toute topographie, l'espace de l'immortalité spirituelle entendue comme puissance de mouvement, comme force, capable, comme celle d'Enée, de produire un lieu de pouvoir immortel car toujours renaissant, maintenu et transporté par la voix prophétique, telle celle de Pythagore dont Ovide et Léonard, qui l'a bien lu, prennent le relais[17]. Si Léonard choisit pour refuge de la catastrophe naturelle les «ruines des églises» en Arménie, c'est peut-être pour mettre en relief l'arché de l'architecture, le fondement de l'arche qui surgit par le travail de la dévoration du temps chronologique et météorologique. De même que l'ossature de la baleine devient en se fossilisant la base d'une montagne[18], de même, les os de l'église, ses ruines, se transforment en armature d'une collectivité qui renaît par la solidarité face à la souffrance. En devenant l'arché, les ruines dévoilent le rôle d'arche[19] de l'église. Vinci transporte et réinvente, sur le site de la basse Arménie, le Déluge que la divinité avait provoqué en ne laissant émerger que l'Ararat, point de chute et de repère. Le déplacement de l'Arménie trouve un écho dans le déplacement du déluge produit par l'artiste qui, par la puissance créatrice, tend à se rapprocher du Créateur. Dans ●►

տեսած էր «Շիրակ»ի մէջ եւ շարունածքը (կապարը) կը պատկանէր ամսագրին՝ փափկանկատութիւնը կը պահանջէր որ հրատարակութեան պատիւը պատկանէր «Շիրակ»ի, պայմանաւ որ հեղինակը համաձայն ըլլար: Այդ ուղղութեամբ բարեկամաբար դիմած էի Շահնուրին:

(6) Տառացիօրէն՝ «սեւ-ոտքեր»: Այդպէս կոչուեցան Ֆրանսայի նախկին գաղթավայր Ալժերիայէն Ֆրանսա փախած կամ տեղափոխուած տասնեակ հազարաւոր Ֆրանսացիներ, երբ (մահմետական) Ալժերացիներ տիրացան իրենց անկախութեան՝ արիւնահեղ պայքարներէ ետք:

(7) Գր. Քէօսէեան, «*Բաց նամակ Շահան Շահնուրին*», («Զարթօնք» օրաթերթ): «*Նամակ*»ը գրուած էր «Գրախօսականի փոխարէն», Շահնուրի ֆրանսերէն գործերուն մէկ հասկաքաղին հրատարակութեան առթիւ, եւ կը հրաւիրէր «*Նահանջ*»ի հեղինակը հայերէնով գրելու, իր անփոխարինելի արժէքը եւ եզակիութիւնը գտնելով հայ գրականութեան մէջ, որքան ալ արժէքաւոր և գնահատուած ըլլային իր ֆրանսերէն գործերը: (*Armen Lubin*, «*Feux contre Feux*», 1968, *Grasset*, *Paris*).

(8) **Organisation Radio-Télévision Française** – Լիբանանի ռատիոկայանի ֆրանսական բաժինէն, որ կը ձայնասփռէր ORTF–ի յայտագիրները: Օր մը ինքնաշարժիս մէջ անսպասելիօրէն լսած էի «Արմէն Լիւպէն»ի գրականութեան նուիրուած մենկնաբանութիւն մը, հիմնովին դրական: Եղելութիւնը փոխանցած էի Շահնուրին:

(9) Լիբանանի Հ.Բ.Ը.Միութեան Դպրոցի Յակոբեան Աղջկանց Երկրորդական Վարժարան, որուն այդ շրջանի տնօրէնն էր բանաստեղծ Զարեհ Մելքոնեան:

Գ. Ք.

l'expérience limite (imaginairement) vécue en Arménie, c'est l'esprit d'Enée et donc l'Italie en ses fondements que Vinci peut reprendre à son compte. L'exil volontaire, est le lieu même de l'initiation comme apprentissage de la liberté contre la tyrannie[20] et il n'est peut-être pas sans importance de constater que l'expérience initiatique de Vinci, produisant et perpétuant l'espace et la force spirituelle de l'Italie, se situe dans une Arménie déplacée, la Cilicie. Dans la réalité de cet espace imaginaire ou dans l'image de ce lieu réel, Vinci situe le chaos primitif, c'est-à-dire le «berceau d'où sortira le monde» comme l'a souligné M. Jeanneret[21].

Il n'y a sans doute pas de séparation radicale, pour Léonard et à l'instar des Stoïciens, entre l'air et le souffle de l'esprit, le pneuma, le souffle vital dont il rencontre, en peinture, l'énigme de la représentation: «comment peindre le vent?». L'air, le vent, jouent un rôle crucial sur la scène familiale présentée par Freud. Préoccupé par l'analyse d'un souvenir d'enfance de Léonard de Vinci (un vautour pénètre la bouche de l'enfant avec sa queue), Freud en vient à considérer le vautour comme symbole maternel forgé inconsciemment par l'artiste à partir de lectures véhiculant la représentation égyptienne et hermétique de l'oiseau. Celui-ci serait toujours femelle et fécondé par l'air. Repris par les Pères de l'Eglise qui l'adaptent à la Vierge, l'air fécondant, offre alors la base de l'association entre le vautour et la mère[22]. Ce qui nous importe ici n'est pas le rapport à la mère mais la puissance fécondante et nourricière du vent, du souffle dans le chaos originaire de la matière. En affirmant sur un ton prophétique: «De grands vents feront que les choses orientales deviendront occidentales et celles du midi, en grande partie mêlées par les cours des vents, les suivront en pays lointains»[23], Léonard met en évidence la transformation et le transport, le mouvement de l'esprit comme de la matière. La possibilité de trouver un repère dans le chaos (les ruines des églises), d'échapper au déluge et à la tempête, fonde l'image même de toute résistance au pouvoir. Au reste, Zarian lui-même la reprend à son compte[24]. Par la fiction narrative et à travers le dessin auquel elle s'entrelace sur un même support, c'est dans le souffle du vent d'Orient, en Arménie, que Léonard choisit de se transporter, affirmant alors sa renaissance volontaire engendrée par l'expérience limite d'une descente aux puissances chtoniennes.

Chakè MATOSSIAN

NOTES

(1) Léonard de Vinci, *Traité de la peinture*, textes traduits et présentés par André Chastel, Paris, Berger-Levrault, 1987 (1960).

(2) *Les Carnets de Léonard de Vinci*, introduction, classement et notes par E. Maccurdy, traduit de l'anglais et de l'italien par Louise Servicen, préface de Paul Valéry, Paris, Gallimard, 1942, (rééd. coll. «Tel»), 2 tomes.

(3) Léonard de Vinci, *Les carnets*, I, INTRODUCTION, p. 22.

(4) André Chastel, in *Traité de la peinture*, p. 121.

(5) cf. la notice d'Alessandro Orengo sur «Léonard de Vinci et l'Orient», dans le splendide catalogue *Roma - Armenia*, sous la direction de Claude Mutafian, Edizioni de Luca, 1999, p. 232.

(6) G. Zarian, *The Ship on the Mountain*, translated by Shant Norashkharian, Boston, Hairenik Publishers, 1943, p. 166. Dans le débat qui anime un groupe l'un des interlocuteurs dit: «The trip of Leonardo da Vinci to Armenia and its consequences...», un autre répond: «That is one special enmity...» (L'extrait peut être consulté sur le Web)

(7) M. Jeanneret, *Perpetuum mobile— métamorphoses des corps et des œuvres de Vinci à Montaigne*, Paris, Macula, p. 78: «Un palier supplémentaire est franchi par l'adoption de la première personne: je l'écris d'Arménie, dit Léonard (ou plutôt un narrateur fictif) et, du fond de l'abîme, je te raconte le désastre qui vient de nous accabler».

(8) Jules Michelet, *Renaissance et Réforme*, Paris, Robert Laffont (Bouqins), 1982, p. 66. Freud, *Un souvenir d'enfance de Léonard de Vinci*, Paris, Gallimard (idées), 1927, p. 26 : «Léonard a été appelé le Faust italien».

(9) *Traité de la peinture*, CA 145, p. 125. Le manuscrit et les dessins sont reproduits pp. 128-129.

(10) *Ibid*, pp. 125-126.

(11) *Traité de la peinture*, pp. 126-127.

(12) *Traité de la peinture*, (W. 19084r), p. 74.

(13) *Traité de la peinture*, CA 214r, p. 130 : «je me suis souvent réjoui avec toi, dans mes lettres, de ton heureux sort...», «Je sais qu'en véritable ami tu seras attristé de mon malheur, de même que moi, dans mes lettres, je t'ai témoigné de ma joie pour ton heureux sort...».

(14) *Traité de la peinture*, CA 214r, p. 130.

(15) La chèvre étant elle-même la métaphore de la victime de la cruauté. Giorgio de Santillana, «Léonard et ceux qu'il n'a pas lus», in *Lénord de Vinci et l'expérience scientifique au seizième siècle*, Paris, P.U.F., 1953, p. 58 : «Allons voir dans les *Prophéties*, dont il est entendu que ce sont des jeux d'esprit sans conséquences. En réalité, c'est une liste de choses innaturelles qui nous sembleent naturelles, à nous. On verra des peuples industrieux noyés par des brutes pour leur voler leurs richesses — ce sont les abeilles. On verra des innocents égorgés en multitude devant leurs mères — ce sont les chevreaux».

(16) *Carnets*, CA 108 vb, t. 2, p. 9.

(17) Ovide écrit, en épilogue aux *Métamorphoses* : «Et maintenant j'ai achevé un ouvrage que ne pourront détruire ni la colère de Jupiter, ni la flamme, ni le fer, ni le temps vorace. Que le jour fatal qui n'a de droits que sur mon corps mette, quand il voudra, un terme au cours incertain de ma vie: la plus noble partie de moi-même s'élancera, immortelle, au-dessus de la haute région des astres et mon nom sera impérissable. Aussi loin que la puissance romaine s'étend sur la terre domptée, les peuples me liront et, désormais fameux, pendant toute la durée des siècles, s'il y a quelque vérité dans les pressentiments des poètes, je vivrai». André Chastel a souligné le rôle du livre XV des *Métamorphoses* dans le fragment consacré au travail du temps transformant le monstre marin en squelette servant d'armature à la montagne. cf. *Traité de la peinture*, p. 132, note 62.1. Enfin, sur le pythagorisme de Léonard, via Ovide, cf. Giorgio de Santillana, *art. cité*, principalement p. 52.

(18) *Traité de la peinture*, p. 261.

(19) Ce dont ne tient pas compte M. Jeanneret qui écrit: «Le choix du lieu, l'Arménie et la région du Caucase, pourrait d'ailleurs faire référence au Déluge biblique et suggérer que ces textes, ainsi que, peut-être, l'ensemble des dessins et des descriptions de cataclysmes, rejouent le drame primitif. (...) La différence est qu'il n'y a pas ici d'arche de Noé, mais l'expression d'une hantise et, devant le spectacle de l'univers qui s'abîme, les marques de la peur ou du désespoir». *op. cit.*, p. 79.

(20) Ovide (*Mét.*, XV) écrit, à propos de Pythagore que «par haine de la tyrannie», il «s'était exilé volontairement».

(21) *Op. cit.*, p. 91.

(22) Freud, *op. cit.*, p 58.

(23) *Carnets*, t. 2, p. 489. La citation est extraite des «prophéties», ce mot n'a pas été gardé par André Chastel qui écrit en note à un rébus: «La plupart de ces devinettes sont énoncées au futur et pastichent le ton de prophéties (c'est d'ailleurs sous ce nom qu'elles figurent dans les manuscrits). Léonard se complaît ainsi à noter l'aspect terrifiant ou mystérieux que peuvent prendre les choses, quand on leur prête un sens arbitrairement rattaché à un de leurs aspects formels», p. 272, n. 267-1.

(24) Zarian, *op. cit.*, Sultanian déclare: «We must have all our energies to go through these hurricanes: to go through them, and to resist them. Yet resistance is possible only with powerful, overbearing spiritual strength...».

■

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՅՐԵՐՈՒ ՆՊԱՍՏԸ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ 1900-2000 ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

(Շար. Ա. էջէն)

մէջ կը գտնուէին ապագայ մեծ արուեստագէտները անցեալ դարուն. Լեւոն Զաւէն Սիւրմէլեան (հեղինակ՝ I Ask You Ladies and Gentlemen ինքնակենսագրական հատորին), Զարեհ Մութաֆեան եւ Լեւոն Թիւթիւնճեան նկարիչները եւ Արամայիս եւ Ստեփան Սրապեան եղբայրները, Հրաչ Քաջարենց եւ Միլանոյի հին սերունդի մեծ մասը:

Նոր վարժարանները կը տեղաւորուին նախ Միջին Արեւելքի մէջ (Լիբանան, Սուրիա, Պաղեստին, Եգիպտոս եւ ապա Ֆրանսա, Արժանթին, Միացեալ – Նահանգներ):

Սեւան Ա., Բ., Գ., Դ., Ե., Զ. դասագիրքի շարքերուն՝ պատրաստուած (1940-ական թուականներուն) հայախօս սերունդին համար, 60-ական թուականներուն կը յաջորդեն Սեւան Ընթերցարաններու նոր շարքերը, գլխաւորաբար Աբեւմտեան եւ Խաղաղականի ափերը հաստատուած գաղութներուն համար, որոնց կը յաջորդեն այդ լեզուներով բաղդրբքերու շարքերը, ամէն ճիգով դիւրացնելու համար հայերէն լեզուի ուսուցումը նոր բայց տկար հայախօս սերունդներու մօտ:

Հոս հարկ է յիշել Գրական Ցոլքերու շարքը, քաղուածքներ արդի հայ գրականութենէն, պատրաստուած գպրոցական բարձրագոյն կարգերու համար, որ ըսկիզբ առաւ 1944-ին եւ այսօր կը հաշուէ արդէն 50 հատոր:

Դասագիրքի նպատակներով լոյս տեսաւ նաեւ Հ. Վահան Յովհաննէսեանի պատրաստութեամբ Հայոց Պատմութիւն վեցհատորեայ շարքը, որ ցարդ 20 տպագրութիւն ունեցաւ: Նոյնպէս Կրօնքի վեց հատորով դասագիրքերը յաճախ վերատպուած են:

Արդ, նկատի առած որ դպրոցական ասպարէզին մէջ մեծ նուաճումներ գործեցին նաեւ գաղութային կազմակերպութիւններ, միութիւններ եւ կուսակցական ճգնումով մարմիններ, Մխիթարեան հայրերուն ներկայիս հիմնական մտասեւեռում դարձած է ստեղծել Սփիւռքի Հայ Ուսուցչանոցը իր դարաւոր հաստատութիւններէն մէկուն մէջ, Վենետիկի Մուրատ-Ռափայէլեան կամ Սեւրի Սամուէլ-Մուրատեան վարժարաններու երդիքին ներքեւ:

Այս անհրաժեշտութիւն դարձած էական ծրագիրը, բնականաբար կը կարօտի գիտակից, կարող եւ առողջ դիտաւորութիւն ունեցող սփիւռքահայ ուժերու, որովհետեւ միայն Մխիթարեան հայրերու երեքհարիւրամեայ փորձառութիւնը, միացած՝ Սփիւռքի գիտարուեստական եւ նիւթական աջակցութեան, կրնայ ԻԱ. դարու առաջին տասնամեակին, իրագործելի դարձնել նման ծրագիր մը, փրկելու համար արեւմտահայ վսեմ, հարուստ բարբառը, հայ մշակոյթի ամէնէն թանկագին գանձը, Արեւելքէն եւ Արեւմուտքէն սպառնացող այլանդակութիւններէն:

Ը. – ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Եթէ նախորդ երկու դարերու ընթացքին Մխիթարեան հրատարակչատունը ստեղծեց իր սեփական Քարտիսագրութեան դպրոցը եւ տուաւ գլուխ-գործոցներ հայ քարտիսագրութեան պատմութեան, Ի. դարը կը յատկանշուի գեղարուեստական ամենաբարձր որակի հրատարակութիւններով, որոնք փառքի էջը կրնան կազմել հայ տպագրութեան պատմութեան:

Խօսքս, ի հարկէ, կը վերաբերի Գեղունիներուն, որոնց առաջին թիւը լոյս կը տեսնէ դարուն սկիզբը, 1901 թուին, եւ վերջինը ամբողջութեամբ նուիրուած Մխիթար Աբբահօր մահուան երկրորդ դարադարձին (1749 – 1949): Հոն մոդական ուժով մը խմբուած են անցնող դարու մեծագոյն հայ դէմքերը (Արշակ Չօպանեան, Գուրգէն Մխիթարեան, Շաւարշ Նարդունի, Կոստան Զարեան, Զաւէն Սիւրմէլեան, Ուիլիըմ Սարոյեան, Անդրանիկ Ծառուկեան, Հրաչ Քաջարենց, Մառի Աթմաճեան, Արամայիս Սրապեան, Մուշեղ Իշխան, Արսէն Երկաթ, Նշան Պէշիկթաշլեան, Զարեհ Մութաֆեան, Յարութիւն Քիւրտեան, Զաւէն Խանզատեան, Արամ Երեմեան, Սարգիս Ճեվահիրճեան, Քիպարեան, Տայեան, Յովհաննէսեան, Փէչիկեան, Ֆերահեան, Ճանաշեան եւ Տէր-Ղազարեան):

Համեմատել թիւ մըն է 1927-ի Գեղունին, ուր լայն տեղ գրաւած են Ի. դարու մեծագոյն հայ արուեստագէտները, բազմաթիւ գունաւոր վերարտադրութիւններով:

Նոյնքան չքեղ է 1947-ի բացառիկը, նուիրուած «Բազմավէպ»ի 100-ամեակին (1843 – 1943), որ լի է Ս. Ղազարի ձեռագրային գանձերու եւ Ս. Ղազարի թանգարանի նկարներու գունաւոր վերարտադրութիւններով:

Ասոնց քով անհրաժեշտ է յիշել մանրանկարչութեան նուիրուած հատորները, քաղուած Ս. Ղազարի ձեռագրատան հարուստ պաշարէն, որոնցմէ առաջինը, մեծադիր, լոյս տեսաւ 1966-67 տարիներուն, երկրորդ հատորը, նոյնպէս մեծադիր, տպագրուեցաւ 1989-ին, սակայն կազմուած լոյս տեսաւ միայն անցնող Սեպտեմբերին, հուսկ միջանկեալ, աւելի փոքր չափերով քառալեզու հրատարակութիւն մը եղաւ, ամփոփելով քաղուածաբար լաւագոյն մանրանկարները:

Տպագրուած երրորդ եւ վերջին հատորը, մեծադիր, պատրաստութեան մէջ է եւ փութով կրնայ հրապարակ իջնել, խնամուած տպագրութեամբ:

Գեղարուեստական հրատարակութիւններու շարքին պէտք է դասել «Բազմավէպ»ի 14 բացառիկ թիւերն ալ (2948 էջերէ բաղկացած) նուիրուած ազգային եւ միջազգային կարեւոր յիշատակներու, գեղարուեստական, գրական, բանասիրական, պատմական ու կրօնական հարուստ բովանդակութեամբ:

Բազմավէպ – Մատենաշարի 40-է աւելի հատորներուն մէջ ընդգրկուած են նաեւ մշակութային եւ գեղարուեստական նիւթեր:

Գեղարուեստական գրականութեան կոթողներէն մին կարելի է համարել հայ սրբազան երգին նուիրուած գլուխ-գործոց աշխատասիրութիւնը մեծ երաժշտագէտ Հ. Ղեւոնդ Տայեանի (1884-1968) եօթը ստուար հատորներով լոյս տեսած (շուրջ 3.000 էջերէ բաղկացած) 1950-70 տարիներուն, Ս. Ղազարեան աւանդութեամբ երգուած շարականները:

Շուրջ երեսուն բանաստեղծական եւ գրական բովանդակութեամբ հատորներ լոյս տեսած են Հ. Վ. Յովհաննէսեանի, Հ. Մ. Ճանաշեանի, Հ. Մ. Յովհաննէսեանի, Հ. Ե. Տէր-Ղազարեանի, Հ. Կ. Տէր-Սահակեանի, Հ. Ե. Փէչիկեանի եւ Հ. Տ. Եարտըմեանի ստորագրութիւնները կրող:

Այսօր արդէն թեւակոխած ենք նոր հազարամեակ. Մխիթարեան Միաբանութեան պատմութեան մէջ տեղի ունեցած ամէնէն ուրախալի եղելութիւնը Վիէննայի Միաբանութեան վերադարձը դէպի Մայր Տուն, իր երիտասարդ կարող ուժերով, մշակութային եւ առաքելական հարուստ պաշարով, Մխիթար Սեբաստացիի 300 տարի առաջ հիմնած Միաբանութիւնը, Հայոց Պատմութեան մէջ, եւ ոչ միայն Հայոց, անկրկնելի այս երեւոյթը, դարձած է հայ հոգեւոր եւ նիւթական մշակոյթի փարոս, արժէքներու կայութիւն մը, անսպառ կարելիութիւններով օժտուած, որուն հարկ է որ լրջօրէն եւ մեծ գիտակցութեամբ մօտենայ օրէ օր աճող Հայ Սփիւռքը, քանի ան հիմնուած չէ մի քանի տասնեակ վանականներու հոգեւոր եւ իմացական փափաքներուն գոհացում տալու, այլ համաձայն Մեծ Սեբաստացիի կտակին՝

«Սկիզբէն ի վեր, ինչպէս ես, այս Միաբանութիւնն ալ սահմանուած է հայ ժողովուրդի մշակութային ծառայութեան եւ Աստուծոյ փառքին»:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ

Ս. Ղազար, 2001 Յունուար 22

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6
MARDI
6 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.096 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.096

ՕՐԷՆՔԻՆ ՀՌՉԱԿՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2

ԳԼԽԱՒՈՐ ՆԻՒԹԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԻՐՔԸ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ Փ. ՏԷՎԷՃԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ուրբաթ իրիկուն, փետրուար 2-ին, թրքական հեռատեսիլի գլխաւոր նիւթը եղած է հայկական ցեղասպանութիւնը: Ստորեւ «Մարմարա»ի փետրուար 3-ի տեղեկատուութիւնը. –

Թուրքիոյ հեռատեսիլի կայաններէն մեծամասնութեան համար Փետրուար 2-ի գիշերուան թուականը հայկական ցեղասպանութեան հարցով զբաղելու թուական էր: Բազմաթիւ կայաններ, ոմանք մինչեւ իսկ նոյն ժամերուն, կլոր սեղաններ կամ հարցազրոյցներ կազմակերպած էին հայկական ցեղասպանութեան հարցով Ֆրանսայի Խորհրդարանին որոշումին եւ Ֆրանսայի դէմ գործադրելի պատժամիջոցներուն մասին: Ամէն կայանէ ներս հետաքրքրական հաղորդում մը, հետաքրքրական մերձեցում մը կար եւ տեղ տեղ փորձառու քաղաքագէտներու կամ տարիներ շարունակ նոյն մաշած պնդումներու մէջ մնացած դիւանագէտներու ու պատմաբաններու կարգին, կարծիք կը յայտնէին երիտասարդներ ալ որոնք ուշադրութիւն կը հրաւիրէին եթէ ոչ գործնական առաջարկներով, գոնէ իրենց առողջ մտածելակերպով ու մանաւանդ առողջ հոգեբանութեամբ:

Մենք որ բնականաբար կ'ուզէինք հետեւիլ բոլոր յայտագիրներուն, իրիկուն ժամը 18-էն մինչեւ առտուան 0.3-ը, այսինքն ինը ժամը անդուլ անդադար հետեւեցանք հեռատեսիլի զանազան կայաններու, երբեմն նոյն պահուն երկու

(Շար. ը Դ. էջ)

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔԻ ՆԱՄԱԿԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Թուրք մամուլի Փետրուար 3-ի թիւերը Ա. Էջէւ կը յայտարարեն թէ Ֆրանսայի նախագահը ցեղասպանութեան ճանաչման նիւթով նամակ մը ղրկած է Թուրքիոյ իր պաշտօնակիցին: Շիրաք գրած է թէ Ֆրանսայի Խորհրդարանին կողմէ քուէարկուած օրէնքը կը շեշտէ որ պատահարներուն հետ Թուրքիոյ հանրապետութիւնը ոչ մէկ կապ ունի: Ան աւելցուցած է թէ կարելի չէր այդ քուէարկութեան միջամտել, քանի որ Խորհրդարանը դերիշխան է, թէեւ վերջին երկու տարուան ընթացքին Ֆրանսացի ղեկավարներ օրէնքին քուէարկութեան արգելք ըլլալու համար իրենց կարելին ըրած են:

Նախագահ Շիրաք ընդգծած է թէ Ֆրանսա ինչպէս մինչեւ այսօր, ասկէ ետքն ալ պիտի շարունակէ զօրակցիլ Թուրքիոյ, Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան ընթացքին մէջ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՇԻ ՆԱՄԱԿԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ

ԱՄՆ-ու նորընտիր նախագահը Ճ. Պուշ պատասխանելով վարչապետ Էճեվիթի շնորհաւորութեան, գրած է թէ հաւատք ունենալով հանդերձ ԱՄՆ – Թուրքիա սերտ բարեկամութեան շարունակութեան, կը կարծէ որ յառաջիկային այդ յարաբերութիւնները կը բախին լուրջ խոչընդոտներու: Ռոյթըր գործակալութիւնը լուրը տալով կ'աւելցնէ թէ այդ խոչընդոտները առնչուած են ցեղասպանութեան ճանաչումի ընթացքին:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ՉԱՓԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉ Կ'ՈՒՂՂԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

Եւրոպական յանձնախումբը, Փետրուար 2-ին, Ֆրանսայի հանդէպ չափաւոր ըլլալու կոչ մը ուղղած է Թուրքիոյ, ակնարկելով Ֆրանսայի դէմ ցեղասպանութեան ճանաչումին յաջորդած անոր ընթացքին: Յանձնախումբին մէկ բանբերը ըսած է թէ Անգարայի ձեռք առած միջոցներուն մասին իրաւագիտական քննութիւն մը պիտի կատարուի: Նոյն բանբերը ըսած է նաեւ թէ Եւրոպայի ընդլայնումի պատասխանատուն Կ. Վէրհէօկըն Թրքական հեռատեսիլի կայանէ մը բարեկամաբար թելադրած է Անգարայի որ ծայրայեղ ընթացքէ խուսափի, քանի որ ատիկա բանալէճին ու իրարհասկացողութեան օգտակար չի կրնար ըլլալ:

Նոյն պատասխանատուն յայտարարած է թէ Եւրոպական յանձնախումբին չի վերաբերիր ազգային Խորհրդարանի մը մէկ վճիռին մասին կարծիք յայտնել, յատկապէս երբ խնդրոյ առարկայ պատահարները շատ աւելի հին են, քան Եւրոպական Միութեան կազմութիւնը:

ԱՆԳԱՐԱ ԱՆՑՔ ՉԷ ՏՈՒԱԾ ԵՐԵՒԱՆ – ԱԹԷՆՔ ԹՌԻՉՔԻՆ

Ֆրանսական լրատու գործակալութիւնը (ԱՖՓ) Երեւանէն կը հաղորդէ թէ Թուրքիա Փետրուար 3-ին մերժած է իր տարածքէն անցք տալ Հայաստանի օդային գիծերու ճամբորդատար մէկ օդանաւին: Հայկական օդային գիծերու տնօրէն Ս. Մկրտումեան ըսած է թէ թրքական իշխանութիւնները որեւէ բացատրութիւն չեն տուած նոյն որոշումին մասին: Երեւան – Աթէնք այդ թռիչքը մեկնած է տարբեր ուղեծիրով մը, շրջանցելով թրքական հողամասը:

ՄԱՄՈՒԼ

«ՋՈՒՐԱՆԱՆՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԱՒԸ» կը գրէ թուրք դասախօս Ահմէտ Ինսէլ

Այս խորագրին տակ Լիպերասիոն Փետրուար 5-ի իր թիւին մէջ հրատարակած է Փարիզ 1 Պանթէոն-Սորպոն եւ Կալաթասարայի համալսարաններու դասախօս՝ Ահմէտ Ինսէլի յօդուածը, լոյս տեսած Ռատիքալի մէջ: Սովորական յանկերգներէն քիչ մը տարբեր ձայն մըն է այս անգամ: Կ'անդրադառնանք առանձին:

GENOCIDE

Այս փոքրիկ խորագրին տակ, Ֆիկառօ-Մակազինի մէկ ընթերցողը (Շառլ Պուվիէ, Նէօյի) կը գրէ. – «Աւելի բնական պիտի թուէր ինծի որ Ազգ. Ժողովը վանտէական ցեղասպանութիւնը դատապարտէր նախքան հայկական ցեղասպանութեամբ զբաղիլը»:

Ֆիկառօ (Փետր. 5) անդրադառնալով նախագահ Ռ. Քոչարեանի պետական այցելութեան, կը գրէ թէ Ժան Թիպէրի եւ կինը հրաւիրուած են այն կոչունքին զոր Շիրաք կու տայ ի պատիւ Հայաստանի նախագահին:

«MARIANNE» (5/12 février)

PIERRE LELLOUCHE :
«L'ARMENIE ET L'ALGERIE CE N'EST PAS LA MEME CHOSE»

Կարճ հարցազրոյցի մը մէջ, ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ երեսփոխանը կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ այդքան զբաղած է հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումով: Արդարութեան եւ բարոյականի հարց կը նկատէ եւ կը ցաւի որ Թուրքիա դեռ չէ կատարած յիշողութեան իր պարտականութիւնը: Այս հարցը կապ չունի, կ'ըսէ Ալժերիոյ հարցին հետ, պատասխանելով լրագրողին հարցումին:

Նոյն թիւին մէջ, շաբաթաթերթը, այլ էջի մը վրայ, կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ հակազդեցութիւններուն «La Turquie sonne la charge» խորագրին տակ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ մինչ շնորհալից յայտարարութիւններով ֆրանսական ապրանքները պոյքոթ-ի կ'ենթարկէ, միւս կողմէ խուճապի մատնուած է սորբերկրեայ ցընցումները արձանագրող գործիքներու պատճառով որոնք Ֆրանսայէն պէտք է տրամադրուին: Տիւզճէի երկրաշարժէն ի վեր, մասնագէտներ Մարմարա ծովուն յատակի ճեղքին կացութեան կը հետեւէին ծափոնի կողմէ տրամադրուած յատուկ սարքերով որոնք վերջերս ետ առնուած են: Ցնցումները չափող ֆրանսական սարքերու կը սպասուի ներկայիս ու թրքական պատասխանատուները կը մաղթեն որ երկու երկիրներու միջեւ ըստեղծուած լարուած կացութիւնը չվնասէ այնքան կենսական այդ մարզին:

ԷԼՖ հարցի գլխաւոր դէմքը՝ Ալֆրէտ Սիրվէն յանկարծ «գտնուեցաւ» Մանիլա, ուր ապաստանած էր երեք տարիէ ի վեր եւ ամէն անգամ որ իր հասցէն կը յայտնաբերուէր, արդէն իսկ տեղափոխուած էր: ԷԼՖ-ի նախկին տնօրէն, ձեռնարկին թիւ 2-ը Ֆրանսա չեկաւ սակայն, այլ Գերմանիա փոխադրուեցաւ: Այս պարագան բաւական տարօրինակ կը թուի եւ հակառակ Ֆրանսայի 3 նախարարութիւններու բացատրութիւններուն, շատեր չեն համոզուիր: Փետրուար 2-ի իրիկունն է որ Սիրվէն ձերբակալուեցաւ Ֆիլիպպինեան ոստիկանութեան կողմէ, բայց, ինչ ինչ պատճառներով չհասաւ խռ – Ֆրանսի թռիչքին եւ որպէսզի աւելի երկար չմնայ Մանիլա, յարմար նկատուած է որ մեկնի առաջին օդանաւով եւ այդ օդանաւն ալ եղած է Լուֆթհանզայի թռիչքը: Ֆրանքֆուրթ երբ հասած է, գերմանական ոստիկանութիւնը զինք ձերբակալած է եւ բանտ փոխադրած: Ինք համաձայնած է Ֆրանսա փոխադրուելու, արդարեւ Ֆրանսա իր յանձնումը պահանջած է, բայց, անհրաժեշտ է որ ինք ալ իր հաւանութիւնը տայ, այլապէս հարցը ամիսներով կրնայ ձգձգուիլ: Գերմանիա ալ իրմով հետաքրքրուած է, քանի Քոհլի կուսակցութեան դրամական հայթայթումին մէջ դեր ունեցած է: Փետրուար 5-ին, կ'ըսուէր թէ նոյն օրը կրնայ Փարիզ փոխադրուիլ, բայց, սոյդ չէր: Էլֆի դատն ալ Փետրուար 5-ին կ'առկախուէր, շարունակուելու համար յաջորդ օրը:

ԵԱՆՆԻՍ ԿԶԵՆԱՔԻՍ, յոյն ծանօթ երգահանը, որ 20-րդ դարու ամէնէն աղդեցիկ երաժիշտներէն մէկը կը նկատուի, մեռաւ Փարիզ, 79 տարեկանին:

ԺԻԼՊԷՐ ԹՐԻԿԱՆՕ, որ 50-ական թըւականներուն զբօսաշրջութեան նոր ըմբռնում մը հրապարակ դրաւ եւ ստեղծեց «Գլէօպ Մետիթերանէ»ն, մեռաւ 80 տարեկանին, յետ անողոք հիւանդութեան:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ չեն կրնար վերադառնալ Ռոյթըրս գործակալութեան Թեհրանի տնօրէնը եւ իր կինը, յայտարարած է Մշակոյթի նախարարը՝ Խոշվախթ: Մեղադրանքն այն է որ ապօրինի գործունէութիւն ունեցած են:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ ԺԱՆՆԱ ԳԱԼՍՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

Գործի շրջանակներու հետ հանդիպումներ ունենալու եւ ներդրումներ ապահովելու նպատակով Փարիզ կը գտնուի ԼՂՀ-էն եռանդամ պատուիրակութիւն մը, բաղկացած՝ վարչապետ Ա. Դանիէլեանէ, Ֆինանսներու նախարար Ս. Թեւոսեանէ եւ նախագահի խորհրդական Տիկին Ժաննա Գալստեանէ: ԼՂՀ-ի Փարիզի ներկայացուցչական գրասենեակին կազմակերպութեամբ, այս վերջինին հետ ճաշ – հանդիպում մը ունեցան հայ մամուլի ներկայացուցիչներ, Եան'ց ակումբին մէջ:

Ան, յայտնապէս խոր ապրումներով գիմաւորած էր ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումին լուրը, այդ հանդրուանը նկատելով Հայկական հարցին մէկ օղակը: Լուրին Ղարաբաղի մէջ ստեղծած խանդավառութիւնը նմանցուց այն զգացական պոռթկումին զոր ունեցած էր Ղարաբաղի ժողովուրդը 1988-ին, երբ ատրպէյճանական հաղորդումներէ ուրիշ բան լսելու կարելիութենէ զրկուած շրջանի մը յանկարծ ցոյցի հրապարակը տարուած ձայնասփիւռներէ լսուած էին Փարիզի ցուցարարներուն «Ղարաբաղը մե՛րն է» կանչերը:

Միշտ հաճելի ու հետաքրքրական է զրոյցը Ժ. Գալստեանի հետ որ ինքզինքը կը նկատէ պատերազմին պարզ «մասնակից» եւ ոչ թէ «հերոս», եւ կը ներկայանայ որպէս թատրոնի արուեստագէտ, հակառակ իրեն յանձնուած քաղաքական պաշտօնին. ունի դիտելու սուր կարողութիւն, ինչ որ յատուկ գոյն կու տայ իր խօսքին: Ընկերական, նոյնիսկ մտերմական բնոյթի ճաշ – հանդիպում մը չէր կրնար շրջանցել պատերազմը. անոր արհաւիրքը, ճակատին վրայ կռուողին համար – ինչպէս եղած էր իր պարագան, հանդիստ քունի մը մշտական պահանջքը. այդ նեղ օրերը տուած էին Ղարաբաղցիի նկարագրային բնորոշ գիծերուն փաստն ալ: Ժ. Գալստեան կը պատմէր թէ ատրպէյճանական ռմբակոծումներուն ազմուկը հազիւ լռած, կը սկսէր Ստեփանակերտցիներուն մուրճի հարուածներուն ձայնը, քանդուածը նորոգելու անմիջական ջանքին մէջ: Կամ կը պատմէր անհեթեթ թատրոնի վայել տեսարանը ուր երիտասարդ հարս մը իր բնակարանին ջարդուփշուր ապակիներէն փրկուած միակը սրբել – մաքրելով զբաղած էր:

Զրոյցին նիւթ եղան Ռ. Քոչարեան – Հ. Ալիեւ վերջին հանդիպումին տրուած «շատ կարեւոր», «իմաստալից» որակումները. Ժ. Գալստեան ըսաւ թէ բացառիկ բան չկար, նման որակումներ կը տրուէին գրեթէ ամէն հանդիպումի: Այդ կարգի որակումներ կ'արդարանային միայն այն ատեն երբ Ղարաբաղ եւս մասնակցէր բանակցութիւններուն: Ժ. Գալստեան խօսեցաւ Ռուսաստանէն, Միջին Ասիայէն նաեւ Պարսկաստանէն Ղարաբաղ հաստատուելու փացող ընտանիքներու մասին. անոնք հաստատուած էին Քարվաճառի Շահումեան անուանուած շրջանը ուր 4 գիւղ ցացուած էր: 400 ընտանիք ալ հերթաքրուած էր: Կը սպասուէր ներդրումներու որպէսզի աշխատատեղիներ ստեղծուին: Ետ առնուած տարածքներու տիրացումը կապուած էր վերաբնակեցման յաջողութեան: Ղարաբաղը հողին համար առաջին պայմանը գործադրած, արիւնը նուիրած էր, այսօր կը մնար աւելցնել քրտինքը. այդ քննութիւնն ալ պէտք է յաջողութեամբ անցընէր հայութիւնը:

Արդար էր սպասումը, ինչպէս զարավերջի տասնամեակին տարուէ տարի կուտակուած յուսաբեկումները որոնց մասին եւս խօսելու առիթ տուաւ ամէն պաշտօնականութենէ, պայմանականութենէ զերծ հանդիպումը:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԻՆՉՈ՞Ի ԸՆԴԱՄԷՆԸ 1700

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Յառաջ»). –

Հնագոյն քրիստոնէական մշակոյթի ժառանգորդ լինելու գիտակցումը, որն ամէն Հայի անկողոպտելի հպարտութիւնն է, պէտք է կատարեալ դառնայ: Եմ՛ր ազգի քրիստոնէական դարաշրջանի պատմութիւնը մեզ եւ աշխարհին պէտք է ներկայանայ ամբողջականօրէն, այնպէս, ինչպէս որ կայ իրականում: Դա կարեւոր է յատկապէս այժմ, երբ մենք օտարներին ներկայանում ենք որպէս քրիստոնէութիւնը պաշտօնապէս, պետականօրէն ընդունած աշխարհի առաջին երկիրն ու ժողովուրդը: Եթէ մինչեւ իսկ այս կարեւոր հանգամանքից էլ վերանանք, թէկուզ միայն ինքներս մեզ համար, դարձեալ պարտաւոր ենք մեր պատմութեան համապատասխան էջերը մաքրել անազնիւ ժամանակների թանձրացեալ փոշուց:

Թւում է, թէ ցարդ պէտք է այդ փոշուց սրբուած լինէր մեր պատմութեան վսեմագոյն դէմքերից մէկը՝ Աբգար Թագաւորը: Չէ՞ որ (եւ նախքան խորհրդային կարգերը դա ընդունուած ճշմարտութիւն էր) նրանով է սկսւում քրիստոնէութեան արշալոյսը Հայաստանում: Եղան տասնամեակներ, երբ Հայոց Աբգար Թագաւորը իր ժողովրդին ներկայացւում էր, օրինակ, այսպէս.

«Հայոց թագաւոր Սանատրուկ Բ. 91-ին արշաւել է Եդեսիայի Աբգար 6-րդ թագաւորի (71 – 91) դէմ եւ գրաւել նրա գահը՝ ստանալով նաեւ «Եդեսիոյ թագաւոր» տիտղոսը (հաւանաբար կրելով նաեւ Աբգար անունը): Դա հիմք է հանդիսացել Աբգարին Հայոց թագաւոր համարելու եւ պնդելու, թէ իբր նա նամակագրութիւն է ունեցել Քրիստոսի հետ: Նոյնի հիման վրայ ստեղծուել է այն աւանդութիւնը, թէ իբր Մ. Թ. 1-ին դարում քրիստոնէութիւնը տարածուել է Հայաստանում» («Հայկական սովետական հանրագիտարան», հատոր 1, էջ 18, 1974 թ.):

Թէպէտ սա գրուած է հանրագիտարանում, այս տողերում գիտութիւն, ուրեմն եւ տրամաբանութիւն որոնելը ժամանակի վատնում կը լինի: Ցանկանալով արհամարհել Պատմահայր Մովսէս Խորենացու եւ միջնադարեան ուրիշ պատմիչների ճշմարիտ ու հանգամանալի տեղեկութիւնները Հայոց Աբգար Թագաւորի, Յիսուս Քրիստոսի հետ նրա նամակակցութեան եւ յարակից եղելութիւնների մասին, հայկական հանրագիտարանի անանուն հեղինակը, կամայ թէ ակամայ, դիմել է աճպարարութեան:

Եթէ Սանատրուկ Բ.ն 91-ին է «Եդեսիոյ թագաւոր» տիտղոսին արժանացել՝ «հաւանաբար կրելով նաեւ Աբգար անունը», ապա ինչպէ՞ս կարող էր «հիմք հանդիսանալ ... պնդելու, թէ իբր նա նամակագրութիւն է ունեցել Քրիստոսի հետ»: Չէ՞ որ 91 թուականից աւելի քան կէս դար առաջ Քրիստոսն արդէն համբարձուել էր, իսկ Աբգարը՝ վախճանուել: Ուրեմն ինչպէ՞ս կարելի է 91-ին, այն էլ «հաւանաբար» կատարուածի հիման վրայ ժխտել դրանից աւելի քան կէս դար առաջուայ իրողութիւնը: Բայց խորհրդային պատմագիտութեան համար տրամաբանութիւնը շատ մի կարեւոր բան չէր: Կարեւորը Ազգի պատմութիւնն արմատախիլ անելն էր:

Եւ այսպէս, աշխարհի միակ Թագաւորը, որին բախտ եւ պատիւ էր վիճակուել արժանանալ Փրկչի նամակին եւ հովանաւորութեանը, իր հայրենակիցների ձեռքով դուրս գրուեց իր ազգի պատմութիւնից ... Նաեւ ջնջուեց «նոյն հիմքի վրայ ստեղծուած այն աւանդութիւնը, թէ իբր մ. թ. 1-ին դարում քրիստոնէութիւնը տարածուել է Հայաստանում»:

«Աւանդութի՛ւն» ... Այս բառը խորհրդային տասնամեակներում դարձաւ Հայոց հնագոյն պատմութեան ուղեկիցը՝ յաճախ զոյգ կազմելով «առասպել» բառի հետ: Ընդ որում, միայն «աւանդութիւն» ասելով էլ հասկացել են առասպելական, անիրական պատմութիւն: Այդպէս էր երէկ, այդպէս է, աւա՜ղ, նաեւ այսօր:

Նախայոբելինական 2000 թուականին լոյս տեսած 5-րդ դասարանի «Հայոց պատմութեան» դասագրքում դարձեալ գրուած է, թէ Հայկը Հայերի նախահայրն է «ըստ Հայոց պատմահայր Մովսէս Խորենացու պահպանած առասպել – աւանդութեան» (էջ 32): Ուրեմն մենք, աչքներս լոյս, ոչ թէ իրական, այլ առասպելական, գոյութիւն չունեցած նախահօր զարմ ենք...

Նոյն դասագրքի 82-րդ էջում կարդում ենք. «Ըստ աւանդութեան, քրիստոնէութիւնը սկսել է Հայաստան թափանցել դեռեւս 1-ին դարում՝ Թադէոս ու Բարդուղիմէոս առաքեալների (Յիսուսի աշակերտների) քարոզչութեան միջոցով: Այդ պատճառով մեր եկեղեցին կոչւում է առաքելական»: Ուրեմն ի՞նչ, մեր Եկեղեցու առաքելական լինե՞լն էլ է ըստ «առասպել – աւանդութեան»:

Դրա՞ համար յիշեալ դասագրքում ոչ մի, պատկերացնո՞ւմ էք՝ ո՛չ մի, խօսք չկայ Հայոց Աբգար Թագաւորի մասին: Բացարձակ լռութիւն այն մարդու մասին, որը Քրիստոսին հաւատաց, երբ նա տակաւին Երուսաղէմում հրաշագործում էր, ենթարկուելով սադրանքների եւ հալածանքների: Հաւատաց և թագաւորաբար նամակ յղեց Փրկչին՝ հրաւիրելով Եդեսիա, հալածանքներից ազատուելու եւ իրեն՝ հիւանդ Աբգարին բժշկելու համար: Ինչպէս ցոյց է տալիս Աբգարին ուղարկած Քրիստոսի պատասխան նամակը, Փրկիչը բարձր է գնահատել այն իրողութիւնը, որ Աբգարը հաւատացել է հեռուից՝ առանց տեսնելու իրեն:

Ինչպէս որ Քրիստոսը խոստացել էր, նրա համբարձուելուց յետոյ, Հայաստան՝ Աբգարի մօտ եկաւ նրա աշակերտներից մէկը: Դա Թադէն էր՝ Թադէոս Առաքեալը, որն ըստ Տիրոջ պատգամի բժշկեց Աբգարին, նրա պալատականներին, բոլոր հիւանդներին, եւ եղաւ Քրիստոսի առաջին քարոզիչը Հայաստանում: Աբգարը մկրտուեց ամբողջ ընտանիքով ու արքունիքով, փակել տուեց կուռքերի տաճարների դռները, կուռքերի պատկերները եղեգով պատեցին: Մկրտուեց ամբողջ Եդեսիան: Յատկանշական է, որ Հայոց Աբգար Թագաւորը ոչ մէկին չէր պարտադրում քրիստոնեայ դառնալ, բայց օր ըստ օրէ հաւատացեալների թիւը բազմանում էր:

Աբգարի միւս մեծագործութիւնը եղաւ այն, որ նա, որպէս Հայոց Թագաւոր, դիմեց Հռոմմայեցւոց Տիբերիոս կայսրին՝ նրան երեք թուղթ յղելով: Առաջին երկուսի մէջ Աբգարը Տիբերիոսին յորդորում էր ճանաչել ճշմարիտ Աստուծոյ Որդի Յիսուսին եւ ընդունել քրիստոնէութիւնը: Իսկ երրորդ թղթի մէջ պահանջում էր անարգօրէն պաշտօնանկ անել Քրիստոսին խաչելու դատապարտած Պիղատոսին:

Ապա Աբգարը թղթեր յղեց Ասորեստանի արքայ Ներսեհին, Պարսից Արտաշէս արքային՝ նրանց եւս յորդորելով ընդունել քրիստոնէութիւն:

Աբգարը վայելեց ոչ միայն Փրկչին նամակակից ու բարեկամ լինելու եզակի պատիւը, մկրտուեց Փրկչի պատգամով Եդեսիա ուղարկուած Թադէոս Առաքեալի ձեռքով, Հայաստանը հռչակեց քրիստոնեայ երկիր, այլեւ ինքը դարձաւ քրիստոնէութեան միջազգային չափանիշով քարոզիչ՝ ամենաբարձր, թագաւորական – պետական մակարդակի վրայ:

Յիրաւի բացառիկ պատմական երեւոյթ է Աբգար Թագաւորը: Նրանով պէտք է հպարտանանք ո՛չ միայն մենք: Պէտք է ամէն ինչ անել, որպէսզի նա դառնայ քրիստոնեայ աշխարհին լիապէս ճանաչելի: Մինչդեռ մեզանում այսօր էլ ամէն ինչ արւում է նրան մոռացութեան մատնելու համար...

Ինչո՞ւ: Որովհետեւ մեր պատմագիտութիւնը տակաւին չի ազատագրուել խորհրդային մտածելակերպից: Տասնամեայ անկախութիւնը կարծես թէ պատմագիտութեանը չի վերաբերում: Այլապէս ինչո՞վ բացատրել, որ «առաջատար» պատմաբանները շարունակում են ազգից, սերունդներից եւ աշխարհից թաքցնել Հայաստանում քրիստոնէութեան ճշմարիտ արմատները:

Գրում եմ այս տողերը, եւ ականջիս մէջ նորից հնչում են ֆրանսացի համբաւաւոր հայագէտ, դոքթոր եւ փրոֆէսոր Ֆրետէրիք Ֆէյտիի խօսքերը, որ նա ինձ ասաց Սեւանայ կղզու բարձունքին, Միջազգային Հայագիտական Գիտաժողովի մասնակիցների համար կազմակերպուած էքսկուրսիայի ժամանակ, 1982-ին: Մի պահ երկուսով առանձին էինք, եւ փրոֆէսորն ասաց.

– Տարօրինակ ժողովուրդ մըն էք դուք՝ Հայերդ, Աստուած վկայ: Կ'ուրանաք ձեր լեզուի աստուածատուր ուղղագրութիւնը, ձեր անզուգական պատմութիւնը: Հայկազնեայց ուրացած էք, Վաղարշակը ուրացած էք, Աբգարը ուրացած էք... Աս ի՜նչ զարմանալի ժողովուրդ էք...

Հողին լոյս դառնայ, ազնիւ հայագէտ փրոֆէսոր Ֆէյտի:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴՐԱԽՏԸ ՈՐ ՊԱՀՈՒԸՏԱԾ Է ԴԺՈԽՔԻՆ ԵՏԻՆ

Անգամ մը դրասէր ու դրագէտ մեր բարեկամներով պտոյտ մը կազմակերպած էինք դէպի Պոլսոյ կողմը, Լիճերու Շըրջան կոչուած տեղը, ուր հասանք բաւական երկար ու վտանգաւոր ճամբաներէ անցնելով:

Մեզի համար ի՜նչ երջանկութիւն էր գաղափարակից ու ճոշակակից այսքան մօտիկ քանի մը ընկերներով երթալ դէպի բնութեան գեղեցկութիւնը եւ հոն մեզի սիրելի նիւթերուն մասին խօսիլ, շնչելով մաքուր օդ եւ ապրելու երջանկութիւն: Շատ ուրախ էինք երբ ճամբայ ելանք: Մեր ուրախութիւնը տեւեց երկար, մինչեւ որ հասանք Պոլսու անկէ վերջ ալ բռնեցինք այն ուղղութիւնը որ մեզի պիտի տանէր դէպի մեզի խոստացուած այդ երկրաւոր դրախտը:

Բայց իմ ուրախութիւնս տակաւ փոխուեցաւ մտահոգութեան: Ճամբան բնաւ հաճելի չէր: Նեղ էր ու կ'անցնէր կիրճերու, վտանգաւոր անդունդներու քովէն: Հսկայ հանրաշարժը մերթ կը ցնցուէր անկանոն ճամբուն վրայ, մերթ ալ կը դանդաղէր վտանգաւոր ու նեղ անկիւնադարձերէն անդին անցնելու համար: Կը խորհէի որ այս ճամբաներուն վրայ սխալ էր ճամբորդել այսքան մեծ փոխադրամիջոցներով: Պատուհանին քով նստած էի ու շարունակ կը նայէի ճամբուն, մէկ կողմէ ջանալով թաքցնել իմ ներքին մտահոգութիւնը, մէկ կողմէ ալ հարց տալով թէ ե՞րբ պիտի վերջանար այս գողգոթան: Կազմակերպիչ մեր ընկերը, թերեւս կռահելով մեր մտահոգութիւնը, շարունակ կը յայտնէր թէ շուտով պիտի հասնէինք, բացատրութիւններ կուտար հողատարածքի աշխարհագրութեան ու պատմութեան մասին: Ես այլեւս համոզուած էի որ չէր արժեր այսպիսի դժոխային ճամբէ մը անցնիլ, նոյնիսկ եթէ շուտով դրախտ պիտի հասնէինք:

Բայց իսկապէս դրախտային գեղեցկութիւն մը գտանք երբ շարժավարը մէկ կողմ քաշեց հանրաշարժը եւ բացաւ անոր դռները: Նախ՝ հիանալի անտառ մը, կարծես ամբողջ տիեզերքին մէջ մոռցըւած ու ստեղծուած օրէն ի վեր կոյս մընացած անտառ մը: Յետոյ՝ այդ մոռցըւած համայնապատկերին մէջ կորսուած լիճ մը, կանանչ, կապ – կանաչ ջուրերով եւ ջուրերուն մէջէն իսկ դէպի դուրս ժայթքող բուսական հարուստ աշխարհով:

Նախնական սրճարան մը, որ կարծես սեփականատէր իսկ չունէր: Ամբողջ երկրագունտին վրայ միայն մե՛նք կայինք, մենք եւ մեր դիմացի լիճը, որ նոյնացած էր զայն շրջապատող հսկայ ծառերու ու ամէն կողմէ բուսած տունկերու կանանչին հետ: Ծիչդ մեր դիմացը, ջուրերուն վրայ կը ծփային նունուֆարներ, որոնք կարծես մեզի կը զարպասէին իրենց ճերմակ ծաղիկներով ու խոշոր տերեւներով: Իսկական դրախտ մըն էր այս, մարդոցմէ մոռցուած դրախտ մը, մարդոց ամենօրեայ ապրումներէն դուրս ինկած դրախտ մը, որ հիմա այնքան ուրախ էր մեզ տեսնելով, որքան ուրախ էինք մենք հոն հասած ըլլալով:

Կէս ժամ վերջ արդէն մոռցած էի թէ ինչե՜ր մտածած էի ճամբու ընթացքին եւ հիմա հազար շնորհակալութիւն կը յայտնէի մեր կազմակերպիչ ընկերոջ, որ մեզ հոս բերած էր: Կը մտածէի թէ աշխարհի վրայ դեռ ի՜նչ դրախտային վայրեր կան, որոնց գոյութենէն լուր չունինք եւ որոնցմէ թերեւս երբեք պիտի չկարենանք բաժին ստանալ սա մեր վաղանցուկ կեանքին մէջ:

Կիները անմիջապէս պատրաստեցին համեղ սուրճ մը, յետոյ քիչ մը նստանք լճին եզերքը, ականջ տուինք թռչուններու երգերուն, նայեցանք խոշոր ձուկերուն որոնք կը պտըտէին լճին ջուրերուն մէջ, յետոյ քալեցինք, շրջեցանք ամբողջ լճին եզերքը, հետեւելով արահետի մը որ կ'անցնէր իրենց ճիւղերը մինչեւ գետին երկարած ծառերու ընդմէջէն: Երբեմն կը ստիպուէինք ճիւղերը անդին հրել որպէսզի ճամբայ բանայինք մեզի: Ես ինծի հարց կուտայի թէ վերջին անգամ, մեզմէ առաջ ե՞րբ էր արդեօք որ մարդ մը անցած էր հոսկէ: Յետոյ կ'ուրախանայի մտածելով որ հաւանաբար տակաւին քանի մը հարիւր տարի ո՛չ մէկը կրնար կացին մը իջեցնել այս ծառերուն վրայ, ո՛չ մէկը կրնար արմատախիլ ընել հողէն բուսած եւ դէպի լիճ թափած սա թուփերը, ո՛չ մէկը կրնար խանգարել լճին կափկանանչ ջուրերուն վրայ խաղաղած սա հիանալի լռութիւնը:

Աւելի վերջ կիները սարքեցին ճաշասեղան մը: Մէկ երկու ընկերներ յատուկ կրակարան մը շինեցին, հոն կրակ վառեցին ու միս խորովեցին: Անդրադարձանք որ մեր ներկայութեամբ բան մը կը խանգարէինք բնութեան սա գեղեցկութեան մէջ, բայց բնութիւնը թերեւս այնքան ալ դժգոհ չէր մեր ներկայութենէն, քանի որ ան ալ կարօտ էր բնութեան սիրահար մարդոց:

Բոլորովին մոռցած էի այն սարսափազդու ճամբան, ուրկէ անցած էինք հոս գալու համար: Բաւական ուշ էր որ յիշեցի թէ դարձեալ այդ ճամբան էր որ մեր դիմաց պիտի ելլէր քիչ վերջ, վերադարձի մեր ուղղութեան վրայ: Բայց այս անգամ բնաւ չմտահոգուեցայ: Յիշեցի որ Արքայութեան դուռը նեղ էր, ինչպէս ըսուած էր մեզի մեր հաւատքի գրին մէջ: Դիւրին չէր անցնիլ այդ դըռնէն: Ո՜վ գիտէ ինչպիսի Գողգոթաներէ անցնելու էինք, որպէսզի մեզ ընդունէին դրախտի դռնէն ներս: Աշխարհի բոլոր դրախտները թերեւս թաքնուած էին դըժոխքներու ետին:

Բայց մեր հաւատքի Գրքի Արքայութեան դուռը, որքան ալ նեղ ըլլայ, գոնէ մնայուն բնակութիւն կը խոստանայ հոնկէ անցնողներուն: Իսկ երկրաւոր մեր դրախտները մնայուն չեն: Դժոխքներէ անցնելով է որ կը հասնինք հոն, դժոխքներէ անցնելով է որ կը վերադառնանք անոնցմէ: Այնուհանդերձ փառք կուտանք որ այդ վերադարձը կայ: Ո՛չ մէկ դըրախտ դրախտ կը մնայ, եթէ մենք հոն մնայուն բնակութիւն հաստատենք:

Ռ. Հ.

LIVRES REÇUS

MOVSES XORENAC'I
et
l'historiographie arménienne des origines

Edité par Dickran KOUYMJIAN
avec la collaboration d'**Agnès Ouzounian**

Catholicossat arménien de Cilicie,
17000ème anniversaire
de la proclamation du Christianisme
en Arménie
Antélias — Liban, 2000

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՈՒՄՆ Է

Հայաստանի համար 21-րդ դարը սկըսուած է, կարծես թէ, յուսաբեր լուրերով: 2001թ. Յունուարի 27-28-ին Ֆրանսիայի փուաթիէ քաղաքում իր արտահերթ գոնկրէսը բացեց Ֆրանսիայի Ազգ. Բարեկամութեան Միութիւնը: Գոնկրէսի պատգամաւորները, ներկայացնելով 64 մասնաճիւղեր, միաձայն քուէարկեցին եւ ընդունեցին բանաձեւ. 2001 թիւը յայտարարել Հայաստանի տարի: Եւրոպայի քաղաքական եւ ընկերային խրավիճակը կապուած արեւելեան երկրների հետ յուզում էր բոլորին, Հայաստանը ուշադրութեան կենտրոնումն էր: Գոնկրէսին մասնակցեցին պարոնայք Էդուարդ Նալպանտեանը, Նուրի Նուրթինեան՝ Արտակարգ եւ լիազօր դեսպաններ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի Ֆրանսիայում, Ուկրանիայի դեսպանութեան խորհրդականը եւ միւսները: Պարոն Նալպանտեանը նշեց այն մեծ դերը, որ ունեցել է, 20-րդ դարում, հայ ժողովրդի համար, Ֆրանսիան իր մարդասիրական պատասխանատուութեամբ: Որպէս այս ամէնի ապացոյց դեսպանը խօսեց Յունուարի 18-ին Ֆրանսիայի Ազգ. Ժողովի կողմից 1915թ. Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը: Գոնկրէսը ներկայացրեց եւ միաձայն ընդունեց ուղերձ Նախագահ Ժակ Շիրաքին հաստատելու այդ ճանաչման օրէնքի բանաձեւը:

Ցեղասպանութիւնից փրկուածների առաջին սերունդի ներկայացուցիչների անունից իր յուզումնալի խօսքը ասեց Միութեան նախագահութեան անդամ Պրն. Միշէլ Քաչքաչեանը:

Հայ ձեռագրերը, սկսեալ Ե. - ԺԸ. դ. փրկելու կոչով եւ առաջարկութեամբ հանդէս եկաւ մեծ գիտնական, հայ ժողովրդի բարեկամ Պէրնար Ութիէն: Առաջարկութիւնը ընդունուեց միաձայն:

Գոնկրէսի հիւրն էր «Հայաստան - Ֆրանսիա» Ընկերութեան նախագահ Տիկին Ծովինար Զալոյեան-Յակոբեանը, որը հանդէս եկաւ ելոյթով, խօսելով հայ - ֆրանսիական դարաւոր կապերի մասին, որոնք Զ. դարից կային Հայաստանի եւ Ֆրանսիայի միջեւ, կառուցողական ներկայի մասին, որը կարիք ունի մեծ եւ նուիրեալ աշխատանքի: Ֆրանսիայի Ազգ. Բարեկամութեան Միութեան նախագահութեանը ներկայացուեց ԱՕԿԱ-ի «Հայաստան - Ֆրանսիա» ընկերութեան գիտամշակութային ծրագիրը՝ նուիրուած Հայաստանում քրիստոնէութիւնը հռչակելու 1700-ամեակին:

Մթնոլորտը ջերմ էր եւ հետաքրքրութիւնը Հայաստանի նկատմամբ՝ մեծ եւ հեռանկարային:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

UN MINISTRE SUISSE CONTESTE LE GENOCIDE DE 1915

Protestation des associations arméniennes

Un accord de coopération turco-suisse a été signé à Berne le 25 janvier par les ministres des Affaires étrangères des deux pays, Ismail Cem et Josepf Deiss. Lors de la conférence de presse qui a suivi, ce dernier a été questionné sur l'éventualité d'une reconnaissance par la Suisse du génocide des Arméniens pendant la première guerre mondiale. M. Josepf Deiss a répondu que le Conseil Fédéral (gouvernement) refuse d'utiliser cette terminologie.

Dans un communiqué du 29 janvier, l'Association Suisse-Arménie et les associations arméniennes locales protestent contre cette déclaration négationniste du ministre et rappellent que la reconnaissance du génocide arménien a été demandée plusieurs fois au Parlement suisse, notamment dans une interpellation en 1995, une motion en 1998 et un postulat en juin 2000. Encore en décembre dernier la Commission des affaires étrangères a transmis une pétition dans ce sens au Conseil Fédéral.

Le Forum des associations arméniennes d'Europe, basé à Genève, s'associe à ces protestations. Le F.A.A.E. représente les principales organisations arméniennes de 16 pays Européens d'Est et d'Ouest, dénombrent plus d'un million et demi d'Arméniens. Le Forum rappelle qu'au cours des dix derniers mois le génocide des Arméniens a été reconnu en Suède, en France, en Italie et par le Vatican. En outre, le 14 novembre 2000 le Parlement Européen a confirmé son vote du 18 juin 1987 en invitant Ankara à reconnaitre cette tragédie.

FORUM DES ASSOCIATIONS ARMENIENNES D'EUROPE
(F.A.A.E.)
Genève - Suisse

Genève, le 30 janvier 2001

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

Գիր եւ պատկեր, տարին երկու թիւ

Թիւ, 18, 2000
OPEN Letter
1208A East Lexington Drive
Glendale, California 91206

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

ՍՆՆԴԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ

Կարելի չէ թեթեւի առնել սննդական ապահովութիւնը: Անգամ մը որ ուտելիքները շուկայէն տուն կը հասնին, ի՞նչ կը պատահի... մեր խոհանոցները հարիւր տոկոսով պաշտպանուած չեն մանրէներէն. արդեօք անհրաժեշտ նախըզգուշութիւնները կ'առնե՞նք կանխարգիլելու համար թունաւորումները, փորի ցաւերը, փսխուքը կամ փորհարութիւնը:

Ահաւասիկ՝ ճիշդ եւ սխալ ընթացքներ, որոնցմէ դասս պէտք է առնենք ապահովելու համար մեր ընտանիքին անդամներուն առողջութիւնը:

— 1 —

Սերով կարկանդակները կրնամ շաբաթներ շարունակ պահել սառնարանի մէջ ու մաս - մաս սպառել:

ՍԽԱԼ, սերը շատ տարբաղադրուող ուտելիք մըն է եւ շատ դիւրաւ մանրէները բոյն կը դնեն անոր մէջ: Սերով կարկանդակ մը առաւելագոյնը երկու օրէն պէտք է սպառել:

— 2 —

Սառնարանս ամիսը երկու անգամ կը մաքրեմ:

ՃԻՇԴ, սառնադարանը մանրէներէն պաշտպանուած չէ: Կարգ մը մանրէներ, ընդհակառակը հոն կը բազմանան: Խոհանոցի այլ առարկաներուն պէս սառնարանն ալ բծախնդիր եւ հիմնական մաքրութեան կը կարօտի: Զայն պէտք է մաքրել գաղջ ջուրով եւ ճերմակ քացախով:

— 3 —

Փայտէ դգալ չեմ գործածեր:

ՃԻՇԴ, փայտեայ խոհանոցային իրերը, գեղեցիկ եւ գրաւիչ ըլլալով հանդերձ, թելադրելի չեն, քանի որ անոնց մէջ մանրէները բոյն կը շինեն ու կը հաստատուին: Խոհանոցային իրերը թող ըլլան կարելի եղածին չափ ողորկ, որպէսզի դիւրաւ մաքրուին ու մաքուր ալ մնան:

— 4 —

Պահածոյի մը մնացորդը իր մետաղեայ տուփին մէջ չեմ պահեր:

ՃԻՇԴ, բացուած պահածոյ մը հականեխուած չի համարուիր: Մետաղեայ տուփերու մէջ պահուած լոլիկի ռուպը եւ այլ ուտելիքներ կը թթուին եւ թունաւոր կը դառնան:

— 5 —

Անմիջապէս սառնարանը կը տեղաւորեմ շուկայէն բերուած հում միսը եւ արագ կը սպառեմ զայն:

ՃԻՇԴ, միսը, ձուկը եւ նմանօրինակ այլ ուտելիքներ կարելի չէ տուն բերուելէ ետք մէջտեղ ձգել: Պէտք է զանոնք անմիջապէս փաթթել, ծրարել եւ սառնարանին մէջ տեղաւորել եւ սահմանափակ ժամանակի մը մէջ սպառել:

— 6 —

Ձեռքերս մի՛շտ կը լուամ նախքան ճաշի պատրաստութեան սկսիլս:

ՃԻՇԴ, Մեր ձեռքերը միշտ ալ շփման մէջ են այս կամ այն իրին, բանջարեղէնին հետ եւ, հետեւաբար, պաշտպանուած չեն մանրէներէն: Նախքան ճաշի պատրաստութեան ձեռնարկելը՝ պէտք է օճառով բծախնդիր լուալ ձեռքերը, որպէսզի ուտելիքներն ալ մանրէներէն չվարակուին եւ ընտանիքին անդամները չթունաւորուին:

— 7 —

Սառնարանին մէջ, բոլոր ուտելիքները միատեղ կը դնեմ:

ՍԽԱԼ, իւրաքանչիւր ուտելիք (միս, բանջարեղէն, հաւկիթ...) իր տեղը ունի սառնարանին մէջ, որովհետեւ իւրաքանչիւր ուտելիքի համար վերապահուած դարան կամ դարակ ունի այդ ուտելիքին անհրաժեշտ ջերմաստիճան: Միւս կողմէ, կարելի չէ բանջարեղէններն ու պըտուղները առանց լուալու դըրոցներուն մէջ տեղաւորել իրենց հողով եւ մանրէներով: Մասնաւորաբար միսը պէտք է փաթթել եւ զետեղել իրեն վերապահուած բաժինը՝ միւս ուտելիքներէն հեռու:

— 8 —

Բանջարեղէններն ու անոնց կեղեւները նոյն ամանին մէջ չեմ դներ:

ՃԻՇԴ, երբ գետախնձոր կամ որեւէ այլ բանջարեղէն կը մաքրենք, պէտք է կեղեւները դնենք առանձին ամանի մը մէջ, իսկ կեղուըռուած բանջարեղէնը բըռնենք հոսող ջուրի տակ, ապա մէկ վայրկեան պահենք ճերմակ քացախի եւ ջուրի մէջ:

— 9 —

Ձեռքի եւ պնակի անձեռոցները իրարու չեմ խառներ:

ՃԻՇԴ, պէտք չէ ձեռքի անձեռոցը օգտագործել պնակ չորցնելու եւ ոչ ալ պընակինը՝ ձեռքի: Իւրաքանչիւրը պէտք է ունենայ իրեն յատուկ գործածութիւն:

Այս անձեռոցները պէտք է լուացուին օրուան աւարտին, քանի որ մանրէի բոյն կը դառնան:

— 10 —

Դանակներս յաճախ կը լուամ:

ՃԻՇԴ, ճաշի պատրաստութեան ընթացքին նոյն դանակով թէ՛ միս եւ թէ բանջարեղէն մի՛ կտրէք: Իւրաքանչիւր գործածութենէ ետք դանակը անմիջապէս լուացէք ուրիշ բան կտրելու համար:

— 11 —

Տունը պատրաստուած մայոնէզը կըրնամ քանի մը օր սառնարանը պահել:

ՍԽԱԼ, հաւկիթի դեղնուցով պատրաստուած այս թացանը շատ հակամէտ է փճանալու: Նախ՝ անխոհեմութիւն է մայոնէզ պատրաստելը հաւկիթով մը, որուն թարմութեան վստահ չենք, երկրորդ՝ նոյնիսկ թարմ հաւկիթով պատրաստուած ըլլալու պարագային երբեք յանձնարարելի չէ մայոնէզը յաջորդ օրուան պահելը:

— 12 —

Զաւակներուս կ'արգիլեմ ջուրի շիշը բերանը առնելով խմելը:

ՃԻՇԴ, պզտիկները պէտք է հրաժարին այս գէշ սովորութենէն, որովհետեւ անոնցմէ իւրաքանչիւրը շիշը բերանը առնելով իր մանրէները կը փոխանցէ հաւաքական ջուրին:

— 13 —

Եփած պրասը երբեք յաջորդ օրուան չեմ պահեր:

ՃԻՇԴ, 24 ժամ անցնելէն ետք եփած պրասը դժուարամարս կը դառնայ եւ, հետեւաբար, պէտք չէ ուտել:

— 14 —

Գետնախնձորները մութ տեղ կը պահեմ:

ՃԻՇԴ, գետնախնձորը անմիջապէս կը փճանայ, եթէ զայն կերպընկալ տոպրակի մէջ եւ կամ լուսաւոր տեղ մը պահենք: Վերջին պարագային, անոր վրայ կանաչ արատներ կը յայտնուին եւ այդ բաժինները լեղի ու թունաւոր կը դառնան: Հետեւաբար գետնախնձորը պէտք է պահել չոր եւ մութ անկիւն մը:

— 15 —

Հալած պաղպաղակը կրկին սառնարան չեմ վերադարձներ:

ՃԻՇԴ, որեւէ ուտելիք անգամ մը որ սառնարանէն դուրս ելած է եւ սառը «քակուած» է, կարելի չէ սառնարան վերադարձնել եւ աւելի ուշ սպառել: Հալած ուտելիքը հակամէտ է մանրէներէ «նուաճուելու», հետեւաբար պէտք է զայն անմիջապէս եփել եւ սպառել:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

2.- «ԻՋԻՐ, ԱՐՔԱՅ ՀԶՕՐ»

Գիշերները կը պառկէր անչափահասներու պատսպարանը (Պոյա Համ), ուր կը գտնուէր նաեւ Մեծարենց:

Նոր տարեշրջանը սկսած էր արդէն, երբ տկարութիւն մը հիւանդանոց նետեց զինք: Առանց տաքի ալ, սիրտս տաք չէր, թէեւ կանոնաւորապէս կը հետեւէր դասերուն: Հետզհետէ տհաճութիւն մը կը սողոսկէր սրտին մէջ: Կ'ուզէր ձգել հեռանալ, նամակ նամակի վրայ գրելով հօրս:

– Այսքան ալ չ'ըլլար... Համբերէ՛, տըղաս, համբերէ՛. օրինակ առ ընկերներէդ:

Ընտանեկան շրջանակի կարօ՞տը: Ընդհակառակն: Շատ բախտաւոր էի այդ կողմէն: Տուն մը բարեկամներ հազար կտոր կ'ըլլային, խնամելով իրենց զաւկին պէս:

Երկար չտեւեց անձկութիւնը:

Կիրակի օր մը, երբ կը խաղայի պարտէզին մէջ, երէց դասարանէն երիտասարդ մը, ուսանող աստուածաբանութեան, մօտենալով հարցուց.

– Ի՞նչ կը բանիս հոս:

– Կը խաղամ:

– Ինչո՞ւ քար նետեցիր թռչունին:

– Մե՞ղք է քար նետել:

– Հարկաւ. եւ երկու մեղք ունիս, մէկը որ կը խաղայիր սուրբ օրով, միւսը՝ քար կը նետէիր թռչունին:

– Հապա ի՞նչպէս կ'անցնեն կիրակին:

– Նո՞ր պիտի սորվիս. կիրակնօրեայ դաս կայ վերը: Սաղմոս կը սերտեն այսօր:

Նոյն գիշերն իսկ նամակ մը գրեցի Պոլիս: Պարզապէս վերջնագիր.

– «Ես այլեւս չեմ կենար: Այստեղ մարդ կը չորցնեն»:

Հօրս մօրս խրատները եւ բարեկամներու յորդորները զուր մինչեւ տարեգլուխ մնալու՝ անցան ապարդիւն: Ու վերադարձայ Պոլիս, մէկ ամիս հիւանդանոց, մէկ ամիս ալ ճեմարան մնալով:

3.- «ԼՈՅՍԸ ԲԱՑԻԱՒ, ԴՈՒՌԸ ԲԱՑԻԱՒ»

Հայրս. – Քանի որ ուզած դպրոցդ չես կրնար երթալ եւ Ամերիկա ալ շատ հեռու է, եկուր արհեստ մը սորվէ: Դերձակի մը քով դնենք. թէ՛ կը սորվիս եւ թէ՛ լաւ դրամ կը վաստկիս:

Մայրս. – Մեր Յակոբը խանի մը անկիւնը գորգ նորոգելով սկսաւ, եւ հիմա խանութ բացած է Ամերիկայի մէջ:

Երկար ատեն անորոշութեան մատնուելէ վերջ, առտու մը հայրս զիս տարաւ յանձնեց Մ. Դաւիթեան գործակալութեան, իբրեւ աժամեայ կարգադրութիւն:

– Գիրքերը կը շարես, հասցէներ կը գըրես, աստին – անդին կ'երթաս: Ամիսը հարիւր ղրուշ կուտամ:

Գործակալութիւնը թառած էր հին խանի մը չորրորդ յարկը եւ ժամադրավայր մը կը համարուէր գրոց-բրոցներու, մանաւանդ որ շաբաթաթերթ մըն ալ կը հըրատարակէր, «Բիւրակն», խմբագրութեամբ Դաւիթ Խաչկոնցի (ի՞նչ շուտ մոռցանք այս համեստ բանասէրը):

Օր մը գրասենեակ ներկայացաւ հասակաւոր երիտասարդ մը, սրածայր մօրուքով: Ձեռքն ունէր նոր գծուած նկար մը, տառերով ապսպրուած:

Մ. Դաւիթեան աչք մը նետեց նկարին վրայ, վար դրաւ եւ մէճիտ մը երկնցուց նկարիչին:

Երիտասարդը մէկէն ի մէկ փրփրելով, մէճիտը երեսին նետեց, նկարը քաշեց եւ դուրս նետուեցաւ շանթարձակ: Այնքան յուզուած էր որ հազիւ կը լսուէին արտասանած բառերը:

Երիտասարդը կը կոչուէր Տիրան Չրաքեան:

Աստին անդին թերթ - գիրք տանելով բաւական մարդ ճանչցած էի:

Օր մը նամակատան առջեւ դիմացս ելաւ Մ. Շամտանճեան, որ կիսամսեայ թերթ մը կը հրատարակէր:

– Իմ քովս կուգա՞ս, «Էքսփիտիսիոն»ի համար:

– «Էքսփիտիսիո՞ն»ը ի՞նչ է:

– Փոստա. թերթերը կը ծալես, հասցէները կը գրես, «փուլ»երը կը փակցնես, նամակատուն կը տանիս: Ամիսը 120 ղրուշ կուտամ:

(Շար. 8)

(Շար. Ա. էջէն)

տարբեր կայաններու։ Եւ այն յայտագիրը որ մեզ ամէնէն երկար ժամանակ հեռատեսիլի պաստառին դիմաց պահեց, Ալի Գըրճայի «Միյասէթ Մէյտանը»ն էր, որ ժամը 0.4-ին տակաւին չէր վերջացած։ Ալի Գըրճայի յայտագիրը անտարակոյս շատ հետաքրքրական էր, բայց այս անգամ Գըրճա չկրցաւ արգելք ըլլալ որ կարգ մը անձեր բնական ժամանակամիջոցէն աւելի երկար գրաւեն պաստառը եւ շատ երկարեն քննարկումը նիւթի մը, որուն մասին կարելի էր աւելի կարճ խօսիլ։ Տեղ տեղ յայտագիրը յանկարծ կը բռնկէր հետաքրքրական ելոյթներով, բայց տեղ տեղ ալ կը ճապաղէր։ Այս տեսակէտով չենք կրնար ըսել թէ գիշերուան լաւագոյն յայտագիրը այդ մէկն էր։ Միւս կողմէ, 8 թիւ կայանն ալ երիտասարդ համալսարանականներու հետ կլոր սեղան մը կազմակերպած էր, որ մեր կարծիքով երէկուան բոլոր յայտագիրներուն լաւագոյնն ու ուրախացուցիչն էր։

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆԻ

Երէկուան ամենակարեւոր իրադարձութիւնը արձանագրուեցաւ դարձեալ «Շով» կայանի լուրերու բաժնին մէջ Րէհա Մուհթարի մէկ նախաձեռնութեամբ։ Րէհա Մուհթար, որ անցեալները հրապարակային ասուլիս մը կազմակերպած էր Ֆրանսացի երեսփոխաններուն հետ եւ որ թէ՛ որպէս դիմացիններուն հետ թարգմանական դժով առողջ երկխօսութիւն մը չկարենալ հաստատելու տեսակէտէ, թէ՛ որպէս կողմնակալ հանդիսավար՝ տեղի տուած էր լուրջ դժգոհութիւններու, երէկ դարձեալ ունեցաւ վտանգաւոր նախաձեռնութիւն մը եւ լուրերու բաժնի վերջաւորութեան, իր քով առնելով երեսփոխան Պիւլէնտ Ագարճալըն, կապուեցաւ Ֆրանսահայ յայտնի երեսփոխան Փաթրիք Տէվէճեանի եւ հարցումներ ուղղեց անոր։ Միայն թէ Փաթրիք Տէվէճեան տուաւ շատ խիստ պատասխաններ ու հարցազրոյցը երբեմն վերածուեցաւ կռիւի։

Ամէնէն առաջ, Ագարճալը պատմեց որ տարիներ առաջ ինք Փարիզի մէջ անգամ մը հանդիպում մը ունեցած էր Փ. Տէվէճեանի հետ եւ Տէվէճեան մերժած էր սեղմել անոր ձեռքը, «ես ոճրագործներու թոռան ձեռքը չեմ սեղմեր» ըսած էր։ Եւ երբ Ագարճալը զինքը Թուրքիա հրաւիրած էր, Տէվէճեան պատասխանած էր. «Ձիս տակո՞ւչ կը կարծէք։ Թուրքիա գամ որպէսզի օդակայանին մէջ զիս ձերբակալէ՞ք»։

Ագարճալըի այս յիշատակութենէն ետք կապ հաստատուեցաւ Փաթրիք Տէվէճեանի հետ եւ Րէհա Մուհթար հարցուց թէ կը յիշէ՞ թէ ան անգամ մը մերժած էր սեղմել Ագարճալըի ձեռքը եւ յիշեցուց անոր խօսքը։ Տէվէճեան անմիջապէս ժխտեց եւ ըսաւ որ ինք այդպիսի բան չի յիշեր, այդպիսի բան կարելի ալ չէ, քանի որ ինք շատ անգամ սեղմած է ոճրագործներու ձեռքը, եւ թէ քիչ առաջ իսկ իրեն օգնական հանդիսացող թրքուհիի մը ո՛չ միայն ձեռքը սեղմած, այլ անոր այտերէն համբուրած է։

Տէվէճեանի այս անակնկալ պատասխանին դիմաց Ր. Մուհթար յիշեցուց Թուրքիա գալու հրաւէրը։ Տէվէճեան պատասխանեց որ ինք արդէն քանիցս Թուրքիա եկած է եւ դարձեալ կրնայ գալ, այդ մասին որեւէ կանխակալ կարծիք չունի։

Րէհա Մուհթար եւ Պիւլէնտ Ագարճալը յիշեցուցին ԱՄԱԼԱ-ի շրջանի թուրք զոհերը, նաեւ այն պարագան, թէ Տէվէճեան պաշտպանած էր ԱՍԱԼԱ-ի ահաբեկիչները։ Տէվէճեան պատասխանեց որ Ֆրանսայի մէջ փաստաբանի պաշտօնը սուրբ պաշտօն է եւ փաստաբանը պարտի դատարանին առջեւ պաշտպանել ո՛եւէ մէկը. ինք ԱՍԱԼԱ-ի ամբաստանեալներու կողքին հանրապետութեան նախագահներ ալ պաշտպանած է իր ասպարէզին մէջ։

Ագարճալը հարց տուաւ թէ Տէվէճեան ի՞նչ կը մտածէ սպաննուած 60 թուրք դիւանագէտներու մասին։ Ֆրանսահայ երեսփոխանին պատասխանը բաւական կնճռոտ էր, սակայն ան գիտել կուտար որ նոյն յուզումները կարելի էր ցոյց տալ նաեւ տեղահանութեան ընթացքին մահացած հարիւր հազարաւոր Հայերու մասին։ Այստեղ, Ագարճալը եւ Մուհթար Տէվէճեանը ամբաստանեցին խուսափողական պատասխան տալու մեղադրանքով, ապա հարց տուին թէ ան ի՞նչ փաստ ունէր ցեղասպանութեան պնդումները պաշտպանելու համար։ Տէվէճեան այստեղ եւս հակայարձակումի անցաւ եւ ըսաւ որ ինք իր փաստերը գտած է ո՛չ թէ ուրիշներու արխիւներուն մէջ, այլ թուրք դատարաններու մօտ, քանի որ թուրք դատարանն էր որ էնվէր եւ Թալաթ փաշաներուն եւ անոնց գործակիցներուն մահապատիժ վճռած էր այդ շրջանին գործուած ոճիրներուն համար։

Ագարճալը եւ Մուհթար յիշեցուցին տեղահանութեան ընթացքին Օսմանեան իշխանութիւններու այն հրահանգը թէ պիտի պաշտպանուէին Հայերու կեանքի ապահովութիւնն ու կիներու պատիւը, եւ այլն։ «Ցեղասպանութիւն ի գործ դնող պետութիւն մը այսպիսի հրահանգնե՞ր կուտայ», հարց տուաւ Մուհթար։ Տէվէճեան պատասխանեց որ ատիկա ուղղակի «քամուֆլաժ» էր, այսինքն քօղարկում։ Այս պատասխանը մեծ զայրոյթ պատճառեց Ագարճալըին, որ շարունակեց մեղադրանքներ տեղացնել Տէվէճեանի եւ Ֆրանսացի երեսփոխաններու գլխուն։ Երբ խօսք եղաւ Թուրքիոյ Հայերուն մասին, Տէվէճեան ըսաւ որ ամբողջ աշխարհ կը ճանչնայ ցեղասպանութիւնը, միայն Թուրքիոյ խեղճ Հայերն են որ չեն ճանչնար ցեղասպանութիւնը։

Ագարճալը ըրաւ հետաքրքրական վերլուծում մը եւ յիշեցուց որ Իսրայէլի հիմնումէն վերջ հարիւր հազարաւոր Հրեաներ Իսրայէլ գացած էին եւ բարձրացուցած էին նորահաստատ երկրին բնակչութեան թիւը։ Հայերը ինչո՞ւ նոյնը չեն ըներ եւ Հայաստան չեն երթար, փոխանակ արտօնելու որ Հայաստանցիները խոյս տան իրենց երկրէն։ Ֆրանսայի Հայերը ինչո՞ւ Հայաստան չեն երթար, հարց տուաւ Ագարճալը։ Փաթրիք Տէվէճեան տուաւ անակնկալ պատասխան մը. «Դուք Հայերը Թուրքիայէն վռնտեցիք, հիմա ալ կ'ուզէք զանոնք Ֆրանսայէն ու Ամերիկայէ՞ն վռնտել։ Բայց ձեր ուժը չի բաւեր այդպիսի բանի մը»։

«ՍԻ ԷՆ ԷՆ – ԹԻՒՐՔ»Ի ՅԱՅՏԱԳԻՐԸ

«Սի Էն Էն – Թիւրք» հեռատեսիլի կայանի «Էյլիսի տոլըուսու» յայտագրի հանդիսավար, լրագրող Թահա Աքեօլի հիւրն էր հայկական նիւթերու վրայ մասնագիտացած պատմաբան՝ փրոֆ. Իլպէր Օրթայլը։ Երկուքը աւելի քան կէս ժամ զրուցեցին հայկական ցեղասպանութեան նիւթի եւ Օրթայլըի վերջին գիրքերու մասին։ Օրթայլը կը մեկնէր այն տեսակէտէն, թէ աշխարհի վրայ չկան երկու ուրիշ ազգեր ալ, որոնք այնքան իրարու նմանին, որքան իրարու կը նմանին Թուրքերն ու Հայերը։ Եթէ կրօնքի տարբերութիւն չըլլայ, կարելի չէ զանոնք իրարմէ զանազանել։ Հայերը իրենց ապրած տեղւոյն մարդոց յարմարելու եւ անոնց հետ նոյնանալու բացառիկ յարմարութիւններ ունին։ Օսմանեան շրջանին ալ Հայերը միշտ վարկ վայելած են, որովհետեւ աշխատասէր եւ շինարար մարդիկ են եւ միշտ ալ իրենց նպաստը բերած են Օսմանեան շրջանի ապրումներուն։ Այնուհետեւ, Օրթայլը վերլուծեց ազգայնական զգացումներու զարթօնքով սկսած շրջանը, որուն զոհ գացին Հայերը։ Ամբողջ յայտագրի ընթացքին ընդհանրապէս կրկնուեցան մեզի ծանօթ հարցերն ու վերլուծումները։

ԹԻ ՎԷ – 8-Ը Ի ՄԻ ՀԱՒԱՔԵՑ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ

Երէկ գիշերուան ամէնէն հետաքրքրական եւ յուսադրիչ յայտագիրն էր հեռատեսիլի «Թի Վէ – 8» կայանէն սփռուած յայտագիր մը, որուն հանդիսավարն էր գասախօս մը, Ճիհատ Շէնէր, որ ի մի բերած էր զանազան համալսարաններու երիտասարդ երկսեռ ուսանողներ։ Հանդիսավարը շատ կակուղ, հայրական մերձեցումով եւ շինիչ մթնոլորտի մէջ խօսեցուց երիտասարդները, որոնց միջեւ կային հայ մանկամարդուհիներ եւ երիտասարդներ ալ, որոնք էին՝ Գարին Գարագաշը, Մարալ Պալըմօղլու, Արի Հէրկէլ եւ Սեւան Աթաօղլու։ Ամբողջ յայտագրի տեւողութեան, երիտասարդները հայկական նիւթի մասին արտայայտուեցան զարմանալի հասունութեամբ, առողջ մտածելակերպով, մանաւանդ առողջ հոգեբանութեամբ։ Թուրք երիտասարդներէն ոմանք հիանալի վերլուծումներով արտայայտեցին այնպիսի գաղափարներ, որոնք շատերու կողմէ ի զուր կը փնտռուին փորձառու եւ պատասխանատու քաղաքագէտներու մօտ։ Բազմաթիւ երիտասարդներու կողքին այստեղ շնորհաւորելի էր հրապարակագիր եւ բանաստեղծուհի՝ Գարին Գարագաշը, որ թէեւ չմտաւ գործնական թելադրութիւններու մէջ, սակայն շատ յաջող կերպով պատկերացուց իր թուրք եւ հայ դիմադծութեան հոգեբանական երեսակները։

Յայտագրի ընթացքին կը ստացուէին նաեւ ելեկտրոնիկ նամակներ, որոնք եւս մէկ կողմէ կը զօրակցէին երիտասարդներու կողմէ արծարծուած նիւթերուն, միւս կողմէ կը շնորհաւորէին անոնց հասուն կեցուածքն ու եղբայրական մտածելակերպը՝ մէկզմէկու նկատմամբ։ Կը կրկնենք որ այս յայտագիրը երէկ գիշերուան ամէնէն հետաքրքրական յայտագիրն էր իր ամբողջութեան մէջ եւ մեզք որ երբեմն չկրցանք հետեւիլ կատարուած բոլոր խօսակցութիւններուն, որովհետեւ միաժամանակ կը հետեւէինք Ալի Գըրճայի յայտագրին։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ
Ի ԽՆԴԻՐ ԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽՂՃԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Թատերգութիւն երկու արարով – հայերէն
ֆրանսերէնի թարգմանուած Իսի–լէ–Մուլինոյի մէջ

Հեղինակ՝ Հովիւ ՄԱՐԿՈՍ ՎԷՔԻԼԵԱՆ
Պատրաստեցում եւ բեմադրութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՔԷՕՇԿԷՐԵԱՆ-ի

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 23 ժամը 20.30-ին
Ալֆորվիլի Վոլթէր սրահը

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մարտ 8, ժամը 20.30-ին
Իսի–լէ–Մուլինոյի «Օտիթորիոմ»ին մէջ

Տոմսերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.

Տեղեկութեանց եւ տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել՝
— ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ 01. 48. 93. 99. 88
— ԻՍԻ–ԼԷ–ՄՈՒԼԻՆՈ՝ 01. 47. 36. 02. 50

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10
Տօն Սրբոցն՝ Սարգսի Զօրավարին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ Զորեքտասան զինուորացն։
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville a le plaisir de vous inviter à la **Conférence — Débat**

«LES BENEFICES D'UNE EDUCATION BILINGUE»

par GILBERT DALGALIAN
Docteur en linguistique

le Vendredi 9 février à 20 heures 45
à l'occasion de la parution de son ouvrage :

«Enfances plurilingues — Témoignages pour éducation bilingue et plurilingue»

«...Tout enfant devenu bilingue dans une ambiance d'affectivité positive acquiert par là-même la capacité d'apprendre d'autres langues avec aisance et rapidité...»

L'auteur dédicacera son livre

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille

LA COMMISSION FOI ET TRADITIONS ARMENIENNES
dans le cadre d'une série de rencontres
« LOUSSAVORTCHI LESSARANE »
(Atelier «St. Grégoire l'Illuminateur»)
propose sa conférence - débat n° 7 sur le thème

Les fêtes religieuses du mois de février

avec le Rév. Père Zadik AVEDIKIAN
Recteur de la Cathédrale
* en français

Jeudi 8 février à 19 heures
dans la salle «A. Tcherpachian»
339, avenue du Prado,
13008 Marseille

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section **ARAXE** de Lyon-Villeurbanne
vous invite à son

GRAND BAL

animé par l'Orchestre GUMRI & son chanteur ARCHAG
venus spécialement d'Arménie
et la participation du célèbre violoniste
ALEXANDRE CHIRINIAN
le 9 février à partir de 20 heures
au Centre Culturel &de la Vie Associative
234, cours Emile Zola, 69100 VILLEURBANNE

Bar & Buffet de spécialités arméniennes
Entrée : 100 F

Réservations :
— **M.C.A. Villeurbanne :**
04.78.26.28.71 (du mardi au samedi);
04.72.35.15.86 (en soirée).

Section ASTRIG organise une

SOIREE CABARET DANSANTE

AU PROFIT DE SON ECOLE HEBDOMADAIRE
Animée par **Jacky NERCESSIAN**
et la F.R.A. NOR SEROUND
avec lancement de jeunes talents arméniens
Samedi 10 février à partir de 21h 30
à l'Espace «Charles Aznavour»
5, rue Paul Vaillant-Couturier —
95400 ARNOUVILLE-LES-GONESSE
Renseignements & Réservations :
☎ **01.39.85.39.54/01.39.90.63.89** (le soir)

ԼՈԹՕ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակախաղ մը
C. A. Q. — Boulevard Denis Papin, 13015 MARSEILLE
Կիրակի, Փետրուար 11, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին բազմազան գեղեցիկ սարքաններով։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7
MERCREDI
7 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.097
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
76e ANNEE — N° 20.097

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՇՈՏ ՍԱՖԱՐԵԱՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Փետրուար 1-ին, Երեւանի մէջ ձերբակալուած է Ուժանիւթի նախկին նախարարը՝ Աշոտ Սաֆարեան (1991 – 1997): Կը մեղադրուի ուժանիւթի չահագործման համար 1992-էն 1999-ի շրջանին: Ներկայիս Արմէքսպըլը գըմփէնիի տնօրէններու ժողովի նախագահն էր:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 5 / 6)

Շ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ, Ա. ՍԱԴՈՅԵԱՆ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՀԱՄԱԽՈՀՆԵՐԸ ԿԸ ՀԵՌԱՆԱՆ ԱԺՄ-ԷՆ

Փետրուար 4-ին, Ազգային Ժողովրդավարական Միութեան (ԱԺՄ) վարչութեան ընտրութիւններէն յետոյ Շաւարշ Քոչարեան, Արշակ Սադոյեան, Վահէ Վարսանեան, Վարդան Պօղոսեան եւ 20-է աւելի իրենց համախոհներ որոշած են հեռանալ ԱԺՄ-էն ու կազմել Ազգ. Ժողովրդավարական Կուսակցութիւն (ԱԺԿ): Ըստ Շ. Քոչարեանի նոր կուսակցութեան գաղափարախօսութիւնը, նպատակները ու ծրագիրները կ'ըլլան անոնք որոնք ԱԺՄ-ինն էին, նախքան նահանջը: Լրագրողներուն շեշտած է թէ, սակայն մինչեւ նոր ընտրութիւնները կը պահպանեն իրենց ներկայի դիրքերը ԱԺՄ շարքերուն, հետեւաբար կը մնան նաեւ ԱԺՄ խորհրդարանական խմբակցութեան անդամներ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐԸ ԿՐՆԱՆ ԿՐԿԻՆ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼ ԹՐՔԱԿԱՆ ՕԴԱՅԻՆ ՏԱՐԱԾՔԸ

«Հայկական Աւիաուղիներ»ու Փետր. 2-ի Երեւան – Աթէնք – Երեւան թռիչքը ջնջուած էր, երկրին օդային տարածքը չարտօնելու Թուրքիոյ որոշումին հետեւանքով («Յառաջ», Փետրուար 6): Հայաստանի քաղաքացիական օդուժի գլխաւոր վարչութենէն «Արմէնփրէս»ին հաղորդած են թէ Փետրուար 6-էն Հայկական օդանաւերը կրկին կը կտրէին Թրքական օդային տարածքը, Թրքական իշխանութիւններուն արտօնութենէն ետք:

ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Աշխատանքի այցելութեամբ Հայաստան գացած է ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան: Հանդիպումներ ունեցած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի, վարչապետ Ա. Մարգարեանի եւ Ազգային Ժողովի նախագահ Ա. Խաչատրեանի հետ: Խօսակցութեանց նիւթ եղած են ներքին եւ արտաքին քաղաքական խնդիրներու վերաբերող կարգ մը հարցեր, տեղի ունեցած է միտքերու փոխանակում՝ համագործակցութեան զարգացման հեռանկարներու շուրջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ՁՕՐԱՎԻԳ

Փետրուար 5-ին, Հայաստանի Ազգային Ժողովի երեսփոխանները ստորագրութիւն հաւաքած են ի պաշտպանութիւն Մարտ 22-ի գործի գլխաւոր մեղադրեալ՝ Սամուէլ Բաբայեանի: ԼՂՀ Նախագահ Ա. Ղուկասեանի ուղղուած դիմումին մէջ կասկած յայտնուած է ինչ կը վերաբերի ահաբեկչութեան Ս. Բաբայեանի մասնակցութեան պնդումին: Օրուան վերջաւորութեան 50-է աւելի երեսփոխաններ ստորագրած էին դիմումնագիրը, որ կը յանձնուէր Ա. Ղուկասեանի:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2

ԳԼԽԱՒՈՐ ՆԻՒԹԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԻՐՔԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԱԼԻ ԳԸՐՃԱՅԻ ՅԱՅՏԱԳԻՐԸ

Փորձառու, համակրելի հանդիսավար Ալի Գըրճա, որ «Սիյասէթ Մէյտանը» յայտագիրներու ընթացքին, զանազան նիւթերու մասին այնքա՜ն հարուստ մտապաշար ունենալով հանդերձ, երբեք կարծիք չի յայտներ եւ կը պահէ իր բացարձակ անկողմնակալութիւնը, երէկ եւս

(Շար.ը Դ. էջ)

«ADN»-Ի ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԷՐԶՐՈՒՄԻ ԹՈՒՐՔ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Էրզրումի քաղաքապետարանը, փաստաբանական կաճառը եւ համալսարանը որոշած են միասնաբար կատարել հիւսկէններու «ADN» փորձաքննութիւններ՝ հաստատելու համար ազգականական կապերը շրջանի գիւղերուն մէջ վերապրողներուն եւ այն զոհերուն, որոնք թիրախ եղած են Հայերու կոտորածներուն: Քաղաքապետը՝ Տերեա Քաարըօղլու նշած է թէ Ա. աշխարհամարտէն ետք Հայերը քաղաքին եւ գիւղերուն մէջ հաւաքական բազմաթիւ ջարդերու ձեռնարկած են եւ ներկայիս Ֆրանսական Խորհրդարանին ընդունած օրէնքը մեծ վրդովում պատճառած է շրջանի բնակչութեան ու ստացած են բողոքի բազմաթիւ նամակներ, ինչ որ զիրենք մղած է այս քայլը առնելու ջրելու համար հայկ. պնդումները:

ԹՈՒՐՔ ՊԱՏՄԱԲԱՆՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ «ՅԱՅՏՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

Եուսուֆ Հալաչօղլու Թուրքիոյ պատմաբաններու ընկերակցութեան նախագահն է: Ան կը պնդէ որ 1915-ին զոհուած են միայն 56 հազար 610 Հայեր, եւ ոչ թէ 1.5 միլիոն, ինչպէս կը յայտարարեն Հայերը: Իր «ուսումնասիրութեան» համաձայն, այդ տարիներուն 438.758 Հայեր տեղահանուեր են ռուսական բանակին Հայերու աջակցութիւնը չէզոքացնելու նպատակով. անոնցմէ 382.148-ը ապահով հասեր են այլ բնակավայրեր. պատմաբանին համաձայն շուրջ 10 հազար Հայեր սպաննուեր են տարբեր աւազակախումբերու կողմէ եւ ոչ թէ՝ պետութեան: Երեսուն հազարն ալ մահացեր է հիւանդութիւններէ, իսկ մնացեալ 16 հազարը անհետացեր է Եւրոպա եւ ԱՄՆ: Եզրակացնելով, Ե. Հալաչօղլու կ'ըսէ թէ յիշատակուած 56 հազարէն աւելի ոչ մէկ Հայու սպանութիւնը կարելի է փաստել որեւէ ապացոյցով: Միանգամայն, խստօրէն կը քննադատէ անոնք որոնք Ֆրանսան կը դատապարտեն Ալժերացիներու ցեղասպանութեամբ, յիշեցնելով որ այդ օրերուն Թուրքիա կ'աջակցէր Ֆրանսայի պայքարին:

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԱՐԱՆԸ ԿՐԱԿՈՑՆԵՐՈՒ ԹԻՐԱԽ

Շաբաթէն Կիրակի գիշերը (Փետրուար 3 / 4) անծանօթ մը վեց փամփուշտ արձակած է Պոլսոյ Ֆրանսական Հիւպատոսարանին վրայ, նախքան ձերբակալուիլը: Ա – էՖ – Փէ գործակալութեան Պոլսէն կատարած դիւանագիտական աղբիւրով լրատուութեան մէջ նշուած է թէ յանցագործը զինով վիճակի մէջ կատարած է արարքը: Անատոլու գործակալութիւնն ալ հաղորդած է թէ նոյն անձին տան խուզարկումին յայտնաբերուած են երեք նռնակ եւ հիւպատոսարանին յատակագիծը, աւելցնելով որ ան անդամ է իսլամ երիտասարդական շարժումի մը:

COMITE DU 24 AVRIL

REGROUPEMENT DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

COMMUNIQUE

Bienvenue au Président Kotcharian

Le Président de la République d'Arménie, Monsieur Robert Kotcharian sera reçu par la France, du 12 au 16 février 2001, dans le cadre d'une visite d'Etat.

Il s'agit d'un événement exceptionnel dans l'Histoire de l'Arménie. En effet, pour la première fois, le Président arménien est accueilli en visite d'Etat, ce qui implique un protocole très important et la décoration des Champs-Elysées par les drapeaux arménien et français. Ainsi, intervenue dans une période particulièrement importante, cette visite marque de son sceau indélébile l'Amitié Franco-Arménienne.

Le Président Kotcharian arrivera sur l'Esplanade des Invalides en hélicoptère depuis Orly le 12 février 2001 entre 15h15 et 15h30. Soyons très nombreux à l'accueillir.

Regroupement des organisations arméniennes de France, le Comité du 24 Avril souhaite qu'un accueil très chaleureux soit réservé au Chef de l'Etat Arménien. Il est donc absolument nécessaire que chaque Arménien puisse être présent, le 12 février 2001, entre 15h15 et 15h30, sur l'Esplanade des Invalides, lieu prestigieux, pour souhaiter la bienvenue au Président Kotcharian et à la délégation officielle qui l'accompagne.

Soyons nombreux et solidaires; l'heure est à l'union de toutes les forces, à l'union de tous car nous devons toujours préserver ce qui nous est le plus cher, en France et en Arménie.

Paris, le 2 février

ՏԱՐԱԿԱՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ԷՔԻՒՄԷՆԻՔ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ ԱՐԱՄ Ա. ՁՈՒԶԵՐ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԼ ԲՌՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պերլին գումարուած է, առաջին անգամ ըլլալով, Եկեղեցիներու Էքիւմէնիք Խորհուրդի (ԵԷԽ) «Կեդր. Կոմիտէ»ի նիստը Յունուար 29-էն Փետրուար 5: Կեդրոնական Կոմիտէն «Խորհրդարան»ն է կազմակերպութեան մը, որ ծնունդ առած է 1948-ին եւ կը համախմբէ 342 բողոքական, անկլիքան, մեթոտական, օրթոտոքս եւ այլն եկեղեցիները:

Պերլինի այս ժողովին բուն նպատակն էր համաշխարհային կոչ մը, ԵԷԽ-ի կողմէ, հաստատելու համար «բռնութիւնը յաղթահարելու տասնամեակ մը», այսինքն մեծ արշաւ մը պայքարելու համար պատերազմին եւ օտարատեացութեան դէմ Եւրոպայի մէջ: Այս նիւթին շուրջ խոր տարակարծութիւններ ծագած են գլխաւորաբար ճնշումին «դիմադրող»ներու կողմնակիցներուն, որոնք կ'արդարացնեն բիրտ ուժը որպէս «վերջին միջոց» եւ գերմանական եկեղեցիներու խաղաղապաշտ խմբակցութեանց միջեւ: Խորհուրդին նախագահը՝ Արամ Ա. Կաթողիկոս ըսած է. – «Չենք կրնար դատապարտել բռնութիւնը, երբ ոչ – բիրտ բոլոր միջոցները ձախողած են»: Կաթողիկոսը չի կրնար դատապարտել պաղեստինեան բիրտ ուժը: Այս դիրքորոշումը գերմանական անմիջական հակազդեցութեան բախած է: Գերման Աւետարանական Եկեղեցւոյ կին եպիսկոպոսը՝ Մարկոթ Քէսմանի համար Աստուածաշունչին մէջ ոչինչ կայ, որպէս վերջին միջոց, որ բռնութիւնը արդարացնէ:

Այս «տասնամեակը» սկսած է Փետր. 3-ին զանազան ցոյցերով եւ հանդիսաւոր պատարագով մը Պերլինի եկեղեցիի մը մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ 10–ՐԴ ԹԱՂԱՄԱՍԻ (ուր կը գտնուի «Յառաջ») թղթատարը գործադուլի մէջ է 10 օրէ ի վեր, այդ պատճառաւ ալ «Յառաջ» ոչ նամակ եւ ոչ ալ թերթ կը ստանայ: Շարժումը պիտի շարունակուի: Պահանջները կը վերաբերին աշխատողներու փոքր թիւին եւ աշխատանքի ծանրութեան 35 ժամերու գործադրութեան հետեւանքով:

Ա. ՍԻՐՎԷՆ, Փետր. 5-ին Գերմանիա կը մնար, բայց հաւանական էր որ Փետր. 6-ի իրիկունը յանձնուի Ֆրանսական իշխանութեանց եւ Փարիզ փոխադրուի: Ֆրանսական զինուորական օդանաւ մը կը սպասէր Ֆրանքֆուրթի օդակայանը, թէեւ անկարելի չէր նկատուեր որ ընթացիկ թռիչքով մը ճամբորդէ: Մերժած էր պատասխանել գերման դատաւորներուն:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ղպտի համայնքը շատ մտահոգ է, որովհետեւ Քոշէշի ջարդին պատասխանատուները թեթեւ պատիժներու դատապարտուեցան: 2000 Յունուարին է որ շուրջ 20 Ղպտիներ սպաննուած էին Բարձր-Եգիպտոսի այդ գիւղին մէջ: Ամբաստանեալներէն չորսը մէկէն տասը տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան եւ 92 ուրիշներ անպարտ արձակուեցան: Ղպտի կրօնաւորները կը գտնեն որ այս «չափաւոր» պատիժները կրնան քաջալերել մահմետականները որ նոր սպանութիւններու ձեռնարկեն քրիստոնեայ փոքրամասնութեան դէմ:

ՍԻԲԻՐ Ե ՏԱՅՐԱԳՈՅՆ-ԱՐԵՒԵԼՔ տիրող սաստիկ ցուրտը եւ ուժանիւթի տագնապը պատճառ եղած են, որ Ռուսաստանի երկու անձնաւորութիւններ՝ Ուժանիւթի նախարարը՝ Ա. Գավրին և շրջանի կառավարիչը՝ Նազդրատենկօ հեռանան իրենց պաշտօններէն: Առաջինը պաշտօնազրկուած է Պուտինի կողմէ, երկրորդը հրաժարած է: Այս վերջինը չէր կրցած արդէլք ըլլալ որ Վլատիվոստոկի բնակիչները զրկուին ելեկտրականութենէ եւ ջերմութենէ՝ 0-էն վար 27 աստիճան ցուրտին:

ՇՎԱՐՆԱՁԷ չէ բացառած, Փետր. 5-ին, որ Վրաստան «չէզոք երկիր» մը դառնայ, խնդրոյ առարկայ ընելով հաւանական անդամակցութիւն մը ՕԹԱՆ-ի, Մոսկուայի ճնշումին տակ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մեթրոյին մէջ թեթեւ պայթում մը տեղի ունեցած է Բիելօրուսկայա կայարանը, Փետր. 5-ին: Ինը վիրաւոր կայ:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԲԱՆՏԵՐՈՒ բնակչութեան 22,4%-ը օտար է եւ կէսը՝ Մաղրէպէն: Այս թիւերը տրուած են Արդարադատութեան նախարարութեան կողմէ:

ԺԱՆ ՏԱՎԻ, ծանօթ դերասանը մեռաւ 87 տարեկանին: Համբաւը ծագած էր 1944-ին, երբ Գրէոնի դերը կը կատարէր Ժան Անույի «Անթիգոնոս»ի թատերգութեան մէջ: 1950-էն 57 անգամ էր Գոմետի – Ֆրանսեզի ընկերակցութեան: Դեռ անցեալ շաբթու կը խաղար Փարիզի Նոր-Ուէյոթ թատրոնը:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԸՆԴԱՄԷՆԸ 1700

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Անցեալ տարի ամրանը, մինչ մենք նախապատրաստութեան մէջ էինք՝ 2001-ին տօնելու Հայաստանում քրիստոնէութեան պետական կրօն հռչակման 1700–ամեակը, Վրացիները միայն իրենց յայտնի սկզբնաղբիւրից յանկարծ «տեղեկացան», որ 2000 թուականին «լրանում է» Վրաստանում քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակման «1700–ամեակը»: «Տեղեկացան» եւ յաջս բազմաթիւ երկրներից (բացառեալ Հայաստանը) հրաւիրած ներկայացուցիչների ու միջազգային լրատուամիջոցների՝ տօնեցին «իրենց 1700-ամեակը»:

Իսկ մենք մերն սկսում ենք տօնել նրանցից մէկ տարի անց...

Ամէն մի ուրացութիւն պատժւում է: Եւ ահա, մենք եւս պատժուած ենք: Վըկայ է Աստուած, վկայ են միջնադարեան հայ եւ օտար պատմագիրները, որ քրիստոնէութիւնը Հայաստանում պետականօրէն ընդունուել է ամէնաուշը 35 թուականին, Աբգար Թագաւորի եւ Թադէոս Առաքեալի ձեռօք: (Քիչ անց, քրիստոնէութեան տարածման գործում Թադէոս Առաքեալին իր զօրակցութիւնն է բերում Հայաստան ժամանած Բարդուղիմէոս Առաքեալը): 2000 թուականին լրացաւ այս փառաւորագոյն պատմական իրադարձութեան 1965-ամեակը, եւ մենք մնացինք Զաքարիայի պապանձումն առած...

Աբգար Թագաւորի մեղքը չէ, որ նրա մահից յետոյ Հայոց երկրում քրիստոնեաների ջարդ եղաւ, եւ հեթանոսութիւնը վերականգնուեց: Դա ժամանակաւոր տեղատուութիւն էր: Քրիստոնէութեան ոգին չէր նահանջել, եւ մակընթացութիւնը նորից պիտի գար՝ արդէն 3-րդ եւ 4-րդ դարերի սահմանագծին, Տրդատ Մեծի եւ Գրիգոր Լուսաւորչի անմահ գործունէութեամբ: Փաստօրէն, 301 թուականին Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պաշտօնապէս ոչ թէ ընդունուեց, այլ վերականգնուեց, վերահաստատուեց: Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կանթեղի լոյսի ներքոյ յարատեւած քրիստոնէութիւնը եղաւ եւ մնաց ամենազօր ոգին հայ ժողովրդի եւ Հայաստան աշխարհի:

1992-ին, հրամանաւ Տ. Տ. Վազգէն Ա. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց, հրատարակուեց «Հայրական Խօսք Հայ Ժողովուրդին» խորագրով փոքրիկ, սակայն մեծախորհուրդ գրքոյկը: Այդ գրքոյկով Վազգէն Ա. եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսները հայ ժողովրդի առջեւ պարզում էին իրենց մտածումները այն կապակցութեամբ, որ «Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան հռչակումից յետոյ եւ մեր հայրենիքում ստեղծուած ազատութեան պայմանների բերումով՝ Հայ եկեղեցու առաքելութիւնը նոր ուղղութիւն, նոր ընթացք եւ շեշտուած կարեւորութիւն ստացաւ» (էջ 1):

Իրենց խորիմաստ վերլուծումների ու յորդորների շարքում, երկու Հայրապետները յատուկ ուշադրութիւն էին հրաւիրում պատմական այն պարագայի վրայ, որ Հայաստանում քրիստոնէութիւնն ընդունուած է շուրջ 2 հազարամեակ առաջ: Նրանք գրում էին. «Հայաստանը քրիստոնէացած երկիր է, շուրջ երկհազարամեայ քրիստոնէաշունչ կեանքով, քրիստոնէատիպ նկարագրով ու քրիստոնէադրոշմ մշակոյթով թրծուած» (էջ 6): «Շուրջ երկու հազար տարիներ քրիստոնէութեան լոյսը վառ է պահուել այս երկրում, հակառակ յաճախակիօրէն նրա վրայ փոթորկած մրրիկներին» (էջ 7):

Սա, ըստ էութեան, հայրենիքում հընչող նոր խօսք էր Հայաստանում քրիստոնէութեան ժամանակի վերաբերեալ: Մինչ այդ, Հայաստանում քրիստոնէութեան վաղեմիութեան մասին ասուել էր «շուրջ 1700–ամեայ» կամ, լաւագոյն դէպքում, «1700 տարիներէ ի վեր»: Ակամայ մնալով խորհրդային պատմագիտութեան սկզբունքների շրջանակում, Վազգէն Վեհափառ 1988 թուականին նախաձեռնել էր ներկայիս 1700-ամեակի միջազգային չափանիշով տօնակատարումը: Բայց ահա, նոր՝ Անկախ Հայաստանի պայմաններում հնարաւորութիւն էր ընձեռուել ամբողջութեամբ, իր բովանդակ հնութեամբ վեր հանելու պատմական ճշմարտութիւնը. «Հայրական խօսք Հայ Ժողովրդին» գրքոյկի մէջ 1700–ամեակի մասին ոչ մի յիշատակում չկայ, շեշտուած են Հայաստանում քրիստոնէութեան շուրջ երկու հազար տարիները:

Բնականն այն կը լինէր, որ իշխանութիւնները եւ պատկան մարմինները լըսէին, ըմբռնէին երկու Հայրապետների յոյժ կարեւոր ակնարկը եւ վերանայէին ու ճշդէին Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պաշտօնապէս ընդունուած լինելու ժամանակի հարցը: Սակայն «առաջատար» պատմաբանները յամառեցին, եւ վերանայում տեղի չունեցաւ: Այդ յամառութեան ցայտուն արտայայտութիւններից մէկն էլ 2000 թուականին հրապարակ իջած 5-րդ դասարանի «Հայոց պատմութիւն» դասագիրքն է, որը արդի մեր պատմագիտութեան վերջին ճիչն է...

Հայաստանում քրիստոնէութեան պաշտօնական ընդունման ժամանակի խնդիրը սերտօրէն առընչւում է ինչպէս քաղաքակրթութեանը, նոյնպէս եւ պետականութեանը վերաբերող ընդհանուր խընդիրներին: Երեւոյթն այնքան կարեւոր է, որ ժամանակագրական որեւէ բացթողում ազգային արժէքի կորուստ է: 35 եւ 301 թուերի միջեւ 266 տարուայ տարբերութիւն կայ: Դա հսկայական ժամանակահատուած է եւ պատմական իրողութեանը, ժողովրդի կեանքում շրջադարձային հանդիսացած երեւոյթին տալիս է անհամեմատ աւելի մեծ տեսակարար կշիռ:

Միաժամանակ յոյժ կարեւոր է եւ այն հանգամանքը, որ պատմականութեան ճշմամբ վերականգնւում են իրադարձութիւնների միջեւ գոյութիւն ունեցած տրամաբանական ու պատճառակցական բոլոր կապերը: Այդ կապերի բացակայութեամբ, արդի պատմագիտութիւնը լի է հարցականներով. եթէ Աբգարը Քրիստոսի ժամանակակիցը չէր եւ նրան նամակ չէր գրել, եթէ Քրիստոսը պատասխան նամակով Աբգարին խոստում չէր տուել, ապա Թադէոս Առաքեալն ինչո՞ւ շտապեց Եդեսիա, եւ այլն:

Կայ անառարկելի, փառօք փառաւորեալ մի ճշմարտութիւն՝ այն պահից, երբ որ Փրկչական Նամակով Հայոց արքունիքում հնչեց Քրիստոսի կենդանի ու կենդանարար խօսքը, այդ պահից Հայոց Աշխարհի վրայ ծագեց քրիստոնէութեան լոյսի առաջին շողը:

Յոյն մեծանուն պատմագիր Եւսեբիոս Կեսարացին (260 – 339) իր «Պատմութիւն Եկեղեցւոյ» գրքում շարադրելով Աբգարի եւ Փրկչի նամակակցութեան ամբողջ պատմութիւնը, վկայում է, որ Եդեսիայի յիշատակարաններում այդ նամակները ինքն անձամբ տեսել է: Եւսեբիոս Կեսարացին իր վերոյիշեալ գրքում ամբողջութեամբ բերում է Յիսուսին գրած Աբգարի նամակը, ինչպէս նաեւ Աբգարին Յիսուսի գրած պատասխան նամակը՝ ասորերէնից թարգմանելով յունարէն:

Մովսէս Խորենացին էլ իր հերթին է վկայում, որ դրանք՝ այդ նամակները, նաեւ Աբգարի սուրհանդակ Անանի ձեռքով առած Փրկչի կենդանագիր պատկերը պահւում են Եդեսիայի դիւաններում, «մինչեւ ցայսօր ժամանակի»:

Բոլոր տուեալները կան՝ եզրակացնելու եւ համարձակաձայն բարբառով ասելու, որ Հայոց Թագաւոր Աբգարին գրած իր նամակով Քրիստոսն ինքն է կանխորոշել Հայաստանի քրիստոնէացումը:

Ո՞ր ժողովուրդն ունենար պատմական այս օրինակ դրուագներ, եւ անգիտանար դրանց:

Կարծես թէ կռահելով, թէ մի օր կարող են լինել նաեւ թերահաւատներ (մեր օրերի լեզուով՝ ամէնխտներ), Մովսէս Խորենացին Եդեսիայի յիշատակարանների մասին հարկ է համարել գրել. «Թող ոչ ոք չկասկածի, քանզի մենք ինքներս մեր աչքով տեսանք այն դիւանը»:

Եթէ մենք Եդեսիոյ դիւանի սրբանուէր յիշատակները չենք տեսել, դա նշանակո՞ւմ է, արդեօք, թէ պիտի չհաւատանք...

Յունուար 22, 2001

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

ԱՐԴԵՕՔ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՑԱԾ Է 1 ԹՈՒԱԿԱՆԸ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ԿԸ ՄԷԿՏԵՂԷ ԵՆԹԱԴՐԱԲԱՐ ԱՅԴ ՏԱՐԻՆ ՍՏԵՂԾՈՒԱԾ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳՈՐԾԵՐ:

«ԻՆԹԸՐՆԷՇԸՆԸԼ ՀԵՐԸԼՏ ԹՐԻԲԻՒՆ» ԹԵՐԹԻՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՔՆՆԱԴԱՏԸ՝ ՍՈՒՐԷՆ ՄԵԼԻՔԵԱՆ ԿԸ ՎԵՐԼՈՒԾԷ ԱՆՈՐՈՇՈՒԹԻՒՆԸ:

ՍՏՈՐԵՒ ԱՆՈՐ ՅՕԴՈՒԱԾԸ՝ ԱՄՓՈՓ ԳԻԾԵՐՈՒ ՄԷՋ.

Նոր տարին արդէն սկսած է, եւ մասնագէտներ տակաւին կը փորձեն գիտնալ, թէ աշխարհի ժողովուրդներն ու մշակոյթները ի՞նչ կ'ընէին Յ. Ք. առաջին թուականին: Ցարդ անոնք ոչինչ յայտնաբերած են: Արդիւնքը զերօ է, սակայն փնտռտուքը կը շարունակուի:

Ցարդ գոյութիւն չունի արուեստի գործ մը, որ կրէ Յ. Ք. առաջին թուականը: Նիւ-Եորքի Մեթրոփոլիթըն թանգարանին մէջ այս օրերուն տեղի կ'ունենայ ցուցահանդէս մը «Տը եիր ուան» վերնագիրով: Անիկա հնադարեան Արեւելքի եւ Արեւմուտքի արուեստներուն նուիրուած փառաբանութիւն մը կը թուի ըլլալ, քան թէ «առաջին տարուան» ընթացքին արտադրուած գործերու մէկտեղում մը:

Սակայն նոյնիսկ Հռոմէացիք փողփողուն ըրահանդերձներ չեն արտադրած առաջին թուականին: Պատմաբաններ կ'ըսեն, թէ ամէն պարագայի աշխարհը ըսկիզբ եւ վերջ չունի: Լաւատեսներ կ'ենթադրեն, թէ արուեստագէտներ որոշած են դադար առնել այդ թուականին, իսկ թերահաւատներ կը պնդեն, թէ հնադարեան աշխարհէն այսօրուան թանգարաններ հասած արուեստի գործերը յայտնաբերուած են անծանօթ պայմաններու մէջ, երբ մարդիկ շատ բան չէին գիտեր հին մշակոյթներու մասին, իսկ այսօր որեւէ ձեւով աւելի իրազեկ չեն: Սակայն քիչեր կը կասկածին, թէ պատմական թուականները առաւելաբար մօտաւոր ենթադրութիւններու վրայ հիմնուած են:

Իրօք, ոչ մէկ մասնագէտ պիտի համարձակէր ճշդել թուականը Իտալիոյ մէջ յայտնաբերուած եւ «յուլիո – քլաւտիոսեան» բացատրութիւնը կրող պրոնզէ դիմաքանդակի մը, որ մաս կը կազմէ ցուցահանդէսին: Սակայն մշուշը միայն Հռոմէական կայսրութեան սիրտը չէր պատեր: Կայսրութեան հիւսիսարեւմտեան տարածքները ամբողջութեամբ մըթութեան մէջ են: Գրեթէ ոչինչ գիտենք Կելտացիներու հաւատալիքներուն եւ անոնց արուեստի գործերուն նշանակութեան վերաբերեալ: Իսկ անոնց պատկանած թուականներուն փնտռտուքը ապարդիւն է: Կելտացի վարպետ մը պրոնզէ սուրի մը վրայ դրոշմած է մարդու մը կլոր դիմագիծը, որ հայեացքը ուղղած է դէպի անտեսանելի իրականութիւն մը: Ցուցադրուած գործը գերիշխող է եւ կը չփորէ ռոմանական քանդակագործութեան ոճին գալուստը: Սակայն անկարելի է ճշդել անոր ճշգրիտ թուականը:

Նոյնիսկ այդ ժամանակներու եգիպտական մեհենագրութիւնները, հակառակ իրենց մանուածապատ բնոյթին, բանալի տեղեկութիւններ չեն պարունակեր թուական մը ճշդելու համար: Յունական եւ հռոմէական տիրապետութիւններէ ետք իր վերջին շունչը քաշելով՝ եգիպտական արուեստը Յ. Ք. առաջին դարու սկիզբը կը շարունակէր արտադրել կենդանական աստուածներու եւ երանութեան մէջ ապրող փարաւոններու դիմագիծները պատկերող հարթաքանդակներ:

Ցուցադրութեան դրուած մոմիայի մը դաճէ դիմակը Յ. Ք. առաջին տարուան ամէնէն ուշագրաւ դիմանկարներէն է: Տխրութեան լուսաւոր գիտակցութիւն մը կը ծփայ անոր փակ շրթներուն վրայ, աղօտ ժպիտ մը ընդմէջէն: Յայտնի չէ, թէ ինչպիսի՞ դաւանանքէ ներշնչուած էր մարդկային կեանքի եւ անդենականի սեմին խորհրդածական այս վիճակը արտացոլացնող դիմանկարը: Եգիպտոս բազմաթիւ ազդեցութիւններու ենթակայ էր այդ տարիներուն:

Ցուցահանդէսին սրահներուն մէջ Հռոմի աղօտ պատկերը եւ Եգիպտոսի անորոշութիւնները այցելուն կ'առաջնորդեն դէպի հարաւային Արաբիոյ անթափանցելի ծովափները: Այսօրուան Եմէնի տարածքէն յայտնաբերուած խնկաման մը կը նմանի աստուածութեան մը նուիրուած կոթողին. անոր պարունակը կը բարձրանայ պատուանդանի մը վրայ, որուն ծայրը զարդարուած է Միջագետքէն փոխ առնուած խորհրդանիշներով: Խընկամանին ծայրը պատկերուած է լեռնային այծի մը գլուխը, որ հրաշալիք մըն է կենդանական բնարաններ ընդգրկող քանդակագործութեան մէջ: Սակայն խընկամանին թուականը եւ օգտագործուած բնախորհուրդներուն մեկնաբանութիւնը պարզապէս ենթադրութեան վրայ հիմնըւած են:

Միջագետքէն յայտնաբերուած 2000 տարուան բարձրաքանդակ մը կը պատկերէ շողշողափայլ դիմագիծով եւ բարձրաթռիչ յօնքերով կնոջ մը դիմանկարը: Արձանագրութեան մէջ կը յիշուի անուն մը, բայց ոչ մէկ թուական կամ ակնարկութիւն այն դաւանանքին, որուն պատկանած է գործը:

Իրանեան բարձրաւանդակին վրայ այդ տարին պարսիկ պարթեւները նոյնիսկ տեղեակ չէին Աղեքսանդր Մակեդոնացիի աւեր սփռող բանակներուն արշաւանքին: Պէտք յուսայինք, որ դէթ անոնք թուականներ արձանագրած ըլլային իրենց արուեստի գործերուն վրայ: Սակայն Յիսուսի ծննդեան առիթով նուէրներ ընծայաբերած երեք մոգերուն ենթադրեալ երկիրը նոյնքան պատուած էր մշուշով, որքան՝ երեք մոգերը իրե՛նք:

Պարսկական մշակոյթը կ'ընդգրկէր երկուութեամբ յատկանշուած հաւաքական ինքնութիւն մը: Հելլենական ազդեցութիւնը պարթեւներու երկրին մէջ (կը տարածուէր այսօրուան Ուզբէկիստանէն մինչեւ Աֆղանիստան) ծնունդ տուած էր զուտ յունական ոճով քանդակներու: Այս յունական ոճով արուեստը աստիճանաբար փոփոխութիւններ կրած էր: Յ. Ք. առաջին տարուան ընթացքին պարթեւներու թագաւորութեան տարածքին ստեղծագործող արուեստագէտները, որոնք բարձրաքանդակներու կաղապարներ կը պատրաստէին դաճով, վստահաբար Յոյներ չէին: Արեւմտեան արուեստի այս փոխառութեան զուգահեռ կը շարունակուէր ժամանակի խորերէն գոյատեւած եւ արմատապէս տարբեր պարսկական արուեստ մը:

Քրիստոսի ծնունդէն տարիներ առաջ արիւնալի զոհաբերութիւնները փոխարինուած էին գինեձօններով: Արծաթէ եղջիւր մը, որուն ծայրը քանդակուած է կատուի մը մարմինը, կը յիշեցնէ, թէ գինին կը խորհրդանշէր զոհաբերուած արիւնը: Քրիստոսի ծնած տարին վստահաբար նման եղջիւրներ շինուած են: Սակայն կարելի չէ ստուգել, թէ որո՛նք շինուած են այդ տարին:

Հելլէնական մշակոյթը տարածուած էր մինչեւ Հնդկաստանի արեւելեան ծայրամասը, անճանաչելի փոխակերպումներով, Կալկաթայի հիւսիսային շրջանէն յայտնաբերուած կաւէ հարթաքանդակի մը ոճաւորուած շրջանակը իրագործուած է յունական ոճով: Ցուցահանդէսին առիթով հրատարակուած պատկերագիրքին մէջ հարթաքանդակին պատկերին կողքին նշուած է Ն. Ք. առաջին թուականը, ինչ որ «առաջին տարին» աւելի խառնուրդ կը դարձնէ:

Մէթրոփոլիթընի ցուցահանդէսը կազմակերպողները ի զուր փորձած են «առաջին տարուան» հետքերը փնտռել արեւելեան Ասիոյ խորերը, ուր ոչինչ գտած են: Ոչ մէկ պատմագէտ պիտի համարձակէր ըսել, թէ ո՛ր ժողովուրդը ստեղծած է Թայլէնտէն յայտնաբերուած պըրոնզէ ոլորապտոյտ պարունակը: Պատկերագիրքը կը բացատրէ, թէ անիկա շինուած է Յ. Ք. 300-էն Յ. Ք. 200-ի միջեւ եւ հաւանաբար խմիչք մը պարունակած է. սակայն անիկա նաեւ կրնայ իբրեւ կապարճ ծառայած ըլլալ: Ոչ ոք կը կասկածի, թէ արուեստի այս գործը անյայտութիւնը փառաբանող գեղեցիկ կոթող մըն է: Մինչ այդ «առաջին տարուան» փնտռտուքը կը շարունակուի:

«Ազդակ»

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ՃՈԹԹՕ ԵՒ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԸ

Համապարփակ ցուցահանդէս մը, որ կը ներրողէ Փատովա քաղաքի ոսկեայ ԺԴ. դարը, տեղւոյն զանազան վայրերուն մէջ բաշխուած: Ան կ'ընդգրկէ որմնանկարներ, տախտակի վրայ նկարներ, քանդակներ, մանրանկարներ, ոսկեգործութիւն: Կեդրոնական դէմքը Ճոթթոն է, Բ. Հազարամեակի բնապաշտ առաջին նկարիչը, որ դուռը բացաւ աւելի քան դար մը յետոյ կատարելագործուած Վերածնունդին: Ձեռնարկը սկսած է անցեալ Նոյեմբեր 26-ին եւ կը տեւէ մինչեւ յառաջիկայ Ապրիլ 29: Ան մեծ ցուցահանդէս մըն է, չարժուն տօնախմբութիւն մը, ուխտագնացութիւն մը. բայց մանաւանդ Հիւսիս-Արեւելքի ըմբոստութիւնը՝ Ֆիրենցէի դէմ:

Մանուէլա Կրասսի «Փանորամա»յի մէջ կը գրէ թէ երբ Սգրովէյնի Մատուռի որմնանկարները, Ճոթթոյի կողմէ իրագործուած, 1306-ին հանրութեան կը ներկայացուին, մեծ զմայլանք կը յառաջացնեն: Առաջին անգամ ըլլալով, միջնադարեան երկար դարերէ ետք, կը տեսնուէին իրական կերպարանքով նկարուած մարդիկ, որոնք միջոցին մէջ կը շարժին, խռնուած եւ խցաններու նման իրարու սեղմուած կերպարներ, ապրելէն փաթթարացած մարմիններ: Վիթթորիօ Զկարպի, ցուցահանդէսը յղացողը, որուն հետ Կրասսի հարցազրոյց մը կատարած է, դիտել կու տայ թէ ասիկա «բացարձակ նորութիւն էր բաղդատած բիւզանդական աւանդութեան յայտնողական տեսիլքին, որուն մէջ Աստուած աշխարհին կը յայտնուի՝ բայց անկէ անջատ: Մինչ այս պատկերումով Աստուած աշխարհին մէջ կը շրջի»: Զկարպիի համար, ԺԴ. դարու խնկական Ֆիրենցէն Փատովան եղած է եւ վերոյիշեալ Մատուռի Ճոթթոյի որմնանկարները՝ իտալական նկարչութեան «Աստուածային կատակերգութիւնը», սկիզբը նկարչութեան:

Զկարպի, իր դիտանկիւնը պարզելու համար, բաղդատական մը կ'ընէ: Կը շեշտէ թէ Փատովայի ցուցահանդէսը տեսակ մը հատուցում մըն է ընդդէմ Ֆիրենցէի փորձին, որ անցեալ ամառ Ճոթթօն մեծաշուք ցուցահանդէսով մը կը ներկայացնէր տեղւոյն կաճառին մէջ: Իրեն համար այդ ձեռնարկը անպատուելի չէր, բայց նեղ: Այցելուներու մեծ թիւը, մօտ 680 հազար, մտածել տուած էր թէ ականաւոր վարպետին նուիրուած հիմնական ցուցահանդէսը հոն տեղի ունեցածն էր: Զկարպի կ'ըսէ թէ այդ թիւը խորքին մէջ անճիշդ է, որովհետեւ այցելուներուն գէթ 580 հազարը հոն գացած էին Միքելանճելոյի «Դաւիթ»ը տեսնելու...:

Հնադարեան գրութեան մը մէջ, Ռիգգոպալտօ Ֆերրարէզէ կը մատնանշէ երեք վայրեր ուր Ճոթթօ գործած է, Ֆիրենցէէն դուրս. ասոնք են՝ Ասիզի, Ռիմինի եւ Փատովա: Զկարպի կ'աւելցնէ թէ Ռիմինիի մէջ կար Ս. Ֆրանչեսքօ եկեղեցին, ուր բոլոր գործերը փճացած են, ի բաց առեալ Խաչէն: Ասիզիի պարագային, Ռիգգոպալտօ ճշգրիտ տեղեկութիւններ չի տար այն վայրին մասին ուր Ճոթթօ աշխատած է: Ապա, վերջին տարիներուն, երբ համբաւաւոր արուեստաբան Ֆետերիքօ Ծէրի կը պնդէ թէ այդ աշխատավայրը Ճոթթոյինը չէ եւ ոչ իսկ Ասիզին կարելի է նոյնացնել իր անունին հետ, անհաւասիկ Փատովան՝ որ կը դառնայ ԺԴ. դարու հիմնական քաղաքը շրջանի մը ընթացքին երբ, 1348-ի ժանտախտին պատճառով, կեդրոնական Իտալիոյ մէջ գործող բազմաթիւ նկարիչներ Հիւսիս կը տեղափոխուին ու հոն իրենց գլուխգործոցները կը յղանան, մինչ Ֆիրենցէի մէջ կը մնան միայն «չքնաղ նկարիչներ», ինչպէս Զկարպի կ'որակէ:

Փատովայի որմնանկարներուն իրագործումը այդ շրջանին իսկ համբաւաւոր Ճոթթոյի կը պատուիրուին Էնրիքօ Սգրովէյնիի կողմէ, Փատովայի վաշխառու եւ դրամատան տէր, որ Մատուռը կառուցանել տուած էր իր ընտանիքին ազնուականացման համար: Ճոթթոյէն գատ, Իտալիոյ այլազան կողմերէն Փատովա եկող շարքին մաս կը կազմեն Ճուսթօ տէ' Մենապուօյ, որ Մկրտարանի որմնանկարները կը յղանայ: Կայ Ալդիկիէրօ տա Ծեվիօ, ԺԴ. դարու վերոնական մեծագոյն նկարիչը, որ գլխաւորաբար կը գործէ Ս. Գէորգի Աղօթարանին մէջ: Կայ Կուարիենթօ, վենետիկցի մը, որ ի վերջոյ կը յաջողի ճոթթոյական աւանդը որդեգրել եւ զայն իրենին միաձուլել, գործելով Էրէմիթանի եկեղեցիին եւ Գարրարէզի Ծխականութեան մէջ: Ցետոյ կայ Նիգոլէթթօ Սեմիթէգոլօ, ըմբռնելի նկարիչ մը, ինչպէս եւ Եագոպօ Աւանցին՝ Ս. Ֆելիչէ մատուռին եւ Պադիլիզօ տէլ Սանթօյի մէջ...: Ի վերջոյ, կը ստեղծուի օճախ մը, ուրկէ դուրս կու գայ պատկերային մեծ մշակոյթ մը, առաջնակարգ իւրայատկութեամբ, որ Ճոթթոյի նոր լեզուին կարեւորութիւնը կը զգայ, սակայն լրիւ ինքնիշխան կերպով:

ՍԵՐՄՆԱՑԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Յունուար 21-ին կազմակերպութեամբ Համազգայինի Գլաձոր մասնաճիւղի գրական յանձնախումբին, երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Վահէ Օշականի յիշատակին, հանդիսավարութեամբ Գալուստ Պալեանի: Երեկոյթին սկիզբը ցուցադրուած է Սուրէն Զէքիճեանի պատրաստած տեսերիզը, ուր ներկաները յուզումով դիտած են Վահէ Օշականի ելոյթները, որու հետ լսուած է Ռուբէն Հախվերդեանի ծանօթ երգը՝ «լուսաւոր տղերքը հեռանում են»: Գալուստ Պալեան ներածականը կատարած է օրուան ձեռնարկին ու բացատրած անոր իմաստը, որ յարգանքի արտայայտութիւն մըն է հանդէպ հայ գրողին: Իրմէ ետք ընթերցումներ եղած են Վահէ Օշականի գործերէն, հուսկ խօսք տրուած է օրուան բանախօսը՝ Մարկ. Նշանեանի: Ան կէս ժամուան դասախօսութեամբ մը ներկայացուցած է Վահէ Օշականը իր գործերուն մէջէն: Ան շեշտած է, ի մէջ այլոց, թէ Վ. Օշական հետաքրքրական «բարդոյթ» մըն էր, որ ջիղ ու կեցուածք մտցուց մեր ժամանակակից գրականութեան մէջ: Հանդիսութեան աւարտին, առ ի վարձատրութիւն իր կատարած աշխատանքին Գլաձոր մասնաճիւղի անունով գնահատագիր մը յանձնուած է Մ. Նշանեանի:

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, Յունուար 24-ին, իր մահկանացուն կնքած է Տիկին Վարդուհի Սիմոնեան: Ողբացեալը ծնած էր Կէլիպոլու 1912-ին, շրջան մը Քեֆալոնիա եւ Լեփազմա մնալէ ետք, անցած էր Գոքինիոյ պաղթականյանը: Յաճախած է Ջաւարեան վարժարանը, մեծցած Սօս Վանիի շունչին տակ եւ եղած դպրոցին առաջին շրջանաւարտներէն: 1936 – 1946, տասը տարի պաշտօնավարած է Ջաւարեան վարժարան որպէս օգնական մանկապարտիզպանուհի: Անդամ եղած է «Թատերասիրաց»ի, երիտասարդութենէն անդամակցած է Հ. Կ. Խաչի: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Գոքինոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ:

ԼՂՀ

ՊԱՐԳԵՒՆԵՐ

ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒՆ

Յունուար 20-ին, նախագահ Ա. Ղուկասեան հրամանագրեր ստորագրած է, ըստ որոնց հայրենիքի պաշտպանութեան համար մղուած մարտերու ընթացքին ցուցաբերած անձնական արիութեան եւ Քարինտակ գիւղի հերոսական պաշտպանութեան 9-րդ տարեդարձին կապակցութեամբ Արթիւր Առաքելեան պարգեւատրուած է «Մարտական խաչ» 2-րդ աստիճանի շքանշանով, իսկ Շահէն Այտրնեան, Լեովա Առուշանեան, Գարեգին Պաղտասարեան, Գրիշա Միքայէլեան եւ Գարիկ Պօղոսեան «Արիութեան համար» մետալով:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

3.- «ԼՈՅՍԸ ԲԱՑԻԱԻ, ԴՈՒՌԸ ԲԱՑԻԱԻ»

Երկու օր վերջը փոխադրուած էի Շամտանճեանի քով, չեմ գիտեր ո՛րքան մնալով Դաւիթեան գործակալութեան գրասենեակը՝ բայց վրայ տալով ստանալիքս:

Բորբոսած խանի մը անկիւնէն փոխադրուեր էի Պապը Ալի ճատտէսի: Պողոտան որ կը տանի Բ. Դուռ:

«Մասիս»ի խմբագիրը սենեակ մը ունէր «Սուրհանդակ»ի խմբագրատան մէջ: Քանի մը շաբաթ հազիւ աշխատած էի, երբ թերթին տնօրէնը, Տիգրան էֆէնտի, իր քով կանչեց զիս:

– Շամտանճեանը բան չի կրնար վճարել քեզի. արդէն պիտի ելլէ, թերթն ալ պիտի դադրի. քովս եկուր, բաժանորդներու հաշիւները կը նայիս, նամակներ կը գրես, կը վարժուիս: Ամսականդ ալ 150, յետոյ կ'աւելցնեմ:

Շէնքին երկրորդ յարկէն իջայ առաջինը:

Օրն ի բուն հաշիւ, ընկալագիր, նամակ: Յետոյ բարձրաձայն կարդալ օրուան թերթերը, որպէսզի էֆէնտին մտիկ ընէ (աչքերը տկար էին): Յետոյ յարակից սենեակը, – երկու մեթր լայնքով, չորս մեթր երկայնքով խշտեակ մը ուր խմբագիրները կ'աշխատէին, իբրեւ խմբագրապետ ունենալով Զարմայր Դպիրը (այժմ վարդապետ):

Կը պատմէին, այն ատեն թէ բուն խմբագրապետը Մ. Շամտանճեանն էր, նոր եկած՝ Գերմանիայէն. Բայց Տիգրան էֆէնտին ըլլալով շատ զգոյշ մարդ, վերջին պահուն իր որոշումը փոխած եւ խմբագրապետի աթոռին վրայ նստեցուցած էր այս վաւերական տիրացուն, անդոյն եւ անվնաս:

Խմբագիրներուն քով երթալ գալով, գրաշարներուն ձեռագիր, փորձ տանիլ – բերելով, ես ալ սկսայ ծծել տպագրական մելանին հոտը, զգալ ձեռագիրներու խըշշրտուքը:

Ֆրանսերէնս փորձելու համար, օր մը հինգ տող հեռագիր թարգմանել տուին, սրբագրեցին եւ ղրկեցին գրաշարին:

Յաջորդ օրը, հայրս նոյն պարծանքով կը ցուցնէր այդ հեռագիրը, ինչպէս, ժամանակին, «Կ. Պոլսոյ արքեպիսկոպոս»ին պատմութիւնը:

Այս հեռագիրը պատճառ եղաւ որ վէճ մը ծագի երկու սենեակներուն միջեւ, – գրագի՞ր թէ խմբագիր:

Խմբագիրները կը կանչէին իբրեւ օգնական, մանաւանդ փորձ կարդալու, բաղդատելու, ձեռագիրները կարգի դնելու համար: Տիգրան էֆէնտին կը մրմռար թէ նամակները, հաշիւները երեսի վրայ կը մնան: Իսկ իմ ոտքերս աւելի շատ կը հակէին դէպի խմբագիրներուն սենեակը:

Կոչո՞ւմ: Որեւէ ատեն խորհա՞ծ էի խմբագիր ըլլալու մասին:

Կը յիշեմ թէ նախակրթարանին մէջ, երբ օր մը վարժապետը հարցումներ կ'ուղղէր աշակերտներուն, իրենց ապագայ ասպարէզի մասին, պատասխանեցի, ամենայն միամտութեամբ. – Կ'ուզեմ թերթ ծախել:

– Հրատարակե՞լ թէ ծախել:

– Ծախել, ինչպէս ամէն օր կը տեսնենք, փողոցներու մէջ եւ Կամուրջին գլուխը – «Հայրենի՛ք», «Արեւե՛լք»...

– Տղաս,ատ ի՞նչ գործ է. ատոր ցերեկ կ'ըսեն, ամէն մարդ կրնայ ընել. իսկ դուն որ ուսում կ'առնես...

Ի վերջոյ որոշուեցաւ որ առտուն հաշիւներով զբաղիմ, կէս օրէն վերջն ալ խմբագիրներուն քով երթամ, վարժուելու համար: «Դասընթացք»ը բացուեցաւ արտաքին լուրերը թարգմանելով, մանաւանդ որ քիչ մը անգլերէն ալ գիտէի. (կը շարունակէի աւելին սորվիլ ինքնօգնութեամբ):

ՕՐԵՐԸ ԻՐԻԿՈՒՆ Կ'ԸԼԼԱՅԻՆ ՄԻԱԼՈՎ...

Խմբագիրը միտք մը չէր այն ատեն (1905, Սուրհանդակ), այլ ձեռք մը որ թուղթ կը սեւցնէ, թարգմանելով կամ թխելով:

Խմբագրապետը «Արտաքին» լուրերը կը թարգմանէր, ինչպէս եւ հոգեշահ քարոզներ – եւ երբեմն ալ բարի վարուց խրատականներ կը կարդար, իբրեւ խմբագրական: Ասոր խմբագիրը փոքրաւոր էֆէնտիներու, եպիսկոպոսներու եւ վարդապետներու, «Ազգային» կոչուած (յետոյ «Եկեղեցական»ի փոխուած) բաժինը կը վարէր լրաբերի մը հետ որ չոր ու ցամաք լուրեր կը ժողվէր Պատրիարքարանէն եւ եկեղեցիներէն: Իսկ «Ներքին» լուրերու թարգմանութիւնը յանձնած էին նորահաս երիտասարդի մը որ առաջ գրավաճառի մը քով կ'աշխատէր, Պապը Ալի ճատտէսի:

Առաջին օրէն իսկ սրտանց կապուեցայ այս տղուն հետ, մանաւանդ որ միեւնոյն թաղը կը բնակէինք:

Քիչ կը խօսէր Գեղամ (Բարսեղեան), աւելի շատ կ'որոճար, ու մանաւանդ կը կարդար: Ունէր իր մտերիմները, որոնք ծանօթ չէին ինծի, երկար ատեն:

Երբ աշկերտութեան առաջին տարիները լրացան, երկուքս ալ կարգ փոխեցինք, այսինքն աւելի խրեցանք սեւ աշխատանքի մրուրին ու ժխորին մէջ, – ներքին եւ արտաքին լուրեր թարգմանել, կարելի եղածին չափ շատ եւ շուտ, փորձերը կարդալ, մէկը՝ սրբագրելով, միւսը՝ ձեռագրին վրայ հետեւելով: Յետոյ սրբագրուած եւ կապուած էջերը նորէն կարդալ, վերէն վար, եւ ամէնէն վերջը բաղդատել մեքենային վրայ: Օրն ի բուն վիճիլ գրաշարներուն հետ, – ձեռագիրները աւելի են, պակաս են, ուշ մնացինք...

– Դու նէ փորձ, ազբար, խազար – պոզար, ճանըմ չըգտը, Արտա՛շ:

– Օրհնեա՛լ, սա ձեռագիրներու նայէ պէ, խելքիս պիտի գայ...

– Ներքին լուրերը մէկ սիւնակ աւելի են, ո՞ւր պիտի տեղաւորենք: Սա ոճիրին լուրը դնենք, շատ կարեւոր է, միւսները ճէտէք թող մնան:

– Մենք ալ մա՞րդ ենք. հայվա՛ն. հայվանէն ալ վար: Էֆէնտին Պէօյիւքտէրէ քէյֆ կ'ընէ, մենք երեք շաբաթական առնելիք ունինք:

Գրաշար Ստեփան. – Ա՜խ կիւզէլիմ Աննիգյա... Տիգրա՛ն, Պօղոսը զարնուեր է սա գիմացի Ափարթըմանին աղջկան, կը տեսնե՛ս, չի կրնար ձեռագիր հասցնել:

– Աս մաշած գիրերով ղազէթա՞ կը հանուի, աչքիս լոյսը քամուեցաւ...

(Շար. 9)

(Տար․ Ա․ էջէն)

անկողմնակալութեան հիանալի մթնոլորտի մը մէջ խօսեցուց մեծ թիւով հրապարակագիրներ, պատմաբաններ, գործարարներ, համալսարանականներ եւ քաղաքագէտներ, որոնց կ'ուղղէր երկու հարցումներ․ ի՞նչ կայ Ֆրանսայի Խորհրդարանի որոշումի ետին եւ ի՞նչ պէտք է ընել այսօրուընէ սկսեալ։ Հոս եւս հրաւիրուած էին քանի մը Հայեր՝ «Ակօս»ի խմբագիր Հրանդ Տինք, համայնքային գործիչ Րաֆֆի Պիլալ (թէեւ եթէ չենք սխալիր, խօսելու առիթ չունեցաւ), հրատարակիչ Նազար Պիւյիւմ։ Յայտագիրը, որ տակաւին չէր վերջացած առաւօտ դէմ ժամը 04·30-ին, քիչ մը զոհ գնաց կարգ մը նիւթերու վրայ երկար կանգ առնելու անյաջող կարգադրութեան, որքան որ ալ կարեւոր ըլլային այդ նիւթերը։ Այսքան երկար յայտագիր մը անշուշտ որ պիտի ունենար իր գագաթային կէտերը, որոնցմէ մէկն էր Հրանդ Տինքի ելոյթը։ Հրանդ Տինք, շնորհաւորելի յստակութեամբ եւ յուզական մերձեցումով ունեցաւ արտայայտութիւններ, որոնք յայտնապէս բաժնըւեցան բոլոր ունկնդիրներուն կողմէ, այլապէս դրական տպաւորութիւն մը գործելով Թուրքիոյ հայ համայնքի մըտածելակերպի մէկ երեսակին վրայ։ Հրանդ Տինք ընդհանրապէս դիտել կուտար որ հայ համայնքը կ'անհանգստանար այն իրադարձութենէն թէ օտարները իրենց շահերուն համար իբր խաղաքարտ կը գործածէին նիւթ մը, որ Հայերու համար տաժանակիր եւ զգացական կարեւորութիւն ունէր։ Ան, առանց անուն տալու, ակնարկեց Էմին Չէօլաշանի յօդուածին, եւ յիշեցուց թէ յայտնի յօդուածագիրը իր մէկ գրութեամբ լռութիւն պահելու մեղադրանքով ամբաստանած էր հայ համայնքը, եւ Պատրիարք Հայրն ու հայ համայնքը փախնալով՝ շարժման անցած եւ հաղորդագրութիւն մը հրատարակած էին։ Ահաւասիկ այսպիսի դէպքեր միշտ մեր դիմացիններուն մօտ այն փաստը կը ներկայացնեն թէ, Թրքահայ համայնքը ճնշումներու առջեւ տեղի տալով է որ կը խօսի, հակառակ անոր որ այդպիսի ճնշում մը չկայ։

Հրանդ Տինք, ըսաւ որ հայ համայնքը կը նախընտրէ իր հարցերը լուծել իր ապրած երկրին իշխանութիւններուն հետ, սակայն ցաւով դիտել տուաւ նաեւ որ, հակառակ անոր որ հայ համայնքը պնդած էր թէ «մեր հարցերուն լուծման տեղը Թուրքիոյ Խորհրդարանն է», Թուրքիոյ Խորհրդարանը մինչեւ այսօր երբեք չէ ուզած զբաղիլ հայ փոքրամասնութեան որեւէ մէկ հարցով։ (Քիչ յետոյ Նազար Պիւյիւմ եւս իր ելոյթին մէջ, պիտի յիշեցնէր Հրանդ Տինքի այս նախադասութիւնը եւ պիտի կրկնէր թէ Թուրքիոյ իշխանութիւնները միշտ անհաղորդ կը մնան հայ համայնքի ակնկալութիւններուն)։

Շատ շնորհաւորելի էր Փրոֆ․ Տօքթոր Խալիլ Գարադաշի (Պահչէշէհիր Համալսարանի տէքան) ելոյթը, որ կը կարծենք թէ ամբողջ յայտագրի ամէնէն ազդու եւ բովանդակալից ելոյթն էր։ Փրոֆ․ Գարադաշ շատ յստակ կերպով մեղադրեց այս հարցի շուրջ մինչեւ այսօր գործադրուած քաղաքականութիւնը եւ պահանջեց որ այլեւս վերջ տրուին այդ սխալներուն եւ Թուրք ժողովուրդն ալ անտեղեակ ու ագէտ չպահուի կարգ մը ճշմարտութիւններէ, եթէ կան այդպիսի ճշմարտութիւններ։ Տրուած ըլլալով որ Ֆրանսայի երեսփոխան մըն ալ մասնակցած էր այս յայտագրին եւ լայնօրէն քննադատած էր իր երկրի Խորհրդարանին եւ իր գործակից երեսփոխաններուն այս սխալ որոշումը, փրոֆ․ Գարադաշ շատ դիպուկ բաղդատութիւն մը ըրաւ եւ հարց տուաւ թէ եթէ Ֆրանսայի մէջ իր երկրի Խորհրդարանին դէմ նոյնը ըրած ըլլար Թուրք երեսփոխան մը, արդեօք ան երկիր վերադառնալէ վերջ ի՞նչպիսի թշնամական վերաբերում մը կը տեսնէր։

Ալի Գըրճայի յայտագրի շատ հետաքըրքրական մէկ հատուածը նուիրուեցաւ Օսմանեան արխիւներու բաց կամ գոց ըլլալու հարցին։ Իսթանպուլի Համալսարանի պատմութեան բաժնի դասախօս փրոֆ․ Մէհմէտ Սարայ Թուրք պետական տեսակէտը ցոլացնող զանազան մեկնաբանութիւններ ընելէ վերջ, նաեւ ճշդելէ ետք թէ Թուրքերը շատ աւելի մեծ թիւով կորուստ տուած են քան թէ Հայերը, մեղադրեց որ Օսմանեան արխիւները տակաւին բաւականաչափ բաց չեն։ Օսմանեան արխիւներու բաց ըլլալու այս պնդումը, որ կը բաժնուէր նաեւ միւս պատմաբաններու եւ հետազօտիչներու կողմէ, յանկարծ ժխտուեցաւ արխիւներու ընդհանուր տնօրէնի տեղակալին կողմէ հեռաձայնով կատարուած միջամտութեամբ մը։ Այս վերջինը պնդեց թէ բոլոր արխիւները լրիւ բաց են եւ ամէն մարդ կը սխալի երբ կը պնդէ թէ արխիւները գոց են, դժբախտաբար Թուրք պատմաբաններ չեն գար պրպտումներ ընելու։ Այս միջամտութիւնը ջղայնացուց պատմաբան Մէհմէտ Սարայըն, որ ի վերջոյ պոռթկաց եւ ըսաւ որ տեղակալը, զոր ինք շատ լաւ կը ճանչնայ, իր նուրբ պարտականութեան բերումով ճշմարտութիւնը չի խօսիր, թէ Հայոց որքան կորուստ տըւած ըլլալու մասին փաստաթուղթերը երբեւան չեն հանուած եւ չեն հրատարակուած։ Այս նիւթը թեր ու դէմ վիճաբանութիւններու տեղի տուաւ եւ ի վերջոյ յայտնի չդարձաւ թէ փրոֆ․ Սարայի ակնարկած փաստաթուղթերը այսօր բա՞ց են, թէ ոչ։ Փրոֆ․ Սարայի սխալն այն էր որ կը պնդէր թէ բոլոր փաստաթուղթերը պէտք է հրատարակուին, մինչդեռ աշխարհի վրայ այդպիսի բան մը որեւէ տեղ չկայ, փափաքողը կ'երթայ ու կ'ուսումնասիրէ փաստաթուղթը, ըսին ուրիշներ։

Յայտագրին հետաքրքրական ուրիշ մէկ մասն ալ, որ բաւական երկարեցաւ եւ քիչ մըն ալ ճապաղեցաւ, հեռաձայնով այն ելոյթն էր, զոր ունեցաւ Թուրք գործարար Ալի Վէզիրօղլու, որ սեփականատէրն է այն ընկերակցութեան, որ, իր սեփական շահը ոտնակոխելով, ջնջեց Իզմիթի մայրուղիի մասին Ֆրանսացիներու հետ կնքուած համաձայնութիւնը։ Այս հատուածին մէջ, Ֆրանսայի դէմ Թուրքիոյ Խորհրդարանին եւ բոլոր Թուրք գործարարներուն կողմէ պատժամիջոցներ գործադրելու «հայրենասիրական» առաջարկը լուրջ բախումներու տեղի տուաւ ներկաներուն միջեւ, որոնցմէ առաջին առարկողը եղաւ Պիւլէնտ Ակարճալը, որ դայրացկոտ եւ քիչ մըն ալ նախատական ոճով ըսաւ որ կարգ մը մարդիկ, եթէ խելք չունին, թող ուրիշներուն կարծիքը շօշափեն հանրութեան առջեւ այսքան պատասխանատու խօսքեր արտասանելէ առաջ։

Երիտասարդ համալսարանականներ եւս սխալ գտան Թուրք գործարարին տեսակէտները, սակայն ան ալ բաւական ուժեղ արտայայտութիւններով պաշտպանեց իր տեսակէտը։

.

«ԹԻՒՍԻԱՏ» ԽՍՏԻՒ ՀԱԿԱԶԴԵՑ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՒ ԴԷՄ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿՈՂՄԷ ՀՌՉԱԿՈՒԱԾ ՊՈՅՔՈԹԻՆ

Թուրք Ճարտարարուեստի Գործարարական Միութեան (ԹԻՒՍԻԱՏ) նախագահը՝ Թունճայ Էօզիլհան մէկմէկ նամակ ուղարկելով վարչապետ Էճէվիթի, Մեսուտ Եըլմազի, Տէվլէթ Պահչէլիի եւ այլ նախարարներու, բողոք յայտնեց Թուրքիոյ կառավարութեան կողմէ Ֆըրանսական ապրանքներու գնման դէմ հռչակուած պոյքոթի քաղաքականութեան դէմ։ Յայտնեց որ ստեղծուած այս կացութեան դիմաց Ֆրանսա կրնայ ապագային Թուրքիոյ կառավարութենէն հատուցում պահանջել։ 2001 Յունուար 31 թուակիր նամակին մէջ Էօզիլհան յայտնեց թէ Ֆրանսայէն ներածուած սննդեղէնի արտածումները մաքսատուներու մէջ գրաւման տակ առնուած են եւ սակա ապագային կրնայ բազմաթիւ բարդութիւններու տեղի տալ։ Ազդարարեց, ըսելով թէ Եւրոխորհուրդն ալ իրաւունք ունի նոյն նիւթին շուրջ փոխադարձութեան դիմելու։ Էօզիլհան յայտարարեց․ «Եւրոխորհուրդի հետ յարաբերութիւններու շրջագծէն ներս, Թուրքիա իրաւունք չունի մաքսատուներու մէջ գրաւման տակ պահել ապրանքները։ Եթէ սակա փաստուի, նոյն կիրարկութիւնը ի գործ կը դրուի նաեւ Եւրոխորհուրդին կողմէ եւ Թուրքիա եւս մեծ վնասներու կ'ենթարկուի։ Ֆրանսա իրաւասու է իր կրած վնասին հատուցումը պահանջելու։

Միւս կողմէ, մաքսատան տնօրէնութիւնը մատնանշեց որ դրուած արգելքին պատասխանատուները իրենք չեն։ Շեշտեց որ ներածեալ սննդանիւթերը հակակշռումի փաստաթուղթի ենթակայ են եւ հակակշռիչ այդ մարմինն ալ Հողագործական նախարարութիւնն է։ Մաքսատան տնօրէնութիւնը օրինապէս իրաւունք չունի այդպիսի արգելք մը դնելու։

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան	
Ժէօն տ'Անթոնի (Ա․) – ՀՄԸՄ–Ֆրանս (Ա․)	5 – 0
ՀՄԸՄ–Ֆրանս (Բ․) – Ժէօն տ'Անթոնի (Բ․)	5 – 3
Իւ․Ժի․Ա․ Ալֆորվիլ – Իէռ	2 – 2
Պատանիներ	
Ֆօլիս (92) – ՀՄԸՄ–Ֆրանս	0 – 8
Իզէրի Շրջան	
ՀՄԸՄ Վիէն – Վէրնէզոն	0 – 3
Պուշ–տիւ–Ռոնի Շրջան	
ՀՄԸՄ Արծիւ (Մարսէյլ) – Աուբ	0 – 1

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսի «Պետրոս Ադամեան» թատերախումբի ներկայացումները (Փարիզ՝ Փետրուար 7, Լիոն՝ Փետրուար 9) յետաձգուած են նոր տնօրինութեան։

Կը խնդրուի անոնցմէ, որոնք տոմսեր գնած են, վերադարձնել այն կազմակերպութիւններուն կամ անհատներուն որոնցմէ զանոնք ապահոված են։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10

Տօն Սրբոց՝ Սարգսի Զօրավարին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ Զորեքտասան զինուորացն։

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՍ Ծ․ ՎՐԴ․ ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

— TELEVISION —

CINE CLASSICS

UNE SEMAINE

Charles Aznavour

du 5 au 11 février

avec deux émissions sur l'artiste et huit films de son choix.

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա․ Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 10, ժամը 14–30–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, Paris 9e

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Ազգատախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Հոկտեմբերէն Դեկտեմբեր․—

Ոմն 10·000 Ֆր․, Պ․ Եդուարդ Վարդանեան 200 Ֆր․, Տիկին Ժոզէֆին Գասարեան 300 Ֆր․, Ոմն 8·000 Ֆր․, Տէր եւ Տիկին Մարկոսեան 600 Ֆր․, Տօքթ․ Ժան Տաւուտեան 800 Ֆր․, Պ․ Արշակ Բագումեան 200 Ֆր․, Պ․ Ռոժէ Եօրեան 300 Ֆր․, Պ․ Գեղամ Թորոսեան 900 Ֆր․, Պ․ Ժագ Գալճեան 500 Ֆր․, Ոմն 2·000 Ֆր․, Պ․ Ռոժէ Պլան 200 Ֆր․, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան 300 Ֆր․, Պ․ Ալպէր Հարոյեան 500 Ֆր․։

(Շար․)

VANIA GRIGORIAN

FLORA BAGHDASSARIAN

Peintres originaires d'Arménie

Exposent leurs œuvres

au **Centre Culturel Saint-Mesrob**

Exposition: du 5 au 10 février

Tous les jours, de 17h à 20h

Adresse: 10 bis, rue Thouin, Paris 5e

M° Cardinal Lemoine / Monge

— Entrée libre—

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville a le plaisir de vous inviter

à la **Conférence — Débat**

«LES BENEFICES D'UNE EDUCATION BILINGUE»

par GILBERT DALGALIAN

Docteur en linguistique

le Vendredi 9 février à 20 heures 45

à l'occasion de la parution de son ouvrage :

«Enfances plurilingues — Témoignages pour éducation bilingue et plurilingue»

«...Tout enfant devenu bilingue dans une ambiance d'affectivité positive acquiert par là-même la capacité d'apprendre d'autres langues avec aisance et rapidité...»

L'auteur dédicacera son livre

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE

☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

VOYAGE EN ARMENIE

DU 9 AU 16 AVRIL

(en 2001, l'Arménie fête 1700 ans de Christianisme !)

Organisé par Solidarité Protestante France-Arménie (SPFA)
1, rue Cabanis, 75014 Paris (☎ 01.47.35.30.23 ou 06.83.09.08.19)
(Voyage œcuménique et culturel)

Prix **6.500 F** (pour s'inscrire, envoyer acompte de 1.000 F à SPFA)

Accompagnateur : pasteur **Samuel SAHAGIAN**

(Programme détaillé sur demande). Option Karabagh avec supplément, du 16 au 19 Avril.

ՄԿՆԻԿ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՆԱՒՈՒՐՑ ՊԱՐԵՐԸ

անոնց պահանջքն ու կարեւորութիւնը նոր սերունդի մօտ

Բանախօս՝ ՌՈՒԴԻԿ ՀԱՐՈՅԵԱՆ

Պարուսոյց – բանահաւաք

Ուրբաթ, Փետրուար 9, ժամը 20·30–ին

«Ալեք Մանուկեան» *Մշակութային Կեդրոնը*

118, rue de Courcelles — 75017 PARIS

— *Մուտքը ազատ է* —

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 8
JEUDI
8 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 20.098 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.098

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՍՐԱՅԷԼ

ՇԱՐՈՆԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

«ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԸ ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔՆ Է», Կ'ԸՍԷ ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

Արիէլ Շարոնի յաղթանակը անակընկալ մը չէ, շաբաթներէ ի վեր նախատեսուած էր եւ Պարաք ալ համակերպած էր այնես: Կ'անդրադառնար թերեւս որ կրկնեց Շիրաքի սխալը, երբ այս վերջինը կը լուծէր Ազգ. Ժողովը եւ դէմ առ դէմ կը գտնուէր ընդդիմութեան հետ: Պարաք ալ սխալ հաշիւ մը ըրաւ եւ այսօր կը յայտարարէ որ կը քաշուի քաղաքական ասպարէզէ, այսինքն միաժամանակ Քնէսէթէն եւ Աշխատաւորական կուսակցութեան ղեկավարի իր պաշտօնէն:

Լիքուտի (աջ) պարագլուխը, Արիէլ Շարոն ընտրուեցաւ ձայներու 62,5%-ով, Պարաք ստացաւ 37,5%, բայց ամէնէն յատկանշական կէտն այն էր, որ Իսրայէլ իր պատմութեան ամէնէն ցած մասնակցութեան համեմատութիւնը կ'ունենար, հազիւ 62%: Այս կը նշանակէ որ երկու թեկնածուներն ալ համակրութիւն չէին վայելեր ընդհանրապէս եւ դժուար էր ընտրել ժանտախտին եւ հնդկախտին միջեւ:

Երկխօսութիւն առաջարկելով հանդերձ Պաղեստինցիներուն, Շարոն ճշդեց, իր առաջին յայտարարութեան մէջ, որ Երուսաղէմ յաւիտենական մայրաքաղաքն է Իսրայէլի: Կրկնեց նոյնիսկ Աստուածաշունչի խօսքը՝ «Եթէ մոռնամ քեզ Երուսաղէմ...»:

Արաֆաթ, անդրադառնալով Շարոնի յաղթանակին, յայտարարած է. – «Կը յարգենք իսրայէլցի ժողովուրդին որոշումը: Կը յուսանք որ խաղաղութեան գործընթացը կը շարունակուի»:

Տարբեր է Համասի հակազդեցութիւնը. ան պատճառ մը կը տեսնէ շարունակելու դիմադրութիւնը:

Շարոն առաջարկեց ազգային միասնականութեան դահլիճ մը կազմել, գիտակից՝ որ յաղթանակները այնքան ալ ստուածային պարգեւներ չեն եւ հարկ է զգոյշ ըլլալ: Մնաց որ շատ փոքր մեծամասնութիւն մը կը վայելէ Խորհրդարանին (Քնէսէթ) մէջ: Հոն կան 17 խմբակներ որոնք 120 երեսփոխաններով ներկայացուած են: Լիքուտը՝ Շարոնի կուսակցութիւնը ունի 19 երեսփոխան, աշխատաւորականները՝ 26: Ընտրութեան մասնակցութեան փոքր համեմատութիւնը կը բացատրուի մանաւանդ արաբ Իսրայէլացիներու ձեռնպահութեամբ:

Այս ընտրութեամբ վերջնապէս կը թաղուի Օսլօն, այսինքն Պաղեստինցիներու հետ համաձայնութիւնը: Շարոն կը յիշուի գլխաւորաբար Սապրայի եւ Շաթիլայի Պաղեստինցիներու ջարդով. Պաղեստինցիներու այդ գաղթակայաններու ջարդը գործեցին Փաղանգաւորները, 1982-ին, բայց իսրայէլեան բանակին եւ Շարոնի «օրհնութեամբ», երբ Իսրայէլ կը գրաւէր Լիբանանը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼՖՐԷՏ ՍԻՐՎԷՆ Ֆրանքֆուրթէն Փարիզ փոխադրուեցաւ, ուր ժամանեց Փետրուար 6-ի երեկոյեան: Անմիջապէս առաջնորդուեցաւ Արդարութեան Պալատը, ուր վեց ժամ հարցաքննուեցաւ երեք դատաւորներու կողմէ, ապա առաւօտեան 3-ին փոխադրուեցաւ Սանթէի բանտին անձնաւորութեանց բաժանմունքը: Հաւանական է, որ Էլֆի դատավարութիւնը քանի մը շաբաթով յետաձգուի, որպէսզի Սիրվէնի փաստաբանները ժամանակ ունենան պաշտպանողական թղթածրարը պատրաստելու: Ծանօթ է որ Էլֆի թիւ երկուքը, այսինքն Սիրվէն, քարիւղային հաստատութեան կաշառքները առատաձեռնօրէն բաշխած է: Ձեռնարկէն կըրցած է մէկ ու կէս միլիառ ֆրանք «տեղափոխել»:

ՊԵՐՆԱՐ ՔՈՒՇՆԷՐ Առողջապահութեան պատուիրակ նախարար նշանակուեցաւ Էլիզապէթ Կիկուի Աշխատանքի եւ ընկերային հարցերու նախարարութեան մէջ: Այդ պաշտօնը վարողը՝ Տոմինիք Ժիլօ այլեւս միայն տարեցներով եւ հաշմանդամներով պիտի զբաղի:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆԻ որդին՝ Ժան-Քրիսթոֆ որ բանտէն ելած է, բայց հըսկողութեան տակ կը մնայ, 1996-էն 1999 գործազրկութեան հատուցում առած է, որու գումարը 336.596 Ֆր. է, թէեւ 13 միլիոն Ֆր. ալ ունէր Զուիցերիոյ իր հաշիւին վրայ: Այս յայտնութիւնը կ'ընէր Գանմր-Անշէնէ (Փետր. 7): Բացատրութիւնն այն է, որ պաշտօնազրկուած ըլլալով Ժեներալ տէ զ'Օ-էն, ուր ամսական 100 հազար Ֆր. կը ստանար, գործազըրկութեան հատուցումն ալ համապատասխան եղած է: Բայց, Ժ.-Ք. Միթերան անցեալ տարի չէ յայտարարած 1999-ի իր եկամուտները եւ յիշեցումի նամակներուն ալ չէ պատասխանած:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 6/7)

ԱԶՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ազրբէջանի «Ենի Մուսավաթ» օրաթերթը Փետր. 6-ի իր թիւին մէջ վերստին անդրադառնալով փարիզեան Յունուար 26-ի հանդիպումին, որ տեղի ունեցած էր Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ Ազրբէջանի նախագահներուն միջեւ, յայտնած է թէ որոշ համաձայնութիւն ձեռք ձգուած է եւ Հ. Ալիեւ համակերպած՝ Լ. Ղարաբաղի համար «ընդհ. պետութեան» ըսկզբունքին: Ասոր փոխարէն Ազրբէջանի նախագահին խոստացուած կ'ըլլայ աջակցութիւն ցոյց տալ իշխանութեան փոխանցումի ծրագիրներուն մէջ: Բացի այս, Ժ. Շիրաք նաեւ խոստում կատարած կ'ըլլայ երկու նախագահները Նոպէլեան խաղաղութեան մրցանակի թեկնածութեան ներկայացնելու կապակցութեամբ: Թերթը գրած է նաեւ թէ Ֆրանսա յաջողած է այս ուղղութեամբ համոզել Ռուսաստանը եւ ԱՄՆ:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ ՔՆՆԱՐԿՈՒԱԾ

Փետր. 6-ին Պաշտպանութեան նախարար Սերժ Սարգսեան ընդունած է Ֆրանսայի Երեւանի դեսպան Միշէլ Լըկրան: Նախարարութենէն «Արմէնփրէս»ին յայտնած են թէ հանդիպումին քննարկըւած են Յունուար 26-ի փարիզեան հանդիպումին արդիւնքը, ինչպէս նաեւ տարածաշրջանի իրավիճակը, այլ հարցեր:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՀԻՆԳ ՏԱՐԵԿԱՆ

Փետր. 6-ին, վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեան Սահմանադրական Դատարանի հիմնադրութեան 5-րդ տարեդարձին առթիւ շնորհաւորական նամակ մը ղրկած է անոր նախագահին եւ անդամներուն: Դատարանը իրաւական պետութեան կարեւորագոյն բաղադրիչներէն մէկը նկատելով, վարչապետը գնահատած է անոր կատարած արդիւնաւէտ աշխատանքը:

ԱՆԻԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հրաւիրեալներու հոծ բազմութիւն մը խռնուած էր Հալերու թաղին «Pavillon des Arts»ի մուտքին, Փետր. 6-ի երեկոյեան, ներկայ գտնուելու համար հազար թուականի Հայաստանի մայրաքաղաքին՝ Անիի նուիրուած ցուցահանդէսին բացումին: Այդ բազմութիւնը ներս հրաւիրուեցաւ մաս առ մաս, Փարիզի քաղաքապետ Ժ. Թիպէրիի եւ ընկերակիցներուն այցին աւարտէն ետք:

Տպաւորիչ, գունաւոր ցուցահանդէսը արդիւնքն է Փարիզ – Երեւան գործակցութեան մը. երկու մայրաքաղաքները եւ Հ.Բ.Ը.Մ.-ը եղած են նախաձեռնարկները որոնց անհրաժեշտ գործակցութիւնը տուած են Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանը եւ Մատենադարանը: Հազարամեայ մայրաքաղաքը այս ցուցահանդէսով հետաքրքրութեան կեդրոնն է բազմակի տեսանկիւններէ եւ հազարամեակի մը հեռաւորութենէն ուղղըւած ակնարկներու:

Բացումի օր մը յարմարագոյն առիթը չէ ցուցահանդէս մը դիտելու հանդարտօրէն. պէտք է վերադառնալ, առանց խուռներամ բազմութենէ մը շրջապատուած ըլլալու յամենալ ամէն մէկ քարտէսի, ցուցանմոյշի, բացատրութեան առջեւ, թափանցելու համար հազարամեակ մը անդիէն այսօր ալ հմայող ոստանէն ներս: Այս ընդհանուր ազդակներուն քով, Փետր. 6-ի երեկոյեան բազմութիւնը փութալու մզող պատճառ մըն ալ Փարիզի քաղաքապետարանին ընդունելութիւնն էր, ժամը 19-ին:

Այդ ընդունելութեան յատկացուած զոյգ սրահները լեփ-լեցուն էին հրաւիրեալներու բազմութեամբ երբ Փարիզի քաղաքապետը Ժ. Թիպէրի ժամանեց, շըրջապատուած՝ Գիւտ Արք. Նազգաշեանէ, Հայաստանի դեսպան Է. Նալպանտեանէ, Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ֆրանսայի նախագահ Է. Ադամեանէ: Ողջունելէ ետք ներկաները որոնց մէջ էր Հ.Բ.Ը.Մ.-ի ընդհ. նախագահ տիկին Լուիզ Սիմոն-Մանուկեան, Ժ. Թիպէրի խանդավառութիւնը յայտնեց Փարիզ – Երեւան հրաշալի յարաբերութիւններու արգասիք ցուցահանդէսին առթիւ: Անիի մինչեւ այսօր հասած ժառանգութիւնը ան վկան նկատեց Հայաստանի բարօրութեան, լուսաւորութեան կարճատեւ ոսկեդարին: Անիի Սելճուքներու կողմէ աւերումին յաջորդած տխուր ճակատագիրը զինքը կը մղէր հարց տալու թէ չէ՞ր խորհրդանշեր ամբողջ Հայաստանի ճակատագիրը ուր տիրող էին կոտորածներ, նուաճումներ: Այսուհանդերձ, հայ ժողովուրդը չընկըճուեցաւ, յաջողեցաւ պահել իր ինքնութիւնը, աւանդութիւններն ու մշակոյթը, ըսաւ ան, չեշտելով որ այդ ժողովուրդը ամէն առիթով գտնուած էր Ֆրանսայի կողքին: Յիշեց այդ միասնութեան դանդաղ փուլերը, ապա ողջունեց Հայերու կողմէ Ֆրանսայի, անոր մայրաքաղաքին ճանաչումին բերուած տնտեսական, ընկերային, մշակութային նպաստը: Ատիկա ըսել կու տար իրեն որ փոխադարձութեան պարտք մըն էր ցեղասպանութեան ու նաեւ Ֆրանսայի համար ինկածներու յիշատակին կոթող մը կանգնելու որոշումը: Յայտնեց թէ մօտ օրէն պիտի ընդունի նախագահ Ռ. Քոչարեանը եւ խօսքը աւարտեց Հայաստանի լուսաւոր ապագային ուղղուած անկեղծ մաղթանքով:

Իրեն յաջորդեց Է. Ադամեան որուն ուղերձը քաղաքապետին՝ քաղաքավարական խորքով ելոյթին վրայ աւելցուց մարտավարական շերտ մը: Ան նախ շնորհակալութիւն յայտնեց ցուցահանդէսին ծըրագրումի հանգրուանէն մինչեւ իրագործումը աշխատողներուն, սկսելով նախագահ Ժագ Շիրաքէն ու Փարիզի քաղաքապետէն. յիշեց յատկապէս «Pavillon des Arts»ի տնօրէնուհի տիկին Պ. Էլ Հալիպը, Նուպարեան մատենադարանի տնօրէն, պատմաբան Ռ. Գէորգեանը, Հայաստանի Մշակոյթի նախարարը, Պատմութեան թանգարանին տնօրէնուհի Ա. Գրիգորեանը:

Յետոյ, ըսելէ ետք թէ Անին այսօր Թուրքիոյ տարածքէն կը շարունակէ հետաքրքութիւն շարժել, գոհունակութեամբ անդրադարձաւ փրոֆ. Ժ.-Փ. Մահէի առաջնորդութեամբ հոն կատարուած աշխատանքներու: Ողջունեց Անիի պեղումներուն պատասխանատու Թուրք մասնագէտ տիկին Պ. Գարամաղարալըի բարեացակամութիւնը որով կարելի եղած էր ֆրանսական խումբին գործակցութիւնը: Ըսաւ թէ ներկայի հանգրուանին հարկ է զարկ տալ այդ գործակցութեան, ի շահ ամբողջ մարդկութեան պատկանող հարստութեան զոր կը ներկայացնէր Անի քաղաքը: Երկար ու դըժուարին էր Թիրախին տանող ճամբան, բայց գիտական մարզի գործակցութեան պէտք չէ պատուար ըլլային անցեալը, կամ քաղաքական տուեալներ: Է. Ադամեան ցուցահանդէսին հատորը փափաքելի այդ գործակցութեան իրագործումի առաջին քայլը նկատեց, քանի որ ան յաջողած էր մէկտեղել հայ, ֆրանսացի եւ Թուրք յօդուածագիրներ:

Ան որպէս ներկայի առաջին նպատակ ներկայացուց Անիի մայր տաճարը նորոգելու ապա ոստանը ԻՒՆԷՍՔՕ-ի հովանաւորութեան տակ դնելու կարելիութիւնը:

Երեկոյթին երրորդ ելոյթով հանդէս եկաւ Հայաստանի դեսպանը Է. Նալպանտեան որ իր կարգին շնորհակալութիւն յայտնեց ձեռնարկը կարելի դարձնող դէմքերուն, աւելցնելով ցուցահանդէսին Հայաստանի մէջ պատճառած գոհունակութիւնը:

Ուղերձներու աւարտին քաղաքապետ Ժ. Թիպէրի հրաւիրեց ներկաները «բարեկամութեան բաժակ» մը վերցնելու. հրաւէր որ ջերմ ընդառաջումի արժանացաւ, պաշտօնական բաժնին կրկնապատիկ, եռապատիկ չափով երկարաձըգելով երեկոյթը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

«LE CANARD ENCHAINE»

(7 février)

La marche turque des marchands d'armes allemands

Այս խորագրին տակ, երգիծական շաբաթաթերթը կ'անդրադառնայ գերմանական ճիգերուն Ֆրանսայի տեղը գրաւելու՝ զինամթերք ծախելու համար Թուրքիոյ:

Այս ուղղութեամբ, Պէրլինի Պունտըսթակի խորհրդարանական պատուիրակութիւն մը, անցեալ շաբթու պատասխանելով Թուրք երեսփոխաններու հրաւէրին, Անգարա փութացած է, յայտնելով նաեւ թէ Գերմանիա շատ պիտի գնահատէ Լէոփար 3 շուրջ 1.000 հրասայլի ապսպրանքը, որ եօթը միլիառ տոլար կը ներկայացնէ: Այս վերջերս, կը գրէ թերթը, Գերմանացիք շատ իրար անցած են եւ

(Շար.ը Դ. էջ)

Ի՛ՆՉՊԷՍ ԱՐՁԱԳԱՆԳԵՑԻՆ

Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումին ուղղութեամբ Ֆրանսայի վերջին զարգացումները, – Ազգային Ժողովի Յունուար 18–ի քուէարկութիւնը, յետոյ նախագահ Շիրաքիստորագրութեամբ օրէնքին հռչակումը–, լայն արձագանգներ արթնցուցին ֆրանսական, անգլեւամերիկեան, յատկապէս թրքական մամուլներուն մէջ: Շատ հաւանօրէն, նաեւ մեր հետաքրքրութեան անմիջական այս շրջանակէն դուրս մնացածներու: Այդ արձագանգներուն մաս կազմեցին քաղաքական շրջանակէն հասածները, մամուլի անուններու մեկնաբանութիւնները: Որպէս այժմէական այս հարցին մասին հետաքրքրական տեղեկատուութիւն կարելի չափով անդրադարձանք անոնց: Բնական է որ այդ անդրադարձին մեծագոյն տեղը գրաւեց թրքական մարզը, ան ըլլալով զարգացումներու հոլովոյթին բո՛ւն թիրախը: Միւսները հետաքրքրական են առաւելապէս ճանաչումի յետագայ ակնկալութիւններու տեսակէտով:

Հայաստանեան օրաթերթերու Յունուար 19–ի թիւերուն մէջ նեղ կամ լայն չափով, դրական կամ ժխտական արժեւորումով տեղ տրուած է Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին նախորդ օրուան քուէարկութեան: Այս չորս որակումները – նեղն ու լայնը, դրական կամ ժխտականը – թերեւս կարօտին հակիրճ բացատրութեան մը. նեղն ու լայնը կապուած են պարզապէս յատկացուած տեղին. թերթ մը երեք տողով միայն հաղորդած է լուրը, ինչպէս «Առաւօտ»ը, ուրիշ մը լման էջ մը, կամ աւելին յատկացուցած է, ինչպէս «Ազգ»ը: Այսքանը բաւական բան բացատրելով հանդերձ, բուն հետաքրքրականը այդ տողերուն սիւնակներուն միջուկն է:

Ամէնէն լայն տեղը – մօտ 2 էջ – տուած օրաթերթը «Ազգ»ն է. առաջին էջէն պատկերազարդ սիւնակներու մէջ տալէ գատ լուրը Փարիզի իր թղթակից Արմինէ Ադիղեան – Էլրակեանի գրութեամբ, անջատ խորագիրներով տուած է նաեւ Թուրքիոյ հակազդեցութիւնը, արձագանգելով թրքական հեռատեսիլի հաղորդումներուն եւ թրքական մամուլի նախորդ օրուան հրապարակումներուն. այս վերջին կալուածին մասին գրած է Թաթուլ Յակոբեան, նիւթ ընելով Հայաստանի հետ դիւանագիտական շփում հաստատելու Թուրքիոյ «պարտադրութիւնը»:

«Պարտադրութիւն» եզրը արդիւնք է քաղաքական ներկայի զարգացումներուն մէկ վերլուծումին. Թ. Յակոբեան կ՚ըսէ թէ Բաքուի մերժեցումը Մոսկուայէն, Անգարայէն հաճելի չէ: Ատիկա «առաւել իրատեսական» կ՚ընէ Երեւան – Անգարա դիւանագիտական շփումներու հաստատումը որ Ուաշինկթընի ալ փափաքն է: Ուստի «այս անգամ Հարաւային Կովկասում ուժերի վերադասաւորումը կատարւում է նախ կոտորուած մէկուկէս միլիոն Հայերի արեան հաշուին»: Լրագրողը ցեղասպանութեան հարցին արծարծումը կը կապէ շրջանին մէջ իրենց շահերուն հետամուտ երկիրներու մարտավարութեան: Կը չեչտուի նաեւ Ֆրանսայի ճանաչումի բանաձեւին անհասցէ ըլլալը. ըսել թէ Ֆրանսան կը ճանչնայ 1915–ի Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ զանց առնել Օսմանեան կայսրութեան, կամ թրքական իշխանութեան պատասխանատուութիւնը, Թ. Յակոբեանի այն տպաւորութիւնը կը ձգէ թէ 1915-ին մէկուկէս միլիոն Հայերը Հրեաներու, կամ Ամերիկացիներու կողմէ կոտորուած են...: Ան իր գրութիւնը կ՚աւարտէ «Ո՞րն է յաջորդ «խիզախ» պետութիւնը» հարցականով:

«Երկիր»ը ամբողջ առաջին էջը յատկացուցած է նիւթին. լրատուութիւնը կատարուած է Նոյեան տապանի աղբիւրով, տրուած են Հ.Յ.Դ. Հայաստանի Գերագոյն մարմնի անդամ Գ. Մանուկեանի եւ քաղաքական այլ դէմքերու արտայայտութիւնները «Արմէնփրէս»էն: Նոյն էջին վրայ տեղ գտած է Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութեան հակազդեցութիւնը որով պատմական արդարութեան վերականգնումը կը նկատուի հայ-թրքական յարաբերութիւնները բարելաւելու անհրաժեշտ ազդակ: Լրատու վերոյիշեալ գործակալութեան աղբիւրով արձագանգ տրուած է նաեւ Թուրքիոյ սպառնալիքներուն:

«Հայոց աշխարհ»ը Ա. եւ Բ. էջի երկուական սիւնակով անդրադարձած է Ֆրանսայի ճանաչումին: Ա. էջի լուրին կը հետեւին Ազգային Ժողովի նիստին չատ կարճ մէկ նկարագրականը, Թուրքիոյ սպառնալիքները, Բ. էջին վրայ կայ Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութեան ողջոյնը, Ադրբեջանցիներու հակազդեցութիւնը եւ Ս. Գէորգեանի մեկնաբանական յօդուածը: Եզրակացութիւնը այն է որ ցեղասպանութեան ճանաչումի հոլովոյթը իր տրամաբանական աւարտին հասցնելուն վճռական պայմանը պահպանումն է Հայաստանի ներկայի արտաքին քաղաքականութիւնը:

Այս պատկերէն կը զատուին «Առաւօտ»ը եւ «Հայկական ժամանակ»ը: Առաջինը միայն լուրին տրուած տեղով, երկրորդը նաեւ միջուկով:

«Առաւօտ»ը Ա. էջին վրայ զետեղած է ֆրանսական պետական չէնքի մը ճակատին մէկ արձանը եւ պարզուած դրօշակը. այդ լուսանկարին տասնէն մէկին չափ տեղ գրաւած եռատող լուրը, խորագրուած՝ «Ճանաչում», զետեղուած է թերթին ճակատը: Ըսուածը այն է պարզապէս թէ Ֆրանսայի Ազգային Ժողովը միաձայն ընդունած է 1915–ի ցեղասպանութեան ճանաչումի օրինագիծը եւ որպէս պատասխան Թուրքիա իր դեսպանը ետ կանչած է: Այսքան: Ո՛չ յաւելեալ տեղեկատուութիւն, ո՛չ մեկնաբանութիւն:

Բուն զարտուղին «Հայկական ժամանակ»ի ընթացքն է որ չի տեղաւորուիր լայնախոհութեան որեւէ կաղապարի մէջ: Ա. էջին վրայ Նախագահ Շիրաքի փոքր մէկ լուսանկարին քով երկու նախադասութեամբ տրուած է ճանաչումին լուրը: Կը հետեւի մեկնաբանութիւնը. կ՚արժէ արտատպել ամբողջութեամբ, տեսնելու համար թէ կաթիլ մը ճշմարտութիւն ի՛նչպէս կը շրջապատուի քաղաքական մեկնաբանութեան փետուրներով...

«Անշուշտ, հայ աւանդական քաղաքական միտքը այս որոշումը ընդունում է որպէս հայ դիւանագիտութեան հերթական, կրկնում եմ՝ հերթական յաղթանակը: Նման յաղթանակներ մեր դիւանագիտութիւնը շատ է տեսել: Բայց այս կարգի ակցիաները իրականում ոչ մի կապ չունեն Հայաստանի, հայ ժողովրդի եւ հայ դիւանագիտութեան հետ: Իրականում հերթական մեծ տէրութիւնը հերթական անգամ օգտագործեց մեր ցաւը՝ սեփական հարցերը լուծելու համար: Իսկ այդ որոշումից օգուտը միայն անիմաստ հրճուանքն է: Եւ ոչ աւելի»:

Այս եզակի մեկնաբանութեան աւարտին կը թելադրուի. «տե՛ս նաեւ էջ 2»: Սակայն, ցոյց տրուած էջին վրայ ոչ խսկ տարրական մը կայ ճանաչումին, կամ անոր մեկնաբանութեան մասին...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՄՇՈՒՇԸ

Մասնաւորաբար ձմրան օրերուն, երբեմն, առտուները, սովորականէն ալ աւելի կանուխ ժամերուն, աչքերս կը բանամ շոգենաւերու սուլոցներ լսելով: Հեռուէն հասնող եւ կարճ ընդհատումներով կրկնուող սուլոցներ, որոնք կարծես օդը կը ճեղքեն եւ տխուր աղաղակներու նման կը լեցնեն նաեւ սենեակս: Կը հասկնամ տակաւին աչքերս իսկ բանալէ առաջ: Մշուշ կայ: Ծովուն վրայ մշուշ կայ: Ցամաքին վրայ մշուշ կայ: Բայց մանաւանդ ծովուն վրայ մշուշ կայ: Եւ շոգենաւերը կը քալեն առանց իրենց ճամբան տեսնելու: Կը քալեն կարծես մութին մէջ: Մութ մը, որ գոնէ այս անգամ սեւ չէ, այլ ճերմակ է: Մութ մը որ կարծես լուսեղէն է:

Շոգենաւերուն այդ ազդարար ճիչերը անորոշ անհանգստութիւն մը կը պատճառեն ինծի, կարծես վախի զգացում մը կը սպրդի հոգիէս ներս: Օ՜, անշուշտ, ես սա սենեակին մէջ շատ ապահով եմ, ո՛չ մէկ վտանգ կը սպառնայ ինծի: Եւ մինչեւ որ քիչ վերջ փողոց իջնեմ ու ճամբայ ելլեմ, արդէն մշուշը մեծ մասամբ փարատած պիտի ըլլայ: Այնուհանդերձ անհանգստութիւն մը կը համակէ հոգիս: Ինչո՞ւ:

Մինչդեռ եթէ քիչ վերջ փողոց իջնեմ, ու փոխանակ գլխս խմբագրատուն տանող կառքէն ներս մտնելու, քալեմ մինչեւ ծովեզերք, ու պահ մը կանգնիմ ծովուն դիմաց, գիտեմ թէ ես որքան գեղեցիկ պիտի գտնեմ այդ մշուշը: Կրնա՞մ արդեօք բառերով նկարագրել թէ սա իմ ամէնօրեայ տեսարանը այս առաւօտ ինչպիսի նոր գեղեցկութիւն մը զգեցած պիտի ըլլայ իր վրայ իջած թեթեւ մշուշին մէջէն: Ուէ՛ նկարիչ կրնա՞յ արդեօք նոյն հարազատութեամբ կտաւի մը փոխանցել այս կէս թափանցիկ տեսարանը որ իմ ամէնօրեայ համայնապատկերիս այս առաւօտ տուած է երազային տարածութիւն մը, անիրական շեշտ մը, սրբելով համայնապատկերին մէջէն բոլոր պոռոտ ու կոշտ գոյները և ամէն ինչ թաթխելով սպիտակախառն թափանցիկ թախիծի մը մէջ: Թախի՞ծ: Ո՛չ: Ձեւ կարծեր: Սպիտակախառն է, բայց թախիծ չէ: Սպիտակ շղարշը, որուն ետին մնացած է հիմա համայնապատկերը, կամ որով ծածկուած է համայնապատկերը, թախիծ չէ, այլ այն թափանցիկ վարագոյրն է, որ կը ծառայէ միաժամանակ թէ՛ ցոյց տալու, թէ՛ բան մը թաքցնելու, աւելի ցանկայարոյց, աւելի հմայիչ դարձնելով այն գեղեցկութիւնը, որուն վրայ իջած է:

Մշո՜ւշ:

Գիտեմ թէ հիմա սա դիմացէն անցնող նաւուն նաւապետը ինծմէ բոլորովին տարբեր բան մը կը տեսնէ մշուշին մէջ: Ան վտանգ մը, սպառնալիք մը կը տեսնէ այդ մշուշին մէջ: Իր դիմաց հիւսուած առժամեայ պատ մը: Ան ժամանակ չունի տեսնելու թէ որքա՜ն գեղեցիկ է այդ մշուշը: Կամ նոյն իսկ եթէ տեսնէ, ատիկա իրեն պիտի յիշեցնէ թէ որքան մահացու է գեղեցկութիւնը: Բայց պիտի չտեսնէ: Մշուշը իրեն համար այն կերպընկալ շղարշը չէ, զոր ես կը տեսնեմ ու կը շոյեմ մշուշին մէջ: Մշուշը նաւապետին հոգիին մէջ յուզում կամ հիացում չի յառաջացներ: Նաւապետը կրնայ նոյնիսկ հայհոյել բնութեան հասցէին, կամ փոխանակ ապստամբ ոգիով հայհոյելու, կրնայ ջերմեռանդօրէն աղօթել որ սա մշուշը փարատի ժամ առաջ: Մինչդեռ բնութիւնը ականջ չունի նաւապետին համար: Ոչ ալ ինծի՝ հակառակ որ հիմա ես բնութեան կողքին կանգնած եմ: Բընութեան հոգը չէ ո՛չ նաւապետին նզովքը, ո՛չ իմ հիացումս: Բնութիւնը, նկարիչի մը նման հակած է իր գործին վրայ ու կարծես հիացիկ ակնարկներով կը նայի անոր: Ան ալ, վստահ եմ, գեղեցիկ կը գտնէ իր մշուշը: Եւ իր ձեռքերով կը շոյէ այդ մշուշը, հոսկէ հոնկէ ձեւ կուտայ անոր, ինչպէս իր խմորած կաւին ձեւ կու տայ քանդակագործը: Հոսկէ մշուշի կտոր մը կը փրցնէ, անդին մշուշի կտոր մը կը փակցնէ: Հոսկէ կը ծակէ մշուշը, անդիէն քիչ մը աւելի կը խտացնէ զայն: Այս կողմէ թեթեւ կարմիր մը կը ձգէ մշուշին վրայ, միւս կողմը՝ դեղինով մը կը ներկէ: Այս կողմէն յանկարծ շունչ մը կը փչէ մշուշին վրայ ու գայն ամպի մը նման անդին կը քշէ: Յետոյ կը տանի ու գայն կը նստեցնէ բլուրի մը խորը, հոնկէ ալ կը ղրկէ դէպի բլուրի մը կատարը: Օ՜ Մայր Բնութիւն, Խենթ Բնութիւն, ո՛վ գիտէ ան որքա՞ն կը սիրէ այս խաղը, ի՛նչպէս կ՚արբենայ իրական պատկերներէն ստեղծած իր անիրական ու երազային պատկերներով: Վարը, մարդոց պողոտաներուն վրայ կառքեր իրարու կը բախին, ծովերուն վրայ նաւեր իրարու վրա՞յ կ՚ելլեն, օդանաւերը օդակայանին հարթակին վրայ անշարժութեա՞ն կը դատապարտուին, բնութեան հոգը չէ: Թող մարդիկ քանի մը ժամ յարգեն բնութեան այս բեմադրութիւնը եւ պատուհանի մը ետեւէն դիտեն միայն: Մարդոց տեղափոխութիւնը պահ մը թող կանգ առնէ, մարդիկ պահ մը յարգանքով դադրեցնեն իրենց զբաղումը, որովհետեւ դուրսը շոգիներու ու ամպերու պարիկները պար բռնած են եւ միշտ չէ որ անոնք այսպէս պար կը բռնեն:

Ես, որ տակաւին կառքիս դուռը չեմ բացած եւ անձանձրոյթ հիացումով կը նայիմ մշուշին ետեւէն յայտնուող կէս-տեսարանին, բնաւ անհամբեր չեմ, որովհետեւ գիտեմ որ մշուշը անպայման պիտի փարատի քիչ վերջ, մանաւանդ որ գիտեմ թէ մշուշէն վերջ անպայման արեւ պիտի ծագի կապ-կապոյտ երկնքի մը վրայէն: Միայն թէ երանի՜ թէ չստիպուէի աճապարել, չստիպուէի հոսկէ հեռանալ: Երանի՜ թէ ժամացոյցը գոնէ կէս ժամուան համար կանգ առնէր:

Բայց ... կարելի չէ: Ժամացոյցը կը բանի: Կը բանամ կառքիս դուռը եւ տեղս կը գրաւեմ կառքիս մէջ: Այդ վայրկեանէն անդին, ես ալ մշուշին կը նայիմ նաւապետին աչքերով: Կը վախնամ: Մշուշին մէջ կը սկսիմ տեսնել սպառնալիք:

Ռ. Հ.

ՄԱՄՈՒԼ

«RADIKAL / LIBERATION»

«ՋՈՒՐԱՆԱՆՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԱՒԻՆ»

Ինչպէս գրած էինք («Յառաջ» Փետր. 6), «Լիպերասիոն» թարգմանաբար հրատարակած էր «Ռատիքալ» թերթին մէջ լոյս տեսած թուրք դասախօս՝ Ահմէտ Ինսէլի յօդուածը: Եթէ 100% հայկական տեսակէտ չի բաժներ, ան բաւական լրջախոհ հաստատումներ կ՚ընէ, որոնց կ՚արժէ անդրադառնալ:

Սկիզբը, ենթադրեալ բացատրութիւններ կուտայ Ֆրանսական Խորհրդարանի քուէարկութեան մասին, օրէնքին տարողութեան եւ «անվնաս բնոյթին» զոր կ՚ոգեկոչէ Ֆրանսական կառավարութիւնը: Բայց, ինք այդքան ալ անվնաս չի նկատեր եւ կը խորհի որ իրաւական բաւական կէտեր ունեցող հիմ կրնայ ծառայել եւրոպական այլ նախաձեռնութիւններու:

Ողբերգական դէպքերու ընթացքին իրենց ինչքերը կորսնցուցած անձերու ժառանգորդները կրնան փորձուիլ դատարան դիմելու: Նոյնիսկ եթէ դատերը բանի մը չյանգին, կը գրէ, մնայուն պալար մը կը կազմեն Թուրքիոյ համար, որ կը ստիպուի պաշտպանողականի վրայ գտնուող երկրի մը դերը խաղալ միջազգային բեմի վրայ, որպէս մնայուն ամբաստանեալ մը: Այս նախատեսելի յեղաշրջումին դիմաց, Թուրքիա կը վարուի ըստ իր նախընտրած առածներէն մէկուն, որ կը հաստատէ թէ «ուրացումը քաջին միջնաբերդն է». ու դասախօսը կը շարունակէ: Ոչ միայն ոմանք կ՚ուրանան Հայերու կրած վայրագութիւնները, բայց, իշխանութեան գլուխ գտնուող ազգայնական աջին առաջադրած ձգտումն է՝ ճանչնալ ցեղասպանութիւն մը, բայց «Հայերու կողմէ գործուած Թուրք կամ մահմետական բնակչութիւններու դէմ»: Ճիշդ է, որ կ՚ըսէ, հայկական զինեալ խմբակներ բնակչութիւն ջարդեցին, երբ ռուսական բանակներու յառաջապահ դիրքերու վրայ էին, բայց, ատկէ մեկնելով ըսել թէ Հայերու կողմէ ծրագրուած ցեղասպանութեան քաղաքականութիւն մը կար, սահման մըն է զոր ազգայնական Թուրքերը դիւրութեամբ կ՚անցնին: Իգդիրի մէջ, Հայաստանի հետ սահմանագլուխը, քանի մը ամիս է յուշարձան մը

բարձրացած է «Ոգեկոչում Հայերու զոհուած ջարդերուն», զոր տեղւոյն մամուլը «ցեղասպանութեան յուշարձան կը կոչէ»: 43 մեթր բարձրութեամբ 5 սուրեր կը բարձրանան, որպէսզի տեսնուին սահմանին միւս կողմէն, մինչեւ Երեւան: Պաշտպանութեան նախարարը մտադիր է «ցեղասպանութեան ոգեկոչման յուշարձաններ» բարձրացնել այլ քաղաքներու մէջ: Մերժելով ճանչնալ «ցեղասպանութիւն» բառին գործածութեան պատասխանատուութիւնը, մեռածներու նեցուկով, ժխտողական դաւանցքին կ'անցնինք, առանց գիտակցելու որ այդպէս գործելով, ալ փաքթօ ընդունած կ'ըլլանք ցեղասպանական իրողութիւնը: Կարելի չէ հաստատել առոյգ կերպով որ Հայերու 1915-ի տեղահանութիւնը ցեղասպանական քաղաքականութիւն մըն էր, բայց, տեղահանութեան այդ քաղաքականութեան գործադրութեան մէջ, իշխանութեան մէկ ճիւղը «Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն» կուսակցութեան հակակշռին տակ եղող, ճամբայ հանեց դժոխային մեքենան իր «Յատուկ Կազմակերպութեան» միջոցաւ: Այդ շրջանի Օսմանեան պատասխանատուներէ ոմանք խորհեցան որ «ի շահ Պետութեան» նախընտրելի է ոչ միայն տեղահանել, այլեւ ֆիզիքապէս բնաջնջել Հայերու մէկ մասը: Կայսրութիւնը կորսնցնելու խելագարութեամբ կ'ապրէին: Իրենց այդ քստմնելի գործունէութեան մէջ, օգնութիւնը վայելեցին կարգ մը քիւրտ խմբակներու: Մինչեւ 70-ական թուականները, ամչկոտ լռութիւն մը կը քողարկէր Թուրքիոյ մէջ այդ ցաւոտ էջը: Պաշտօնական պատմութեան մէջ չէր խօսուեր, բայց, կիսապաշտօն պատմութեան մէջ յաճախ կը գործածուէր «փոխադարձ ջարդեր» որակումը: Պաշտօնական տեսակէտներու պատմաբանները 300 հազար հայ մեռեալներու մասին կը խօսէին: Ուրիշներ, աւելի ուշ, ընդունեցան 500, նոյնիսկ 800 հազար զոհերու թիւը, ինչ որ կը նշանակէ Անատոլուի հայ բնակչութեան գրեթէ կէսը: Բայց, Թուրքիոյ մէջ, ոչ մէկ տեղ այդ զոհերուն յիշատակին արձան մը կայ: Մեր հայ հայրենակիցներուն մէջ, ոմանք ծընողք, մօտաւոր կամ հեռաւոր ազգականներ կորսնցուցած են տեղահանութեան շրջանին: Պէտք չէ՞ որ անոնց ալ յիշատակը յարգենք: Թուրք ընկերութիւնը ուրացման տագնապ մը կ'ապրի: Ամէն կողմէ կը բողոքեն Ֆրանսայի դէմ: Բայց, Թուրք ճախին միտքը չի գար անգամ որ Հայերը ամբաստանող յուշարձաններու բացումով ռանկոր կ'ընենք Հայերու յիշողութիւնը: Բայցի քանի մը քաջ պատմաբաններէ որոնք կ'արտայայտուին եւ կը գրեն տեղահանութեան ոճիրներուն մասին, Թուրք ձախը ծաղկեպսակ մը դըրա՞ծ է հայ զոհերու յիշատակին:

Երբ, վաղը, ԱՄՆ, Մեծն Բրիտանիա, յետոյ եւրոպական այլ պետութիւններ կամ Պարսկաստան եւ Սուրիա Ֆրանսայի նման որոշում մը քուէարկեն, աւելի մեծ եռանդով եւ կիրքով ցոյցեր պիտի կազմակերպենք, դրօշակներ այրենք: Այս կոյր խրախանդումը, որուն կ'ընկերանայ նահանջի ազգայնական պաթոս մը, ցուցադրութիւնը չէ՞ մեր ընկեր - պատմական ծանր տագնապին:

«LA CROIX» (1er février)

LA FRANCE ET LA MEMOIRE TURQUE

Այս խորագրին տակ, Պրինօ Ֆրափա շատ դիպուկ խմբագրական մը ստորագրած է, ուր նախ հարց կու տայ թէ Ֆրանսա սխա՞լ քայլ մը առաւ պաշտօնապէս ճանչնալով հայկական ցեղասպանութիւնը, ապա կ'անդրադառնայ թրքական մոլեռանդ հակազդեցութեանց եւ հակառակ կը գտնէ որ, Ֆրանսա թշնամին նկատուի Թուրքիոյ, երբ այնքան ջատագով եղած է անոր անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան:

Պատմականը կ'ընէ ֆրանսական օրէնքին հռչակման, նշելով նաեւ թէ այդ օրէնքին բնագրին մէջ Թուրքիոյ անունն իսկ չկայ: Ամէնէն հետաքրքրական հատուածը կը վերաբերի եզրակացութեան, զոր կու տանք բնագրին լեզուով. -

En Turquie, la question arménienne est un tabou absolu. Le fameux «travail de mémoire», nécessaire en pareil cas, auquel les Allemands d'après-guerre ont su se livrer, jamais la Turquie ne s'y est résolue. L'Etat et la société turcs n'ont pas le monopole de cette incapacité à gérer leur passé dans la loyauté et le courage. Ce n'est pas un hasard si ce pays où les droits de l'homme continuent d'être quotidiennement violés refuse de se pencher sur son passé. Laissant à d'autres le soin de combler ses trous de mémoire.

Նոյն թիւին մէջ սակայն, այլ էջեր ալ կան, որոնք տարբեր բան կ'ըսեն: Սահմանադրական Խորհուրդի նախկին անդամ մը՝ Ժագ Ռոպէր կը գտնէ որ Ժողովները (իմա՝ Խորհրդարանը), հարկ եղած ձեռնհասութիւնը չունին Պատմութիւնը գրելու համար: Կը ճշդէ որ օրէնքը չի նախատեսեր գործադրութեան կանոն մը եւ կ'աւելցնէ որ ինչո՞ւ օրէնքներ չհրաչակել նաեւ գամպոճեան ցեղասպանութեան կամ Չէչէնիոյ իրադարձութիւններուն մասին:

Ուրիշ էջ մըն ալ, տնտեսական հարցերու նուիրուած, կը ծանրանայ ջնջըւած պայմանագրերու վրայ եւ անոնց հետեւանքներուն: Կը գրէ թէ Կեսարիա հաստատուած ելեկտրականութեան ընկերութիւն մը յայտարարած է թէ կը դադրեցնէ իր ներածումները Ֆրանսայէն ու կ'աւելցնէ ձեռք առնուած միւս պատժամիջոցները:

Լուսանցքի վրայ կու տայ նաեւ կարգ մը ծանօթութիւններ, ինչպէս 1915-ի տեղահանութեան վայրագ պայմանները, Թուրքիոյ հայ գաղութին վիճակը եւ Լ. Ղարաբաղի հակամարտութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 110-ԱՄԵԱԿԸ ՆՇՈՒԱԾ

Կուսակցութեան անդամներու, արտասահմանէն ժամանած պատուիրակներու եւ հիւրերու, այլ կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ, Երեւանի «Մոսկուա» կինօթատրոնի սըրահին մէջ Փետրուար 2-ին հանդիսաւոր կերպով նշուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան 110-ամեակը:

Հ.Յ.Դ. Հայաստանի Գերագոյն Մարմնի ներկայացուցիչ Արմէն Ռուստամեանի բացման խօսքէն ետք, Ազգ. Ժողովին անունով եւ անձամբ իր կողմէ կուսակցութեան յոբելեանը շնորհաւորած է Ազգային Ժողովի նախագահ Ա. Խաչատրըեան: Օրուան բանախօսութիւնը ըրած է Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հ. Մարգարեան որ Դաշնակցութիւնը համարած է «այն քաղաքական - մարտական ուժը, որ առաջին աշխարհամարտի թոհուբոհում կարողացաւ փրկել Հայաստանն ու հայ ժողովրդին վերջնական ոչնչացումից, որ ծնունդ տուեց անկախ պետականութեանը, մի պետականութիւն, որ հիմնական երաշխիքն ու ապաւէնն էր վաղուայ Ազատ, Անկախ, Միացեալ Հայաստանի»: Ելոյթին մնացեալ մասին մէջ անդրադառնալէ ետք Ջաւախքի Հայերուն ներկայի դժուարութիւններուն, ընդգծած է Հայաստանի մէջ ՀՀՇ-ական եւ «ռեւանշիստ» ուժերու վերադարձի վըտանգը, ընկերա-տնտեսական ծանր վիճակը, արտագաղթը, կաշառակերութիւնը:

Ազգ. Ժողովին նախագահը նոյն օրը ընդունած է այս առթիւ Սփիւռքէն ժամանած պատուիրակներու խումբ մը:

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏ ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

ԱՄՆ-ու Հայ Օգնութեան Հիմնադրամի աջակցութեամբ եւ ամերիկահայ խումբ մը գիտնականներու նախաձեռնութեամբ հիմնուած Գիտութեան եւ կրթութեան հայկական ազգ. հիմնադրամին նըպատակն է հայաստանեան գիտութեան եւ հետազօտական աշխատանքներու զարգացման համար ապահովել անհրաժեշտ նիւթական միջոցները: Այսպէս, անցեալ տարի հիմնադրամին ներկայացուած են 80 ծրագիրներ, որոնցմէ 22-ին ընթացք տրուած է:

Փետր. 2-ին, Գիտութիւններու Ազգ. Ակադեմիային մէջ այդ նպաստներուն արժանացած գիտնականներէն իւրաքանչիւրին յանձնուած է հինգ հազարական տոլար:

ՀԱՅ ԵՒ ՌՈՒՍ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԸ Կ'ԸՆԴԼԱՅՆԵՆ ՇՓՈՒՄՆԵՐԸ

Հայաստանի մէջ կը ստեղծուի Ռուսաստանի բժշկա-թէքնիքական գիտութիւններու ակադեմիայի բաժանմունք մը: Նորաստեղծ բաժանմունքի փոխ-նախագահուհի Մաչէն Բոստանջեանի կարծիքով այս նոր կառոյցը թոյլ կու տայ վերականգնել հայ եւ ռուս մասնագէտներու երբեմնի գիտական կապերը, ի մի բերելով աւելի քան 30 ծանօթ բժիշկ - գիտնականներ:

ՆՈՐ ՋՐԱՄԲԱՐՆԵՐ ԿԸ ԿԱՌՈՒՑՈՒԻՆ

Արագածոտնի շրջանը հողային ու կլիմայի պայմաններով տարբեր է Հանրապետութեան միւս մարզերէն և այդ պատճառով իսկ ոռոգման ջուրի ստացման եւ բաշխումի յաւելեալ դժուարութիւններ առկայ են: Կը տուժեն մասնաւորապէս Արզնի - Շամիրամ ջրանցքէն սնուող ծայրամասի համայնքները՝ Արուճ, Շամիրամ, Նոր Ամանոս, Նոր Եդեսիա եւլն.: Հոս կորսուած ջուրի տոկոսը կը հասնի մինչեւ 40-60%-ի: Ներկայիս մարզին մէջ ձեռնարկուած է ոռոգման համակարգի վերանորոգման եւ կառուցման ծրագրի՝ մասնակցութեամբ Համաշխարհային Դրամատան, Հիւսիս-արեւմտեան շրջաններու գիւղազարգացման, «Տէն» կազմակերպութեան, Ընկերային ներդրումներու հիմնադրամին եւ միջազգային այլ կազմակերպութիւններու: 2000-ի ընթացքին վերականգնուած են Ապարանի, Հալաւարի, Վ. Բազմաբերդի եւ Կաքաւաձորի ջրամբարները: Ներկայիս կ'ուսումնասիրուին 20 նոր ջրամբարներու կառուցման եւ նոր ջրագիծերու ստեղծման ծրագիրները:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐԸ ԻՐԻԿՈՒՆ Կ'ԸԼԼԱՅԻՆ ՄԽԱԼՈՎ...

Երկու նորընծաներուս աշխատանքը երթալով կը ծանրանար: Մեր գլխուն փաթթած էին գիշերային հերթապահութիւնը, որ յաճախ կը տեւէր կէս գիշերէն ալ անդին: Օր կ'ըլլար որ տպագրական մեքենան անգամ կը պարձնէինք, իբրեւ գըրաստ, ինչպէս խեղճ Աստուր ազբարը: (Ելեկտրաշարժ մեքենան արգիլուած էր):

Հերթապահութիւնը կը կատարէինք օր ընդմէջ: Բայց ընդհանրապէս երկուքս միասին կ'ըլլայինք, շատ անգամ ալ տըպարանը պառկելով, - բազմոցի մը կամ սեղանի մը վրայ, լրագիրներու մէջ փաթթուած: Բ. դրան պողոտայէն մինչեւ մեր բնակարանը՝ Կէտիկ փաշա, վերէն վար թրքանոց էր, եւ միս - մինակ պատանի մը կրնար փորձանքի հանդիպիլ այդ կէս ժամուան ճամբուն վրայ: Շուն-շնուո՞ր կը պակսէր մութ փողոցներու ամայութեան մէջ, գիշերը ուշ ատեն...

Գիշերներուն ամէնէն անտանելին Ուրբաթ օրն էր, երբ Սուլթանը Եըլտըզի մզկիթը կ'երթար հանդիսաւոր աղօթքը կատարելու: Իրիկունը կուգար պաշտօնական ազդը.

- «Երէկ Ուրբաթ, Սելամլըքի արարողութիւնը կատարուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ ... Վեհափառ Սուլթանը փառաւոր կառքի մը մէջ բազմած... Հիւրերուն մէջ կը նշմարուէին պելժիական, գերմանական, աւստրիական դեսպանները... Մզկիթէն դարձին Ն. Կ. Վեհափառութիւնը կայսերական պալատին մէջ» եւ այլն:

Գեղամ լարուած ուշադրութեամբ, հատիկ հատիկ թարգմանելով ամէնէն վարպետ գրաշարին կուտար: Փորձը կը բերէին, կը կարդար: Յետոյ ինծի կուտար կարդալու: Եթէ երրորդ մը, չորրորդ մը գտնէին, անոնց ալ ստուգել կուտար: Երկրորդ փորձ, յետոյ բաղդատութիւն: Եւ բոլոր գործերը վերջացած ըլլալով, դէպի տուն, կէս գիշերին կամ աւելի ուշ:

Ճամբան, յանկարծ կասկած մը կը կըրծէր Գեղամին միտքը.

- «Վեհափառ»ին «հ»ն «ճ»ի կը նմանէր, ուշադրութեամբ կարդացի՞ր, «հօ» էր թէ «ճէ»:

- Ճիշդ էր, Վեհափառ. «Վ»ն ալ գըլխագիր, վստահ եմ:

- «Կայսերական»ին «ս»ն կոտրած կ'երեւար:

- Ես վերջին անգամ փոխել տուի, «ս» էր:

- «Աւստրիական դեսպան»ը «առեւտըրական» չարուած չըլլայ...

- Ո՛չ, ո՛չ, «աւստրիական» էր, փորձն ալ շատ մաքուր հանուած:

Գեղամ սովորութիւն ունէր բոլոր փորձերը, ձեռագիրները եւ թարգմանած թերթերը տուն տանելու եւ նորէն աչքէ անցընելու, որպէսզի սխալ մը սպրդած չըլլար թարգմանութեան, շարադրութեան կամ սրբագրութեան մէջ: Եթէ այդ գիշեր մինակը կարդացած ըլլար եւ վերաքննութեան ատեն փոքր կասկած մը ունենար որեւէ պաշտօնական, նոյնիսկ երկրորդական լուրի, բառի մասին, կը վերադառնար տպարան եւ կը ստուգէր: Ու ճարահատ, գիշերն ալ հոն կ'անցընէր: (Շատ չանցած տունէն անկողին մը պիտի բերէր, ուր հանդիպողը կը պառկէր):

Իր կասկածամտութիւնը հիւանդագին հանգամանք մը առած էր աւելի վերջը, երբ քանի մը նշանաւոր վրիպակներ սահեցան հարեւան թերթերուն մէջ:

Այդ լրագիրներուն ամէնէն լուրջը, «Բիւզանդիոն», որուն վրայ չորս աչքով կը հսկէր Բիւզանդ էֆէնտին (Քէչեան), օր մը Ս. էջին վրայ տպած էր նուագահանդէսի մը նկարագրութիւնը: Լրատուն կ'ըսէր թէ գեղեցիկ ծաղկեկողով մը նըւիրուեցաւ արուեստագէտ օրիորդին: Ո՛րկէ ուր, «ծաղկեկողով» բառին ամօթխած «Ղ»ը կամացուկ մը իր տեղը տուած էր անպատկառ «Կ»ի մէ...

Ուրիշ թերթ մը, «Մանզումէ», ուր Յակոբ Տէր - Յակոբեան կը կատարէր նոյն աշխատանքը ինչ որ Գեղամ, Վիլհելմ կայսեր յիշատակարան - աղբիւրին բացման առթիւ սահեցուցած էր նոր բառ մը, «Յիշարձան»: Շարուած ատեն, այս բառը կը գտնուէր տողին սկիզբը: Էջերը մեքենան դրուած եւ տպուած պահուն, «Յ» տառը կ'իյնայ եւ թերթը լոյս կը տեսնէ փառաւոր «իշարձան»ով մը... (Թերթը խափանուեցաւ, տնօրէնն ու խմբագիրն ալ բանտարկուեցան, քանի մը շաբաթ վերջը ներում ստանալով, շնորհիւ ազդու միջամտութեանց):

Նուազ տաժանելի չէր գրաքննութեան տաղտուկը, որ մասնաւորապէս կը խաչէր երկու տաքարիւն խմբագիրներս, յօդուած մը, լուր մը, բառ մը աւելի փրկելու, նորութիւն մը աւելի քշելու համար:

Նախապէս ունէինք միայն մէկ գրաքըննիչ, հանրածանօթ Մինաս էֆէնտին, որ խմբագրատան սանդուխներէն վեր կը բարձրանար կաղալով, աջ ձեռքը միշտ տաբատին կոճակներուն վրայ, ծերացած հաւ մը կոկորդին մէջ:

Հազիւ սենեակին առջեւ հասած, մէկ ոտքը դէպի միզարան, ձայն կուտար.

- Սա փորձերը, ձեռագիրները պատրաստեցէք, այսօր շուտ պիտի երթամ: Տիգրան էֆէնտի, շաքարը քիչ սուրճ մը:

Ինք չէր որ կը կարդար, այլ կարդալ կուտար, երբեմն Գեղամին, աւելի շատ ինծի:

- «Ընկերային յառաջդիմութեան գըլխաւոր պայմանն է ազատութիւնը»...

- Ջեզա՛ւ, չեզա՛ւ, չըլտըրտը՞ն մը. Տիգրան էֆէնտի, կը քննա՞ս: «Ազատութիւն»ը սրբէ՛, չը՛ւտ, «ընկերային»ն ալ «կրթական» ըրէ:

- «Ազատութիւն»ը սրբեցինք, լաւ. ի՞նչ դնենք տեղը: Խօսքը կէս մնաց...

- «Դպրոց» ըսէ, «ուսում» ըսէ, բա՞ռ կը պակսի: Տարօնակէ, տղաս, ուշ պիտի մնամ:

(Շար. 10)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10
Տօն Սրբոցն՝ Սարգսի Զօրավարին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ Զօրեքտասան զինուորացն :
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի :
Կ. պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13,
Տօն Սրբոց Սուքիասանց վկայիցն
Ժամը 16·30-ին, երեկոյեան ժամերգութիւն, Տեառնընդառաջի նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն կը կատարուի :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14,
Տեառնընդառաջ
Տօն Քառասնօրեայ Գալստեանն Քրիստոսի ի Տաճարն
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի :
Կը պատարագէ՝
ՄԻԽԲՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՉԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10,
Տօն է Սուրբ Սարգսի
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին :
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13,
Ժամը 16-ին ժամերգութիւն կը կատարուի որու ընթացքին Տեառնընդառաջի նախատօնակ Անդաստան եւ մոմավառութիւն տեղի կ'ունենայ :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14,
Տեառնընդառաջ
Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի :
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

յաճախ Վոսփորի ափերը չունչ կ'առնեն, օգտուելու համար առեւտրական այն շուկայէն, զոր Փարիզ բացաւ իրենց, ճանչնալով 1915-ի Հայոց ցեղասպանութիւնը եւ կատղեցնելով Անգարան : Թուրքերը այն ատեն ջնջեցին բոլոր պայմանագրերը, հարիւրաւոր միլիոն տոլարի գործառնութիւն : Ֆրանսական Լըքլէր հրասայլը մերժուեցաւ եւ հրապարակը մնաց գերմանական Լէոփարին :

Գերմանիա, կը շարունակէ Գանար, որ դանց առած է Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը, կ'ուզէ օգտուիլ կացութենէն, պայմանաւ որ չկրկնուի դիւանագիտական միջադէպը, որ վերջ տուած է գերմանական պատուիրակութեան այցելութեան : Անդամներէն մէկը՝ կանաչ երեսփոխան Անժելիքա Պէր կարմիր-դեղին-կանաչ լաչակով մը ներկայացած է եւ Թուրք Խորհրդարանի նախագահը՝ Հասան Կիւլէյ (ծայրայեղ աջ) հրաւիրած է զինքը որ հանէ : Ան ալ պատասխանած է որ իրաքեան Քիւրտիստան սպաննուած իր մէկ բարեկամին նուէրն էր : Անմիջապէս Թուրքերը վերջ տուած են հանդիպումին եւ պատուիրակութիւնը վերադարձած է : Այս պատմութիւնը մեծ հաճոյք պատճառած է ճարտարարուեստի Ֆրանսացի գործատէրերուն եւ Գանար կ'եզրակացնէ. – «On se console comme on peut»:

Աւելցնենք, որ գինամթերքէն, այլ պօյքոթներէն վերջ, Փետր. 6-ին, Անգարա որոշած է չմասնակցիլ մարզական բոլոր հանդիպումներուն որոնք տեղի կ'ունենան Ֆրանսա : Խնդրոյ առարկայ հանդիպումները կը վերաբերին մարզանքի, աթլէթիզմի, պասքէթպոլի, ըմբշամարտի, դահուկի եւլն. : Մարմնամարզի եւ երիտասարդութեան ընդհ. տնօրէնը յայտարարած է նաեւ որ ֆրանսական խումբերը պիտի չհրաւիրուին Թուրքիա եւ մարզական որեւէ ապրանք ալ պիտի չգնուի Ֆրանսայէն :

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 10, ժամը 14-30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9ᵉ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Հոկտեմբերէն Դեկտեմբեր.—

Պարոն Վահէ Զիլինկիրեան 100 Ֆր., Տոքթ. Սերժ Գազանճեան 2.000 Ֆր., Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 2.500 Ֆր., Պր. Եղուարդ Տէր-Յակոբեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պետրոսեան 500 Ֆր., Պր. Ժագ Տէյիրմէնճեան 200 Ֆր., Պր. Փիէր Թերզեան 300 Ֆր., Պր. Պերնար Ժամկոչեան 50 Ֆր., Տիկին Քրիսթիան Ռոշ 1.000 Ֆր., Պր. Էտկար Համալեան 400 Ֆր., Օր. Արսինէ Հանէսեան 500 Ֆր., Պր. Ռընէ Զաքըճեան 300 Ֆր., Տիկին Անն Թուրշուճեան 1.200 Ֆր., Պր. Շառլ Մարտինեան 100 Ֆր., Պր. Ժագ Փոսթոյեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Փիլիպպոսեան 100 Ֆր., Պր. Ժան Մեյնիկէր 100 Ֆր., Տիկին Մարի Յովհաննէսեան 100 Ֆր., Պր. Պերնար Ֆեվրիէ 100 Ֆր. :

(Շար.)

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville a le plaisir de vous inviter
à la **Conférence — Débat**

«LES BENEFICES D'UNE EDUCATION BILINGUE»

par GILBERT DALGALIAN
Docteur en linguistique

le Vendredi 9 février à 20 heures 45
à l'occasion de la parution de son ouvrage :

«Enfances plurilingues — Témoignages pour éducation bilingue et plurilingue»

«...Tout enfant devenu bilingue dans une ambiance d'affectivité positive acquiert par là-même la capacité d'apprendre d'autres langues avec aisance et rapidité...»

L'auteur dédicacera son livre

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ննջեցեալ ընկերուհիներուն յիշատակին կատարուած հոգեհանգստեան եւ մատաղօրհնութեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տէր եւ Տիկին Ժանօ Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Մարկոսեան 500-ական Ֆր., Տիկին Լիւսի Գուլումեան, Քիւրտօղլեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Արսլանեան 300-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաճեան, Օր. Էվլին Մարգարեան, Տէր եւ Տիկին տը Լիւքա, Պր. Տիգրան Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Սանտալեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ Սարաճեան, Տէր եւ Տիկին Եղուարդ Տէմիրճեան, Օր. Մարի Տօրումեան, Տիկին Թամար Արսլանեան, Տիկին Բարիս Արմաղանեան, Օր. Ժոէլ Սարաճեան, Տիկին Ազատուհի Տէր-Վարդանեան, Տէր եւ Տիկին Իզրայեան, Տէր եւ Տիկին Գութուզեան, Տիկին Ազատուհի Քէհէեան, Տիկին Պետիկեան, Տէր եւ Տիկին Ֆրեսի Տէրտէրեան, Գիլիճեան ընտանիք, Օր. Մարի Գուլումեան, Տէր եւ Տիկին Կալենց, Տէր եւ Տիկին Գէորգեան 100-ական Ֆր. :

Communiqué de Presse

Au lendemeain de la promulgation par le Président de la République de la loi sur la reconnaissance du génocide arménien, Pierre LELLOUCHE, député des 8ème et 9ème arrondissements de Paris, qui s'est beaucoup impliqué pour cette cause, est heureux de vous convier à
UNE REUNION AVEC LES PARISIENS D'ORIGINE ARMENIENNE
le jeudi 15 février à 20 heures
Aux «Diamantaires»
60, rue La Fayette, 9ème
Contact :
Guillaume HAMALIAN
01 53 24 90 04
guillaumh@yahoo.fr

VANIA GRIGORIAN
FLORA BAGHDASSARIAN
Peintres originaires d'Arménie

Exposent leurs œuvres
au **Centre Culturel Saint-Mesrob**
Exposition: du 5 au 10 février
Tous les jours, de 17h à 20h
Adresse: 10 bis, rue Thouin, Paris 5ᵉ
M° Cardinal Lemoine / Monge
— Entrée libre—

ՄԿՆԻԿ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՆԱՒՈՒՐՑ ՊԱՐԵՐԸ
անոնց պահանջքն ու կարեւորութիւնը նոր սերունդի մօտ
Բանախօս՝ ՌՈՒԴԻԿ ՀԱՐՈՅԵԱՆ
Պարուսոյց – բանահաւաք

Ուրբաթ, Փետրուար 9, ժամը 20·30-ին
«Ալեք Մանուկեան» *Մշակութային Կեդրոնը*
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
— Մուտքը ազատ է —

* * * * *

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹ.
Մանուկնե՛ր, տարեցնե՛ր, վա՛րժ պարողներ, պարզ պարողնե՛ր,
ԵԿԷ՛Ք, ՊԱՐ ԲՌՆԵՑԷ՛Ք
Պարուսոյց՝ ՌՈՒԴԻԿ ՀԱՐՈՅԵԱՆ
Նուագածուներ՝ Փաթրիք Քուսինեան (*դուդուկ*)
Ազատ Գումբեան (*դհոլ*)
Արա Սերովբեան (*դուդուկ*)

Ուրբաթ, Փետրուար 16, ժամը 20-էն 22
Հայ Ուսանողական Ոստան
57, boulevard Jourdan — 75014 PARIS
Մասնակցութեան սակն է 30 Ֆր.

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond
SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

LE COMBAT COURAGEUX DE TOUT UN PEUPLE POUR PRESERVER SON IDENTITE NATIONALE ET SA LIBERTE DE CONSCIENCE

VARTANANTZ

PIECE EN 2 ACTES EN ARMENIEN
(Traduction en français à Issy-les-Moulineaux)
Auteur : **Pasteur MARGOSS VEKILIAN**
Adaptation et mise en scène : SARKIS KEUSHKERIAN

VENDREDI 23 FEVRIER à 20 heures 30
SALLE VOLTAIRE — ALFORTVILLE

JEUDI 8 MARS à 20 heures 30
AUDITORIUM — ISSY-LES-MOULINEAUX
P.A.F. 50 F

Renseignements & réservations :
— **ALFORTVILLE : 01. 48. 93. 99. 88**
— **ISSY-LES-MOULINEAUX : 01. 47. 36. 02. 50**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 9
VENDREDI
9 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·099 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.099

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՊԱՐՏՔԻՆ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Հայաստան եւ Ռուսաստան համաձայնութեան մը յանգած են Հայաստանեան ուժանիւթի պարտքին մասին, ինչ որ թոյլ պիտի տայ Երեւանի կազ եւ հիւլէական վառելանիւթ ստանալ շարունակելու: Հարցը կը վերաբերի 23 միլիոն տոլարի պարտքի մը որ փոխարժէքն է Ռուսաստանէն 1999-էն ի վեր գնուած կազին եւ հիւլէական վառելանիւթին:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 7 / 8)

ԱԺԿ-Ի ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

ԱԺՄ-էն անջատուած խումբը մամուլի ասուլիսի մը, փետրուար 7-ին, յայտնած է թէ պառակտումին ընթացքը սկիզբ առած էր տակաւին 1998 թուականէն: Նըշուած է թէ Դաւիթ Վարդանեանի նախարար դառնալը պատճառներէն մէկը եղած էր: Եւ կուսակցութեան 11-րդ համագումարին որոշ անդամներ արդէն դժգոհութիւն յայտնած էին: Ինչ կը վերաբերի նոր հիմնուած ԱԺԿ-ին, անոր նախաձեռնողները բաած են թէ չեն պատրաստուիր ընդդիմութեան համար ընդդիմութիւն դառնալ, միայն քննադատելով իշխանութիւնը, այլ ծրագրեր, լուծումներ կ'առաջարկեն եւ մօտ օրէն կը ներկայացնեն Սահմանադրութեան իրենց նախագծին տարբերակը:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ Ա· ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ «ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ» ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ ՀԵՌԱՑԱԾՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ա· Բաղդեանի, Ա. Սարգսեանի եւ կարգ մը այլ գործիչներու Հանրապետական կուսակցութենէն հեռանալուն մասին, վարչապետ Ա· Մարգարեան բացասական գնահատում ընելով հանդերձ, նշած է որ կուսակցութեան մէջ մնալ – չմնալը իւրաքանչիւր անհատի իրաւունքն է: Ան շեշտած է որ այդ հեռացումները չեն նըշանակեր որ կուսակցութիւնը կը խախտի, 10 տարիներու ընթացքին գաղափարական գետնի վրայ շեղումներ չեն եղած: Մայիսէն ի վեր, կուսակցութիւնը յստակացուցած է իր դիրքը, որ այսօրուան իրավիճակի մէջ ալ չէ փոխուած: Անոնք որոնք համաձայն չէին, կ'ըսէ վարչապետը, վերջին ութ ամիսներու գոր– ծունէութեան, կրնային արտայայտուիլ, բայց, հեռացողները այդ ուղղութեամբ բան մը չըսին, միայն Ա· Բաղդեանն է որ պաշտօնէն հրաժարելէ ետք, յիշեցուց որ Հայաստանը իրաւական երկիր չէ: Ա· Մարգարեան կ'ընդունի սակայն որ թերութիւններ կան:

ԿԵՑՑԷ՛ ՖՐԱՆՍԱՆ

«Ֆիկառօ» (Փետրուար 8) կ'արձագանգէր այն ցոյցին, որ տեղի ունեցած էր նախօրդ օրը Երեւան «Կեցցէ՛ Ֆրանսան» լոզունգներով: Քանի մը հարիւր հոգի, մանաւանդ մանուկներ մեծարած են Ֆըրանսան 1915-ի Հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման համար: Մշակոյթի նախարարութեան մէկ ներկայացուցիչը՝ Յարութիւն Թամազեան յայտարարած է որ Ժաք Շիրաքի անունը «շատ սիրելի է բոլոր Հայերու սրտին»: Ցոյցին ընթացքին Երեւանի պարի դպրոցի մը աշակերտները ծաղկեփունջեր զետեղած են Ֆրանսայի դեսպանատան առջեւ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼՖՐԷՏ ՍԻՐՎԷՆ վատարան ներկայացուց Զորեքշաբթի, Փետր· 7-ին, ԷԼՖ-ի դատին վերսկսումին առթիւ: Նիստը շատ կարճ տեւեց սակայն եւ նախագահուհին՝ Սոֆի Փորթիէ յաջորդ նիստը նշանակեց Մարտ 12-ին, թոյլ տալու համար Սիրվէնի եւ իր փաստաբաններուն որ պաշտպանութեան թղթածրարը պատրաստեն: Այժմ, բուն հարցը կը վերաբերի Սիրվէնի մէկ ծոցատետրին, ուր շուրջ 200 անձնաւորութեանց հասցէներն ու հեռաձայնի թիւերը կան: Ասոնց մէջ կան, ձախէն թէ աջէն, ծանօթ դէմքեր քաղաքական, ոստիկանական, ճարտարարուեստական եւ այլ մարզերու: Անուններ կը վերաբերին իր ունեցած շփումներուն նախքան փախուստ տալը 1997-ին: Զի նշանակեր անշուշտ որ բոլորն ալ գործ ունեցած են ԷԼՖ-ի հարցին հետ, բայց եւ այնպէս ընդհանուր մտահոգութիւն մը կը տիրէ անոնց մօտ: Այդ ծոցատետրին բովանդակութեան հրապարակումը («Մաչ»ի եւ «Փարիզիէն»ի կայքէջերը) վարնոց քայլ մը կը նկատուի, բայց արդէն իսկ հասցէագրուած անձերը արդարացումներ կուտան: Էռ – Փէ – Էռ Ֆիլիփ Օպէրժէ կը ճշդէր «կարելի է որ մէկը ձեզի հեռաձայնէ, չի նշանակեր որ անոր հետ կը պառկիք»: «Լիպէրասիոն» նշուած անձերէն ոմանց մօտ հարցախոյզ մը բրած է եւ հրատարակած անոնց պատասխանները (Փետրուար 8): Հարցաքննուած այդ անձերուն մէջ են· – Ժիլ Մենաժ, Ֆ· Միթերանի դրասենեակի նախկին պետ, Ժան – Քրիսթոֆ Միթերան, Ալէն Մատըլէն, Իվ Կալան, Ժերար Լոնկէ, Ֆր· տ'Օպէր, Հերվէ տը Շառէթ, Ժիլպէր Պօ, Մարի – Ֆրանս Կառօ: Ծոցատետրին մէջ կան նաեւ Փասքուա ընտանիքին, հայր եւ որդի, հեռաձայնի բոլոր թիւերը: Սիրվէն կաշառակերութեան հսկայ ցանցի մը կեդրոնը կը գըտնուի· – Էրթօլի ընկերութիւն (400 միլիոն տրուած է Նատհիմ Օչիի, իրաքցի գործարար մը, լոնտոնաբնակ եւ բարեկամ Փասքուայի), Օսքար, այս անունին տակ 200 միլիոն բաշխուած է զանազան սնտուկներու, Թոմսընի փրեկաթները (46 միլիոն Տիկին Տըվիէ – Ժոնքուրի), Լէօնա զտարանը եւ 1000 Մինոլ կայանները գնուած են 200 միլիառ ֆրանքի, միջնորդները իրենց մէջ բաժնուած են 256 միլիոն ֆրանք, ասոնց մէջ՝ Տիէթըր Հոլձըր, Քոհլի կուսակցութեան մօտ գործարար մը, Էլֆ Աքիթէնի զուիցերական ճիւղը որ տասնեակներով շէնծու աշխատանք վճարած է, Էլֆի Վենեզուէլա հաստատումն ալ 28 միլիոն ֆրանք կաշառք արժած է:

ՓԱՐԻԶԻ Թաղապետական ընտրութիւնները լըջօրէն կը մտահոգեն աջը, քանի վերջին հարցախոյզերն ալ կը հաստատեն որ ան պիտի կորսնցնէ Փարիզը: Ոչ ոք կը հաւատայ որ Սեկէն (4-րդ դիրքի վըրայ, 18-րդ թաղամասին մէջ) կրնայ յաղթել, մինչ ինք կը մերժէ իր գործելակերպը փոխել: Տիրաք ալ համոզուած է այլեւս, որ շատ յոյս չկայ եւ սկսած է մտածել յետ - Սեկէն շրջանի մը մասին, երկու շրջաններու միջեւ որպէս ճօքէր ունենալով Տիկին Ֆրանսուազ տը Փանաֆիէօ: Ջանք կը թափուի շահելու գոնէ 12-րդ թաղամասը, որ սկզբունքով ձախի ձեռքը պիտի անցնի: Ժան Թիպէրի լայն գործունէութիւն ցոյց կուտայ եւ Մոնտի մէջ (Փետրուար 8) Քրիսթին Կարէ կը գրէր թէ այս վերջինը մեծ յոյսեր դըրած է Հայաստանի նուիրուած (կ'ակնարկէ Անիի) ցուցահանդէսին այցելութեան վըրայ, Փետրուար 13-ին, ուր պիտի հանդիպի Շիրաքի:

ՇԱՐՈՆ, ընտրութենէն անմիջապէս յետոյ Լացի Պատը գնաց, խորհրդանշական բնոյթ տալով իր այդ նախաձեռնութեան: Ակիը դնելով Հերովդէսի տաճարին վերջին քարերուն, որպէս սեփականութեան նշան· – «Երուսաղէմ, 3000 տարի է հրեայ ժողովուրդի մայրաքաղաք, վերամիացած եւ տիեզերական»: Այս կը նշանակէ արդէն որ վերջնապէս թաղուած է բաժանումի որեւէ ծրագիր: Ապա, դարձած է վերջերս մեռած իր կնոջ գերեզմանը, նախքան անցնիլը քաղաքական գործերու: Այնքան ալ դիւրին պիտի չըլլայ իրեն համար կառավարութեան կազմութիւնը, որու համար 45 օր ունի, բայց, պէտք ունի նաեւ ձախին:

ՊԱՊԸ Սուրիա պիտի երթայ, ապա՝ Մալթա Մայիս 5-էն 9:

ՌՈՒՍ ԳՈՐԾԱՐԱՐ ծանօթ դէմքը՝ Բերեզովսկի յայտարարած է Փետր· 7-ին, որ օգնութեան պիտի հասնի Մետիա – Մոսթ խումբին եւ անոր հեռատեսիլի Էն – Թէ – Վէ կայանին, իր վրայ առնելով 262 միլիոն տոլարի անոր պարտքը Կազպրոմի: Այս վերջնոյն միջոցաւ Էն – Թէ – Վէ-ի հակակշիռը փորձ մը նկատուած էր Կրեմլինի կողմէ լռեցնելու ընդդիմութեան միակ ձայնը:

ՓԱՐԻԶԻ 10-ՐԴ ԹԱՂԱՄԱՍԻ թղթատարի գործադուլը, որ սկսած էր Յունուար 29-ին, կը շարունակուէր Փետրուար 8-ին: Շատ քիչ ցրում կայ, երբեմն, երբեմն:

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ շրջանին մէջ վրացական հանրակառք մը արկած ունեցած է Փետր· 7-ին· ճամբորդներէն մէկը մեռած, 22-ն ալ վիրաւորուած են:

ԼՂՀ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ղարաբաղեան պատուիրակութեան Փարիզ ներկայութիւնը առիթ է որ հանդիպումներու, այցերու օրակարգերու վրայ, ԼՂՀ-ն տեղ ունենայ զանազան ձեւերով: Պատուիրակութեան այցին նախօրեակին, Փետրուար 1-ին Առնուվիլ լէ Կոնէսի քաղաքապետ Պ· Պլազիի ներկայութեան «Սիրտս Հայաստանի համար» կազմակերպութիւնը Ղարաբաղին նուիրեց շնչառական կազմած մը, մանկական հիւանդանոցին համար: Ներկայ էին Հայաստանի դեսպանը Է· Նալպանտեան եւ ԼՂՀ ներկայացուցիչ Ա· Յարութիւնեան: Գործիքը կ'արժէ հարիւր հազար ֆրանք:

Յաջորդ օրը ժամանեց պատուիրակութիւնը եւ նոյն կէսօրին վարչապետ Ա· Դանիէլեան ու Ֆինանսներու նախարար Ս· Թեւոսեան հանդիպում ունեցան աւելի քան երեք տասնեակ ֆրանսացի եւ ֆրանսահայ գործի մարդոց հետ: Վարչապետը ներկայացուց ԼՂՀ-ի տնտեսական կացութիւնը, հարկային համակարգը, ներդրումներու նպաստաւոր պայմանները:

Նոյն օրը երեկոյին պատուիրակութիւնը հանդիպում ունեցաւ Իսի լէ Մուլինոյի քաղաքապետ Ա· Սանթինիի հետ, գործակցութեան հիմ ստեղծելու նպատակով: Հանդիպումին Ա· Սանթինի Իսիի պատուոյ շքանշանը յանձնեց ԼՂՀ վարչապետին:

Փետրուար 3-ին Ա· Դանիէլեան հանդիպում ունեցաւ Հ· Բ· Ը· Մ·-ի նախագահին եւ անդամներուն հետ: Իսկ Փետր· 4-ին ղարաբաղեան պատուիրակութիւնը մասնակցեցաւ Ալֆորվիլ - Օշական քաղաքներու զուգորդումի հանդիսութեան, ապա կէսօրին հանդիպում ունեցաւ «Շէն» Միութեան ղեկավարներուն հետ:

Պատուիրակութեան այցերու ծրագրին մէջ առնուած էր Դպրոցասէր վարժարանն ալ ուր անոնք գացին Փետրուար 6-ի առաւօտուն: Նոյն իրիկունը պատուիրակութիւնը հանդիպում ունեցաւ Հ· Յ· Դ· անդամներուն հետ:

ԼՂՀ
Տեղեկատուական Գրասենեակ

ՓԱՐԻԶՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀՀ ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԲԵՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՖՐԱՆՍԻԱ ԿԱՏԱՐԵԼԻՔ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

ՀՀ Նախագահ Ռոպէր Քոչարեանը Պետական այցով գտնուելու է Ֆրանսիայում Նախագահ Ժագ Շիրաքի հրաւէրով ս·թ· Փետրուարի 12-ից 16-ը:

Այցի ընթացքում Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը հանդիպումներ է ունենալու Ֆրանսիական Հանրապետութեան Նախագահ Ժագ Շիրաքի, Վարչապետ Լիոնէլ Ժոսփէնի, Սենատի Նախագահ Քրիսթիան Փոնսըլէի եւ Ազգային Ժողովի Նախագահ Ռեմոն Ֆորնիի հետ:

Նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի պատուին Պետական ճաշ է տրուելու Էլիզէեան Պալատում՝ Ֆրանսիական պետութեան ղեկավար Ժագ Շիրաքի կողմից:

Փարիզի Քաղաքապետարանում կազմակերպուելու է հանդիսաւոր ընդունելութիւն՝ Հայաստանի Նախագահի պետական այցի առթիւ:

Ռոպէր Քոչարեանը հանդիպումներ կ'ունենայ Ֆրանսիայի Սենատի եւ Ազգ· Ժողովի Ֆրանսիա – Հայաստան բարեկամական խմբերի, ֆրանսիական գործարար շրջանակների հետ:

Հայաստանի Նախագահը ներկայ կը գտնուի Փետրուարի 13-ին Փարիզի Աստուածամօր տաճարում կայանալիք հանդիսաւոր համերգին՝ նուիրուած Հայաստանում Քրիստոնէութիւնը որպէս պետական կրօն հռչակման 1700-ամեակին, Հայաստանի Պետական Երգչախմբի կատարմամբ:

Նախատեսւում է Նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի հանդիպումը ֆրանսահայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ:

Փետրուարի 15-ին, Պետական այցի շրջանակներում, Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը կ'այցելի Լիոն, որտեղից Փետրուարի 16-ին կը վերադառնայ Երեւան:

Փարիզ, 6 Փետրուար 2001

«ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ԹԱՅՄԶ» ԿԸ ԹԵԼԱԴՐԷ ՃԱՆՉՆԱԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ամերիկեան մամուլին ծանօթ այս անունը Փետրուար 5-ի թիւին խմբագրականը յատկացուցած է Հայերու ցեղասպանութեան նիւթին: Այդ գրութեամբ յանձնարարուած է ԱՄՆ-ու նոր նախագահին որ չուշանայ ճանչնալու 1915-ի իրականութիւնը: Թերթը որ Ճ· Պուշի գաղափարակից ու զօրավիգ է, անցեալին խստիւ քննադատուած է Պ· Գլինթընի այդ հարցին մէջ կիրարկած քաղաքականութիւնը, որպէս սկզբունքէ զուրկ տրամարանութեան արդիւնք:

«Ուաշինկթըն Թայմզ»ի նոյն խմբագըրականով ցաւ յայտնուած է որ Ֆրանսա Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումով բարոյական առաջնորդի դերը ստանձնեց, մինչդեռ ԱՄՆ-ու Գոնկրէսն ու Սպիտակ Տունը չկրցան նոյն հասունութիւնը ցոյց տալ:

«ԱՄՆ արժանի են այնպիսի նախագահի մը որ կարճ ժամանակի տնտեսական շահերը չի գերադասեր բարոյական մարզին» ըսուած է հոն:

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆ, ՀՐԵԱՆ, ՀԱՅԸ, ԹՈՒՐՔԸ

Թուրք մամուլի անուններուն Յունուար 18–էն ի վեր ցեղասպանութեան նիւթին յատկացուցած աննախընթաց տեղը տեսնելով կարելի չէ այլ բան եզրակացնել, քան՝ այն որ խնդրի աւելի կարեւոր ու նաեւ ծանրակշիռ խնդիր գոյութիւն չունի այդ շրջանակին համար: Ճիշդ է որ յատկացուած տեղը լայն մեծամասնութեամբ մը կը գործածուի կաղապարներու կրկնութեան նպատակով. սակայն, ուշագրաւ է որ Թուրք մամուլի անուններ սկսած են դիմել ոչ Թուրք անձնաւորութիւններու Թրքամէտ կարծիքին ալ որուն կ'արձագանգեն գանձ գտնողի տրամադրութիւններով:

Փետրուարի առաջին չարաթավերջին, «Հիւրրիյէթ» Ֆրանսացի չորս մտաւորականի արտայայտութիւններուն յատկացուած լման էջ մը ունի. այդ մտաւորականները (որակումը Թրքական Թերթինն է) կը կոչուին Ալեքսանդր Ադլեր (խմբագիր «Կուրիէ էնթէրնասիոնալ»ի), Ժագ Աթալի (նախագահ Միթերանի խորհրդական – գրող), Տոմինիք Մուազի (Միջազգային յարաբերութիւններու Ֆրանսական հիմնարկին փոխ – նախագահ) եւ Օլիվիէ Ռուա (Միջին–Արեւելքի, Կովկասի, Իրանի մասնագէտ): Աւելորդ է ըսել որ չորսն ալ դէմ արտայայտուած են Ֆրանսայի ճանաչումին:

Առաջինը՝ Ա. Ադլեր ցեղասպանութեան ճանաչումին Թեր քուէարկած Ֆրանսայի քաղաքական դէմքերուն 20%–ը միջազգային քաղաքականութեան ամբողջովին անտեղեակ կը ներկայացնէ: Մնացեալ 80%-ին համար ալ կ'ըսէ թէ անոնց միակ նպատակը վարկաբեկել էր Թուրքիան որուն Եւրոպայի մէջ ներկայութեան դէմ են: Ինք Հայաստան – Թուրքիա հարցին լուծումը կը տեսնէ երկխօսութեան հաստատման ու նիւթին մասնագէտներու, մտաւորականներու կողմէ քննարկումին մէջ: Իր՝ Ա. Ադլերի միջազգային քաղաքական հմտութեան մասին գաղափար ունենալու համար կը բաւէ կարդալ թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը միջազգային առեւտներ տանելու եւ անով Թուրքիան ամբաստանելու նպատակին բուն տէրը Խորհրդային Միութիւնը եղած է...: Ան նոյնիսկ մարդկային իրաւանց մարզին մէջ Հայաստանը կը գետեղէ որպէս հաշիւ տալու պարտաւոր երկիր, քանի որ Խորհրդարանին մէջ սպաննուած է Ազգային Ժողովին նախագահը Կ. Դեմիրճեան եւ հայ մարտիկներ զօրավիգ կանգնած են Աբխազներուն որպէսզի Վրաստանի այս ամէնէն բարօր նահանգը անջատուի անկէ: Իսկ հայ պաշտօնի սպասարկութիւնները կ'ամբաստանուին նախագահ Ալիեւի ու Շեւարնաձէի մահափորձերուն զօրակցելու յանցանքով, եւ այլն: Ադլեր եւս կ'ականարկէ Լ. Տէր - Պետրոսեան - Ռ. Քոչարեան տարբերութեան, աւելցնելով որ Ֆրանսայի ճանաչումը «ապուշ նուէր» մըն էր ներկայի նախագահին:

Ինք կը հաւատայ որ ժողովրդավար Թուրքիա մը հայկական հարցը պիտի լուծէ. իսկ Ֆրանսա, այնպէս կը թուի որ այդ «անհեթեթ քուէարկութեամբ» կորսնցուցած է իր մէկ բարեկամն ու դաշնակիցը: Այսուհանդերձ, կ'ուզէ որ իր Թուրք բարեկամները գիտնան թէ «կայ այլ Ֆրանսա մըն ալ որ զՁեզ կը սիրէ եւ զօրակից չէ ներկայի կատարուածին»:

Ժ. Աթալի ըսելով հանդերձ թէ չի փափաքիր «հոգեբանական այս տռամ»ի մասին լայն մեկնաբանութիւն տալ, տեղին կը գտնէ «էջերը դարձնել». *ժողովուրդները պարտաւոր են առաջ նայելու. Ֆրանսա – Թուրքիա դաշինքը Եւրոպայի միութեան համար մեծապէս կարեւոր է, իսկ Թուրքիա մեծնալու անհաւատալի կարողականութիւն ունի:* «Այս պատճառով, նման բաներ հարկ է ետին ձգել»:

Տ. Մուազի ըսելով հանդերձ թէ Ֆրանսա հայկական շատ հզօր լոպիի մը առջեւ խոնարհեցաւ, Թուրքիոյ կը թելադրէ կեդրոնանալ Եւրոպայի անդամակցութեան վրայ: Կ'աւելցնէ թէ Ֆրանսայի ճանաչումը կրնայ նաեւ Թուրքերը առաջնորդել իրենց յիշողութեան հետ դէմ առ դէմ մնալու, կարգ մը ինքնութեան հարցեր լուծելու եւ դէպի յետ – քեմալական շրջան անցք կատարելու:

Օ. Ռուա միայն քուէի հեռանկարով կը բացատրէ ճանաչումի արարքը: Կ'ըսէ թէ աւելի անհեթեթ բան չի՛ կրնար ըլլալ, քան՝ այդ քուէարկութիւնը, երբ կան բողոքական Ֆրանսացիներու, Ռուանտայի, Ալժերիոյ կոտորածները: «Հետեւանքը այն եղաւ որ դիւանագիտութիւնը ոտքի կոխան եղաւ» կ'ըսէ մասնագէտը:

Գրեթէ զուգահեռ գիրքերէ ու ժխտումի շատ աւելի բուռն արտայայտութիւններով Թուրք լրագրողուհիի մը պատասխանած է Հրեայ իրաւագէտ Մորտո Տինար («Միլլիյէթ» Փետրուար 4): Հայերու պնդումներուն մէջ ամէնէն ծանրը կը նկատէ, զոհերու թիւէն աւելի, բնաջնջումի նպատակը: Ատոր դէմ ընդվզումը զինքը մղած է արտայայտուելու, որովհետեւ «ցեղասպանութիւն» որակումը իրեն համար անընդունելի է: Կը թելադրէ նախ Ֆրանսայի հարց տալ քաղաքականութեամբ թէ այդ որակումը ի՛նչ ազդակներով գործածած է, ապա պատասխան չտանալու պարագային, դիմել Լահէի ատեանին: Որպէս Հրեայ վիրաւորական կը գտնէ ամէն կոտորած «ցեղասպանութիւն» որակելու հակումը: Այնքան որ Թուրք լրագրողուհին հարց կու տայ իրեն թէ այդ ընդհանրացումով Հրեաներու դէմ գործուա՞ծն է որ հասարակ բանի մը կը վերածուի. պատասխանը դրական է: «Չեմ կրնար հանդուրժել բառին այլասերումին» կ'ըսէ Մ. Տինար, աւելցնելով որ «գերմանացի» բառը ժխտական առընչութիւններու ամբողջ պարունակ մըն է իրեն համար:

Ֆրանսայի կողմէ 1915–ին ճանաչումին յաջորդած աղմուկ – աղաղակին մէջ հետաքրքրութեան առարկայ է այդ մասին անցեալին գրած, արտայայտուած դէմքերու հակադրեցութիւնը: Ընկերաբան Թ. Աքչամ անոնցմէ մէկն է որ ցեղասպանութիւն կոչելով հանդերձ Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայերու դէմ գործադրուածը, զայն կը բացատրէ Թրք. ինքնութեան յապաղումով, եւ այլն: Ան արտայայտելով Թրքական հեռատեսիլի կայանէ մը, նախ շեշտած է թէ Թուրքիոյ հանրապետութեան շրջանին պատահած բան չէ, այլ Օսմանեան կայսրութեան, աւելի ճիշդը՝ Իթթիհատի մէկ թեւին. ապա հարկաւոր նկատած է «մարդկութեան դէմ գործուած այս մեծ ողբերգութեան համար ներողութիւն խնդրել: Ոչ միայն Հայերէ ու Հայաստանէն, այլեւ մինչեւ այսօր Անատոլուի մէջ նման ողբերգութիւններ ապրած բոլորէն»:

«Եթէ Թուրքիա իր պատմութեան ամօթալի այս էջը յաջողի մէկդի դնել, իր դրացիներուն հետ ալ աւելի կանոնաւոր յարաբերութիւններ կրնայ մշակել: Եթէ Թուրքիա կ'ուզէ ժողովրդավարութիւն ու մարդկային իրաւունքները գերիշխան դարձնել, պէտք է կարենայ անվերապահօրէն խօսիլ իր պատմութեան մէջ մարդկային իրաւունքներու ոտնակոխումի երեւոյթներուն մասին» *ըսած է ան. ինչ կը վերաբերի հողային պահանջի նիւթին, զանոնք իրականութեան հակառակ եւ «անլուրջ» որակած է:*

Նոյն մամուլին մէջ հետաքրքրական նորութիւն մըն է տեսնել նիւթին մասին Սփիւռքէն Հայու մը նամակը, ուղղուած Թուրք լրագրող Տօղան Հէփէրի («Միլլիյէթ» Փետրուար 4). այդ կարգի նամակներ պատահած է որ տեղ գտնեն Թուրք մամուլի էջերուն մէջ, սակայն, միայն Թրքամէտ Թեզեր արտայայտող: Այս անգամ Ս. Սողոմոնեան անուն Հայ մը ելեկտրոնիկ փոստով գրած է թէ վերջին օրերու Թուրք մամուլը ալեկոծուած է Հայկական հարցով, զոր նոյն լրագրողն ալ Հ.Յ.Դ.ի եւ Ռ. Քոչարեանի նիւթը կը նկատէ: Ըսելէ ետք թէ իր մեծերէն շատեր սպաննուած են այդ Թուականին, կ'ըսէ. «Ասիկա ի՛մ հարցս, ցաւս, պարտքս ու մեղքս է. տարիներով երազներս խանգարած կեանքի պատմութիւնս: Դուք ո՞ր Դաշնակցութեան, ո՞ր Քոչարեանին մասին կը խօսիք: Արդեօք Քոչարեանի բացակայութեան գոյութիւն չունէր հարցը եւ անո՞ր կողմէ հրապարակ բերուեցաւ: Ասիկա ութ միլիոն Հայերու հարցն է եւ ոչ անհատներու: Այսօր հպարտութեամբ կը գրէք Պոլսոյ Հայերուն ապահովութեան ու խաղաղութեան մասին եւ կը ջանաք մեզ հաւատացնել: Խորհեցա՞ք երբեք թէ 30 տարի առաջ քանի՞ էր Պոլսոյ հայութեան թիւը, իսկ այսօր ինչ մնացած է: Հաւատացէ՛ք, շատ բռնազբօսիկ կը թուին ձեր գրածները ինծի նման մէկուն համար որ կեանքին 40 տարիները այդ հողերուն վրայ անցընելէ ետք, իր զաւակներուն համար աւելի մարդկային վաղորդայններ պատրաստելու նպատակով, կերպով մը պարտադրուած է լքել երկիրը»:

Տ. Հէփէրի հակադրեցութի՞ւնը. «արդար» *կը գտնէ Սողոմոնեան ընտանիքին կորուստներուն ցաւը, անմիջապէս անցնելու համար չհինցող հարցումին թէ* «բայց եւ այնպէս, չկա՞ն նոյն դէպքերուն սպաննուած հազարաւոր Թուրքեր եւ իսլամներ ալ»...: *Շարունակութիւնը կը հետեւի այն ճամբուն որ կը բացուի նման հարցականով մը:*

Ամփոփեց՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԹԵՐԶԵԱՆ

ՂՕՂԱՆՋ ԾԻԾԱՂԱԿԻ

ԵԴՈՒԱՐԴ ԱՒԱԳԵԱՆ

Վաղամեռիկ բանաստեղծ Անդրանիկ Թերզեանը ծնուել է 1927 թ. Սիրիայի Հալէպ քաղաքում: 1942 թ. աւարտել է տեղի վեցամեայ վարժարանը, 1945–ին Ամերիկեան գոլէժը: 1946թ. Հալէպում լոյս է տեսել նրա բանաստեղծութիւնների առաջին ժողովածուն «Արեւելք» խորագրով:

1946թ. Անդրանիկ Թերզեանը ընտանիքով հայրենադարձուել է, ընդունուել Երեւանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետը: Երկու տարի անց, 1948թ. Երեւանում վերահրատարակուել է նրա «Արեւելք» ժողովածուն: 1949թ. Ա. Պուշկինի ծննդեան 150–ամեակի կապակցութեամբ համալսարանում յայտարարուած գրական մրցանակաբաշխութիւնում Անդրանիկ Թերզեանի «Պուշկինի արձանի մօտ» բանաստեղծութիւնը արժանացել է երկրորդ մրցանակի:

1952թ. Անդրանիկ Թերզեանը հրատարակութեան պատրաստեց իր բանաստեղծութիւնների երկրորդ ծողովածուն «Երգեր» խորագրով, որը, ցաւօք, լոյս տեսաւ նրա ողբերգական մահից յետոյ: 1952թ. Անդրանիկ Թերզեանը ուսանողութեան զոհ դարձաւ: Յետագայում, յետմահու, մեզ մօտ, Երեւանում, հրատարակուել են երկու գիրք՝ «Յուշաքարը» (1955թ.) եւ «Բանաստեղծութիւններ»ը (1967թ.):

Պատերազմից յետոյ էր: Երկրորդ կուրսում: Լսարանի դուռը բացուեց, եւ ներս մտան երկու հիանալի հագնուած, գծաւոր կոստումներով, ճերմակ վերնաշապիկով, փողկապով, փայլուն կօշիկներով եւ... ժպտադէմ: Մեր նոր ընկերներն էին՝ Հալէպից հայրենադարձուած Անդրանիկ Թերզեանը եւ Աբրահամ Ալիքեանը: Մի տարի անց Աբրահամը Մոսկուա գնաց... Մեզ մնաց միայն Անդրանիկի անմոռաց ընկերութիւնը եւ դառն ըմբոշխնելու շատ կարճ տարիները:

Մենք՝ Թշուառ ուսանողներս, հին կարկատած պիջակներով ու տափատներով, մաշուած, ծակ–ծակ կօշիկներով, կիսաքաղց, հոգսաշատ, տխուր ու անժպիտ, ապրում էինք ամբողջ աշխարհից կտրուած, անտեղեակ, ինքներս մեր մէջ փակուած, եւ ահա Անդրանիկը իր հագուստ–կապուստով, իր ազատ մտքերով ու երազանքներով, մշտական բարի ժպիտով, պայծառ աչքերի կրակներով գրաւեց մեզ, հիացրեց որպէս անսովոր ու տարաշխարհիկ մի յայտնութիւն: Մենք հասկացանք, որ կեանքը այս չէ, ինչի մէջ մենք տապակւում ենք, որ կայ մի ուրիշը՝ ազատը, պայծառը, լուսաւորը: Աւելացրած եւ այն, որ Անդրանիկն աւարտել էր Հալէպի վարժարանը եւ Ամերիկեան գոլէժը, լեզուներ գիտէր, իսկ մենք՝ ընդամէնը կիսատ–պռատ ինչ–որ միջնակարգ...

Ես եւ նա ինչպէս մտերմացանք, ընկերներ դարձանք, չեմ յիշում: Իսկական մտերմութիւնը, ընկերութիւնը կարծես երբեք սկիզբ չի ունենում եւ չի էլ վերջանում, Թէկուզ բաղում տարիներ անցնեն...

Այդ ժամանակ մեր ընտանիքն ապրում էր Կոնդում, խարխուլ ու անհրապոյր, գրեթէ դատարկ տանը: Հայրս Թողել էր ընտանիքը, եղբայրս ազատախոհութեան համար տասը տարով բանտարկուել էր եւ մահացել աքսորում: Ահա այս դաժան, խաւար օրերին էր, որ Անդրանիկը լոյսի ու յոյսի նման մտաւ մեր տունը: Նոյն տարիքին էինք, բայց նա աւագ եղբոր պէս հովանի, Թեւ ու Թիկունք էր ինձ համար եւ հեղինակութիւն: Հալէպում 46–ին լոյս էր տեսել նրա առաջին ժողովածուն՝ «Արեւելքը» եւ մեր «տեղական», այսինքն՝ կուրսային բանաստեղծների համար նա արդէն հեղինակութիւն էր...

Սիրում էր բանաստեղծութիւններ արտասանել, մեզ համար դեռ անծանօթ, արգելուած՝ Վարուժան, Սիամանթօ, Սեւակ: Մեր կուրսի աղջիկները ո՛չ լաւ էին հագնւում, ո՛չ էլ կեանքի պայմաններ ունէին բարուք, բայց լաւատես էին, շատ ռոմանտիկ: Սիրում էր երգել նրանց համար ժողովրդական, բայց ամէնից շատ՝ Սայեաթ–Նովա.

Դուն պատուական ջավահիր ըս,
էրնեկ քու առնողի՛ն ըլի.
Ով կու գնէ, ախ չի քաշի,
Վա՛յ քու կորցնողին ըլի...

Երգում էր տարուած, պայծառ, չարժուն աչքերը տամկանում էին, ինքը յուզւում էր, շրջապատը մոռացած՝ վերանում:

Յետմահու լոյս տեսած նրա «Բանաստեղծութիւններ» գրքի յառաջաբանում Վահագն Դաւթեանը գրել է. «Դժուարութիւնները շատ էին այդ տարիներին, բայց ինձ այնպէս էր Թւում, Թէ այդ դժուարութիւնները նրա կողքով են անցնում: Նա վեր էր ամէնից, ուրիշ ոլորտներում էր ապրում: Նրա հոգին այնքան էր լի Արարատով, Հրազդանով, Երեւանով, հայրենի հողով, որ այլ բանի տեղ չկար այնտեղ: Հայրենաբաղձութիւնը, կարօտանքն էր նրան հեռուներից բերել, պատանու եւ բանաստեղծի երկիւղածութեամբ էր նա ոտք դրել հայրենի հողին եւ այդ հողի վայելքից գինով էր...»:

Այդ սէրը նրան Հայաստան բերեց: Նա գիտէր, որ պատերազմից յետոյ դժուարութիւններ կան, հացի ու ամէն ինչի պակաս: Բայց նա չգիտէր ահաւորը, որ սկսուել էր 36–ին: Նա հաւատով եկաւ Հայրենիք: «Արեւելք» ժողովածուում նա «Մեծ առաջնորդին» երգեր էր ձօնել, չիմանալով, Թէ յետոյ որքան է զղջալու:

Կար հաւատը: Ապրում էր նրա հոգում դեռ հեռու հեռուներից: Բայց երկար ժամանակ պէտք չէր հասկանալու ահաւորը: Ինձ հետ նա յաճախ էր խօսում իր մեծ յուսահատութեան մասին: «Մենք այնտեղ, արտասահմանում օրուայ հացի մասին չէինք մտածում, ինչպէս չի մտածում ազատ Թռչունը, – ասում էր նա: – Մենք այնտեղ մտածում ու պայքարում էինք յանուն Հայրենիքի ու յանուն Հա-

յ։ Իսկ այստե՞ղ... չէ՛, երկաթէ վարագոյրը փակել է ամէն ինչ»։

Այն նոր երգերում, որ գրուեցին Արարատի դիմաց, հայրենի հողի վրայ, հիմնականը բանաստեղծի Հաւատն էր ներկայի եւ, առաւել իր երկրի ապագայի նկատմամբ։ Նրա այդ անսասան թըլացող Հաւատի երգերը ծնուել էին դեռ վաղուց, Պէյրութում եղած օրերին։

Ա. Թերզեանի համար սկսուեց ստեղծագործական մի նոր շրջան։ Կազմեց եւ հրատարակչութեանը ներկայացրեց իր նոր գիրքը «Երգերը», որը, ցաւօք, լոյս տեսաւ նրա մահուանից յետոյ։ Այս գըրքում բանաստեղծը մեծ ներշնչանքով զետեղեց «Խաղաղութեան տունը» պոէմը, որը իր ժամանակի համար թերեւս միակն էր, ուր յիշատակւում էր Հայոց ճակատագրի ահաւորը՝ 15-ի եղեռնը, առաջին անգամ յիշատակւում Զօհրապի, Սեւակի, Սիամանթոյի անունները, անդրադառնում Կոմիտասի ողբերգութեանը, որը մեր ազգի տքնացող ու անամոք վէրքն էր։ Եւ նա դիմում է Հայոց վշտի ցաւակիր կռունկին.

Այսքան կարօտ ու արտասուք
Ինչպէ՞ս պիտի տանես, կռո՛ւնկ,
Այսքան կանչին, պաղատանքին
Դու անզօր ես, Հայոց կռո՛ւնկ...

Այս պոէմում արդէն զգացւում են նրա խախտուող Հաւատի կորստեան առաջին նշոյլները, առաջին ճեղքը։ Զգայուն բանաստեղծի համար երկար տարիներ կամ այլ ապացոյցներ պէտք չէին իր տեսածից ու լսածից բացի։ Նա Հայրենիք եկաւ պատերազմից յետոյ։ Երկրում սով էր, աղքատութիւն, տան ու ինչքի պակաս։ Բայց այդ բոլորը ի՞նչ էր Նրա համար։ Նա դեռ Հայրենիք գալուց առաջ պատկերացնում էր այդ իրականութիւնը եւ դրանից չէր երկնչում։ Բայց նա չէր պատկերացնում այն, ինչ տեսաւ գալուց յետոյ։ Մեծ, ճնշող քարի պէս բանաստեղծի հոգում ծանրացաւ երկրում տիրող բռնապետութիւնը։ Նա հասկացաւ Ե. Չարենցի, Ա. Բակունցի եւ բազմաթիւ միւս հայ նշանաւոր մտաւորականների ողբերգութիւնը։ Իմացաւ, թէ ովքեր են բռնել Սիբիրի անդարձ ճանապարհը։ Նրան զգուշացրին, որ այլեւս չարտասանի Վարուժանի, Սեւակի, Սիամանթոյի բանաստեղծութիւնները, չխօսի Զօրավար Անդրանիկի մասին։ Եւ եկաւ այն պահը, որը դարձաւ բանաստեղծի ողբերգութիւնը. խաթարուեց, կործանուեց Նրա մեծ Հաւատը, որ ծնուել ու մեծացել էր օտար հողում, Հայրենիքից հեռու, բերել էր իր հետ տուն, քանզի, ինչպէս ինքն էր բնորոշել իրեն, «սրտերու բանաստեղծ» էր։ Վերջին հարուածը եղաւ 1949-ը, երբ ուժեղացան բռնութիւնները, սկսուեց աքսորը, որին զոհ գնացին շատ հայրենադարձներ։ Նա օր-օրի փոխուեց, դարձաւ մռայլ, ինքնամփոփ։ Եւ իյրումն այդ բոլորի, որպէս բարձրակէտ, համակուրսեցի Ալվարդի ընտանիքի աքսորն էր։

Յիշում եմ՝ այդ լուրն առնելուն պէս, հէնց յաջորդ օրը վաղ առաւօտեան Անդրանիկը մեր տուն եկաւ։ Չէր համբերել, մտածել էր, որ գուցէ ինձ էլ մօրս հետ աքսորել են։ Չէ՞ որ եղբայրս «ժողովրդի թշնամի» էր, չնայած մահացել էր արդէն։ Նստեց երկար, յիշեց Ալվարդին եւ այլեւս ոչինչ չասաց։ Ելաւ ու տխուր գնաց։

Եւ երբ իմացաւ, որ Ալվարդը իր ծընողների հետ Ալթայ է աքսորուած, ինչ-որ մէկի միջոցով գտաւ հասցէն, սկսեց նամակներ գրել։ Նա չվախեցաւ ՊԱԿ-ից։ Այն էլ այդ օրերին, երբ հարազատը հարազատից թաքցնում էր, թէ բանտում կամ աքսորում մտերիմներ ունի։ Անդրանիկի այդ նամակների մէջ մռայլութիւն չկար։ Գրուած էին յուսադրող շեշտով, որ դժուարութիւններն էլ իրենց ժամանակը ունեն, կ'անցնեն։ Երբեմն նա իր նամակը վերջացնում էր բանաստեղծութեամբ, փորձելով աքսորում գտնուող ընկերուհուն քաջալերել՝ դիմանալու համար։

«Ինչո՞ւ, – գրում էր նա, – ինչո՞ւ մարդիկ ընդհանրապէս իրար աւելի լաւ են հասկանում, երբ հեռու են հորիզոնների սահմանագծով։ Որքա՛ն նախընտրելի պիտի լինէր ճիշդ ըմբռնել մօտիկութեան մէջ։ Ես լաւ եմ հասկանում քո վարանումը, քո անվստահութիւնը... Աշխատիր ամէն կերպ պահպանել քո ներքին խաղաղութիւնը, որն այնքան անհրաժեշտ է քեզ»։

Այս ամէնից յետոյ ամենասարսափելին այն էր, որ հայրենադարձուած երիտասարդ բանաստեղծը արտասահմանի իր բարեկամներին, ի հարկէ, ոչ բացայայտ, սկսեց գրել, որ չմտածեն Հայրենիք գալու մասին։ «Բագին»ի 1989թ. համարներից մէկում տպագրուած էին մի քանի յօդուածներ, նուիրուած Անդրանիկին։ Յօդուածներից մէկում խօսւում էր այն նամակի մասին, որը գրուած էր ակրոստիքոսի ձեւով. ամէն տողի առաջին տառը կարդալիս ստացւում էր գաղտնագիրը։ Նա գրում էր երկրում տիրող դաժան բռնութեան, բանտարկութիւնների մասին։ «Ո՛չ, – աղաչում էր նա, – չմտածէք գալու մասին»։ Յօդուածագիրը սա եւ միւս նամակները համարում էր նրա մահուան պատճառը։

1952-ի Ապրիլին կատարուեց ահաւորը... Տուն գնալու ճանապարհին բեռնատարը վթարի ենթարկեց ճամբեզրով քայլող Անդրանիկին։ Արդեօ՞ք դա պատահականութիւն էր։ Բայց չէ՞ որ բեռնատարը երկրորդ անգամ էր ճզմել բանաստեղծի մարմինը եւ նոր միայն հեռացել...

Անդրանիկի մահուան օրը, երեկոյեան միասին էինք։ Անձրեւում էր։ Նա շտապում էր տուն, իսկ ես չէի ուզում որ գընայ։ Ուշ էր, երբ հրաժեշտ տուեցինք, իսկ յաջորդ օրը, առաւօտ վաղ, մեր տուն եկաւ ընկերս՝ Վաչագանը եւ գուժեց ահաւորը...

Անդրանիկին նուիրուած իմ «Ճակատագիրը» արձակ բանաստեղծութիւնը վերջանում է այսպէս. «Հիմա, տարիներ անց, առաջուայ պէս ուժգին սիրտս տանջում է վաղուց անլուծելի մի հարց, որ ինքս ինձ տուեցի այդ ժամանակ։ Եթէ չպահէի, եւ դու շուտ գնայի՞ր։ Եթէ աւելին պահէի, եւ դու ուշ գնայի՞ր։ Մի քիչ շուտ կամ մի քիչ ուշ. եւ գուցէ չլինէր այն սարսափելի հանդիպումը քո ճակատագրի հետ, քաղաքից դուրս անձրեւի անտարբեր երգի տակ։ Մի՞թէ խիկարէս ճակատագիրը...»։

Այո, ճակատագիր, որ նախատեսուած էր ՊԱԿ-ի կողմից։ Ալթայ աքսորուած ընկերուհուն, արտասահմանի իր ընկերներին ու բարեկամներուն գրած ազատախոհ նամակները մի՞թէ ՊԱԿ-ը կարող էր անուշադրութեան մատնել։ Եւ չմատնեց։ Անդրանիկը զոհ գնաց իր բացարութեանը, իր պայծառ Հաւատին։ Աւտովթարը արդէն այդ ողբերգութեան աւարտն էր, դրա բարձրակէտը։ Նա Հաւատով եկաւ Հայաստան եւ առանց Հաւատի դէպի անհունութիւնը գնաց։

Թաղման օրն էլ էր անձրեւում։ Մարդկանց դէմքերը թաց էին անձրեւից ու արցունքից։ Երիտասարդ, գեղեցիկ ու այդպիսի սոսկալի վախճա՞ն։ Սիլվա Կապուտիկեանը խօսեց Նրա մասին, ափսոսալով Նրա կորուստը մեր գրականութեան համար, գնահատելով Նրա ուրոյն քնարը եւ վերջացրեց, ասելով, որ այդ մեծ կորուստը լալիս են ոչ միայն մարդիկ, այստեղ հաւաքուածները, այլեւ Նրա սիրած Հայրենի բնութիւնը...

Ես նայում էի նրան, նայում վերջին անգամ, որ կոպերիս տակ պահեմ այս տխուր բաժանման պահը եւ, չգիտեմ ինչու, կրկնում էի Նրա սիրած երգի մորմոքող տողերը. «Վա՛յ քու կորցնողին ըլլի...»։

«Վայը» ո՞ւմ... ծնողներին, կրտսեր եղբօրը՝ Օնիկին, ընկերներին, թէ՞ ամբողջ հայ ժողովրդին։ Չէ՞ որ Անդրանիկը նաեւ իր ազգինն էր։

Մի բան է պարզ. նա իր ստեղծածով այսօր եւ այսուհետ մեզ հետ է, մեր կողքին, քանզի.

Գիտեմ, մի օր, երբ դառնամ գիրկը հողի,
Ու թարթիչներս փակուեն,
Արեւ, դու քո համբոյրներով կենսատու
Դուրս կը կանչես ինձ նորէն։
Ես լոյս աշխարհ կը գամ հողից Հայրենի.
Դարձած քնքոյշ մի ծաղիկ,
Սէրը նորից, նորից աշխարհը եւ քեզ
Կը զգամ այնքան ինձ մօտիկ...

Ե. Ա.

«Նաւասարդ»

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՅԵԼԻԻՆ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

Վերջերս կանխակալ կարծիքներու մասին ընկերահոգեբանական հետազօտութիւն մը հատորով լոյս տեսած է Թուրքիոյ մէջ. ընկերաբան Հաճէր Հարլաք որ դասախօս է Անգարայի մէկ համալսարանին մէջ, ուզած է տեսնել թէ Թուրքերը ինչ կանխակալ կարծիքներ ունին զանազան ժողովուրդներու մասին։

Ան հարցախոյզին համար ընտրած է Եգէականէն երկու գիւղաքաղաք. Գիրազ եւ Գուշատասը։ Առաջինը օտարականներու գրեթէ ամբողջովին անհաղորդ շըրջան է, երկրորդը՝ ճիշդ հակառակը. Գուշատասըն երկրին ամէնէն ծանօթ զբօսաշրջական կեդրոններէն է ուր մեծ թիւով օտարական կը գտնուի միշտ։ Երկու վայրէն հարցումներուն պատասխանած է 361 հոգի որոնց 67%-ը 19 – 41 տարեկանի միջեւ եղած է։

Հարցախոյզով ճշդուած է թէ որոնք են բարեկամ, թշնամի նկատուած, սիրուած, չսիրուած ժողովուրդները. նաեւ անոնք որոնք կը նմանին Թուրքերու, անոնք որոնք չեն նմանիր։ Ամէնէն հետաքրքըրական այս բաժիններէն զատ կան Ճափոնացիներու, Ամերիկացիներուն, Ռուսմէններու մասին դատումները։

Թուրքերու բարեկամ նկատուած ժողովուրդներու տրուած 6 անունով ցանկը կը գլխաւորեն Ճափոնացիները. յաջորդը Վրացիներն են, ապա Իտալացիները, Գերմանացիները, Պաղեստինցիները, Ամերիկացիները։

Յաջորդ ցանկը – թշնամի համարուածներու – զաղափար մըն ալ կուտայ թէ ինչո՞ւ այս օրերուն Թուրք մամուլը հարկ տեսած է անդրադառնալու այդ հըրատարակութեան. 361 պատասխանողներէ 234-ը Թուրքերու թշնամի ժողովուրդներու առաջին տեղը տուած է Հայերուն...։ Կը յաջորդեն Յոյները, Սուրիացիները, Պուլկարները, Պարսիկները, Ռուսերը, Իրաքցիները։

Այս տրամաբանութեամբ, բնական էր որ ամէնէն չսիրուածներու ցանկն ալ Հայերը գլխաւորէին. բայց այդ պատիւը գացած է Յոյներուն, Հայերը ձըգելով Բ. կարգին վրայ։ Մնացեալները նախորդ ցանկին անուններն են, միայն աւելցած են Սաուտցիները եւ Հրեաները...։

Հարցախոյզին պատասխանողները «Թուրքերու նմանող ժողովուրդ» նկատած են Իտալացիները, Յոյները, ապա Վրացիները, Գերմանացիները։ Հակառակ բեւեռին վրայ, չնմանողներու խումբը բաղկացած է Ճափոնացիներէ, Հայերէ, Անգլիացիներէ, Ռուսերէ, եւ այլն։

Տրուած արդիւնքներուն մէջ համախոհութեան բարձրագոյն տոկոսը ստացած են Ճափոնացիները իրենց տրուած «աշխատասէր»ի որակումով։

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐԸ ԻՐԻԿՈՒՆ Կ'ԸԼԼԱՅԻՆ ՍԽԱԼՈՎ...

– «Կեանքը շարժում է, բնութեան մէջ»...

– «Շարժում»ին առջեւ «կրթական» մը դիր. ե՞րբ պիտի սորվիս։

– Այս միւսը գիտական յօդուած մըն է, խենթութեան մասին. անվնաս։

– Ի՞նչ, ի՞նչ, գլխուս պէլա՞ պիտի բանաք։ Ալլա՛հ, Ալլա՛հ, կարդա՛ նայիմ, վերէն վար։

Կարդալով վերէն վար, բոլոր «խենթ»երը կը վերածուէին «յիմար»ի, ի պատիւ համիտի, որ խորապէս կը խրտչէր այդ բառէն, իր եղբայրը բանտարկել տուած ըլլալով իբրեւ խենթ։

– Այս միւսն ալ իմ գրածս է, կարճ բան մը, «Նիչեր», ողջակիզուած ... Actually: – Այս միւսն ալ իմ գրածս է, կարճ բան մը, «Նիշեր», տղայական շարադրութիւն։

– Տիգրան էֆէնտի - պէն պու չոճուգտան գորգարըմ։ «Աստղ»ը (Եըլտըզ) «լուսաւոր» ըրի, բայց աչքս չի բռներ. անգամ մըն ալ դուն կարդա։

Յօդուածներէն վերջը, որոնք կատ – կատ կը ստորագրուէին ձեռագրին վրայ կամ չարուած, կարդը կուգար լուրերուն։

– «Քաղաք. ժողովը երէկ մասնաւոր նիստ մը գումարելով, քննեց Մշոյ Առաջնորդարանէն հասած զանազան գրութիւններ եւ պարտուպատշաճ տնօրինութիւններն ըրաւ։ Նիստէն վերջը Ս. Պատրիարք Հայրը Բ. Դուռ երթալով, տեսակցեցաւ Ներքին գործոց նախարարին եւ Կրօնից Տեսուչ Պէհա պէյի հետ»։

– Սա «զանազան»ը տէֆ ըրէ. տեղը գրէ «Կրօնական եւ կրթական խնդրոց մասին»։ «Ներքին գործոց նախարար»ն ալ աւրէ. միայն «կրօնից տեսուչ»ը կը բաւէ. հասկցողը կը հասկնայ։

– Բայց Մինաս էֆէնտի, պաշտօնական տեսակցութիւն է, ի՞նչպէս կրնանք աւրել։

– Ես քեզի աւրէ կ'ըսեմ նէ աւրէ, հէլպէթ բան մը գիտեմ, աս ի՞նչ տիւֆ խաֆա կը դառնաս...

Երբեմն կը պատահէր որ ստորագրելէ եւ մեկնելէ ասոր վայրկեան, կէս ժամ վերջը, մինչեւ փողոցին անկիւնը կամ Կամուրջին գլուխը հասած ատեն, միտքը բան մը իյնալով, Մինաս էֆէնտին հեւ ի հեւ կը վերադառնար խմբագրատուն։ Եթէ մարդ չգտնէր, կը մտնէր գրաշարատուն, եւ,

– Սա ո՞ւր է, Մուշի մասին լուր մը կար, անգամ մըն ալ տեսնեմ։

Խմբագիրը – կամ գրաշարը – կը կարդար արդէն վաւերացուած, ստորագրըւած պատճէնը։

– Հա՛, հիմա գտայ. «մասնաւոր»ին տեղ գրէ «սովորական» կամ «շաբաթական» նիստ. իսկ սա «խնդրոց»ը չըլլայ «գործոց»։

Այս վերաքննութենէն վերջը անգամ մըն ալ կարդալ կուտար ամբողջ լուրը կ'անցնէր կ'երթար, չմոռնալով նորէն միզարան հանդիպիլ։

Աւելի վերջը նշանակուեցան ուրիշ երկու գրաքննիչներ ալ, Լեւոն էֆէնտի եւ Երուանդ էֆէնտի, – առաջինը ինքնավստահ եւ բաւական տանելի, միւսը ծեքծեքուն եւ իմաստակ, որ հոգի կը հանէր։

Վերջին տարին երբ խմբագրապետն էր Արամ Անտոնեան, աւելի դիւրաւ կը ստորագրուէին թուղթերը, պայմանաւ որ հերթապահը Մինաս էֆէնտին ըլլար։

Կաղ գրաքննիչը մասնաւոր տկարութիւն մը ունէր վրան – բաց պատմութիւններու եւ պատկերներու համար։ Մանաւանդ երբ կը պատմուէին համով – հոտով, յաւելեալ եւ ճոխացեալ։

Այս տեսակէտէն մէկ հատիկ էր Արամ Անտոնեան։ Մինաս էֆէնտին անոր բերնէն կախուած, կաթ ծծելու պէս կը ծծէր ամէնէն վաւաշոտ բառերն ու նկարագրութիւնները։

– Է՛, վե՞րջը, վե՞րջը...

– Ի՞նչ կ'ուզես որ ըլլայ, վերջը վերջը մեղաւորը փառաւորապէս տեղաւորեր է։ Դուն ըլլայիր ի՞նչ կ'ընէիր...

– Աւա՛ղ, փառացս անցաւորի. աֆէրիմ փիճ։ Արամ, առջի օր Բերայի քարոզիչին համար բաներ մը կը պատմէիր, կէս ձըգեցիր։

– Կը պատմեմ, կը պատմեմ, Բերայի քարոզիչին հովուերգութիւնն ալ կը պատմեմ, Սաքսոնիոյ իշխանուհին ի՞նչ ապուրներ կերեր է վարժապետին հետ, ան ալ կ'իմանաս. դուն սա ձեռագիրները ստորագրէ, ուշ մնացինք, խեղճ գրաշարները կը սպասեն։

– Կը ստորագրեմ ամմա, տիխաթ ըրէք, չարփըխ բան մը չփախչի, վերջը ամէնս մէկ հապը կը կլլենք....

(Շար. 11)

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ԵՂՈՅԵԱՆԻ «ԱՐԱՐԱՏ» ՖԻԼՄԻՆ ՄԷՋ

Սինէ – գլասիքի Ազնաւուրին նուիրած «Շարժուան» առթիւ, զանազան հարցազրոյցներ լոյս տեսան արուեստագէտին հետ թերթերու մէջ։

Խօսելով իր ծրագիրներուն մասին («Ժուռնալ տիւ Տիմանշ»ի յաւելուած) 2001-ի համար, Ազնաւուր կ'ըսէ - «Սկըզբունքով ֆիլմ մը Աթոմ Եղոյեանի հետ, որ կը պատրաստուի Թորոնթօ»։ Ֆիլմին անունն է՝ Արարատ։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10
Տօն Սրբոցն՝ Սարգսի Զօրավարին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ Չորեքտասան զինուորացն։

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13,
Տօն Սրբոց Սուքիասանց Վկայիցն
Ժամը 16·30-ին, երեկոյեան ժամերգութիւն, Տեառնընդառաջի նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն կը կատարուի։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14,
Տեառնընդառաջ
Տօն Քառասնօրեայ Գալստեանն Քրիստոսի ի Տաճարն

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ՄԻԽՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՉԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10,
Տօն է Սուրբ Սարգսի

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին։

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀէՔԻՄԵԱՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13,
Ժամը 16-ին ժամերգութիւն կը կատարուի որու ընթացքին Տեառնընդառաջի Նախատօնակ Անդաստան եւ մոմավառութիւն տեղի կ'ունենայ։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14,
Տեառնընդառաջ

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀէՔԻՄԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Ազգատախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Հոկտեմբերէն Դեկտեմբեր.–

Տիկին Աղապէկեան 500 Ֆր., Փարիզի Կրօնական Ընկերակցութեան Տիկնանց Յանձնախումբ 1·000 Ֆր., Գ. Կիւլպէնկեան Մշակ. Միութիւն 2·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զարեհ Պէրպէրեան 1·000 Ֆր., Պր. Սերժ Փոսթաճեան 500 Ֆր., Տիկին Այտա Վարդանեան 300 Ֆր., Պր. Ռաուլ Գազանճեան 200 Ֆր., Տիկին Նատիա Ֆէօ 1·500 Ֆր., Տոքթ. Հերվէ Զաքարեան 300 Ֆր.։ Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Վարդանեան 500 Ֆր., Պր. Գլօտ Փըթի 400 Ֆր., Ֆրանսիս Գլաւ 500 Ֆր., Տիկին Շաքէ Փաշապէզեան 1·000 Ֆր., Տիկին Եւա Հէյցման 500 Ֆր., Տիկիններ Պօյաճեան 1·000 Ֆր., Տոքթ. Լեւոն Արթինեան 100 Ֆր., Տիկին Ռէն Տէօքմէճեան 300 Ֆր., Պր. Պերնար Լիպէր 500 Ֆր., Պր. Անտրէ Ետիքարտաշեան 5·000 Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղը եկեղեցւոյ բարերար ննջեցեալներու յիշատակին կատարուած Հոգեհանգստեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տէր եւ Տիկին Մարի Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Արսլանեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տամլամեան 100 Ֆր.։ Ընկերուհի Զապէլ Տիրիկեանի մահուան առթիւ՝ Տիրիկեան ընտանիք 500 Ֆր., Տիկին Ազատուհի Տէր-Վարդանեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թրիվէլլի, Է. Տէմիրճեան, Օր. Տանիէլ Խաչատուրեան 150-ական Ֆր.։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը հոգեհանգիստ կատարել կու տայ յաւէտ բաժնըւած իր բարերարներու յիշատակին, Կիրակի, Մարտ 11-ին, Փարիզ, Կեդրոնական Ֆրանսա եւ Մարսէյլի Շրջանը։

Յետ պատարագի, հոգեճաշեր կը տրըւին։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section **ARAXE** de Lyon-Villeurbanne
vous invite à son

GRAND BAL

animé par l'Orchestre GUMRI
& son chanteur ARCHAG
venus spécialement d'Arménie
et la participation du
célèbre violoniste
ALEXANDRE CHIRINIAN
le 9 février à partir de 20 heures
au Centre Culturel &de la Vie Associative
234, cours Emile Zola,
69100 VILLEURBANNE
Bar & Buffet
de spécialités arméniennes
——— Entrée : 100 F ———

Réservations :
— M.C.A. Villeurbanne :
04.78.26.28.71 (du mardi au samedi);
04.72.35.15.86 (en soirée).

Section ASTRIG
organise une

SOIREE CABARET DANSANTE

AU PROFIT DE SON ECOLE HEBDOMADAIRE
Animée par **Jacky NERCESSIAN**
et la F.R.A. NOR SEROUND
avec lancement de jeunes talents arméniens
Samedi 10 février à partir de 21h 30
à l'Espace «Charles Aznavour»
5, rue Paul Vaillant-Couturier
— 95400 ARNOUVILLE-LES-GONESSE
Renseignements & Réservations :
☎ **01.39.85.39.54/01.39.90.63.89** (le soir)

ԼՈԹՕ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակահանութիւն մը
C. A. Q. — Boulevard Denis Papin,
13015 MARSEILLE
Կիրակի, Փետրուար 11, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին բազմազան գեղեցիկ առարկաներով։

VANIA GRIGORIAN
FLORA BAGHDASSARIAN
Peintres originaires d'Arménie
Exposent leurs œuvres
au **Centre Culturel Saint-Mesrob**
Exposition: du 5 au 10 février
Tous les jours, de 17h à 20h
Adresse: 10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine / Monge
— Entrée libre—

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՅԻՍ 20
Միջվարժարանային
Արտասանութեան Մրցում
Պ.Հ.Մ.Մ. – Մարսէյլ

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances — Toutes Compagnies
MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION
13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +
Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի' վարանիք դիմելու մեզի

ՄԿՆԻԿ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹ
Մանուկնե՛ր, տարեցնե՛ր, վա՛րժ պարողներ, պարզ պարողնե՛ր,
ԵԿԷ՛Ք, ՊԱՐ ԲՌՆԵՑԷ՛Ք
Պարուսոյց՝ ՌՈՒԴԻԿ ՀԱՐՈՅԵԱՆ
Նուագածուներ՝ Փաթրիք Քուսինեան (*դուդուկ*)
Ազատ Գումրեան (*դհոլ*)
Արա Սերովբեան (*դուդուկ*)
Ուրբաթ, Փետրուար 16, ժամը 20-էն 22
Հայ Ուսանողական Ոստան
57, boulevard Jourdan — 75014 PARIS
Մասնակցութեան սակն է 30 Ֆր.

ՑՈՒՑԱՏԵՍՔ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 10, ժամը 14-30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 3·000 Ֆր. Էրիք Պաղըրճեանէ, 1·000 Ֆր. Մանուկ Քիւրտօղլեանէ, 300 Ֆր. Սիւզան Մարքերէէ, 250 Ֆր. Փիէր Թիւթճեանէ եւ 200 Ֆր. Տիկին Ֆիշէրէ։ Շնորհակալութիւն նաեւ Սալպերաթուրի, Օննիկ Աւետիսեանի, Փարֆիւմըրի Սեփլագեայի, Մէգոն Ժիւէի, Մէգոն Իւրաքի, որոնք իրենց օժանդակութիւնը բերին Յունուար 6-ի Ծնունդի երեկոյթին։

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10-11
SAMEDI - DIMANCHE
10-11 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.100 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 76e ANNEE — N° 20.100

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 8/9)

Ա. ԲԼԷԵԱՆԻ ԴԱՏԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԱԾ

«Մխիթար Սեբաստացի» վարժարանի նախկին տնօրէն Ա. Բլէեանի եւ նախկին գլխաւոր հաշուապահ Ռ. Պօղոսեանի դատավարութիւնը շարունակուած է Փետր. 8-ին: Մեղադրող կողմը յայտարարած է թէ կրթահամալիրի ուսումնական չորս հաստատութիւններէն երեքին տնօրէնները իրենց վկայութեան մէջ նշած են թէ Ա. Բլէեանի հրահանգով աշակերտներէն սկսած են ամսական 10 տոլար գանձել ու ամէն ամիս 400–500 տոլար տալ իրեն: Դատախազ Ա. Ստեփանեան ալ իր խօսքին մէջ պահանջած է անփոփոխ պահել Ռ. Պօղոսեանի եւ նախկին գանձապահ Այտա Աւագովայի դէմ Առաջին Ատեանին գոյացուցած վճիռները: Բլէեանի փաստաբանը Ռ. Գրիգորեան ալ անդրադառնալով իր պաշտպանեալին դէմ եղած մեղադրանքներու խրացումի բաժնին, ըսած է թէ «Ա. Բլէեանի արարքում յանցակազմ չկայ»: Ապա դատարանը մերժած է Ա. Բլէեանի դիմումը, ուր ան կը պահանջէր որ մեղադրող կողմը իր ամբաստանութիւնները գրաւոր ներկայացնէ:

Նիստը կը շարունակուէր Փետր. 9-ին:

ԱՅԼ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Նոյն օրը տեղի ունեցած է նաեւ Ներքին գործերու նախկին հրամանատար Վահան Յարութիւնեանի եւ միւս հինգ ամբաստանեալներու դատավարութեան նիստ: Ունկնդրուած են ամբաստանեալներու պաշտպանողականները: Ն. Թադէոսեան պնդած է թէ ինք տեղեակ չէ եղած Սերժ Զիլաւեանի մահափորձի հեղինակներ Կ. Ռաֆայէլեանի եւ Ա. Յովհաննիսեանի սպանութեան, կարենալ կանխարգիլելու համար: Ան պահանջած է նաեւ հանդիպումներ ունենալ ՀՀ գլխաւոր դատախազ՝ Բորիս Նազարեանի, իրեն տեղակալ՝ Աղուան Յովսէփեանի, երեսփոխաններ Վիկտոր Դալլաքեանի եւ Արթիւր Բաղդասարեանի հետ: Ապա Ն. Թադէոսեան, Մ. Ներսիսեան, Ա. Շահպազեան եւ Ա. Խաչատրեան յայտարարած են որ հացադուլի կը դիմեն եւ յաջորդ նիստին չեն ներկայանար: Ս. Բալեան ալ հրաժարած է պաշտպանողական ճառէն: Նիստը կը շարունակուի Փետր. 12-ին:

Ա. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԿԱՐԱՁԳՈՒԱԾ

Երեւանի Կենտրոն եւ Նոր-Մարաշ համայնքներու Ա. Ատեանի դատարանը Փետրուար 8-ին մէկ ամիս երկարաձգած է «21-րդ Դար» միջազգային անկախ միութեան նախագահ Արկադի Վարդանեանի բանտարկութիւնը, այսինքն՝ մինչեւ Մարտ 9: Իր փաստաբանը «Արմէնփրէս»ին յայտնած է որ բողոք պիտի ներկայացնեն վերաքննիչ դատարանին: Աւելցուցած է թէ իր պաշտպանեալը կը շարունակէ մնալ հիւանդանոցը եւ առողջական վիճակը ծանր է:

«ՄԻԱՍՆՈՒԹԻՒՆ» ԴԱՇԻՆՔԷՆ ՆԵՐՍ ՏԱԳՆԱՊ ՉԿԱՅ

Ազգ. Ժողովին մէջ Փետր. 8-ին տեղի ունեցած ճեպազրոյցի մը ընթացքին «Միասնութիւն» դաշինքի անդամ Գալուստ Սահակեան յայտարարած է թէ դաշինքէն ներս տագնապ չկայ, ինչպէս կը կարծեն որոշ ուժեր, քանի որ ՀՀԿ-ն «իրապոյրների յետեւից գնացող կուսակցութիւններից չէ»: Ինք համաձայն չէ նաեւ իշխանութեան դիրքերը լքելու կոչերուն:

ԺԱԳ ԵՒ ՇԻՐԱՔ ԾՆԵՐ ԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ...

Հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման օրէնքին հռչակման օրը, ծնողք մը իր երկուորեակ մանչերուն անունը դրած են՝ Ժագ եւ Շիրաք, յայտարարած է երեսփոխան Յակոբ Յակոբեան: Երախաները ծնած են հիւսիսային Հայաստանի Գաւառի շրջանը:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԿԱՐԾԵՑԵԱԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԾԵՑԵԱԼ ՓՈԽԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆ»

Երկու օրէ ի վեր Թուրք մամուլին մէջ Ֆրանսայի դէմ շղթայազերծուած պոռթկումը որոշ չափով հանդարտած ըլլալ կը թուի. Համեմատական «ամայութեան» մէջ աւելի ուշադրաւ կ՚ըլլան ողջամիտ ցանցառ ձայներ: Անոնցմէ մէկն է «Սաբահ»ի Փետրուար 8-ի թիւին մէջ Մէթին Մինիրի վերի խորագիրով յօդուածը:

Ան ապարդիւն կը նկատէ Ֆրանսան պատժելով ցեղասպանութեան ճանաչումին մասին այլ երկիրներ այդ նպատակէն հրաժարեցնելու մարտավարութիւնը, քանի որ կ՚ըսէ թէ տնտեսական փոխադարձութենէն Ֆրանսան պիտի չտուժէ: Ոչ ալ Թրքական փոխադարձութիւնը պիտի յաջողի Հայկական դատին զօրակից երկիրներու մտադրութիւնը փոխել տալ: «Արտաքին նախարարութեան դէտերէն առնուած տեղեկութիւններ կը յայտնեն թէ Աւստրալիայէն Ամերիկա, շատ մը երկիրներ մօտ ատենէն օրէնքի պիտի վերածեն կարծեցեալ ցեղասպանութեան բանաձեւը» կը գրէ ան:

Ապա Մ. Մինիր կը բացատրէ թէ Թուրքիոյ պատիժները ոչ թէ պիտի վնասեն Ֆրանսայի Խորհրդարանին կամ կառավարութեան, այլ՝ Ֆրանսական ընկերութիւններու որոնց միջեւ կան մինչեւ իսկ հայկական բանաձեւին դէմ աշխատանք տանողներ: Անոնց հետ կը պատժուին անոնց գործակից Թրքական ընկերութիւններ եւ անոնց բաժնետութերուն տէր Թուրք հայրենակիցներ: Թուրք յօդուածագիրը ասիկա կը նմանցնէ դատաւորի մը ընթացքին որով ինք իր անձը յանցաւոր նկատածին հետ կը բանտարկէ նոյն խցիկին մէջ: Որպէս օրինակ ան կուտայ Թրքական «Թէլէքոմ» հաստատութեան առձեռն հեռաձայնին համար կազմակերպուած նուազուրդը որ ջնջուած է, դուրս ձգելու համար «Ալքաթէլ»ը: Սակայն, ատով կը պատժուին անոր գործակից Թրքական ընկերութիւնները եւ «Ալքաթէլ»ի բաժնետութերու տէր Թուրք հայրենակիցները:

Մ. Մինիր կ՚եզրակացնէ հետեւեալ տողերով. «Մենք գործի պէտք է ձեռնարկենք պատասխանելով սա հարցումներուն. ի՞նչ է պատճառը որ Օսմանեան կայսրութեան 750 տարի ղեկավարած ազգերէն միայն Հայերն են որ կը պնդեն թէ բնաջնջումի ենթարկուած են: Ինչո՞ւ աշխարհ ոչ թէ մեզի, այլ Հայերուն հաւատք կ՚ընծայէ: Ո՞րն է այս փորձանքէն մի անգամ ընդ միշտ փրկուելու ճարը»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ Թուրքիոյ ընկերակցութեան նախկին նախագահ Ա. Պիրտալ մեղադրուած է Թուրք ազգը հրապարակաւ վիրաւորելով եւ կրնայ մինչեւ վեց տարի բանտարկութեան դատապարտուիլ, 1915-ին պատահածը «ցեղասպանութիւն» որակած եւ Թուրքերէն հրաւիրած ըլլալով ներողութիւն խնդրելու: Իրեն դէմ ձեւակերպուած մեղադրանքը կ՚ըսուի թէ հիմ ունի անցեալ տարի Գերմանիոյ մէջ արտասանած մէկ ճառը: Ա. Պիրտալի փաստաբանը մերժած է մեղադրանքը, ըսելով որ իր պաշտպանեալը նման արտայայտութիւն չէ ունեցած: Մեղադրեալը 53 տարեկան է, Քիւրտերու զօրակցութեան ամբաստանութեամբ քանի մը անգամ բանտարկուած, իսկ 1998-ին իրեն դէմ գործուած մահափորձի մը ընթացքին ծանրօրէն վիրաւորուած:

ԹԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ Փարիզի պատկերը բաւական ողբալի է աջին համար եւ Շիրաք կրնայ լրջօրէն մտահոգուիլ, քանի «Շիրաքիզմը» առաւելաբար փարիզեան դիմագիծ ունէր: Այլեւս յստակ է որ Սեկէնի ընտրութիւնը որպէս թեկնածու աղէտ մըն է եւ փրկութեան որեւէ հնարաւորութիւն ալ չի տեսնուիր: Շատ աւելի խրախուսիչ չէ Թիպէրիի վիճակը, որ հազիւ 2500 հոգի համախմբած է Փետրուար 8-ին, Փալէ տէ Սփոր երբ 5000 կը նախատեսուէր: Շարլ Փասքուայի ներկայութիւնը մեծ օգտակարութիւն մը չունեցաւ եւ վրկուած 40 հազար հրաւէրը եւ քանի մը հազար ալ ցրուած բան չեն փոխած: Թիպէրի բուռն ելոյթ մը ունեցաւ, դատապարտելով իրեն դէմ եղած յարձակումները. – «Կը բաւէ՛, բացագանչած է Փարիզի քաղաքապետը, գլխատեցին, աղտոտեցին, զրպարտեցին անդադար»: Նոյն օրը, Ֆօրէն Արուեստներու Թանգարանին մէջ է, որ Սեկէն ելոյթ ունեցաւ: Կողքին ունէր Ժերոմ Մոնօ, Ֆրանսուազ տը Փանաֆիէօ, Պալատիւր, բայց եւ այնպէս ոչինչ այնքան ապահով կը թուի որքան իր պարտութիւնը: Ի վերջոյ, համակերպեցաւ վիճարկում մը ունենալ ձախ թեկնածու Պերթրան Տըլանոյէի հետ հեռատեսիլէն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Խորհրդարանը առկախեց իր աշխատանքները մինչեւ Մարտ 27, թոյլ տալու համար երեսփոխաններուն եւ ծերակուտականներուն, որ թաղապետական իրենց ընտրապայքարը տանին:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ապահովութեան սպասարկութիւնները յայտարարած են Փետր. 8-ին թէ անկախապաշտ Չէչէններուն մէկ պետը սպաննած են: Ըստ Ռիա Նովոստի գործակալութեան, Աղամ Խամզադխանով, արմատական Իսլամի խմբակի մը պատասխանատու, սպաննուած է Շելկովսկայա, Չէչէնիոյ հիւսիսը:

ԹԵՀՐԱՆԻ հիւսիսը, Մելաթի մօտ, երկու պայթումներ լսուած են Փետրուար 8-ին: Վայրը, որ շրջապատուած է զինուորական բազմաթիւ շէնքերով, արգիլուած է լրագրողներուն եւ հասարակութեան:

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ, միջին հաշուով 3 քիլօ գիրցած են 1997-էն ի վեր: 655 հազար հոգի գէր դարձած է եւ 534 հազար ալ յաւելեալ կշիռք ունին: Այս երեւոյթը բոլոր տարիքներուն կը վերաբերի եւ բոլոր արհեստներուն: Մրցանիշը կոտրած է փարիզեան շրջանը 28% համեմատութեամբ:

ԱՌ Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս գրած էինք, Յունուար 29-էն ի վեր, «Յառաջ»ի Թաղամասի (10-րդ) Թղթատարը գործադուլի մէջ է եւ ոչ նամակ, ոչ ալ թերթ կը հասնի մեր ձեռքը:

Փետրուար 8-ին, շարժումը ալ աւելի սուր բնոյթ առած է, ինչպէս հաղորդեցին մեզ լրատուամիջոցները:

Այս, առ ի գիտութիւն, որպէսզի մեր Թղթակիցները չզարմանան եթէ որեւէ ձեւով ընթացք չենք կրնար տալ Թղթատարի միջոցաւ եղած դիմումներուն (ծանուցում, բաժանորդագրութիւն, հասցէի փոփոխութիւն եւ այլն):

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(9 février)

REBONDS

LA RECONNAISSANCE DU GENOCIDE ARMENIEN RENFORCE LE CLAN MILITARO-NATIONALISTE

Paris a desservi les Turcs démocrates

par Alain DUGRAND, Jean KEHAYAN et Gilles PERRAULT

Ամբողջ յօդուածը զոր ստորագրած են Ա. Տիւկրան, Ժան Քեհայեան եւ Ժիլ Փերօ վերլուծումն է Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի քուէարկութեան, հաստատելու համար թէ այդ քուէարկութիւնը վնասակար բան մըն է:

Գրութեան սկիզբը սիրոյ ձօներգ մըն է Թուրքիոյ. – «Կը սիրենք Թուրքիան, որովհետեւ կ՚այցելենք իր քաղաքները, իր երկար պատմութիւնը: Ընթերցողներն ենք Եաշար Քեմալի էջերուն, Ֆազըլ Հիւսնի – Տաղլարճայի, Էկէ Այհանի, Իլհան Պէրքի բանաստեղծութիւններուն: ... Կը սիրենք ժողովուրդները, փոքրամասնութիւնները բազմամշակութային եւ լայիք այդ Թուրքիոյ»:

Ապա, յօդուածագիրները կ՚ոգեկոչեն «արեւմտապաշտ յեղափոխութիւնը» Քեմալի, որ ջնջեց խալիֆայութիւնը, միաժամանակ տապալելով «Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն կոմիտէ»ի խելագարութիւնները եւ Մեհմէտ Զ. «անդլիացի սուլթան»ին Օսմանեան միապետութիւնը: Ծանօթ ենք, կ՚ըսեն, հանրային մտքին այն անդադրում պայքարներուն ճամբայ բանալու համար քաղաքական ժողովրդավարութեան 70 տարիէ ի վեր: Թուրքիոյ ապագան կախում ունի իր երիտասարդութենէն կ՚ըսեն, եւ քաղաքացիներու պայքարներէն հաստատելու համար Եւրոպայի խարխուած խաղաղացած ժողովրդավարութիւն մը, ազատագրուած քաղաքագիւանդիտական տիրապետութենէն զոր Փենթակոնը (Ամերիկայի Պաշտպանութեան Նախարարութիւն) կը պարտադրէ զօրավարներուն: Ու շարունակելով սիրոյ արտայայտութիւնները այդ Թուրքիոյ հանդէպ, կը վերադառնան բուն հարցին, այսինքն Յունուար 18-ի Ազգային Ժողովի նիստին, ուր, կը գրեն 40 երեսփոխաններ, յանուն Ֆրանսացի ժողովուրդին, օրէնսդրութիւն կատարեցին ճանչնալով 1.5 միլիոն Հայերու ցեղասպանութիւնը: Ահաւոր ջարդեր (1895, 1915, 1916) գործուած Բարձրագոյն Դրան բանակներուն կողմէ վերհարիւրամեայ Օսմանեան կայսրութեան մը մասնատումին վերջա –

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԱՆԻ՝ ՀԱԶԱՐ ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ»

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ըլլայ լացի, համբոյրի,
Ցիշատակի, մտածման,
Մոռնչելու համար ըլլայ, օ՛ն մտնենք·
Մտնենք հսկայ քաղաքն հսկայ աճիւնի,
Մտնենք Շիրիմն հայութեան․․․:

Դ․ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Անին հայկական մայրաքաղաքներէն այն մէկն է որ ճարտարապետական հարստութեամբը, առեւտրական խաչմերուկի, մշակոյթներու փոխանակման կէտի յատկանիշներով, հոն մշակուած արժէքներով հմայելէ զատ, առասպելականացած խորհրդանիշը դարձած է մեր կորուստին ու կարօտներուն: «Անի քաղաք նստեր կուլայ, չկայ բող՝ մի՛ լար, մի՛ լար»ը երգուած է թէ՛ որպէս մորմոքի արտայայտութիւն, թէ՛ որպէս օրօր, ցաւն ու կարօտը սերունդէ սերունդ փոխանցելու թերեւս ենթագիտակից, բայց ինքնեկ մղումով:

Անին ներշնչարան եղած է աշուղին, բանաստեղծին․ առաջինը մինչ Անին տեսնելու ու նոր մեռնելու ցանկութեան մէջ կ'ամփոփէ կարօտը, երկրորդը արցունքին հետ ցասումին միասնութեամբ կը հրաւիրէ աճիւններու քաղաքը մտնելու:

Իր փառքի կարճատեւ շրջանին յաջորդած լքումին ու աւերումի հազարամեակէն ետք, Անին այսօր իր մեծութեան մնացորդացով մը կը բացուի արեւմուտքի հետաքրքրութեան առջեւ: Ինչպէս գրուեցաւ, ծանուցուեցաւ արդէն, «Անի՝ հազար թուականի Հայաստանի մայրաքաղաքը» խորագրուած ցուցահանդէս (*) մը կազմակերպուած է Փարիզի մէջ, Փարիզ–Երեւան – Հ․Բ․Ը․Մ․ գործակցութեամբ: Ցուցահանդէսին հանդիսաւոր բացումը կատարուեցաւ Փարիզի քաղաքապետ Ժ․ Թիպէրիի եւ Հայաստանի դեսպան Է․ Նալպանտեանի կողմէ, Փետր․ 6-ին: Հայաստանի նախագահ Ռ․ Քոչարեանի պաշտօնական այցի ծրագրին մէջ ալ առնուած է ցուցահանդէսը որուն հիւր նախագահը եւ Ժ․ Շիրաք միասնաբար այց պիտի տան Փետրուար 13–ին:

Ցուցահանդէսին ու նոյն առիթով հրատարակուած ուշագրաւ հատորին գլխաւոր պատասխանատուն Նուպարեան մատենադարանի տնօրէն, պատմաբան Յարութիւն Գէորգեանն է որ նման բնոյթով նախաձեռնութեան մը տաղտուկն ու յոգնութիւնը կը ջանայ մոռնալ արձանագրուած յաջողութեան պատճառած գոհունակութեամբ: Անոր հետ պատրաստութիւններու գրեթէ վերջին պահուն կատարուած զրոյցը կը միտի լուսաբանող նախաբան մը ըլլալու Անիի ցուցահանդէսին այցին:

Հ․ – Հետաքրքրական է գիտնալ թէ Անին Փարիզ բերելու այս նախաձեռնութեան գաղափարը ե՞րբ, ի՞նչպէս ծագեցաւ ու հասաւ գործադրութեան փուլին:

Պ․ – Սկզբնակէտը 1993 թուականն է երբ Փարիզի քաղաքապետ էր Ժ․ Շիրաք․ ստեղծուեցաւ Անիի պահպանութեան կոմիտէ մը որուն նախագահը եղաւ միջնադարու ծանօթ մասնագէտ Ժ․ Տիւպի որ այսօր մահացած է: Ցաճախակի ժողովներ կը գումարէինք, նպատակ ունենալով Անին որպէս հնագիտական շրջան, ԻՒՆԷՍՔՕ-ի հովանաւորութեան տակ դնելու: Գրքոյկ մըն ալ հրատարակուեցաւ, զոր ներկայացուցի քաղաքապետարանի դէմքերու: Ցաւով, 3 – 4 ամիսէն յայտնի եղաւ որ ԻՒՆԷՍՔՕ-ի թուրք դեսպանը պատասխանած էր Ժ․ Շիրաքի հովանաւորութեամբ ներկայացուած դիմումին, ու պատասխանը մերժողական էր: Կը յիշեմ այդ պատասխանէն նախադասութիւն մը ուր կ'ըսուէր թէ նախ թող Հայերը սկսին Անիի իրենց բաժինով զբաղիլ, յետոյ մենք այդ մասին կը մտածենք:

Հ․ – Ի՞նչ կը նշանակէր «Անիի իրենց բաժինով»ը:

Պ․ – Մենք ալ չհասկցանք: Մարդ այն տպաւորութիւնը կ'ունենար որ Անիի մէկ մասը Հայաստանի տարածքին մէջ կը գտնուէր: Անհասկնալի արտայայտութիւն էր: Ըստ Կոմիտէին նախագահ Ժ․ Տիւպիին որ Անիի մասին հանրային կարծիք մը ստեղծելու լաւագոյն միջոցը ցուցահանդէս մը կազմակերպելն է: Անկէ ծագեցաւ գաղափարը: Այդ շրջանին նոյն կոմիտէին աշխատանքին ես կը մասնակցէի որպէս Հ․Բ․Ը․Մ․ի ներկայացուցիչ: Երբ Ազգային գրադարանին ցուցահանդէսը աւարտեցաւ (1996), անմիջապէս գործի անցայ: Նախ Հայաստան գացի, տեսնելու թէ ինչեր կան նման ցուցահանդէսի մը համար տրամադրելի: Միւս կողմէն, չէինք յաջողեր Փարիզի քաղաքապետարանէն վերջնական որոշում մը ունենալ ցուցահանդէսին մասին: 1998 Նոյեմբերին երբ Փարիզի քաղաքապետ էր Ժ․ Թիպէրի եւ Երեւանի քաղաքապետը Ս․ Աբրահամեանը հրաւիրած էր Փարիզ, Հայաստանի Փարիզի գործծալար Ք․ Տէր – Ստեփանեանի հետ այս վերջինին միջոցով ցուցահանդէսի դիմումը նորոգեցինք որպէս մշակութային փոխ յարաբերութիւններու մէկ կէտը: Երկու քաղաքապետներուն կողմէ ստորագրուած պայմանագիրը ներգրաւեց ցուցահանդէսին ծրագիրն ալ ու անցանք գործնական քայլերու: Այդ հանգրուանին Հ․Բ․Ը․Մ․ը ստանձնեց Երեւանի քաղաքապետարանին նիւթական մասնակցութեան բաժինը:

Պէտք է ըսեմ որ ցուցահանդէսին իրագործումին մէջ Փարիզի ու Երեւանի քաղաքապետներուն, Հ․Բ․Ը․Մ․–ի կողքին շատ կարեւոր եւ դրական դեր խաղայ Հայաստանի պատմութեան պետական Թանգարանը:

Հ․ – Ի՞նչպէս որոշուեցաւ վայրը:

Պ․ – Կարելի քանի մը սրահ կար, սկիզբը որոշուած էր Թրոքատէրոյի Պատմական յուշարձաններու Թանգարանին մէջ ընել, բայց, երբ հոն հրդեհ ծագեցաւ, որոշեցինք այս սրահը:

Հ․ – Ցուցահանդէսին մէջ ի՞նչ երեսակներով նկատի առնուած է Անին:

Պ․ – Երբ պատմաբան մը ձեռք կ'երկարէ Անիի նման նիւթի մը, կրնայ անշուշտ սահմանափակուիլ, օրինակ՝ ճարտարապետութեան կամ արուեստի, եւ այլն մարզերով: Պէտք է ըսեմ որ երբ գործի ձեռնարկեցի, տեսայ անմիջապէս թէ դժուար է աշխատանքը առանձին տանիլ: Խորհրդակցեցայ, հանդիպումներ ունեցայ ու կամաց – կամաց մտքիս մէջ յստակացաւ գաղափարը թէ ընդհանուր տեսութիւն մը պէտք էր մշակել: Օրինակ, ճարտարապետութեան մարզին մասին տեւական կերպով խորհրդակցեցայ Աւէլ Կամսարականի հետ որ մնայուն օգնականս եղաւ այս աշխատանքին ընթացքին: Խորհրդակցեցայ նաեւ պարականգէտներու, արաբագէտներու հետ, ծանօթանալու համար նիւթին մասին աղբիւրներու:

Հ․ – Հատորի մը գաղափարը սկիզբէն ունեցա՞ք, թէ աւելի ետք մտածուեցաւ այդ մասին:

Պ․ – Խորհրդակցութիւններուն զուգահեռ, սահմանաբար յայտնուեցաւ անոր ալ կմախքը, թէ ո՛վ, ինչ նիւթ կրնայ մշակել, եւ այլն:

Հ․ – Ի՞նչ կ'ըսէք ցուցանմուշներուն մասին․ ի՞նչ կար տրամադրելի ու ի՞նչպէս կատարուեցաւ ընտրութիւնը:

Պ․ – Երբ նման գործի կը ձեռնարկես, նախ կը ճշդես թէ ինչ կարելի է ցոյց տալ: Երեւանի Թանգարանը մօտ 1700 կտոր ունի Անիի առընչուած: Ատոնք մեծ մասով Գալանթարի ու խումբին փրկածներն են: Գալանթար Ն․ Մառի աշակերտ էր, մէկն է նոյն Թանգարանին հիմնադիրներէն: 1917–ին երբ Թուրքերը յարձակած են Անիի վրայ, ան Սանահինի եղբայրներուն հետ երկաթուղիին վրայ երկու վակոն տեղաւորած ու գացած է Անի․ հոն Մառի ստեղծած թանգարանէն ու քարադարանէն շալկելով այդ վակոնները բեռցուցած են ինչ որ կրցած են: Քարադարանը կը պահուէին մեծ կտորներ, քարեղէններ․ իրենք նախ թանգարանի փոքր նմոյշները բեռցած են ու մեծ կտորները դժբախտաբար տեղւոյն վրայ մնացած են․ անոնց մաս կը կազմէր Գագիկ Թագաւորին արձանը: Գալանթարի եւ խումբին նախաձեռնութեամբ փրկուած ու Երեւան փոխադրուած այդ առարկաները պատմութեան Թանգարանին ստացուածքը կը կազմեն այսօր: Թանգարանի փոխ - տնօրէնուհի Իվէթա Մկրտչեանին հետ մէկիկ – մէկիկ ճշդեցինք եղածը, յետոյ անցանք Մատենադարան․ կ'ուզէինք ոչ միայն մանրանկարչութեան, այլ նաեւ ընդհանուր մտաւոր կեանքը ցոլացնող բաներ ընտրել, ինչպէս՝ օրէնքի, բժշկութեան հետ կապուած: Մ․ Գոշի, Գագիկ Հեթումեանի, Գրիգոր Մագիստրոսի, Յովհաննէս Սարկաւագի աշխատութիւնները:

Նկատի ունեցանք նաեւ Անին ոչ թէ ուղղակի իր արտադրութեամբ, այլ նաեւ որպէս դուրսէն դիտուած «նիւթ»․ առիկա բացաւ հնագէտներու, ճանապարհորդներու մարզը, ինչպէս՝ Ժ․ Պ․ Թավէրնիէ, Հ․ Լինչ, Գեր Փորթըր, Կ․ տը Ռիւպրուք, իրենց կրավիւրներով, հատորներով:

Հ․ – Ցուցանմուշներ կան նաեւ հոսկէ տրամադրուած:

Պ․ – Պէտք էր ցոյց տալ թէ դուրսէն ի՛նչպէս դիտուած է Հայաստանի այդ շրջանի պատմութիւնը: Հետաքրքրական է բիւզանդացի, պարսիկ, արաբ, ասորի պատմագիրներու կարծիքը Անիի մասին: Եւ բնականաբար այդ բոլորին լաւագոյն հաւաքածոները կը գտնուին Ֆրանսայի Ազգային գրադարանին մէջ: Հետաքրքրական էր նաեւ քարտէզներու բաժինին պրպտումը: Տեսնել, օրինակ, արաբ եւ լատին աշխարհագէտներու մօտեցումին տարբերութիւնը: Լատին աշխարհագէտ Իզիտոր տը Սէվիյըը (Զ․ – Է․ դար) աշխարհը կը բաժնէ Նոյ նահապետի երեք զաւակներուն ճիւղերուն․ ան Հայերը կը դասէ Յաբեթի, այսինքն՝ Եւրոպայի կապուած ճիւղին մէջ: Անդին, արաբ աշխարհագէտներ Հայերը կը զետեղեն Սեմի ճիւղին մէջ: Ասիկա ցոյց կու տայ թէ միջնադարուն Հայերը երկու աշխարհի մէջ բաժնուած էին ձեւով մը: Ցուցահանդէսը այս մատնանշումով կը բացուի:

Հ․ – Լուվրի թանգարանէն ալ բերուած նմոյշներ չկա՞ն:

Պ․ – Այո՛, կան․ բայց անոնց ընտրութեան պարագան աւելի դժուար խնդիր էր, այն պատճառով որ հոն այդ շրջանին համար միայն իսլամական բաժին մը կայ ուր ամէն ինչ կուտակուած է: Լուվրի մէջ մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին Երեւանի Թանգարանէն լուսանկարուած կաւագործութեան, խեցեգործութեան իրերու հետ գոյներու, ձեւերու նմանութեամբ նմոյշներ որոնք ազգականական կապ մը կը մատնէին: Խորհեցայ որ հետաքրքրական կ'ըլլար քով քովի ցուցադրել զանոնք: Մասնաւոր մեկնաբանութիւն մը չէ ընկերացած անոնց․ ձգուած են դիտողներու ուշադրութեան:

Հասկնալի է որ Անիի նման խաչաձեւ խաչմերուկի բնոյթով քաղաք մը նաեւ փոխանակումի վայր էր: Չկայ քաղաքակրթութիւն մը որ ուրիշ մը ամբողջութեամբ «կլլած» ըլլայ․ նոյնիսկ երբ գաղթատիրական քաղաքակրթութիւն մը կը տիրէ շրջանի մը, հոնկէ նաեւ բաներ կ'առնէ:

Հ․ – Արդեօք ցուցահանդէսը նկատելի յաւելեալ շահ մը կ'ունենա՞ր եթէ պայմանները այսօրուանը չըլլային ու ազատօրէն կարելի ըլլար Թուրքիայէն ալ, օրինակ՝ Կարսի թանգարանէն, նմոյշներ առնել:

Պ․ – Թուրքերու կողմէ Անիի մէջ պեղումներ կատարուած են 60-ական թուականներուն, ապա 1990-էն ասդին: Վերջիններուն պատասխանատուներուն տեղ տրուած է ցուցահանդէսին հատորին մէջ: Բայց որքան գիտեմ, իրենց թանգարաններուն մէջ այդ պեղումներուն գտածոներէն բան չէ ցուցադրուած․ ծաւալուն հրատարակութիւններ ալ չկան նոյն պեղումներուն մասին որպէսզի գիտնանք թէ այսինչ իրը Էրզրումի՞, Կարսի՞, թէ Անգարայի Թանգարանը կը գտնուի:

Հ․ – Այս տեսանկիւնէն ի՞նչ իմաստ կը ներկայացնէ Անիի նուիրուած ցուցահանդէս մը:

Պ․ – Կասկած չկայ որ Անիի նիւթով երկխօսութեան մը հրամայականը ինքզինք կը պարտադրէ․ ասիկա՝ նկատի առած Անիի դիրքը Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ եւ անոր նշանակութիւնը Հայոց պատմութեան մէջ: Կարելի չէ որ այսօրուան կացութիւնը յաւերժանայ:

Հ․ – Ի՞նչ ազդակներով կրնայ ճամբայ բացուիլ այդ երկխօսութեան:

Պ․ – Ցարմարագոյն ձեւը այն է որ քաղաքը վայելէ ԻՒՆԷՍՔՕ-ի հովանաւորութիւնը: Ատոր դիմումը Թուրք կառավարութիւնը պէտք է ընէ: Լսեցի որ վերջին օրերուն Թուրք մամուլը գրած է թէ դիմում ըրած են, կամ կը պատրաստուին ընել: Շատ ուրախալի է: Եթէ ատիկա ըլլայ, կրնանք խորհիլ որ կարելի կը դառնայ խառն խումբերու (Թուրք, հայ, Ֆրանսացի) մասնակցութիւնը Անիի պեղումներուն:

Հ․ – Կրնա՞յիք ամփոփ ներկայացում ընել ցուցահանդէսին հատորին ալ:

Պ․ – 240 էջնոց հատոր մըն է, 4000 տպաքանակով: Թուրքերու յատկացուած էջերէն զատ յօդուածներ ունին Հայաստանէն եւ Ֆրանսայէն մասնագէտներ, գրեթէ հաւասար համեմատութեամբ: Կը բաղկանայ մօտ 30 նիւթէ, գրի առնուած 28–ի չափ հեղինակներէ․ կան 300 լուսանկարներ:

Հատորին ծրագրով ալ ուզեցինք քաղաքի մը տիպարնութիւնը տալ․ դիտել զայն բազմակողմանի անկիւններէ: Տըւինք զանազան լեզուներով սկզբնաղբիւրները, զուգահեռ պատրաստուեցաւ Ն․ Մառի 1934-ի գիրքին Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը: ԺԹ․ դարու վերջաւորութեան ան պեղումները կատարած է ռուս եւ հայ խմբակներու գործակցութեամբ: Հիմնական նիւթականը Թիֆլիսի հայկական շրջանակները տրամադրած են, ինչ որ ցոյց կու տայ քաղաքին անոնց ներկայացուցած կարեւորութիւնը:

Հատորով ջանացինք տալ ընկերային, տնտեսական կեանքը, դրամական շրջանառութիւնը, դիւանագիտական, քաղաքական կեանքը, ինչպէս՝ Բիւզանդիոնի, արաբական աշխարհին ու խալիֆային հետ կապերը, Բագրատունիներէ զատ Զաքարեաններու կարեւոր դերը: Մօտաւորապէս մինչեւ ԺԷ․ դար, Շահ Աբաս տարած ենք շրջանակը: Փորձեցինք նաեւ ընդհանուր գրականութեան, կրօնական, բժշկական, փիլիսոփայական մարզեր նկատի առնելով ցոյց տալ Անիի մտաւորական աշխարհը: Վերջին մասին մէջ զետեղած ենք Անիի ու շրջակայքի կարեւորագոյն յուշարձաններու հանրագիտարան մը:

Հ․ – Ծանօթացնէիք նաեւ ցուցահանդէսին տանտէր ու հատորին հրատարակիչ հիմնարկութիւնը՝ «Paris musée»ն:

Պ․ – Այդ հիմնարկութիւնը պատասխանատուութիւնը կը ստանձնէ Փարիզի ցուցահանդէսներուն կազմակերպութեան եւ անոնց հատորներուն հրատարակութեան: Տարեկան շուրջ 300 հատոր կը հրատարակեն: Շատ սերտ գործակցութիւն ունեցանք իրենց հետ ու շատ լաւ ընդունելութիւն գտանք տրամադրուած սրահէն: Անկեղծ, լաւ տրամադրուած անձնակազմ մը ու յատկապէս տնօրէնուհին մեծ բաժին ունին մեր գոհունակութեան մէջ:

– Շնորհակալութիւն:

Տեսակցեցաւ՝

Ա․ Թ․

(*) «ANI. Capitale de l'Arménie en l'an mil»;

Փետրուար 7 – Մայիս 13,
բացի Երկուշաբթիէ եւ տօնական օրերէ,
ամէն օր ժամը 11·30 – 18·30,

PAVILLON DES ARTS
Les Halles · Porte Rambuteau;
Terrasse Lautréamont, Paris 1er.

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԱԼՈՐ»Ը՝ ԳԵՂԵՑԻԿ ՁՕՆ ՄԸ ՓԱՐԱՃԱՆՈՎԻՆ

«Հայկական սալոր» անուանած էին Օլիվիա Կրանտուիլ ու Կզաւիէ Մարշան իրենց շատ ինքնատիպ յղացումը որ յարգանքի տուրք մըն էր եզական այն արուեստագէտին որ կոչուեցաւ Ս. Փարաճանով: Ժընվիլիէի Թատրոնին բեմէն Յունուար 20-էն Փետրուար 11 ներկայացուած այդ գործը (*), բաղկացած՝ եօթը մանրանկարներէ, պարաճանովեան աշխարհին անթերի մէկ թարգմանութիւնն էր, խօսքով, գոյնով, շարժումով, բեմական յարդարումով, նուագով, ըղձեստներով ու լոյսի - մութի խաղերով: Իր տաղանդին մեծութեան համաչափ չարութեան ու նախանձի զոհ արուեստագէտին աշխարհը լաւ ճանչնալ պիտի հրաւէր հարազատութեան ա՛յդ աստիճանին հասնելու համար: Հարկ էր նաեւ զգացած ըլլալ զայն: Ու Օ. Կրանտուիլի եւ Կ. Մարշանի յղացումին պտուղ «Հայկական սալոր»ը ամէնէն գեղեցիկ փաստերէն մէկը կը բերէր այդ յատկանիշին:

Երկրորդ ազդակը որ ուշադրութիւն կը գրաւէր գործին մէջ, երկարատեւ ու ամենայն բծախնդրութեամբ տարուած աշխատանք էր. ֆրանսական բեմի վրայ երեք լեզուով (ֆրանսերէն - հայերէն - ռուսերէն) այդ խճանկարը բեմադրելու համար «հեղինակ»ները Փարաճանովի տառապած, կամ պատմած էջերէն զատ մաղած էին Սասունցի Դաւիթը, Նարեկացին, Պ. Սեւակը: Գաղափար մը տալու համար այդ աշխատանքին որակին մասին, կը բաւէ ըսել որ Նարեկացիէն, կամ Սասունցի Դաւիթէն խմբովին արտասանուած մէջբերումներուն ամէն մէկ բառը ունկնդիրին կը հասնէր ամենայն մաքրութեամբ, ոչ իսկ վանկի մը խաթարումով կամ կորուստով:

Եօթը մանրանկարները գլխաւոր առանցք ունէին Փարաճանովին կեանքը. անոր տունը, մանկութիւնը, անցած՝ Թիֆլիսի փողոցներուն, շուկային այնքան գունաւոր, աղմկալի մթնոլորտին մէջ. յետոյ դատավարութեան երգիծանկարային փուլերը, հակառակ ծանր ամբաստանութեան. բանտի կեանքը, յաջորդող ողբը՝ քամանչային հագիւ լսելի հծծիւնով, Նարեկացիին տողերով ու անոնց զուգահեռ լարախաղացի մը գալարումներով, ճապկումներով: Ամէն տեսարանի հետ կը բացուէր Փարաճանովի Երեւանի տուն - Թանգարանէն անկիւն մը: Նախատինքներու, ցեխարձակումներու, վարկաբեկումներու անզուլ ալիքներուն տակ միշտ աներծ պահուած հրաշալին կը յայտնուէր ամէն տեսարանով, հիացում ու նաեւ զարմանք պատճառելով:

Պէտք է ըսել որ ընդհանուր յաջողութեան մէջ կարեւոր բաժին ունէին Հայաստանէն Անոյշ Պաղտասարեան, Քրիստին Յովակիմեան, Արթիւր Ղազարեան, Գագիկ Պաղտասարեան, Վահէ Ներսէսեան եւ քամանչիստ Գագիկ Մուրատեան:

Ներկայացման գրքոյկին մէջ Օ. Կրանտուիլ եւ Կ. Մարշան պատմելով իրենց յղացման ծագումին մասին, կ'ըսեն թէ Փարաճանովի Երեւանի տուն - Թանգարանը տրուած այցէ մը ետք երազը փայփայած են անոր ձօնուած գործի մը ձեռնարկելու: Այդ թանգարանը անոնք արդարօրէն կը կոչեն Փարաճանովի եռուն, հրաշալի, երազային երեւակայութեան կեդրոնացման վայրը որ կը ներկայանայ որպէս կղզեակ մը, մեկուսացած ու բիւնաքամ երկրին մէջ: Կրկնե՞լ որ զոյգ արուեստագէտներուն փայփայած երազը իրագործուած է ամէնէն գեղեցիկ կերպով:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

(*) Փետրուար 11-ին Փարիզի ներկայացումները աւարտելէ ետք, խումբը շրջապտոյտի մը կը ձեռնարկէ Ֆրանսայի զանազան շրջաններ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՆՔ ՄՇԱԿՈՅԹ ՈՒՆԵՆՔ: ԿՈՐՑՐԵ՛Լ ԵՆՔ

Ո՞Վ Է ԱՍՈՒՄ, ԹԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ՄԵՌԵԼ Է: ՉԻ՛ ՄԵՌԵԼ: ՆՐԱ ՄԱՀՈՒԱՆ ՄԱՍԻՆ ԳՈՒԺԵԼ ՇՏԱՊՈՂՆԵՐԸ ԿԱՄ ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԱԶՈՒՄ ԵՆ ԱՅԴ ՄԱՍԻՆ, ԿԱՄ՝ ԿՈՅՐ ԵՆ, ԿԱՄ՝ ՉԵՆ ԲԱՒԱՐԱՐՒՈՒՄ «ՏԵՂ - ՏԵՂ ԱՌՈՂՋ» ՄՇԱԿՈՅԹՈՎ

Յետոյ ի՞նչ, որ քանդակագործութիւն տեսնելիս՝ Լեւոն Թոքմաջեան ենք հասկանում ու վե՛րջ: Յետոյ ի՞նչ, որ յուշարձանները մեզ դրւում են ոչ այնքան իրենց ձեւով ու բովանդակութեամբ, որքան վրաները խզըզած իմաստալից եւ անիմաստ գրութիւններով: Եւ ո՞մ է հետաքրքիր, որ թատրոնների դերասանների աշխատավարձերի փշրանքային չափը նրանց ստիպում է կցել որեւէ անմիտ շոուի կամ լոթոյի ու ծամածռուելով գովազդել այն: Ոչինչ, որ յետոյ, երբ այդ տխմար լոթօն ֆինանսական կրախի առջեւ է կանգնում, խաբուած ժողովուրդը, թողած բոլոր մեղաւորներին, անէծքներով ու հեռակայ հայհոյանքներով է յիշում խեղճուկրակ դերասաններին:

Է՛լ աւելի աշխոյժ է մեր Հանրապետութեան երաժշտական կեանքը: Հապա միացրէք հանրապետական հեռուստաալիքները. տեղական արտադրութեան «աստղիկներից» ու «աստղափոշիներից» աչքերդ շաղւում են, ականջներդ՝ բզզում: Մէկ-երկու շաբաթ առաջ, հեռուստացոյցի ալիքները փոխելիս, պատահաբար «ռաստ եկայ» «Արձագանգ չոււ» խորհրդաւոր անունը կրող հաղորդմանը: Ինչպէս տատս կ'ասէր՝ ոտքս կոտրուէր, դրանց ոտս չգայի: Լիքը-լիքը կիսամերկ եւ թպրտացող կանացի մարմինների առատութիւնը՝ արաբաթուրքական ոճի ելեւէջներով ու կլկլոցներով հարուստ երաժշտութեան ուղեկցութեամբ, յիշեցնում էին Արեւելքի խաների օրգիաները: Իսկ այդքան բաց ուսերի, պարանոցների, կրծքերի ազդեցութեան տակ «լողերը գնացած» երեխայի տպաւորութիւն թողնող, արտաքնապէս տղամարդու նման, սեռական զգուածութեան պատճառով աչքերը ճակատին թռած հաչիչամոլ յիշեցնող պատանեակները անկեղծ խղճահարութիւն էին առաջացնում:

Գեղանկարչութիւնն էլ ետ չի մնում: Վերնիսաժում վաճառուող դազգահային արտադրութեան մասերը, եկեղեցիներն ու խաչքարերը յոգնեցնում են աչքերդ ու բթացնում ճաշակդ: Իսկ ի՞նչ են մտածում մեր համաքաղաքացիները Հայաստանի մշակոյթի այսօրուայ մասին: Եւ ընդհանրապէս, ե՞րբ են վերջին անգամ որեւէ մշակութային օճախ այցելել:

Սերոբեան Վարդանոյշ, 69 տարեկան, թոշակառու.– Է՛հ, ա՛յ բալէս, նենց հարց ես տալիս ո՛ր: Ես ի՞նչ իմանամ՝ մեր մշակոյթը ի՞նչ հալի ա: Վերջին անգամ մի քանի տարի կը լինի, հա՛, հաստատ կը լինի, քանի տարի առաջ թատրոն էի գնացել: Աղջիկս ու փեսես տարան ինձ էն Խաչվանքեանի թատրոնը: Գեօզալական դերասան էր, չա՛տ լաւն էր, է՛, չատ: Մինչեւ հիմա էլ յիշում եմ՝ ոնց էր ասում. «Դու սո՛ւս, Պայծի՛կ»:

Վարդանեան Նարինէ, 32 տարեկան, համակարգչային օպերատոր. – Ես աշխատում եմ ետ չմնալ քաղաքի մշակութային կեանքից: Չեմ ասի, թէ ամբողջ օրը թանգարաններով ու պատկերասրահներով շրջում եմ, բայց, օրինակ, շաբաթ-կիրակի օրերը հաճոյքով պտըտում եմ Մարտիրոս Սարեանի արձանի շրջակայքում, ընկերոջս հետ դրամատիկական թատրոն եմ յաճախում: Կինո «Մոսկուա»ն բացուելուց յետոյ մի քանի անգամ կինո եմ գնացել: Չէ, գոհ եմ: Բայց, ճիշդն ասած, աւելի շատ ինձնից ու ընկերոջիցս եմ գոհ, քան քաղաքի մշակութային կեանքից:

Սարգիս Մարգարեան, 56 տարեկան. – Հետաքրքիր, շատ հետաքրքիր հարց էք տալիս: Ես ինքս երաժիշտ եմ եւ ժամանակին ոչ մի դասական համերգ բաց չէի թողնում: Լինում էի ե՛ւ Կամերային երաժշտութեան տանը, ե՛ւ Ճգնաւորեանի համերգներին: Հիմա, ճիշդն ասած, մի քիչ ծերացել եմ, յոգնել եմ, բայց հեռուստատեսութեամբ եմ հետեւում համերգներին, թէեւ, անկեղծ ասած, ոչ մի նորմալ, բարձր մակարդակով դասական երաժշտութիւն վաղուց չեն ցուցադրել: Միայն Ազգային ռադիօն է այդ բացը լըցնում: Այն էլ, ի հարկէ, այն չի, ինչ կենդանի երաժշտութիւնը:

Արշակ Ստեփանեան, բժիշկ, 46 տարեկան. – Դուք ուզում էք ասել, որ այս երկրում մշակոյթ կա՞յ: Ինչի՞ մասին է խօսքը, էկրաններից հնչող էժանագին երաժշտութեա՞ն, փողոցներում ականջ ծակող ռաբիսի՞, թէ՞ ինչի: Այ, քաղաքում իսկական մշակոյթը մեռնում է, մեռնո՛ւմ:

Քաղաքի բոլոր «լա՛ւ» տղերքի անունից՝ Գուգուշիկ, 26 տարեկան. – Հա, քուրո ջան: Շատ լաւ մշակոյթ ու կուլտուրա ունի մեր ազգը, ես իրա չարը տանեմ: Մեր Թաթան, Արամ Ասատրեանը, Լիլիթ Կարապետեանը, Արփինէ Բեկչյանեանը՝ ա՛խ, ի՛նչ ծտեր են: Ո՞ւր եմ գնացել վերջին անգամ: Ասեմ, բայց ինձ սխալ չհասկանաս, քուրո ջան: Գնացել էի «Միրաժ»: Ոնց թէ՝ էդ ի՞նչ ա: Քաղաքի ամենաղիլ սթրիփթիզ-պարն ա: Ա՛յ, կուլտուրան էդ ա, էդ:

ՄԵԼԱՆԻԱ ԲԵՔԱՐԵԱՆ

«Առաւօտ», Յունուար 25

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐԸ ԻՐԻԿՈՒՆ Կ'ԸԼԼԱՅԻՆ ՄԽԱԼՈՎ...

Առտու մը Մինաս էֆէնտին խմբագրատուն մտաւ լեղապատառ, Տիգրան էֆէնտին ալ դող հանելով:

Գոյնը նետած էր եւ յուզումէն կը դողար:

– Միւտիրը (տպագրական տեսուչ), այս առտու կանուխ կանչեց եւ երեսին պոռաց. – «Կազէթայը լաղվ, իէփինիզի թարտ». (Թերթը կը խափանեմ, ամէնքդ մէկ կ'աքսորեմ) ... երեսէն զէհիր կը վազէր...

– Ի՞նչ է պատահեր, Մինաս էֆէնտի:

– Սպասեցէք սոլուխ առնեմ. սա տեղէն խահուէ մը ապսպրէ: Ո՛ւհ, սա ի՛նչ փորձանք մարդ է եղեր Աբրահամ Այվազեան կոչուած ախմախը. մեր մուխը պիտի մարէր, քիչ մնաց...

Աբրահամ Այվազեան, ամիրաներու կենսագիրը, շրջուն շտեմարան պիտանի եւ անպիտան գիտելեաց, որուն թուղթերու ընդակուտակ դէզը ժառանգած է, կ'ըսէին, Արշակ Ալպօյաճեան, իշխան Գուիտոն Լուսինեանի բառարանին ծանուցումը տպել տուած էր «Մանզումէ»ի մէջ:

Տպագրական Տեսուչը, ոմն Քէմալ պէյ, մասնաւոր մատնանշումի մը վրայ կրակ կտրած՝ կը կանչէ գրաքննիչները եւ կը յանդիմանէ ջրհանկիրի կոպտութեամբ, երկուքը մէկ «էշէկ» եւ «հայվան» հոլովելով: Յետոյ կանչել կուտայ թերթին տէր եւ տնօրէնը, Յովհ. Ֆէրիտ Գայսէրլեան, հասարակ խանութպան մը որ ոչ թէ հայերէն կարդալ – գրել, խօսիլ անգամ չէր գիտեր. – Զախմա՞խ մը չախըյօն, իւսթինի մը խախըյօն: (Եթէ չեմ սխալիր, Հ. Ս. Երեմեան «առաջնակարգ լրագրապետ» անուանած է այս ողորմելին, «Գեղունի»ի մէջ...):

Կարկուտ մըն ալ անոր գլխուն: Մարդը ահարեկ ոտքը կ'իյնայ (տառապէս ոտքը կ'իյնայ).

– Այագլարընը էօփէյիմ··· պ··· բընը խիյէյիմ. պէնիմ խապէրիմ եօգ. պէն էրմէնիճէ պիլմէմ. Աբրահամ Այվազեան խազմըշ, աման էֆէնտըմ, մէրհամէ՛թ...

Թուրք պաշտօնատարը տեսնելով որ իսկական անբանի մը հետ է գործը, կը թքնէ երեսին եւ կը յայտարարէ, նոյն անտաշ թուրքերէնով.

– Ցանցանքը սանկ էշերունը չէ, այլ անոնց որ լրագիր հրատարակելու արտօնութիւն տուած են սանկ էշերու...

Օրերը իրիկուն կ'ըլլային մխալով...

Սեւ աշխատանք: Սարսուռներ: Տենչեր: Ու երազներ մանկունակ:

Գեղամ ունէր իր ընկերական շրջանակը: Ես ի բնէ մելամաղձոտ, անուն հաներ էի իբրեւ «տունի տղայ»: Ծխելն ու խմելը սովորական հաճոյքներ էին Գեղամին եւ իր ընկերներուն համար, – Յակոբ Տէր - Յակոբեան, Գրիգոր Իբրանոսեան (յետոյ «Անգութ»), եղբայրը՝ Ենովք Շահէն (դերասան), Գրիգոր Եսայեան. իմ գնած առաջին ծխախոտս գըրպանս մնացած էր ամբողջ մէկ ամիս, իսկ երբ առաջին օղին հրամցուցին, գաւաթը կէս ձգեցի գանելով:

Գեղամ արդէն կազմուած՝ կը խօսէր այնպիսի նիւթերու մասին որոնց վրայ ես հագիւ գաղափար ունէի:

Երկուքս ալ շաբաթը անգամ մը ֆրանսերէն հատոր մը կը գնէինք, Փարիզի վերջին հրատարակութիւններէն (3 Ֆրք. 50=17-ուկէս գրուշ): Գեղամ օժտուած էր խոր զգայնութեամբ մը որ հետզհետէ պիտի ծաղկէր: Կը սիրէր նորագոյն գրականութեան գոյներն ու նրբութիւնները: Ես կը փնտռէի հոսանքներն ու ալիքները (այն ատեն կրնայի՞ այսպէս բացատրել...):

Երկուքս ալ իրարու փոխ կուտայինք հատորները: Ու մինչ Գեղամ յափշտակուած էր Ալպէր Սամէնի, Մալարմէի, Պոլէրի, Վէրլէնի, Ռէթթէի, Ռեմի տը Կուրմոնի եւ այլն խորհուրդներով, տրոփումներով կամ զարտուղի խոյանքներով, ես կը հակէի դէպի ռուսական եւ սկանտինաւեան գրականութիւնները, կը յաւակնէի Վէրհառն եւ Իպսէն ճաշակել, Կորքի եւ Անտրէյեւ թարգմանել, եւ Օսմանեան Սահմանադրութեան շրջանին, իրարու ետեւէ գնել ընկերային, յեղափոխական եւ անիշխանական հրատարակութիւններ, – Նիցչէ, Ժան Կռավ, Կրապոտկին, Բակունին, Ֆուրիէ: Գեղամին մտաւոր – գեղարուեստական կազմութիւնը համաչափ կ'երթար. իմինս՝ անկանոն, հեւ ի հեւ: Գեղամը ծծած քամած կ'ըլլար լաւագոյն եւ ամէնէն արդիական հանդէսները, – Մերքիւր տը Ֆրանս, Վեռ է Փրոզ, Լա Փլիւմ, իսկ ես անոնց հետ կը խառնէի անգլերէն շաբաթաթերթերու թանապուրն ալ, դրական գիրքերով:

Հայկական գրականութեան տեսակէտով ալ Գեղամը գնահատելի պաշար ամբարած էր, նոյնիսկ «Անահիտ» եւ «Մուրճ» կը կարդար իր ընկերներուն հետ. իսկ ես անոնց առաջին եւ վերջին օրինակները տեսայ իր միջոցաւ, Օսմանեան Սահմանադրութենէն մէկ տարի առաջ:

«Սրբազան հուր»ը կանուխէն վարակած էր Գեղամը, ուղղակի մրկելով անոր հոգին եւ ջղային հիւսուածքը: Յայտնապէս կը տառապէր, երբ գրիչը ձեռք առած՝ կը խզմզէր թուղթին վրայ: Հագիւ խորագիր մը, բառ մը, պարբերութիւն մը գրած, կը քերէր, կ'աւրէր, տառ առ տառ կը բզկտէր: Յետոյ կը վերսկսէր: Ահա գրիչը կը շարժէր դէպի պէս: Ապա կը կենար, մրոտած թուղթը կը նետէր կամ գրպանը կը դնէր:

Կը պատահէր որ վերսկսի քիչ վերջը: Իսկ յաճախ ալ օրերով կը ձգձգէր: Ո՞վ կը ստիպէր ժամը ժամին ձեռագիր հասցնել, մանաւանդ եթէ գրական կտոր մը պիտի ըլլար:

(Շար. 12)

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը իր խորապգած ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի՝ Արփինէ Մանթարեանին, զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժագ Էքմէքճեանին եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝ Յակոբ Մանթարեանի մահուան առթիւ:

L'ECOLE ARMENIENNE
SIAMANTO
DE BAGNEUX

propose un

Dîner Dansant

en solidarité avec l'école française n° 3 et l'école n° 11 de Vanadzor

Samedi 3 mars de 20 heures à l'aube

En présence de
Madame **JANINE JAMBU,**
Maire de Bagneux,
Députée des Hauts-de-Seine

Avec la participation de
MARTEN YORGANTZ
et son Orchestre

Salle des Fêtes «Léo-Ferré»
rue Charles-Michels — BAGNEUX

Avec le bus : 188 de Pte d'Orléans, arrêt "Meuniers". **En voiture :** RN 20 à la Pte d'Orléans (suivre le panneau "marché de Bagneux"). Parking assuré.

Réservez vos places aux numéros suivants: 01 46 65 51 04 / 01 45 46 10 11
01 46 65 81 53

Réservations/jeunes auprès de Sossy :
06 10 15 13 72

(Շար· Ա· էջէն)

ւորութեան եւ զոր Քեմալ պիտի տապալէր 1923–ին: Լուսամիտ Ֆրանսացէր, իրեն զօրավիգ էին Գ. Հանրապետութեան լայիք հանրապետականները, որոնցմէ առաջին կարգի վրայ էտուար Հերիօ, որու յիշատակը կը մեծարուի Պոլիս, ինչպէս ալ Կօլի, որ Ֆրանսացի պետական միակ ղեկավարն է որ պաշտօնական այցելութեան գնաց Անգարա:

Այդ 40 երեսփոխանները, կը շարունակեն յօդուածագիրները, մարդկային իրաւանց աւելի պահանջատէր պաշտպաններն են Արեւելք քան Փարիզ, երբ հարցը կը վերաբերի վերահաստատելու պատմական յիշողութիւնը Մատակասքարի, Հնդկաչինի կամ Ալժերիոյ մասին: Թաղապետական ընտրութիւններէն քանի մը շաբաթ առաջ, Մաթինեոն եւ Էլիզէ վաւերացուցին այդ օրէնքը, ուր «Ֆրանսա հրապարակաւ կը ճանչնայ 1915-ի հայկական ցեղասպանութիւնը», առանց զայն վերագրելու ոեւէ մէկուն եւ մանաւանդ ո՛չ «Թուրքիոյ»: Այսպէս գործելով կը շարունակեն, մեր ղեկավարները խորհեցան որ կը խնայեն Անգարայի ծայրայեղներու խմբակը: Պատրանքը կարճ տեւեց, պայմանագրերը Ջուրը կ'իյնան, աւելի գէշ՝ Փարիզ կ'ամրապնդէ «Թիւրքիսմ» պառանցանքը:

Յօդուածին միտ բանին այն է որ Թուրք ժողովուրդին կ'իյնայ կարգադրել իր հարազատ պատմութեան ժխտումները: Ժողովուրդին համար կարեւոր է իր յիշողութեան մէջ ներմուծել Օսմանեան աւատապետութեան ոճիրները: Ժողովուրդին կ'իյնայ կարգադրել հարիւրամեայ ոճիրին քօղարկումը:

Վերջաւորութեան, յօդուածագիրները հարց կուտան՝ «Ֆրանսական քաղաքականութիւնը պիտի օժանդակէ՞ Թուրքիոյ դեմոկրատներուն: Որեւէ ձեւով պիտի բարեփոխէ՞ Երեւանի ողբերգութեան տուեալները: Հոն, մօտ երկու միլիոն Հայերու արտագաղթը, ցոյց կուտայ որ Հայաստան դերին է յետստալինեան մաֆիոներու, որոնք կը սպառեն իրենց բնակչութիւնը, պետական հարուածներ փորձելով, «արեւմտապաշտ» ձայներ բանտարկելով, որոնք միայն Եւրոպայէն եւ Թուրքիոյ հետ յետագայ անհրաժեշտ մերձեցումէ մը յոյս ունէին: Մեր խորհրդարանականներու քուէարկութիւնը գէշ արարք մըն է ընդդէմ ժողովուրդներու որոնք կը չարչրկուին քայքայուած կայսրութեան մը շրջանային պրկումներուն մէջ»:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13,
Տօն Սրբոց Սուքիասանց վկայիցն

Ժամը 16·30–ին, երեկոյեան ժամերգութիւն, Տեառնընդառաջի նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն կը կատարուի:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14,
Տեառնընդառաջ
Տօն Քառասնօրեայ Գալստեանն
Քրիստոսի ի Տաճարն

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԻԽՌՈՆ ՎՐԴ· ԳԸՎԸՉԵԱՆ

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13,

Ժամը 16–ին ժամերգութիւն կը կատարուի որու ընթացքին Տեառնընդառաջի նախատօնակ Անդաստան եւ մոմավառութիւն տեղի կ'ունենայ:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14,
Տեառնընդառաջ

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա· ՔՀՆՑ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԿՆԻԿ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Մանուկնե'ր, տարեցնե'ր, վա'րժ պարողներ, պարզ պարողնե'ր,

ԵԿԷ'Ք, ՊԱՐ ԲՌՆԵՑԷ'Ք

Պարուսոյց՝ ՌՈՒԴԻԿ ՀԱՐՈՅԵԱՆ

Նուագածուներ՝ Փաթրիք Քուսինեան (դուդուկ)
Ազատ Գումրեան (դհոլ)
Արա Սերովբեան (դուդուկ)

Ուրբաթ, Փետրուար 16, ժամը 20–էն 22
Հայ Ուսանողական Տուն
57, boulevard Jourdan — 75014 PARIS

Մասնակցութեան սակն է 30 Ֆր·

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ
Ի ԽՆԴԻՐ ԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽՂՃԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք

Թատերգութիւն երկու արարով – հայերէն
ֆրանսերէնի թարգմանուած Իսի–լէ–Մուլինոյի մէջ

Հեղինակ՝ Հովիւ ՄԱՐԿՈՍ ՎԷՔԻԼԵԱՆ
Պատշաճեցում եւ բեմադրութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՔԷՕՇԿԵՐԵԱՆ–ի

ՈՒՐԲԱԹ, փետրուար 23 ժամը 20·30–ին
Ալֆորվիլի Վոլթէր սրահը

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մարտ 8, ժամը 20·30–ին
Իսի–լէ–Մուլինոյի «Օտիթորիոմ»ին մէջ

Տախտերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր·

Տեղեկութեանց եւ տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել՝
— ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ 01· 48· 93· 99· 88
— ԻՍԻ–ԼԷ–ՄՈՒԼԻՆՕ՝ 01· 47· 36· 02· 50

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը հոգեհանգիստ կատարել կու տայ յաւէտ բաժնուած իր բարերարներու յիշատակին, Կիրակի, Մարտ 11–ին, Փարիզ, Կեդրոնական Ֆրանսա եւ Մարսէյլի Շրջանը:

Յետ պատարագի, հոգեճաշեր կը տրուին:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

VANIA GRIGORIAN
FLORA BAGHDASSARIAN

Peintres originaires d'Arménie

Exposent leurs œuvres
au **Centre Culturel Saint-Mesrob**

Exposition: du 5 au 10 février
Tous les jours, de 17h à 20h

Adresse: 10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine / Monge

— Entrée libre—

ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԵՆԱԼ

2001, Հինգշաբթի, Մարտ 22–ին, Փարիզի Թրինիթէ Եկեղեցւոյ մէջ, Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը, նուագախումբի ընկերակցութեամբ՝
ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ պիտի տայ, ուր առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ, պիտի մեկնաբանուին ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԵՕԹԸ ՆՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ:

75–ԱՄԵԱԿ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ

Պաշտօնական հանդիսութիւնները տեղի կ'ունենան 2001, Ապրիլ 5 – 8:

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

2001 Մայիս 12 – 25-ամեակի հացկերոյթ:

ՄԱՅԻՍ 20
Միջվարժարանային
Արտասանութեան Մրցում
Պ·Հ·Մ·Մ· – Մարսէյլ

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու
սակագինը

Մահազդ	800	(956,80)
Հոգեհանգիստ	700	(837,20)
Շնորհակալիք	700	(837,20)
Հարսնիք–Նշանտուք	700	(837,20)
Ծնունդ	700	(837,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ·Վէ·Ա· (տե՛ս· փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
MARDI
13 FEVRIER
2001
LE NUMERO : 6,00 F
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)
HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E
76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.101
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
76e ANNEE — N° 20.101

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՄԲ

Երկուշաբթի, Փետր. 12, կէսօրէ վերջ Օրլէն Թաունով էնվալիտի եսփլանատը ժամանեցին Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը՝ Ռոպէր Քոչարեան եւ իր պատուիրակութիւնը, որուն մաս կը կազմէին Սահմանադրական դատարանի նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեան, Ազգ. ժողովի փոխ – նախագահ Տիգրան Թորոսեան, Արտաքին նախարար Վարդան Օսկանեան, Արդիւնաբերութեան եւ առեւտուրի նախարար Կարէն Ճշմարիտեան, Մշակոյթի, Երիտասարդութեան, Մարմնամարզի նախարար Ռոլան Շառոյեան, Ազգային Ժողովի «Օրինաց Երկիր» խմբակցութեան ղեկավար Արթուր Պաղտասարեան, եւ բազմաթիւ գործարարներ: Յիշեցնենք թէ այս այցելութիւնը պաշտօնական չէ այլ՝ պետական հանգամանք ունի: Նախագահը կ՚ընդունուի զինուորական պատիւներով եւ նախագահ Շիրաքի կողմէ:

Կիրակի, Փետրուար 11-ի երեկոյեան լրատուութեան ընթացքին Առթէ կայանը անդրադարձաւ այս այցելութեան, առանց ցեղասպանութեան ճանաչման եւ անոր հետեւանքներուն Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւններու կապակցութեամբ: Անդրադառնալէ ետք ցեղասպանութեան, կարճ ռըփորթաժ մը ներկայացուց Պոլսոյ հայ գաղութին մասին, ուր ցոյց տալէ ետք հայ արհեստաւորներ, որոնք այլեւս հայերէն ալ չեն խօսիր իրարու հետ, հակառակ անոր որ հայկական վարժարան յաճախած են, ներկայացուց նաեւ կարգ մը անձնաւորութիւններու հակազդեցութիւնները, ինչպէս «Ակօս»ի խմբագիր՝ Հրանդ Տինքի, որ ի դէպ շատ քաջ պատասխաններ տուաւ, նշելով թէ Լօզանի դաշնագրին տրամադրութիւններն իսկ չեն գործադրուիր եւ Լուիզ Պաքարի: Ինչ կը վերաբերի ֆրանքօ-թրքական առեւտրական յարաբերութեանց, այն տպաւորութիւնը կար որ գործնական գետնի վրայ բան մը փոխուած չէ տեղւոյն վրայ, եթէ նկատի չառնուին ջնջուած պայմանագրերը:

«LE FIGARO» (12 février)

Kotcharian :
«NOUS APPARTENONS A L'EUROPE»

«Ֆիկարօ» ամբողջ էջ մը յատկացուցած է այս այցելութեան նախագահ Քոչարեանի մեծադիր նկարով:

Գլօտ Լորիէօ նախ կ՚անդրադառնայ այցելութեան բնոյթին, նշելով թէ «պետական շատ զգայուն» այցելութիւն մըն է զոր կու տայ Հայաստանի նախագահը: Երկար ատենէ ի վեր նախատեսուած, կը գրէ, ան դէմ կը հանդիպի, դիւանագիտական եւ տնտեսական շրջանակները կը վախնան որ այս այցելութիւնը յաւելեալ դժգոհութիւն մը նկատուի Թուրքիոյ կողմէ: Կ՚անդրադառնայ Անգարայի վերջին հակազդեցութեանց հայկ. ցեղասպանութեան ճանաչումէն ետք, Ղարաբաղի հարցին, Ֆրանսայի դերին այդ կապակցութեամբ, կ՚արձագանգէ նկարիչ Յակոբ Յակոբեանի վրդովումին. – «Ազերիները կ՚ուզեն որ վերադարձնենք Ղարաբաղը եւ նուաճուած ազրպէջանական հողամասերը, կարծես թէ պատերազմ չէր եղած»:

Տեղւոյն կացութեան մասին խօսելով, կ՚ըսէ թէ կացութիւնը բարելաւուած է, ելեկտրական հոսանքի խզումները նուազ երկար կը տեւեն, օրը երեք ժամ ջուր կայ, դրամահոսքը տիրապետուած է, բայց, քաղաքական անորոշութիւնը եւ գործազրկութիւնը այնպիսի համեմատութիւններու հասած են, որ օտար հիւպատոսարաններու վրայ խուժում կայ: Մըտաւորական մը կ՚ըսէ. – «Խորհրդային վարչակարգը գարշելի էր, բայց, 70 տարի, 3.7 միլիոն Հայեր այս հողին վրայ ապրեցան: Այն օրէն որ անկախ դարձանք, մարդիկ կը լքեն երկիրը»: Ու այս նախարանը կը վերջացնէ սապէս. – «Ռ. Քոչարեան Եւրոպացիներուն եւ Եւրոպայի Հայերուն կը վստահի, իր երկիրը տագնապէն դուրս հանելու համար»:

Ապա, հրատարակուած է Ռ. Քոչարեանի հետ հարցազրոյցը: Առաջին հարցումը կը վերաբերի քրիստոնէացման 1700-ամեակին, որուն մասին Ռ. Քոչարեան կու տայ բացատրութիւններ եւ կ՚ըսէ թէ այդ տօնակատարութիւնը առիթ է Հայաստանի եւ Սփիւռքի կապերը ամրապնդելու: Լրագրողը դիտել կու տայ որ ցեղասպանութեան ճանաչումը իր նախորդին հեռանկարներուն գլուխը չկար, իսկ ի՞ր: Քոչարեան կը պատասխանէ. – «Հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման արշաւը ծնունդ առաւ Սփիւռքի գաղութներուն մէջ: Ճիշդ է, Հայաստանի հանրապետութիւնը գործօն կերպով չէ փրադեր: Այսօր, ընդհակառակն, ցեղասպանութեան ճանաչումը աշխարհի մէջ, արտաքին մեր քաղաքականութեան հեռանկարներէն մէկն է: Արշաւը, գլխաւորաբար կազմակերպուած է Սփիւռքի կողմէ, որ ինք ալ հետեւանք մըն է ցեղասպանութեան: Հայաստանի հանրապետութիւնը իր տեսակէտը պարզեց այս հարցին մասին միջազգային կազմակերպութեանց մօտ: Մեր յանձնառութիւնը զարկ տուաւ, այդ ուղղութեամբ, Սփիւռքի աշխատանքներուն»:

Լրագրողը կը ծանրանայ այս հարցին վրայ, ըսելով թէ այդ յանձնառութիւնը չի՞ կատարուիր առաւելաբար գոհացում տալու համար Սփիւռքի մը որ իր մեռելները կու լայ, քան թէ Հայաստանի, որ Թուրքիոյ և Ազրպէջանի միջեւ կը գտնուի: Ռ. Քոչարեան կը պատասխանէ. – «Ցեղասպանութեան ճանաչումը չի կրնար միայն Սփիւռքի գործն ըլլալ: Որպէս Պետութիւն, Հայաստան պարտէր, անշուշտ, իր տեսակէտն արտայայտել: Կը բաւէ ՄԱԿ-ի բանաձեւերը կարդալ հասկնալու համար որ միջազգային հաւաքականութիւնը առընչուած է 20-րդ դարու առաջին ցեղասպանութեան: Միջազգային հաւաքականութիւնը պէտք է արտայայտուի այդ մասին: Արդէն, շատոնց պէտք է բրած ըլլար: Ֆրանսական, գերմանական, բրիտանական, ամերիկեան արխիւները փաստաթուղթեր ունին որոնք կը հաստատեն ցեղասպանութիւնը: Գերմանիա յանձնեց մեզի: Ցեղասպանութիւնը իրողութիւն մըն է: Ոչ մէկ կասկած կայ: Միջազգային հաւաքականութենէն չենք ակնկալեր որ անոր գոյութիւնը հաստատէ, այլ դատում մը կատարէ այդ պատմական իրողութեան վըրայ»:

Գլօտ Լորիէօ կը շարունակէ պնդել այս հարցին վրայ եւ ակնարկելէ ետք Անգլիոյ դիրքին, կ՚ուզէ գիտնալ թէ Թուրքիոյ մղձաւանջը այն չէ՞, որ ճանաչումը հողային պահանջի դուռ բանայ: Ռ. Քոչարեան կը պատասխանէ. – «Չեմ կարծեր որ ցեղասպանութեան ճանաչումը իրաւական հիմքեր տայ Հայաստանի հողային նման պահանջի մը Թուրքիոյ նկատմամբ: Թուրքերը չեն ուրանար 1915-ի դէպքերը, տարբեր ձեւով կը վերլուծեն: Պաշտօնապէս 300 հազար կը նկատեն զոհերու թիւը, մինչ Հայերը 1,5 միլիոնի մասին կը խօսին: Անգարայի թիւը նկատի առնելը պէտք է արգելք ըլլայ որ 300 հազար մեռեալներու շառաւիղը հատուցում պահանջէ հիմնուելով եւրոպական կամ միջազգային իրաւունքի վրայ: Եթէ Հայ մը հաշիւ ունէր Օսմանեան դրամատան մը մէջ եւ թէ իր շառաւիղը կարենար փաստել, պիտի կարենա՞ն վերստանալ իրենց ունեցածը: Մարդկային իրաւանց հարց մըն է: Տեսէք Հրեաները, հատուցում կը պահանջեն, ոչ՝ հողամաս»:

Հարցը կու գայ Ղարաբաղի, գիջումներու, Հայաստանի արտագաղթին: Ռ. Քոչարեանի համար Հայաստանի վիճակը Ազրպէջանի վիճակէն աւելի գէշ չէ, նոյնքան արտագաղթ կայ, բայց, Հայերը Ազերիներէն աւելի գէշ կ՚ընկալեն արտագաղթի հարցը: Կ՚ընդունի որ երկու երկիրներուն շահը կը պահանջէ լուծում գտնել, Հայաստան միշտ ամբողջական լուծում մը ուզած է երեք մասով՝ Ղարաբաղի կարգավիճակ, ազրպէջանական գրաւեալ հողերու ապագայ եւ ապահովութեան երաշխաւորութիւն: Եթէ, համոզուիմ, կ՚ըսէ, որ լուծում մը արդար է, զայն պարտադրելու կամքը պէտք է ունենալ: Միշտ պիտի գտնուին կազմակերպութիւններ եւ ազգայնական կուսակցութիւններ որ բողոքեն: Ամէն տեղ նոյն բանն է, Հայաստան, Ազրպէջան, Մերձաւոր-Արեւելք: Ալիեւի հետ հանդիպումներուն, փոքր քայլերով կը յառաջանան, բայց, լաւ ուղղութեամբ: Ռուսական բանակին ներկայութեան մասին, կը գտնէ որ մասամբ ապահովութիւն մըն է Թուրքիոյ դէմ, լաւ թէ գէշ, Խորհ. Միութեան տեն ալ ապահովութեան սխթեմ մը կար:

Հուսկ, հարց կը տրուի Ֆրանսա իր այցելութեան նպատակին մասին. – «Քաղաքական մեր յարաբերութիւնները բաւական աշխոյժ են: Կ՚ուզեմ զարկ տալ տնտեսական կապերուն: Հիմքը կան: Հայաստանի մէջ 70 ֆրանքօ-հայկական խառն ձեռնարկներ ունինք, ներառեալ ֆրանսական դրամագլուխով՝ 30: Պիտի փորձենք աւելի հեռուն երթալ այս այցելութեան ընթացքին: Մեր առեւտուրին 40%-ը կը կատարուի Եւրոպայի հետ: Հայաստանի եւ Եւրոպայի յարաբերութիւնները շատ տարածուն են: Մենք զմեզ Եւրոպայի մաս կազմող կը նկատենք»:

Այցելութեան նախօրեակին, Ռ. Քոչարեան հարցազրոյց մըն ալ տուած է ֆրանսական ԱՖՓ գործակալութեան եւ պատասխանելով ի մէջ այլոց Ֆրանսայի կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումին Երեւան-Փարիզ եւ Երեւան-Անգարա յարաբերութիւններուն վրայ ունեցած անդրադարձին մասին հարցումի մը, ըսած է. – «Մենք երախտապարտ ենք Ֆրանսային, Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայերու ցեղասպանութեան մասին օրէնքի ընդունման համար: Ֆրանսայի միջազգային կշիռը Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումի գործընթացին յատուկ հնչեղութիւն կու տայ»: Ան համոզում յայտնած է թէ Թուրքիոյ կողմէ յարուցուած աղմուկը ժամանակաւոր է եւ առնուած քայլը երկար ժամանակի վրայ դրական ազդեցութիւն կ՚ունենայ շրջանին մէջ փոխադարձ ըմբռնումի եւ վստահութեան մթնոլորտ ձեւաւորելու համար: Ինչ կը վերաբերի օրէնքին Երեւան – Անգարա յարաբերութիւններուն վրայ ունեցած ազդեցութեան, Ռ. Քոչարեան ըսած է. «Ցաւօք, առայժմ այսպիսի յարաբերութիւններ գրեթէ չկան եւ ոչ մեր մեղքով»:

Աւարտին Հայաստանի նախագահը ողջունած է Մինսկի խումբին նախագահութեան մէջ Ֆրանսայի չէզոք կեցուածքը, յոյս յայտնելով որ այցին ընթացքին Ժ. Շիրաքի հետ Ղարաբաղի մասին ալ խօսելու առիթ կ՚ըլլայ:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈՊԷՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻՆ

Յարգելի Պարոն Նախագահ,

Պիտի ուզէինք, Ֆրանսա այս պետական այցելութեան առիթով, ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել Աշոտ Բլէեանի եւ իր երկու գործակիցներու դատական հարցին վրայ:

Նախկին երեսփոխան և Կրթական նախկին նախարար՝ Ա. Բլէեան տնօրէնն է Հայաստանի ամէնէն արդիական եւ կարեւոր կրթական հաստատութիւններէն մէկուն: 1998-ի նախագահական ընտրութիւններուն ձեզի մրցակից ու հակառակորդ, Սահմանադրական Դատարանին առջեւ խնդրոյ առարկայ դարձուց ձեր թեկնածութիւնը՝ իբրեւ ապօրինի:

1999-ի Մայիսին ձերբակալուեցաւ եւ բանտարկուեցաւ՝ խեղաթիւրուած այլեւայլ տեսակի ամբաստանութիւններու հիման վրայ: 18 ամիս բանտարկուած մնալէ ետք դատավարութեան մը աւարտին, որուն ընթացքին մասին մարդկային իրաւունքներու պաշտպան տարբեր կազմակերպութիւններ (Հելսինքիի խումբ, FIDH) և AFAJA իրենց վերապահութիւնը յայտնեցին, Ա. Բլէեան «ուժեղացուած ռեժիմի գաղութում» եօթը տարուան արգելափակման, եւ իր գործակիցները վեց եւ երկու տարուան բանտարկութեան դատապարտուեցան:

Յոյս ունինք, որ օրերս կայացած դատական վերաքննիչ ատեանին առջեւ կը դարմանուի ակներեւ այդ անիրաւութիւնը, զոր հայ թէ օտար հանրային կարծիքը կը նկատէ, տակաւ, զուտ քաղաքական հարց. ինչ որ, Եւրոպայի Խորհուրդին Հայաստանի անդամակցութեան վաղորդայնին չի նպաստեր Հայաստանի Հանրապետութեան վարկին:

Մինչ այդ, յարգելի Պարոն Նախագահ, Ֆրանսա պետական ձեր այցելութեան առիթով ընդունեցէք մեր անկեղծ մաղթանքները:

Ի դիմաց՝
Աշոտ Բլէեանի
Ֆրանսայի Պաշտպան Կոմիտէի
ՏԻԳՐԱՆ ՃԻՒՐՃԵԱՆ
Նախագահ

Փետրուար 10

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԸ ՀՐԱԺԱՐԱԾ

Հայաստանի գլխաւոր դատախազը՝ Բորիս Նազարեան իր հրաժարականը ներկայացուցած է նախագահ Քոչարեանի: Դատախազը այս մասին տեղեակ պահած է Ազգային Ժողովի երեսփոխաններու հետ հանդիպման ընթացքին: Այդ հանդիպման նպատակն եղած է միջնորդութիւն ներկայացնել «21-րդ դար» միջազգային անկախ ընկերակցութեան նախագահ Արկադի Վարդանեանի բանտէն ազատ արձակուելու եւ դատական հետապնդումն ալ դադրեցնելու մասին: Բ. Նազարեան յայտնած է որ հրաժարականին պատճառն այն յատուկ կարծիքն է զոր ինք ունի Ա. Վարդանեանի դէմ բացուած քննութեանց առընչութեամբ: Այս առթիւ, երեսփոխան Էմմա Խուդաբաշեանն ալ նշած է թէ այս հրաժարականով, գըլ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՐՈՒՆ ԱՄՓՈՓՈՒՄԸ՝ ԴԷՊՔԵՐՈՎ, ԴԷՄՔԵՐՈՎ, ՎԱՅՐԵՐՈՎ ՈՒ ԽՕՍՔՈՎ

Երեւանի «Հայոց աշխարհ» օրաթերթը դարը հայկական ակնոցով ամփոփելու նախաձեռնութիւնը ունեցած է, դիմելով ընթերցողներու դատումին: Տասներեք մարզեր որոշուած են, որոնց ամէն մէկուն համար տասնական ընտրանք ներկայացուած է: Արդիւնքները հիմնուած են 632 պատասխաններուն վրայ, ստացուած՝ ընթերցողներէն: Ամէն մէկուն հետ խմբագրութեան հաւաքական տեսակէտն ալ նշուած է:

Թերթը Յունուար 20-ի թիւով էջ մը յատկացուցած է նիւթին, «Դարի արդիւնքները» խորագիրով: Անջատ գլուխներու տակ տրուած են ամէն մէկ մարզէն քուէարկութեան ներկայացուած անունները եւ կատարուած ընտրութեան արդիւնքը, լուսանկարով մըն ալ: Ընտրուած են դարուն գիտնականը, բանաստեղծը, գրողը, երգահանը, նկարիչը, դերասանը, մարզիկը, զօրավարը, քաղաքական գործիչը, հոգեւորականը, իրադարձութիւնը, սրբատեղին եւ բառը:

Գիտնականներու ցանկը կազմուած է Վ. Համբարձումեան, Հ. Աճառեան, Լ. Օրբէլի, Գ. Ջահուկեան, Ա. Ալիխանեան, Ա. Ալիխանեան, Մ. Աբէլեան, Ն. Ադոնց, Ս. Մերգելեան անուններէն: Մօտ 88% համեմատութեամբ ընտրուած է աստղագէտ Վ. Համբարձումեան որ թերթին ալ նախընտրածը եղած է:

Դարու բանաստեղծը առաջարկուած է ընտրել հետեւեալ ցանկէն. Ե. Չարենց, Յ. Շիրազ, Պ. Սեւակ, Դ. Վարուժան, Վ. Տէրեան, Ա. Իսահակեան, Յ. Թումանեան, Մ. Մեծարենց, Վ. Թէքէեան, Սիամանթօ: Դժուար է անշուշտ 632 պատասխանով ամբողջ դարուն համար վճիռ արձակել, այսուհանդերձ, քիչ մը զարմանալի է տեսնել որ չըսե՛նք Դ. Վարուժան, Մեծարենց, բայց Չարենց, Տէրեան ունեցող ցանկէ մը 40% համեմատութեամբ ընտրուածը կ'ըլլայ Ա. Իսահակեան: Անոր յաջորդած են Չարենց, Յ. Թումանեան, Պ. Սեւակ, Յ. Շիրազ, գրեթէ հաւասար տոկոսներով:

Բանաստեղծէն ետք կարգը կուգայ դարուն գրողին. ո՞վ ընտրել Դ. Դեմիրճեան, Ա. Բակունց, Լ. Շանթ, Ս. Զօրեան, Ե. Օտեան, Գ. Զօհրապ, Գ. Մահարի, Շ. Շահնուր, Համաստեղ, Մնձուրի ցանկէն. ինչպէս թերթը կ'ըսէ, ամէնէն դժուարը եղած է «այս նոմինացիան ամփոփել», որովհետեւ թէ՛ քուէները գրեթէ հաւասար բաշխուած են, թէ ընթերցողները իրենք շատ այլ անուններ նշած են. այդ նշումներուն մէջ եղած են Ժ. Զարեան, Խ. Դաշտենց ու նաեւ Զ. Եսայեան...: Դժուար «նոմինացիան» յանգած է Դ. Դեմիրճեանի ընտրութեան. իսկ թերթին նախընտրութիւնը եղած է Լ. Շանթը:

Յաջորդ երկու «դարային»ները ամէնէն դիւրին ընտրուածներն են. դարուն երգահան են Ա. Խաչատրեան եւ Կոմիտաս, զանի որ 85% քուէներու շատ չնչին տարբերութեամբ անոնք տէր եղած են: Իսկ դարուն նկարիչը, ցանկէ մը ուր կան նաեւ Ա. Կորքի, Ե. Քոչար, Գառզու, Մ. Աւետիսեան, ընտրուած է Մ. Սարեան, ձայներու 90%-ով: Գրեթէ նոյնը եղած է պարագան դարուն դերասանին որ Վահրամ Փափազեանն է. իրեն յաջորդած են Յովհաննէս Աբէլեան ու Հրաչեայ Ներսիսեան:

«Դարուն մարզիկը» կոչումին համար մրցակցած են ճատրակի վարպետ Տիգրան Պետրոսեան ու վերջին տարիներուն փայլուն յաջողութիւն արձանագրած Ալպէր Ազարեան որ արդէն յայտարարուեցաւ դարուն լաւագոյն հայ մարզիկը. սակայն, «Հայոց աշխարհ»ին դրկուած թերթիկներու հաշուառումը կոչումին արժանի նկատած է Տ. Պետրոսեանը:

Դարուն զօրավարը Անդրանիկն է, սակայն քուէներու միայն 45%-ով: Յաջորդ դիրքի վրայ գտնուած են Գարեգին Նժդեհ եւ Յովհաննէս Բաղրամեան: Անոնցմէ Գ. Նժդեհի անունը տեղ գտած է դարուն քաղաքական գործիչը ընտրելու ցանկին վրայ ալ. հետաքրքրական է կարդալ ցանկին միւս անունները. Ա. Մանուկեան, Ս. Վրացեան, Ա. Միասնիկեան, Ա. Խանջեան, Հ. Մարուխեան, Կ. Դեմիրճեան, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Վ. Սարգսեան, Ռ. Քոչարեան: Ընտրուած է Գ. Նժդեհ:

Յաջորդ «նոմինացիա»ն կը պատկանի դարուն հոգեւորականին. Խրիմեանը արժանի նկատուած է այդ կոչումին: Ցանկը կը պարունակէ Օրմանեանի, Մուրադբեկեան կաթողիկոսներու նման դէմքեր: Քուէներու կարեւոր համեմատութիւն մը ստացած է նաեւ Վազգէն Ա.:

Դարուն իրադարձութիւնը հարկ էր ընտրել Մեծ Եղեռն, Սարդարապատի ճակատամարտ, Առաջին Հանրապետութեան հռչակում, խորհրդային կարգերու հաստատում, աշխարհամարտ, Արցախեան շարժում, երկրաշարժ, անկախութիւն, Շուշիի ազատագրում պարունակող ցանկէն: Ամէնէն բնական ընտրութիւնն է որ յանգած է Մեծ Եղեռնի արդիւնքին, քուէներու միայն 10%-ը ձգելով միւս պատահարներուն:

Վերջին երկու ընտրանքները, յատկապէս վերջինը բան չեն աւելցներ հարցախոյզին. մէկը կը վերաբերի դարուն սրբատեղիին, միւսը՝ բառին: Առաջինին համար առաջարկուած են Էջմիածինը, Սարդարապատը, Ծիծեռնակաբերդը, Տէր Զօրը, Մաշտոցի շիրիմը, Ազգային պանթէոնը, Գանձասարը, Ազատութեան հրապարակը, Եռաբլուրը, Մատենադարանը: Այս բոլորէն, այնպէս կը թուի որ «սրբատեղի» կոչումը քուէներու մեծամասնութիւնը տարած է դէպի Էջմիածին, բառին չօշափելի իմաստին հետքով: Նըշուած են Սարդարապատն ու Մատենադարանն ալ:

Վերջին ընտրանքը ցանկէ մը կատարուած չէ. խմբագրութիւնը մեծ ուրախութիւն զգացած է, տեսնելով որ ջախջախիչ մեծամասնութիւնը քուէն տուած է «Ո՛վ հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է» չարենցեան տողին: Այս նշումը նախ մտածելու կը մղէ որ լոզունգները հանրային կարծիքին մէջ իրենց գերիշխանութիւնը կորսնցնելու վտանգին ենթակայ չեն. յետոյ, սակայն, կը ծագի հարցականը թէ ուրկէ՞, ի՞նչ պիտի ընտրէր հայաստանցի ընթերցողը որուն կը դիմեն որպէսզի դարուն խօսքը տարադէ:

Ինչ կը վերաբերի, օրինակ՝ դարուն գրողին գոնէ առաջարկուած ցանկին մէջ Յ. Օշականի մը անունին հանդիպելու օրերու, թերեւս պէտք է սպասել «հազարամեակի արդիւնքներ»ուն...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

LIVRES REÇUS

MOVSES XORENAC'I
et
l'historiographie arménienne
des origines

Edité par Dickran **KOUYMJIAN**
avec la collaboration d'**Agnès Ouzounian**

Catholicossat arménien de Cilicie,
1700ème anniversaire
de la proclamation du Christianisme
en Arménie

Antélias — Liban, 2000

ՈՐՈ՞ՆՔ ԵՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԴԱՄԲԱՆԻՆ ՊԱՀԱԿՆԵՐԸ

Հազար հինգ հարիւր տարիէ ի վեր, մահմետական ընտանիքի մը անդամները յաջորդականօրէն Յիսուսի շիրիմին բանալին իրարու կը փոխանցեն: Հէքեա՞թ: Եթէ միայն անոնք կարենային պատմել այն բոլորը որ տեղի ունեցած է դարերու ընթացքին: Սակայն, վերջերս լոյս տեսած իտալերէն գիրք մը, «Սուրբ Դամբանին պահակը»ն, Ֆրանգօ Գարտինիի եւ Սիմոնեթթա Տելլա Սէթայի կողմէ գրըւած, այդ դերը կը ստանձնէ: Այս հրատարակութենէն մեկնելով, Ճորճօ Իէրանօ «Փանորամա»յի մէջ կը գրէ. –

Կայ Թափառական Հրեան, բայց կայ նաեւ նստակեաց Մահմետականը, ինչպէս Նուսէյպէ ընտանիքը, որ տասնըհինգ դարէ ի վեր Երուսաղէմի Սուրբ հողին վըրայ հաստատուն կը մնայ, շատ յատուկ յանձնարարութեամբ, որ է՝ Յիսուսի Դամբանին բանալիները պահպանել: Անոր շուրջը կայսրութիւններ երեւան եկած եւ չիջած են: Այդ ընտանիքը դիմագրաւած է խաչակիր բարբարոսները, ֆրանք հրոսակները, որոնք կիներն ու մանուկները կը կոտորէին: Ան ծառայած է Սալահըտտինին եւ, խաչակրութեան շրջանին, Ֆրետերիք Բ. Հոմէնացի կայսրը տեսած է, որ քաղաքին մէջ կը շրջէր պետեւի շէյխի մը նման հագած: Ան ծունկի եկած է Սուլէյմանին առջեւ, Բարձր Դրան սուլթանին: Իսկ դարեր յետոյ վարանոտ քննած է ցնցոտուն Հրեաները որոնք հեռաւոր երկիրներէ Պաղեստին կը ժամանէին: Յետոյ զանոնք տեսած է որ յաղթականօրէն Սուրբ Քաղաքը կը մտնեն իրենց բանակով, 1967-ին: Տակաւին մինչեւ այսօր, բախումներու պատճառով երբ քարեր կը նետուին եւ փամփուշտները սուլելով կ'անցնին, պահապան Նուսէյպէ իր տեղն է, իր ձեռքին ծաւալուն բանալին, որ Յիսուսի Դամբանին դռները կը բանայ:

Միայն քիչեր գիտէին որ Սուրբ Դամբանին բանալիները մահմետականի մը քով պահ դրուած են, 638-էն ի վեր հաստատուած իրաւասութեամբ, Օմար Խալիֆայի հրամանով, երբ ան Երուսաղէմը գրաւեց: Սուրբ Դամբանին այժմու պահակը Ուաճիհ Նուսէյպէ կը կոչուի: Ամէն առաւօտ, զոր Աստուած, Ալլահ կամ Եահվէ աշխարհին կը պարգեւէ, ան իր ծանր բանալիով Սուրբ Դամբանի Կաթողիկէին դարպասը կը բանայ: Անկէ ուրս գտնուող հարիւր քսան զաւանանքներ Երուսաղէմի համար իրարու հետ կը կռուին: Անկէ ներս մարդ ինքզինք բաւիղի մը մէջ կը գտնէ, ուր իւրաքանչիւր խորշ Չարչարանքի մէկ հատուածը կը պատմէ. այստեղ Գողգոթան է, վարը՝ Յիսուսի բանտը. քիչ մը անդին՝ Օծման Քարը: Սուրբ միջոցին եւ տարածութեան ամէն մէկ մասը բծախնդիր ճշգրտութեամբ քրիստոնէական բոլոր եկեղեցիներուն միջեւ բաժնուած է. Յոյներու եւ Լատիններու, Սուրիաններու եւ Հայերու, Ղպտիներու եւ Եթովպիացիներու: Գողգոթային կէսը կը պատկանի կաթողիկէներուն, միւս կէսը ուղղափառներուն:

Սուրբ Դամբանը խորհրդանշանն ու հայելին է քաղաքի մը, որ նոյնքան թիւով ճշմարտութիւններ կը պարունակէ որքան իրեն կապուած կրօնքները եւ ուր ճշմարտութիւնը անքակտելի է առասպելէն: Ան նաեւ առանցքն է իւրաքանչիւր ճշմարտութեան եւ քրիստոնէական իւրաքանչիւր առասպելին: Այսօր աշխարհիկ մտաւորականներ կան որոնք պատրաստ են ամէն բանի հաւատալու, նաեւ Ֆաթիմայի երրորդ գաղտնիքին: Բայց պատումը Մարիամի զաւակին որ կը մեռնի, յարութիւն կ'առնէ եւ յետոյ կ'երթայ իր հետեւորդներուն հետ ուտելու եւ խմելու, աշխարհիկներուն համար անմարսելի կը մնայ: Արդէն իսկ դարեր առաջ, գնոստիկեան հերետիկոսները կը բացատրէին թէ Յարութիւնը պէտք է ըմբռնուի միայն խորհրդանշական եւ ոգեկան իմաստով: Եւ սակայն, քրիստոնեաներուն համար Սուրբ Դամբանը միշտ այն վայրն է ուր աքանչելին շօշափելի իրականութիւն կը դառնայ: Հոն է որ, Յիսուսի արիւնը պարունակող սկիհը, իսկական խաչին փայտը, պատանքը որուն մէջ իր մարմինը փաթթուեցաւ, պահ դրուեցան յետոյ ի ցրիւ գալու (եւ բազմանալու) ամբողջ աշխարհին մէջ:

Ամէն ինչ կը սկսի Դ. դարուն, երբ Կոստանդիանոս կայսրին մայրը, Հեղինէ, հեթանոս տաճարի մը տակ կը գտնէ փըրկիչին գերեզմանը: Քանի մը քայլ անդին կը վերայայտնաբերուէր նաեւ Գողգոթան, երեք խաչերու մնացորդներով: Անոնցմէ Յիսուսինը ճանչնալու համար, դիակ մը կը բերուի որ կեանք կ'առնէ երբ անոր կը հպի: Այս յայտնաբերումը ամբողջ աշխարհը կ'ալեկոծէ: Թագաւորներ եւ իշխանուհիներ, իմաստասէրներ եւ բարեպաշտ կիներ, միսթիքներ եւ վաճառականներ Երուսաղէմ կը փութան: Տեղւոյն վրայ, 335-ին, Կոստանդիանոս կաթողիկէ մը կառուցանել կուտայ, զոր Յոյները Անաստասիս (Յարութիւն) կոչեցին, իսկ Լատինները՝ Սուրբ Դամբան: Սուրբ Հերոնիմոս Հայրը ձգեց «քրիստոնէական Աթէնք» երթալու համար, նոյնիսկ եթէ յետոյ հանդարտ Բեթղեհէմը նախընտրեց, որովհետեւ Երուսաղէմը «լեցուն է դերասաններով, ծաղրածուներով եւ վատակենցաղ կիներով», ինչպէս գըրեց: Սուրբ Դամբանին մէջ ցոյց կը տըրուէին սպունգը որ խաչին վրայ գամուած Յիսուսի բերնին տարուեցաւ, իր ծարաւը յագեցնելու համար. սուինը՝ որ իր կողը պատռեց. լաթը՝ որով Վերոնիքա անոր քրտինքը չորցուց:

ԺԹ. դարուն, անգլիացի հնագէտներ պնդեցին թէ Քրիստոսի շիրիմը այլ տեղ կը գտնուէր, այսպէս կոչուած Պարտէզի Գերեզմանին մէջ: Վէճը, Փիթըր Ուոլքըրի կողմէ յարուցուած, իր «Դատարկ գերեզմանին խորհուրդը» գիրքով, տակաւին բաց կը մնայ: Բայց Սուրբ Դամբանի Կաթողիկէն, ամենայնդէպս, դարերու երկայնքին մնաց որպէս Յիսուսի մահուան եւ յարութեան վայրը, մէկէ աւելի քանդումներ յաղթահարելով: Առաջինը, 614-ին, երբ Պարսիկները Երուսաղէմ մտան եւ Սուրբ Հողին բոլոր եկեղեցիները աւերեցին, որոնց կարգին՝ Բեթղեհէմի Ծննդեանը, որովհետեւ Մոգերը պատկերող անոր մէկ խճանկարին մէջ իրենց նախնիները տեսան: Իսկ Սուրբ Խաչը Պարսկաստանի մայրաքաղաքը տարուեցաւ մինչեւ որ, 629-ին, բիւզանդացի Հերակղէս կայսրը Երուսաղէմը վերագրաւեց եւ իր ձեռքով Խաչը հոն բերաւ:

Սակայն, տասը տարի չանցած, Օմար Խալիֆան ուղտի վրայ նստած Երուսաղէմ մտաւ, քաղաքը որ անկէ ի վեր Ալ-Ղուտս կը կոչուի, մահմետականութեան երրորդ Սուրբ Քաղաքը, Մեքքէէն եւ Մետինայէն ետք: Այստեղ է որ սկիզբ կ'առնէ Նուսէյպէ ընտանիքին պատմութիւնը, որուն Օմար կը վստահի Սուրբ Դամբանին բանալիները, որ մահմետականներուն համար նախ եւ առաջ ան յիշել կուտայ իսլամի մեծ մարգարէ՝ Իսա Իպն Մարիամը, Մարիի զաւակ Յիսուսը: Ընտանիքին շառաւիղը պիտի լայ, երբ 1009-ին, «խենթ խալիֆա» Ալ-Հաքիմի կոտորողները հուրով եւ մուրճերով Սուրբ Դամբանին վրայ կը բռնան: 1099-ին, ուրիշ Նուսէյպէ մը փախուստ կուտայ, երբ «կեղտոտ եւ կատաղի» խաչակիրները կը հասնին: Միայն Սալահըտտինի ժամանումը թոյլ կուտայ որ Նուսէյպէները Երուսաղէմ վերադառնան, 1187-ին:

Անկէ ի վեր, Նուսէյպէները պիտի շարունակեն դարերով Քրիստոսի դամբանին դռները բանալ եւ գոցել, մինչ ան պիտի ճանչնայ թրքական, անգլիական, յորդանանեան եւ իսրայէլեան տիրապետութիւնը: Սակայն, Գարտինիի եւ Տելլա Սէթայի գիրքը իր վերջաւորութեան անակնկալ մը կը պահէ, ըստ որուն Նուսէյպէ ընտանիքը միակ պահակը չէ Ս. Դամբանին: Կայ նաեւ մահմետական այլ ընտանիք մը, Ճուտէն, որ կը համարի ինքը ըլլալ իսկական եւ հնագոյն պահակը Յիսուսի շիրիմին: Իսկութեամբ, ան այսօր պատասխանատուն է սուրբ բանալիներու պահպանման, հակառակ որ Նուսէյպէ մըն է դարպասը բացողն ու գոցողը: Երկու ընտանիքներն ալ համացանցի վրայ իրենց կայքէջը ունին: Այս.

"պէս", նաեւ Նուաճեալներու պատմութիւնը երկակի ճշմարտութեամբ մը պարուրուած է, առասպելով կնքուած, ինչպէս իւրաքանչիւր պատումը այն քաղաքին, որ Իսա Իպն Մարիամ մարգարէին գերեզմանը կ'ընդգրկէ։

Սակայն Քրիստոսի մահուան եւ գերեզմանին մասին կան նաեւ այլ հաւատալիքներ, Երուսաղէմէն շատ հեռու վայրերու մէջ։ Ահմատիյաներու աղանդը կը դաւանի որ ան խաչին վրայ չէ մեռած, այլ՝ Պաղեստինի մէջ քարոզելէն ետք, Քաշմիր վերադարձած է, ուր իր գերեզմանը կը գտնուի։ Իսկ ճափոնական Մահիքարի աղանդին համար, Քրիստոս (Քիրիսութօ) ճափոնցի մըն էր, որ կայսրին հրահանգով աշխարհը ման եկաւ Շինթօականութիւնը քարոզելու համար եւ թաղուած է ճափոնի մէջ, Շինկօ գիւղը, ուր մահացած է 106 տարեկանին։ Շինկոյի մէջ Քրիստոսի գերեզմանը ցոյց տրուած է ցուցատախտակով մը, որուն վրայ տեղ գտած է Գոգա – Գոլայի նշանը։ Ուրիշ բան քան Սուրբ Դամբանը։

Տարբեր է մահմետականներու դաւանումը։ Ըստ ասոր, օր մը Գաբրիէլ հրեշտակը Մոհամմէտը երկինք կ'առաջնորդէ, ուր ան կը հանդիպի խումբ մը մեծ մարգարէներու. Աբրահամի, Նոյի, Մովսէսի։ Եւ մանաւանդ՝ Իսա Իպն Մարիամի, որ ժամանակներու վերջաւորութեան Երուսաղէմ պիտի վերադառնայ Տիեզերական Դատաստանին օրը։ Այսպէս, մահմետական աւանդութիւնը Յիսուսի կը վերագրէ որոշակի դեր մը։ Սակայն, հակառակ որ չընդունիր անոր Աստուծոյ զաւակ ըլլալը, զայն կը ներբողէ որպէս Աստուծոյ «նապի» մը (մարգարէ) եւ «րասուլ» մը (ուղարկուած)։ Գուրանի Ե. Սուրան կ'ըսէ. – «Մարիամի զաւակ Յիսուսը ուրիշ մը չէր բան Աստուծոյ Առաքեալը ինչպէս ուրիշները էին իրմէ առաջ, իր մայրը սրբուհի է, բայց երկուքն ալ կերակուր կ'ուտէին»։ Գուրանը կը պատմէ նաեւ իր ծնունդը եւ անոր գործած հրաշքները կը յիշատակէ որպէս միակ Աստուծոյ մը զօրութեան նշանները (մահմետականներուն համար Սուրբ Երրորդութիւնը սրբապղծում է)։ Սակայն անոնց ըմբռնումով Յիսուս խաչին վրայ չէ մեռած, քանի որ Աստուած զայն փրկած է, տեղը նմանատիպ անձ մը դնելով, որ Յիսուսի փոխարէն խաչուեցաւ։

Խորհուրդը կը շարունակուի, ինչպէս եւ հաւատացեալներու այցը Սուրբ Դամբան(ները), Աստուծոյ եւ բացարձակին հետ աւելի մօտէն հաղորդուելու, թէկուզ իւրաքանչիւրը տարբեր դաւանանքով։ Ի վերջոյ ամէն ոք իր մէջ բացարձակէն մաս մը չի՞ կրեր։

Կամեց՝ ՍԱՐՈՒՆԻ

ՍՄԻՐՆՈՖ ՎՈՏԿԱՅԻ ԱՆՀԱՒԱՏԱԼԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Իրաւագիտական եւ ընտանեկան խակական սակա մըն է Սմիրնոֆ վոտկայի պատմութիւնը։

1920-ին, Պոլիս, ուր ապաստանած էր խոյս տալով Ռուսաստանէն, ուր պիտի գնդակահարուէր, Վլատիմիր Պետրովիչ Սմիրնով փոքրիկ թորանոց մը կը բանար։ Իր արտադրութիւնը, ծախուած «արքունիքի նախկին հայթայթիչ՝ Սմիրնով» մակնիշով, սահմանուած էր ռուս գաղթականներուն եւ շահերն ալ պէտք է ծառայէին Փարիզիանա ռուսական գիշերարօյնը ապրեցնելու, ուր կ'երգէր իր սիրելին՝ Վալենտինա Պիոնտկովսկայան։ Բայց, այս նախատեսութիւնները չիրականացան, ռուս գաղթականները դրամ չունէին, Թուրքերն ալ վոտկա չէին խմեր։

Վոտկայի առաջին արքային՝ Պիոտրի կրտսեր որդին Վլատիմիր Սմիրնով երկու մեծ, բայց սնանկացնող մոլութիւն ունէր.– կիները եւ ձիերը։ 40 քարանոց ադամանդներ կը նուիրէր իր հոմանուհիին, թատերախումբ մը ունեցած էր Ս. Պետերսբուրգ եւ Ֆրանց Լեհարը հրաւիրած։ Այդպէս է որ վերջացուցած էր հօրենական հարստութիւնը։ Խոյս տալով Պոլսոյ պահանջատէրերէն, զոյգը նախ հաստատուած էր Սոֆիա, ապա Լվով։ Ամէն տեղ, վոտկայի նոր թորանոց մը կը բանար։ Միակ հարստութիւնը հօրը ստեղծած եւ համաշխարհային համբաւ ունեցող վոտկայի մակնիշն էր։

20-ական թուականներու կէսերուն, կ'անցնէր Ֆրանսա, որ Պոլսէն ետք ռուս գաղթականներու երկրորդ կեդրոնն էր։ Բայց, հոս ալ, իր վոտկան յաջողութիւն չէր գտներ։ Աղքատութենէն վախցած իր հոմանուհին կը հեռանար եւ ի վերջոյ Պիոտր Սմիրնովի վերջին ողջ որդին սնանկութեան դուռը հասած էր 50 տարեկանին։ 1933-ին, գաղթականութեան մամուլը ծանուցում մը կը հրատարակէր, ուր կ'առաջարկուէր մատակարարումը կամ գնումը «Պիոտր Սմիրնով եւ որդի հաստատութեան»։ Հազուագիւտ գնողներէն մէկը կ'ըլլար Ռուտոլֆ Սեմիոնովիչ Կունեցկի, դաւանափոխ հրեայ մը, ամերիկացի քաղաքացի դարձած Ռուտոլֆ Քընէթ անունով։ Չէր գիտեր որ օրինաւոր արժէք չունէր ինչ որ կը գնէր, քանի Վլատիմիր ընկերութենէն հեռացած էր 1905-ին եւ 1933-ին 54.000 ֆրանսական ֆրանքի կը ծախէր բան մը, որու սեփականատէրը չէր երկար ատեն է։ Ամէն պարագայի մէջ, այդ թուականին է որ ռուսական Սմիրնով վոտկան կը թողուր Եւրոպան եւ կը դառնար ամերիկեան Սմիրնոֆ վոտկան։

Քընէթ, վոտկայի առաջին թորանոցը հաստատեց Պէթէլ, Գոնէքթիքըթի մէջ, բայց, հակառակ լայնածաւալ ծանուցումներու, 1934-ին միայն 6000 սնտուկ կրցած էր ծախել եւ բաց ունեցաւ։ 1939-ին, քոքթէյլներ արտադրող Ճոն Մարթինի օգնութեան դիմեց, որպէսզի իր վոտկան հրապարակ հանէ «Ուիսքի Սմիրնոֆ» անուան տակ։ Մարթին կը գնէր Սմիրնոֆ մակնիշը, բայց, Ամերիկացիք վոտկային ինչ ըլլալը չէին գիտեր, ուիսքի, ճին, երբեմն ալ ռոմ կը խմէին եւ տեսակ – տեսակ քոքթէյլներ։ Արդէն, Ամերիկացիներու մեծ մասը թոյն կը կարծէր, կ'ատէր համայնավարները եւ կը կասկածէր Ռուսերէն։ Այդ մթնոլորտը տիրած է մինչեւ Բ. աշխարհամարտ եւ Խորհրդային Միութիւն ու ԱՄՆ զինակցած են, խորհրդային բանակը յաղթանակներ տարած է, զօրավար Մարշալ վոտկայի բաժակ մը պարպած է յաղթանակին, գործակցութեան կենացը։ 1946ին է որ Սմիրնոֆ վոտկան խանութները մուտք կը գործէր։ Ամերիկացիք այլեւս չէին վախնար։ 50-ական թուականներուն դեռ քիչ կը ծախուէր, բայց, օր մը հրաշք մը պատահեցաւ, հարաւային Գարոլայնի փոքրիկ քաղաք մը 500 սնտուկ ապսպրեց։ Մարթին ուզեց հասկնալ թէ ի՞նչ պատահած է եւ տեղեկացաւ որ իր հին բարեկամին՝ Քընէթի գործն է։

Սմիրնոֆ չէր նմաներ ռուսական վոտկաներուն, համ – հոտ չունէր եւ Ամերիկացիք սկսան գործածել որպէս որեւէ քոքթէյլ։

Նոր բարդութիւններ ծնունդ առին սակայն Բրեժնեւի օրով (1964 – 1982), երբ, առաջին անգամ ըլլալով, Խորհրդային Միութիւնը ուզեց ետ առնել իր մակնիշը։ Սմիրնոֆի վաճառքը աշխարհի ամէն կողմ խանդավառած էր խորհրդային պաշտօնատարները։ Աւելի քան 100 երկիրներու մէջ, տարին 135 միլիոն լիթր կը խմուէր։ Խորհրդային Միութիւնը արշաւի անցաւ Գերմանիայէն, ուր Ամերիկացիները ամէնէն մեծ յաջողութիւնը գտած էին։ Քէօլնի դատը ձախողեցաւ Սմիրնոֆի համար։ Ամերիկացին զրկուեցաւ ռուսական կայսրութեան խորհրդանիշները գործածելէ գերման հողամասին վրայ, բայց, այդքա՛ն։ Բրեժնեւի մահէն ետք, այս հարցը գլխաւորաբար խոչընդոտ մըն էր Գորբաչովի համար, ալքոլամոլութեան դէմ պայքարին մէջ, Ռուսաստան։ Շրջան մը հարցը մոռցուեցաւ, 90-ական թուականներու սկիզբը սակայն, մակնիշին ամերիկացի տէրը՝ Հէօպլայն ուրիշ մտահոգիչ լուր մը առաւ։ Ռուսաստանի հարաւը, երկու Ռուսեր՝ Բորիս եւ Անդրէյ Սմիրնով, շառաւիղը Պիոտր Արսէնիեւիչի Սմիրնով մակնիշով հրապարակ հանած էին վոտկայի որոշ քանակ մը։ Հէօպլայն դատի դիմեց Կրասնոդարի դատարանի մը առջեւ եւ զարմացաւ, երբ մերժուեցաւ։ Նոր լոզունգ մը մէջտեղ ելաւ՝ «միակ իսկական ռուսական վոտկան Ռուսաստան շինուածն է»։ Հէօպլայն փորձեց գրաւել Ս. Պետերսբուրգի շուկան, բայց, ռուսական այդ Սմիրնոֆի վաճառքը կը նուազէր, եւ նախընտրութիւն կը տրուէր Սմիրնովին։ Կը պատրաստուէր գերարդիական հաստատութեան մը մէջ, Մոսկուայի մէկ արուարձանը։ Այն ատեն, Ռուսերը գինովցած իրենց յաջողութենէն եւ որովհետեւ Ելցին խոստացած էր իր պաշտպանութեան տակ առնել Սմիրնովը, յարձակեցան Հէօպլայնի վրայ եւ 90-ական թուականներու կէսերուն սկսաւ դատը՝ Սմիրնով ընդդէմ Սմիրնոֆի։ Դեռ կը տեւէ։

Մնացած հարցերը հետեւեալներն են. – Վլատիմիր Սմիրնով իրաւունք ունէ՞ր մակնիշը ծախելու Քընէթի, երբ ինք չէր այլեւս տէրը։ Քընէթ կրնա՞ր գործածել Սմիրնովի խորհրդանիշերը Սմիրնոֆի համար։ Եթէ Հէօպլայն դատը կորսնցնէ, ամէն բան կը կորսնցնէ, ամերիկեան եւ եւրոպական շուկաները։

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՕԹԸ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐ

Փոխադրութեան եւ հաղորդակցութեան նախարարութեան առընթեր «Նամականիշ» («Դրոշմաթուղթ») ընկերութիւնը 1994-էն սկսած է հրապարակ հանել ամէն տարի շարք մը՝ նուիրուած 1700-ամեակին։ Արդէն շրջանառութեան դրուած վեց շարքերուն կու գայ միանալ եօթներորդը, որ հրապարակ կ'ելլէ ֆիլաթելիսթներու միջազգային ցուցահանդէսի նախօրեակին, որ տեղի կ'ունենայ այս տարի, Երեւան։

Քրիստոնէութեան Հայաստանի կողմէ պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակին նուիրուած դրոշմաթուղթերու այս շարքերուն տեղ գտած են Հայ հոգեւոր կեանքի երախտաւորներ, Հայաստանի եւ աշխարհի, տարբեր շրջաններու կառուցուած հայկական եկեղեցիներու նկարներ։

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐԸ ԻՐԻԿՈՒՆ Կ'ԸԼԼԱՅԻՆ ՄԻԱԼՈՎ...

Իր լաւագոյն արտադրութիւնները յօրինած ատեն եթէ դէմքը նայէիր, կը տեսնէիր որ իսկապէս տեսիլքէ մը բռնուած, խռովքի մը մատնուած էր։ Ամբողջ մարմինը երկունքի մէջ, աչքերը կայծկլտուն, լիալուսին ժպիտ մը դէմքին վրայ, ձախ ձեռքը մխրճած աւեծուփ մազերուն մէջ, աջով ամուր բռնած գրիչը որ երկաթի ամրութեամբ գիրեր կը շարէր թուղթին վրայ, կը շարէր ու կը փոխէր, հերիւնի մը պէս կը ծակէր թուղթը։

Յաճախ գիշերներ կը լուսցնէր, այս տենդին մէջ, տպարանը, օրուան աշխատանքէն վերջը։ Եւ առտուն կ'երթար քնանալու, տունը կամ տպարանը, մինչեւ կէսօր։

Իմ գրական մարզանքնե՞րս։ Պարզապէս պայթական։

Կը գրէի երբոր ուզէի։ Ո՛չ ոտանաւորով սկսայ, ո՛չ ալ արձակ բանաստեղծութեամբ։ Ո՛չ «Վարդամատն արշալոյս»ը, ո՛չ կոյսն ու լոյսը, ո՛չ ալ նոճիներն ու եղեւինները մատչելի կը թուէին ինծի։ Զանազան թարգմանումներէ վերջ, մէջտեղ նետուեցայ «Նիշեր»ով, «Հանդանակ»ներով, «Տոմսեր»ով։ Կը փնտռէի նոր խօսք, նոր ձեւ։ Ո՛չ միայն հասակը այլ եւ բառերն ու նախադասութիւնները կարճ։ Ընդհանրապէս կը խուսափէի հիւսելու, երկնելու տենդէն։ Թերեւս անոր համար որ բնութեամբ ալ նեղսիրտ էի։

1907 – 1908-ին էր որ քանի մը գրական վարժութիւններ ալ կատարեցի, «Արեւելեան Մամուլ»ի մէջ, որ բաղդատաբար աւելի ազատ էր գրաքննական տեսակէտով։ Ինչ որ Պոլսոյ համար կասկածելի էր, Իզմիր կը ղրկէինք։ Շարք մը թարգմանութիւններ Կորքիէն, Չեխովէն (Մուժիկները), Անտրէյեւէն (Լոուբիւնը) եւ այլն, ուշադրութիւն գրաւեր էին Պոլիս եւ հարկադրուեցայ այնուհետեւ ղրկել «Արեւելեան Մամուլ»ին։

Բարեհաճեցէք համեմատել նմոյշ մը այդ օրերու «տոմսերէն» չափելու համար լեզուն, գաղափարները եւ ... մեծամտութիւնը.

ԴԵՂՆԱԾ ԹՈՒՂԹԵՐ

... Եթէ գաւառն ալ պիտի չուզէ կամ պիտի չկրնայ քնարերգել կոյս տենդերով, վայրի յոյզերով եւ էապէս մարդկային կիրքերով փոթորկուն այն տաղերը որոնք վերանորոգիչ հիւթը պիտի ներարկէին, այն ատեն հարկ է մեռելածին երախայի պատանքը պատրաստել թրքահայ բանաստեղծութեան համար։

Զանազան պատճառներու կարգին, գաւառի բանաստեղծական երաժշտութեան, կամ մանաւանդ միջակութեան մեծ չափով մը պատասխանատու է Պոլիսը կապկելու այն տեսակ մը ինքնահաճ տխմարութիւնը, որ արդարանալի ոչինչ ունի։

Կեանքէ, խորքէ ու իսկական գեղեցկութենէ զուրկ անպարարական այն սիրուն հիւսքերը զորս բանաստեղծական պիտակին տակ կը ստորագրեն մերօրեայ գրողներէն շատեր, երեւի հրապուրիչ, անխուսափելի խայծեր դարձած են գաւառածին «պուէտ»ին համար։

Բայց այս հետեւակութիւնը, բայց այս ապիկարութիւնը, գոնէ գաւառին համար, զայրացուցիչ է պարզապէս ու նողկալի մանաւանդ։

Որովհետեւ, գոնէ ա՛յնտեղ «ներշնչող» տարրեր չէ որ կը պակսին։

Եւ ի՜նչ զմայլելի տարրեր, իսկ եւ իսկ բանաստեղծական։

Գետը որ կը հոսի, լեռը՝ իր մռայլ խորհուրդով, վտակը ինչպէս երկչոտ առուն որ հողի մարդուն ածուները կը ջրէ նազելի վարանքով մը, հողը եւ հողագործը, այո՛, մանաւանդ հողագործը որուն երգը տաղաչափող բանաստեղծին կը սպասեն տակաւին։ Յետոյ ձորը, ու սարը, ու դաշտը...

Բայց մենք ի՞նչ կը տեսնենք։ Նոյնիսկ գաւառին մէջ կ'անհազանան, ափսոսալի կարճատեսութեամբ մը կամ մանկունակ մեծամոլութեամբ մը կը լքեն ինչ որ ուրիշ ազգերու բանաստեղծական ամէնէն շքեղ, ամէնէն յուռթի ու կորովալից ներշնչարանը կազմած է։

Կը լքեն այդ անհուն դաշտը, ու կը թարթափին, աչափակ ձիու երջանիկ պարը կը դառնան կոխկրտուած գետիններու, օթեկ բանաձեւերու, հասարակ, յաճախ ռամիկ զգայնութիւններու քանըլվայի մը վրայ, անխնայ բռնաբարելով իրենց համեստ ուղեղները, որպէսզի շքեղ «բաներ ստեղծեն»։

Պիտի ըսէք թէ էգին հիմայ այնտե՞ղ ալ, գաւառի կենսալիր, առոյգ շրջավայրին մէ՞ջ ալ իր վաւաշը թափած է, ժանգահարելով բոլոր ծիլերը նոր զգացողութիւններու, իրապէս համակրելի, համամարդկային խանդերու։

Կնոջ շրթունքը, ծոծրակը, լանջքը, աչքերը, ա՜հ, մանաւանդ աչքերը, ու ձեռքերը, ու մազերը, բովանդակ կազմախօսութիւնը կին կոյութեան – տակաւին ատո՞նք են, ու միայն ատո՞նք, որ կը հիպնոսացնեն գաւառածին ուղեղներն ալ։

Ո՞ւր է այն առնացի զգացողութիւնը, որ պիտի կարենար թօթափել բոլոր այս միջակ խանդավառութիւնները, բոլոր այս շողիքոտ, չտես հիացումները, ու մեզի պիտի լեցնէր անհունապէս աւելի շքեղ, աւելի պերճախօս ու աւելի առոյգ նուագներ։

Ո՞ւր է տղամարդ բանաստեղծը, որ պիտի կրնար վերջապէս խրոխտ թիկնադարձութիւն մը փորձել գաղջ, քաղքենի յափշտակութիւններու դէմ, ու մեզի պիտի թրթռացնէր ընդհանուր գաղափարներու, խորապէս մարդկային տենդերու հզօր, բազմալար տաւիղը, – անշունչ երերուն իմաստասիրութիւնը, օրինակի համար, խորհուրդը տարերային ուժերուն, հովին, ծովին...

Ու մարդկային բազմերես հինունքը, ու ըղձանքը, ու աշխատանքը, կեանքը վերջապէս։

(Տար. 13)

(Շար. Ա. էջէն)

խաւոր դատախազը գերծ կը մնայ քաւու-թեան նոխազի դեր կատարելէ :

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 10/12)

ԴԺԲԱԽՏ ՊԱՏԱՀԱՐ

Կապանցի ինը տարեկան դպրոցական մը, Աւագ Ազարեան, Փետրուար 2-ին դպրոցէն տուն վերադառնալէ քանի մը ժամ ետք իրենց խոհանոցին մէջ կախուած գտնուած է : Ըստ դատական բժիշկին, դիակին վրայ բռնութեան հետք չէ տեսնուած. ենթադրուած է որ պատանին անձնասպան եղած է :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՕՐ» մը պիտի հռչակէ Յունաստանի կառավարութիւնը «Ի յիշատակ Փոքր Ասիոյ Յոյներու ցեղասպանութեան Թրքական բանակին կողմէ» Սեպտեմբեր 14-ին : Այդ օրը ոգեկոչումը պիտի ըլլայ Իզմիրի գրաւման 1922-ին : Յունաստանի զինուորական ձախողութենէն ետք, Քեմալի զօրքերը քըշած էին Յոյները, մէկ միլիոն գաղթական պատճառելով :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Սպայակոյտը հրամանագրով մը պահանջած է որ Ֆրանսայի հետ զինուորական բոլոր յարաբերութիւնները առկախուին, ընջուին գործակցութեան բոլոր ծրագիրները : Հրամանագիրը ղըրկուած է ցամաքային, օդային ու ծովային ուժերու հրամանատարութիւններուն :

ՓԱՐԻԶԻ 10-ՐԴ ԹԱՂԱՄԱՍԻ (ուր է «Յառաջ») Թղթատարի գործադուլը, որ սկսած էր Յունուար 29-ին, կը շարունակուէր Փետրուար 12-ին, բողոքի ցոյցերու ալ տեղի տալով : Ուրբաթ, Փետր. 10-ին, միջադէպեր ալ պատահած էին Թղթատարի աշխատաւորներուն եւ 10-րդ Թաղամասի գործատէրերու եւ բնակիչներու միջեւ : Այս վերջինները Թղթատարի կեդրոնը (Մաժենթա) դիմած էին իրենց նամակներն առնելու համար, բայց, կարելի չէր քանի ներքին պտոյտը չէ կատարուած եւ օրական 300 հազար նամակ կը դիզուի : Բանթողները կը պահանջեն որ 35 ժամերու գործադրութեան ստեղծած հետեւանքներուն պատճառաւ, վեց նոր ցրուիչներ գործի առնուին մնայուն կերպով, մինչ տնօրէնութիւնը կ'առաջարկէ ութ առժամեայ գործի ստեղծում : Այս առաջարկները մերժուած էին եւ Փետրուար 12-ին ալ Թղթատարի աշխատաւորները ցոյցի մը կը դիմէին ժամը 13-էն 15, Թղթատարի կեդրոնին առջեւ :

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԻՒԼԷԱԿԱՆ սուզանաւ մը բախում ունեցած ճափոնական ձկնորսանաւու հետ Հաւայի բացը, ընկղմելով նաւը, որու 35 ձկնորսներէն 10-ը անհետացած էին : Ամերիկացիք ոչ մէկ վնաս կրած են : Ճափոնական նաւուն մէջ 13 աշակերտ կար, 2 դասատու եւ անձնակազմի 20 անդամ : Ուաշինկթըն ներողութիւն խնդրած է :

Ժ. ԹԻՊԷՌԻ նամակ մը գրած է Շիրաքի իր դժգոհութիւնը արտայայտելով այն նեցուկին համար զոր էլիզէ կը բերէ Սեկէնի : Ըստ իրեն, նախագահը պէտք չէ զբաղի Թաղապետական ընտրութիւններով :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը հոգեհանգիստ կատարել կու տայ յաւէտ բաժնըւած իր բարերարներու յիշատակին, Կիրակի, Մարտ 11-ին, Փարիզ, Կեդրոնական Ֆրանսա եւ Մարսէյլի Շրջանը :

Յետ պատարագի, հոգեճաշեր կը տրըւին :

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային :

MAISON NATIONALE ARMENIENNE

Société Anonyme en Liquidation Amiable
Au capital de 100.000 Francs
Siège de la Liquidation :
41, rue du Four — 75006 PARIS
R.C.S. PARIS B 612 018 366
Numéro de gestion 61 B 1836

AVIS DE CONVOCATION

Les actionnaires sont avisés qu'ils sont convoqués en Assemblée Générale extraordinaire **le mardi 27 février 2001 à 9h au siège de l'Association CULTUELLE DE L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE, à Paris (75008), rue Jean-Goujon n° 15,**

A l'effet de délibérer sur l'ordre du jour suivant :

1) Remplacement du liquidateur amiable nommé par le Tribunal de Commerce de Paris
2) Nomination d'un nouveau liquidateur amiable, alternativement l'un des deux candidats suivants pour continuer la même mission :
 * M. TOROSSIAN Kegham, Président de l'Association Cultuelle de l'Eglise Apostolique Arménienne,
 * M. BEDOIAN Sarkis
3) Quitus au liquidateur
4) Rémunération du liquidateur pour sa mission achevée au 6 février 2001
5) Pouvoir pour accomplir les formalités corrélatives.

Tout actionnaire, quel que soit le nombre de ses actions, a le droit d'assister à cette Assemblée, de s'y faire représenter par un autre actionnaire ou par son conjoint,ou de voter par correspondance.

Une formule unique de vote par correspondance ou par procuration sera remise ou adressée à tout actionnaire qui en fera la demande par lettre recommandée avec accusé de réception, auprès de Me Régis VALLIOT, Liquidateur Amiable, au plus tard, six jours avant la date de la réunion.

Les votes par correspondance ne seront pris en compte que pour les formulaires complétés et signés, parvenus à la Société trois jours au moins avant la date de la réunion.

Le texte des résolutions proposées à l'adoption de l'Assemblée et les documents prévus par la Loi seront tenus à la disposition des actionnaires en l'Etude de Maître VALLIOT.

Régis VALLIOT
Liquidateur Amiable
nommé judiciairement
41, rue du Four, 75006 PARIS

ԳԵՐԵԶՄԱՆՕՐՀՆԷՔ

Փէր Լաշէզի, Փանթէնի, Շաւիլի, Իսի-լէ-Մուլինոյի, Նէօյիի, Ալֆորվիլի, Անիէռի, Առնուվիլ-լէ-Կոնէսի, Սեւրանի եւ Պանեէօյի գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող Փարիզեան Շրջանին մէջ ծառայած հանգուցեալ հոգեւորականներուն :

Ներկայիս կը յայտնենք մեր ժողովուրդին, թէ Շաբաթ օր, Փետրուար 17-ին, Փարիզեան Շրջանի տարբեր քաղաքներուն մէջ հանգչող հանգուցեալ հոգեւորականներուն դամբանները պիտի օրհնուին ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին՝

ՓԷՐ ԼԱՇԷԶ՝ ժամը 12-ին

Վոամշապուհ Արք. Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արք. Սիւրմէեան, Սերովբէ Արք. Մանուկեան :

ՓԱՆԹԷՆ ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 15-ին,

Բառնարսս Քհնյ. Խնտամեան,, Գրիգոր Քհնյ. Ճէպէճեան, Ներսէս Քհնյ. Գանճեան, Արիստղոմ Քհնյ. Թորոսեան, Մըկըրտիչ Քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Յարութիւն Քհնյ. Ճարթուեան :

ՇԱԻԻԼ՝ ժամը 11-ին,

Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան, Բարթող Քհնյ. Թապըրճեան :

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՕ՝ ժամը 14-ին,

Եսայի Քհնյ. Ալթունեան :

ՆԷՕՅԻ՝ ժամը 15.30-ին,

Մեսրոպ Քհնյ. Մեսրոպեան :

ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ ժամը 10.30-ին,

Գէորգ Քհնյ. Դուրիթեան, Պարգեւ Քհնյ. Մէրճանեան :

ԱՆԻԷՌ՝ ժամը 11-ին,

Թովմաս Քհնյ. Մինասեան :

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍ՝ ժամը 10.30-ին,

Յուսիկ Քհնյ. Ադամեան :

ՍԵՒՐԱՆ՝ ժամը 11.30-ին,

Վահան Քհնյ. Խոյեան :

ՊԱՆԵԷՕ ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 14-ին,

Ադդէ Քհնյ. Փայլակեան :

Կը հրաւիրուին հանգուցեալ Հոգեւորականներու ընտանեկան հարազատներն ու մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալ գերեզմաններու այս օրհնութեան :

ԴԻՒԱՆ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ - ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՄԿՆԻԿ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Մանուկնե՛ր, տարեցնե՛ր, վա՛րժ պարողներ, պարզ պարողնե՛ր,

ԵԿԷ՛Ք, ՊԱՐ ԲՌՆԵՑԷ՛Ք

Պարուսոյց՝ ՌՈՒԴԻԿ ՀԱՐՈՅԵԱՆ

Նուագածուներ՝ Փաթրիք Քուսինեան (դուդուկ)
Ազատ Գումրեան (դհոլ)
Արա Սերովբեան (դուդուկ)

Ուրբաթ, Փետրուար 16, ժամը 20-էն 22
Հայ Ուսանողական Ոստան
57, boulevard Jourdan — 75014 PARIS
Մասնակցութեան սակն է 30 Ֆր.

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ
Ի ԽՆԴԻՐ ԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽՂՃԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք

Թատերգութիւն երկու արարով – հայերէն
ֆրանսերէնի թարգմանուած Իսի-լէ-Մուլինոյի մէջ
Հեղինակ՝ Հովիւ ՄԱՐԿՈՍ ՎԷՔԻԼԵԱՆ
Պատշաճեցում եւ բեմադրութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՔԷՕՇԿԷՐԵԱՆ-ի
ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 23 ժամը 20.30-ին
Ալֆորվիլի Վոլթէր սրահը
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մարտ 8, ժամը 20.30-ին
Իսի-լէ-Մուլինոյի «Օտիթորիոմ»ին մէջ
Տոմսերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.
Տեղեկութեանց եւ տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել՝
— ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ 01. 48. 93. 99. 88
— ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕ՝ 01. 47. 36. 02. 50

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14,
Տեառնընդառաջ
Տօն Քառասնօրեայ Գալստեանն Քրիստոսի ի Տաճարն

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14,
Տեառնընդառաջ

Այս տօնին Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի :

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

www.aravot.am

Համացանցի այս հասցէով կարելի է բանալ «Առաւօտ» օրաթերթին կայքէջը: Հայաստանեան տեղեկատուութիւնը կը կատարուի հայերէն եւ ռուսերէն տարբերակներով :

UGAB — PARIS

CONFERENCE

le Vendredi 2 mars à 20 heures 30

Garbis APRIKIAN
Auteur · Compositeur
Directeur artistique
de la Chorale SIPAN-KOMITAS

présente

SIX CHANTS ARMENIENS
Transcrits pour piano
Fascicule 1

Présentation et explications par l'auteur

Introduction
par ARA KRIKORIAN, l'éditeur

Illustration musicale
par MARIJA AUPY MARKIC
du Conservatoire Franz Liszt de Budapest

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Métro : Courcelles
Tél. : 01. 45. 20. 03. 18

L'ECOLE ARMENIENNE SIAMANTO DE BAGNEUX

propose un

Dîner Dansant

en solidarité avec l'école française n° 3 et l'école n° 11 de Vanadzor

Samedi 3 mars de 20 heures à l'aube

En présence de
Madame JANINE JAMBU,
Maire de Bagneux,
Députée des Hauts-de-Seine

Avec la participation de
MARTEN YORGANTZ
et son Orchestre

Salle des Fêtes «Léo-Ferré»
rue Charles-Michels — BAGNEUX

Avec le bus : 188 de Pte d'Orléans, arrêt "Meuniers". **En voiture :** RN 20 à la Pte d'Orléans (suivre le panneau "marché de Bagneux"). Parking assuré.

Réservez vos places aux numéros suivants: 01 46 65 51 04 / 01 45 46 10 11
01 46 65 81 53

Réservations/jeunes auprès de Sossy :
06 10 15 13 72

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
MERCREDI
14 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.102
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
76e ANNEE — N° 20.102

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԸ ՖՐԱՆՍԱ

ԺԱՄԱՆՈՒՄ

Երկուշաբթի, Փետրուար 12-ին, կէսօրէ ետք Փարիզի Հայ Համայնքին հոգեւորական եւ աշխարհական ներկայացուցիչներէն չուրջ երկու տասնեակ անձնաւորութիւններու խումբ մը հաւաքուած էր Օրլիի օդակայանին պատուոյ սրահը, դիմաւորելու համար Հայաստանի Նախագահը: Հոն էին Փարիզի առաջնորդ Գիւտ Արք., Ֆրանսայի Հայ կաթողիկէներու առաջնորդ Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան, Վեր. Ժ. Լեւոնեան, Ապրիլ 24-ի Կոմիտէի նախագահը Ա. Կէօլճեան, Հայ Դատի Յանձնախումբի նախագահը Ա. Գրիգորեան, «Հայաստան» Հիմնադրամի նախագահը Պ. Թերզեան, Ազգատախնամի, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի, միութիւններու, այլ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, դեսպան Է. Նալպանտեանի գլխաւորութեամբ Հայաստանի Փարիզի դեսպանատան անձնակազմը, ԼՂՀ-ի Փարիզի ներկայացուցիչները, Հայաստանի Եւրոպական Միութեան մօտ ներկայացուցիչը Ք. Տէր-Ստեփանեան, Ֆրանսայի Երեւանի դեսպանը Մ. Լըկրա նաեւ մամուլի երկու ներկայացուցիչ («Յառաջ» եւ ԱՅԲ-ԷՖ):

Նախագահական պատուիրակութեան օդանաւը՝ էռ-Ֆրանսի էռպիւս մը, որ տրամադրուած այս այցին համար, էջք կատարեց ժամը 15.05-ին ու Ռ. Քոչարեան դիմաւորուեցաւ Հանրային Պաշտօնատարութեան նախարար Մ. Սափէնի կողմէ, մինչ զինուորական փողերախումբը կը հնչեցնէր նախ հայկական ապա ֆրանսական փառերգները: Հիւր Նախագահը եւ իր կինը յետոյ ընդունեցան գաղութի ներկայացուցիչներուն կողմէ, որոնց միացած էին պատուիրակութենէն քանի մը դէմքեր ալ, ինչպէս Սահմանադրական Դատարանի նախագահ Գ. Յարութիւնեան, Նախագահի խորհրդական Ա. Յարութիւնեան, Մշակոյթի նախարար Ռ. Շառոյեան, Խորով Յարութիւնեան եւ ուրիշներ:

Օդակայանէն Նախագահ Ռ. Քոչարեան եւ իր հետեւորդները երեք ուղղաթիռներով փոխադրուեցան Էնվալիտի հրապարակը ուր Հայերու եւ հայ աշակերտներու չուրջ 2000 հոգինոց բազմութիւն մը կը սպասէր իրենց: Հիւրերը անկէ առաջնորդուեցան Էլիզէի պալատը ուր Ռ. Քոչարեան հանդիպում կ'ունենար Ժագ Շիրաքի հետ: Այդ հանդիպումին ելքին ժամը 19-ին, երկու Նախագահները քանի մը վայրկեան կանգ առին լրասփիւռներու թղթակիցներու խումբին առջեւ, արտայայտելու համար իրենց հանդիպումին պատճառած գոհունակութիւնը: Նախագահ Շիրաք ըսաւ թէ Ռ. Քոչարեանի հետ արծարծած են երկկողմանի կարեւորութիւն ներկայացնող հարցեր ու Կովկասի մէջ խաղաղութեան, կայունութեան հաստատումին, Հայաստանի ու Ազրպէյճանի կնճիռին նիւթերը. որպէս պետական ղեկավարը Մինսկի խումբին նախագահող երկրի մը, ան մաղթեց որ այդ կնճիռը կարելի չափով արագօրէն լուծումի մը յանգի: Ըսաւ թէ արծարծած են նաեւ տնտեսական, մշակութային, զինուորական գործակցութեան մարզերը:

Ռ. Քոչարեան (հայերէն) մեծ պատիւ համարելով պետական այցով Ֆրանսա գտնուելու պարագան, շնորհակալութիւն յայտնեց Ժ. Շիրաքի ուղղած հրաւէրին եւ ջերմ ընդունելութեան համար: Շեշտեց այն բաւարարութիւնը որ Ֆրանսայի նեցուկը կը պատճառէ Հայաստանի Ղարաբաղի հարցին լուծումին ու Եւրոպայի Խորհուրդին անդամակցութեան ընթացքին մէջ:

Միակ հարցումը զոր կարելի եղաւ ուղղել լրագրողներուն կողմէ կը վերաբերէր նախագահ Շիրաքին Հայաստան այցին: Ան ըսաւ թէ շատ մեծ հաճոյքով կ'երթայ Երեւան, մանաւանդ որ Նախագահ Ռ. Քոչարեան կրկնած էր իր հրաւէրը: Այսուհանդերձ որոշ թուական մը չնշուեցաւ այդ այցին համար ու Նախագահ Ժ. Շիրաք զրոյցը աւարտած նկատելով Ռ. Քոչարեանը առաջնորդեց իր ինքնաշարժը:

Նշենք որ Նախագահ Քոչարեանի ընկերացող պատուիրակութեան մէջ կան չուրջ երկու տասնեակ գործի մարդիկ ու տասնըհինգ լրագրողներ: Նոյն այցին առթիւ, ինչպէս սովորութիւն է պետական ամէն այցի, Շան զ'Էլիզէն ամբողջութեամբ զարդարուած է հայկական եւ ֆրանսական եռագոյններով, ինչպէս Էլիզէի պալատը, Արտաքին գործոց նախարարութիւնը եւ Փարիզի քաղաքապետարանը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԷԼԻԶԷԻ ՃԱՇԸ

Նոյն իրիկունը, ժամը 20.30-ին, Նախագահ Շիրաք կալայի ճաշ մը կու տար ի պատիւ Նախագահ Քոչարեանի: Տէր և Տիկին Ռոպէր Քոչարեանի, հայաստանեան պատուիրակութեան կողքին, կային նաեւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Յիշենք նախարարապետ Լ. Ժոսփէն, Արտաքին նախարար՝ Հ. Վետրին, Ժան-Ժագ Բէյրան, Փաթրիք Տէվէճեան, Ժան-Փօլ Պրէթ, Ֆ. Ռոշպլուան, Ա. Սանթինի, Ռ. Ֆուքէ, Հ. Լիւք եւ Ժան Թիպէռի, այլ երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ: Ներկայ էին նաեւ կարդինալ Ժ. Մ. Լիւսթիժէ, Գիւտ Արք. Նագգաշեան, Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան, վերապատուելի Ժ. Լեւոնեան, հայ գաղութի ներկայացուցչական դէմքեր, Շարլ Ազնաւուր, Ա. Վէռնէօյ եւ այլն, եւ այլն:

Բարի գալուստի իր ելոյթին մէջ, Նախագահ Շիրաք նախ յիշեց թէ Քոչարեան լաւ կը ճանչնայ Ֆրանսան, քանի յաճախ եկած էր վերջերս, ապա անդրադարձաւ ֆրանքօ-հայկական բարեկամութեան խաչակիրներէն սկսեալ: Անդրադարձաւ «Ֆրանսայի ժողովուրդի ներկայացուցիչներուն վերջերս արտայայտած յարգանքին նահատակներու յիշատակին» (կ'ակնարկէ ցեղասպանութեան ճանաչման օրէնքին): Շիրաք շեշտեց թէ Ֆրանսայի Հայերուն պատմութիւնը օրինակելի է եւ թէ Ֆրանսա հպարտ է այդ համայնքին գործօն եւ տաղանդաւոր ներկայութենէն: Իր յարգանքը արտայայտեց ֆրանսահայ երեք յարանուանութիւններուն, հայկական բազմաթիւ կազմակերպութիւններուն: Նախագահ Ժ. Շիրաք շարունակեց իր ելոյթը, յայտնելով թէ յաջորդ օրը նախագահին հետ միասին պիտի այցելէին Անիի ցուցահանդէսը եւ յիշեցուց այն մեծ կարեւորութիւնը զոր ինք կու տայ Անիի եւ իր տաճարներու վերանորոգման:

Նախագահը ողեկոչելով Հայաստանի մուտքը Եւրոպայի Խորհուրդէն ներս, դիտել տուաւ թէ Հայաստան կը մնայ ընտանիքի միւս անդամներուն, ընտանիք որուն ինք կը պատկանէր կրօնական ժառանգութեամբ եւ մշակութային արժէքներով: 2001 թուականը, ըսաւ Շիրաք, պէտք է լծակ ծառայէ երկկողմանի յարաբերութիւններուն, տնտեսական փոխանակումները պէտք է նոր թափ ստանան, ֆրանսական ձեռնարկութիւնները որոնք մուտք գործած են արդէն Հայաստան կ'ուզեն զարգացնել իրենց գործունէութիւնը: Այդ մասին արդէն երկարօրէն խօսեցանք այսօր, աւելցուց Շիրաք: Անդրադարձաւ նաեւ համալսարանական համագործակցութեան: 2001 թուականը յուսալից նոր զարգացման մը կը բանայ Կովկասի համար ու վերյիշեց Յունուար 26-ի հանդիպումը իրեն եւ Ալիեւի հետ, աւելցնելով թէ Ֆրանսա պիտի չխնայէ իր ջանքերը Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման համար: Խաղաղութեան իրական հեռանկարներ կը գծագրուին, կ'ըսէ Շիրաք, յառաջանալու համար հարկաւոր է քաջութիւն, վճռականութիւն եւ համարձակութիւն, աւելցնելով՝ «եւ գիտեմ, Պ. Նախագահ, որ այդ յատկանիշները չեն պակսիր ձեր մօտ»:

Հուսկ, նախագահ Շիրաք բաժակ բարձրացուց եւ իր ջերմ մաղթանքները յայտնեց Ռոպէր Քոչարեանի եւ Տիկին Քոչարեանի, ինչպէս նաեւ քաջարի Հայաստանին որու համար կը ցանկայ որ այս դարը խաղաղութիւն եւ բարգաւաճում բերէ ու իր ելոյթը վերջացուց ըսելով.- «Կեցցէ' Հայաստանը, կեցցէ' Ֆրանսան, կեցցէ' ֆրանքօ-հայկական բարեկամութիւնը»:

Իր պատասխան ելոյթին սկիզբը, Ռ. Քոչարեան շեշտեց թէ նշանակելի եւ յուզիչ օր է, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը իր առաջին պետական այցը կը կատարէ Ֆրանսա: Ապա, շօշափեց զանազան հարցեր: Ստորեւ՝ իր ելոյթէն հատուածներ.-

«Թոյլ տուէք յոյս յայտնել, որ մօտ ապագայում մենք պատիւ եւ հաճոյք կ'ունենանք հիւրընկալելու Ձեզ Հայաստանում:

«Կը ցանկանայի ողջունել նաեւ այսօրուայ հիւրընկալութեան բոլոր մասնակիցներին՝ պետական եւ քաղաքական այրերին, մտքի ու արուեստի վարպետներին: Նրանցից շատերն իմ վաղեմի ու մտերիմ բարեկամներն են:

...«Դժուար է թերագնահատել այն դերը, որ Ֆրանսիան, որպէս ժողովրդավարութեան բնօրրան, ունեցել է եւ ունի քաղաքակրթութեան տարածման, համամարդկային արժէքների պաշտպանութեան ու ամրապնդման գործում: Ֆրանսիան, դարասկզբին վկայ լինելով հայ ժողովրդի ողբերգութեանը, օթեւան տուեց Եղեռնից փրկուած հայ գաղթականներին: Ձեր երկիրը հաւատարիմ եղաւ մնայուն համամարդկային արժէքներին եւ իր կոչմանը՝ ընդունելով օրէնք Հայոց Ցեղասպանութեան մասին: Ես գլուխ եմ խոնարհում Ֆրանսիայի առջեւ: Հայաստանի եւ հայ ժողովրդի անունից ես յայտնում եմ իմ խորին երախտագիտութիւնը Ֆրանսիայի ողջ ժողովրդին, բոլոր ընտրեալներին եւ անձամբ Ձեզ, պարոն Նախագահ, այդ խորապէս մարդկային որոշման համար: Հայաստանն անկասկած, Եւրոպայի մաս է կազմում: Հայ ժողովուրդը մտադիր է իր երկրի ապագան կառուցել եւրոպական արժէքների հիման վրայ եւ եւրոպական կառոյցների համատեքստում: Այսօր կարող ենք արձանագրել, որ իրաւական պետութեան ստեղծման եւ ժողովրդավարութեան ամրապնդման ուղղութեամբ մեր գործադրած ջանքերը գնահատուել են: Հայաստանն այսօր Եւրոպայի Խորհրդի լիիրաւ անդամ է եւ պատիւ ունի իր դրօշը տեսնել եւրոպական պետութիւնների դրօշների շարքում: Այդ ճանապարհի անցումը դժուար կը լինէր առանց ձեր ակտիւ աջակցութեան:

«Անշուշտ, մենք հասկանում ենք, որ դեռ շատ անելիքներ ունենք: Միաժամանակ, մեր ընտրութիւնը գիտակցուած է, եւ մենք հետեւողականօրէն շարունակելու ենք բարեփոխումները՝ ուղղուած եւրոպական ընտանիքին լիարժէք ինտեգրմանը:

«Մենք բարձր ենք գնահատում Ֆրանսիայի դերը Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորման գործում: Օգտուելով առիթից, ուզում եմ մէկ անգամ եւս շնորհակալութիւն յայտնել Ձեզ, պարոն Նախագահ, այս խնդրի կարգաւորման գործընթացին Ֆրանսիայի եւ անձամբ Ձեր մասնակցութեան համար: Յոյսով եմ, որ համատեղ ջանքերով մենք կը գտնենք այս խնդրի արդարացի լուծումը:

...«Մենք նաեւ շատ բարձր ենք գնահատում մեր երկրների համագործակցութիւնը միջազգային կազմակերպութիւնների շրջանակներում՝ ՄԱԿ-ում, Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ում, Եւրոպայի Խորհրդում, Եւրատլանտեան գործընկերութեան խորհրդում եւ բազմակողմ այլ հաստատութիւններում:

«Մեծարգոյ պարոն Նախագահ,
Տիկին Շիրաք,
Յարգարժան տիկնայք եւ պարոնայք,
Համոզուած եմ, որ մեր երկու երկրների համագործակցութիւնը, յենուելով մեր ժողովուրդների պատմական բարեկամութեան վրայ, կը շարունակի ընդլայնուել: Այս ակնկալութեամբ ցանկանում եմ բաժակ բարձրացնել, պարոն Նախագահ, Ձեր քաջառողջութեան եւ յետագայ յաջողութիւնների համար, Ձեր տիկնոջ եւ Ձեր ընտանիքի համար:

«Շնորհաւորում եմ նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան բարձր պարգեւին արժանանալու առթիւ:

«Բաժակ եմ բարձրացնում Ֆրանսիայի ժողովրդի բարօրութեան եւ բարգաւաճման համար, մեր ժողովուրդների բարեկամութեան յաւերժութեան համար»:

Նախագահ Շիրաքի ելոյթին առթիւ, ֆրանսական մեդիաները (ձայնասփիւռ թէ գրաւոր մամուլ) դիտել տուին թէ ան խուսափեցաւ գործածելէ «ցեղասպանութիւն» բառը եւ նախընտրեց նահատակութիւն (մարթիռ) որակումը, երբ անդրադառնալով Ֆրանսայի ժողովուրդին ներկայացուցիչներուն յարգանքին ցեղասպանութեան նկատմամբ, ըսաւ «Հայ նահատակներ»: Այս բառը, կ'ըսեն, աւելի չխրտչեցնելու համար Թուրքիան, որ վերջերս բուռն պայքարած է Ֆրանսայի դէմ:

Յիշենք որ այս այցելութեան առթիւ Նախագահ Շիրաք Պատուոյ Լեգէոնի Մեծ Խաչով պատուեց Նախագահ Քոչարեանը եւ Պատուոյ Լեգէոնի հրամանատարի (քոմանտէօր) շքանշանով ալ դեսպան Է. Նալպանտեանը:

Մեդիաները կ'անդրադառնան անշուշտ այս այցելութեան: Փետր. 13-ի «Մոնտ»ը բաւական երկար տեղ կու տար Մարի Ժեկոյի ստորագրութեան տակ: Ան կը գծէ նաեւ Հայաստանի ներկայի տխուր պատկերը, արտագաղթը (բնակչութեան թիւը 2 միլիոնէն նուազ է, կ'ըսէ), կ'ակնարկէ Խորհրդարանի ահաբեկչական արարքին, Ղարաբաղի հարցին եւ այլն: Նոյն թուականը կրող «Ֆիկառօ», «Լիպերասիոն» կարճ արձագանգ մը կու տային Նախագահ Քոչարեանի այցելութեան մասին: Առանձին յօդուածով մը, «Ֆիկառօ» կրկին կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ ձեռք առած պատժամիջոցներուն Ֆրանսայի դէմ, ցեղասպանութեան ճանաչման իբրեւ հետեւանք:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ԱՇՈՏ ՍԱՖԱՐԵԱՆ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Անցեալ շաբաթ Երեւանի մէջ ձերբակալուած Արդիւնաբերութեան նախկին նախարար Աշոտ Սաֆարեան Փետր. 12-ին ազատ արձակուած է: Արդարեւ, Վերաքննիչ ատեանը չըջած է նախադատ ատեանին որոշումը. սակայն, նոյն օրը դատախազութիւնը յայտարարած է թէ ինք եւս վերաքննութեան պիտի դիմէ այս վերջին որոշումին դէմ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 12 / 13)

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Փետր. 12-ին հրամանագրով մը վաւերացուցած է

(Շար.ը Դ. էջ)

"ՀԱՅ-ԹՐՔԱԿԱՆ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆ. ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ ԵՒ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ"

(ՊԱՏՄԱԲԱՆՆԵՐՈՒ ԱՍՈՒԼԻՍ ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ)

ՀԱՐՑԻՆ ԱՅԺՄԷԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչումին շուրջ արձանագրուած նորութիւնները փաստօրէն մեծ դեր ունին լուռ մեծամասնութեան մը հետաքրքրութեան մէջ։ Եւ որքան որ առ այժմ այս կամ այն խորհրդարանի ճանաչումին մեծ յոյսեր կապելը գործնականին մէջ օգուտ չի թուիր ունենալ, բայց եւ այնպէս նիւթը հանրային ուշադրութեան եւ լրատուութեան կեդրոն կը դառնայ։

Զհաշուելով Թրքական մամուլին մէջ ամէնօրեայ տասնեակներով յօդուածները եւ յայտարարութիւնները, որոնցմէ մէկ մասին հասու ենք — ինչ որ անգլերէնի կամ հայերէնի կը թարգմանուի, մեր պարագային—, արեւմտեան մամուլը եւս այս օրերուն առատօրէն կը գրէ հարցի մասին։ Լրատուական գործակալութիւններու, փանդուածային թերթերու եւ պարբերականներու կողքին, նոյնիսկ շրջանային կամ տեղական թերթեր սիւնակներ կը բանան հարցին։

Ասոր կողքին, ուրիշ ճակատ մը բացուած է Հայ – Թրքական «երկխօսութեան» գծով։ Հայ եւ Թուրք գործարարներու շփումներէն սկսած մինչեւ Ցեղասպանութիւնը ճանչցող Թրքական ստորագրութիւնները, ու դեռ՝ քաղաքական մակարդակի յայտարարութիւններ, տեսակ մը շարժում կայ, որուն ցայտուն երեսակներէն մէկն ալ Հայ եւ Թուրք պատմաբաններու միջեւ այսպէս կոչուած «ակադեմական երկխօսութիւն»ն է։

Այս նիւթը արծարծելու նպատակով, Նիւ – Եորքի Հայ Դատի Յանձնախումբը անոր նուիրեց իր հերթական ասուլիսը՝ «Հայ – թրքական երկխօսութիւն, հեռանկարներ եւ կարելիութիւններ»։ Ձեռնարկը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Յունուար 26-ի երեկոյեան, «Կրէնտ Հայաթ» պանդոկին մէջ։ Այդ երկխօսութեան մէջ տարբեր ձեւերով ներքաշուած չորս պատմաբաններ հրաւիրուած էին. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան եւ Լեւոն Մարաշլեան՝ (Գալիֆորնիայէն), Ռոնըլտ Սիւնի՝ (Շիքակոյէն), եւ Գէորգ Պարտագճեան՝ (Միչիկընէն)։

Ասուլիսը մեծ հետաքրքրութիւն յառաջացուցած էր, թէեւ անսպասելի պէտք է նկատել այն փաստը, որ 500 հոգի – մեծաթիւ երիտասարդներու ներկայութեամբ – յորդեցուցած էին սրահը, շատեր ոտքի մնալով մօտ երեք ժամուան ընթացքին։ Անշուշտ, նիւթի գրաւչութենէն անդին, կար նաեւ այն իրողութիւնը, որ չորս պատմաբանները որոշ ձեւով կը ներկայացնեն մտածումի երկու տարբեր հոսանքներ, ինչ որ յաւելեալ շահեկանութիւն ու, ինչո՞ւ չէ, վէճ կը խոստանար։ Զոյգ ակնկալիքները՝ շահեկանութիւնը եւ վէճը, իրենց իրագործումը գտան։

1998-ին Ռ. Սիւնի (Շիքակոյի Համալսարանի քաղաքագիտութեան դասախօս) Պոլսոյ Պոչ Համալսարանը դասախօսած էր ցեղասպանութեան մասին։ Առաջին անգամն էր, որ Հայ պատմաբան մը այս նիւթին շուրջ Թրքական Համալսարանի մը մէջ կը խօսէր։ 2000 Մարտին, Ռ. Սիւնի իր համալսարանին մէջ Միչիկընի – ուր Հայոց պատմութեան ամպիոնի վարիչն էր մինչեւ 1995 – դասախօսներու գործակցութեամբ գիտաժողով մը կազմակերպած էր՝ Հայ, Թուրք եւ օտար պատմաբաններ քով – քովի բերելով, «Հայերը եւ Օսմանեան կայսրութեան աւարտը» նիւթին շուրջ։ Գէորգ Պարտագճեան (Էնն Արպըրի Միչիկընի համալսարանի հայերէն լեզուի եւ գրականութեան ամպիոնի վարիչ) այդ գիտաժողովին կազմակերպիչներէն էր, որուն մասին ատենին «Յառաջ»ը գրած է։ Ներկայիս, երկրորդ գիտաժողով մը կը կազմակերպուի Պըրաուն Համալսարանին մէջ։

Լեւոն Մարաշլեան (Կլէնտէյլի Համայնքային Գոլէճի պատմութեան դասախօս) 1990-ին Անգարայի մէջ մասնակցած էր Թրքական Պատմութեան ԺԱ. Համագումարին, եւ իր զեկուցումը 1994-ին անգլերէնով լոյս ընծայուելէ ետք Թրքական Պատմութեան Ընկերութեան կողմէ, անցեալ տարի առանձին գիրքով, Թրքերէն, լոյս տեսած է Պոլիս՝ «Հայկական Հարցը եւ թուրք – ամերիկեան յարաբերութիւնները, 1919 – 1923» վերնագրով։

Ռիչըրտ Յովհաննէսեան (Լոս – Անճըլըսի Գալիֆորնիոյ Համալսարանի Հայոց պատմութեան ամպիոնի վարիչ) անցեալ Յունիսին մասնակցած էր Պոլսոյ Պողազիչի Համալսարանը կայացած Բանաւոր Պատմութեան Միջազգային Ընկերակցութեան ԺԱ. երկամեայ գիտաժողովին, ուր Ի. դարու հայկական փորձառութեան նուիրուած նիստ մը կազմակերպած էր ու ներկայացուցած՝ վերապրողներու բանաւոր վկայութիւնները։

Նարեկ Քէչիշեանի բացման խօսքէն ետք, վարուցավարութիւնը ստանձնած էր «Արմինիըն Ուիքլի» շաբաթաթերթի նախկին խմբագիր Անդրանիկ Գասպարեանը, որ մեծ ճեռնհասութեամբ վարեց զայն։

ԳԷՈՐԳ ՊԱՐՏԱԳՃԵԱՆԻ ԵՒ ԼԵՒՈՆ ՄԱՐԱՇԼԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹՆԵՐԸ

Առաջին բանախօսը՝ փրոֆ. Գէորգ Պարտագճեանը, Թրքական մերժումի քաղաքականութեան պատմական ուրուագիծ մը ներկայացուց։ Ապա անդրադարձաւ Հայաստանի Հանրապետութեան Ցեղասպանութեան գծով վարած քաղաքականութեան, հարց տալով ի՞նչ է իր ակընկալութիւնը Սփիւռքէն, ուր բազմաձայնութիւն ու նպատակներու բազմութիւն կը տիրէ՝ Հայաստանի ու Սփիւռքի միջեւ «անկամրջելի բացուածքներու» (unbridgeable gaps) ակնարկելով։ Ան դիտել տուաւ, որ ցարդ, ցեղասպանութեան հարցը լուծուած ըլլալէ հեռու է, Հայաստան – Թուրքիա դիւանագիտական յարաբերութիւններ չկան, ճանաչումէն գործնական օգուտ չկայ եւ Ղարաբաղի հարցը կը շարունակէ անփոփոխ մնալ գէթ երկու - երեք տարուան համար։ Հայաստան պէտք է իրագործելի նպատակներու օրակարգ մը կազմէ այս գծով, ուր Ցեղասպանութիւն եւ Ղարաբաղ անջատ հարցեր ըլլան։ Իր կարգին, Սփիւռքը պէտք է առանձինն շարունակէ իր հետապնդումը՝ մարդկային իրաւունքներու լայն ծիրի մը մէջ։ Ան հաստատեց, որ Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումը զուտ խորհրդանշական ու պատմական բնոյթ ունի եւ արդի Թուրքիան պատասխանատուութենէ զերծ կը կացուցանէ։ Ներկայ աղմուկէն անդին, Ֆրանքօ-Թրքական յարաբերութիւնները շուտով իրենց նախկին մակարդակին պիտի վերադառնան։

Փրոֆ. Պարտագճեան նշեց, թէ Թուրքիա ինքնութեան տագնապէ մը կ'անցնի, քանի որ իր պատմութեան «մեծ սուտը»՝ ցեղասպանութեան մերժումը, անտանելի բեռ մը կը դառնայ պատմական յիշողութեան վրայ։ Միւս կողմէ, որքան ատեն որ Ջարդին պատասխանատուութիւնը Օսմանեան կայսրութեան վրայ բարդուի, ակադեմական քննարկումը անիմաստ կը դառնայ։ Մարտ 2000-ի գիտաժողովին անդրադառնալով, ան ըսաւ, թէ Հայ թէ Թուրք գիտնականները, ո՛չ ներկայացուցիչի եւ ոչ ալ բանակցողի դերով կը մասնակցէին անոր։ Շեշտեց փոխադարձ վստահութեան մթնոլորտի կարեւորութիւնը եւ անկեղծ երկխօսութեան բացման անհրաժեշտութիւնը, որպէսզի «մերժումի հաստ պատը» քանդուի։ Մէկ կողմէ կարեւոր է Թրքական ժխտումը ջրել, իսկ միւս կողմէ Հայերը ինքնաքննութեան պէտք է ենթարկուին, որպէսզի ցեղասպանութիւնը դադրի իրենց կեանքին կեդրոնը ըլլալէ. «Պէտք չէ թոյլ տալ, որ ցեղասպանութիւնը իր աւերները շարունակէ։ Ցեղասպանութիւնը անոնց զարգացումն ու բարգաւաճումը պէտք չէ կասեցնէ։ Պէտք է դուռ հոգեվիճակը մէկդի նետել եւ փոխանակ անցեալին՝ ապագային նայիլ, ինքնավստահութեամբ ու վերանորոգ կորովով։ 21-րդ դարուն, անոնք ժամանակավրէպ աւանդութեամբ մը կամ 19-րդ ու 20-րդ դարերու արժէքներով ու ցանկութիւններով չեն կրնար առաջնորդուիլ»։

Երկրորդ բանախօսը՝ փրոֆ. Լեւոն Մարաշլեան, դիտել տուաւ, թէ երկխօսութիւնը երկու նպատակ պէտք է հետապնդէ. նախ՝ արդարութեան վերականգնումը, ապա՝ 1915-ի թէ այսօրուան արդարամիտ Թուրքերու մեծարումը։ Անհրաժեշտ է առելութիւնը բանալ, ըսաւ, ճշդելով որ երկխօսութիւնը համաձայնութեան հաւասար չէ, այլ՝ խօսակցութեան։ 1970-ական թուականներէն, յիշեց, նման խօսակցութիւններ յառաջ տարած են Ռ. Յովհաննէսեան, բանախօսը, Վահագն Տատրեան ու Թանէր Աքչամ, ինչպէս եւ Միջին – Արեւելքի Ուսմանց Ընկերակցութեան տարեկան համագումարներուն մասնակցող Հայ եւ Թուրք գիտնականները։ Այդ թուականներէն, Հայերը յաղթանակը տարած են ու ըՍփիւռքը պարտութեան մատնած է Թըրքական մերժողական քաղաքականութիւնը, որուն արդիւնքը՝ այսօր, ճշմարտութեան մասին խօսող Թուրք պատմաբաններու երեւումն է։ Այս իմաստով, ըսաւ ան, երիտասարդ հայ գիտնականներու կողմէ որոշ յարձակումները՝ աւագ սերունդի պատմաբաններու վրայ, «գէշ ծառայութիւն մը» (disservice) մատուցած են (1)։

Փրոֆ. Մարաշլեանի ելոյթին երկրորդ բաժինը վիճարկողական բնոյթ մը ունէր։ Ան Շիքակոյի գիտաժողովի խորագրին մէջ «ցեղասպանութիւն» բառի անտեսումը քննադատեց, պատճառաբանելով, որ «եթէ Թուրքը այսօր չի գար, օր մը պիտի գայ»։ Ապա քննադատեց Հայ – Թուրք Գործարարներու Ընկերակցութեան դիրքը հարցին շուրջ, ինչպէս եւ Հայաստանի Արտաքին Գործոց նախկին Նախարար Ալ. Արզումանեանի (ՀՀՇ.-ի այժմու նախագահ) վերջին յայտարարութիւնները, թէ այս պահուն աննպատակ էր ցեղասպանութեամբ զբաղիլը, երբ երկիրը աղքատութեան մէջ կը տուայտի։ Ան դիտել տուաւ, թէ «բարոյական յաղթանակը կապուած է վերապրումին եւ բարգաւաճումին հետ», ինչ որ Արզումանեան չէ կրցած տեսնել։ Այս գծով, «մեծ բարեյաւում» որակեց Ռ. Քոչարեանի ներկայ քաղաքականութիւնը, Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի եւ Ժ. Լիպարիտեանի քաղաքական ուղեգիծը ձախողած համարելով։

«Ոմանք կը փափսան, թէ ներողութիւն խնդրելը բաւարար է, բայց թիւրիմացութեան մէջ են», ըսաւ Մարաշլեան, շեշտելով, թէ մերժումին պատճառը այն է, որ Թուրքիա գիտէ, թէ ճանաչումը վճարելիք գին մը ունի։ Պատահական չէ, որ վերջերս Արդարութեան Նախարար Հիքմէթ Թիւրք ճանաչումի խնդիրը կալուածներու եւ կեանքի ապահովագիրներու հարցին կապած ըլլայ, եւ թէ Արտաքին Գործոց նախկին նախարար Իլթէր Թիւրքմէն արծարծած ըլլայ Կարսի եւ Մոսկուայի դաշնագիրներու հարցը, ինչ որ «Սեւրի համախտանիշ»ի (syndrome) նշան մըն է։

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Խօսքը կը վերաբերի «Արմինիըն Ֆորում» հանդէսի խմբագիրներ Վիգէն Լիմայի եւ Արա Սարաֆեանի, ինչպէս եւ գերմանացի պատմաբան Հիլմար Քայզըրի պնդումներուն՝ աւագ սերունդի պատմաբաններու մասին (Տենիս Փափազեան, Ռիչըրտ Յովհաննէսեան, Վահագն Տատըրեան, եւ այլն), ուր «ցեղապաշտութեան» կամ գիտական անպարկեշտութեան մեղադրանքներ եղած են։

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԱՆՑԱՆՔ ՄՇՈՒՇԻՆ ՄԷՋԷՆ

Առաւօտուն դարձեալ անցանք մշուշի մէջէն։

Ես գիս տունէս մինչեւ տպարան տանող ճամբան այնքան լաւ կը ճանչնամ, որ, եթէ օդը մշուշոտ է, գրեթէ անդիր գիտեմ թէ այդ ճամբուն ո՞ր կէտերուն վրայ մշուշ կայ անպայման։ Այո՛, ինծի համար բնաւ զարմանալի չէ որ մշուշը երբեմն ամբողջովին իր ծոցին մէջ առած չէ հողատարածքը։ Քիչ մը հոս, քիչ մը հոն։ Կառքը յանկարծ կը մտնէ մշուշի չէրտի մը մէջ։ Մէկ վայրկեան, երկու վայրկեան։ Անփորձ մէկը պիտի կարծէ որ կառքը այլեւս մինչեւ վերջ պիտի ընթանայ մշուշի մէջէն։ Բայց ես գիտեմ որ երկու վայրկեան վերջ մշուշը դարձեալ պիտի անհետանայ, շուրջբոլորի տեսարանը պիտի յայտնուի ամբողջ իր պայծառութեամբ, թերեւս պաղ արեւ մըն ալ պիտի տեսնուի վերէն։ Անփորձ մէկը դարձեալ պիտի խաբուի, պիտի կարծէ որ մշուշը քարերախտաբար կարճ տեւեց եւ օդը բացուեցաւ։ Մինչդեռ ես գիտեմ որ երկու վայրկեան վերջ պիտի անցնինք ուրիշ կէտէ մը ուր դարձեալ պիտի թաղուինք մշուշի մէջ։ Շատ քիչ անգամ կը սխալիմ։ Ասոնք մշուշի մէջ թաղուելու ընդունակ կէտեր են։ Միջոց մը կը զարմանայի հարց տալով թէ ինչո՞ւ քաղաքապետութիւնը այս կէտերուն վրայ ցուցատախտակ մը չի կախեր որպէսզի վարորդը զգուշացնէ մշուշի հաւանականութեան դէմ, ինչպէս որ կը զգուշացնէ եթէ ճամբան լպրծուն է, կամ եթէ ճամբան դարձ - դարձիկ է, կամ եթէ ճամբան խանգարուած է։ Բայց յետոյ ես ինծի կը պատասխանէի թէ ի՞նչ օգուտ։ Ցուցատախտակը արդէն պիտի չտեսնուի մշուշի մէջ, չէ՞։

Այլեւս ձանձրացած եմ ես ինծի հարցնելէ նաեւ թէ ինչո՞ւ մասնաւորաբար այս կէտերուն վրայ ընդհանրապէս մշուշ կայ։ Եթէ մշուշը միւս կէտերու վրայ փարատի, այս կէտերուն վրայ դեռ միջոցի մը համար կը մնայ։ Կ'երեւի թէ ատոր գիտական մէկ բացատրութիւնը կայ։ Բայց ես կոնակ կը դարձնեմ գիտական բացատրութեան եւ կը խոնարհիմ բանաստեղծական բացատրութեան մը առջեւ։ Եւ կ'ըսեմ այնպէս ինչպէս պիտի ըսէր բանաստեղծ մը. Այս կէտերուն վրայ հողը սիրահարած է մշուշին։ Կամ՝ հակառակը։ Այս կէտերուն վրայ մշուշը սիրահարած է հողին։ Ամէն պարագայի, առիկա հողին ու մշուշին միջեւ հաւասարապէս բաժնուած սիրահարութիւն մըն է։ Երկուքն ալ կը սիրեն զիրար։ Այդ պատճառաւ ալ, եթէ անգամ մը միանան իրարու, չեն ուզեր բաժնուիլ իրարմէ։

Շատ թանձր մշուշը վախազդու է, բայց միշտ չէ որ մշուշը այդքան թանձր պիտի ըլլայ։ Երբեմն երբ կ'անցնիմ մշուշի մէջէն, կը տեսնեմ որ տեղ տեղ ան աւելի թափանցիկ կը դառնայ, կը թոյլատրէ որ իր մէջէն աղօտ կերպով տեսնես այն տեսարանը որուն վրայ իջած է ան։ Եւ ասիկա մշուշի այն տեսակն է զոր ես շատ կը սիրեմ։ Այդ մշուշը կարծես այլեւս մշուշ չէ, այլ ամպի ծուէն մըն է, ամպի փոքրիկ չէրտ մը, որ սպիտակ մուխի նման կը փախչի քովէդ, կամ կը պտըտի շուրջդ։

Օդանաւի մէջ քանի քանի անգամներ ապրած եմ այս փորձառութիւնը։ Անցնի՛լ ամպի ծուէններուն մէջէն։ Մեկնումի ընթացքին երբ օդանաւը կը փրթի գետնէն եւ կը սկսի սլանալ դէպի վեր, կամ վերադարձին՝ երբ օդանաւը կը սկսի վայրէջք կատարել դէպի երկիր, ընդհանրապէս պիտի անցնի ամպերու խաւի մը մէջէն։ Ամպի այդ խաւը կարծես երկրագունտին եւ անջրպետին միջեւ մշուշ պատ մըն է, որ իր դռները դիւրութեամբ կը բանայ օդանաւին, որպէսզի օդանաւը անցնի մէկէն դէպի միւսը։ Ամպի այդ խաւը երբեմն բոլորովին անթափանց է, միակտուր, միակտուր՝ սպիտակ պատի նման, կամ ճերմակի ներկուած՝ ապակիի մը նման։ Բայց ամպի խաւը երբեմն ալ կը բաղկանայ փոքրիկ ծուէններէ, որոնք իրարմէ փրթած են, որոնք երկնքի կապոյտին վրայ խումբ – խումբ կը ճամբորդեն սպիտակ ուղեւորներու նման։ Օդանաւը կ'անցնի անոնց արանքէն։ Կը տեսնեմ թէ անոնք ինչպէս մէկ կը տեսնուին, մէկ կը կորսուին։ Մէկ կը գոցեն տեսարանը, մէկ կը բանան։ Ծխամորճէ մը բերնէն արձակուած մուխի մը նման երկնքի կապոյտին վրայ սպիտակ պար մը բռնած են. կամ կարծես բամպակի կտորներ են զորս վերէն մէկը թօթուած է իր մօրուքէն։

Գիտութեան մարդիկը թող բացատրեն թէ ինչ տարբերութիւն կայ մշուշին ու ամպին միջեւ։ Ինծի համար երկուքն ալ նոյն գեղեցկութիւնը ունին։ Կը բաւէ որ վտանգ չդառնան մեր ապահովութեան։ Կը բաւէ որ մէկը քանդիչ անձրեւներ չթափէ մեր վրայ, կայծակներով չչանթահարէ մեզ, միւսն ալ՝ իր անթափանց վերարկուին տակ չանդամալուծէ մեր կեանքն ու մեր երթեւեկը։ Երկուքն ալ նոյն գեղեցկութիւնը ունին։ Լուսանկարիչի մը քաշած պատկերը որքա՜ն կը գեղեցկանայ եթէ հորիզոնին վրայ ամպեր կան, կամ եթէ թեթեւ մշուշ մը իջած է մարդոց եւ առարկաներուն վրայ։ Երկուքն ալ, խափանելով հանդերձ արեւը, արեւի խոստումներ են։ Գիտենք թէ ամպին ետեւէն յանկարծ արեւը պիտի յայտնուի, կամ մշուշին անպայման պիտի յաջորդէ արեւոտ օդ մը։ Գիտենք թէ երկուքն ալ առժամեայ այցելուներ են, երկրագունտին ու անջրպետին մնայուն բնակիչներ չեն, միայն շուտով անհետանալու համար ստեղծուած են, ինչպէս մենք՝ մարդիկս, ամպերու ու մշուշներու մէջէն անցնելով արեւը վերագտնողներս։ Ինչպէս մենք՝ երջանիկ ու յաւերժաճամբորդ մահկանացուներս։

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՍՈՒՐԻԱ

ՀԱԶԱՐ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Լոնտոն լոյս տեսնող «Ալ Հայաթ»ը լոյս ընծայած է յօդուած մը Սուրիոյ մասին եւ հոն արտայայտուող պատուական ձըգտումներուն: Աւելի քան հազար մտաւորականներ եւ քաղաքացիներ մանիֆեստ մը ստորագրած են, որ ցրուած է երկրին ղասաները: Հոն, անոնք կը պահանջեն, բոլոր մակարդակներուն վրայ, ժողովրդավար ընտրութիւններ եւ արդարադատութեան անկողմնակալութիւնը: Կ'ուզեն նաեւ չգոհանալ զարկ տալով Ցառաջդիմական Ազգային Ճակատին, որ կը համախմբէ արտօնուած բոլոր կուսակցութիւնները, իրենց գլուխն ունենալով Պաասը (իշխանութեան գլուխ 1963-էն ի վեր) այլեւ, միակ կուսակցութեան սկզբունքին վերաքննութիւնը:

Կը թուի որ, իշխանութիւնները կը ջանան կանխել այս պահանջները, ի գործ դնելով չօշափելի միջոցներ: Որոշ աղբիւրներու համաձայն, Նախագահ Ասատ կը փափաքի ժողովրդավար նախագահական ընտրութիւն մը կազմակերպել, երբ իր շրջանը լրանայ, եօթը տարիէն:

Միւս կողմէ, ինչ կը վերաբերի պատերազմական վիճակի ջնջումին, զոր Մանիֆեստը կը պահանջէ, ըստ «Ալ Հայաթ»ի տեղեկութեանց, իշխանութիւնը այդ ուղղութեամբ հրահանգներ տուած է, վերջ տալու համար 38 տարի է հաստատուած այդ օրէնքին:

Ստորագրեալներու մեծ մասը համամիտ է որ զօրաւոր ըլլայ երկրին բարենորոգումներու հոսանքին: Պաշտօնական օրաթերթ մը չեշտած է որ հոսանքներ չկան, որովհետեւ ամէն մարդ կը հաւատայ բարենորոգումի անհրաժեշտութեան: «Այս Մանիֆեստը, կ'ըսէ բեմադիր Մոհամէտ Մալաս, կ'ամրապնդէ ներկայ ճիգերը պետութեան, հիմնարկներուն եւ ընկերութեան, աւելի արդիական դիմագիծ մը տալու»:

Նախագահ Ասատ բարենորոգիչ կարգ մը միջոցներ առած էր, ինչպէս 600 քա-

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Հայաստանի եւ Սիրիայի վաղ քրիստոնէական ճարտարապետութեան առնչութիւններ» գիրքին գրախօսականիս առիթով (տես՝ «Ցառաջ», 2001 Փետր. 3), տեսակէտս արտայայտած էի թէ որքան փափաքելի պիտի ըլլար որ այս սքանչելի հատորը Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ լոյս տեսնէր, քանի վայելած էր Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկին ամբողջական մեկենասութիւնը, քաջ գիտնալով Հիմնարկին, մանաւանդ անոր հայրենասէր տնօրէն՝ Պր. Զաւէն Եկաւեանի նախանձախնդրութիւնը հանդէպ Հայ լեզուին եւ մշակոյթին, յատկապէս Արեւմտահայ գանձուածին եւ անոր ուղղագրութեան:

Մեծ ուրախութեամբ կը յայտնեմ որ լուսաբանութիւնը եկաւ հեռաւոր Հալէպէն, ուր Այրի Տիկին Կարինէ Տէր – Գէորգեան, ինծի ուղղուած հեռաձայնով կը յայտնէր թէ հատորին բնագիրը, լեզուն եւ ուղղագրութիւնը անփոփոխ պահելը, վերջին փափաքը եղած է իր հանգուցեալ ամուսնոյն: Ցիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի: Ցարգանք ուրեմն Շահէի յիշատակին եւ կրկին շնորհակալութիւն Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկին եւ տնօրէնին, որպէսզի շարունակէ հովանաւորել Հայ Մշակոյթի իր բարեբար ներդրումները:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

ղաքական բանտարկեալներու ազատ արձակումը եւ ալ Մեզզայի զինուորական բանտին փակումը: Այդ է պատճառը, որ իշխանութիւնները որեւէ միջոցի չեն դիմած Մանիֆեստը ստորագրող 99 մտաւորականներուն դէմ, ոչ ալ քանի մը տասնեակ մտաւորականներու եւ քաղաքագէտներու, որոնք վերջերս մարդկային իրաւանց եւ քաղաքացիական ընկերութեան նուիրուած փորումներ բացած են:

Էլ Ասէմ փիլիսոփան յայտարարած է «Ալ Հայաթ»ի որ այդ Մանիֆեստը «բնական շարունակութիւնն է 99-երու Մանիֆեստին մէջ լոյս տեսած գաղափարներուն, որոնք այսօր շատ ծանօթ են ազգային, արաբական եւ միջազգային գետնի վրայ: Բովանդակութիւնը շատ լայն ձեւով շարադրուած է եւ բաց է մըշակութային հարցով հետաքրքրուողներու շրջանակներուն»:

Թ.Ա.Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Եւրոպայի Խորհուրդին անդամակցութենէն ետք Հայաստանի համար անհրաժեշտ դարձած է Եւրոպայի մօտ ներկայացուցիչ մարմնի մը ստեղծումը: Այսպէս, Փետր. 7-ին նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրամանագրով ստեղծուած է Եւրոպայի Խորհուրդին Հայաստանի անդամակցութեան առնչուող պարտաւորութիւններէն բխող միջոցները համակարգող յանձնաժողով, զոր կը գլխաւորէ նախագահը անձամբ: Անոր կազմին մէջ են Սահմանադրական Դատարանի նախագահ Գ. Ցարութիւնեան, Ազգ. Ժողովի նախագահի տեղակալ Տ. Թորոսեան, Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան եւ Արդարադատութեան նախարար Դ. Ցարութիւնեան:

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒՄԻ ԿԸ ԿԱՐՕՏԻՆ

Հայաստանի մէջ կայ 30 հազարէն աւելի յուշարձան, որոնց մեծ մասը մէկտեղուած է չորս հազար յուշահամալիրներու մէջ: Այս յուշարձաններուն 90%-ը գէշ վիճակի մէջ կը գտնուի եւ 2001-ի պետական պիւտճէին մէջ ալ որեւէ միջոց չէ նախատեսուած անոնց բարեկարգումին համար: Ցուշարձաններու պահպանութեան վարչութիւնը մշակած է 32 յուշարձաններու բարեկարգումի ծրագրեր, որոնք ներկայացուած են յուշարձաններու պահպանութեան համաշխարհային հիմնադրամին, ԻՒՆԷՍՔՕ եւ Իկոմոս կազմակերպութիւններուն, Իտալիոյ, Ֆրանսայի, Ճափոնի, Մեծն-Բրիտանիոյ, Գերմանիոյ եւ Գանատայի պետական, հանրային եւ անհատական համապատասխան կառոյցներուն: Դիմումին արդէն ընդառաջած են Վենետիկի «Հայկ. յուշարձաններու ուսումնասիրութեան և վաւերագրման կեդրոն»ը, «Քայֆէճեան» հիմնադրամը, ԻՒՆԷՍՔՕ-ն, «Լինսի» հիմնադրամը: Արդէն սկսած են Մարմաշէնի, Ամբերդի եւ Երերուքի եկեղեցիներու վերականգնման աշխատանքները. աշխատանքներ կը սկսին նաեւ Գառնիի, Զուարթնոցի եւ Էրեբունիի յուշարձաններու վերանորոգման: 1700-ամեակի տօնակատարութեան շրջանակին մէջ ալ վարչութիւնը մշակած է զբօսաշրջութեան եօթը եւ ուխտագնացութեան չորս երթուղիներ՝ դէպի պատմական վայրեր ու յուշարձաններ:

ԿԱՄՈՒՐՋՆԵՐՆ ԱԼ...

Հայաստանի 4300 կառուղիի եւ երկաթուղիի կամուրջներէն 2200-ին վիճակը գնահատուած է անբաւարար. անոնցմէ 22-ն ալ վտանգաւոր որակուած են: Ներկայիս կը վերանորոգուի 84 կամուրջ, որպէս նորոգութեան ծախք արժելով 3,3 միլիառ դրամ: Երկաթուղիի կամուրջներու 65%-ը դադրած է գործածելի ըլլալէ, ծայրայեղ մաշումի հետեւանքով. մասնաւորապէս հիմնովին քայքայուած են Երեւան – Վրաստան գիծի մետաղեայ ութ կամուրջներ: Քաղաքաշինութեան նախարարութենէն Թեմուր Մարգարեան յատկապէս մտահոգութիւն յայտնած է Արգնիի երկյարկանի՝ երկաթուղիի եւ մայրուղիի կամուրջին անթոյլատրելի աստիճան վտանգաւոր վիճակին, ինչպէս նաեւ Աշտարակի կամուրջին ապօրինի գործածութեան վերաբերեալ: Մասնագէտներու կարծիքով, նոյնքան անտարբերութեան մատնուած են նաեւ մայրաքաղաքի կամուրջները:

Խօճալանը Ցակոբ Արթինեան մըն է եղեր...

Ցայտնի է որ ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումը թրքական լրատուիւններուն հետաքրքրութեան առաջին առարկային վերածած է նիւթը եւ անոր առնչութեամբ՝ Պոլսոյ Հայ համայնքը: Փետրուար 8-ին պետական հեռատեսիլը «Անատոլուէն տեսարան» յայտագիրով 18 տարի առաջ նկարահանուած ժապաւէն մը հեռասփռած է. հոն նիւթ կ'ըլլայ Հայ համայնքին կեանքը. հայկական մամուլը, հաստատութիւններ, վաճառատեղիներ, արուեստագէտներ, ուսուցիչներ եւ այլն: Աւարտին ցոյց կը տրուի Շնորհք պատրիարքը որ հայերէն յայտարարութիւն մը կ'ունենայ, ըսելու համար թէ համայնքը ամէն ազատութիւն կը վայելէ, եւ այլն:

Ժապաւէնէն ետք, ինչպէս կը գրէ «Մարմարա» (Փետրուար 9), յայտագիրը մտած է տարբեր ուղղութեան մէջ եւ Հայերը սկսած են նոյնացնել ՓՔՔ-ի մարտիկներուն հետ, ըսելու համար որ անոնք կը շարունակեն իրենց դաւաճանութիւնը: Այդ ընթացքին կարդացուած է իբրեւ թէ արեւելեան նահանգի մը կուսակալին ղրկուած Հայու նամակ մը, լեցուն՝ Թուրքերու ուղղուած սպառնալիքներով, լուտանքներով. նոյն նամակով պնդուած է թէ քիւրտ ղեկավար Ա. Խօճալան անունով գործող անձը իրականութեան մէջ Հայ մըն է որուն անունը Ցակոբ Արթինեան է, կամ Արթին Ցակոբեան:

Թերթը տեղեկատուութեան կ'աւելցնէ անհանդստութիւնը զոր յայտագիրը պատճառած է տեղացի Հայերու եւ բանիմաց Թուրք դիտողներու:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐԸ ԻՐԻԿՈՒՆ Կ'ԸԼԼԱՅԻՆ ՄԽԱԼՈՎ...

Տակաւին շատ պիտի սպասենք որ միայն մսային կերտուածքներու բուրումներովը թմրած, շղարշեայ, թափանցիկ ուղեղով սպասեակներ զուարճանան յանգատր արուեստին հետ:

Զի՞ բաւեր արդեօք, որչափ որ ունկնդրեցինք եղկ, յուլածոյ քնարերգութիւններու:

Գաւա՞ռն ալ պիտի իջնար:

Գաւառը չէ՞ որ պիտի սկիզբը դնէր առանձին շեղումին, դէպի «վաղուան գրականութիւնը» թեքող կորովի զարտուղութեան:

«Արեւելեան Մամուլ», 1907 Հոկտ. 3

Այս կտորը եւ դեռ ուրիշ ճախրասլաց շարադրութիւններ գրած ատեն Դաշնակցական էի, արձանագրուած ըլլալով ճիշդ հինգ ամիս առաջ, – 1907 Մայիսին:

Բայց այդ մասին յետոյ: Ի՞նչպէս հասանք մինչեւ հոդ, ես՝ տունի տղայ, Գեղամը՝ բանաստեղծ, բուն բառով տեսանող:

Ի՞նչ երազներ կը հիւսէինք երկու խըլեզներ, Գեղամը ու ես այդ օրերուն:

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

Միջավա՞յրը, – Պապը Ալի Ճատտէսի:

Այն պողոտան, որ դէպի ձախ ծռելով կը տանէր Բարձրագոյն Դուռ, հինգ վայրկեան անդին:

Պատշգամին առջեւ կեցած, օրը քանի մը անգամ կը տեսնէինք պէյեր ու փաշաներ, որոնք Ըլըտըզէն կամ իրենց ոըջերէն կառք նետուած, կը սուրային դէպի Պապը Ալի, Օսմանեան Կայսրութեան պետական խոհանոցը:

Ցաճախ կը տեսնէինք փառաշուք թափօրներ ալ, երբ Մեծ Եպարքոս մը պաշտօնանկ եղած, ուրիշ մը կ'առաջնորդուէր դէպի Բ. Դուռ, իբրեւ յաջորդ:

Ու կը տեսնէինք Հայոց Պատրիարքին կառքն ալ երբ կ'ընթանար հակառակ ուղղութեամբ, դէպի կայսերական պալատ, Գազանին սիրտը ողոքելու համար:

Պողոտային երկա՞յնքը, – գրավաճառներ, տպարաններ, հայկական եւ թրքական: Եւ սա դիմացն ալ, քիչ մը վերօք, պարոնիկ Թէյսափաճառը, որ տասը փարայով պատուական թէյ մը կը բերէր մինչեւ խմբագրատուն, հինգ փարայի հաց, հինգ փարայի պանիր ալ գնելով, եթէ ուզէիր:

Թրքութիւնն էր որ կը հոսէր, կը փըշար, կը սողոսկէր վերէն վար ու վարէն վեր, կարմիր ֆէսին սեւ ծոպերուն հետ խաղցնելով իր քմայքներն ու ոխերը: Ցիշեցնելով իր չարաշուք տիրապետութիւնն ու փառքը:

Բայց դուռ մըն էր խմբագրատունը, լայնարձակ պողոտային վրայ: Եկող – գացողն անպակաս: Գոյնզգոյն պաշտօնեաներ ու կրթեններ կողք կողքի՝ Հայ վարժապետներու, վարդապետներու, էֆէնտիներու հետ, որոնք սանդուխէն ուղղակի մեծ սրահը կ'երթային Տիգրան էֆէնտին տեսնելու:

Անոնք որ հանդամանք ունէին, իբրեւ պետական պաշտօնեայ, պարտ անձին կը համարէին աչք մը նետել նաեւ յարակից սենեակը, ուր թխմուած էին չորս – հինգ թարգմանիչ – խմբագիրներ: Ու բաներ մը կը հարցնէին զատ զատ, անմիջապէս աւելցնելով.

– Ղո՛րզմա, զո՛րզմա (մի վախնար):

Ամէնէն աւելի ուշադրութիւն կը պարտադրէր միջահասակ, հաստափոր մարդ մը, վարդապետական փառաւոր մօրուքով մը: Իսկապէս նախկին վարդապետ մը եղած էր եւ հիմա կը կոչուէր Մուխթար պէյ, բարձր պաշտօնատար կրթական նախարարութեան, քաջ հայագէտ եւ թըրքագէտ:

Թերթին տէրն ու տնօրէնը, Տիգրան էֆէնտին, մինչեւ սանդուխին գլուխը երթալով ներս կ'առաջնորդէր Մուխթար պէյը, գետնամած խոնարհութեամբ, առանց չաքարի սուրճ մը կը հրամցնէր եւ ահա գլուխ գլխի խօսակցութիւն մը:

Երբեմն կը պատահէր որ ռուսական նամակատան ցրուիչը գար, հաստ կապոց մը ձեռքը: Տիգրան էֆէնտին կապոցը առնելով անմիջապէս կը յանձնէր Մուխթար պէյին: Ուրիշ ատեններ դարակին մէջ կը պահէր կապոցները, պատեհ ժամուն յանձնելու համար:

Ցարական Ռուսաստանը կը ծփար յեղափոխութեան ալիքներուն մէջ: Ի՞նչ կրնար բերած ըլլալ ռուսական նամակատան ցրուիչը:

Օր մը սանդուխին գլխէն դիմաւորելով, կապոյտը առի ձեռքէն: «Աւետի՛ս, Գեղամ»: Եւ միասին բացինք ծրարը: Հայերէն թերթեր Թիֆլիսէն, – Ցառա՛ջ (կամ Ալիք, Խարիսխ, Զանգ, եւ այլն, ինչպէս կը կոչուէր յաջորդաբար, երբ մէկը խափանէին):

Օհէ՛, արեւդ սիրեմ, Ազատութի՛ւն...

Այնուհետեւ աչքս միշտ ռուսական նամակատան ցրուիչին էր, կամ Տիգրան էֆէնտիի դարակին, որ բարեբախտաբար կղպուած չէր:

Ատեն մը ետքը Տիգրան էֆէնտին կը պատուիրէր ցրուիչին՝ միայն իրեն յանձնել կապոցները, միեւնոյն ատեն կղպելով դարակը:

Ցետոյ, վերջապէս կ'ազդարարէր ինծի հանել գդակը (šապքա), բոնի ֆէս մը դնելով գլուխս:

Շատոնց ուզած էր այս ազդարարութիւնը, բայց անօգուտ: Այս անգամ Մուխթար պէյն ալ ուշադրութիւն հրաւիրած ըլլալով, ժամը հասած կը նկատէր ըմբոստը կարգի բերելու: Փորձա՞նք բանալ կ'ուզէր այս տղան Պապը Ալիի պողոտային վրայ, ամէնուն աչքին տակ...

(Շար. 14)

(Շար. Ա. էջէն)

Բորիս Նազարեանի գիմումը՝ գլխաւոր դատախազի պաշտօնէն հեռանալու մասին: Մէկ այլ հրամանագրով, նախագահը անոր տեղ առժամաբար նշանակած է Ժիրայր Թադոսեանը որ հրաժարեալին տեղակալն էր:

⁂

ՄԱՐՏ 22-Ի ԳՈՐԾԻ ՎԿԱՆԵՐՈՒՆ ԲՈՂՈՔԱԳԻՐԸ ՄԵՐԺՈՒԱԾ

Մարտ 22-ի գործի (նախագահ Ա. Ղուկասեանի դէմ մահափորձ) վկաներ՝ ԼՂՀ նախկին երեսփոխաններ Աշոտ Սարգսեան, Մուրատ Պետրոսեան եւ Ներսէս Օհանջանեան Փետր. 8-ին դատաւոր Սուրէն Ալեքսանեանին բողոքագիր մը ներկայացուցած են, ուր ըսուած է թէ պետական մեղադրող Վահրամ Աւագեան կեղծած է իրենց վկայութիւնները: ԼՂՀ դատախազութիւնը մերժած է սակայն իրենց բողոքը, այն պատճառաբանութեամբ որ 19 վկայութիւններու ընդհանուր համադրում մը ներկայացուած է եւ անհատական վկայութեան հարց խնդրոյ առարկայ չէ եղած:

⁂

Վ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԵՒ ՀԻՆԳԵՐՈՒ ԴԱՏԸ

Զինուորական գործերու վերաքննիչ դատարանին մէջ ընթացող ներքին զօրքերու նախկին հրամանատար Վահան Յարութիւնեանի եւ միւս հինգերու Փետրուար 12-ի նիստին չեն ներկայացած նախապէս հացադուլ յայտարարած չորս ամբաստանեալներ, որոնք գլխաւոր դատախազին հետ տեսակցութիւն մը պահանջած էին: Ներկայ գտնուած են միայն ամբաստանեալներ Վահան Յարութիւնեան եւ Սահակ Բալեան: Վ. Յարութիւնեան ալ յայտնած է թէ ինք ալ համամիտ է միւս ամբաստանեալներուն, սակայն իր առողջական վիճակը չի ներեր դիմել հացադուլի: Նիստէն ետք Վ. Յարութիւնեան կարճ տեսակցութիւն մը ունեցած է նախագահին առընթեր մարդու իրաւունքներու յանձնաժողովի անդամներ Յ. Աբրեանի ու Վարդան Յարութիւնեանի հետ, որոնց խոստովանած է թէ բացի իրմէ եւ Ս. Բալեանէն, միւսները անմեղ են: Դատավարութիւնը կը շարունակուի Փետր. 16-ին:

⁂

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեանի Փետր. 12 թուակիր որոշումներով Կամօ Արէեան նշանակուած է Տարածքային կառավարման նախարարի տեղակալ. Երեւանի փոխ-քաղաքապետն էր: Այս թափուր պաշտօնին ալ նշանակուած է Ֆիրդուս Զաքարեան: Իրենց պաշտօններէն հեռացուած են նաեւ Բնապահութեան նախարարի եւ Ընկերային Ապահովութեան նախարարի տեղակալներ Արմէն Յարութիւնեան եւ Գրիշա Գասպարեան: Համապատասխանաբար այդ պաշտօններուն նշանակուած են Ալֆրէտ Ներսիսեան եւ Արամ Դաւթեան:

⁂

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՓԵՔԻՆ

Ազգ. Ժողովի նախագահ Արմէն Խաչատրեանի գլխաւորած խորհրդարանական պատուիրակութիւնը Փետր. 12-ին պաշտօնական այցելութեամբ Փեքին ժամանած է: Չինական Մեծ Պատին այցելութենէն ետք հայ խորհրդարանականները հանդիպում ունեցած են Համաչինական Ժողովի նախագահ Լի Պէնի հետ: Խօսակցութեանց նիւթ եղած են երկկողմ յարաբերութիւնները եւ տնտեսական հարցեր: Նախատեսուած էին հանդիպումներ նաեւ յանձնաժողովներու նախագահներու հետ:

⁂

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ

Ելմտական եւ տնտեսութեան նախարար Վարդան Խաչատրեան, ՀՀ նախագահին ու կառավարութեան անունով Փետրուար 12-ին յայտարարած է թէ 2001 Հոկտեմբեր 10 – 19-ին մարդահամար կը կատարուի Հանրապետութեան մէջ: Նըշած է նաեւ թէ շնորհիւ ապահովուած նպաստներու, հարթուած են նիւթական այն դժուարութիւնները, որոնք կը սպառնային տուեալ թուականին մարդահամարի կազմակերպումին ու ըսած է թէ այլեւս յետաձգելու հարց չկայ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԻՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

10-ՐԴ ԹԱՂԱՄԱՍԻ թղթատարը վերջապէս լուծուեցաւ կը ցուցադրէր թերութեանց դէմ պայքարը. շինուած Փետր. 13-ին, դոհացում ստացած ըլլալով իր պահանջներուն: Տնօրէնութիւնը հաւանեցաւ ութ մնայուն աշխատանք ստեղծել, բայց, աւելի քան 2 շաբաթ պէտք է, որպէսզի 3 շաբաթէ ի վեր դիզուած նամակներն ու թերթերը տուներն եւ կարելի ըլլայ ցրուել:

ՊԵՐՆԱՏԷԹ ՇԻՐԱՔ, Փետրուար 12-ին, ներկայ եղաւ Սեկէնի կողքին, այս վերջնոյն տուած այցելութեան Փարիզի 14-րդ թաղամասի Մոնսուրի հիմնարկին: Թիպէթի խորապէս վրդովուած է այս առթիւ եւ զեկոյցով մը կ'արտայայտէ իր ցասումը, դիտել տալով թէ Հանրապետութեան Նախագահութիւնը 1977-ի սըխալը կը կրկնէ սկզբունքներու գետնին վրայ (այդ թուականին, նախագահ Ժիսքար տ'Էսթէն Միշէլ տ'Օրնանոյի թեկնածութիւնը դրած էր, Էլիզէն):

ՁԵԽՈՒՑ նախագահը՝ Վաքլաւ Հաւէլ ընդհատեց Քուէյթ իր այցելութիւնը առողջական պատճառներով: Ծանօթ է որ Հաւէլ տարիներ առաջ թոքի խլիրդի գործողութիւն ունեցած է եւ անկէ ի վեր յաճախակի ցնցդատապեր (պրոնշիթ) կ'ունենայ Փրակա փոխադրուեցաւ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION» (13 février)

REBONDS

Taire le génocide? on croit rêver!

Լիպերասիոնի Փետրուար 9-ի թիւին մէջ լոյս տեսած յօդուածը («Յառաջ», Փետրուար 10), զոր ստորագրած էին Ալէն Տիւկրան, Ժան Քեհայեան եւ Ժիլ Փէրօ, հակազդեցութիւններու տեղի տըւած է ու Երեքշաբթի, Փետրուար 13-ին, նոյն թերթը հրատարակած է Արա Թորանեանի («Նուվէլ տ'Արմէնի Մագազին»ի տնօրէն) բողոքը: Ան որոշ հեղնանքով կ'արտայայտուի երեք հեղինակներուն յօդուածին մասին եւ ի մէջ այլոց հարց կու տայ. «այս մեծ հոգիները կրնա՞ն մեզի բացատրել թէ ի՛նչ ձեւով միջազգային լռութիւնը դարուս առաջին ցեղասպանութեան մասին աւելի քան 80 տարի օժանդակեց Թուրքիոյ ժողովրդավար դառնին»: Յօդուածագիրները դիտել տուած էին թէ Ֆրանսայի ճանաչումը կը վնասէ Թուրքիոյ ժողովրդավարներուն:

Արա Թորանեանի գրութեան ի պատասխան, երեք յօդուածագիրներէն մէկը՝ Ալէն Տիւկրան կ'առարկէ որ Հայաստանի եւ Թուրքիոյ ժողովուրդներու կը պատկանի արտայայտուիլ:

⁂

«LE FIGARO» (13 février)

SPLENDEURS de L'ARMENIE MEDIEVALE

Ան Միւրաթորի – Ֆիլիփ երկարօրէն կ'անդրադառնայ Անիի ցուցահանդէսին, գովասանքի տողերով: Գրութեան կ'ընկերանան երկու նկարներ: Ի հարկին, աւելի մանրամասնութիւններ կու տանք յետագային:

ՆԿԱՏԻ ՌՈՒՆԵՆԱԼ

2001, Հինգշաբթի, Մարտ 22-ին, Փարիզի Թրինիթէ Եկեղեցւոյ մէջ, Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը, նուագախումբի ընկերակցութեամբ՝ **ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ** պիտի տայ, ուր առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ, պիտի մեկնաբանուին **ԿԱՐԳԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԵՕԹԸ ՆՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ:**

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18, 2001
Զ. ԿԻՐԱԿԻ ԶԿՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ

Այսօր, Ղեւոնդեանց Քահանայից յատուկ տօնին առիթով, Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ի ժամու պատարագին, յատուկ Հոգեհանգիստ կը կատարուի Եւրոպայի փոխանորդ Կաթողիկոսական Պատուիրակներուն եւ Փարիզի առաջնորդներուն ու Փարիզի եւ Փարիզեան Շրջանի եկեղեցիներուն մէջ պաշտօնավարած Հոգեւորականներուն համար:

Վոամշապուհ Արքեպիսկոպոս Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արքեպիսկոպոս Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Գէորգ Արքեպիսկոպոս Իւթիւճեան, Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսոյեան, Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեան, Կոմիտաս վրդ. Սողոմոնեան, Սուքիաս վրդ. Պարոնեան, Հմայեակ Վարդապետ Պողոսսարեան, Յովհաննէս քհնյ. Հինքէրպէյէնեան, Սահակ քհնյ. Իւթիւճեան, Կոմիտաս Քհնյ. Սկպեան, Բառնաբաս քհնյ. Խըն-տամեան, Աբիսողոմ քհնյ. Թորոսեան, Մեսրոպ քհնյ. Մեսրոպեան, Վահան քհնյ. Խոյեան, Բարթող քհնյ. Թագըմճեան, Գէորգ քհնյ. Դաւիթեան, Լեւոն քհնյ. Արսլանեան, Գարեգին քհնյ. Տէօվլէթեան, Մկրտիչ քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ քհնյ. Նիզամեան, Ներսէս քհնյ. Գանճեան, Գրիգոր քհնյ. Ճէպէճեան, Յուսիկ քհնյ. Ադամեան, Վարդան քհնյ. Պողոսալեան, Յարութիւն քհնյ. Ճորթուլեան, Ազգէ քհնյ. Փայլակեան, Եսայի քհնյ. Ալթունեան, Թովմաս քհնյ. Մինասեան, Մաշտոց քհնյ. Թիւֆէնկճեան, Պարգեւ քհնյ. Մէրճանեան, Հայկազն վրդ. Պայրամեան, Պետրոս քհնյ. Գասպարեան, Արսէն Ա. Քհնյ. Սիմէոնեանց, Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան:

Ջերմապէս կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ այդ օր պատարագին եւ աղօթել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ծառայութեամբ վաստակեալ փոխանորդ իր Հոգեւորական Առաջնորդներուն եւ Հովիւներուն համար:

⁂

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20, 2001
ՏՕՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

COLLOQUE
sur
«Les Chrétiens d'Orient à l'époque des croisades»
à MONTPELLIER / AIGUES-MORTES

Le Centre de Recherche (E.A.) «Juifs, Arméniens et Chrétiens d'Orient» et le SIVOM d'Aigues-Mortes organisent un colloque international sur le thème **«Le rôle des chrétiens d'Orient à l'époque des Croisades»**, sous la présidence de M. le Doyen Jean RICHARD, Membre de l'Institut, et sous la responsabilité scientifique de M. Gérard DEDEYAN, Professeur à l'Université Paul Valéry, **le mardi 20 février**, 14h30 - 1630, Salle Jourda, Université Paul Valéry, route de Mende, 34199 Montpellier Cédex 5, **le mercredi 21 et le jeudi 22 février** de 10h à 12h30 et de 14h30 à 17h (16h30 le 22) à l'église des Sablons, à Aigues-Mortes, Grand-rue Jean-Jaurès, 30220 Aigues-Mortes.

Participants :
Z. ALEXIDZE (Tbilissi), M. BALARD (Paris I), M. BALIVET (Aix-Marseille I), Th. BIANQUIS (Lyon II), A. BOZOYAN (Erevan), J.-Cl. CHEYNET (Paris IV), G. DEDEYAN (Montpellier), A. DUCELLIER (Toulouse II), G. GRIVAUD (E.A.), S. KARPOV (Moscou), E. KATTAR, K. RIZK (Kaslik/Liban), R. LE COZ (Toulouse), T. MANSOURI (Tunis), Cl. MUTAFIAN (Paris XIII), C. OTTEN-FROUX (Strasbourg).

Pour tous renseignements:
Corinne JACINTO: **04.66.73.91.23**
Gérard DEDEYAN: **04.67.14.25.86 / 04.67.14.26.80**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55835

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 15
JEUDI
15 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : Arpik MISSAKIAN
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 Fax : 01 48 00 06 70
E-Mail : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. Paris 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.103 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.103

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԸ ՖՐԱՆՍԱ

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԱՅՑԻՆ Բ. ՕՐԸ

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻՆ ՈՒ ՎԱՐՉԱՊԵՏԱՐԱՆԻՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Փարիզի նման մայրաքաղաքի մը քաղաքապետարանին համար հաւանօրէն արտասովոր բան չէին դրօշազարդ ճակատ մը, ոստիկանական շղթաներ ու այն հոծ բազմութիւնը որ առաւօտեան ժամը 9-էն հերթի կանգնած էր մուտքին առջեւ, համբերութեամբ սպասելով որ ներս հրաւիրուի ժամը 10·30-ի ընդունելութեան համար: Այդ բոլորը, սակայն, հպարտութեան, յուզումի յորձանքի մը մէջ պահեցին ջախջախիչ մեծամասնութեամբ հայ այդ հպարտուորները, որոնք հոն էին քաղաքապետ Ժ. Թիպէրիի կողմէ Հայաստանի նախագահին ի պատիւ սարքուած համդիսաւոր հիւրընկալութեան առթիւ: Առաջին օրէն օրինապահ, չարքաշ, աշխատասէր, համարկումի տիպար նըկատուած համայնքի մը նկատմամբ պաշտօնական շրջանակներէ վերջին շրջանին ցոյց տրուած նաեւ մեծարելի քաղաքացիի արժեւորումը անշուշտ մեծագոյն դերը ունէր այդ հպարտութեան ու յուզումին մէջ: Մանաւանդ որ մեծարումը կ'ըլլար Հայաստանի նախագահին պետական այցին առիթով որ Ռ. Քոչարեանի անձին հետ ու անկէ աւելի զգացական թիրախ կ'ընէր ամբողջ երկիրը, անոր ժողովուրդը:

Ամէն բանէ աւելի այդ մեծարանքին արտայայտութեամբ չարադրուած ճառ մըն էր Փարիզի քաղաքապետին արտասանածը, Փետրուար 13-ի առաւօտուն, երբ ոստիկանական փողերախումբին հընչեցուցած «Մեր Հայրենիք»էն ու «Մարսէյէզ»էն ետք խօսքը կ'ուղղէր Հայաստանի նախագահին: Անոր ներկայութեան մէջ Ժ. Թիպէրի կը նշմարէր երկու ժողովուրդներուն, երկիրներուն, մայրաքաղաքներուն հինէն հասնող սերտ կապերուն արտայայտութիւնը: «Աշխարհագրականօրէն հեռու ենք, սակայն սրտով շատ մօտ» ըսաւ Փարիզի քաղաքապետը, այդ մօտիկութեան մէջ շեշտելով մշակութային, քրիստոնէական մարդասիրութեան ոլորտները: Յիշեց խաչակիրներու շրջանէն սկիզբ առած կապերուն մնայուն բնոյթը որուն հանգրուանները կը կազմէին Լեւոն Ե. Լուսինեանէն մինչեւ Մ. Մանուշեան: Ինչպէս շեշտած էր Ժ. Թիպէրի Փարիզի մէջ կանգնելի հայկական յուշարձանին ծրագրին վաւերացումի օրուան (Յունուար 29) ելոյթին մէջ, կրկնեց գնահատանքը Ֆրանսայի հայ գաղութին որ իր հանճարով, ստեղծագործական տաղանդով, մտաւոր եւ տնտեսական ներդրումով մասնակից եղած էր երկրին հարստացումին: Ուրախութիւն յայտնեց որ Հայաստան այսօր ժողովրդավարութեան ճամբուն հետեւող երկիր մըն է որուն արմատները, պատմութեան հզօր կապը, վաղուան երաշխիքներն են: Ժ. Թիպէրի յատկապէս ծանրացաւ հայկական մշակոյթին առանձնայատուկ եւ տիեզերական բնոյթին վրայ որուն գեղեցիկ մէկ արտայայտութիւնը նկատեց Անի քաղաքին նըւիրուած փարիզեան ցուցահանդէսը: Յիշեց նաեւ Երեւանի անդամակցութիւնը ֆրանսախօս մայրաքաղաքներու ընկերակցութեան որ Ֆրանքօ-հայկական յետագայ գործակցութեան ամուր հիմ էր: Ան իր ելոյթը աւարտեց, կրկնելով իր եւ Ֆրանսայի անկեղծ զօրակցութիւնը Ռ. Քոչարեանի անձին, Հայաստանի ու անոր ժողովուրդին նկատմամբ:

Պատասխան խօսքով հանդէս եկաւ Ռ. Քոչարեան (հայերէն) որ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք, յիշեց Փարիզի եւ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ կայք հաստատած հայ գաղութին աշխոյժ կեանքը, կազմակերպութիւններով, մամուլով, դպրոցներով, եւ այլն: Ապա ըսաւ թէ Հայերը չեն մոռնար Ֆրանսայի զօրակցութեան զանազան փաստերը, սկսեալ ցեղասպանութեան վերապրողներուն տըրուած ապաստանէն մինչեւ Սպիտակի երկրաշարժին զոհերուն տրուած առաջին օժանդակութիւնը: Ուրախութիւն յայտնեց հայ զոհերու յուշարձան կանգնելու որոշումին, շեշտելով Կոմիտասի ներկայացուցած խորհրդանշական իմաստը հայ մտքին, հոգիին ու հանճարին համար: «Զգածուած եմ եւ ինձ համար մեծ պատիւ է որ իմ օրով կայացաւ Հայաստանի նախագահին պետական այցը Ֆրանսիա» ըսաւ նախագահ Ռ. Քոչարեան, ապա խօսքը ուղղելով հայ գաղութին, աւելցուց. «Ապրէ՛ք մեծ գործ էք անում, շնորհակալութի՛ւն ձեր բոլորին»:

Նոյն կէսօրին նախագահը ճաշի հիւրը եղաւ վարչապետ Լ. Ժոսփէնին, ընդունելով վարչապետարանը որ նոյնպէս զարդարուած էր Ֆրանսական եւ հայկական Եռագոյններով: Իսկ կէսօրէն ետք ընկերակցութեամբ նախագահ Ժ. Շիրաքի, քաղաքապետ Ժ. Թիպէրիի ու շուրջ երկու տասնեակ հրաւիրեալներու այցելեց Անի քաղաքի ցուցահանդէսը:

Ա. Թ.

ՆՈԹՐ-ՏԱՄԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Օրը փակուեցաւ Նոթր-Տամ Տաճարին մէջ Հայաստանի պետական երգչախումբին համերգով:

Ժամը 20-էն առաջ, խուռներամ բազմութիւն մը խուժած էր Նոթր-Տամ ուր Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակին նուիրուած համերգ մը կուտար Հայաստանի պետական երգչախումբը ղեկավարութեամբ Յովհ. Չեքիճեանի:

Ընդհանրապէս ա քափէլլա, բայց մաս մըն ալ երգեհոնի ընկերակցութեամբ, Հայաստանի պետական երգչախումբը մեզի հրամցուց ուրախառիթ համերգ մը, եթէ նոյնիսկ երբեմն երգեհոնը (Սեդրակ Երկանեան) կը խեղդէր ձայները: Յայտագրին մաս կազմող հեղինակներն էին.– Սահարունի, Չեքիճեան, Եկմալեան, Այտընեան, Կոմիտաս, Յարութիւնեան, Պախ, Հէնտէլ, Կունօ, Ֆօրէ եւ Պէրլիօզ:

Անկասկած յաջող համերգ մը: Պէտք է ըսել թէ Յովհ. Չեքիճեանի ղեկավարած երգչախումբը օժտուած է կանացի թէ արական բացառիկ ձայներով, արհեստավարժներու խումբ մըն է որ հասած է գընահատելի մակարդակի մը:

Այս տողերը կը վերաբերէին երեկոյթին լսողական մասին: Դժբախտաբար պիտի չկարենանք կատարել մամուլի մեր պարտականութիւնը, ինչ կը վերաբերի տեսողական մասին, քանի (որոշ) հրաւիրեալներու, որոնց մաս կը կազմէինք, յատկացուած բաժինը կը գտնուէր խորանին ետին եւ մեզի շնորհուած տեսարանն ալ կը սահմանափակուէր երգչախումբին վերջին կարգի վեց այրերու կռնակներով: Ուրեմն, կը ցաւինք որ չենք կրնար ըսել թէ ո՞ր անձնաւորութիւնները ներկայ էին: Հոն էր անշուշտ նախագահ Ռ. Քոչարեան եւ լսեցինք որ եկած էր նաեւ նախագահ Ժ. Շիրաք:

Ա. Մ.

Չորեքշաբթի, Փետրուար 14, առաւօտեան ժամը 10-ին, նախագահ Ռ. Քոչարեան ծաղկեպսակ մը դրաւ Անծանօթ Զինուորի շիրիմին, ի ներկայութեան Փարիզի զինուորական կառավարիչ զօրավար Փիէր – Ժագ Գոսթէտոայի եւ Բոցի Կոմիտէի նախագահ զօրավար Ժան Գոմպէթի:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՄԷՋ

Պետական ղեկավարներու հետ շարք մը հանդիպումներ ունենալու համար Մեսրոպ Պատրիարքը Անգարա գացած է Փետր. 13-ին: Ան քաղաքավարական այցեր տուած է Ազգ. Ժողովի եւ Հանրապետութեան նախագահներուն. ընդունուած է վարչապետին կողմէ: Այդ ընթացքին պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, Եւրոպայի երկիրներուն օրակարգերուն վրայ ցեղասպանութեան նիւթին ներկայութեան մասին ըսած է. «Այդ բաները, ինչպէս Թուրքիոյ բոլոր քաղաքացիներուն, մեզի ալ վըրդովում կը պատճառեն: Պատմութեան նիւթերը պէտք է պատմաբաններու ձգել: Այսօր Թուրքիա ապրող Հայերուն հովանաւոր կանգնելու ոչ ոք իրաւունք ունի: Մեր հարցերուն քննարկումի վայրը Անգարան է, անունն ալ Թուրքիոյ Ազգ. Ժողովը»:

Պատրիարքին հարց տրուած է թէ նըպատակ ունի՞ ցեղասպանութեան նիւթը օրակարգի բերող երկիրները այցելելու եւ տեսակէտ յայտնելու. ան պատասխանած է. «Ես արդէն այդ նիւթին մասին նախագահ Շիրաքի նամակ գրեցի, իմ մտածումներս ու Թուրքիոյ Հայոց կեցուածքը յայտնելով»:

Ինչ կը վերաբերի Անգարա այցին պատճառներուն, ան ըսած է թէ Թրքահայ համայնքին դպրոցներու եւ վաքըֆներու կարգ մը հարցերուն մասին տեսակցութիւն ունեցած է եւ վստահ է որ պետական ղեկավարները ուշադրութիւն կը դարձնեն անոնց ու երբ ժամանակը գայ, բոլորն ալ լուծում կը գտնեն:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO» (14 février)

Kotcharian veut se rapprocher de l'UE

Թերթը արձագանգելով Ռ. Քոչարեանի այցելութեան, կ'անդրադառնայ Փետր. 12-ի Էլիզէի կոչունքին եւ ինք ալ դիտել կուտայ որ, Ժագ Շիրաք «Նահատակութիւն» ըսաւ որպէս բառ ոգեկոչելու համար Օսմանեան կայսրութեան օրով 1915-ին ջարդուած Հայերը, խուսափելով արտասանելէ «Ցեղասպանութիւն» բառը որ կը կատղեցնէ Թուրքերը:

Հակիրճ կերպով կը յիշէ արտասանուած ճառերու բովանդակութիւնը, ապա, կը խօսի Փետրուար 13-ի Ժոսփէնի հետ ճաշի մասին, որու ընթացքին, Քոչարեան արտայայտուած է Եւրոպական Միութեան հետ Հայաստանի մերձեցման մասին Առեւտուրի Համաշխարհային Կազմակերպութեան ճամբով: Ըստ Ժոսփէնի, Ֆրանսայի եւ Հայաստանի առեւտրական յարաբերութիւնները չեն ինչ որ պէտք է ըլլան:

«LIBERATION» (14 février)

L'IMPOSSIBLE DIVORCE FRANCO-TURC

Le Président arménien à Paris

Նոյն էջին վրայ, այս երկու խորագիրները կողք կողքի: Ինչ կը վերաբերի Թուրքեւֆրանսական յարաբերութիւններուն, թերթին Անգարայի թղթակիցը կը պատմէ Էճէվիթին պօյքոթը Ռընոյի դէմ եւ անոր ժամանումը գործական կառքով մը, որ, կ'ըսէ յաջորդ օրն իսկ չէր բանէր: Ֆրանսական դեսպանատան առջեւ ցոյցերը դադրած են, կ'ըսէ, ի զօրու եղող պայմանագրերու ջնջումը անկարելի է, քանի անոնք կապուած են առեւտրական միջազգային համաձայնագրերով եւ մաքսային միութիւնով:

Քոչարեանի յատկացուած գրութեան մէջ, «Լիպերասիոն» կ'արձագանգէ անոր այցելութեան, հանդիպումներուն եւ տընտեսական յոյսերուն ներդրումներու գետնին վրայ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ մերժեց Փետր. 14-ի նախարարական խորհուրդի հերթական նիստի օրակարգին նիւթ ընել Գորսիքայի կարգավիճակին վերաբերող օրինագիծը, զոր պատրաստած էր կառավարութիւնը: Անշուշտ, Շիրաք չի կրնար տեւական մերժել եւ հարցը օրակարգի կու գայ յաջորդ նիստին: Շիրաք կ'ուզէ որ այդ յաջորդ նիստին ներկայացուի բարեփոխուած օրինագիծ մը, այսինքն նկատի առնուին Պետութեան Խորհուրդին կարգ մը վերապահութիւնները, որոնք կը վերաբերին կղզիին ընտրեալներուն շնորհուած որոշ լիազօրութիւններու՝ օրէնքներու յարմարեցման ուղղութեամբ եւ գորսիքերէնի դասաւանդման: Ժոսփէն միտք չունի որեւէ փոփոխութիւն կատարելու:

ԹԵԼ-ԱՎԻՎԻ հարաւը շատ ծանր ահաբեկչական արարք մը պատահած է Փետր. 14-ի առաւօտը, երբ պաղեստինցի վարորդ մը իր հանրակառքով գիտակցաբար խուժած է բազմութեան մէջ: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն ինը մեռեալ կար եւ 16 վիրաւոր: Վարորդը փորձած է խոյս տալ, բայց չէ յաջողած եւ վիրաւորուած է: Նախապէս ալ Իսրայէլացիք սպաննած էին պաղեստինցի հրամանատար մը եւ 14-ամեայ դպրոցական մը:

ՍԱԼՎԱՏՈՐԻ կեդրոնը նոր երկրաշարժ մը պատահած է Փետր. 13-ին, 6,1 ուժգնութեամբ Ռիխթէրի վրայ: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 200-է աւելի մեռեալ կար եւ 1600 վիրաւոր:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետը Հարիրի Փարիզ եկած է իր պաշտօնակից Լ. Ժոսփէնի հրաւէրով: Պիտի ընդունուի նաեւ նախագահ Շիրաքի կողմէ: Այս այցելութեան նպատակն է բարելաւել երկու երկիրներու յարաբերութիւնները, որոնք վատթարացած էին 1990-էն ի վեր, երբ Ֆրանսա ապաստան տուած էր զօր. Միշէլ Աունի, հակասուրիացի մը:

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ պահանջած են որ Ֆրանսա վերադարձնայ զինուորական կցորդը: Քէ տ'Օրսէ չէ ուզած որեւէ բացատրութիւն տալ այս մասին:

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ՕՐԷՆՔԸ ԵՒ ԷՃԷՎԻԹԻ ԿԱՌՔԵՐԸ…

Ծանօթ է որ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման օրէնքէն ի վեր, Թուրքիա շարք մը պատժամիջոցներու դիմած է, որոնցմէ ոմանք ծիծաղելիի բոլոր սահմանները կ'անցնին: Այսպէս, պէտք է պօյքոթի ենթարկել Ռընօ կառքերը եւ ուրեմն վարչապետ Էճէվիթ որոշած էր չգործածել նոյնիսկ պաշտօնական իր կառքը, որ Ռընօ մըն է, թէեւ Թուրքիա շինուած: Բայց, նոր, հարաւ-կորէական Հիւնտայ կառքը հազիւ ճամբայ ելած, մեքենական խանգարում կ'ունենայ եւ Էճէվիթ կը ստիպուի կրկին դիմելու Ռընոյին…:

"ՀԱՅ-ԹՐՔԱԿԱՆ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆ. ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ ԵՒ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ"

(ՊԱՏՄԱԲԱՆՆԵՐՈՒ ԱՍՈՒԼԻՍ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՌՈՆԱԼՏ ՍԻՒՆԻԻ ԵՒ ՌԻՉԸՐՏ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹՆԵՐԸ

Փրոֆ. Ռ. Սիւնին սկսաւ իր խօսքը յիշելով, թէ այս հարցին շուրջ իր ելոյթները՝ Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ, իրեն արժած են «Թուրք գործակալ»ի, «դաւաճան»ի եւ այլ որակումներու, ինչ որ, իր կարծիքով, օրինակ մըն է, որ ցոյց կու տայ, թէ «Հայերը պէտք է սորվին իրենք իրենց հետ խօսիլ՝ աւելի քաղաքակիրթ, հասուն եւ յարգալից ձեւով»: Հայաստան քաղաքական եւ դիւանագիտական դեր մը պէտք է վերցնէ, իսկ Սփիւռքը՝ գաղափարախօսական եւ մշակութային բաժինը, եթէ այսպէս կարելի է կոչել: Գիտական երկխօսութեան մէջ, շեշտեց, պէտք է «փորձել առարկայական ըլլալ»:

Այնուհետեւ, տարբեր հանգրուաններով ներկայացուց ԱՄՆ-ի հայագիտութեան զարգացումը՝ 1970-ական թուականներէն սկսեալ: Այդ տարիներուն, Ռ. Յովհաննէսեանի հատորները Հայաստանի Հանրապետութեան մասին [illegible] պատմութեան նուիրուած «բնական բանավէճը ցնցեցին»: Հայագիտական ամպիոնները ստեղծուեցան, որոնք ժողովրդային մակարդակի ոչ-վերլուծական մտածողութեան դէմ մտածումի կեդրոն մը հանդիսացան: Գիտնականներու հանդէպ յարգանքի մթնոլորտ մը կը տիրէր, թէեւ Ռոպըրթ Թոմսընի եւ Նինա Կարսոյեանի պէս անուններու դէմ յարձակումներ եղան (2): 1980-ական թուականներուն, Թուրքերը ցեղասպանութեան մերժումի օրակարգը հաստատեցին, ու այսպէս ան «վիճելի» դարձաւ արեւմտեան լրատւութիւններու համար իսկ, ուր այսօր Սի-Էն-Էն-ը եւ Պի-Պի-Սի-ն «երկու կողմեր»ու մասին կը խօսին՝ քով-քովի փորձելով բերել, օրինակ, Սիւնին եւ թրքական դրոյթները ջատագով ամերիկացի պատմաբան Ճասթին Մաք Գարթին:

1990-ական թուականներուն որոշ այլասերում մը սկսած է հայագիտական ուսմանց ծիրին մէջ՝ ներքին պայքարներու, առանձնաշնորհումի փորձերու թէ անձնական ցեխարձակումներու միջոցաւ (3): Այժմ նոր հանգրուան մը սկսած է, ուր պահանջը կայ, որ հայագէտներուն ու հայ գաղութը աւելի բացուին աշխարհին, աւելի քննական եւ ո՛չ թէ ինքնասէր մօտեցումներով: Միւս կողմէ, թուրք գիտնականներու թարմ խումբ մը կայ (Հալիլ Պէրքթայ եւ ուրիշներ), որ կը փորձէ նորովի մտածել կամ նոր գիտական ուղիներ գտնել ցեղասպանութեան հարցի ուսումնասիրութեան համար: Շիքակոյի գիտաժողովին մէջ տիրած էր լայնախոհութիւնը եւ «ցեղասպանութիւն» բառի յաճախակի գործածութիւնը՝ նոյնիսկ Թուրքերու կողմէ: Ան շեշտեց, որ այս ուղղութեամբ գիտնականները երկխօսութեան դիմելու լիազօրութիւն չունին, հետեւաբար՝ ամէն ոք անձնական հանգամանքով կը խօսի:

Վերջին բանախօսը՝ փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեանը, դիտել տուաւ, որ Թուրք մերժողական քաղաքականութիւնը մեր ուժերը կը ջլատէ՝ զանոնք մսխումի առաջնորդելով: Թուրքիոյ մէջ քաղաքական ու ակադեմական շարժումներ կ'ըլլան, ուր ընդհանրապէս ձախակողմեան հակումներով երիտասարդ գիտնականներ կը փորձեն նորովի մեկնաբանութիւններ կատարել: Թուրքերը պատմագրական աւանդութիւն մը ունին, ի տարբերութիւն Հայերուն, եւ ներկայ սերունդը բոլորովին կը տարբերի նախորդէն: Երկխօսութեան անհրաժեշտութիւնը անկարելի է ժխտել, բայց պէտք է նկատի ունենալ, որ Անգարան աւելի ու աւելի հետեւողական կերպով կը դիմէ շանթաժին ու ճնշումին:

Նշելով անցեալ Յունիսի իր փորձառութիւնը Պոլսոյ մէջ, փրոֆ. Յովհաննէսեանը ընդգծեց, որ «պէտք է շատ հեռուները երթամ լաւատեսութեան առումով». այս առումով, Թուրքիոյ մէջ դրական զարգացումներուն հակադրեց Ամերիկայի մէջ թրքական համայնքի ծայրայեղ ժխտական դիրքորոշումը: Իր զգուշաւոր նկատողութիւններուն շարքին, ան շեշտեց, որ երկխօսութիւնը կրնայ դուռ բանալ Թուրքերու կողմէ անցանկալի դասաւորումներու՝ «ծայրայեղ» ու «չափաւոր» Հայերու, որոնք երկպառակութիւն կրնան յառաջացնել:

Երկխօսութեան նպատակը հարցադրելով, ան նշեց իրական վտանգը. – «Դուք կը բանաք Աղէտի պատմականացումին՝ հասկնալի արարք մը, որ Կայսրութեան անկումով կրնայ բացատրուիլ: Հասկնալի դառնալով, ան կը սկսի վերածուիլ ո՛չ այնքան ահաւոր դէպքի մը, ինչ որ յանցանքը կը թեթեւցնէ» (4):

Այս ուղղութեամբ, փրոֆ. Յովհաննէսեանը յիշեց Գերմանիոյ մէջ 1980-ական թուականներու վերջերուն «պատմաբաններու բանավէճը»՝ Հրէական Շոայի լայն ծիրին մէջ: Թուրքիոյ մէջ Թուրքերը կը փորձեն յարաբերականացնել (relativize) պատահածը, միաժամանակ ձախակողմեան պատմաբանները օգտագործելով՝ հայկական «օրակարգը» ճշդելու համար: Ան զգուշացուց, որ անհրաժեշտ է երկխօսութիւնը, բայց շեշտեց, որ գործ ունինք փորձառու համակարգի մը հետ, ու կարեւոր է գիտակից ու լայնաբաց աչքերով կեցուածք մը որդեգրել:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Իւրաքանչիւր բանախօսի քառորդ ժամեայ – երբեմն՝ աւելիով գործածուած – զեկուցումէն ետք, ամէն մէկուն հինգ վայրկեանի մեկնաբանութիւններու կարելիութիւնը տրուեցաւ: Այնուհետեւ, տեղի ունեցաւ հարցումներու բաժինը: Զգացական շատախօսութեան ու յարձակողական հակադրեցութիւններու փոխարէն, հաճելի էր քաղաքավար ու տեղին հարցումներ մօտիկ ըլլալ, ինչ որ ասուլիսին յաւելեալ շահեկանութիւն տուաւ: Անոնցմէ կարելի է առանձնացնել հետեւեալները. –

– Ինչո՞ւ Ռ. Սիւնի կը խօսի ցեղասպանութեան յարակցութեան (contingency) մասին:

Սիւնի պատասխանեց, թէ ինք փաստարկներ չէ գտած Ա. Աշխարհամարտէն առաջ ցեղասպանական ծրագրի մը գոյութեան մասին: Ըստ իրեն, դէպքերուն լաւագոյն վերականգնութեան համաձայն, ցեղասպանութեան որոշումը 1915 Փետրուար – Մարտին տրուած է, այսինքն, պատերազմի սկզբնաւորութենէն ամիսներ ետք:

– Ի՞նչ կրնան տալ թրքական արխիւները:

Ռ. Յովհաննէսեան ըսաւ, թէ հաւանաբար հոն գտնուին Հայերու «մեղաւորութիւնը» ցոյց տուող շինծու փաստաթուղթեր, յիշելով սակայն, թէ ցեղասպանութեան իրողութիւնը ցոյց տուող նիւթեր կան արդէն հրապարակուած թրքական փաստաթուղթերուն մէջ: Գ. Պարտագճեան նկատեց, թէ ըստ իր ստացած տեղեկութեան, Թեշքիլաթ-ի – Մահսուսէի (Յատուկ Կազմակերպութեան) փաստաթուղթերը Թուրքիա են:

Լ. Մարաշլեան յայտնեց, թէ Թուրքիոյ դաշնակիցներուն արխիւները արդէն տուած են անհերքելի փաստաթուղթեր: Նկատել տուաւ, թէ 1914-ի բարենորոգումներու ծրագիրը կասեցնելու համար էր, որ Թուրքիա պատերազմը սկսած է: Ան համոզում յայտնեց, թէ «մարդասպան դէնքը» (այսինքն՝ ցեղասպանութեան հրամանը տուող փաստաթուղթը) պիտի չգտնուի այդ արխիւներուն մէջ:

– Ամիսներ առաջ լոյս տեսած իր Հարցգրոյցին մէջ, Հ. Պերքթայ փորձած է անջատել Օսմանեան կայսրութիւնը արդի Թուրքիայէն՝ պատասխանատուութեան: Սակայն, Վահագն Տատրեանի վերջերս հրապարակած ուսումնասիրութիւն մը ցոյց տուած է օսմանեան պատասխանատուներու վերաճումը Հանրապետութեան կառոյցներուն մէջ: Ինչպէ՞ս կը բացատրուի ասիկա:

Մարաշլեան տուաւ Թուրք պատասխանատուի մը օրինակը, որ Մալթայի մէջ բանտարկուած ըլլալէ ետք՝ արեւելեան նահանգները գնաց եւ ապա Թրքական Հանրապետութեան կառավարութեան կողմէ պաշտօնի կանչուեցաւ:

Յովհաննէսեան ըսաւ, թէ հաւանաբար Հ. Պերքթայ կը փորձէ չափաւորութիւն ցոյց տալ եւ կամ ճշմարտանման փաստարկներ կը գործածէ: Իսկ Պարտագճեան յիշեցուց, թէ Պերքթայ «ցեղասպանութիւն» բառի գործածութեան հարց չունի:

Իր կարգին, Սիւնի, որուն ուղղուած էր քննադատութիւնը - Պերքթայ Հարցազրոյցը անգլերէն թարգմանութեամբ լոյս տեսած է ամերիկահայ մամուլին մէջ՝ անոր ներածական խօսքով,- նկատեց, թէ Պերքթայ հաւանաբար փորձած է արդար ըլլալ իր գնահատանքին մէջ եւ միւս կողմէ զուգահեռ մը քաշեց նախկին Խորհրդային Միութեան պատմաբաններուն հետ, որոնք յաճախ բարակ գիծ մը կը քալէին՝ որոշ ճշմարտութիւններ ըսելու համար:

– Ինչո՞ւ միայն պատմաբանները երկխօսութեան դիմած են:

Յովհաննէսեան դիտել տուաւ, որ արդէն Հայաստան – Թուրքիա փոխանակումներ կան, որոնք երկխօսութեան մը սկիզբը կրնան նկատուիլ մշակութային ու կրթական մակարդակի վրայ:

Իր կարգին, Սիւնի ըսաւ, թէ ջարդերու պատումը անընդհատ շղթայ մը չէ: Ապտիւլ Համիտը պահպանողական մըն էր, 1909-ի Ատանայի ջարդը տակաւին մութ հարց մըն է, իսկ 1915-ի բնաջնջումը յեղափոխական քաղաքականութեան մը արդիւնքն էր: «Եթէ մարդ կը հաւատայ որ պատմականօրէն Թուրքերը Հայերու ջարդարարներ են, երկխօսութիւն չկայ», աւելցուց ան:

– Ի՞նչ ընել եթէ վաղը առաւօտ Թուրքերը ցեղասպանութիւնը ճանչնան:

Յովհաննէսեան դիտել տուաւ, թէ ռազմավարութիւններ չունինք, եւ թէ պիտի չկարենայինք խօսիլ: Իսկ Սիւնի շեշտեց, թէ Հայերը մեծ շփոթի մէջ պիտի ըլլային, եթէ Թուրքերը ճանաչումը կատարէին. – «Պիտի ուզէինք վէրքը բուժել եւ այլ հարցերու մասին խօսիլ»: Ըստ իրեն, «Թուրքիա արդիական պետութիւն մըն է որ կը փորձէ բացուիլ: Քեմալական պետութիւնը կը նահանջէ»:

Ըստ Մարաշլեանի, թէ՛ Հայաստանի կառավարութիւնը եւ թէ Սփիւռքը ազդեցիկ են: Դիտել տուաւ, որ 1919-ին Պօղոս Նուպար եւ Ա. Ահարոնեան 3.700 միլիոնի փոխ-հատուցում մը պահանջած էին, իսկ ամերիկեան Արտաքին նախարարութիւնը գծած էր այսպէս կոչուած «Ուիլսընեան Հայաստանը»: Ասոնք, իրեն համաձայն, մեկնակէտեր կրնան ըլլալ:

– Ի՞նչ պէտք է սորվեցնել չորրորդ սերունդին:

Սիւնի պատասխանեց. – «Դադրիլ մեր երախաններուն ատելութիւն սորվեցնելէ: Դադրիլ սորվեցնելէ թէ Թուրքերը հակահայ են»: Յիշեց, թէ առենօք Օսմանեան կայսրութիւնը բազմամշակութային կազմ մը ունէր, եւ թէ Հայերը ի վերջոյ Թուրք մշակոյթի հետ մօտիկ կապ մը ունէին:

Ասուլիսը, որուն մասին փորձեցինք առարկայական հաշուետուութիւն մը տալ, հետաքրքրական էր այն իմաստով, որ այս նիւթի մասին միտքերու առողջ ու քաղաքավար փոխանակում մը եղաւ: Անշուշտ, վիճելի ու անընդունելի կարծիքներ ալ յայտնուեցան: Ընթերցողը կրնայ իր դատումները կատարել այս ուղղութեամբ: Պէտք չէ զանց ընել այն իրողութիւնը, որ կարելի էր յաւելեալ խորացում ակնկալել, մեկնաբանութիւններու պահուն յատկապէս: Առկախ մնաց սակայն հարցում մը, զոր ոչ ոք տուաւ եւ որ պատմութեան երիտասարդ համալսարանաւարտ մը ձեռնարկի աւարտին մեզի կը բանաձեւեր. –

– Ակադեմական երկխօսութեան նպատակը ի՞նչ է:

Պատասխանը հաւանաբար ապագային կը պատկանի:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ Ճըրզի

(2) Երբեմն ծայրայեղ ու անարգական այս յարձակումները իրենց շարժառիթը գտած էին Թոմսընի եւ Կարսոյեանի երբեմն ծայրայեղ ու անարգական արտայայտութիւններուն մէջ՝ հայ հին ու միջնադարեան պատմիչներուն նկատմամբ:

(3) Սիւնի Սթեփընի Փլացը յիշատակած էր, հաւանաբար՝ որովհետեւ իր հետ կապուած էր: Ամերիկացի այս ակադեմականը Սիւնիի յաջորդը ընտրուած էր Միչիկընի Հայոց պատմութեան ամպիոնին համար: Ան մասնագիտութեամբ մարդաբան է եւ իր տոքթորական աւարտաճառին նիւթն է թռչող սկաւառակները եւ ժողովրդական հաւատալիքները Հայաստանի մէջ: Փլացը սուր քննադատութեան ենթարկուած էր՝ «ոչ – մասնագէտ» ըլլալուն համար: Աւելցնենք, որ ըստ հաւաստի աղբիւրներու, ներքին թէ արտաքին ճնշումներու չդիմանալով, վերջերս ան հրաժարած է իր պաշտօնէն:

Մեկնաբանութիւններու բաժնին մէջ, անդրադարձաւ Փլացի պարագային նկատելով որ իր քննադատութիւնը անձին մասին չէր, այլ՝ անոր ակադեմական արժանիքներուն: Պարտագեան անոր նշանակումը պատճառաբանեց Միչիկընի համալսարանի որոշ քաղաքականութեան մը լոյսին տակ, ուր կը փորձուի համադրել մարդաբանութեան եւ ընկերաբանութեան պէս նիւղեր, այս պարագային՝ հայագիտութիւնը կեթթոյէն դուրս բերելու նպատակով, որոշ հեռանկար մը ստեղծելու եւ ուրիշ մշակոյթներու հետ կապերը հետազօտելու համար:

(4) Մեկնաբանութիւններու բաժնին մէջ, Սիւնի, պատասխանելով Յովհաննէսեանին, հարց տուաւ, թէ ո՞րն է պատմականացնելու գինը: «Պատմաբանները պէտք է պատմականացնեն, ըսաւ, պէտք է մեկնաբանեն՝ ինչո՞ւ Թուրքերը ցեղասպանութեան դիմեցին»: Ի դէպ, Յովհաննէսեան կը խօսէր պատմականացումէն վեր գտնուող ոլորտի մը մասին:

ՓՈԽԱՆ ՏԱՄՍԻ

ԽՈՐՀԻ՞Լ, ԹԷ ԽՕՍԻԼ. ընտրութիւնը Ձեզի կ'իյնայ

Խօսող անձը չի մտածեր. բառացիօրէն հակառակը կը թուի: Ամէն արտասանուած խօսք, հետեւանքն է մտային աշխատանքի մը: Երբ մէկը յիմարաբանութիւններ ընէ, անմիջապէս կարգի կը կանչենք զինք ըսելով—Հաճիս, խօսքերուդ տէր եղի՛ր—: Կարգ մը խօսակցութիւններէ ծնունդ առած են իմաստասիրական դրութիւններ. ինչպէս են Պղատոնի տիալոկները:

«Խօսող անձը չի մտածեր» երբ կ'ըսեմ, ակնարկս կ'երթայ մտածելու որոշ ձեւի մը, այնպէս երբ ըսուի թէ լուսանկարողը չի տեսներ, այս պարագային, տեսնելը, բացարձակ իմաստով պէտք չէ առնել, այլ խօսքը կ'երթայ «տեսնելու» որոշ կերպի մը:

Այն անձը որ կը խօսի, չի կրնար թաղուիլ եւ սուզուիլ վերացական մտածումներու, հայեցողութիւններու երազային աշխարհին մէջ, քանի անոնք պտուղն են ազատ մտածողութեան:

Նիկոլայի Ենիգոլոբեան, վաղեմի եւ հանճարեղ բարեկամս, Աստուած հոգին լուսաւորէ, որ ակադեմիկոս եւ շատ մեծ քիմիագէտ մըն էր, կը սիրէր կրկնել, որ ինք, շատ կը սիրէ շոգեկառք գործածել իր ճամբորդութիւններուն համար, որպէսզի խառնակ գաղափարները կարգի դնէ... առանձնութեան եւ լռութեան մէջ:

Ուրիշ սիրելի անձ մը. Տիրան Ժորժ Կառվարենց, կը սիրէր ըսել որ իր լաւագոյն երաժշտական յօրինումները, ծնած են բաղնիքի առեն: Կարծեմ Արքիմեդէս անունով Յոյն մը, դարեր առաջ, դարձեալ մեծ գիւտ մը յղացած է, նոյն բաղնիքին մէջ: Լռութեան պահը, բացի գեղեցիկ ըլլալէ, յղի է արտադրողականութեամբ:

Եթէ այս այսպէս է, 21-րդ դարու մարդկութիւնը, առ նուազն յառաջացած երկիրներու ընկերութիւնը, մտածելու շատ քիչ ժամանակ ունի, կամ կը տրամադրէ:

Ցանցառո՞րը... շատ պարզ. առձեռն

հեռախօսներու ներկայութիւնը... Արեւմտեան երկիրներու բնակչութեան, մօտաւորապէս 98 տոկոսը, կը գործածէ զայն, առաւօտեան զարթօնքէն, մինչեւ գիշերուան անկողինի ժամը:

Կը խօսին ամէն տեղ. փողոցներէն սկսած՝ մինչեւ հանրակառքերուն մէջ, ճաշարաններէն՝ սեփական ինքնաշարժներու մէջ: Եւ քանի որ արգիլուած է մեքենավարութեան ատեն հեռախօս գործածել, հնարուած է խօսալիքի տեսակ մը, որ ականջիդ անցընելով, ազատօրէն թոյլ կու տայ քեզի խօսելու՝ առանց հեռախօսը բռնելու: Յաճախ կրնայ պատահիլ որ, այդպիսի մը առջեւ կանգ առած պահուն, անցորդները հոգեկան հիւանդի տեղ ալ կրնան դնել քեզ...:

Այս խօսակցութիւնները, անշուշտ ոչ մէկ կապ ունին Պղատոնեան տիալոկներուն հետ: Մտային ո՛չ մէկ խորութիւն կը պահանջեն: Հազիւ մէկ խօսակցութիւնը աւարտի, հեռախօսին տէրը, կը մտմտայ թէ յաջորդաբար որո՞ւն հետ կապուի...:

Տարօրինակ չէ՞ մեր աշխարհը, որուն մէջ կ'ապրինք, այսօր, 3-րդ հազարամեակի բնակիչներս... Նորանոր գիւտեր կը կատարուին, թէ ինչպէ՞ս կարելի է մէկ մանրկրորդի մէջ, միլիոնաւոր, միլիառաւոր պատգամներ փոխանցել երկրագունտի մէկ ծայրէն միւսը, միշտ նուազ խօսելով: Վայրկեան մը բաղդատենք անցեալի նամակ մը եւ ժամանակակից հեռախօսային խօսակցութիւն մը: Ճիշդ է որ նամակը շաբաթէ մը հազիւ իր նպատակին կը հասնէր: Անցեալները, շոգեկառքին մէջ, հեռախօսային խօսակցութեան մը ականջալուր եղայ... — Մայրի՛կ, նոր Վենետիկը ետեւնիս ձգեցինք. հիմա կանգ առած ենք. չէ՛, չէ՛ չարժիլ սկսանք... — կարելի չէ ասկէ աւելի վայրկեանը վայրկեանին լուրը հաղորդել:

Խօսողը չի մտածեր: Եթէ Նիկոլայի Ենիկոլոբեան, առձեռն հեռախօս ունենար շոգեկառքի ճամբորդութիւններու ատեն, պիտի չկարենար իր — խառնակ գաղափարները կարգի դնել — ոչ ալ Կառավարենց՝ պիտի կարենար, Ագնուուրին լաւ երգեր յօրինել, եւ մանաւանդ Արքիմեդէս՝ իր նշանաւոր օրէնքը երբեք պիտի չկարենար ձեւաւորել: Պահ մը երեւակայենք որ մեր անզուգական Նարեկացին, Նարեկայ իր վանքին մէջ, խորհրդաւոր կամարներուն շուքին տակ քալած պահուն, առձեռն հեռախօսով, մեզի աւետէր, թէ սկսած է շարադրութիւնը ՄԱՏԵԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ... Կը կարծէ՞ք որ օր մը օրանց կրնար լոյս աշխարհ գալ հայ գրականութեան այդ գլուխ-գործո՞ցը...:

Հ. Յ. Պ.

Փետրուար 7, 2001

ԱՆԻ ՔԱՂԱՔԻ ՀԱՄԱՌՕՏ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հաստատուած է որ Ք. Ա. երկրորդ հազարամեակին կէսին բնակչութիւն կար Անիի մէջ: Դ. դարուն ան Կամսարական իշխաններուն միջնաբերդն էր: 643-ին Հայաստան ենթարկուեցաւ արաբական առաջին արշաւանքին: 783-ին Կամսարականները Շիրակն ու Արշարունիքը Բագրատունիներուն ծախեցին: Նոյն թուականին Աշոտ Մսակեր Բագրատունի իշխանը Անիի մէջ կառուցումներու ձեռնարկեց: 800 – 850 Աշոտ եւ Շապուհ Բագրատունի եղբայրները իրենց իշխանութիւնը կը պարտադրեն Հայաստանի: 851 – 855 Սմբատ Բագրատունի կ'իշխէ Հայաստանի: 855 – 862 Սմբատի որդի Աշոտ մեծ Հայաստանի ու Վրաստանի իշխանաց իշխան կը նշանակուի: 874 – 875-ին Հայաստանի արաբ կառավարիչը կը վտարուի: 880-ին Աշոտ Թիֆլիսի հակակշիռը ձեռք կ'անցընէ եւ հոնկէ կը վտարէ արաբ կառավարիչը:

884 – 885 կը հիմնուի Հայաստանի թագաւորութիւնը. գահ կը բարձրանայ Աշոտ Բագրատունի, ստանալով «Արքայ Հայերու եւ Վրացիներու» կոչումը: Անոր գահակալութիւնը կը տեւէ մինչեւ 890. Թաղուած է Բագարան որ Բագրատունիներու թաղման վայրն է:

890 – 914 Սմբատ Ա. Բագրատունիի իշխանութեան շրջանն է. Բագրատունիներու մայրաքաղաքը փոխադրուած է Շիրակաւան: Մինչ այդ, 988-ին Վասպուրականի թագաւորութիւնը հիմնուած է Գագիկ Արծրունիի կողմէ: 914 – 928 Աշոտ Բ. Երկաթ աստիճանաբար կը տիրէ Շիրակի կարեւոր կէտերուն: 928 – 953 կը գահակալէ Աշոտ Բ.ի եղբայրը Աբաս Բագրատունի: Անոր կը յաջորդէ (953 – 977) Աշոտ Գ. Ողորմած որ կը ձեռնարկէ բերդաքաղաքին մէջ պալատին շինութեան:

961 Անին կը դառնայ Հայաստանի թագաւորութեան նոր մայրաքաղաքը:

964-ին Աշոտ Գ. կը սկսի Անիի միջնաբերդին պարիսպները կառուցանելու: Տասը տարի ետք ետ կը մղուի Յովհաննէս Զմշկիկ կայսրին յարձակումը Անիի վրայ: 977 – 989 տեւած Սմբատ Բ. Բագրատունիի իշխանութեան շրջանին կը ձեռնարկուի Անիի հիւսիսակողմի «Սմբատի պարիսպ»ը կոչուած պարիսպին շինութեան: 986 – 989 կաթողիկոսութիւնը Անի կը փոխադրուի: 989 – 1020 Գագիկ Ա. Բագրատունիի շրջանն է որուն ընթացքին կ'աւարտի Անիի Մայր տաճարին շինութիւնը (1001): 1019-ին կաթողիկոս կ'ընտրուի Պետրոս Գետադարձ:

1022-ին Վասպուրական Բիւզանդիոնի կը կցուի. 1045-ին նոյն ճակատագիրը կ'ունենայ Անին: 1047-ին սելճուքեան առաջին թափանցումները կ'ըլլան Հայաստանէն ներս: 1064-ին անոնք կը ներխուժեն Հայաստան եւ Անին կը գրաւուի Ալփ Արսլանի բանակէն: 1071-ին Մանազկերտի ճակատամարտով Բիւզանդացիները նոյն բանակէն կը պարտուին: Յաջորդ տարի Սելճուքները Անին կը ծախեն քիւրտ Շէտտատիներու պերդաստանին:

1185-ին Սարգիս Զաքարեան Վրաստանի զօրավար կը դառնայ, 1192-ին անդրանիկ որդին Զաքարէ կը յաջորդէ իրեն: 1196-ին հայեւվրացական ուժերը պարտութեան կը մատնեն Գանձակի ու Ատրպէյճանի էմիրներուն զօրքերը: 1199-ին Անին ամբողջապէս կ'ազատագրուի Զաքարեան եղբայրներուն կողմէ. Վրաստանի Թամար թագուհին քաղաքը կը յանձնէ անոնց: 1205-ին կը գումարուի Անիի տիեզերական ժողովը. տարի մը ետք Զաքարեանները կը վերագրաւեն Կարսը: 1212-ին Զաքարէն կը վախճանի, եղբայրը Իվանէ անոր կը յաջորդէ:

1221-ին մոնղոլական զօրքը կ'արշաւէ Ատրպէյճան: 1227-ին Իվանէի մահով անոր տեղը որդին կ'անցնի: 1231 – 1232 Գանձակը մոնղոլական յառաջապահ զօրաբաժիններուն աւերումին կ'ենթարկուի:

1257 – 1258 Պարսկաստանի մէջ Հուլակու խան կը հիմնէ մոնղոլական խանութիւնը որ իր մէջ կ'առնէ Հայաստանը: 1300 թուականին Անին կորսնցուցած է առեւտրական կեդրոնի իր կարեւորութիւնը: Կը սկսի արտագաղթը: 1330-ին արտագաղթողներու զանգուածային խումբեր Անիէն կը հասնին Սեւ ծովու եւ Ղրիմի ափերը: 1400 – 1403 տարիներուն Հայաստան կ'արշաւէ Թիմուրլէնկ: 1500 Անիի մէջ շատ փոքր թիւով բնակիչներ մնացած են:

ԺԷ. – ԺԹ. դարերուն ճանապարհորդներ եւ եւրոպացի միսիոնարներ այցի կ'երթան Անիի տպաւորիչ աւերակներուն: 1892-ին Ս. Պետերբուրգի Գիտութեան ակադեմիան կը կազմակերպէ Անիի առաջին պեղումները:

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՆՇԱՆ»

ԳՐԻԳՈՐ ՊԼՏԵԱՆ

Ապրիլ հրատարակչութիւն (ԱՄՆ), 2000

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԶՐՈՅՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԻ ՎԱՒԵՐԱՑՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Յունուար 28-ին, տեղի ունեցած է հրապարակային զրոյց մը, հայկական ցեղասպանութեան բանաձեւի վաւերացման առիթով, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. «Ահարոնեան» Կոմիտէի յարաբերական յանձնախումբին: Զրոյցը վարած է Արմէն Տօնոյեան: Զեկուցաբերները եղած են պատմաբան փրոֆ. Սիմոն Փայասլեան եւ Սեւօ Պօյաճեան: Զեկուցաբերներու նիւթը եղած է ամերիկեան արտաքին քաղաքականութիւնը եւ հայ ժողովուրդը, ամերիկեան քաղաքականութիւնը եւ Հայաստանը եւ ընդհանրապէս Ամերիկայի հայութիւնը: Զեկուցումներէն ետք խօսք առած են ներկաներ եւ փափաք յայտնած՝ որ «նման վերլուծումներ փոխանցուին հայրենի ղեկավարութեան եւ ժողովուրդին, որպէսզի անոնք եւս միջազգային քաղաքականութեան խրատեկ ըլլալով վարեն մեր երկրի արտաքին յարաբերութիւնները»:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈԹՈՂՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կլէնտէյլի Իրանահայ Միութեան սրահին մէջ, Յունուար 31-ին, տեղի ունեցած է հայկական ճարտարապետական կոթողներու մասին հրատարակուած երկու գիրքերու ներկայացումը: «Հայ մշակոյթի յուշարձանները Ադրբեջանին բռնակցուած շրջաններում» (հեղինակ՝ Սամուէլ Կարապետեան) եւ «Արցախի եւ Սիւնիքի Մելիքական ապարանքները» (հեղինակ՝ Արտակ Ղուլեան) հատորներու հրատարակութիւնը իրագործած են հայկական ճարտարապետութեան ուսումնասիրութեան կազմակերպութիւնը եւ անոր հիմնադիր – ղեկավարը՝ Արմէն Հախնազարեան: Երեկոյթի բացումը կատարած է Նորա Մանուշարեան: Գիրքերու ներկայացումը կատարած է Սեպուհ Յովհաննիսեան: Խօսք առնելով Արմէն Հախնազարեան անդրադարձած է իր հիմնած կազմակերպութեան գործունէութեան, նշելով որ ցայսօր միայն Վրաստանի տարածքին կազմակերպութեան անդամները յայտնաբերած, ուսումնասիրած եւ գրանցած են 682 հայկական եկեղեցիներ, որոնք կործանման դատապարտուած են: Հաւաքած են նաեւ 90 հազար վիմագիր արձանագրութիւններ:

ԼՐԱՏՈՒ

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

Ուրիշ ի՞նչ էր եւ միջավայր:

Օրմանեան կը տիրապետէր ամէն ճակատի վրայ: Պատարագ ամէն կիրակի թաղէ թաղ եւ փառաւոր սեղան՝ Թաղական Խորհուրդի ատենապետին կամ գանձապետին տունը, ուր կազմ ու պատրաստ կը սպասէին, ամէնէն առաջ թերթերու ազգային բաժնի լրաբերները, ներկաները համբելու եւ անոր համեմատ համեմելու համար պատարագին եւ ճաշին նկարագրութիւնը:

Ամէն պարագայի մէջ, եթէ ոչ երկու, գոնէ մէկ մէճիտը կ'ապահովէին, 50–100 թերթ ալ աւելի ծախել տալով լրագրապետին:

Այս արհեստը մասնագիտութեան վերածուած էր նշանտուքի, հարսնիքի եւ յուղարկաւորութեանց նկարագրութեան առթիւ, եւ, մինչեւ այսօր ալ կը շարունակուի յաւելեալ եւ ճոխացեալ ճարտարութեամբ մը վերածուելով Պոլսէն մինչեւ Ամերիկա...

Դեռ կային Պատրիարքին պաշտօնները, դպրոցէ դպրոց, — ամավերջի հանդէս կամ շաքարաբաշխութիւն:

Երուսաղէմը կ'եփէր իր վարդապետական ապականութիւններով եւ հաշուական թնճուկներով: Թերթերու ազգային բաժնի խմբագիրներէն ան որ հաշիւ կը պահանջէր, անտուկ մը Եափայի նարինջ կը ստանար բողոքող վարդապետներէն, հակառակորդն՝ ալ հաշուեխոյզներէն:

Եւ պայքարը կը սաստկանար ու կը ծաւալէր:

Օրմանեան կը շարունակէր հանրային կարծիքը օրօրել կիրակնօրեայ քարոզներով:

— Բանտարկելոց ազատութիւն, յետնեալ տրոց բաշխում, ճամբորդութեանց դիւրութիւն, շնորհիւ մեր Վեհափառ Կայսեր որոյ արեւշատութեան համար կամք եւ մնամք աղօթող...

Բիւզանդ ու Բիւզանդիոն: Մանզումէ: Սուրհանդակ:

— Արտաքին լուր, արտաքի՛ն: Այսօր ինչո՞ւ երեք սենակ է մերինը: Տէ՛ս միւսը հինգ սենակ է լեցուցեր: Թայմզ, Տէյլի Թէլէկրաֆ, Նոյէ Ֆրայէ Փրեսէ: Ստացուած տպագրութիւն, իրիկուան տպագրութիւն: Ի՞նչպէս փախցուցեր էք Թանի խմբագրականը Չինաստանի մասին: Քաղաքական լուր, քաղաքակա՛ն: Վազ անցէք սա զէվզէկ բաներէն (գրական փորձեր):

Հայ այցելունե՞րը, — էֆէնտիներ եւ պէյեր: Վարժապետ, վարդապետ կամ տէրտէր:

«Ծանուցում դէմքեր»ը բաժնուած էին թերթերուն միջեւ:

Կային անհատներ որ ամէն տեղ կը մտնէին կ'ելլէին: Ուրիշներ կապուած էին միայն այս կամ այն թերթին հետ: Տարբեր թերթերու խմբագիրներն ու աշխատակիցները քիչ անգամ փոխադարձաբար կ'այցելէին, վախնալով որ հակառակորդը լուր մը, գաղտնիք մը կը փախցնէ: Չէ՞ որ ամէն բան փռուած կ'ըլլար գրասեղանին վրայ, — թերթ, ձեռագիր, փորձ: Անշուշտ իրար կը տեսնէին դուրսը, ճաշի, դադարի ժամանակ, ինչպէս գրաշարները: Բայց իրարմէ կը զգուշանային, որքան ալ բարեկամ ըլլային: Թերթերու տնօրէնները իսկական «չորպաճի»ներ էին, որոնք նախանձախնդրութեամբ կը հսկէին իրենց «ապրանք»ին վրայ:

Կանոնաւոր այցելուներէն մէկն էր գլխաւոր Եղիան, Տէմիրճիպաշեանը: Անհաւասարակշռութիւնը չէջտուած, նայւածքը պղտոր, միշտ միջադէպ մը կը յարուցանէր ո՛ւր որ հանդիպէր: Օր մը ներս մտաւ փրփրած.

— Երէկ նորէն թոյն խառներ էիք սուրճիս, հա՞, Տիգրան էֆէնտի ... Կ'ուզէք մեռցնել զիս, անզգամ ոճրագործնե՛ր, սրիկաներ...

Կատարեալ դիւահարի մը կը նմանէր, այդ պահուն: Հազիւ յաջողեցան համոզել, հանդարտեցնել, եւ նոր սուրճ մը ապսպրել, միասին խմելով: Յետոյ պատմեցին որ մինչեւ Կամուրջ ընկերանամ: Կը յիշեմ որ խելքը գլուխն էր: Կանոնաւոր կը խօսէր, թէեւ ջղագրգռութիւնը դեռ չէր փարատած:

Երբ Ենի Ճամի հասանք, կեցաւ պատի ժամացոյցին առջեւ, ամուր մը բռնեց թեւէս եւ յորդորեց, պաղատագին.

— Շատ մի՛ կարդար, տղաս, կ'իմանա՞ս, շատ գիրք մի՛ կարդար, վերջը ինծի պէս կ'ըլլաս, մեղք ես...

Հազիւ բաժնուած, կը կրկնէր.

— Շատ մի՛ կարդար...

Առաջին եւ վերջին խօսակցութիւնս էր:

Ուրիշ յաճախադէպ այցելու մըն էր Մարկոս Աղաբէկեան, մանկավարժ եւ նախկին խմբագիր: Հին դպրոցի մարդ եւ յամառ, անվերջ դիտողութիւններ կ'ընէր լեզուի եւ շարադրութեան, մանաւանդ նորաբանութեանց մասին:

Բա՛ն չեմ յիշեր իր դասերէն, որոնք ինծի ուղղուած չէին անշուշտ: Բայց մինչեւ հիմա միտքս մնացած է իր սաստը «հոգեբանութիւն» բառի մասին:

— Սխա՛լ է, «պսիխոլոժիա»ն հոգեբանութիւն չէ, կ'ըսէր ու կ'երթար: Եւ կը զարմանար որ տակաւին կը յամառինք նոյնութեամբ գործածել:

Այլապէս շահեկան տիպար մըն էր Աբրահամ Այվազեան, — լայնշի մարմին մը ձեւէ ելած, փոքր ուռուցիկ, աչքերը թափած: Հին վերարկու մը կռնակը, գրպանները լեցուն թուղթ, նամակ եւ ձեռագիր:

(Շար. 15)

Տիկին Սարգիս Մկրտիչեան,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Օնոսեան,
Տէր եւ Տիկին Արթին Մկրտիչեան,
Տէր եւ Տիկին Կարպիս Մկրտիչեան,

Տէր եւ Տիկին Փաւքալ Մկրտիչեան,
Սթեֆան, Սանտրին, Սեւան,
Տէր եւ Տիկին Ժան – Փիէր Մկրտիչեան

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, պապին, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՍԱՐԳԻՍ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 13-ին, 98 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Փետրուար 16, ժամը 15-ին Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին
6, rue du Père Komitas
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Շավիլի գերեզմանատունը։

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։ Փոխան ծաղիկի նուէրներ Կապոյտ Խաչին կամ Շէն կազմակերպութեան։

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

22, Boulevard de la Page,
78410 AUBERGENVILLE

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Մկրտիչեան եւ Օնոսեան ընտանիքներուն։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

75-ԱՄԵԱԿ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ

Պաշտօնական հանդիսութիւնները տեղի կ'ունենան 2001, Ապրիլ 5 – 8։

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային։

ՄԱՅԻՍ 20
Միջմարզարանային
Արտասանութեան Մրցում
Պ.Հ.Մ.Մ. – Մարսէյլ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՆԵԽՕ.– Ռոպէր Յովհաննէսեան 1000 Փրանք։

ԱՄՆ.– Օնիկ Պէզիրճեան 400 Ֆր.։

UGAB—PARIS

CONFERENCE

le Vendredi 2 mars à 20 heures 30

Garbis APRIKIAN
Auteur · Compositeur
Directeur artistique
de la Chorale SIPAN-KOMITAS

présente

SIX CHANTS
ARMENIENS
Transcrits pour piano
Fascicule 1

Présentation et explications
par l'auteur

Introduction
par ARA KRIKORIAN, l'éditeur

Illustration musicale
par MARIJA AUPY MARKIC
du Conservatoire Franz Liszt
de Budapest

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Métro : Courcelles

Tél. : 01. 45. 20. 03. 18

www.aravot.am

Համացանցի այս հասցէով կարելի է բանալ «Առաւօտ» օրաթերթին կայքէջը։ Հայաստանեան տեղեկատուութիւնը կը կատարուի հայերէն եւ ռուսերէն տարբերակներով։

ԳԵՐԵԶՄԱՆՕՐՀՆԷՔ

Փէր Լաշէզի, Փանթէնի, Շավիլի, Իսի – լէ – Մուլինոյի, Նէօյիի, Ալֆորվիլի, Անիէռի, Առնուվիլ – լէ – Կոնէսի, Սեւրանի եւ Պանեէօյի գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող Փարիզեանի Շրջանին մէջ ծառայած հանգուցեալ հոգեւորականներուն։

Ներկայիս կը յայտնենք մեր ժողովուրդին, թէ Շաբաթ օր, Փետրուար 17-ին, Փարիզեան Շրջանի տարբեր քաղաքներուն մէջ հանգչող հանգուցեալ հոգեւորականներուն դամբանները պիտի օրհնուին ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին՝

ՓԷՐ ԼԱՇԷԶ՝ ժամը 12-ին

Վոամշապուհ Արք. Քիպարեան ի Տանէ Արճուկենց, Արտաւազդ Արք. Սիւրմէ-եան, Սերովբէ Արք. Մանուկեան։

ՓԱՆԹԷՆ ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 15-ին,

Բաոնարթա Քհնյ. Խնտամեան, Գրիգոր Քհնյ. Ճէպէճեան, Ներսէս Քհնյ. Գանճեան, Արիստոմ Քհնյ. Թորոսեան, Մըկըրտիչ Քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Յարութիւն Քհնյ. Ճորթու-եան։

ՇԱՒԻԼ՝ ժամը 11-ին,

Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան, Բարթող Քհնյ. Թագըրմճեան։

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՕ՝ ժամը 14-ին,

Նոայի Քհնյ. Այթունեան։

ՆԷՕՅԻ՝ ժամը 15·30-ին,

Մեսրոպ Քհնյ. Մեսրոպեան։

ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ ժամը 10·30-ին,

Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Պարգեւ Քհնյ. Մէրճանեան։

ԱՆԻԷՌ՝ ժամը 11-ին,

Թովմաս Քհնյ. Մինասեան։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍ՝ ժամը 10·30-ին,

Յուսիկ Քհնյ. Ադամեան։

ՍԵՒՐԱՆ՝ ժամը 11·30-ին,

Վահան Քհնյ. Խոյեան։

ՊԱՆԵԷՕ ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 14-ին,

Ադդէ Քհնյ. Փայլակեան։

Կը հրաւիրուին հանգուցեալ Հոգեւորականներու ընտանեկան հարազատներն ու մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալ գերեզմաններու այս օրհնութեան։

ԴԻՒԱՆ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

2001, Հինգշաբթի, Մարտ 22-ին, Փարիզի Թրինիթէ Եկեղեցւոյ մէջ, Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը, նուագախումբի ընկերակցութեամբ՝
ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ պիտի տայ, ուր առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ, պիտի մեկնաբանուին ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԵՕԹԸ ՆՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

–ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ–

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
1550-ԱՄԵԱԿ
ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻՆ

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին) «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»։

– Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
Ծայրագոյն Պատրիարքին և Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։ Ի ժամու պատարագին, աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Վեհափառ Հայրապետի արեւշատութեան համար։

ԾԱՆՕԹ. –

Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ), այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս. ԹԱԴԷՈՍ-ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ ՄԱՐՍԷՅԼ

(Ս. Անթուան)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22

Տօն Ղեւոնդեանց Քահանայից եւ Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց։
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	800	(956,80)
Հոգեհանգիստ	700	(837,20)
Շնորհակալիք	700	(837,20)
Հարսնիք-Նշանտուք	700	(837,20)
Ծնունդ	700	(837,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան։

LE COMBAT COURAGEUX DE TOUT UN PEUPLE POUR PRESERVER
SON IDENTITE NATIONALE ET SA LIBERTE DE CONSCIENCE

VARTANANTZ

PIECE EN 2 ACTES EN ARMENIEN
(Traduction en français à Issy-les-Moulineaux)

Auteur : Pasteur MARGOSS VEKILIAN
Adaptation et mise en scène : SARKIS KEUSHKERIAN

VENDREDI 23 FEVRIER à 20 heures 30
SALLE VOLTAIRE — ALFORTVILLE

JEUDI 8 MARS à 20 heures 30
AUDITORIUM — ISSY-LES-MOULINEAUX

P.A.F. 50 F

Renseignements & réservations :
— ALFORTVILLE : 01. 48. 93. 99. 88
— ISSY-LES-MOULINEAUX : 01. 47. 36. 02. 50

ՄԿՆԻԿ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՊԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Մանուկնե՛ր, տարեցնե՛ր, վա՛րժ պարողներ, պարզ պարողնե՛ր,

ԵԿԷ՛Ք, ՊԱՐ ԲՌՆԵՑԷ՛Ք

Պարուսոյց՝ ՌՈՒԴԻԿ ՀԱՐՈՅԵԱՆ

Նուագածուներ՝ Փաթրիք Քուսինեան (դուդուկ)
Ազատ Գումրեան (դհոլ)
Արա Սերովբեան (դուդուկ)

Ուրբաթ, Փետրուար 16, ժամը 20-էն 22
Հայ Ուսանողական Ոստան
57, boulevard Jourdan — 75014 PARIS
Մասնակցութեան սակն է 30 Ֆր.

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 16
VENDREDI
16 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 20.104 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.104

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԸ ՖՐԱՆՍԱ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 15-ԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԼԻՈՆ ՄԵԿՆԵՑԱՒ, ՈՒՐԿԷ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՐ ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՃԱՇԸ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 14-ի երեկոյեան տեղի կ'ունենար ճաշ մը, զոր Հայաստանի դեսպանը՝ Պր. Է. Նալպանտեան կուտար Փարիզի Էնթէրքոնթինանթալ պանդոկի Օփերա սրահին մէջ եւ որուն տրուած էր «Հանդիպում հայ գաղութի ներկայացուցիչներուն հետ» խորագիրը:

Մեզի համար այնքան ալ հաճելի չէ սակայն քննադատութիւններ ընել, բայց, դժբախտաբար կարելի չէ (եւ ոչ ալ պէտք է) միշտ լուռ անցնիլ, երբ տեսականօրէն ծուռ բաներ կան, որոնք չեն սրբագրուիր: Այսպէս եղաւ նաեւ Չորեքշաբթի իրիկուն: Գաղութի «ներկայացուցիչներ»ը որոնք ի դէպ, հազիւ 5%-ը կը կազմէին 400 մասնակցողներուն, հրաւիրուած էին տեղւոյն վրայ գտնուելու ժամը 20.15-էն առաջ, ինչ որ ըրած էին ոմանք: Բայց, այդ ժամէն առաջ իսկ, ականատես եղանք սոսկալի խուճապի մը: Կազմակերպիչները կը վազէին աջ ու ձախ, շուարած, շփոթած: Ի՞նչ էր պատահած. համակարգիչը խանգարուած էր եւ այլեւս կարելի չէր գիտնալ թէ ո՞ր սեղանը որո՞ւ կամ որոնց տրամադրուած էր եւ երբ պահ մըն ալ, յուսահատ, կազմակերպիչ մը ըսաւ՝ ո՛ւր որ կ'ուզէք հոն նստեցէք, աննկարագրելի անկարգութիւն մը ծայր տուաւ, նաեւ դժգոհութիւն: Աւելի չծանրանանք այս անհամ կացութեան վրայ, աւելին՝ աւելի պիտի ըլլար, բայց, այդքան ալ բարդութիւններ պէտք չէ ծագէին խանգարուած համակարգիչի պատճառով:

Ժամը 21.15-ի շուրջ ժամանեցին նախագահ Ռ. Քոչարեան եւ իր պատուիրակութիւնը: Ճաշի աւարտին, խօսք առաւ դեսպան Է. Նալպանտեան, որ իր ուրախութիւնը յայտնեց 3 օրերէ ի վեր Հայաստանի նախագահին չնորհուած պատիւներուն համար, որոնք, ըսաւ, քաղաքական մեծ իմաստ ունին: Ռ. Քոչարեան 3 հանդիպում ունեցած էր նախագահ Ժ. Շիրաքի հետ, ապա նաեւ Ժոսփէնի, Ծերակոյտի նախագահ Ք. Փոնսըլէի, Ազգ. Ժողովի նախագահ Ռ. Ֆորնիի: Յիշեց Քաղաքապետարանի ընդունելութիւնը, նախորդ գիշերուան Նոթր – Տամի համերգը: Փայլուն յաջողութիւն ըսակեց Հայաստանի համար ձեռք ձգուած արդիւնքները ու բաժակը բարձրացուց Տէր եւ Տիկին Ռ. Քոչարեանի կենացը:

Նախագահ Քոչարեան ըսելէ ետք թէ «ինծի համար մեծ հաճոյք է այս երեկոն անցընել ձեզ հետ» գովքը հիւսեց Ֆրանսահայ գաղութին, զոր նկատեց ամէնէն հզօր եւ կազմակերպուած համայնքներէն մէկը, որ քաղաքական եւ մշակութական ուժ կը ներկայացնէ: Գնահատեց այն երեւոյթը որ գաղութը պահած է իր հայութիւնը: Շնորհակալութիւն յայտնեց որ ան կապուած կը մնայ Հայաստանի եւ ցաւ կը զգայ անոր տարբեր փորձիշններու առթիւ: Յաջողութիւն մաղթեց գաղութին գործերուն, ըսաւ. «Դուք հարուստ եղէք, դա նշանակում է Հայաստանի հարստութիւն: Ամէն ինչ պէտք է անենք որ հպարտ լինէք Հայաստանով, ան պիտի լինի մի երկիր ոչ պակաս քան Ֆրանսիան»: Յիշեց այցելութիւնները, հանդիպումները եւ շնորհակալութիւն յայտնեց:

Ելոյթի աւարտէն քանի մը վայրկեան յետոյ Ռ. Քոչարեան եւ իր պատուիրակութիւնը մեկնեցան, մինչ որքան գիտենք հարց – պատասխանի (գոնէ 4) բաժին մը նախատեսուած էր գաղութի ներկայացուցիչներուն հետ այս հանդիպումին, որ տեղի չունեցաւ առանց բացատրութեան:

Ա. Մ.

Նոյն օրը, նախագահ Քոչարեան ընդունուած էր Ծերակոյտ, տեսնուած Ժան – Փոլ Պրէթի եւ ծերակուտական Ժագ Ուալէնի հետ, զորս պատուած էր Մխիթար Գոշի շքանշաններով: Տեսակցութիւններ ունեցած էր նաեւ գործարարներու շրջանակներուն հետ:

Հինգշաբթի, Փետրուար 15-ին, Ռ. Քոչարեան եւ իր պատուիրակութիւնը մեկնեցան Լիոն, ուր ժամը 11-ին ընդունեցան Սէն Թէկղիսէքրի օդակայանը հայ գաղութին 18 ներկայացուցիչներու կողմէ գլխաւորութեամբ Նորվան Եպիսկոպոսի: Ներկայ էին նաեւ Լիոնի, Տէսինի, Սէն – Մօրիս տը Պէնոյի քաղաքապետները:

Ժամը 12.30-էն 14.30 Ռ. Քոչարեան կ'ընդունուէր եւ ճաշի հիւրը կ'ըլլար քաղաքապետ Ռէմոն Պառի: Կէսօրէ յետոյ զանազան հանդիպումներ կ'ունենար գործարարներու հետ, նաեւ Լիոնի առեւտուրի եւ ճարտարարուեստի Սենեակի նախագահին:

Ժամը 18.30-ին ընդունելութիւն մը տեղի կ'ունենար Հիլթըն պանդոկը, կազմակերպուած Ռոն – Ալփի հայկական կազմակերպութեանց համաքականին կողմէ: Ժամը 21.30-էն 23.30 ճաշ մը տեղի կ'ունենար Պոքիւզ ճաշարանը:

Նախագահը, Փետրուար 16-ին Լիոնէն կը վերադառնար Երեւան եւ Փարիզի ու Լիոնի պետական չէնքերու հայկական եռագոյնները կը վերնային:

ՄԱՄՈՒԼ

«L'EXPRESS» (15 février)

«L'Arménie doit d'abord faire la paix»

SELON L'ANCIEN PRESIDENT
LEVON TER-PETROSSIAN,
SON PAYS NE POURRA SE REDRESSER
QUE LORSQU'AURA CESSE
LE CONFLIT AU NAGORNY-KARABAGH

Նոր լոյս տեսաւ այն հարցազրոյցը, զոր նախկին նախագահ Լեւոն Տէր–Պետրոսեան տուած էր Էքսփրէս շաբաթաթերթին, երբ Փարիզ էր, այսինքն շուրջ երկու ամիս առաջ: Հարցազրոյցի պարագային մանուանդ, հրապարակութեան նման յապաղումներ բաւական անպատեհ են, երբ շօշափուած հարցերն ալ քաղաքական բնոյթ ունին:

Սփիւռքին Փասքիէ նախ հարց կու տայ երկրին կայունութեան մասին Խորհրդարանի հրացանաձգութենէն ետք: Ու Լ. Տէր–Պետրոսեան կը բացատրէ. – «Քաղաքական իրավիճակը շատ փտանգաւոր է: Միշտ փոփոխութիւններ կան որոնք կը պատասխանեն ոչ թէ առարկայական այլ ենթակայական տուեալներու: Կարելի է չորս կամ նոյնիսկ տասն անգամ վարչապետ փոխել, ատիկա Հայաստանը պիտի չփրկէ իր ապրած տագնապէն: Անշուշտ, հասարակաց դժուարութիւններ կան նախկին Խորհ. Միութեան բոլոր Պետութեանց, բացի Պալթեան երկիրներէն, ոչ մէկ կրցաւ իր իսկ զարգացումը ապահովել: Բայց, հարաւային Կովկասը, նաեւ իւրայատուկ հարցեր ունի, զորս կարելի է բացատրել Պալքաններու հարցերուն հետ, որոնք պայթեցան, նման Լ. Ղարաբաղի: Մեռեալներէն եւ գաղթականներու զանգուածային գաղթէն անդին, կենսական վնասներ հասցուցին տնտեսութիւններուն: Այս կղզիին մէջ, որ է Անդրկովկասը, կ'ըսէ նախկին նախագահը, ի տարբերութիւն Վրաստանի եւ Ադրբեջանի, Հայաստան ծովային ոչ մէկ ելք ունի, քարիւղային հարստութիւն չունի, Թուրքիոյ պարտադրած շրջափակումն ալ կը ծանրացնէ կացութիւնը: Որպէսզի երկիրը ոտքի ելլէ, պէտք է դուրս գայ կղզիացումէն»: Ինչ կը վերաբերի զինուորականներու դերին քաղաքական կեանքին մէջ, Լ. Տէր–Պետրոսեան մտահոգիչ չի գտներ: Ծանօթ է բանակին եւ իր հրամանատարներուն, որոնք յաճախ աւելի խաղաղասէր են քան իշխանութիւնը: Բուն վտանգը, ըստ իրեն, կու գայ ներկայ ղեկավարներէն եւ անոնց քաղաքական չափազանցապաշտութենէն: Օր մը, կը սորվին գործնականութեան առաւելութիւնները, բայց, մինչ այդ երկիրը կը կորսնցնէ իր մարդուժը: Որքան ուշանայ համաձայնութիւնը, այնքան աւելի աննպաստ կ'ըլլայ: 1998-ին, Հայաստան կրնար աւելի լաւ պայմաններ ձեռք ձգել քան այսօր, տարի մը յետոյ աւելի դէշ կ'ըլլան: Իրատեսութեան գետնի վրայ, ոչ մէկ յեղաշրջում կը տեսնէ Ռ. Քոչարեանի մօտ ու կ'ըսէ.– «Նախապէս, յաջողած էինք ընկերութիւնը համոզել որ մեր նպատակն էր "բնական" երկիր մը կառուցանել խուսափելով անցեալի ընտրանքները վերածելէ ժամանակակից քաղաքականութեան գործիքներու: Թերեւս կանխահաս էր: Ազգերը պէտք է իրենց միջոցներով սորվին: Կը պատահի որ իրենց իսկ պատմութիւնը մոռնան ու կրկին իյնան հին սխալներու մէջ: Այժմ, քաղաքական կուսակցութիւնները վարկաբեկուած են: Ի զուր կարելի է փնտռել անձնաւորութիւններ, ծանօթ՝ իրենց բարոյական առաքինութիւններուն համար, որոնք կարենան պատգամը փոխանցել: Աւելի տրամաբանող քան զիրենք ղեկավարները, Հայերը կը տրւայտին առօրեայ շատ մը հոգերու մէջ, կարենալ իսկական հանրային կարծիք մը ստեղծելու համար: Մեծամիւնները կրնային օժանդակել, բայց անկախներ չկան»:

Լրագրողը կ'անդրադառնայ Քոչարեան-Ալիեւ հանդիպումներուն եւ հարց կու տայ թէ ի՞նչ յոյս կարելի է ակնկալել անոնցմէ: Լ. Տէր–Պետրոսեան կ'ըսէ թէ կողմնակից է այդ հանդիպումներուն, բայց, արդէն 10-է աւելի անգամ տեսնըւած են առանց արդիւնքի ու չի հասկնար թէ ինչո՞ւ պէտք է գոհանալ գլուխ գլխի այդ տեսակցութիւններով ու կ'ոգեկոչէ պատմութիւնը.– «12-րդ դարու վերջաւորութեան, Առիւծասիրտ Ռիչար Աֆֆօ (Աֆր) պատերազմի մէջ էր Սալահէտտինի դէմ: Առաջարկեց հանդիպում մը խաղաղութիւն հաստատելու համար՝ "Արքայ եմ, արքայ ես, պատասխանեց ի մէջ այլոց իր հակառակորդը: Արքաները պէտք է զիրար գտնեն երդուեալ խաղաղութենէ մը ետք: Այլապէս, օգնականներդ ղրկէ": Կենսականը այսօր, կ'աւելցնէ Լ. Տէր–Պետրոսեան, շուտ յանգիլն է: Անձերը չեն կարեւորը, միայն խաղաղութիւնը եւ շրջափակման վերացումը կրնան թոյլ տալ Հայաստանի որ վերականգնի եւ ներմուծուի շրջանային համագործակցութեան՝ իր դրացիներուն հետ, որոնց կարգին Թուրքիան: Առանձին-առանձին, հարաւային Կովկասի երեք երկիրները չեն հետաքրքրեր ներդրում ընողները: Միասնաբար, Հայաստան, Վրաստան եւ Ադրբեջան 15 միլիոն բնակիչ կը ներկայացնեն: Համոզուած եմ, այն ատեն դրամագլուխները կը վխտան»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 14 / 15)

ԼՂՀ
ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԴԷՄ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ՎՃԻՌԸ 10 ՕՐԷՆ

Մարտ 22-ին նախագահ Ա. Ղուկասեանի դէմ գործուած մահափորձին դատը շարունակուած է Փետր. 14-ին. գլխաւոր ամբաստանեալ Ս. Բաբայեանի փաստաբանը Ժ. Շաքարեան իր պաշտպանողականով պահանջած է չեղեալ նկատել ահաբեկչութեան դատը եւ անպարտ արձակել Ս. Բաբայեանը: Ինչ կը վերաբերի զէնք պահելու ամբաստանութեան, Ժ. Շաքարեան պահանջած է լրացուցիչ նախաքննութիւն կատարել: Ան յայտարարած է որ իր պաշտպանեալին խոստովանութիւնները առնուած են բռնութեամբ, ծեծով, դեղերու միջոցով:

Վերջին խօսք արտասանած են ամբաստանեալները. անոնցմէ Դ. Ղուլեան խնդրած է որ մեղմ պատիժ մը տրուի իրեն, Ս. Աղաջանեան կրկնած է որ ոչ մէկէն, ինչպէս Ս. Բաբայեանէն մահափորձ կատարելու յանձնարարութիւն չէ ստացած եւ կը զղջայ ըրածին: Ս. Բաբայեան նշած է որ կապ չէ ունեցած կատարուածին հետ, ինք մասնակից է ԼՂՀ-ի կայացման եւ չէր կրնար այնպիսի քայլ մը առնել որ ջնջէր տասը տարուան իր գործունէութիւնը:

Դատին վճիռը կ'արձակուի 10 օրէն:

ԱՐԿԱԴԻ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ԲՈՂՈՔԸ ՄԵՐԺՈՒԱԾ

Քրէական եւ զինուորական գործերու վերաքննիչ ատեանը Փետր. 14-ին մերժած է «21-րդ Դար» ընկերակցութեան նախագահ Արկադի Վարդանեանի պաշտ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԴՈՒՄԱՆ ՄԵՐԺԱԾ Է ՔՆՆԱՐԿԵԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒ ՄԸ

Ռուսաստանի Դուման Փետրուար 14-ին մերժած է քննարկումի նիւթ ընել Վլադիմիր Ժիրինովսկիի գլխաւորած Ազատական – Ժողովրդավար կուսակցութեան կողմէ առաջարկուած բանաձեւ մը որով խորհ. կը դատապարտուէր 1915-ի Հայերու ցեղասպանութիւնը: Արտաքին գործերու յանձնախումբին նախագահը «դիւրութիւն» ըրած է նոյն առաջարկը, աւելցնելով որ նման բնոյթի մը Դումային կողմէ քննարկումը վերջին ծայր կը վնասէ ռուսեւթուրք յարաբերութիւններուն: Բաւական անհասկնալի է ուստ «Ազատական – Ժողովրդավարներուն առաջարկը երբ նոյն Ժողովը 1995-ին ճանչցած է ցեղասպանութիւնը:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔԻ ՀՐԱՒԷՐԸ Հ. ԱԼԻԵՒԻՆ

Ադրբեջանի նախագահի մամուլի դիւանատնէն հաղորդուած է որ Փետրուար 13-ին Ֆրանսայի նախագահը հեռաձայնած է Ադրբեջանի իր պաշտօնակիցին, կարծիք փոխանակելու համար Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորման շուրջ: Նախագահ Շիրաք վստահութիւն տուած է որ իր երկիրը պատրաստակամ է ասկէ ետքն ալ ամէն ջանք գործադրելու որպէսզի հակամարտութեան արդարացի կարգաւորման մը յանգի: Շիրաք – Ալիեւ հեռաձայնի խօսակցութիւնը տեղի ունեցած է այն պահուն երբ Բաքուի մէջ ընդդիմադիր ուժերը շարժումի ձեռնարկած էին որպէս Մինսկի խումբի նախագահ Ֆրանսային անվստահութիւն յայտնելու համար:

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ ԶՐՈՅՑ ԱՊՐԻԼ 24-Ի ԿՈՄԻՏԷԷՆ ԺԻՐԱՅՐ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ցեղասպանութեան զոհերուն եւ Ֆրանսայի համար ինկած հայ մարտիկներու յիշատակը ոգեկոչող կոթող մը կանգնելու Փարիզի քաղաքապետարանին որոշումին տեղեկատուութեան («Յառաջ», Յունուար 31) հետ կարգ մը վերապահութիւններ արտայայտած էինք. առաջինը կը վերաբերէր «ընտրուած» գործին հեղինակ Դ. Երեւանցիի կազուած տխուր նախընթացի մը. նոյն քանդակագործին Լիլայի գերեզմանատան մէջ կանգնած 1915-ի յուշակոթողին վրայ զետեղուած հայերէն արձանագրութիւնները եղած էին ուղղագրական ու այլ սխալներով: Անիկա կարելի չէր անգիտութենէն անդին լրջութեան պակաս չնկատել, ինչ որ արդար մտահոգութիւն կը պատճառէր այսօր, երբ խնդրոյ առարկան ամբողջ ժողովուրդի մը պատմութեան ծանրագոյն կէտին ներկայացումն էր Փարիզի պէս մայրաքաղաքի մը մէջ: Երկրորդ վերապահութիւնը կ'ուղղուէր կոթողին նախագիծին «ընտրութեան». բաւին չակերտները կ'ուզեն ըսել թէ նման նախաձեռնութիւն հասկնալի չէ որ եղրակացութեան յանգի առանց ամէնէն արժանաւորին հասնելու բծախնդրութեան: Այլ խօսքով՝ ցեղասպանութեան խորհրդանիշ որոշելու գործը կարելի չէ միայն երեք տարբերակներէ մէկուն նախընտրութեամբ. կարելի լաւագոյնը ընտրելու համար անհրաժեշտ էր ընդհանուր մրցոյթ յայտարարել, մասնակցութեան հրաւիրելով հայ եւ ոչ հայ արուեստագէտներ: Ընդունելի ժխտելի մը կողմէ, ա՛յդ պարագաներու մէջ ընտրուածը միայն կրնար երաշխիքը տալ թէ ամէնէն արժանաւոր ներկայացումը ապահովուած է ժողովուրդի մը բնաջնջումն ու վերապրումը խորհրդանշելու համար:

Փարիզի ութերորդ թաղամասին Ալպէռ Ա.ի ծառուղիին մէջ զետեղուելիք յուշակոթողին այս ու յարակից այլ զարգացումներուն, յետագայ աշխատանքին մասին աւելի լայն անդրադարձի ու լուսաբանութեան նպատակով զրոյց մը ունեցանք Ապրիլ 24-ի Կոմիտէէն ճարտարապետ Ժիրայր Խաչիկեանի հետ: Ան մանրամասն ներկայացուց պաշտօնական արտօնութեան հանգրուանները, կառուցուելիք կոթողին նախագիծին անցած փուլերը, հարկաւոր պիւտճէն, նախատեսուած ժամանակը, եւ այլն: Կարդալէ ետք անոր բացատրութիւնները, ամէն մարդ կրնայ իր դատումը գոյացնել նիւթին մասին:

Հ. – Ինչպէ՞ս կը մեկնաբանէք Փարիզի մէջ հայկական յուշարձանի մը կանգնումին ծրագիրը որ իրագործումի ճամբուն վրայ ըլլալ կը թուի վերջապէս:

Պ. – Ամէն գաղութ միշտ ուզած է իր ներկայութենէն հետք մը ձգել. հետք մը որ խորհրդանշէ այդ ներկայութեան հետ, գաղութին անցեալը, ապրած տառապանքը, եւ այլն: Նոյնն էր Փարիզի հայութեան պարագան: Մեր մօտ տարածուն սովորութիւն էր նման նպատակով խաչքար մը կանգնել: Յուշարձանի գաղափարին սկզբնական շրջանին Փարիզի եկեղեցական միութեան ներկայացուցիչներն ալ նոյն ուղղութեամբ մտածեցին:

Հ. – Ծանօթ է որ նոր չէ այս գաղափարը եւ փափաքը. ի՞նչպէս կը բացատրուի շուրջ երկու տասնամեակի յապաղումը:

Պ. – Ինչ որ մեր հանդիպումներուն ընթացքին եզրակացուցինք, այն էր թէ Արտաքին նախարարութիւնը կողմնակից չէր յուշարձանի մը կանգնումին, նկատի առած, անշուշտ, Ֆրանսայի հետ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները:

Երբ Ապրիլ 24-ի Կոմիտէն կազմակերպուեցաւ, որպէս աշխատանքի մարզ, կար յուշարձանի ծրագիրն ալ: Հարցուցինք եկեղեցիի ներկայացուցիչներուն որոնք մեր Կոմիտէին մաս կը կազմէին, թէ ո՛ւր էր այդ թղթածրարը: Ըսին թէ չէ պահուած ան, բայց կայ քաղաքապետարանին հետ գումարուած ժողովներու, կատարուած թղթակցութեան թղթածրարը: Ջանոնք ունենալէ ետք մեր առաջին գործը եղաւ նոր թղթածրար մը պատրաստել որ լուրջի առնուէր պաշտօնական շրջանակներէ: Քաղաքապետարանի քաղաքաշինութեան բաժինէն առաջարկեցին Շան տը Մարսի վրայ Մարդկային իրաւունքներու յայտարարութեան յուշարձանին դիմացի վայրը: Խաչքարով նախագիծ մը պատրաստեցինք եւ դիմեցինք 7-րդ թաղամասի քաղաքապետին, բայց մեզի հասկցուցին թէ շրջանի բնակիչները արդէն կը բողոքէին գոյութիւն ունեցող յուշարձանին համար, ուստի անկարելի էր նորի մը արտօնութիւն յուսալ: Գտանք ներկայի տեղը որ նախորդին հանդիպակաց է: Լուսանկարներով դիմեցինք քաղաքապետարան, խնդրելով որ մեզի տրամադրուի. պատասխանեցին թէ թերեւս քան փոքրամասնութեան նման պահանջ ունի եւ դժուար է որ Հայերուն յատկացուի: Առաջարկուեցաւ Թրոքատէրոյի գերեզմանատան մէջ զետեղել մեր յուշարձանը, մերժեցինք: Առաջարկուեցաւ նաեւ 13-րդ թաղամասին մէջ վայր մը զոր նոյնպէս մերժեցինք, առարկելով որ Հայոց Եկեղեցիին շրջանին մէջ չէ, եւ այլն:

1998-ին երբ Երեւանի քաղաքապետ Ս. Աբրահամեան պիտի ընդունուէր Ժ. Թիպէրիէն, յուշարձանի օրինակի մը գծագրութիւններով թղթածրարը խնդրեցինք որ ներկայացնէ անոր: Փարիզի քաղաքապետին պատասխանը դրական էր: Անկէ ետք թղթածրարը վաւերացումին յղուեցաւ քաղաքապետարանի կարգ մը յանձնախումբերուն, ինչպէս պատմական յուշարձաններու, կանաչապատման, եւ այլն: Վերջաւորութեան «Bâtiments de Paris»էն լսուեցաւ որ նկատի առած շրջանին մէջ զետեղուած այլ յուշարձաններու բնոյթը, – Չըրչիլ, Տը Կոլ–, ծրագիրը կ'ընդունուէր եթէ հայկականն ալ անձի մը արձանը ըլլար: Այսպէս է որ կեդրոնացանք Կոմիտասի վրայ: Յետոյ քաղաքապետարանի ճարտարապետներուն հետ գացինք տեղւոյն վրայ. տեղեկագիրով մը ճշդուեցաւ տեղը, յուշարձանին բարձրութիւնը, մեծութիւնը, գործածուելիք նիւթը, եւ այլն: Այլեւս տեղի հարցը վերջնապէս լուծուած էր:

Հ – Ի՞նչպէս պատրաստուեցաւ յուշարձանին ներկայի տարբերակը:

Պ. – Կոմիտասի նկարներէն ամէնէն ծանօթը որ Խանջեանինն է, տխուր Կոմիտաս մըն է: Ուզեցինք որ այդպէս չըլլայ: Երեք քանդակագործի ըսինք որ քանի մը տարբերակ ներկայացնեն: Դ. Երեւանցիէն զատ միւսներն էին Արշաւիր Եղիազարեան եւ Յարութիւն Եկմալեան: Պէտք էր վեց ամիսէն ճարտարապետներուն տանիլ նախագիծը: Շատ ժամանակ չկար: Սկսան աշխատիլ, բերին լուծումներ. ամէն հանգրուանին գործակցեցանք:

Հ. – Աւելի լայն չափով մրցոյթ չյայտարարելուն պատճառը ժամանակի՞ հարցն էր:

Պ. – Պաշտօնական մարմինները կ'ուզէին որ ժամ առաջ ներկայացնենք:

Հ. – Դէմ կ'ըլլայի՞ն եթէ ըսէիք որ կրնաք տասը ամիսէն, կամ տարիէ մը միայն ներկայացնել:

Պ. – Ոչ, դէմ չէին ըլլար, բայց խորհեցանք որ այդ ձեւով առումը կրնար այս կամ այն տեղը հասնիլ եւ միջամտութիւններու դուռ բանալ: Իսկ այդ պարագային գործը պիտի չգիւրանար: Նոյն վերապահ ընթացքը ունեցանք արձանագրութեան (*) համար ալ. եթէ աղմուկ յարուցուէր այդ մասին, հարցը պիտի փոխանցուէր Արտաքին գործերու նախարարութեան:

Հ. – Կրնա՞նք վստահ ըլլալ որ որոշուած արձանագրութիւնը վաւերացուած ամբողջութեան մաս կազմելով, յառաջիկային փոփոխութեան պիտի չենթարկուի:

Պ. – Այսօրուան պայմաններով, մեր ներկայացուցած թղթածրարը ամբողջութեամբ ընդունուած, վաւերացուած է: Անոր մաս կը կազմէ արձանագրութիւնն ալ:

Հ. – Բացառուա՞ծ է որեւէ փոփոխութեան կարելիութիւն:

Պ. – Ինչպէս Փ. Տէվէճեան կ'ըսէր ցեղասպանութեան ճանաչումին առթիւ, այնքան ատեն որ օրէնքը հրապարակուած չէր Պաշտօնական թերթին մէջ, կարելի չէր ըսել որ ճանաչումը վերջնական բնոյթ առած էր: Նոյնն է այս պարագային: Նկատի առած այս կէտերը, պէտք է գործը առաջ տանէինք եւ Ժ. Թիպէրիի պաշտօնավարութեան շրջանին աւարտէն առաջ ձեռք ձգէինք Փարիզի Խորհուրդին վաւերացումը, ինչ որ եղաւ Յունուար 29-ին:

Հ. – Հիմա որ վաւերացումը կայ եւ սկսած կրնայ համարուիլ գործնական աշխատանքի փուլը, որքա՞ն ժամանակէն կը նախատեսուի աւարտին հասցնել:

Պ. – Ներկայացուած մանրակերտէն մինչեւ արձանին իսկական մեծութիւնը, 4 մեթր, քանի մը փուլով պէտք է հասնիլ: Նախ պէտք է կաւով, գաճով ձուլել զանազան չափերով, նախ մէկ, յետոյ երկու մեթր մեծութեամբ, ամէն անգամուն հարկաւոր հպումները ընելով. ատկէ ետք միայն կարելի կ'ըլլայ վերջնական ձուլումին ձեռնարկել: Նախատեսուած ծաւալի նման գործի մը համար երկու տարի պէտք է նկատի ունենալ:

Հ – Ի՞նչ պիտի ըլլայ գործին պիւտճէն:

Պ. – Արձանը պիտի արժէ մօտ 700 հազար ֆրանք. պատուանդանը որուն վրայ պիտի զետեղուի ան, շուրջ 150 հազար, իսկ հիմերը՝ 50 հազար: Ամէնը կը ներկայացնէ 900 հազար ֆրանքի չափ պիւտճէ մը: Քաղաքապետարանը տրամադիր է հիմերու եւ պատուանդանի բաժինը ինք ստանձնելու. մնացեալը, ըսինք որ գաղութին անունով պիտի ըլլայ:

Արարողագրին մէջ նշուած է որ յուշարձանին կառուցումին համար գաղութը, կամ անոր անունով Ապրիլ 24-ի Կոմիտէն նամակով մը որպէս maître d'œuvre յանձնառութիւն կը ստանձնեն: Յետոյ յուշարձանը կը պատկանի Փարիզ քաղաքին:

Հ. – Վերյիշելով նոյն քանդակագործին Լիլայի գերեզմանատան մէջ կանգնած կոթողին տխուր նախընթացը, կ'ուզէի որ ապահովութիւն տայիք թէ նման բան չի կրկնուիր այս մէկուն պարագային:

Պ. – Դաւիթ Երեւանցին քանդակին հեղինակն եւ պատասխանատուն է, այդքա՛ն: Վրայի արձանագրութեան պատասխանատուն Կոմիտէն է:

Հ. – Եւ ի՞նչպէս նախատեսուած է պիւտճէին շուրջ 700 հազար ֆրանքի «հայկական» բաժինը գոյացնել:

Պ. – Պէտք է հանգանակութեան դիմել, թղթածրարներ ղրկել նաեւ արտասահմանէն դէմքերու, որպէսզի մասնակցին:

Հ. – Այս գումարին մէջ ի՞նչ պիտի ըլլայ քանդակագործին հեղինակի բաժինը:

Պ. – Անջատ վճարում նախատեսուած չէ: Ինք նախահաշիւ ներկայացուցած է ամբողջ գործին համար, մինչեւ վերջնական իրագործումը: Հեղինակի բաժինը մաս կը կազմէ անոր:

– Շնորհակալութի՛ւն:

Տեսակցեցաւ՝
ՍԱՐՕ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(*) «En hommage à Komitas —compositeur-musicologue— et aux 1.500.000 Arméniens victimes du premier génocide du XXe siècle, perpétré dans l'Empire ottoman, en 1915».

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՆ ՀԵՏՔԵ՞Ր ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼՑԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԾԱԳՈՒՄՆԱԿԱՆ ԱՌՆՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայ – փորթուկալական յարաբերութիւններուն մասին ընդհանրապէս քիչ տեղեկութիւններ ծանօթ են. այդ յարաբերութիւնները մեծ մասամբ օտար հողերու վրայ զարգացած են, որովհետեւ Հայերը ցամաքային, իսկ Փորթուկալցիք ծովային առեւտուրի մէջ առաջնակարգ դիրքերու վրայ գտնուելով՝ անոնք գլխաւորաբար Հնդկաստանի, հարաւ – արեւելեան Ասիոյ եւ Մայրագոյն Արեւելքի մէջ յարաբերութիւն ունեցած են իրարու հետ:

Այս բոլորէն անդին, սակայն, փորթուկալական (եւ սպանական) սկզբնաղբիւրներու մէջ պահպանուած են երկու ազգերուն միջեւ գոյութիւն ունեցող ծագումնական ընդհանրութիւններու, ինչպէս նաեւ փորթուկալական (եւ սպանական) կարգ մը տուներու մէջ հայկական արիւնակցական աւանդութիւններու եւ ընդհանրապէս՝ հին յարաբերութիւններու վերաբերեալ հետաքրքրական տեղեկութիւններ:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ

Փորթուկալ Եւրոպայի ամէնէն հին երկիրներէն է, որ իր սահմանները հաստատած է ԺԳ. դարուն. անիկա կը գտնուի Իպերիական թերակղզիին արեւմուտքը, Ատլանտեան ովկիանոսին վրայ եւ 92,082 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն ունի:

Փորթուկալ գեղեցիկ բնութիւն եւ աշխարհագրական դիրք ունի. ովկիանոսային ափեր, բերրի դաշտեր, կանաչազարդ լեռներ, ժայռախիտ բարձունքներ, սարահարթեր, հովիտներ, արագահոս գետեր, ճախճախուտներ ու լճակներ կը յաջորդեն իրարու. աշխարհագրական իր այլազանութեան շնորհիւ՝ Փորթուկալ նաեւ կլիմայական այլազանութիւն ունի:

Երկրին հիւսիս – արեւմուտքը կրանիթէ հսկայ ժայռերով ու բիւրեղեայ հերձաքարերով ծածկուած Սիերրա տօ Լարուքօ լեռներն են, որոնք ամփիթատրոնի ձեւով կ'եզերեն ովկիանոսը. լեռներու բարձունքներէն կը գահավիժին Լամա եւ Թաւատօ գետերը, որոնք դէպի ծովեզերքն ու հովիտները կը հոսին: Ծովափնեայ գօտիին մէջ կան բերրի դաշտեր, ուր գլխաւորաբար եգիպտացորեն եւ ձիթապտուղ կը մշակեն, իսկ Տուրօ գետի հովիտի բնակիչները լաւագոյն տեսակի գինիի արտադրութեան մէջ հմտացած են, զոր քարայրներու մէջ կը պահեն:

Երկրին հիւսիս – արեւելքը, նոյնպէս կրանիթէ ժայռերով ու հերձաքարերով ծածկուած, Մինհօ բարձրաւանդակն է, որ Թերրա Ֆրիա (պաղ երկիր) կը կոչուի. հոն կ'երկարին Սերրա տօ Մոնթեմուօ, Սերրա տը Նոկէյրա, Սերրա տը Բարամուլօ եւ այլ լեռնաշղթաներ, որոնցմէ արագահոս գետեր ու վտակներ կը գահավիժին դէպի հովիտները: Փորթուկալի ամէնէն աւանդական ու մեկուսացած այս շրջանին բնակիչները լեռներու լանջերուն ու հովիտներուն մէջ ցրուած ագարակներու ու գիւղերու մէջ կեդրոնացած են, ուր գլխաւորաբար ոչխարաբուծութեամբ եւ երկրագործութեամբ կը զբաղին:

Հարաւային Փորթուկալ աւելի դաշտային է, եւ ուր ամէնուրեք հանդած հրաբուխներ պարզապէս բարձրաւանդակներ կազմած են. կան Ալթօ Ալենթեժօ,

Սերրա տօ Քալտէյրաօ, Սերրա տօ Մոնշիգ եւ այլ լեռնաշղթաներ. ընդարձակ տարածութիւններ կը գրաւեն ճախճախուտները (ոմանք՝ աղի), որոնց կողքին բազմաթիւ են ծովէն անջատուած աղի ջուրի լճակները: Հոն գիւղերը աւելի մեծ են ու բազմամարդ, բնակարանները սպիտակ ներկուած, ամառուան տաքերէն պաշտպանուելու համար: Հարաւցիք կը մշակեն ցորեն, գարի, եգիպտացորեն, բրինձ, գետնախնձոր, լոլիկ (Փորթուկալ լոլիկի ջուրի պահածոյի աշխարհի ամէնէն մեծ արտածողն է), եւ ամէնուրեք տարածուած են ձիթաստաններ ու խաղողի այգիներ. զարգացած է նաեւ անասնաբուծութիւնը. կը բուծանեն ոչխար, այծ, արջառ, խոզ եւ ձի, իսկ ցուլերը՝ ցլամարտի համար: Կան սնկակաղնիի ընդարձակ անտառներ (Փորթուկալ աշխարհի ամէնէն շատ սունկ արտադրող երկիրն է), ինչպէս նաեւ շագանակի, եւկալպտոսի (զօրաւոր հոտով իւղ մը կ'արտադրէ, որ պաղառութեան դէմ կը գործածուի) եւ շոճիի անտառներ: Շրջանը հարուստ է նաեւ բեւեկնախէժով:

Հարաւային ծայրամասը՝ Ալկարուէ, տաք եւ կիսաարեւադարձային կլիմայ ունի, հարուստ՝ նուշի, արմաւի, թուզի, եղջիւրի եւ կիտրոնային պտուղներու պարտէզներով:

Մատէյրա արշիպեղագոսը, Ատլանտեան ովկիանոսին մէջ, հրաբխային եւ լեռնային, ընդհանուր 794 քառ. քմ. տարածութեամբ ութ կղզիներէ բաղկացած է, որ մայր ցամաքէն 960 քիլոմեթր հարաւ-արեւմուտք կը գտնուի: Միայն Մատէյրա (265 հազար բնակչութեամբ) եւ Փորթօ Սանթօ (հինգ հազար բնակչութեամբ) կղզիները բնակուած են: Գեղատեսիլ այս կղզիները կ'արտադրեն ընտիր գինի, շաքարեղէգ, քաղցր գետնախնձոր, կիտրոնային պտուղներ, կաւաֆա, գլեար, խնձոր, թուզ, ինչպէս նաեւ քըթանէ շինուած կտաւներ:

Ազորեան կղզիները երեք խումբերու բաժնուած են, որոնք ուղիղ գիծով 1300 քիլոմեթր արեւմուտք կը գտնուին մայր ցամաքէն եւ ընդհանուր 2,247 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն ունին: Անոնք հրաբխային են (ընդհանրապէս՝ գործօն), ժայռոտ ծովափներով ու լճակներով, եւ ուր բլուրներ ու հովիտներ կը յաջորդեն իրարու: Շրջանին բնակիչները (254 հազար) հացահատիկի ու պտուղներու արտադրութեամբ եւ ձկնորսութեամբ կը զբաղին:

Փորթուկալցիք պատմութեան մէջ նշանաւոր են իբրեւ յանդուգն ծովագնացներ, եւ հինէն ի վեր ձկնորսութիւնը շատ կարեւոր դեր ունի երկրի տնտեսութեան մէջ: Ծովափներու ամբողջ երկայնքին ձկնորսական հիւղակներէ բաղկացած բնակավայրեր կան, որոնցմէ ամէնէն աւելի նշանաւոր է Նազարէ աւանը (եօթը հազար, իսկ շրջակայքով՝ 16 հազար բնակչութեամբ Նազարեցիները իրենք զիրենք փիւնիկեցիներու սերունդ կը նկատեն): Ձկնորսանաւեր գարնան ճամբայ կ'ելլեն դէպի Ատլանտեան ովկիանոսին խորերը, մինչեւ Գանատայի բացերը կը հասնին եւ ձուկի մեծ պաշարներով բեռնաւորուած՝ ամրան վերջաւորութեան կը վերադառնան: Հաւաքուած ձուկը կ'աղեն, կը չորցնեն ու կը մթերեն. ձուկը փորթուկալցի ժողովուրդին գլխաւոր սնունդներէն է, իսկ չորցուած ձուկը՝ ազգային կերակուր:

Փորթուկալ կ'արտադրէ նաեւ նաւեր, պողպատէ գործիքներ ելեկտրական կըտորներ, ինքնաշարժի մասեր, սիմէնթ, հիւսուածեղէն, բուրդ, լուցկի (հիւսիսի մէջ), կահ-կարասի, կերպաս, կտրող մեքենաներ, քիմիական, փայտէ եւ սունկէ արտադրութիւններ. ունի ելեկտրակայաններ:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

«ԼԱՐՔ» ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 10-ԱՄԵԱԿԸ

Կլէնտէյլի Հայ ազգային հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 28-ին, նշուած է «Լարք» Երաժշտական Ընկերակցութեան 10-ամեակը, որուն ներկայ եղած են 1500 հոգի, այդ կարգին նաեւ հիւրեր Հայաստանէն՝ «Կոմիտաս» երաժշտանոցի ընդհ. տնօրէն Արմէն Սմբատեան, երգահաններ Եդուարդ Միրզոյեան, Ալեքսանդր Յարութիւնեան, փոլքլորի մասնագէտ Ալինա Փահլեւանեան եւ հայկական խաղարութեան մասնագէտ Գէորգ Գէօթաւեան: Հանդիսութիւնը վարած է դաշնակահար Վաչէ Մանկրեան: Բանախօսած է Եու. Սի. Էլ. Էյ. համալսարանի հայագիտական ամպիոնի վարիչ Փիթըր Քաուի (արեւմտահայերէն եւ անգլերէն), վեր առնելով հայ մշակոյթին արժէքը: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են «Լարք» երաժշտանոցին տարբեր երգչախումբերը, պարախումբերը եւ նուագախումբերը: Պարգեւատրուած են Ընկերակցութեան հիմնադիրներ, տասնամեայ գործունէութիւն ունեցած նուիրեալներ, երախտաւորներ եւ արուեստագէտներ: Այս առթիւ, Արմէն Սմբատեան՝ «Լարք» երաժշտանոցի ղեկավար տնօրէն Վաչէ Պարսումեանը պարգեւատրելով անոր շնորհած է Երեւանի պետական երաժշտանոցի «Պատուոյ փրոֆեսօր»ի տիտղոսը:

ՓՐՈՖ. ՎԱՀԱԳՆ ՄԿՐՏՉԵԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Կլէնտէյլի Իրանահայ Միութեան սրահին մէջ, Յունուար 26-ին, նշուած է գրականագէտ, Երեւանի գեղարուեստա-թատերական հիմնարկի նախկին տնօրէն փրոֆ. Վահագն Մկրտչեանի ծննդեան 75-ամեակը եւ գրական-հանրային գործունէութեան 50-ամեայ յոբելեանը: Բացումը կատարած է Գրիշ Դաւթեան: Հանդիսութիւնը վարած է Նունէ Աւետիսեան: Փրոֆ. Ռազմիկ Մաղոյեան խօսած է յոբելեարի գրական վաստակին մասին: Շնորհաւորանքի խօսքով հանդէս եկած է Հայաստանի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան, կարդալով դեսպան Արման Կիրակոսեանի եւ Հայաստանի Գիտութեան եւ Կրթական Նախարարութեան ուղերձները: Ողջոյնի խօսք արտասանած են «Մաշտոց» գոլէճի նախագահ Տօքթոր Կարպիս Տէր-Եղիայեան, որ կարդացած է նաեւ Գալիֆորնիոյ կառավարիչին կողմէ ղրկուած նամակը, նկարիչ Վլատիմիր Աթանեան, տօքթոր Յարութիւն Սարգըսեան, Աւիկ Իսահակեան եւ ուրիշներ: Խօսք առնելով առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան, գնահատելէ ետք յոբելեարին վաստակը, անոր յանձնած է Ամենայն Հայոց Հայրապետին կողմէ շնորհուած «Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ» շքանշանը: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է յոբելեարը, որմէ ետք գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ՀԱՅ ՍԵՒ ԳՕՏԻՆԵՐՈՒ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ 25-ԱՄԵԱԿԸ

Մոնթեպելլոյի «Բաղրամեան» սրահին մէջ, Յունուար 19-ին, տօնուած է Հայ սեւ գօտիներու միջազգային ակադեմիայի հիմնադրութեան 25-ամեակը: Մէկուկէս տարի առաջ ակադեմիան մասնաճիւղ մը հաստատած է Լոս-Անճըլըսի մէջ, Հայ Նոր Սերունդին ջամբելով մարտարուեստ մը: Ակադեմիայի հիմնադիրը՝ մեծ վարպետ Կարօ Քէպապճեան, «Քունկ Ֆու»ն հայացնելով, զայն դարձուցած է հայ երիտասարդին ինքնապաշտպանութեան միջոցը: Գնահատանքի խօսքերով հանդէս եկած են առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան - որ կարդացած է նաեւ Արամ Ա. Կաթողիկոսին օրհնութեան կոնդակը -, Մխիթարեան վարժարանի փոխ-տնօրէն Հ. Ներսէս Սաքայեան - որ ներկայացուցած է Յովհաննէս Պօղոս Բ. Պապին օրհնութեան գիրը -, Հայաստանի եւ Լիբանանի հիւպատոսները եւ ուրիշներ: Բանախօսած է Հ. Մեսրոպ Թօփալեան, որ վեր առնելէ ետք ակադեմիային հայակերտման, ազգակերտման առաքելութիւնը, փոխանցած է Կաթողիկէ Հայոց Կաթողիկոս Պատրիարք Ներսէս Պետրոս Թարմունիի օրհնութեան գիրը: Ակադեմիայի աշակերտներ եւ մարզիչներ հանդէս եկած են մարտարուեստի ցուցադրութեամբ:

«ԵՐԹ ՈՒ ԴԱՐՁԻ ՏՈՄՍ ԴՐԱԽՏԻ ՀԱՄԱՐ»Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի «Պիյանթ տը սթար» սրահին մէջ, Յունուար 21 եւ 28-ին, ինչպէս նաեւ Փետրուար 9-ին, տեղի ունեցած են Խորէն Արամունիի «Երթ ու դարձի տոմս դրախտի համար» թատերախաղին ներկայացումները: Խաղարկութեան մասնակցած են Երեւանի Հենրիկ Մալեան թատրոնի դերասան-դերասանուհիները: Թատերախաղը կը ներկայացնէ արտագաղթը դէպի Ամերիկա եւ հայրենաթափութեան տխուր երեւոյթը: Հայրենիքէն եկած հայ գաղթականներ, որոնք հանդիպելով զանազան դժուարութիւններու, կը մտածեն դիւրին թուացող ճամբով հարստանալ: Բեմադիրն է Մովսէս Ստեփանեան: Գլխաւոր դերերով հանդէս եկած են Լիզա Սալիզեան, Կարինէ Ոսկանեան, Լեւոն Մելոյեան, Լեւոն Ղազարեան, Աշոտ Եղիզարեան եւ Սօսէ Քէշիշեան:

ԼՐԱՏՈՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ՀՐԱՆՏ ԹԱՄՐԱԶԵԱՆԻ

Փետրուար 9-ին, Երեւանի մէջ 75 տարեկանին մահացած է գրականագէտ, ակադեմական Հ. Թամրազեան: Ծնած էր 1926-ին, Իջեւանի Աչաջուր գիւղը: 1948-ին աւարտելէ ետք Երեւանի համալսարանի բանասիրական բաժնի Հայոց լեզուի եւ գրականութեան ճիւղը, թէ՛ շարունակած է ուսումը, թէ՛ աշխատած «Աւանգարդ» թերթին եւ «Հայպետհրատ»ին մէջ: Աւարտաճառը պաշտպանելէ ետք նոյն համալսարանին մէջ դասախօսի պաշտօն վարած է. 1968-ին ղեկավար նշանակուած է գրականութեան ամպիոնին: Հեղինակ է գրականագիտական բազմաթիւ աշխատութիւններու ու դասագիրքերու: Աշխատութիւնները լոյս տեսած են Երեւանի եւ Մոսկուայի մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Երեւան, Փետրուար 12-ին:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

Ներս կը մտնէր երերալով, փչալով, Ամիրաները գաղտնիք չունէին իրեն համար: Ո՛ր կ'ուզէիր, ճանի՞կ ամիրան, Տիւզեա՞նը, Պալեա՞նը, Գազազ Արթի՞նը, Տատեա՞նը, Ճէզայիրլեա՞նը: Տեղն ու տեղօք, աչքով տեսածի պէս կը նկարագրէր ամէն մէկուն հագուստ-կապուստը, նիստ ու կացը, սիրած կերակուրներուն եւ մանաւանդ փիլաւին տեսակները, ունեցած եալըները, գանձերը, ծխած չիպուխները, պահած սպասաւորները, սիրած բարիքները (չարիքին մասին վերապահ էր): Մէկ խօսքով՝ «ամմէ՛նական պանը», ինչպէս պիտի ըսէր մամիկս: Ուզած կենսագրութիւնդ ալ պատրաստ էր գրպաններուն մէջ, ինչպէս եւ Երուսաղէմի տաճարին «Լուսաւորեա»ի արարողութիւնը, զոր ամէն տարի Ծնունդին կը բերէր, միշտ ճոխացնելով եւ թարմացնելով: (Վերջին տարիները իրեն լուրջ մրցակից մը դարձած էր Մարկոս Նաթանեան, իր կարգին Երուսաղէմ գացած ըլլալով):

Կը պատմէին թէ Աբրահամ Այվազեան անգամ մը ձերբակալուած էր Պալըք Ալլի պողոտային վրայ, իր այլանդակ փորին համար որ բլրաձեւ կ'իջնէր սրունքներուն ի վար: Կասկածեր էին թէ զէնք եւ ռումբ կը փոխադրէ, բայց շուտով համոզուեցան թէ իսկապէս աղիքները թափած են:

Հապա Տէր Մինասեան Վահան վարդապե՞տը, հեղինակը Անգլօ-անգլին-Դիպլօմութեանց, որ շատոնց երեսէ ձգուած, ինքզինքը արբեցութեան տուած էր:

Ո՛ւր որ հանդիպէր օղի կը հոտէր: Աչքերը բժոտ, վրան-գլուխը թափթփած: Յանկարծ թեւէդ բռնած կը հարցնէր.

– Հայոց պատմութիւն կարդացե՞ր ես. ո՞վ էր Բոդիչոյ, ըսէ տեսնեմ: Հապա Գաւա՞կը...

Երբեմն ցուրտ շունչ մը կը ձգէր «Մասիս»ի արտօնատէրը, Կարապետ Իւթիւճեան, միշտ լեզուին վրայ պատրաստ իր արհամարհանքը նորերու հանդէպ, – «փառեակնե՛ր»...

Գրեթէ ամէն օր կը տեսնէինք Տիրան Քէլէկեանը, որ քանի մը անգամ արտասահման փախած, յետոյ վերադարձած էր շնորհիւ Մահմուտ Շէվքէթ փաշայի: Խմբագրապետն էր «Սապահ»ի, պողոտային դիմացի ափը, քաղաքական տեսութիւններ կը գրէր հայատառ թրքաբարբառ «Ճէրիտէի Շարքիյէ»ի մէջ, եւ շաբաթը քանի մը խմբագրական ալ՝ «Սուրհանդակ»ի, Սիպայր ստորագրութեամբ:

Կը հետաքրքրուէր մեզմով, եւ գրական խրատներ կուտար: Անխոնջ աշխատող, ոչ միայն կը սիրէր գրականութիւնը, այլ եւ գրականութիւն կ'ընէր: Բայց մենք այն ատեն շատ բան չէինք գիտեր իր կարողութեան եւ գործունէութեան մասին:

Քաղաքագէտ եւ թերթօնագիր աշխատակից մը եւս ունէր «Սուրհանդակ» – Լինքէ (Լեմոնճեան Քերովբէ): Անգլիական բարքերով թրծուած, թաւիշի պէս մարդ մը որ քաղաքական տեսութիւններ կը գրէր, իւրաքանչիւրը 15 – 20 յօդուածէ բաղկացեալ - «Սուլտանէն առաջ, Սուլտանէն վերջը», եւ այլն, եւ թերթօններ՝ հետեւողութեամբ անգլերէն վէպերու:

Ի՞նչպէս կարելի էր մոռնալ հռչակաւոր Պետրոս Զէքին (Կարապետեան), որ ամէն տեղ կը մտնէր կ'ելլէր թացիկ ժպիտը երեսին, անվերջ բազմապատկելով «թէմէննահ»ները.

– Օհ, մաշալլա՛հ, մաշալլա՛հ, քէյֆը ալիինիզ... Տիգրան էֆէնտի, աս «չօճուխ»ն ալ իմ աշակերտս է:

– Ես ե՞րբ աշակերտ եղած եմ ձեզի:

– Ճանըմ ձեր տունը մեր դպրոցին դիմացը չէ՞, երկու վայրկեան հեռու, ես ալ ամէն օր ձեր տան առջեւէն չե՞մ անցնիր, հայրիկդ ալ իմ պատուական բարեկամս չէ՞. ալ ի՞նչ կը մնայ աշակերտս ըլլալու համար...

Պետրոս էֆէնտին, բազմապիսի հեղինակ թուրքերէն դասագիրքերու, տարիներ վերջը բացած էր նաեւ երկու վարժարաններ, մէկը մանչերու, միւսը աղջիկներու համար: Աշակերտ որսալու մեթոտներ ունէր որոնք առանձին կարգ անցած էին:

Կ'երթար կը կենար Ղալաթիոյ քարափին վրայ, սպասելով Նիկոմիդիայէն, Եալովայէն (Պրուսա) եկած նաւերուն: Երբ ճամբորդները վար իջնէին, հին ծանօթի մը պէս կը մօտենար մասնաւորապէս անոնց որ իրենց տղաքներն ալ միասին բերած էին կամ ընտանիքի պատուական հայր կ'երեւային.

– Օ՛, բարի եկաք, հազար բարի, Օհաննէս աղա...

– Իմ անունս Յակոբ է, ներողութիւն, էֆէնտի:

– Հա՛, սխալեցայ Յակոբ աղա, ի՞նչպէս էք, աղէկ էք, մաշալլա՛հ, աս ի՛նչ աղուոր տղաքներ ունիս, թօսո՛ւն, թօսուն, խերը տեսնես... Հարկաւ դպրոց ղրկելու համար բերած ես:

– Դպրոց ղրկելու կարողութիւն չունինք, էֆէնտի, մեր վաստա՞կն ի՛նչ է որ...

– Հոգ չէ, հոգ չէ, ես քեզմէ դրամ չեմ ուզեր. դուն առ բեր երկու տղաքդ ալ, թող կարդան, մարդ ըլլան. երբոր բերքը հասնի, զէյթին կուտաս, ճէթ կուտաս, պուլղուր կուտաս: Վերջապէս կը յարմարինք, դուն քէյֆդ նայէ, Յակոբ աղա...

(Շար. 16)

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

Սիրով կը հրաւիրէ ձեզ ներկայ գտնուելու

ՀԱՅ ԿՆՈՋ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

մեծարանքի ճաշ – համդիսութեան

Կիրակի, Փետրուար 25, ժամը 12·30–ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի կեդրոնի Արծրունի Զորաչեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Գեղարուեստական հաճելի բաժին, ընկերակցութեամբ՝ Կարէն եւ Խորէն Աշուղաթոյեան եղբայրներու։

Մասնակցութիւն 120 Ֆր·։

Հաճեցէք ձեր տեղերը ապահովել Փետր· 20–էն առաջ։

Հեռաձայն· –

04 42 22 08 52
կամ՝
04 91 77 84 70

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգուցեալ հայրենակից եւ Միութեանս առեհագալի՝ Յակոբիկ Սահակեանի մահուան առթիւ, Մարսէյլի Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր այրիին՝ Տիկին Սահակեանին, զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն եւ այս տխուր առթիւ 250 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

UGAB—PARIS

CONFERENCE

le Vendredi 2 mars à 20 heures 30

Garbis APRIKIAN
Auteur · Compositeur
Directeur artistique
de la Chorale SIPAN-KOMITAS

présente

SIX CHANTS ARMENIENS
Transcrits pour piano
Fascicule 1

Présentation et explications par l'auteur

Introduction par ARA KRIKORIAN, l'éditeur

Illustration musicale par MARIJA AUPY MARKIC du Conservatoire Franz Liszt de Budapest

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Métro : Courcelles

Tél. : 01. 45. 20. 03. 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

75–ԱՄԵԱԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ

Պաշտօնական հանդիսութիւնները տեղի կ'ունենան 2001, Ապրիլ 5 – 8։

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային։

–ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ–

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
1550–ԱՄԵԱԿ
ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻՆ

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին) «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»։

– Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր ԳԱՐԵԳԻՆ Բ·
Ծայրագոյն Պատրիարքին և Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։ Ի ժամու պատարագին, աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Վեհափառ Հայրապետի արեւշատութեան համար։

ԾԱՆՕԹ· –

Պետական անօրէնութեամբ, բոլոր Հայերը (գպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ), այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար։

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին։

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա· ՔՀՆՑ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս. ԹԱԴԷՈՍ-ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ ՄԱՐՍԷՅԼ

(Ս· Անթուան)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22

Տօն Ղեւոնդեանց Քահանայից եւ Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց։
Պատարագ՝ ժամը 10–ին։
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՑ· ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ԳԵՐԵԶՄԱՆՕՐՀՆԷՔ

Փէր Լաշէզի, Փանթէնի, Շավիլի, Իսի-լէ – Մուլինոյի, Նէօյիի, Ալֆորվիլի, Անիէռի, Առնուվիլ – լէ – Կոնէսի, Սեւրանի եւ Պանեէօյի գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող Փարիզեան Շրջանին մէջ ծառայած հանգուցեալ հոգեւորականներուն։

Ներկայիս կը յայտնենք մեր ժողովուրդին, թէ Շաբաթ օր, Փետրուար 17-ին, Փարիզեան Շրջանի տարբեր քաղաքներուն մէջ հանգչող հանգուցեալ հոգեւորականներուն դամբանները պիտի օրհնուին ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին՝

ՓԷՐ ԼԱՇԷԶ՝ ժամը 12–ին
Վռամշապուհ Արք· Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արք· Սիւրմէեան, Սերովբէ Արք· Մանուկեան։

ՓԱՆԹԷՆ ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 15–ին,
Բառնաբաս Քհնյ· Խնտամեան, Գրիգոր Քհնյ· Ճէպէճեան, Ներսէս Քհնյ· Գանձեան, Արիստակէս Քհնյ· Թորոսեան, Մկրտիչ Քհնյ· Արսլանեան, Գէորգ Քհնյ· Նիզամեան, Յարութիւն Քհնյ· Ճորթուեան։

ՇԱՒԻԼ՝ ժամը 11–ին,
Ղեւոնդ Քհնյ. Սիմոնճեան, Բարթող Քհնյ· Թաշըմճեան։

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՕ՝ ժամը 14–ին,
Եսայի Քհնյ· Ալթունեան։

ՆԷՕՅԻ՝ ժամը 15·30–ին,
Մեսրոպ Քհնյ· Մեսրոպեան։

ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ ժամը 10·30–ին,
Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Պարգեւ Քհնյ· Մէրճանեան։

ԱՆԻԷՌ՝ ժամը 11–ին,
Թովմաս Քհնյ· Մինասեան։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍ՝ ժամը 10·30–ին,
Յուսիկ Քհնյ· Ադամեան։

ՍԵՒՐԱՆ՝ ժամը 11·30–ին,
Վահան Քհնյ. Խոյեան։

ՊԱՆԵԷՕ ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 14–ին,
Աղդէ Քհնյ. Փայլակեան։

Կը հրաւիրուին հանգուցեալ Հոգեւորականներու ընտանեկան հարազատներն ու մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալ գերեզմաններու այս օրհնութեան։

ԴԻՒԱՆ
Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները–

Կարօ Իսկիւպէճեան / Հէլէն Կանցըրօ պսակադրութեան առթիւ՝ Օր· Աստղիկ Տէր – Պարսամեան 500 Ֆր·, Ալիս Սիսեռեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Պր· Կարապետ Կարապետ 300 Ֆր·, Քափթան ընտանիքի ննջեցեալներու յիշատակին 500 Ֆր·, Պր· Արշակ Բէքմէզեան 200 Փրանք, Տէր եւ Տիկին Ժագ Գույնեան, Տիկին Մարլէն Միքայէլեան, Պր· Յակոբ Միքայէլեան 500–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Եղիսեան 400 Ֆր·, Պր· Եդուարդ Մուրատեան, Տիկին Անտրէ Մատիկեան 1000–ական Փրանք։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

COLLOQUE
SUR

«Les Chrétiens d'Orient à l'époque des croisades»

à Montpellier / Aigues-Mortes

Le Centre de Recherche (E.A.) «Juifs, Arméniens et Chrétiens d'Orient» et le SIVOM d'Aigues-Mortes organisent un colloque international sur le thème «Le rôle des chrétiens d'Orient à l'époque des Croisades», sous la présidence de M. le Doyen Jean RICHARD, Membre de l'Institut, et sous la responsabilité scientifique de M. Gérard DEDEYAN, Professeur à l'Université Paul Valéry, **le mardi 20 février, 14h30 - 16h30,** Salle Jourda, Université Paul Valéry, route de Mende, 34199 Montpellier Cédex 5, **le mercredi 21 et jeudi 22 février de 10h à 12h30 et de 14h30 à 17h (16h30 le 22)** à l'église des Sablons, à Aigues-Mortes, Grand-rue Jean Jaurès, 30220 Aigues-Mortes.

Participants :
Z. ALEXIDZE (Tbilissi), M. BALARD (Paris I), M. BALIVET (Aix-Marseille I), Th. BIANQUIS (Lyon II), A. BOZOYAN (Erevan), M.-A. CHEVALIER (Montpellier III), Cl. CHEYNET (Paris IV), G. DEDEYAN (Montpellier III), G. GRIVAUD (EfA), S. KARPOV (Moscou), D. KOUYMJIAN (Fresno, CA), K. RIZK (Kaslik/Liban), R. LE COZ (Toulouse), T. MANSOURI (Tunis), Cl. MUTAFIAN (Paris XIII), C. OTTEN-FROUX (Strasbourg).

Pour tous renseignements :
Corinne JACINTO : **04.66.73.91.23**
Gérard DEDEYAN : **04.67.14.25.86** / **04.67.14.26.80**

(Շար· Ա· էջէն)

պանին՝ Սամուէլ Զադինեանի բողոքը։ Այդ բողոքը առընչուած էր ենթակային բանտարկութիւնը մինչեւ Մարտ 9 երկարելու դատարանի որոշումին։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵՐՁԱՒՈՐ – ԱՐԵՒԵԼՔԻ մէջ կացութիւնը շատ լարուած է Թել–Աւիվի հարաւը գործուած պաղեստինեան ոճրափորձէն ետք, որու հետեւանքով 8 մեռեալ եւ 20 վիրաւոր կար։ Իսրայէլ, անմիջապէս ամբողջական շրջափակումի ենթարկեց Այսրյորդանանը եւ Գազայի գօտին։ Շարոնի նման անձի մը ներկայութիւնն ալ որպէս վարչապետ, չափաւորութեան մեծ յոյսեր չի ներշնչեր։ Տիրաք հեռաձայնած է Շարոնի եւ Արաֆաթի որ իրենք զիրենք զսպեն։ Տատ յատակ չէր թէ այս արարքը ինքնագլո՞ւխ գործողութիւն մըն էր թէ կազմակերպութեան մը գործը։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՍՈՒԶԱՆԱՒԸ, որ ընկղմեց ճափոնական դպրոց–ձկնորսանաւ մը, 9 երիտասարդ մեռեալ (4–ը՝ ուսանող) պատճառելով, կ'առաջնորդուէր ոչ զինուորական նաւապետերու կողմէ։ Ուաշինկթընի Պաշտպանութեան Նախարարը հաստատած է այս զարմանալի պարագան, բայց չէ ուզած անուններ տալ։ Պուշ եւս ներողութիւն խնդրած էր Ճափոնի վարչապետէն, յանուն իր ժողովուրդին։ Գալով Ճափոնի վարչապետին, բաւական վրդովում առեղծած էր իր կափը։ Արդարեւ, Եոշիրօ Մօրի, լուրին տեղեկանալէն ետք, շարունակած ու վերջացուցած է կոլֆի իր խաղը։

ՍԱԼՎԱՏՈՐԻ երկրորդ երկրաշարժի զոհերու առժամեայ հաշուեկշիռն է՝ 274 մեռեալ եւ հարիւրաւոր վիրաւորներ։

ՍԻՏԻ ՊԷԼ ԱՊՊԷՍԻ (Ալժերիա) մօտ 12 խալամապաշտ եւ երկու զինուորական սպաննուած են բախումի մը ընթացքին։

L'ECOLE ARMENIENNE
SIAMANTO
DE BAGNEUX

propose un

Diner Dansant

en solidarité avec l'école française n° 3 et l'école n° 11 de Vanadzor

Samedi 3 mars de 20 heures à l'aube

En présence de
Madame **JANINE JAMBU,**
Maire de Bagneux,
Députée des Hauts-de-Seine

Avec la participation de
MARTEN YORGANTZ
et son Orchestre

Salle des Fêtes «Léo-Ferré»
rue Charles-Michels — BAGNEUX

Avec le bus : 188 de Pte d'Orléans, arrêt "Meuniers". **En voiture :** RN 20 à la Pte d'Orléans (suivre le panneau "marché de Bagneux"). Parking assuré.

Réservez vos places aux numéros suivants: 01 46 65 51 04 / 01 45 46 10 11
01 46 65 81 53

Réservations/jeunes auprès de Sossy :
06 10 15 13 72

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ
Ի ԽՆԴԻՐ ԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽՂՃԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք

Թատերգութիւն երկու արարով – հայերէն
ֆրանսերէնի թարգմանուած Իսի–լէ–Մուլինոյի մէջ

Հեղինակ՝ Հովիւ ՄԱՐԿՈՍ ՎԷՔԻԼԵԱՆ
Պատշաճեցում եւ բեմադրութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՔԷՕՇԿԷՐԵԱՆ–ի

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 23 ժամը 20·30–ին
Ալֆորվիլի Վոլթէր սրահը

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մարտ 8, ժամը 20·30–ին
Իսի–լէ–Մուլինոյի «Օտիթորիոմ»ին մէջ

Տոմսերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր·

Տեղեկութեանց եւ տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել՝

— ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ 01· 48· 93· 99· 88
— ԻՍԻ–ԼԷ–ՄՈՒԼԻՆՕ՝ 01· 47· 36· 02· 50

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17-18
SAMEDI - DIMANCHE
17-18 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.105 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.105

ՀԱՅ-ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԵՐՁԵՑՈ՞ՒՄ

«IHT»

ARMENIANS AND TURKS TEST CLIMATE FOR A THAW

«Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ Թրիպիւն»ի փետրուար 16-ի թիւին մէջ, Տըկլաս Ֆրանց Պոլսէն թղթակցութիւն մը ղրկած է, ուր կ'անդրադառնայ որոշ շփումներու, որոնք սկսած են Հայ եւ Թուրք կառավարութեանց միջեւ վերջին շաբաթներու ընթացքին, քննելու համար գործակցութեան մը և սահմանները բանալու ծրագրերը: Թղթակցողը կը յիշէ որ երկու երկիրները դիւանագիտական յարաբերութիւններ չունին, բայց Արտաքին նախարարութեանց միջին մակարդակի պաշտօնատարներ փոխադարձ այցելութիւններ տուած են Երեւան եւ Անգարա: Յառաջդիմութեան քայլերը փոքր են եւ տեղի կ'ունենան շրջանի մը, երբ Թուրքիոյ մէջ անձկութիւն կը տիրէ Սփիւռքի Հայերու գործունէութեան պատճառաւ, որոնք կ'ուզեն համոզել աշխարհի կառավարութիւնները որպէսզի ճանչնան Օսմանեան կայսրութեան առեն Հայերու ջարդը որպէս ցեղասպանութիւն: Բայց, կառավարական անձնական շփումները աւելի դրական եղած են քան անցեալի հրապարակային խիստ արտայայտութիւնները: Խօսակցութիւնները յանգած են եղբայրակցութեան ու Թուրքիոյ անպաշտօն կազմակերպութիւններ ծաւալեն շփումները Հայերու եւ Ամերիկահայերու հետ: Թուրք-հայկական առեւտրական խումբ մը ճիգ կը թափէ զարկ տալու համար առեւտուրին երկու երկիրներուն միջեւ: Յունիսին 600 հոգինոց հայ ուխտաւորներու խումբ մը կը ծրագրէ այցելել Թուրքիոյ հայկական վայրերը: Հայ պաշտօնատարներն ալ ուշադիր են ժողովի մը որ տեղի կ'ունենայ Շաբաթ օր Պոլսոյ մէջ, շրջանի կայունութեան մասին: Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը չուզեր արտայայտուիլ Հայաստանի հետ խօսակցութեանց մասին, բայց, նախարարութեան պաշտօնատար մը կ'ըսէ թէ Անգարա կ'ուզէ բնականոնացնել յարաբերութիւնները եթէ որոշ պայմաններ ստեղծուին: Ու կ'աւելցնէ. – «Նպատակ մըն է մեզի համար եւ լաւ կ'ըլլայ ոչ միայն Թուրքերուն եւ Հայերուն համար այլեւ շրջանին»: Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան բանբեր մը՝ Ջիւնիկ Աղաճանեան հեռաձայնային հարցազրոյցի մը ընթացքին ըսած է որ չի կրնար հաստատել վերջին հանդիպումները, բայց, կ'ըսէ, վերջին ամիսներուն բազմաթիւ շփումներ եղան երկու երկիրներու պաշտօնական անձերու միջեւ:

Ոչ ոք կրնայ անմիջական շօշափելի բարելաւում մը նախատեսել: Երկու երկիրները բաժնող հարցերը բարդ եւ զգայական են:

Վերջին պարբերութիւններու մէջ, յօդուածագիրը կը յիշէ Հայոց ցեղասպանութեան Հայերու եւ Թուրքերու տեսակէտներն ու զոհերու թիւերը ու կը վերջացնէ ցեղասպանութեան ճանաչման յիշատակութեամբ Ֆրանսայի կողմէ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO» (16 février)

Թ Ո Ւ Ր Ք Ի Ա

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՖՐԱՆՍԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՂ ՕՐԻՆԱԳԻԾ ՄԸ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԷ

ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՆԹԱՊԻ ՄԷՋ

«Ֆիկառօ»ի (Փետրուար 16) թղթակիցը Գլոտ Լորիէօ Այնթապէն թղթակցութիւն մը ղրկած է, որու առաջին տողերը սապէս կը սկսին. – «Ֆրանսայի եւ Հայաստանի անունները լսելով, Անատոլուի հարաւ-արեւելեան Այնթապի բնակիչները կը դողան, այնպէս ինչպէս պիտի ըլլար ընտանեկան անճոռնի հարցի մը ոտնակոխման պարագային»: Ու Գլոտ Լորիէօ կը շարունակէ վերյիշելով Ֆրանսայի կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումը եւ

(Շար. ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 15/16)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԸ ՍԿՍԱԾ Է

Փետրուար 15-ին բացուած է 1999 Հոկտեմբեր 27-ին Ազգ. Ժողովին մէջ տեղի ունեցած ոճրագործութեան դատավարութիւնը: Նիստին չեն ներկայացած քանի մը ամբաստանեալներու պաշտպանները եւ ամբաստանեալ Միսաք Մկրտչեան որուն փաստաբանը ըսած է թէ տեղեակ չէ իր պաշտպանեալին բացակայութեան պատճառին: Դատավարութիւնը յետաձգուած է մինչեւ Փետրուար 22, որպէսզի ապահովուի Մ. Մկրտիչեանի մասնակցութիւնը: Փետր. 15-ին ցուցարարներու մեծ բազմութիւն մը հաւաքուած է դատախազութեան մուտքին: Երկրապահներու անդամ, Երեւանի հրաժարեալ քաղաքապետ Ա. Բաղէեան պատասխանելով լրագրողներուն, ըսած է թէ գլխաւոր ամբաստանեալ Ն. Յունանեան եւ իր մեղսակիցները իրաւունք չունին ժողովուրդին անունով խօսելու եւ թէ ժողովուրդը կը դատապարտէ այդ ոճիրը:

⁂

ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԸ ՉԻ ԳՈՐԾԵՐ

Փետր. 14-ի իրիկունը պատահած խանգարում մը պատճառ եղած է որ Մեծամօրի կայանի անձնակազմը դադրեցնէ հիւլէական շարժակի գործունէութիւնը: Հաղորդուած է թէ պատահածը շողարձակումի կամ այլ որեւէ վտանգ չի ներկայացներ ու կայանը կը վերսկսի բանիլ նորոգութենէն անմիջապէս վերջ:

⁂

ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻՆ ՆԱԵՒ ՋՈՒՐԷՆ

«Վահան Յարութիւնեանի եւ միւսներ»ու քրէական գործի չորս ամբաստանեալներ որոշ պահանջներ ներկայացնելով հացադուլի դիմած էին. անոնցմէ երեքը՝ Արթիւր Շահրազեան, Արթիւր Խաչատրեան ու Մովսէս Ներսիսեան որոշած են հրաժարիլ նաեւ ջուրէ:

⁂

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹՂԹԱԾՐԱՐ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԷ ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԷՄ

Ադրբեջան սկսած է պատրաստել փաստաթուղթեր, որոնք կը վկայեն 1918 Մարտ 31-ին, 1990 Յունուար 20-ին եւ 1992 Փետր. 26-ին Ադրբեջանի մէջ Հայերու կատարած ջարդերուն մասին: Ազգ. հարցերու պետական քարտուղար Հիտայաթ Օրուջեւ այս մասին ըսած է՝ «Աշխարհ պիտի իմանայ Ադրբեջանի դէմ Հայերու եւ զիրենք պաշտպանող որոշ պետութիւններու յանցագործութիւններուն մասին»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

TELERAMA, «ՅԱՌԱՋ», ՀԱՅԵՐԷՆ (Չ)ԳԻՏՑՈՂՆԵՐ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Երկու շաբաթ է շատ հետաքրքրական երեւոյթ մը ստեղծուած է «Յառաջ»ի շուրջ, Թելերամայի (Փետրուար 3/9) յօդուածին առթիւ, նուիրուած թերթիս, անոր առօրեայ կեանքին, տպագրութեան սիսթեմին, մտահոգութիւններուն, եւայլն, եւ այլն:

Մեր բարդոյթներուն հետեւանք է, որ երբ արտայայտուողը օտար ըլլայ, մեր (Հայերուս) արժէքը (քորը) յանկարծ կը բարձրանայ: Այդպէս ալ եղաւ այս պարագային ու ակնառու եղան տեսակ տեսակ հակազդեցութիւններու: Պարզուած պատկերը իսկապէս տարօրինակ էր, մինչպէս երկու շաբաթ է մեր այցելուներուն, ի-մէյլներ կամ նամակներ ղրկողներուն զանազանութիւնը:

Անոնց մէջ, ամէնէն ցաւալի երեւոյթը պարզողներ էին (եւ են) «ծագումով հայ» Ֆրանսացիները: Թելերամային շնորհիւ, յանկարծ տեղեկացած են որ 76-ամեայ օրաթերթ մը կայ «Յառաջ» անունով եւ կ'ուզեն բաժանորդագրուիլ բայց...: Բայց, յուսախաբ կ'ըլլան, երբ կը լսեն որ այդ թերթը հայերէն լոյս կը տեսնէ. «Oh! je ne sais pas l'arménien» պատասխանը անմիջական է կամ «Je le parle, mais je ne lis pas l'arménien» ու կը հրաժարին բաժանորդագրուելէ:

Այլ դասակարգ մը բաղկացած է Ֆրանսացիներէ: Անոնք հայ ծանօթ մը ունին, դրացի մը, կեսրայր մը, փեսայ մը ու քանի մը թիւ կ'ուզեն գնել անոնց նուիրելու համար: Ավինեոնէն Ֆրանսուհի մը, յուզուած ու զարմացած մեր տոկունութենէն, հարց կուտայ՝ «ինչպէ՞ս կրնամ օգնել ձեզի», ցաւ յայտնելով որ հայ բարեկամներ ունի, բայց, իւր հայերէն չի գիտեր եւ կ'ուզէ զոնէ նուէր մը ընել: Ուրիշ մը, ծագումով հայ մայր մը ունի, թէեւ հայրը պրըթոն է ու կը պատմէ մօրը ու անոր գերդաստանին անցեալը Զէյթունէն սկսեալ, 19-րդ դարու վերջերը: Ֆրանսացիներուն մէջ կան նաեւ նախկին տպագրիչներ, գրաշարներ որոնք տեղեկանալով թէ թերթը տակաւին լոյս կը տեսնէ, հին, տողաշար մեքենայի դրութեամբ, կուգան այցելելու տպարանը իրենց կարօտն առնելու համար ու երախտագիտական զգացումներով կը մեկնին: Կան նաեւ «ծագումով Հայ» Ֆրանսացիներ, որոնք «Յառաջ» չեն կարդար, բայց կը յայտնեն իրենց հպարտութիւնը, քանի ֆրանսերէն մեծ պարբերական մը արտայայտուեր է հայերէն փոքրիկ թերթի մը մասին: Եղաւ հայ տպագրիչ մը որ նուէրով մը ուզեց իր քաջալերանքը յայտնել, գիտակից տպարանային դժուարութիւններուն: Եղաւ, յիսուն տարի է, մեզի հետ կապը կտրած մանկութեան ընկերուհի մը, որ դիպուածով Թելերամա մը գնած է ու յուզուած, կը յիշէ անցեալը, Շաւարշը, Տիրուհին ու կ'ուզէ կապը վերահաստատել:

Ուրախալի երեւոյթներ անշուշտ այս վերջինները, բայց, տխուր շատ տխուր եւ մանաւանդ խիստ մտահոգիչ է Հայերէն չգիտցողներու պարագան: Ան չի կրնար բաժանորդագրուիլ, որովհետեւ չենք քայլեր ժամանակին հետ, չենք յարմարիր պայմաններուն ու յետամնաց մտայնութեամբ մը կը յամառինք հայերէն թերթ հրատարակել:

Յոռետես չըլլանք, ոչ իսկ իրատես ու չկրկնենք 70-ամեայ աս չմաշած ճշմարտութիւնը.– «Կը նահանջէ լեզուն, կը նահանջէ լեզուն, մեղա՜յ, մեղա՜յ Արարատին»:

Բան մը կը փոխուի՞:

ԱՐՓԻԿ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հռոմի մէջ, այս օրերուն տեղի կ'ունենայ Հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ կազմակերպած ուխտագնացութիւնը Հռոմ, նախագահութեամբ Ներսէս – Պետրոս ԺԹ. Կաթողիկոս պատրիարքին, 1700-ամեակին առթիւ:

Մամուլի Ֆրանսական Գործակալութիւնը կը հաղորդէ որ Հայ կաթողիկէ Եկեղեցին փափաք յայտնած է Փետրուար 15-ին որ միջազգային յանձնախումբ մը արտայայտուի 1915-ի ցեղասպանութեան մասին: Նոյն օրը տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, լատին Ամերիկայի առաջնորդը՝ Վարդան Եպիսկոպոս Պօղոսեան յայտարարած է. – «Մենք, կաթողիկէ Հայերս, կը ներենք Թուրք մեր եղբայրներուն: Սակայն արդելք չէ, որ արդարութեան համար, ցեղասպանութիւնը պէտք է հրապարակաւ ճանչցուի»: Ճշդած է սակայն, որ Եկեղեցին չի յնար միջազգային յանձնախումբի մը ստեղծումին դիմումը, այդ նախաձեռնութիւնը պէտք է Երեւանի կառավարութիւնը առնէ: Մամուլին ասուլիսին ներկայ եղած է Ներսէս – Պետրոս ԺԹ.: Ան կը ներկայացնէր հայկական ծէսը, զոր Յովհաննէս – Պօղոս Բ. պիտի կատարէ միասնաբար Հայ եպիսկոպոսներու հետ, Կիրակի Փետրուար 18-ին Ս. Պետրոսի Մայր տաճարին մէջ, Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակին առթիւ: Վարդան Եպիսկոպոս Պօղոսեան վստահ է որ Պապը, հովուէր իր ճառին մէջ, պիտի չակնարկէ ցեղասպանութեան, քանի որ, ըստ իրեն, շատ փափուկ հարց մըն է ընդհանրական Եկեղեցւոյ մակարդակին վրայ եւ կրնայ բանավէճեր արծարծել: Յովհ. Պօղոս Բ. երբեք ցեղասպանութիւն բառը չէ գործածած որեւէ ելոյթի մէջ, թէեւ այդ բառը գործածուած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հետ ըրած համատեղ յայտարարութեան մը մէջ Նոյեմբեր 10-ին:

Կաթողիկոս – պատրիարքը յայտարարած է որ Պապին պիտի դիմէ, որպէսզի Հոկտեմբերին, սրբացնէ հայկական ցեղասպանութեան առաջին զոհերէն մէկը՝ Իգնատիոս Արք. Մալոյեան, սպաննուած 1915-ին, Մարտին:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԵՐԺԱԾ Է Գ. ՀԱՃԱՐԵԱՆԻ ԿԱԼՈՒԱԾԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋԸ

Լիբանանահայ Գէորգ Հաճարեանի կողմէ իր պապերուն կալուածները պահանջելու համար բացուած դատը Անգարայի ատեանը մերժած է: Գ. Հաճարեան փաստաթուղթեր ներկայացուցած է ատեանին, ցոյց տալով որ Ատանայի կրպակի գործատունը կառուցուած է 1915-էն առաջ իր մեծ հօր Յակոբ Հաճարեանի պատկանող տարածքին վրայ: Թրքական դատարանը անհիմն համարած է այդ ապացոյցները եւ դիմումը մերժած: Գ. Հաճարեան այդ մերժումին վրայ կրնայ դիմել եւրոպական ատեաններու: Թրքական հեռատեսիլը լուրը տալով շեշտած է թէ դիմումը արդէն խօսուն փաստ է Հայերու կողմէ հողային պահանջներու ներկայացման հեռանկարներու մասին:

ՓՐՈՖ. ՏՈՔԹ. ՆՈՐԱՄԱՐԴԸ

Փրոֆէսօր, Տոքթոր...

Գրեթէ ամէնքն ալ ատոր կը ձգտին, ոմանք թեկնածու են, ոմանք հասած են, կարգ մը անձեր ալ, առանց հասնելու, կը գործածեն այս մոդական, զոյգ տիտղոսները:

Ժամանակին Հայաստանցիներուն վերապահուած էր: Գրեթէ ամէն արտասահման եկող, անպայման «փրոֆէսօր» կամ «տոքթոր» էր, ճիւղի մը :Եթէ ճիւղերը սպառած էին կը դիմուէր երկրագործութեան, անասնապահութեան, կոլտընտեսութեան... վերջապէս, եթէ փրոֆէսօր կամ տոքթոր չըլլային, կը թուի թէ վիզա չէին ստանար:

Հիմա, Նոր սերունդի երիտասարդները կը տիրանան անոր, համալսարանական լուրջ ուսումներով: Միջին սերունդը, որ յաճախ շողեկառքը փախցուցածի տպաւորութիւն կը ձգէ, նոր արթնցած է որ իրեն ալ կը վայելէ Տոքթոր – Փրոֆէսօր կոչումը, մանաւանդ երբ, այս կամ այն գործունէութեան ՅՈԲԵԼԵԱՆը պիտի յիշատակեն, իր կուսակցական ընկերները, քիչ մը վրան խնդալու, քիչ մը անձնասիրութիւնը շոյելով, ժառանգութենէն կտոր մը փրցնելու, մասամբ ալ գործունէութիւն մը բրած ըլլալու գոհունակութեամբ, կեանքի վերջալոյսի միօրինակ ընթացքը զուարթելու: Ատոր համար, հիմա կը գործեն բազմաթիւ հիմնարկներ, պաշտօնական, կիսապաշտօն եւ անպաշտօն, որ առանց մեծ դժուարութեան, եւ նիւթական փոքր ներմուծում կատարելով, կը բաշխեն փրոֆէսօրական եւ տոքթորական տիտղոսներ, հայագիտութեան, ամառնային կամ ձմեռնային ընթացքներու, կարի, ձեւաւորումի կամ մարզական աշխարհի, իր բոլոր ճիւղաւորումներով եւ այլն ... եւ սրտի անհուն գոհունակութեամբ, յանկարծ կը կարդաս որ, մեր սիրելի Փանոսը կամ Կիրակոսը, ղարձած «փրոֆ. – տոքթ.» իր գրական գործունէութեան 25 կամ 50-ամեակը կը տօնէ, Ա. Ա. ժողովրդական տան, Ա. Ա. հանդիսասրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Ա. Ա. շրջանային վարչութեան, Ա. Ա. մասնաճիւղին կողմէ, ուր հրաւիրուած են անխտիր բոլոր ընկեր – ընկերուհիներն ու համակիրները:

Վերջերս տագնապեցուցիչ երազ մը տեսայ:

– Ինքնաշարժս հագիւ շարած էի, միջին տարիքի մարդ մը ներկայացաւ, սեւ ակնոցներով, ածիլուած գանկով, Փրոֆ. ՆՈՐԱՄԱՐԴՆ եմ ըսաւ. ընտանիքներու արդիականացման խորհրդատու...: 21-րդ դարու տիպար, 60-ի մօտ՝ որ հազիւ 40 ցոյց կու տայ, 20 տարի բանտարկութեան դատապարտուած, բայց երբեք բանտին դուռը չտեսած: Բացատրեց ինծի, թէ իր, Նիու փրոֆէշըն մըն է, ծնած Նիու էքօնօմիին հետ, կեանքի նոր ընթացքի մը համար, իր բառերով նիու վէյ օվ լայֆ...:

Կը բաւէ – ըսաւ – որ օլտ հաչիւ մը ունենաս, քիչ մը օլտ փէշըն դրամագլուխով, իր բաժինը վճարելու: Ցափշտակուած իր ազնիւ վերաբերմունքէն, գինք ընդունեցայ որպէս խորհրդատու, եւ դաշինքը ստորագրեցի...:

– Գործի անցնինք, ըսաւ, մեր ՆՈՐԱՄԱՐԴԸ: Կեանքդ պէտք է արդիական, նչելի դառնայ: Ինքնաշարժդ հին է, պէտք է փոխես: – Բայց երկու տարի չէ եղած գնելս...: – Սիրելիս, նիու էքօնոմիին համար երկու տարին կը նշանակէ երկու դար: Կառքդ զուսաւոր պակի, արթանեակներու կապուելու սարքաւորում, բարձրաչափ–ջերմաչափ չունի: – Բայց պարոն, հիանալի կը գործէ: – Ցայտնի է որ գովազդ չես դիտեր: Ի՞նչ ըսել է հիանալի կը գործէ: Կառք մը չէ եղած հիանալի գործելու, այլ ցուցադրելու, բարեկամներով անոր մասին խօսելու. գործել–չգործելը երկրորդական հարց մըն է:

Երբ ժամ չանցած ես ունեցայ իմ նոր կառքս, հակթաձեւ, բարձր, 12 աթոռով...:

Յաջորդ օր, փրոֆ. ՆՈՐԱՄԱՐԴԸ տունս եկաւ, նիու կարգ–կանոն մտցնելու: Առաջին գործ՝ փայտէ դուռդ պէտք է փոխել, միջնադարեան է, եւ փոխարինել զրահապատ մետաղէ դուռով, ընդյատակեայ աթոմակայանի մը պահեստանոցի նման: Պապերէս մնացած պատմական կաթսային տեղ ելեկտրա–ապակեղէն աման մը եկաւ, որ վեց մանկորդէն ջուր կ'եռացնէ: Իմ փառաւոր փուռիս փոխարէն՝ ունեցայ մանրալիք փուռ մը, որ ամբողջական հաւ մը մէկ նայուածքով կը խորովէ:

Եզրակացութի՞ւն...: Դրամատան հաշիւս ցամքեցաւ: – Հոգ մի՛ ըներ, – ըսաւ, մեր ՆՈՐԱՄԱՐԴԸ, մեր ընկերութիւնը շատ արագ փոխատուութիւններ կը կատարէ, բաւ է ստորագրես սա թուղթին վրայ, 25 մանրկրորդէն կը ստանաս գումար մը 35% տոկոսով: Երագ էր. ստորագրեցի:

Յաջորդ առաւօտ փրոֆ. ՆՈՐԱՄԱՐԴԸ կրկին տունս էր, պարտէզիս ծիրանենին խլեց եւ նորը տնկեց, որ տարրալուծարանէն նոր ելած, մէկի տեղ 100 ծիրան կու տայ: Ձայնագրութեան եւ հեռատեսիլի գործիքներս ալ չհաւնեցաւ, հակառակ անոր որ, տարի մը առաջ գնած էի, եւ անմիջապէս ապսպրեց վերջին նորոյթ գործիք մը, որ իր մէջ, բացի ամէն տեսակ խաղերէն, կը պարունակէր հեռատեսիլ, ձայն–պատկերերիզ, ահազանգի սարքաւորումներ եւայլն եւայլն:

Հեռաձայնը ձեռքս առի, որ երկաթագործ մը կանչեմ, քանի մետաղէ նոր դուռս արդէն չէր աշխատեր, քարացած կեցած էր: Մեր ՆՈՐԱՄԱՐԴԸ, ձեռքէս խլեց հեռաձայնը: – Ձե՞ս ամչնար, – ըսաւ, Ադամէն մնացած հեռաձայնի գործիքովս, ազիւսի մը ծանրութիւնը ունի, ո՛չ ձայնական հրահանգ ունի, ո՛չ այրկարմիր ալիքներ, ոչ գծագրական սիսթեմ, ո՛չ, ո՛չ... – Բայց երկու ամիս չեղաւ գնելս...: – Երկու ամի՞ս... չես գիտեր որքան փոփոխութիւններ տեղի ունեցած են երկու ամսուան ընթացքին, առձեռն հեռաձայնային մարզին մէջ... դուն ո՞ւր կ'ապրիս սիրելիս:

Ես ունեցայ իմ նոր հեռաձայնի առձեռն գործիքս, կրկնեփի մը մեծութեամբ, որ ամէն հարուածիս, երկու–երեք կոճակ միասին կ'իջեցնէր...: Մի քանի տասնըեակ սխալ թիւերէ վերջ, բարեբախտաբար դրացիիս գայլաշունը կլլեց զայն...:

Յաջորդ առաւօտ, տուն վերադարձիս, մայրս չգտայ: Փրոֆ. ՆՈՐԱՄԱՐԴԸ ինծի բացատրեց որ սկսած էր հիննալ, հարկ էր երիտասարդացնել: Շաբաթ մը վերջ, տուն մտաւ նոր մայր մը, կարուած – կարկտուած, սիլիքոնացուած, տարօրինակ խառնուրդ մը: – Հինը կը նախընտրէի, մրթմրթացի քթիս տակէն, որ չլսէ: Լսեց եւ առաջարկեց որ ես ալ երիտասարդանամ: Ասոնք ծախք չե՛ն սեպուիր, այլ ներդրում: Գիտարուեստի այս յառաջացած դարուն, ծերութիւնը պարզապէս ծրագրային սխալ մըն է, կարելի է ծրագրել մեր կեանքը՝ նոր ձեւով:

Մեր ՆՈՐԱՄԱՐԴԸ, ինծի նոր փոխատուութիւն մը կատարեց 40% տոկոսով, եւ մասնագիտական հիւանդանոց մը փոխադրեց, բազմատեսակ խողովակներ տեղաւորեցին աջէն–ձախէն, 3000 կերպընկալէ մազեր տնկեցին ցանցառ գանկիս վրայ, եւ թայլանտական նոր լեզու մը պատուաստեցին եւ դարձայ նոր մարդ մը: Մայրս չճանչցաւ զիս, բարեկամներս չընդունեցան, դրացիներս խոժոռ նայեցան...:

Մինչ քանդելու վրայ էի նոր ապըսպըրած համակարգիչիս ծրարը, փրոֆ. ՆՈՐԱՄԱՐԴԸ չթողուց որ տունս մտնէ: Բացատրեց որ մէկ շաբթուան ընթացքին արդէն երկու սերունդ հինցած է. դանդաղ է եւ համացանց մտնելու հ ամար 16 մանրկրորդ կը դնէ... ամօ՛թ բան: Ստիպեց որ ամերիկեան բանակի գործածած համակարգիչներէն գնեմ, որուն արագութիւնը, առնուազն, իմինիս կրկինն է: Գնեցի:

– Եթէ ամէն ինչ նոր պիտի ըլլայ, – ըսի, – ինչո՞ւ մեր ակադեմիկոսները իրենց հօր մեծ–հայրը կը թուին, նոյնպէս եւ քաղաքական գործիչներն ու ազգին ղեկավարները... – Քաղաքականութիւնը զատ՝ գիտատնտեսագիտութիւնը զատ. իրարու հետ չշփոթենք: Ի դէպ, փոխատուութեանդ թուականը ինկած է, չե՞ս ուզեր վերանորոգել...:

– Չէ՛, չէ՛, Աստուծոյ սիրոյն. հանգիստ ձգէ զիս, – ըսելս ու արթննալս մէկ եղաւ: Աստուա՛ծ իմ այս ինչ մղձաւանջային գիշեր մը անցուցեր եմ...:

Հ.Ց.Պ.

Վենետիկ
Փետրուար 8, 2001

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՆ ՀԵՏՔԵ՞Ր ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼՑԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԾԱԳՈՒՄՆԱԿԱՆ ԱՌՆՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՀԱՅ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼՑԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԾԱԳՈՒՄՆԱԿԱՆ ԱՌՆՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայ եւ փորթուկալցի ժողովուրդներու ծագումնական առնչութիւններուն մասին ոչինչ յիշուած է հայկական սկզբնաղբիւրներուն մէջ, բայց հետաքրքրական է, որ այդ իմաստով յիշատակութիւններ պահպանուած են փորթուկալեան եւ սպանական աւանդութիւններու մէջ:

Հետեւելով աստուածաշնչական եւ ջրհեղեղեան հաւատալիքներուն, ինչպէս նաեւ հայկական ազգաբանական աւանդութեան, Հայերը, արիական ժողովուրդ, Նոյի երրորդ զաւակին՝ Յաբէթի սերունդ են, իսկ Հայկ Նահապետ Հայոց նախահայրը եղած է:

Ջրհեղեղեան նոյն պատմութեան եւ փորթուկալական աւանդութեան համաձայն, փորթուկալցիք Հայերուն հետ ցեղակցական առնչութիւն ունին. Հետաքրքրական է, որ Հայերուն հետ ցեղակցական նոյն առնչութիւններուն մասին յիշատակութիւններ պահուած են նաեւ պասքերուն մօտ:

Արդարեւ, փորթուկալցի ժողովուրդի առաջին պատմագիրներէն եղբայր Մանուէլ տը Պրիթօ (Frei Manuel de Brito), իր «Լուսիտանական Միապետութիւն» (Monarquia Lusitana) գիրքին առաջին մասին մէջ կ'ըսէ, որ Յաբէթի որդիներէն Թուպալ փորթուկալցի ժողովուրդին նախահայրը եղած է. ան կ'աւելցնէ, որ Թուպալ Փորթուկալի ափերուն վրայ տեղ մը ցամաք ելաւ, եւ այդ վայրը այնուհետեւ Սեթուպոլ կոչուեցաւ:

Իր կարգին, Յիսուսեան ուխտի միաբան հայր Մանուէլ տը Լարրամէտ (P. Manuel de Larramed), ծագումով՝ պասք, Պիսքայի շրջանէն, իր «Բառարան եռալեզու Քասթիլեան, Պասքեան եւ Լատին...» (Diccionario trilingue Castellano, Bascuence y Latin...) գործին ԺԶ. գլուխին մէջ կ'ըսէ, որ Սպանիոյ եւ իր քաղաքներուն ու նահանգներուն հին անունները ցոյց կու տան, թէ պասքերէնը Սպանիոյ ընդհանուր լեզուն եղած է. իսկ Սեթուպալ քաղաքի անուան ստուգաբանութեան ակնարկելով՝ ան կը գրէ. «Կ'ըսեն, թէ հին ատեն անիկա Սեթուպալի (Setubalia) կամ, ինչպէս ուրիշներ կը գրեն Cetubalia կը կոչուէր, եւ անոր կուտան Քոէթուս Թուպալիս (Coetus Tubalis) լատինական ծագումը, ինչ որ հարցէ դուրս է: Անիկա կը ստուգաբանուի իբրեւ պասքերէն Սէն Թուպալիայի (Sein Tubalia) մէջ, որ կը նշանակէ Թուպալի որդիներու հող, եւ այդպէսով կ'առաջնորդէ հետեւցնելու Սպանիոյ բնակչութեան ծագումը Թուպալէն»:

Յիշենք, որ Սեթուպալ քաղաք մըն է Փորթուկալի հարաւ – արեւմուտքը, Լիզպոնէն հարաւ – արեւելք, Սատօ, Մարաթեքա եւ Սան Մարթինհօ գետերէն կազմուած խոր գետաբերանի հիւսիսային ափերուն, եւ երկրին երրորդ գլխաւոր նաւահանգիստն է: Անիկա արքայանիստ եղած է Խուան Բ. Թագաւորին ժամանակ (1481 – 1495). Նշանաւոր են Յիսուսի (կառուցումը սկսած 1490-ին) եւ ԺԷ. դարու Քասթէլօ տը Սան Ֆիլիփէ եկեղեցիները: Քաղաքին հին շինութիւնները գրեթէ հիմնովին աւերուած են 1755-ին պատահած աղիտալի երկրաշարժին ժամանակ: Գետաբերանին արեւելեան աւազոտ բլուրներուն վրայ կան հռոմէական Սեթոպրիկա քաղաքին աւերակները, որոնք քանդուած են 412-ին, ովկիանոսային սաստիկ ալեկոծութեան մը պատճառով: Քաղաքին մօտակայ Փալմէլա գիւղին մէջ կը գտնուի մաւրերու կառուցած ամրոցը, իսկ Վիլա Ֆրէսքօ տը Ազէյթան գիւղին մէջ՝ Գինթա տա Պաքալհօա ամրոցը: Քաղաքը ներկայիս մօտաւորապէս հարիւր հազար բնակչութիւն ունի:

Իրենց կարգին, սպանացիք իրենք եւս պահած են Թուպալէն սերած ըլլալու աւանդութիւնը, բայց կը մերժեն ընդունիլ փորթուկալական աւանդութիւնը, որուն համաձայն, Թուպալ նախ փորթուկալական հողի վրայ ոտք կոխած է: Անոնք կ'ըսեն, որ Թուպալ Սպանիոյ հիւսիս – արեւելքը, Քաթալոնիոյ Վալենսիա շրջանին մէջ ցամաք ելած է:

Արդարեւ Գասպար Էսքոլանօ (Gaspar Escolano), իր «Առաջին տասնամեակ Վալենսիոյ նշանաւոր եւ պսակաւոր քաղաքին եւ թագաւորութեան» (Decade primera de la historia de la insigne y coronada cuidad y reino de Valencia) գիրքին (գրուած՝ 1610-ին) մէջ կ'ըսէ, որ Թուպալ Վալենսիոյ շրջանին մէջ ցամաք ելաւ եւ կ'աւելցնէ. «Թուպալ եւ իր մարդիկը հայերէն լեզու կը խօսէին, որ այնքան կը տարբերի լատիներէնէն եւ Սպանիոյ մէջ երբեք չէր լսուած լատիներէն բառ մը հասարակաց լեզուին մէջ, մինչեւ հազարաւոր տարիներ ետք, երբ Հռոմէացիները այդ լեզուն մտցուցին այնտեղ, երկրին տէր դառնալով զէնքի զօրութեամբ»:

Էսքոլանօ այնուհետեւ կը յիշէ Ռոտրիկօ Արքեպիսկոպոսին «Քրոնիկ»ը. ան հաւանաբար Ռոտրիկօ Խիմենէզ տէ Ռատա Թոլետացի Արքեպիսկոպոսն է, որուն գլխաւոր գործերէն է «Ռեպուս Հիսփանիաէ» գիրքը, որ Սպանիոյ միջնադարեան ժամանակաշրջանի մասին ամէնէն կարեւոր եւ վաւերական աղբիւրներէն մէկը կը նկատուի: Ռոտրիկօ Արքեպիսկոպոս վախճանած է 1247 Յունիս 10-ին: Ռոտրիկօ Արքեպիսկոպոսը մէջբերելով՝ Էսքոլանօ կը հաստատէ, որ Հայերը, որոնք ջրհեղեղէն ետք Վալենսիոյ կողմերը ցամաք ելած եւ բնակութիւն հաստատած էին, հսկաներու սերունդ մըն էին, դատելով ոսկորներու մեծութենէն, որոնք իր ժամանակ տակաւին կարելի էր գտնել Քաթալոնիոյ Լոպրիկաթ գետին վտակներուն մէջ: Էսքոլանօ կ'աւելցնէ նաեւ, որ այդ հսկաներու ոսկորներէն շատեր Պենետիքթեան միաբանութեան Սէն Քիւքիւֆայի վանքին մէջ պահպանուած են:

Իր կարգին, Լուիս տը Արիզ (Luis de Ariz) իր «Պատմութիւն Աւիլա քաղաքի մեծութիւններուն» (Historia de las grandezas de la cludad de Avila - տպուած՝ 1607-ին, Ալքալա տէ Հերանէս) գիրքին մէջ, մէջբերելով Հերնան Իլանէսի կողմէ 1073-ին քաղուած աւանդութիւն մը, որմէ հատուած մը արձանագրուած է 1315-ին, կը գրէ. «Բազմաթիւ են անոնք, որոնք հին ժամանակներուն եկան հեռաւոր տեղերէ բնակութիւն հաստատելու մեր Սպանիաներուն մէջ: ... Եւ առաջինները, որոնք եկան բնակութիւն հաստատելու մեր ազգին եւ մեր շրջաններուն մէջ, եղան Նոյ եւ Թուպալ քանի մը կիներով, որոնք այն պէտ լեզուն կը խօսէին, զոր մեր ժամանակներուն Պիսքայի բնակիչները կը խօսէին»:

Հայկական ծագման վերաբերեալ այս աւանդութիւնները յիշելէ ետք նշենք, որ այսօր կարելի չէ ծագումնական ընդհանրութիւններու գծով հաստատումներ կատարել, մանաւանդ որ փորթուկալցի ժողովուրդը տարբեր խմբաւորումներու խառնուրդ է: Արդարեւ, Թերակղզիին ամէնէն հին բնիկները Իպէրիացիներն են (իպէրիացի անունը անոնց տուած են յոյն աշխարհագիրներ, հաւանաբար՝ Էպրօ կամ Իպէրոս գետի անունէն). անոնք տարբեր ցեղերու բաժնուած էին, որոնցմէ լուսիտանացիները ամէնէն մեծն ու ազդեցիկն էին Փորթուկալի մէջ, իսկ Սպանիոյ մէջ՝ Պասթեթանի, Թարթեսեան եւ Թուրտեթանի ցեղախումբերը: Այնուհետեւ հոն ներխուժած են կելտական ցեղեր. Փիւնիկեցիներու ժամանակ ծովափնեայ շրջաններուն մէջ հաստատուած են Յոյներ ու Կարկեդոնացիներ, որմէ ետք Հռոմէացիք սկսան լատինացնել շրջանի բնակիչները. անոնց յաջորդեցին գերմանական ցեղեր, որոնք նուաճեցին բնիկները եւ խառնուեցան անոնց: Հիւսիսային Ափրիկէէն գալով՝ իսլամ մաւրեր Ը. դարուն ներխուժեցին հոն եւ անոնցմէ շատեր խառնուեցան տեղացիներուն:

Փորթուկալի ամէնէն հետաքրքրական բնակավայրերը Հռոմէացիներու ժամանակներէն մնացած, լեռներու բարձունքներուն թառած պարսպապատ գիւղերն են, որոնք castro կը կոչուին, եւ ուր ազգագրական ընդհանրութիւններ ու մշակութային հարուստ աւանդութիւններ պահպանուած են:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

«Ազդակ»

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԹԻՒՐՔՄԷՆ ՓՈՔՐԻԿ ՊԵՏՈՒԹԻ՞ՒՆ ՄԸ

Լոնտոն լոյս տեսնող «Ալ – Հայաթ»ի հրատարակած յօդուած մը այս հարցը կը դնէ։ Ի՞նչ կայ, կը գրէ Նիզամ Մարտինի, Թիւրքմէն կամ Թիւրքոման փոքրիկ պետութեան մը ծրագրին ետին, Իրաքի հիւսիսը, մինչ քրտական ինքնավարութեան մը փորձառութիւնը լուրջ դժուարութեանց կը բախի։ Ի՞նչ են Թուրքիոյ մտադրութիւնները, մինչ այս երկիրը երբեք խնկարկէ չէ հրաժարած Մուսուլի շրջանէն, որ այժմ ամբողջական մասն է Իրաքի։

1926, Յունիս 5-ին, Թուրքիա համաձայնագիր մը կը ստորագրէր Իրաքի եւ Մեծն – Բրիտանիոյ հետ ճանչնալով Մուսուլի վիլայէթին (նահանգ) ինքնիշխանութիւնը։ Ասոր փոխարէն, Թուրքիա կը ստանար շրջանի քարիւղի եկամուտներու 10%-ը, 25 տարուան համար։ Հակառակ անոր որ, ատենին Թուրք Խորհրդարանը վաւերացուցած էր այդ համաձայնագիրը, Թուրքիա երբեք, բոլորովին չէ հրաժարած այդ շրջանէն։ 1995-ին, Նախագահ Ս. Տէմիրէլ չէր վարանած յայտարարելու. – «Մուսուլ միշտ մեզի կը պատկանի եւ Թուրքիոյ ապահովութիւնը կ'ենթադրէ Իրաքի հետ սահմանային նոր գիծեր»։

Քարիւղային այս հարուստ շրջանին կարօտը եւ հիւսիսային Իրաքի քաղաքական Թիւրքմէն խմբակցութեանց հետ հաստատուած կապերը կը հաստատեն Թրքական այդ ծաւալապաշտ ձգտումը։ Այս նպատակաւ արդէն, Թուրք Արտաքին նախարարութեան մէջ յատուկ բջիջ մը ստեղծուած է, մինչ Թուրք բանակի սպայակոյտը, Ապահովութեան Ազգային Խորհուրդի քարտուղարին գործակցութեամբ, ծրագիր մը կը պատրաստէր «Իրաքի Թիւրքմէնները պաշտպանելու համար», ինքնավար Թիւրքմէն գօտի մը ստեղծելով հարաւի 36-րդ զուգահեռին հիւսիսային շրջանը, որ այժմ Իրաքի Քիւրտիստանի Ժողովրդավար կուսակցութեան (Պարզանի) հակակշռին տակ է։ Անկէ ի վեր, Անգարա ճնշում կը բանեցնէ Պարզանիի վրայ, որպէսզի ընդունի այս կարգադրութիւնը, որ կը նուիրագործէ ինքնավար երկու գօտիներու համակեցութիւնը, Իրաքի հիւսիսը՝ մէկը քիւրտ, միւսը՝ Թիւրքմէն։

Իրաքի հիւսիսի կացութիւնը շատ բարդ է։ Արդարեւ, շրջանին վրայ աչք ունին Թուրքիա եւ Իրան, որոնց շահերը կը տարբերին, բացի այն պարագայէն, երբ հարցը կը վերաբերի քիւրտ Պետութեան մը ստեղծումին։ Յաւելեալ, շրջանը քրտական ներքին հակամարտութեան ալ բեմ է Պարզանիի եւ Թալապանիի միջեւ։ Ապահովութեան մտահոգութիւններէ դատ, Թրքական ռազմավարութիւնները կը ձգտին արդէն հանդիսանալու քիւրտ Պետութեան մը ստեղծման շրջանին մէջ։ Այսպէս, 1996-ին Թուրքիա չէզոք գօտի մը ստեղծեց Թուրք – Իրաքեան սահմանին երկայնքին։ Այս պայմաններուն մէջ, Թիւրքմէնները առաջնակարգ գինակիցներ են Անգարայի համար, Իրաքի հիւսիսը։

Ընդհանրապէս, երբ Թուրքիա մէջտեղ կը հանէ Իրաքցի Թիւրքմէններու հարցը, Մուսուլի շրջանին վերաբերող պահանջները հեռու չեն, նոյնիսկ եթէ Թուրքերը կանոնաւորաբար պնդեն, որ այն դերը զոր կը խաղան Իրաքի հիւսիսը կը բացատրուի իշխանութեան չգոյութեամբ, շրջանի մը մէջ, ուր Իրաքեան կեդրոնական Պետութիւնը այլեւս իրաւասութիւն չունի։ Այս շրջագիծին մէջ է որ Թուրքիա մղած է Իրաքեան Թիւրքմէն կուսակցութեան պարագլուխը՝ Մուզաֆֆէր Արսլան որպէսզի Թրքական պաշտպանութիւն ուղէ Իրաքցի Թիւրքմէններուն համար։ Այսպէս, Իրաքի Թիւրքմէնները Քէրքիւքը իրենց «մայրաքաղաքը» կը համարին եւ կը մաղթեն որ, այն պարագային ուր Իրաք պարտի դէպի արաբքրտական դաշնակցութիւն մը ուղղուիլ, ան դառնայ Թիւրքմէն ինքնավար շրջանի մը կեդրոնը։ Գալով Քիւրտերուն, կը մերժեն որ Քէրքիւքը Թիւրքմէն ըլլայ։ Արդարեւ, Քէրքիւքը միշտ քրտական պահանջներուն կեդրոնը եղած է, Պաղտատի հետ բանակցութիւններու ընթացքին։ Միջամտելով շրջանին մէջ, Թուրքիա կը տկարացնէ Իրաքը, ազդեցութեան իր շրջագօտիին մէջ պահելով Իրաքեան Քիւրտիստանը։ Այս պայմաններուն տակ, Անգարա աւելի լաւ կրնայ հակակշռել իր Քիւրտերը, որոնք կրնան ազդուիլ հիւսիսային Իրաքի քրտական ինքնավարութեան փորձառութենէն։ Հուսկ, քարիւղի յարաճուն կարիքը երկրի մը համար որ Եւրոպական Միութեան դուռը կը զարնէ, կը բացատրէ նաեւ Թուրքիոյ հետաքրքրութիւնը շրջանին հանդէպ։

Վերջերս շատ տեսնուած են, հիւսիսային Իրաք, Թիւրքմէն քաղաքագործեր, որոնք կ'օգնեն Թուրք բանակին կարգն ու կանոնը պահպանելու իր գործունէութեան մէջ։ 1996 Օգոստոսին, երկու քիւրտ խումբերու հակամարտութիւններէն ետք, Իրաքեան բանակը Էրպիլ մտաւ։ Առիթ էր Թիւրքմէններուն համար իրենց բախտը փորձելու։ Քիւրտ – քրտական խօսակցութիւններ կազմակերպուեցան Անգարա, Ռոպէր Փելթրոյի (ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարութեան կցորդ) եւ բրիտանացի ներկայացուցիչներու ներկայութեան, մանաւանդ Իրաքի Թիւրքմէն պատուիրակութեան մը, այդ առթիւ հրաւիրուած։ Ամերիկացի եւ բրիտանացի ներկայացուցիչները այն ատեն զօրավիգ եղան Թրքական նախաձեռնութեան, այսինքն հիւսիսային Իրաք տարուող իշխանութեան պայքարին մէջ, Թիւրքմէններուն տալ 3-րդ դերակատարի հանդամանքը։

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՒԱԶ ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Խորհրդային շրջանէն Հայաստանին ժառանգութիւն մնացած է բժշկական մեծածաւալ ցանց, նախատեսուած՝ եօթը միլիոն բնակչութեան համար։ Վերջին տարիներուն երկրին հիւանդանոցներուն միայն 30–35%-ը կ'օգտագործուի, ինչ որ հետեւանք է բժշկական անձնակազմին ալ որոշ անգործութեան։

Ներկայիս, Առողջապահութեան նախարարութիւնը որոշած է մշակել ծրագիր մը առողջապահութեան համակարգին լաւագոյն օգտագործման համար. այս ծրագրին համաձայն կէսով կը կրճատուի հիւանդանոցներու մահճակալներուն թիւը, այլ նպատակներու կը տրամադրուին չօգտագործուող տարածքները, շէնքերը։ Այսպէս օրինակ, Կոտայքի մէջ, 17 հիւանդանոցներու եւ յարակից շէնքերու փոխարէն կը մնայ 10, 740 մահճակալներէն կը պահուին միայն 465ը, կը նուազին համայնքային ծախքերը։ Կ'ենթադրուի որ յիշեալ ծրագրին նախագիծը կ'աւարտի մինչեւ այս տարուան կէսերը, որմէ ետք ան կը ներկայացուի կառավարութեան ու Ազգ. Ժողովի քննարկումին։ Փորձագէտներու կարծիքով այս կրճատումները առողջապահական համակարգին թոյլ կու տան 25 – 30 տոկոսի տնտեսական խնայողութիւն մը, զոր կարելի կ'ըլլայ գործածել աւելի արդիւնաւէտ ձեւով։

ԱՄՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ՆՈՒԷՐԸ ԿՈՅՐ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ

ԱՄՆ Երեւանի դեսպանատունը մայրաքաղաքի կոյր երախաներու միջնակարգ գիշերօթիկ դպրոցին նուիրած է կոյրերու յատուկ (Պրայ) գրական պիտոյք։ Բացի այս, դեսպանատունը կը հովանաւորէ երկու այլ ծրագրեր՝ համացանցի անվճար ապահովում եւ հինգ հազար տոլար՝ նոր մահճակալներու համար։ Այս դպրոցը իր տեսակին մէջ Հանրապետութեան միակն է ուր Ղարաբաղէն, Իջեւանէն, Եղեգնաձորէն եկած երախաներ կ'ուսանին ու կը գիշերեն։ Հաստատութիւնը ունի 100 երախայ, որոնցմէ 50-ը կոյր են, 20-ը՝ տկար տեսողութեան տէր, իսկ մնացեալը կոյրերու ընտանիքի զաւակներ են։

ՈՐԴԱՆ ԿԱՐՄԻՐԸ ՈՉՆՉԱՑՄԱՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԻ ԵՆԹԱԿԱՅ

Արարատեան դաշտի որդան կարմիրը որ գրեթէ երեք հազարամեակէ ի վեր օգտագործուած է եւ կ'օգտագործուի կարմիր ներկի պատրաստութեան համար, ներկայիս անհետանալու վտանգին դէմ յանդիման կը գտնուի։ Այդ ներկը ունի բացառիկ բարձր կայունութիւն, նաեւ անվտանգ է. կը գործածուի սննդեղէնի եւ քոզմեթիքի արդիւնաբերութեան մէջ։ Ունի բժշկական առաքինութիւններ ալ. կ'օգտագործուի որպէս հակաբորբոքային, հակաբեղմնաւորիչ եւ ջերմութիւն իջեցնող։ Գիտութիւններու Ակադեմիայի կենդանաբանութեան հիմնարկը սկսած է փորձեր կատարել այդ միջատը արհեստականօրէն բազմացնելու, անոր օգտագործումը վերականգնելու ուղղութեամբ։ Այս նպատակով Արմաւիրի շրջանին մէջ ստեղծուած է նաեւ «Որդան Կարմիր» արգելավայրը։ Սակայն, այդ արգելավայրին ցանկապատը արդէն քանդուած է եւ հոն կ'արածեն տեղացիներուն անասունները, ճաշակելով նաեւ որդերուն համար ցանուած յատուկ խոտերը։

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ԵՂՈՅԵԱՆԻ «ԱՐԱՐԱՏ» ՖԻԼՄԻՆ ՄԷՋ

Անդրադարձած էինք այն բազմաթիւ հարցազրոյցներուն որոնք լոյս կը տեսնեն մամուլին մէջ, իրեն նուիրուած յայտագրին առթիւ (Սինէ – գլասիք)։ «Լիպերասիոն»ի մէջ (Փետրուար 10/11), ան հարցումին որ կը վերաբերի Եղոյեանի «Արարատ» ֆիլմին իր մասնակցութեան, կը պատասխանէ. – «Տարեց բեմադիրի մը դերը կը խաղամ, բայց, փորձուեցայ մերժել։ Ամերիկացիք դիս կը յիշեն ֆիլմերու մէջ ինչպէս՝ Tirez sur le pianiste, Le Tambour կամ La montagne magique, ուր շատ երկար երկխօսութիւններ կային։ Այլեւս չեմ կրնար ընել։ Ըսի Աթոմին՝ «Սքրիփթդ շատ լաւ է, բայց, այդքան յիշողութիւն չունիմ այլեւս այդ ամբողջ բնագրերուն համար»։ Բաւական կրճատեց։ Թորոնթօ պիտի դառնենք, գործիս կուզայ, տղաս հոն կ'ուսանի։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍՓԻՒՌՔԸ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑ

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Փարիզ, 2000. (Համազգայինի Վահէ Սէթեան տպարան)

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

Ընկերային կեա՞նքը, – այցելութիւններ տունէ տուն։ Նշանտուք, հարսնիք, մկրտութիւն։ Տօնախմբութիւն։

– Անունովդ ապրիս Մկրտիչ աղա։ Ամէն տարի բարով տեսնենք...

Երբ չէն հարսնիք մըն է, կրնայիր երեք օր լսցնել «Գոնեալը» երգելով։ Եւ կամ նոյն մոլեգնութեամբ՝ – Գըզըմ, գըզըմ, գընալը գըզըմ...

Հանած – վարածներ Հայերէնի վերածեր էին երկուքն ալ. բայց մասնագէտներուն համար ուրի՛շ համ ու հոտ ունէր Թուրքերէնը իր հեշտագրգիռ բովանդակութեամբ։ Կ'ըսէին թէ տարփանքը – տոփանք – ինքնին կը կաթկթէր բառերէն, նոյնիսկ առանց նուագածուի։ Իսկ երբ բարկ օղին ալ կուլ կուտային մէկ ումպով, տէրտէրն ու վարդապետն անգամ մէկիկ կը նետէին իրենց փիլոնը։

Գերամ ընդհանրապէս խօյս կուտար այս կարգի խրախճանքներէ. իսկ եւ եթէ գացած ըլլայի, անկիւն մը կը քաշուէի փայտի պէս։

Այդ օրերէն մնացած է մօրս անուանակոչումը, – Աւագ Ուրբաթ։

Մինչեւ այսօր ալ կը յիշեմ կարգ մը լուսահոգիներ, այդ օրերու դուռ դրացիները, որոնք միջին դարը կը կազմէին։ Այսօրուան բացատրութեամբ «մանր բուրժուա»։

Մէկը Սուքիաս աղան էր, մանրավաճառ խանութպան բանուկ հրապարակի մը վրայ։ Տեսակ մը ճարպաւագունդ՝ մարդկային կերպարանքով։ Կարմիր այտեր, խոշոր, անկենդան աչքեր։ Կը հետաքրքրուէր ամէն բանով, այլ մանաւանդ քաղաքականութեամբ։ Կամաւոր աղքատ՝ յիշողութեամբ եւ դատողութեամբ, յաճախ կը մոռնար ըսելիքը, նախարարներու կամ երկիրներու անունները, եւ յանկարծ կը հարցնէր.

– Ինքնութիւնը ի՞նչ եղաւ...

Այդ «ինքնութիւնը» կրնար ըլլալ Չէմպըրլէյն, Վիլհելմ կայսր, Չինաստան կամ Ալժերիա – Մարոք։ Զօրութեամբ հասկնալով, անոր համեմատ պիտի բացատրէիր։ Կրնայիր իր միտքէն չանցած բանի մը մասին խօսիլ։ Սուքիաս աղա միշտ գոհ կը մնար։

Հօրս մտերիմ բարեկամը ըլլալով, յաճախ կը բացուէր.

– Ալիքսան էֆէնտի, խաթրդ չմնայ ամմա, ի՞նչ պիտի ըլլի այս տղուդ ապագան։ Ինչո՞ւ ախդերի մը քով չես դըներ, որ արհեստ մը սորվի։ Ես քովս կ'առնեմ. եթէ Տէրը կայենայ խնամի ալ կ'ըլլինք ապագային։ Ի՞նչ տըմեմ դազեթաճի փեսան...

– Ի՞նչ կրնամ ընել, Սուքիաս աղա, ինք անանկ ուզեց։

Միւսը Խաչիկ աղան էր, «փոլիցաճի»ն։ Շէնշող մարդ մըն էր, տեղաւորուած Զաքմաքճըլարի պատմական մէկ խանին անկիւնը։ Զբաղո՞ւմը, – փոխ դրամ տալ, մուրհակներ գանձել, կոտրել, նորոգել։ Մասնագէտ էր տոկոսի հաշիւներու, որոնց թնճուկին մէջ կը տապլկէին բազմաթիւ պանդուխտներ։

Պարտականը գիւղը կ'ըլլար, վճարողը՝ Պոլիս։ Կը պատահէր որ Վոսփորի մէկ ափը հաստատուած պարտատէր մը, քիչ մը մէջքը շտկած, հրաւէր մը սարքէր դէպի Ջուրերը։ Խաչիկ աղան ալ գլխու վրա տեղ կ'ունենար հիւրերուն մէջ։

Կ'ուտէին, կը խմէին մինչեւ իրիկուն։ Ձոխ կ'ըլլար սեղանը աղբիւրին մօտ, ծառի մը տակ։ Ամէն մէկը ճիգ մը կ'ընէր մոռնալու օրուան հոգերը, մանաւանդ գաւառէն եկած վրդովիչ լուրերը – բռնութիւն, վէրկի, թշուառութիւն եւ արտագաղթ։

Խորոված ը տաք տաք, լաւաշ հացով, օղին ալ վրան, – արդէն կը թմրէին ջիղերը, երազելու տրամադրութիւն մը ըստեղծելով։

Միայն Խաչիկ աղան էր որ արթուն կը հսկէր.

– Միւսիւ Ռափայէլ, օրերը մօտեցան, ի՞նչ պիտի ըլլայ սա 15 ոսկինոց փոլիցան...

– Ճանըմ, Խաչիկ աղա, հիմա ժամանա՞կն է մուրհակի մասին խօսելու, դիտել կուտար բարեմիտ սեղանակից մը։ Մարդը քեզ հիւր է կանչեր...

– Շնորհակալ եմ, բայց քէյֆը քէյֆ, գործն ալ գործ։ Ես բարեկամաբար կը յիշեցնեմ, ի՛նչ կ'ըլլայ ի՛նչ չըլլար... Տոկոսը կը բանի, հա՛, կը բանի։ Տասն էր տասներհինգ եղաւ...

Խաչիկ աղա խեղճութիւն մըն էր, բաղդատելով Աւետիս էֆէնտիին հետ, որ նոյն գործով կը զբաղէր, բայց նաեւ յանձնակատար էր բանուկ խանի մը մէջ։ Իբրեւ բաղէչցի, Աւետիս էֆէնտին կը յաւակնէր աւելի շատ բան գիտնալ «ներքին գաւառներու» կացութեան մասին։ Ազգասիրական քթախոտ մըն ալ ունէր, յատկապէս իրեն համար մշակուած։

– Ազիզիր Սերոբը պարզ աւազակ մըն է, ուրիշ ոչինչ։ Ալիքսան էֆէնտի, հասկցուր տղուդ՝ չխաբուի սար – անոր գրածներէն, խօսածներէն...

(Շար. 17)

(Շար. Ա. էջէն)

անկէ ծագած հարցերը, ու կ'ըսէ թէ Շահին պէյի չատուխը եւ Այնթապի բոլոր պաշտպանները կը յիշեն 1920 – 1921-ի պաշարումը: Սեւրի դաշնագիրը նոր ըստորագրուած էր եւ յաղթական Ֆրանսան տէր կ'ըլլար Օսմանեան կայսրութեան այն բաժնին որ իրեն շնորհուած էր: Քաղաքապետը, Ճելալ Տողան, նախկին երեսփոխան բանտարկուած 1980-ին զինուորականներու կողմէ եւ համոզուած եւրոպամէտ կը յիշեցնէ. – «Քաղաքը պաշարուած 11 ամիս եւ քանի օր, զօրաւոր Կուրոյի 20 հազար զինուորներուն կողմէ, զինուած օդանաւերով եւ հրասայլերով եւ դիմացը՝ 1750 կամաւոր մարտիկներ եւ սովահար բնակչութիւն մը: Կորուստները արիւնալի եղան: 6400 անձեր բնաջնջուեցան: Թուրք բանակը չէր կրնար դէմ դնել բոլոր ճակատներու վրայ»: Բախումները տեղի կ'ունենային գլխաւորաբար Հայկական թաղին – ուր 1915-ի ջարդերէն 4 տարի ետք, դեռ 3000 – 4000 քրիստոնեաներ կ'ապրէին – եւ թուրք քաղաքին միջեւ: Թղթակիցը կ'արձանագրէ Թուրքերու խօսքերուն: Մեհմէտ Ասլան կը բացատրէ որ «գործակցելով Ֆրանսացիներուն հետ եւ Թուրքեր սպաննելով, Հայերը, որոնք մեր դրացիներն էին, մեր թշնամիները դարձան: Կը յիշատակուին Թուրք զոհերը, Հայերու ոդիսականը ֆրանսական զօրքերու յառաջխաղացումէն: Հ. Երմաղի 96-ամեայ մեծ մայրն ալ «հազիւ կրցեր է Հայէ մը փրկուիլ հաւնոցէ մը փախելով»: Դեռ կը պատմուին բազմաթիւ այլ դէպքեր: Ամերիկացի միսիոնար մը տոքթոր Շեփհարտ Այնթապ հասած է 1880-ին եւ թիֆիւսէն մեռած 1915-ին, բազմաթիւ Հայեր փրկած է մահէն 1895-ի ջարդերէն:

Գլօտ Լորիէօ կ'ըսէ թէ զարդարուած ինչպէս որ է թրքական դիմադրութեան յուշարձաններով, Այնթապ չէր կրնար մասնակից չըլլալ այն կատաղութեան զոր Թուրքիան կը սնուցանէ ցեղասպանութեան ճանաչումէն ի վեր: Քաղաքապետը կը շեշտէ. – «Ոչ մէկ երկիր պէտք է խաղայ ուրիշ Պետութեան մը հպարտութեան հետ»:

«Սապահ» թերթը ֆրանսական հաղուստեղէնի, անուշահոտութեան, պանիրի, խնձորի պօյքոթը կ'ուզէ: Ճելալ Տողան դէմ է այդ տղայութիւններուն, պէտք է ձգենք որ պատմաբանները իրենց գործն ընեն, փոխանակ մէյտ իճ փրանս փողկապներ այրելու կ'ըսէ:

Թուրք խորհրդարանի արտաքին քաղաքականութեան յանձնախումբին նախագահին յանձնուած է օրինագիծ մը պատրաստել զատապարտելու համար Ֆրանսան: Առաջին ծրագիր մը (խըլամապաշտներու) սապէս շարադրած է. – «Թուրքիա հրապարակաւ կը ճանչնայ Ալժերացիներու ցեղասպանութիւնը Ֆրանսայի կողմէ», ուրիշ մը կ'ուզէ որ աւելցուի «Հնդկաչինի ջարդերը եւ Ռուանտայի ցեղասպանութիւնը»: Վերջնական համաձայնութիւն չէ գոյացած յանձնախումբին անդամներուն միջեւ:

«LIBERATION» (16 février)

Ani d'Arménie, capitale de l'an mil*

Թերթը կ'անդրադառնայ Անիի նուիրուած ցուցահանդէսին ու կ'ողեկոչէ «Դիւթական Անին որմէ միայն պատկառելի աւերակներ կը մնան, կորսուած Փոքր Ասիոյ անապատային բարձրաւանդակի մը վրայ եւ ուր կ'ապրին քանի մը թշուառ գիւղացիներ»: Կը յիշէ անցեալի փառքը, մշակութային համադրութիւնը որ տեղի ունեցած է 1000 թուականի շուրջ, քրիստոնեայ եւ պարսիկ քաղաքակրթութեանց խաչմերուկին վրայ:

(*) Pavillon des Arts, Forum des Halles, Terrasse Lautréamont; 101, rue Rambuteau. Jusqu'au 13 mai; tous les jours sauf lundi et jours fériés de 11h30 à 18h30.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ

Թուրքիոյ տնտեսական եւ ընկերային ուսումնասիրութիւններու հիմնարկը «Կովկասի մէջ կայունութեան որոնում» նիւթով միջազգային համագումար մը կազմակերպած է որուն կը մասնակցի նաեւ Հայաստանէն պատուիրակութիւն մը: Ինչպէս ըսած է հիմնարկին տնօրէնը ատաղ դեսպան էօ. Սանպէրք, համագումարին նպատակը պիտի ըլլայ կովկասեան շրջանին մէջ կայուն ընթացքի մը խոչընդոտները ճշդել եւ անոնց լուծումի ճամբաներ որոնել: Հայաստանէն կը մասնակցին Արտաքին գործերու նախարարութեան բաժնի պատասխանատուն եւ լրագրողներ:

Պատասխանելով այդ շրջանակին մէջ ցեղասպանութեան հայկական պնդումներուն տեղ գտնելուն մասին հարցումի մը, Սանպէրք կ'ըսէ. «Մենք պիտի չընդունինք որ ցեղասպանութեան պնդումներով բռնանան մեր վրայ. խորհրդարանի մը ափեղ ցփեղ վճիռը մեզ պարտադրանքի տակ չի կրնար դնել: Երկու կողմն ալ մեծ ցաւեր ունեցած է: Տարբերութիւնը այն է որ մենք մեր ինքնութիւնը ցաւերու մէջ չփնտռեցինք այլ՝ Թուրքիոյ ապագային մէջ: Իսկ Թուրքիայէն մեկնող ոչ մահմետականները իրենց ինքնութիւնը անցեալի ցաւերուն, տառապանքին մէջ փնտռեցին: Եւ իրենց ապրած շրջաններուն արեւմուտքցի երկիրներն ալ անոնց հաւատացին: Մենք կաեւորութիւն չտուինք ատոր ու հիմա կը հասկնանք կարեւորութիւնը: Կը հասկնանք թէ պէտք է ներտենք մեր պատմութիւնը: Թուրքիոյ մէջ ոչ ոք կը հաւատայ ցեղասպանութեան թեզին: Հայերն ալ ասիկա պէտք է տեսնեն: Երբ հոս գան, կը տեսնեն: Ա՛յս առումով կրնայ այս ժողովը կարեւոր ըլլալ»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը կը ջանայ ազգային միասնականութեան կառավարութիւն մը կազմել: Պարաք ի վերջոյ հաւանեցաւ մաս կազմել եւ կը դառնայ Պաշտպանութեան նախարար, հաւանական էր Փետրուար 16-ին, որ Արտաքին նախարարութիւնն ալ Շիմոն Փերէսի յանձնուի: Բայց, տեղւոյն վրայ հանդարտութիւն չի տիրեր եւ ըստ ոմանց պատերազմը անխուսափելի է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, եզան միսէն ետք, կարգը եկած է ոչխարի միսին, որմէ եւս պէտք է զգուշանալ: Սնունդի ապահովութեան գործակալութիւնը կոչ կ'ընէ որպէսզի բնակչութիւնը ուշադիր ըլլայ եւ մանաւանդ խուսափի ոչխարի, գառնուկի, ամիկի (գայլի) միսէն, մասնաւորաբար աղիքներէն: Այլեւս պէտք չէ ուտել մերկէզ, Ամերիկայի սօսիս եւայլն, եւ այլն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆԻՍ. – Ալիս եւ Կարպիս Պօրանեան 1500 Ֆրանք:

ՎԱԼԱՆՍ. – Առ ի գորակցութիւն Աշոտ Բլէեանի Ֆրանսայի պաշտպան կոմիտէի բաց նամակին («Յառաջ», Փետրուար 13) Պ. Ա. Քէշիշեան 100 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԳԼԱՄԱՐ.– Նորա եւ Տորք Տէր–Յակոբեան իրենց հօր՝ բժիշկ խաչիկ Տամլամեանի մահուան 15–րդ տարելիցին առթիւ 1500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

–ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ–

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
1550–ԱՄԵԱԿ
ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻՆ

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին) «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»:

– Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝
Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
Ծայրագոյն Պատրիարքին և Կաթողիկոսին
Ամենայն Հայոց

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:
Ի ժամու պատարագին, աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Վեհափառ Հայրապետի արեւշատութեան համար:
ՏՆՕՐԹ. –

Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (գպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ), այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:
Պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս. ԹԱԴԷՈՍ-ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ ՄԱՐՍԷՅԼ

(Ս. Անթուան)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22

Տօն Ղեւոնդեանց Քահանայից եւ Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց:

Պատարագ՝ ժամը 10–ին:
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18, 2001
Զ. ԿԻՐԱԿԻ ՁԿՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ

Այսօր, Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ տօնին առթիւ, Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ի ժամու պատարագին, յատուկ Հոգեհանգիստ կը կատարուի Եւրոպայի վախճանեալ Կաթողիկոսական Պատուիրակներուն եւ Փարիզի առաջնորդներուն ու Փարիզի եւ Փարիզեան Շրջանի եկեղեցիներուն մէջ պաշտօնավարած Հոգեւորականներուն համար:

Վամշապուհ Արքեպիսկոպոս Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արքեպիսկոպոս Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Գէորգ Արքեպիսկոպոս Իւթիւճեան, Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսոյեան, Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեան, Կոմիտաս վրդ. Սողոմոնեան, Սուքիաս վրդ. Պարոնեան, Հմայեակ Վարդապետ Պաղտասարեան, Յովհաննէս քհնյ. Հինքէրըլէյէնտեան, Սահակ քհնյ. Իւթիւճեան, Կոմիտաս Քհնյ. Սկպեան, Բառնաբաս քհնյ. Խընտամեան, Աբիսողոմ քհնյ. Թորոսեան, Մեսրոպ քհնյ. Մեսրոպեան, Վահան քհնյ. Խոյեան, Բարթող քհնյ. Թաղըմճեան, Գէորգ քհնյ. Դաւիթեան, Լեւոն քհնյ. Արսլանեան, Գարեգին քհնյ. Տէօվլէթեան, Մկրտիչ քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ քհնյ. Նիզամեան, Ներսէս քհնյ. Գանճեան, Գրիգոր քհնյ. Ճէպէճեան, Յուսիկ քհնյ. Ադամեան, Վարդան քհնյ. Պաղտատլեան, Յարութիւն քհնյ. Ճորթուկեան, Ադդէ քհնյ. Փայլակեան, Եսայի քհնյ. Ալթունեան, Թովմաս քհնյ. Մինասեան, Մաշտոց քհնյ. Թիւֆէնկճեան, Պարգեւ քհնյ. Մէրճանեան, Հայկազ վրդ. Պայրամեան, Պետրոս քհնյ. Գասարճեան, Արսէն Ա. Քհնյ. Սիմէոնեանց, Ղեւոնդ Քհնյ. Սամուէլեան:

Ջերմապէս կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ այդ օր պատարագին եւ աղօթել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ծառայութեամբ վաստակեալ՝ վախճանեալ իր Հոգեւորական Առաջնորդներուն եւ Հովիւներուն համար:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20, 2001
ՏՕՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

57EME ANNIVERSAIRE DE LA MORT DE MISSAK MANOUCHIAN ET DE SES COMPAGNONS FUSILLES AU MONT VALERIEN LE 21 FEVRIER 1944

ENSEMBLE

Le 57ème anniversaire de la mort des héros de la résistance, Missak Manouchian et de ses compagnons fusillés. Dimanche 25 février 10h30 — Porte de Choisy

— Cortège jusqu'au Cimetière d'Ivry;
— Rassemblement devant le monument Missak Manouchian;
— Dépôt de gerbes;
— Cérémonie.

Souvenir de Missak Manouchian

Un déjeuner-débat en présence du Général de corps d'armée Jean-Claude Gillot aura lieu à l'issue de la cérémonie au cimetière d'Ivry à Paris à l'Ecole Militaire, 1, Place Joffre., Métro : Ecole Militaire.
Pour inscription : Tél/fax: **01.53.17.06.49**

ԿԱՍՏԻ ՌԻՆԵԱԼ

2001, Հինգշաբթի, Մարտ 22–ին, Փարիզի Թրինիթէ Եկեղեցւոյ մէջ, Սփիւռք - Կոմիտաս երգչախումբը, Նուագախումբի ընկերակցութեամբ՝ ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ պիտի տայ, ուր առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ, պիտի մեկնաբանուին ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԵՕԹԸ ՆՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20
MARDI
20 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.106 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.106

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԹՈՒՐՔԻԱ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԵՌԱԿՈՂՄ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կովկասի կայունութեան նիւթով Փետրուար 17-ին Պոլիս գումարուած միջազգային ժողովին Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարը Ի. Ճէմ առաջարկած է բանակցութիւններու ձեռնարկել Հայաստանի, Թուրքիոյ եւ Ազրպէյճանի միջեւ: Հայաստանի պատուիրակութիւնը մերժած է առաջարկը, այն պատճառաբանութեամբ որ Թուրքիա Հայեւ-ազրպէյճանական հակամարտութեան մէջ կողմ կը նկատուի ու չի կրնար միջնորդի դեր կատարել: Աւելցուցած է նաեւ Թուրքիոյ Հայաստանի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատելու մերժումը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 17/19)

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ Է

Փետր. 12-16 Փարիզ կատարուած պետական այցը աւարտելով Ռ. Քոչարեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը Լիոնէն վերադարձած է Երեւան: Զուարթնոց օդակայանին մէջ լրագրողներուն հետ ճեպազրոյց ունենալով նախագահ Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ Ֆրանսայի այցը յաջողած է, արդիւնք ունենալով Հայեւֆրանսական երկկողմ յարաբերութիւններու բարձր մակարդակը:

Օդակայանը ճեպազրոյց մըն ալ տեղի ունեցած է Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի հետ. ան ըսած է թէ իր կարծիքով Ֆրանսա այցելութիւնը անկիւնադարձ կ'ըլլայ երեք ուղղութիւններով՝ հայեւֆրանսական յարաբերութիւններու զարգացման, ԼՂՀ հարցի լուծման եւ Հայաստանի Եւրոպա համարկումի տեսանկիւններէն:

Վ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԵՒ ՄԻՒՍՆԵՐՈՒՆ ԴԱՏԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Ներքին գործերու նախարարութեան ներքին զօրքերու նախկին հրամանատար Վահան Յարութիւնեանի եւ միւս հինգ ամբաստանեալներուն դատը յետաձգըւած է մինչեւ Փետր. 20: Փետր. 16-ի նիստին չեն ներկայացած հացադուլի դիմած երեք ամբաստանեալները՝ Արթիւր Խաչատրեան, Արթիւր Շահպազեան եւ Մովսէս Ներսիսեան:

ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆԸ ԿԸ ԲԱՆԻ

Հայաստանի ատոմակայանին խանգարումը դարմանուած ըլլալով Փետր. 16-ի առաջին ժամերէն վերսկսած է աշխատիլ նախկին հզօրութեամբ: Խանգարումը առնչուած էր ատոմակայանէն ուժանիւթ ընդհանուր համակարգին միացող ելեկտրական հանգոյցին մէջ: Կազմուած յանձնախումբը ուսումնասիրելով խանգարումը, 15 օրէն պիտի տայ իր եզրակացութիւնը:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԸ

Շաբաթ, Փետր. 17-ին, միօրեայ այցելութեամբ Երեւան գացած է Վրաստանի պետական նախարար Գ. Արսէնիշվիլիի գլխաւորած պատուիրակութիւնը: Հիւր պետական նախարարը առանձին տեսակցութիւն ունեցած է վարչապետ Ա. Մարգարեանի հետ. ապա տեղի ունեցած է ընդլայնուած կազմով հանդիպում, որ յանգած է երկու երկիրներու միջեւ տարբեր ոլորտներու խնդիրներու լուծման համար յատուկ ժամանակացոյց մը կազմելու համաձայնութեան: Աւելի ուշ, այցելու պատուիրակութիւնը ընդունուած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ:

ԱԶՆԱՒՈՒՐԸ ՊԱՆՏԷՐԱՍ ՉԷ, ՈՉ ԱԼ ՔԷՀԱՅԵԱՆԸ ԱԶՆԱՒՈՒՐ

Թուրք մամուլը ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումին հակազդեցութիւններուն հետ յաճախ տեղ տուաւ Ազնաւուրի մասնակցութեամբ Եղեռնի նիւթով ֆիլմի մը պատրաստութեան նիւթին: Խօսքը կը վերաբերի Աթոմ Եղոյեանի եւ Շ. Ազնաւուրի գործակցութեամբ տեսադրուելիք «Արարատ»ին: Այդ մասին Թուրք մամուլի արձագանգներուն մէջ Հայ երգիչը յաճախ կը ներկայացուի Հայ Դատի հաւատաւոր հետեւորդ մը որ չի վարանիր իր մասնակցութիւնը բերելէ հայանպաստ գործերու:

«Սապահ» օրաթերթին (Փետրուար 16) մէջ Ռ. Մէնկի յիշելով որ Ա. Պանտէրաս անուն արուեստագէտը հայկական ճնշումներուն տեղի տալով հրաժարած է «Աթաթիւրք» ժապաւէնին գլխաւոր տիպարը մարմնաւորելէ, հարց կուտայ թէ Շ. Ազնաւուր եւս նման հակազդեցութեան թիրախ եղա՞ւ. այլ խօսքով՝ Թուրքեր նամակներ ղրկեցի՞ն իրեն, զայրոյթ յայտնելու, պնդելով կեցնելու համար հակաթուրք այդ ձեռնարկէն: Պատասխանը կը հասնի թերթին Փարիզի մէկ թղթակիցէն. ան կը գրէ թէ Ազնաւուր յանձնառու մէկն է, Պանտէրասին չի նմանիր եւ նոյնիսկ եթէ նամակներ ստանայ, աւելի կը գործածէ հակառակ քարոզչութեան նպատակով: Այսինքն, նամակներով, հակազդեցութիւններով կարելի չէ Ազնաւուրին միտքը փոխել տալ:

Ասոր հետ կայ երկրորդ մտահոգութիւն մըն ալ որ թերթին Փարիզի թղթակիցը կը հրաւիրէ նամակներ ղրկելու. այս անգամ շնորհակալութիւն յայտնելու համար: Որո՞ւ: Դժուար չէ կռահել. «Լիպերասիոն»ի մէջ Տիկրան, Փէրօ, Քէհաեան երրորդութեան ստորագրութեամբ լոյս տեսած թրքանպաստ ծանօթ յօդուածին հեղինակներուն: Անոնցմէ յատկապէս երրորդը՝ Ժ. Քէհայեան կը ներկայացուի գլխաւորներէն մէկը այն Ֆրանսահայերուն որոնք Թուրքիոյ մերժեցումի կողմնակից են: Չէ մոռցուած յիշեցումն ալ թէ ան հօրը կողմէ գործածելով անոր անցեալները փոխադրած է Թուրքիա, հոն հողին յանձնած:

Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ Թուրքիոյ մերժենալու իր տրամադրութիւններուն համար Ժ. Քէհայեան մինչեւ այսօր շնորհակալութեան քանի՛ նամակ ստացած է:

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ուրբաթ, Փետրուար 16-ի մեր թիւով անդրադարձած էինք այն հարցազրոյցին, որ լոյս տեսած էր «Էքսփրէս» շաբաթաթերթին մէջ, ենթադրելով որ ան տեղի ունեցած է, երբ նախկին նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Փարիզ էր երկու ամիս առաջ: Տեղեկացանք որ այդ հարցազրոյցը կատարուած է Երեւան, անցեալ Օգոստոսին: Աւելի քան անբացատրելի է, ոչ ալ շատ պարկեշտ լրագրական կեցուածքի վրայ, վեց ամիս յապաղումով եւ Ռ. Քոչարեանի այցելութեան օրերուն, հրատարակել հարցազրոյց մը, որ կը շօշափէ քաղաքական հարցեր:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

908 ՔԻՒՐՏԵՐ ՓՈԽԱԴՐՈՂ ՆԱՒ ՄԸ ՊՈՒԼՈՒՐԻՍԻ ԲԱՑԸ

ԻՐԱՔԷՆ ԹՈՒՐՔԻԱ, ԱՊԱ՝ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՀՈՒՍԿ ՖՐԱՆՍԱ

Շաբաթ, Փետրուար 17, առաւօտեան ժամը 3-ին որ ամբողջովին սեւ ներկուած նաւ մը՝ Իսթ Սի խրած է Սէն-Ռաֆայէլէն քիչ անդին, Պուլուրիսի բացը: Անձնակազմը փախած է, նաւուն մէջ կան 908 Քիւրտեր որոնք շաբաթ մը առաջ ճամբայ ելած են Իրաքէն, անցած Թուրքիա, ապա՝ Յունաստան եւ ի վերջոյ՝ Ֆրանսայի միջերկրականեան ափը: Իրենք թէեւ լուր չունին, քանի ութ օր է արեւի երես չեն տեսած, երեք երախայ ալ ծնած է նաւուն մէջ: Մաֆիոզական այս չահատակութիւնը այլեւս մեծ ծաւալ առած է եւ Թուրքիան կը նկատուի անցքի որպէս գլխաւոր վայրը: Մարդ գլուխ 2000-էն 4000 տոլար պահանջելով, կազմակերպիչները խոստումներ կ'ընեն թշուառ գաղթականներու, որոնք ամէն կերպ կ'ուզեն Եւրոպա հասնիլ: Այս անգամ, բոլորն ալ հիւսիսային Իրաքի Քիւրտեր են, բայց գաղթերու պատրաստ թեկնածուները ամբողջ Ասիոյ կը պատկանին:

Նման բան, առաջին անգամն է որ կը պատահի Ֆրանսա եւ քաղաքական շրջանակները տարակարծիք են այս գաղթականներու ճակատագրին մասին: Անոնք 20 օր պայմանաժամ ունին ապաստանի դիմում կատարելու համար, մինչ այդ մարդասիրական կազմակերպութեանց եւ Ֆրանսական իշխանութեան հոգածութեան տակ են: Ամէն պարագայի մէջ, բաւական խոչընդոտներու պիտի բախին: Քաղաքական հոսանքները տարբեր կարծիքներ ունին: Ֆիլիփ Սեկէն միտքէն իսկ չանցըներ եա ղրկել: Եւրոպայի համար անպատուութիւն կը համարի նման քայլ մը: Ֆր. Հոլանտ կ'ըսէ թէ պէտք է ընդունիլ, խնամել, բայց համարկումի յոյսեր չտալ, այլապէս դուռ կը բացուի բոլոր չահատակութիւններուն: Ժ. Մ. Լը Փէն կը գտնէ որ «այս ոճրային գործողութիւնը նոր հանդրուան մըն է Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի վրայ արշաւանքին»: Նախագահ Շիրաք խորապէս դայթակղած է այս աննախընթաց դէպքէն, որ ցոյց կուտայ խղճահարութեան ամբողջական բացակայութիւնը անոնց մօտ որոնք առեւտուր կ'ընեն ուրիշներու թշուառութեան հետ:

ԽՌ-ՓԷ-ԷՌ-ի բանբեր Փաթրիք Տէվէճեան հարցազրոյց մը տուած է «Լիպերասիոն»ի (Փետրուար 19), թերթն ալ խորագիր ըրած է անոր մէկ արտայայտութիւնը. – «Turquie et Irak, des états crapules»: Առաջին հարցումին պատասխանելով (ի՞նչ կը խորհիք Իրաքէն եկած այս Քիւրտերուն մասին), Փ. Տէվէճեան կը պատասխանէ. – «Վէրնէօյի մէկ ֆիլմին մէջ, նոյն տեսարանը կար՝ գաղթականներով ծանրաբեռնուած նաւ մը որ Ժուլիէթ խարխափ կը նետէր: Հօրս հետ, այդպէս հասանք եւ մեզ պահեցին («Յաուաջ» – սխալ է անշուշտ, հայրն է, ինչպէս շատեր որ այդպէս եկած են, բայց, ո՛չ ինք որ հոս ծնած է տարիներ յետոյ: Բայց, հաւանաբար դիտմամբ կ'ընդհանրացնէ): Ի վերջոյ, Ֆրանսա շատ բան չկորսնցուց: Այս Քիւրտերը թշուառութեան մէջ են, զոհ երկու սպարապոյ երկիրներու, որոնք կը հալածեն իրենց փոքրամասնութիւնները, կը տեղահանեն եւ դուրս կը քշեն»: Երբ, լրագրողը կը յիշեցնէ որ 1993-ին, երեք խիստ օրէնքներ քուէարկած են գաղթի մասին, ուրեմն հակասութեան մէջ չէ՞ այսօր, Տէվէճեան կը պատասխանէ. – «Այս մարդիկը մեր դուռը զարկին խոր թշուառութեան մէջ: Պէտք է շատ չոր սիրտ մը ունենալ իրենց աչքերուն մէջ նայելու եւ ըսելու.– "Ձեր նահատակութիւնը պիտի չարունակուի"»: Ու Տէվէճեան կը խորհի որ Քիւրտերուն

(Շար.ը Դ. էջ)

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ Լ. ԺՈՍՓԷՆԻ ՆԱՄԱԿԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ

Հայերու ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումէն ետք նախագահ Ժագ Շիրաքի Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահ Ա. Ն. Սէզէրի ղրկած նամակէն ետք վարչապետ Լ. Ժոսփէն ալ Փետր. 16-ին գրած է Թուրք իր պաշտօնակիցին: Ան կ'ըսէ. «Ճանաչումի որոշումը Ֆրանսայի Ազգային ժողովին ու Ծերակոյտին գերիշխանութենէն կը բխի: Ան որեւէ ձեւով թիրախ չունի արդի Թուրքիան: Պարզապէս ակնարկութիւն մըն է Ա. աշխարհամարտին եւ Օսմանեան կայսրութեան վերջին շրջանին ապրուած ողբերգութիւններու որոնք երկու տարիէ ի վեր ֆրանսացի խորհրդարանականներու հետաքրքրութեան առարկայ էին:

Ֆրանսա եւ Թուրքիա պատմական հեռաւոր անցեալէ մը եկող բարեկամութեան եւ գործակցութեան սերտ կապեր ունին: Ներկայիս, երբ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան թեկնածուի կարգավիճակը տրուած է Թուրքիոյ, մեր յարաբերութիւնները նոր թափ առած են:

Ֆրանսացի ղեկավարները շատ լաւ կը հասկնան թէ այս որոշումը ի՛նչ հակազդեցութիւն ստեղծած է Թուրքիոյ մէջ: Ես անձնապէս վստահ եմ որ ֆրանքեւթուրք յարաբերութիւնները որոնք զարգացած են պատմութեան ընթացքին, ներկայի հարցերէն պիտի չտուժեն: Ֆրանսայի կառավարութիւնը մեծապէս կարեւոր կը նկատէ երկկողմանի մեր յարաբերութիւններուն ամէն մարզի մէջ զարգացումը: Ձեզի կը հաւաստեմ կառավարութեանս այս մասին ունեցած վստահութիւնը»:

ԱՍՈՐԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՑՈՅՑ ՊԷՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

1915-ի պատահարները «ցեղասպանութիւն» որակած ըլլալուն պատճառաւ բանտարկուած ասորի քահանային Ե. Աքպուլութի ի նպաստ զօրակցութեան ցոյց մը տեղի ունեցած է Պէրլինի մէջ: Ցուցարարները դատապարտած են Թուրքիոյ ընթացքը եւ պահանջած որ քահանան ազատ արձակուի: Թուրք մամուլը լուրը տալով կ'արձագանգէ Թէսա Հոֆմանի ելոյթին, որուն ընթացքին ան ըսած է թէ Թուրքիոյ հանրապետութիւնը հիմնուած է հայ, յոյն եւ ասորի փոքրամասնութիւններուն ոսկորներուն վրայ: Ասորի կրօնաւորին ու Մարդկային իրաւունքներու Միութեան Թուրքիոյ մասնաճիւղին նախկին նախագահ Ա. Պիրտալի դէմ բացուած դատերուն ակնարկելով Հոֆման ըսած է թէ ատոնք ապացոյց են որ Եւրոպական Միութեան անդամակցութենէն Թուրքիա որքան հեռու է:

ԱՆԿԱՊ ԽՃԱՆԿԱՐ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի պետական այցը Ֆրանսա, զուգադիպելով շրջանի մը որ լեցուն է ցեղասպանութեան ճանաչումին յաջորդող հակազդեցութիւններով: Մէկդի ձգելով հայութեան արտայայտած գոհունակութիւնը, հակազդեցութիւնները կարելի է երկու գլխաւոր խումբի բաժնել. Թրքականները, որոնք լուրջ մտածելով արտայայտուող բացառութեան մը գատ Ֆրանսան դատապարտող են, եւ հայկականները, որոնք ճանաչումի կէտին վրայ Սփիւռք – Հայաստան ուշագրաւ տարբերութիւն մը կը մատնեն: Տարբերութիւնը կը վերաբերի ցեղասպանութեան ճանաչումը Հայ Դատին մէջ հանգրուան, կամ աւարտ նկատող կեցուածքներուն:

Սփիւռքի այն շրջանակներուն համար որոնք տասնամեակներէ ի վեր աշխատանք տարած են ու կը շարունակեն տանիլ Դատը իր բնական աւարտին հասցնելու համար, Ֆրանսայի ճանաչումը, նաեւ անոր նախորդող ու յաջորդող ճանաչումները, միջանկեալ օղակներն են ամբողջական հոլովոյթին: Այդ հոլովոյթը 85 տարուան անցեալ մը ունի այսօր եւ համառօտ ներկայի պայքարով թափին, վերջնական հանգրուանը – Թուրքիոյ ճանաչումը, յետագայ բոլո՛ր քայլերով–, դիւրին հասանելի թիրախ չի թուիր տակաւին: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանին, գլխաւորաբար նախագահ Ռ. Քոչարեանի կրկնուած արտայայտութիւններով հրապարակում դատ. միտքը թէ հոլովոյթը աւարտած կը նկատուի եթէ Թուրքիա նորութիւն խնդրէ, այդքան: Ասկէ անդին մնացածը – հատուցման նիւթը – իրաւական հիմք չունի, անիրագործելի, եւ այլն կը նկատուի նոյն շրջանակէն:

Այս կեցուածքին մէջ կարելի է տեսնել, անշուշտ, ծանօթ պայմաններուն մէջ Թուրքիոյ սահմանակից երկրին խոհեմութեան, զգուշութեան նախընտրութիւնը, կամ ազգային դատը կէս ճամբան ձգելու տրամադրութիւնը: Մէկդի ձգելով երկրորդը որ մակերեսային, քիչ մըն ալ կաղապարներու մօտեցում կը մատնէ, կ'արժէ հարց տալ թէ իսկապէ՞ս պահանջներու զանցառումը միակ ձեւն էր խոհեմութեան: Մանաւանդ որ թէ՛ նախագահ Ռ. Քոչարեան, թէ՛ քաղաքական այլ դէմքեր միշտ կրկնեցին թէ ցեղասպանութեան խնդրին հետապնդումը եղաւ առաւելաբար Սփիւռքին ջանքերով որ ինքն իսկ անոր ծնունդն է, եւ այլն: Երբ կար մինչեւ այսօր ձեռք ձգուածին ճիշդ հասցէն տալու անկեղծութիւնը, տրամաբանական չէ՞ր ըլլար յետագայի պարգացումներն ալ ձգել նոյն հասցէին: Կարելի՞ է կարծել որ Անգարա այսօր ունեցածէն տարբեր արժեւորումով նկատի կ'ունենար Հայաստանի կեցուածքը, եթէ Երեւանէն բռնէր թէ որպէս նիւթին գըլխաւոր նախաձեռնարկ, յետագայ քայլերն ալ բնական էր որ Սփիւռքը որոշէ:

Մնաց որ, ինչպէս յայտնի կ'ըլլայ մամուլի լուրջ էջերէ, Թրքական շրջանակները մեծ հաւատքով չեն վերաբերիր պահանջի մասին Հայաստանեան հաւաստումներուն: Քաղաքական ծանօթ մեկնաբան Սամի Գոհէն մասնակցելէ ետք Սիւսէքսի (Անգլիա) մէջ կայացած միջազգային համագումարի մը որուն նիւթը եղած է «Թուրքիոյ հիմնական հարցերը», կ'ըսէ թէ առաջին անգամ ըլլալով Հայաստանէն ալ մասնակիցներ կային. անոնք հոն օրակարգի բերած են հայկական հարցը երբ տեսակցութեան առնուած են Թուրքիա – Եւրոպական միութիւն յարաբերութիւնները: Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան Եւրոպական Միութեան բաժնի տնօրէն Արա Մարգարեան չեշտած է թէ Թուրքիոյ նոյն միութեան անդամակցութիւնը պէտք է պայմանաւորուի դրացիներուն, այդ կարգին Հայաստանի հետ, հակամարտութիւններուն լուծումով. ան աւելցուցած է նաեւ թէ ճիշդ չէ որ Հայաստան Կարսի պայմանագիրը չեղեալ համարած է եւ չի ճանչնար ներկայի սահմանները. «Մենք Թուրքիոյ հետ լաւ յարաբերութիւններ կ'ուզենք հաստատել եւ այդ ընթացքին մէջ ոչ ցեղասպանութեան հարցը, ոչ ալ սահմաններու վերստին ճշտաւորումը նիւթ ընելու միտք ունինք. յարաբերութիւններու հարցին մէջ որեւէ նախապայման չունինք»: Խնդիրը հոն է որ այս ապահովութիւնը որպէս այդ չէ ընկալուած Ս. Գոհէնէն. ան հարց կու տայ թէ իսկապէս իրականութի՞ւնը կը ցոլացնեն ու անկե՞ղծ են այս խօսքերը: Ապա կը թելադրէ որ Թրքական դիւանագիտական շրջանակները իրենց միջոցներով պրպտեն այդ մարզը («Միլլիյէթ», Փետրուար 7):

Նոյն թերթին Փետրուար 10-ի թիւին մէջ գլխաւոր խմբագիր Կ. Ճիւաօղլուի հետաքրքրութիւնն ալ Հայաստանի վրայ կեդրոնացած է, նոյն՝ Հայերու ցեղասպանութեան պնդումներուն առընչութեամբ: Այդ պնդումներուն ետին ան կարգ մը ստուերներ կը նկատէ որոնք զիրար կը ծածկեն ու անմիջապէս աչքի չեն զարներ: Կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները կարգաւորելուն եւ Սփիւռքը անզօրացնելու ճամբուն վրայի խոչընդոտը Ազրպէջանն էր. այդ պատնէշը շրջանցելու համար Հայաստանի ու Ազրպէջանի միջեւ շատ գաղտնի բանակցութիւններ սկսած են, սակայն, միջոց մը ետք երբ Ռ. Քոչարեան Հանրապետութեան նախագահ է, Խորհրդարանի յարձակումը պատահած է, վարչապետը սպաննուած: Կ. Ճիւաօղլու կը գրէ թէ այդ յարձակումին պատճառը այդ գաղտնի բանակցութիւններուն յայտնի դառնալն է եւ Ռ. Քոչարեան առաջքը առած է կացութեան բարդացումին, խոստանալով որ Ազրպէջանի հետ երկխօսութիւններուն վերջ կու տան: Թուրք լրագրողը կ'ըսէ թէ ըստ Թրքական լրահաւաք կազմակերպութեան, «Քոչարեան մեծ հաւանականութեամբ այդ յարձակումը գաղտնօրէն ինք կազմակերպած է»: Եւ այդպէսով, ԱՄՆ-ու դէմ Ազրպէջանի հետ բանակցութիւններուն վերջ տալով եւ Բաքու – Ճէյհան ռազմավարական արժէքով քարիւղատարը խոչընդոտող դէմք նկատուելէ փրկուած է:

Ռ. Քոչարեանի ետին, միշտ ըստ Թրքական լրահաւաք կազմակերպութեան, կը նշմարուի ստուերը Ռուսաստանի գաղտնի կազմակերպութեան որ բուն հեղինակն է Խորհրդարանի յարձակումին որուն համար գործածած է գաշնակցական չորքայլիները: Եզրակացութիւնը այն է որ Ռուսաստան այդպէսով թէ՛ Կովկասի մէջ Թուրքիա – Հայաստան – Ազրպէջան քարիւղի ճամբուն բացումը, թէ՛ Հայաստանի իր ազդեցութենէն ելքը խոչընդոտած է: Այս մասին վերջին նշումը այն է որ Թուրքիա այս տուեալներուն լոյսին տակ նոր հոլովոյթի մը սկիզբ կը դնէ:

Այս գոյներով շինուած շրջանակին մէջ զարմանալի չէ անշուշտ տեսնել որ նոյն օրուան «Հիւրրիյէթ»ը «Լիպերասիոն»ի նախորդ թիւէն գրեթէ ամբողջութեամբ ու թարգմանաբար առած է Ժ. Քէհաեան, Ժ. Փէրօ, Ա. Տիկրան ստորագրած յօդուածը («Յառաջ», Փետր. 10/11), հեղինակներուն երեքն ալ վերածելով «ծագումով հայ»ու...: Թերեւս եղած են Ֆրանսական մամուլին այդ էջը կարդացողներ որոնք չէին կրցած մեկնաբանել նման գրութեան ներկայութիւնը «Լիպերասիոն»ի մէջ, մանաւանդ հայկական ստորագրութեամբ մըն ալ: Թրքական մամուլին լայն արձագանգը լաւագոյն բացատրութիւնը կու տայ, առոր հարկը ունեցողներու...:

Վերոյիշեալ երրեակը գրեթէ հարազատի ցաւով կ'անդրադառնար այն վնասին զոր Ֆրանսա ցեղասպանութեան ճանաչումով պատճառած էր Թուրքիոյ «ժողովրդավար» ընթացքին: Նման անդրադարձներ յաճախադէպ են Թրքական շրջանակներու մէջ ալ որոնք ճանաչումի արարքները կը բացատրեն նոյն այդ «ժողովրդավար» երկրին Եւրոպա մուտքը արգիլելու մղումով: Թէ Թրքական մտայնութիւնները, չափանիշները որքա՛ն յարիր են եւրոպականներուն, եւ թէ այդ երկիրը որքա՛ն անարդարօրէն թիրախ կ'ըլլայ վանողական կեցուածքներու, լաւագոյն փաստ մը կու տայ հետեւեալ էջը, առնուած՝ Յունուար 20-ի «Փոսթա» թերթէն. «Արդեօք սա Ֆրանսացինե՞րն ալ ջարդենք. արդէն ջարդեր ենք Հայերը. եւ ի՞նչ է պատահեր. անոնք ցրուեր են աշխարհի չորս կողմը ու գոհ, երջանիկ կ'ապրին: Տուժողները եղեր են անոնք զորս չենք կրցեր ջարդել. կովկասեան լեռներու շրջանին մէջ մնացեր են, կը սպասեն որ Թուրքիայէն ապրանք հասնի, ուտեն, խմեն: Հայաստան կոչուածն ալ շատ փայլուն վիճակ մը չունի. այսուհանդերձ, կը ջանան Ազրպէջանցիներուն մուխը մարել: Եթէ բարեկամութիւն ընեն, Ազրպէջանցիները կը վշտանան, չընեն՝ սահմանակից դրացի է, ամօթ կ'ըլլայ: Արդեօք երթանք ու մնացածնե՞րն ալ ջարդենք. քանի որ գործը կէս ձգեր ենք»:

Նման արտայայտութիւններ լուսանցքային բանե՞ր են. ճի՛շդ է: Լուսանցքային են, ինչպէս Ֆրանսայի ճանաչումին մէջ Թուրքիոյ տրուած վնասը մատնանըշող հայկական ստորագրութեան մը երեւոյթը: Զուգահեռն ալ Թրքականին ու եւրոպականին այդ բացառիկ հանդիպման կէտը ուշադրութեան յանձնելու նպատակով էր, գոնէ այլանդակութեան մարզին մէջ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԴԷԼԼԱԼԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 10–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Յ. ԴԷԼԼԱԼԵԱՆ ԿԱՄ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ ԿՈՂԻՆ ԽՐԱԾ ՄԵԽԸ

ՊԵՏՐՈՍ ԱԼԱՀԱՅՏՈՅԵԱՆ

Զօն՝ Հերմինէ Դելլալեանին

Տասը տարիներ առաջ, 1990-ի Ապրիլին, Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կը կնքէր, տարաժամօրէն, 53 տարեկանին, հայ արդի երաժշտութեան ամէնէն կարկառուն ներկայացուցիչներէն՝ Յարութիւն Դելլալեան:

Յ. Դելլալեան հեղինակն է միայն 20-էն 25-ի մօտ զանազան ժանրի ստեղծագործութիւններու, որոնց մէկ մասը տակաւին ձեռագիր վիճակի մէջ է եւ վերջին երկը՝ Լիլիթ թատերապարը (պալէ՝) անաւարտ: Եթէ նկատի ունենանք որ Դելլալեանի անբարեխիղճ ճակատագիրը զինք ստիպած է, դեռ երիտասարդ տարիքին, դըպրոցը թողլով ընտանիքին ապրուստը հոգալ, ըլլալով փոխն ի փոխ կօշկակարի աշկերտ, բանուոր, աշխատաւոր, ապա խորհրդային բանակի զինուոր, եւ մինչեւ 24 – 25 տարեկանը երաժշտական դոյզն կրթութիւն իսկ չէ ստացած՝ մենք կը գտնուինք հրաշքի համազօր անօրինակ երեւոյթի մը առջեւ:

Դելլալեան կը ծնի Աթէնք՝ Կեսարիայէն գաղթած ընտանիքի մէջ: Հազիւ 10 տարեկան ընտանիքով կը ներգաղթեն Հայաստան: Յունաստան եղած շրջանին պատանի Յարութիւն արդէն ամբողջութեամբ ներծծած է Կոմիտասն ու Հայ եկեղեցւոյ սրբազան երաժշտութիւնը՝ շնորհիւ իր նրբաճաշակ եւ զարգացած մօր. Սուրբ Սուրբը, Հայր Մերը, Գարուն ա–ն խարիսխ նետած էին անոր սըրտին մէջ երբ կը հասնի հայրենիք: Ան իր ներաշխարհին մէջ ամուր քանդակած հայրենիք կը տանի նաեւ 1915-ի արհաւիրքներէն ազատած իր ծնողքին պատումներն ու վկայութիւնները, ինչպէս նաեւ անոնցմէ ժառանգած գերզգայուն, ներամփոփ, անձնուրաց, սակաւախօս, նրբազգած եւ չափազանց ազնիւ նկարագիրը: Ահա այսպէս զինուած, ան իր կեանքի մնացեալ 43 փոթորկալից աշուններէ, մինչեւ 1990-ի կանխահաս մահը, պիտի ճաշակէր կեանքի բազում դառնութիւնները, պիտի պայքարէր անգութ ճակատագրին հրամցուցած բոլոր խոչընդոտներուն դէմ եւ անհամար մարտահրաւէրները պիտի չկարենային կասեցնել իր տկարութիւն չճանչցող կամքին խոյանքը: Եւ երբ կը մահանար, ցաւօք սրտի, կարելի չէր եղած իրագործել իր սրտի ամենաջերմ փափաքը ու ամէնէն մտերիմ ծրագիրը՝ Լեւոն Շանթի Հին Աստուածներէն կերտել թատերախաղ մը որու կեդրոնական կերպարը, Աբեղան, պիտի եղած ըլլար ... Կոմիտասը, ի՛նքը:

Դելլալեան իր յուշերուն մէջ կը խոստովանի թէ դաժան օրեր էին 50-ական թուականները, երբ ջարդարար համաշխարհային պատերազմէն նոր պրծած խորհրդային կայսրութեան տարածքին կը տիրէին չքաւորութիւնն ու սովը: Այս ընդհանուր մռայլ պաստառին վրայ կը գծագրուէին իր կեանքին անողոք եւ անողորմ հանգրուանները: Ուսումնական տարիները կ'ընդհատուին յանկարծ երբ մօրը մահուան կը յաջորդէ հայրը անդամալուծող արկածը. ան ստիպուած է ինքն իր ուսերուն վերցնել հաշմանդամ հօր եւ փոքր եղբօր ամենօրեայ հոգերը: Կը ճաշակէ ամէն կարգի արհեստներու փորձառութիւնը, միաժամանակ կը յաճախէ գիշերային դպրոց, ուրկէ բացակայ է երաժշտական տարրական կրթութիւնն իսկ:

Վրայ կը հասնին զինուորագրութեան տարիները. 1956-ին իբրեւ զինուոր կ'ուղարկուի Հայաստանէն շատ հեռու, Բելոռուսական հանրապետութեան տարածքները: Թէեւ երաժշտութենէ բոլորովին անտեղեակ, սակայն բանակին մէջ մաս կը կազմէ սիրողներէ կազմուած երգչախումբի մը: Շատ չուշտով սակայն, իր երաժշտական ուշիմութեան եւ գեղեցիկ ձայնին շնորհիւ, կը դառնայ այդ խումբին մեներգիչը: Բանակին մէջ իր ունեցած յաջողութիւնները զինք կը տողորեն երաժշտութեան նուիրուելու անձկուն կամքով:

60-ական թուականներուն, բանակէն վերադարձին, մուտքի քննութեան դիմում կը կատարէ Երեւանի Ռոմանոս Մելիքեան երաժշտական ուսումնարանը: Հիասթափութեամբ կը տեղեկանայ զինք ունկնդրող ուսուցչապետէն որ չի կրնար արհեստավարժ երգիչ դառնալ. վնասուած են ձայնալարերը բանակին մէջ բարձր նոթաներ երգելու ընթացքին: Ճարահատ կը հեռանայ եւ կը մտնէ ծանր աշխատանք պահանջող գործատան մը մէջ: Այդ կոշտ գործին ետեւը կանգնողը սակայն նրբաճաշակ եւ համակ երաժըշտութիւն բուրող Դելլալեանն էր. ինչպէս կ'ըսէ Թամար Յովհաննիսեան, «երաժըշտութիւնը որ նա լսում էր, հեռու եւ խոր ակունքներ ունէր, ծնուել էր Մասիսից այն կողմ, պապենական օջախից, տանիքից հարցականի պէս կախուած կոկորդահեղձ արագիլի կանչից...» (*): Հոն եւս կը յաջողի կազմել երգեցիկ խումբ գործաւոր քանի մը տղոց հետ: «Մեր խումբը», կը պատմէ ան պոստընաբնակ լրագրող Ճէքի Աբրահամեանին, «կը հրաւիրուէր երեւելի անձնաւորութիւններու տուները եւ հոն կ'երգէինք մեր երգացանկէն կտորներ: Այդ նշանաւոր անձերէն էին Մարտիրոս Սարեան, Հրաչեայ Ներսէսեան, Խորէն Աբրահամեան, Գրիգոր Խանճեան ... անոնք անկեղծօրէն կը գնահատէին մեր կատարումները» (**): Վահրամ Փափազեանի գրութեամբ ան կ'որոշէ մտնել Երեւանի ժողովրդական երաժշտանոցը: Հասած ենք 1963 թուականը. Դելլալեան 26 տարեկան է, դեռ ոչինչ գիտէ երաժշտութենէն: Այս հաստատութիւնը երաժշտական ուսում կը մատակարարէր եւ հնարաւորութիւններ կ'ընծայէր օժտուած սակայն երաժշտական կրթութիւն չունեցող տղոց, ինչպիսին էր Դելլալեան: Վերջինս կը դառնայ տանը անուանի երգահան եւ մանկավարժ Է. Միրզոյեանի եւ շուտով ձեռք կը բերէ հիմնական գիտելիքներ եւ կը սերտէ ըստեղծագործութեան (երգագրութեան) հիմնատարրերը: Կ'ըսուի թէ Դելլալեան եղած է ժողովրդական երաժշտանոցի պատմութեան «ամենադժուար» ուսանողը: Արդարեւ իր երաժշտական բացառիկ օժտուածութիւնը եւ ստեղծագործելու ներքին յախուռն փափաքը մէկ կողմէն, մասնագիտական գիտելիքներու պակասն ու անփորձութիւնը միւս կողմէն չափազանց բարդ կացութեան մատնած էին թէ՛ ուսանողը, թէ՛ դասախօսները: Զմոռնանք յիշեցնելու որ ապագայ մեծ երգահանը, այս մղձաւանջին մէջ, կը շարունակէ ծանր ու հիւծող աշխատանքը գործատունէն ներս, իսկ ընտանիքի հոգը շատ ջանքեր եւ ժամանակ կը կլանէր իրմէ: Այս շրջանի իր գործերէն մէկը կը կոչուի Երազ՝ ձայնի, կիթառի եւ ձեռնադաշնակի (աքորտէոն) համար:

Ժողովրդական երաժշտանոցը հազիւ աւարտած Դելլալեան կ'ընդունուի Ռ. Մելիքեան երաժշտական ուսումնարանը եւ կը յաճախէ Էտուարտ Պաղտասարեանի յօրինումի դասարանը: Հոն եւս իւրացումներն եւ ուսման յառաջխաղացը կ'ըլլան աննախադէպ, իսկ ստեղծագործական առաջին քայլերը՝ աւելի քան խոստմնալից, «իսկ աշխատանքը հաստոցի գործարանում՝ երաժշտի լռութեան համար անտանելի, մղձաւանջային աղմուկի մէջ, շարունակւում էր», կը վկայէ Թամար Յովհաննիսեան, «այստեղ Յարութիւնի ներկայութիւնը անհրաժեշտ էր. առանց նրա հմտացած ձեռքերով պատրաստուած արտադրական մանրամասի կը կանգնէր աշխատանքի խիստ կանոնաւորուած ընթացքը» (***):

1972, Սեպտեմբեր 1-ին Յ. Դելլալեան ի վերջոյ կը մտնէ իր այնքա՜ն երազած ու փայփայած Երեւանի խստապահանջ Կոմիտաս Երաժշտանոցէն ներս: Ան երեսունըհինգ տարեկան է, ամուսնացած է եւ երկու աղջիկներու տէր: Եւ սակայն «... ես սովորում էի իմ կէս տարիքը ունեցող ուսանողների հետ, 17 կամ 18 երիտասարդներ, որոնք աւարտած էին բնականոն պայմաններու մէջ Ռ. Մելիքեան կամ Չայքովսկի Երեւանի ուսումնարանները: Ես ինքս շատ վատ էի զգում. բոլորից գաղտնի էի պահում որ ես ամուսնացած եմ ... Իմ առաջին երգերից մէկը, որուն անունը

չեմ յիշում, չէի կարողացել գրանցել. այդ ժամանակ ժողովրդական քոնսերվաթորիայում էի եւ յիշում էի եմ ինչպէս Նորա անունով մի աղջիկ ինձ օգնեց. ես կիթառը վերցրի, երկու տրնկ - տրնկ, երգեցի եւ այդ աղջիկը գրի առաւ այդ երգը, որը անմիջապէս շատ սիրուեց եւ տարածուեց...» (****): Պետական Երաժշտանոցի խրբեւ ասարտաճառ ան կը գրէ սրինգի եւ դաշնակի Սոնաթ մը: «Կարելի է ըսել», կը շարունակէ Դելլալեան, «որ այդ Սոնաթը իմ առաջին գործն է»:

1988 Յուլիսին տեղի ունեցած վերոյիշեալ Հարցազրոյցին մէջ Դելլալեան կ'արտայայտուի իբրեւ հեղինակը «մօտաւորապէս» 25 գործերու: Ըսինք որ վերջին երկը, մանկական Լիլիթ բեմախաղը, բեկուած այդ Թուականին՝ անաւարտ պիտի մնար, իսկ Հին Աստուածներու Թատերախաղը՝ լոկ ծրագիր եւ իղձ... 53 տարեկանին, ուժեղ ստեղծագործական երկունքներու յորձանքին անձնատուր, երբ կը մահանար, Դելլալեան գրեթէ անծանօթ մըն էր Հայաստանի մէջ (բացի իբրեւ ուսուցիչ, եւ որպէս այդ՝ չափազանց յարգուած իր սաներէն), եւ սակայն այդ 20 – 25-ի սահմաններուն սակաւաթիւ երկերու ընդմէջէն, որոնց կարգին երեք Սիմֆոնիաներ, արտակարգ Թոփոփոնին, «Նուիրում Կոմիտասի» կոթողական Սոնաթը, Մահ սէմֆոնիկ պոէմ, Յաղթական Ռէքուիէմը, ան կը հանդիսանայ արդի երաժշտական բարդ թեքնիքներու սխրանքներով եւ աննախատեսելի գիւտերով հարուստ, միաժամանակ հայ հոգիին մէջ թաթխուած ու անկէ տառապանքի ճիչեր եւ փայլակներ, սարսռացուցիչ ահազանգներ հնչեցնող՝ անման ստեղծագործը:

Ազնուակերտ, մեղմասիրտ, գորովագութ, ծառայասէր տեսանելի մարդու կերպարին կը հակադրուէր հեղինակի աննախատես(ան)ելի ներաշխարհը, (քիչ մը Վահէ Օշականին նման), միշտական հրաբխային ցնցումներու եւ պոռթկումներու Թատերավայր՝ ուրկէ կը բոցավառէր անընդհատ յեղափոխութիւն ապրող եւ ընդմիշտ ըմբոստութեան յաճախանքին ենթակայ ստեղծագործողը: Ան ա՛յն քիչերէն է որոնք վերջնականապէս խզեցին իրենց կապերը, թէ՛ ռուսական Կլինքա – Չայքովսկի – Ռախմանինով երբեմնի դասական դպրոցին հետ, թէ՛ խորհրդային շրջանի պարտաւորիչ եւ պայմանադրական՝ «պրոլետար» հեւ ի հեւ լաւատեսութիւնը պանծացնելու ծառայող կեղծոնախոյս, պոռոտաբանութիւն բուրող գրոյթէն ձերբազատուեցան: Ահա վերջապէս մէկը որուն առանցքը եղաւ Կոմիտաս – Եղեռն (1915) – արդիականութիւն երթուղին: Հոն այլեւս կարելի չէ դառնալ կրաւորական, իզամերձ մեղեդիներով ծանրացած, ենթակայածիղ թոյլասու ոճին ենթարկուելով, այլ նորարարութիւններու եւ վերապրումներու մոլորակները չամթահարիչ ուժգնութեամբ պայթեցնող անտարբերելի ոճ մըն է իրենը՝ որ կը բնորոշուի իր բացարձակ անկեղծութեամբ եւ պատուութեամբ:

Դելլալեանի կարեւորագոյն երկերէն առ նուազն երեքը գինք անմահութեան պատուանդանին կանգնեցուցին եւ այդ՝ շնորհիւ երեք Սփիւռքահայ Նուիրեալ երաժիշտներու ջանքերուն: Անոնց հանդէպ Դելլալեան յաւերժ երախտապարտ զոնուեցաւ եւ զանոնք որակեց իր կնքահայրերը: Ան դաշնակահար Արթուր Փափազեանին կը պարտի Նուիրում Կոմիտասի դաշնակի (եւ ձայնի) Սոնաթին (1982) փառաւոր առաջին կատարումը Երեւանի մէջ. խմբավար Արամ Ղարաբեկեանին՝ Թոփոփոնին համաշխարհային առաջին ներկայացումը Պոսթընի մէջ (1986), իսկ ամերիկահայ երգչախմբար Պերճ Ժամկոչեանին՝ իր Յաղթական Հոգեհանգիստ (Ռէքուիէմը) երգչախմբի համար (1984): Այս Յաղթական Ռեքուիեմի Երեւանի առաջին կատարումը տեղի պիտի ունենար 1990 Ապրիլ 25-ին Պ. Ժամկոչեանի կողմէ որուն նուիրուած է այս գործը. հեղինակը հիւանդ է եւ հիւանդանոց փոխադրուած է դարմանումի համար. չըրջապատուած իր անմիջական հարազատներով, ամէն ոք սրտատրոփ կը սպասէ որ եղահանը նուագողին կաղդուրման նշաններ ցոյց տայ որպէսզի, նոյնիսկ անհանգիստ վիճակով, կարենայ գէթ վերջապէս լսել իր յօրինումը առաջին անգամ ըլլալով: Այս գործը արդէն շրջած էր, Ժամկոչեանի մեկնաբանութեամբ, աշխարհի չորս մը մայրաքաղաքներու մէջ եւ բարձրացուցած անզուսպ ոգեւորութիւն եւ աներկբայ գնահատանք: Դելլալեաններու ուրախութիւնը չափ ու սահման չունի: Ապրիլ 15-ին լաւատեսութիւնը իր բարձրագոյն կէտին վրայ կը գտնուի: Բայց Ապրիլ 17-ին սիրտը կը վատթարանայ, եւ հիւանդին թոյլ չեն տար որ անկողնէն ելլէ: Լաւատեսութիւնը կը փոխանակերպուի ծանր յուսահատութեան եւ որոշում կը գոյանայ որ գոնէ իր կողակիցը, Հերմինէն ներկայ ըլլայ մենահամերգին. բայց, կը պատմէ Հերմինէն «Աստուած ա՛յս էլ շատ տեսաւ...»: Ապրիլ 22-ի գիշերը կացութիւնը անյոյս է եւ Ապրիլ 23-ի առաւօտեան սիրտը կը դադրի բաբախելէ: Համերգը, Ապրիլ 25-ին, տեղի կ'ունենայ հեղինակին թաղման օրը... «Յաղթական» հոգեհանգիստը կը վերածուի սուգի հոգեհանգիստի, կարծես գայն գրած ըլլար իր յուղարկաւորութեան համար: Դելլալեանը՝ Ապրիլ 24-ի ուշացած զոհերէ՞ն կրնայ ըլլալ. չէ՞ որ «Աստծու ծայրն է աշխարհն ալ արդէն»:

Պ. Ա.

(Շար. 1)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(*) ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ Թամար, Յարութիւն Դելլալեան, Երեւան, 1992, էջ 9 (Յ. Թ. Յ. Դ.)

(**) եւ (****) ABRAMIAN Jackie, *Conversations with Contemporary Armenian Artists*, Amana Books (U.S.A.), 1990, p. 49.

(***) Տես Յ.Թ.Յ.Դ., էջ 12

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

1700-ԱՄԵԱԿԻ ԲԱՑՈՒՄ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԷՋ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Կիրակի, Յունուար 28-ին, Մարսէյլի Սուրբ Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագով բացումը կատարուեցաւ՝ Հայաստանի մէջ Քրիստոնէութեան Պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի հանդիսութիւններուն:

Ինչպէս բոլորիս ծանօթ է, Դեկտեմբեր 31-ի կէս գիշերին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ., Խոր Վիրապէն Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ջահը մասնաւոր թափօրով փոխադրած էր Մայր Տաճարի Իջման Սեղանը, ուրկէ այդ ջահին լոյսը յատկապէս պատրաստուած կանթեղներով յանձնած էր թեմական առաջնորդներուն, փոխանցելու համար բոլոր ծխական եկեղեցիները եւ աշխարհասփիւռ հայ տուները:

Այդ հանդիսութեան ներկայ էր նաեւ Հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Տարօն Եպիսկոպոս Ճերէճեան, որ վառած էր իր կանթեղը, բերելու համար սրբազան լոյսէն մասնիկ մը, դէպի Մարսէյլ:

Ուստի, նախ Շաբաթ Յունուար 27-ին, երեկոյեան արարողութեամբ մը, Տարօն Եպիսկոպոս շրջանի բոլոր հոգեւոր հովիւներուն յանձնեց՝ Էջմիածինէն բերած կանթեղի լոյսէն բաժին մը, իսկ Կիրակի Յունուար 28-ին, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, հաւատացեալներու հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ, կատարուեցաւ «լոյսի ընկալման» արարողութիւնը:

Պատարագի Կոմիտասեան քառաձայն երգեցողութիւնը, օրուան վայել, հոգեպարար մեկնաբանութեամբ կատարեց՝ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի: Տէրունական աղօթքէն առաջ, քանի երիտասարդ – երիտասարդուհիներ ձեռքէ ձեռք փոխանցելով, եկեղեցիին մուտքէն դէպի խորան հասցուցին Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կանթեղը, յանձնելով Եպիսկոպոսին: Տարօն Եպիսկոպոս այդ կանթեղէն վառեց, Մայր Եկեղեցւոյ Ս. Խորանի կանթեղը, ապա Էջմիածնէն՝ բերած հսկայ մոմը, որ հաւանաբար կը ներկայացնէր Մայր Աթոռի Խորանի գլխաւոր կերոնը: Մինչ երգչախումբը կ'երգէր «Էջմիածին»ը:

Պատարագիչը պաշտօնապէս բացուած յայտարարեց 1700-ամեակի հանդիսութիւնները: Ան հաղորդեց թէ այս երիտասարդները, Մարսէյլ եւ շրջանի միութիւններէն եկած տասը երիտասարդաց յանձնախումբերուն կը պատկանին, որոնք պիտի կազմակերպեն նաեւ Յունիս ամսուան մէջ դէպի Հայաստան ուխտագնացութիւնը եւ տուաւ օրուան քարոզը (ֆրանսերէնով), որպէսզի հասկնալի դառնայ ներկայ երիտասարդութեան: Տարօն Եպիսկոպոս «Քրիստոնէութիւնը հիմնական ու կարեւոր դեր ունեցաւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ ճակատագրին մէջ» ըսելով սկսաւ իր քարոզը, տուաւ հակիրճ պատմականը Ս. Գրիգոր Լուսաւորչէն, Տրդատ Թագաւորէն մինչեւ գիրերու գիւտը եւ վերջացուց. «...ճշմարտապէս, միշտ Հայոց Առաքելական Եկեղեցին, կանգնած որպէս պարիսպ, պաշտպանեց իր ժողովուրդը, զայն մխիթարեց իր դաժան օրերուն, պահպանեց ազգային, մշակութային արժէքները եւ կցաւ դիմանալ դարերու արհաւիրքներուն»:

Երիտասարդները Լուսաւորչի Կանթեղէն վառեցին իրենց մոմերը, բաժին մը տալով ներկայ հաւատացեալներուն, որոնք եկեղեցիէն մեկնեցան, յատկապէս Հայաստանէն բերուած փոքրիկ կանթեղներով, իրենց հետ տանելով Լուսաւորչի լոյսը:

Յաւարտ պատարագին տեղի ունեցաւ հանդիսութիւն մը Վ. Պօղաճեան սրահին մէջ: Հաւաքոյթի բացման խօսքը արտասանեց՝ Մայր Եկեղեցւոյ վարչական խորհուրդի ատենապետ Տօքթոր Ռոպէրթ Ագլեազեան: Ան Վարդանանքի հետեւեալ բանաձեւով սկսաւ իր խօսքերը՝ «Մենք Աւետարանը կ'ընդունինք որպէս՝ մեր Հայրը եւ Առաքելական Տիեզերական Եկեղեցին որպէս՝ մեր Մայրը», ապա (ֆրանսերէնով) Հայ Եկեղեցւոյ դերը ամփոփեց երեք կարեւոր յատկանիշներուն տակ ըսելով. «Հայ Եկեղեցին մեր պատմութիւնն է՝ Ան կերտեց մեր պատմութիւնը եւ մնաց կանգուն մեր ամենադըժուարին օրերուն, ըլլալով ապաստան մը իր կոտորած ազգի զաւակներուն...: Հայ Եկեղեցին մեր մշակոյթն է՝ իր գիրով – գրականութիւնով, ձեռագիրներով – մանրանկարներով, տաճարներով – խաչքարերով...: Հայ Եկեղեցին մեր ապաւէն է՝ աշխարհացրիւ հայ ժողովուրդը գիրար միացնող, ազգութիւն, ինքնութիւն եւ գոյատեւումը ապահովողն է...»: Ռ. Ագլեազեան յայտարարեց 1700-ամեակի առթիւ կատարուելիք յայտագիրները (*) եւ խօսքը տուաւ Տարօն Եպիսկոպոսին:

Տարօն Եպիսկ., 1700-ամեակի բացման այս հանդիսութեան առթիւ պատրաստած էր անակնկալներ: Նախ՝ յարմար նկատած էր իր կողմէ քաջալերել համայնքի եկեղեցի եւ միութիւններու մէջ աշխատանք տարած տասը անձեր, անոնց տալով գնահատագիր: Յիշենք անունները. – Տիկիններ՝ Սիւզան Պօյաճեան, Տանի Ագլեազեան, Մելինէ Մարճոյեան, Շաքէ Յակոբեան - Գըլուըղ (Նիս), Սիրվարդ Խաքիճեան (Նիս), Օր. Անահիտ Հացագործեան, Օր. Սեդա Սիմոնեան (Կարտան), Միհրան Սրկ. Քէշիշեան, Պր. Գէորգ Մինասեան, Պր. Փաւքալ Եարտըմեան (Գանն): Ապա՝ պարգեւատրեց, ամիսներ առաջ իր պատրաստած, հայ մշակոյթի եւ պատմութեան նիւթեր պարունակող եւ մամուլի միջոցով հրատարակուած հարցարանին պատասխանող երեք անձերը: Երրորդութեան մրցանակը (Մարսէյլի պատմական գիրքը) ստացաւ՝ Տիկին Ս. Սապունճեան (Լիոն), երկրորդութիւնը՝ (Էջմիածնի Գանձեր) Տիկին Ա. Յովսէփեան (Լա Սիոթա) իսկ առաջնութիւնը ստացաւ Տիկին Հռիփսիմէ Պետրոսեան (Ալֆորվիլ) որ պարգեւատրուեցաւ Էջմիածնի ոսկեայ եւ արծաթեայ մետալով: Այս նոյն մետալը նուիրուեցաւ նաեւ Տօքթոր Ալպէր Խազինէճեանի, իր գրական աշխատանքներուն համար: Շեշտենք թէ Պր. Խազինէճեան վերջերս լրացուցած է Հայ Եկեղեցւոյ ամբողջական պատմութիւնը պարունակող, (ֆրանսերէն) լեզուով գրուած, շուրջ 800 էջնոց աշխատանք մը, հայ եւ օտար աստուածաբաններու վկայութեամբ, որը կը սպասէ հրատարակչատան մը բարի կամեցողութեան:

Հանդիսութիւնը շարունակուեցաւ ճոխ հիւրասիրութեամբ:

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

1700-ամեակի ձեռնարկներ (Մարսէյլ). –

Յունիս 17 – Ս. Էջմիածնի հիմնադրման տօնին միջեկեղեցական (էքիւմէնիք) արարողութիւն: Յուլիս 12/19 – Երիտասարդաց ուխտագնացութիւն դէպի Հայաստան: Սեպտեմբեր 18/25 – Ուխտագնացութիւն դէպի Հայաստան: Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ 70-ամեակը: Նոյեմբերին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա.ի Հարաւային Ֆրանսա այցը:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

Արմաշ. ընկուզենի մը, անոր քովիկն ալ՝ գիւղական ընդարձակ տուն մը: Տանտիրուհին՝ երեսունը անցուկ տիկին մը, որ դուլպայ կը հիւսէ:

– Տիկին, ինչո՞ւ այս տունին պատերը ձգեր էք առանց ճերմակ ծեփի:

– Մե՛ղք որ քաղքցի ես: Այսչափ մը բանը չե՞ս գիտեր: Եթէ դուրսը ծեփես եւ աղուոր ցուցնես, թշնամի շատ կ'ունենաս, մինչդեռ ներսը եղածը օտար մարդը չի տեսներ:

– Քանի՞ տարեկան ես, կը հարցնէ ընկերուհի մը:

– Քառասունըվեց, կը պատասխանէ, մինչ մենք 30 – 35 կ'ենթադրէինք, դիտելով իր թարմ այտերը եւ սեւ մազերը:

– Եթէ Պոլիս ըլլայիք, ձեր վրայ պիտի խնդային: Այնտեղ տարիք պահելը մեծագոյն յատկութիւնն է կնոջ: Մենք հազիւ 30–35 կը կարծէինք:

– Ինչո՞ւ պիտի պահեմ, ինչո՞ւ սուտ խօսիմ: Ես այսօր ճիշդ քառասունըվեց տարեկան եմ:

– Այս ի՞նչ է, կը հարցնեմ ուրիշ կնոջ մը, մանկամարդուհի մը այս անգամ որ կը կամնէ:

– Ճերմակ հացը կ'ուտես եւ ցորենին ի՞նչ ըլլալը չե՞ս գիտեր:

... Կա՛լը. հաւաքական, տենդոտ աշխատանքի այդ եռուն մեղուանոցը, ուր ամէն մարդ կը գործէ, տանուտէրը ինչպէս բոկոտն լաճը, մայրը ինչպէս մատաղատի աղջիկները որ հազիւ մեր «թիթեռնիկ»ներուն տարիքն ունին, բայց արդէն հասուն կը համարուին:

Հօ՛, հօ՛ եւ գոմէշը կը շարժի, իր ետեւէն քաշելով կամը որուն վրայ նստած է տունին երիտասարդը կամ հարսը: Անդին ուրիշ տղամարդեր, կիներ եւ աղջիկներ, իւրաքանչիւրը գործիք մը առած, որոնցմէ կը քակեն ցրցքնուած հասկերը կը հաւաքեն, կամ, աւելի անդին, կամուած ցորենը կը հոսեն:

Եւ այսպէս մինչեւ իրիկուն: Մինչեւ ուշ ատեն, երբ ամէնքն ալ, մարդ եւ անասուն, բոլորովին յոգնած՝ արդար վաստակին հեշտանքը կ'ըմպեն, անխռովելի ընթրիքով մը:

Քաղաքը իր բովանդակ ժխորովը նըւազ սերճախօս է այս անազմուկ, բայց շատ աւելի տաժանագին եւ արդիւնաւէտ գործունէութեան քով, որ ամէն օրուանն է եւ ամէն տարուանը: Միշտ նոյն հրակէզ արեւուն տակ: Միշտ նոյն նախնական կազմակերպութեամբ, որ Աշխատանքի հրաշագործ լուծին կ'ենթարկէ ամէնքն ալ:

– Քո՞յրդ է, կը հարցնէ մայրս արեւուն տակ թխացած տղամարդու մը, որ իր քըսանամեայ կորովին բովանդակ թափովը ցորենը կը հոսէ գրեթէ տարեկից եւ նոյնչափ կենսախայտ եւ գեղանի աղջկան մը հետ:

– Մեր հարսն է, տիկին, կը փութայ պատասխանել տղուն մայրը, վրանին տակէն: Աս ալ թոռս է, կ'աւելցնէ, մատնանշելով երկամեայ երախայ մը, որ ցորենի խուրձերը կը բռկտէ անփութօրէն:

– Ըսել է այսքան չո՞ւտ կը կարգուին:

– Ինչո՞ւ չէ. մենք շատ բարակը չենք նայիր: Երբ տղան կրնայ կին մը ապրեցնել, ինչո՞ւ պիտի տնտնայ: Մենք ամէնքս ալ կ'աշխատինք, ուստի կրնանք ապրիլ:

Ու երբ քաղաքի, Պոլսոյ բարքերը պարզելով դրամօժիտին դերը կը բացատրէ ուղեկից մը.

– Դրամօժի՞տ մի. ես փարա ունենալէ վերջը, կը նստիմ կ'ուտեմ. փարա ուզող էրիկ մարդուն ալ..:

(Շար. 18)

(Շար. Ա. էջէն)

պետութիւն մը, տալու մերժումն է որ այս կացութիւնը կը ստեղծէ: Կ'անտեսուի 25 միլիոննոց ժողովուրդ մը որուհետեւ քարիւղ չունի: Իրենց տունը ե՞տ դրկել, բայց տուն չունին, կ'ըսէ Փաթրիք Տէ-վէճեան որ կ'աւելցնէ. – «Ես, կը յիշեմ թէ ուրկէ՞ կու գամ, ինչպէս եկանք, յիշողութիւնս չեմ կորսնցուցած. Բաղաքականութենէն անդին է»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՖԻԿԱՐՕ» (Փետրուար 19) կը ճշդէ որ Փետրուար 16-ին լոյս տեսած Այնթապի Թուրքերուն նուիրուած յօդուածին մէջ (տես՝ «Յառաջ», Փետրուար 17/18), սխալմամբ գրուած է որ «Սապահ» թերթը ֆրանսական ապրանքներու պօյքոթը պահանջած է, այլ ընդհակառակն դատապարտած է:

ՊԱԼԹԻՒՍ, ծագումով լեհ նկարիչը մեռաւ Ժընեւ, Փետրուար 18–ին, 92 տարեկանին: «Քուաթրօչէնթօ»ի (իտալական 15-րդ դար) վերջին ողջ վարպետը կը նկատուէր, այսինքն վերջին չարունակողը Վերածնունդին: Ծնած էր Փարիզ, 1908, Փետրուար 29-ին: Բուն անունով՝ Պալթազար Քլոսովսքի, արուեստագէտը բարեկամն եղած է Անթոնէն Արթոյի, Անտրէ Մալրոյի: 1923–ին, Ռիլքէ հիացած էր նկարիչին կանխահաս տաղանդին: Առաջին ցուցահանդէսը կու տայ Փարիզ, 1934–ին: 1961–էն 1977 տնօրէնն է Հռոմի վիլլա Մետիչիին: 2001–ին յետահայեաց ցուցահանդէս մը նախատեսուած է Վենետիկ:

ՊԱՂՏԱՏԻ եւ արուարձաններն վրայ ռումբեր տեղացին չարաթավերջին, երեք հոգի ալ մեռած է: Ամերիկացիներու եւ Անգլիացիներու այս ինքնագլուխ ռմբակոծութիւնները, զոր Պուշ «ընթացիկ» որակած է, մեծ վրդովում ստեղծած են եւ Փարիզ ալ բողոք ներկայացուցած է:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, Փետրուար 18–ին, Ժ. Շիրաք բացումը կատարեց հողագործութեան ցուցահանդէսին: Այս առթիւ, դէմ արտայայտուեցաւ Միացեալ Նահանգներու գործակալութեան ապրանքներու ոչխարի եւ գառնուկի միսին նկատմամբ, չեչտելով թէ ոչ մէկ փաստ կայ այդ ուղղութեամբ:

ՔՈՍՈՎՈՅԻ ՄԷՋ, ահաբեկչական մը գործուած է, երբ ՔՖՕՐ-ի ուժերու ընկերակցութեամբ հանրակառքերու շարասիւն մը կ'անցնէր եւ որու հետեւանքով 7 Սերպեր սպաննուեցան եւ 43 ուրիշներ ալ վիրաւորուեցան: Վիրաւորներէն տասը ծանր վիճակի մէջ էին, ահաբեկչական օրը, Փետրուար 16-ին: Ամէնէն ծանրակշիռ ահաբեկչական մէկն է եւ ան կը վերագրուի ալպանական անջատողական կեռիլլայի մը: Պելկրատ ՄԱԿ-ի դիմած է այս առընչութեամբ:

ՄԱՄՈՒԼ

«INVESTIR» (19 février)

LA TURQUIE EN FROID AVEC LA FRANCE

Թերթը (Փետրուար 19) կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ հակազդեցութեանց, յիշելէ ետք թէ ամբողջ շաբաթը հայկական Եռադրոյնը ծածանեցաւ Փարիզի վրայ եւ թէ Նախագահ Շիրաք Հայերու «Նահատակութիւնը» ոգեկոչեց իր բաժակաճառին մէջ:

Ապա, կը խօսի Թուրքիոյ ներկայացուցած չահեկանութեան մասին, գլխաւորաբար Միացեալ – Նահանգներուն համար դուռ մըն է դէպի Կեդրոնական Ասիոյ հանրապետութիւնները: Վերջին յայտնաբերումները, կը գրէ, ոչ մէկ կասկած կը թողուն: Շրջանը, ի մօտոյ, 150 միլիոն թոն քարիւղ պիտի արտադրէ: Բայց, այդ հանրապետութիւնները շրջափակուած են՝ Ռուսաստան հիւսիսը, Իրան հարաւը, Կովկաս եւ Թուրքիա արեւմուտքը: Ամերիկայի համար, խորտակել այդ կացութիւնը ռազմագիտական հսկայ յաջողութիւն մը կ'ըլլայ, շրջանցել Ռուսաստանը հարաւէն, զայն կտրել Իրանէն եւ իր ազդեցութիւնը տարածել մինչեւ Ջինաստանի դուռները, հսկ նուազ կախում ունենալ Պարսից ծոցին քարիւղի համար: Ներկայիս, կը շարունակէ յօդուածագիրը (Տոմինիք Պրումպէրժէ), երկու զինակցութիւններ կը դծուին. – Ռուսաստան որ կը յուսայ Ղազախստանի քարիւղը հանել իր իսկ հողամասէն, Հայաստան որ կապն է Մոսկուայի եւ Թեհրանի միջեւ: Միւս զինակցութիւնը կը միացնէ Միացեալ – Նահանգները, Ազրպէյճան, Թրքախօս, արտադրող պետութիւն, Վրաստան (որ շրջանի այն երկիրն է որ առաւելագոյն օժանդակութիւն կը ստանայ ԱՄՆ–էն) եւ Թուրքիա, որ դուռ կը բանայ Միջերկրականի վրայ: Ու թերթին եզրակացութիւնն է. – «Պայքարը դեռ անորոշ է եւ այդ պատճառով է որ Միացեալ – Նահանգներու մէջ, չի խօսուիր «հայկական ցեղասպանութեան» մասին»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց Հաւատք եւ Աւանդութիւն
Յանձնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»
հանդիպումներու շարքին մէջ
կը հրաւիրէ իր թիւ 8
Զրոյց – Դասախօսութեան

«ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐԸ»

նիւթին շուրջ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 8,
ժամը 19–ին

Բանախօսութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ–ի

Սահակ – Մեսրոպ Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

UGAB—PARIS

CONFERENCE
le Vendredi 2 mars à 20 heures 30

Garbis APRIKIAN
Auteur · Compositeur
Directeur artistique
de la Chorale SIPAN-KOMITAS
présente

SIX CHANTS
ARMENIENS
Transcrits pour piano
Fascicule 1

Présentation et explications
par l'auteur

Introduction
par ARA KRIKORIAN, l'éditeur

Illustration musicale
par MARIJA AUPY MARKIC
du Conservatoire Franz Liszt
de Budapest

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Métro : Courcelles

Tél. : 01. 45. 20. 03. 18

ՅՈՒՇԱՑԵՑՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Սէն – Ժէրոմի «Զաւօ Շանթ» մասնաճիւղը իր ընկերուհիները կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի Շաբաթ, Փետրուար 24, ժամը՝ 14·30–ին, C. A. Q.–ի սրահին մէջ, avenue Saint-Jérôme:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

2001, Հինգշաբթի, Մարտ 22–ին, Փարիզի Թրինիթէ Եկեղեցւոյ մէջ, Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը, նուագախումբի ընկերակցութեամբ՝ ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ պիտի տայ, ուր առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ, պիտի մեկնաբանուին ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԵՕԹԸ ՆՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ
Սիրով կը հրաւիրէ ձեզ
ներկայ գտնուելու

ՀԱՅ ԿՆՈՋ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

մեծարանքի ճաշ – հանդիսութեան
Կիրակի, Փետրուար 25, ժամը 12·30–ին
Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի
Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Գեղարուեստական հաճելի բաժին, ընկերակցութեամբ՝ Կարէն եւ Խորէն Աչուղաթօյեան եղբայրներու:

Մասնակցութիւն 120 Ֆր.:

Հաճեցէք ձեր տեղերը ապահովել Փետր. 20–էն առաջ:

Հեռաձայն. –

04 42 22 08 52
կամ՝
04 91 77 84 70

L'ECOLE ARMENIENNE
SIAMANTO
DE BAGNEUX
propose un

Dîner Dansant

en solidarité avec l'école française n° 3 et l'école n° 11 de Vanadzor

Samedi 3 mars de 20 heures à l'aube

En présence de
Madame JANINE JAMBU,
Maire de Bagneux,
Députée des Hauts-de-Seine
Avec la participation de
MARTEN YORGANTZ
et son Orchestre
Salle des Fêtes «Léo-Ferré»
rue Charles-Michels — BAGNEUX

Avec le bus : 188 de Pte d'Orléans, arrêt "Meuniers". En voiture : RN 20 à la Pte d'Orléans (suivre le panneau "marché de Bagneux"). Parking assuré.

Réservez vos places aux numéros suivants: 01 46 65 51 04 / 01 45 46 10 11
01 46 65 81 53

Réservations/jeunes auprès de Sossy :
06 10 15 13 72

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

75–ԱՄԵԱԿ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ

Պաշտօնական հանդիսութիւնները տեղի կ'ունենան 2001, Ապրիլ 5 – 8:

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

ՄԱՅԻՍ 20
Միջմարզարանային
Արտասանութեան Մրցում
Պ.Հ.Մ.Մ. – Մարսէյլ

–ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ–

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
1550–ԱՄԵԱԿ
ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻՆ

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին) «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»:

– Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. Ծայրագոյն Պատրիարքին և Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Ի ժամու պատարագին, աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Վեհափառ Հայրապետի արեւշատութեան համար: ԾԱՆՕԹ. –

Պետական անօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (գործաւորական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ), այսօր կրնան բացակայիլ իրենց գրասենեակներէն՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս. ԹԱԴԷՈՍ-ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ ՄԱՐՍԷՅԼ

(Ս. Անթուան)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22

Տօն Ղեւոնդեանց Քահանայից եւ Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց:

Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Լուիզ Գասպարեանի մահուան առթիւ. -

Մարգրիտ Գասպարեան 400 Ֆր., Արման Սանոսեան 500 Ֆր., Համբար Մաճալեան 150 Ֆր., Փիէր Ռիքէ 200 Ֆր., Վահան Արզարեան 400 Ֆր., Ալէն Սրմաքէշեան 1·000 Ֆր., Գլօտ Հարլ 300 Ֆր., Ժօրժէթ Պէնէթ 200 Ֆր., Մարթին Փանոսեան 1·000 Ֆր., Քրիսթիան Ռոչ 1·000 Ֆր., Մարթին Ռոչ 200 Ֆր., Պէաթրիս Ռոչ 200 Ֆր., Աստղիկ Ռոչ 200 Ֆր., Ժոէլ Սրմաքէշեան 200 Ֆր.:

Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար՝ Պէրնար Տէտէճեան 250 Ֆր., Խաչիկեան 250 Ֆր., Ալէն Ռոչ 200 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ
Ի ԽՆԴԻՐ ԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽՂՃԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Թատերգութիւն երկու արարով – հայերէն
փրանսերէնի թարգմանուած Իսի–լէ–Մուլինոյի մէջ
Հեղինակ՝ Հովիւ ՄԱՐԿՈՍ ՎԷՔԻԼԵԱՆ
Պատշաճեցում եւ բեմադրութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՔԷՕՇԿԷՐԵԱՆ–ի
ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 23 ժամը 20·30–ին
Ալֆորվիլի Վոլթէր սրահը
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մարտ 8, ժամը 20·30–ին
Իսի–լէ–Մուլինոյի «Օտիթորիոմ»ին մէջ

Մանկանց մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.

Տեղեկութեանց եւ տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել՝
— ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ 01· 48· 93· 99· 88
— ԻՍԻ–ԼԷ–ՄՈՒԼԻՆՕ՝ 01· 47· 36· 02· 50

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 21
MERCREDI
21 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.107

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76e ANNEE — N° 20.107

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՅՑԷՆ ԵՏՔ

Տարեսկիզբէն ի վեր երկու կարեւոր իրադարձութիւն Ֆրանսան գետեղեցին հայութեան ուշադրութեան կեդրոնին: Առաջինը ցեղասպանութեան ճանաչումն էր, երկրորդը Հայաստանի նախագահ Ռ. Քոչարեանի այցը որուն պետականի յատկանիշը երկրորդական գիծի վրայ ձգեց յարակից բոլոր պարագաները: Փարիզի նման մայրաքաղաքի մը կողմէ ընծայելի պատիւներ – մեծաշուք ընդունելութիւններ, հայկական եռագոյներով զարդարուն պետական շէնքեր ու աշխարհի գեղեցկագոյն պողոտան, եւ այլն - գրաւեցին գրեթէ ամբողջ հետաքրքրութիւնը:

Կատարուած պաշտօնական եւ հետեւաբար մօտաւորապէս ոչինչ ըսող տեղեկատուութենէն անդին, Ֆրանսայի ու Հայաստանի նախագահներուն տեսակցութեան ի՞նչ պայմաններու տակ մանակցեցաւ Ղարաբաղի նիւթը: Միջազգային քաղաքականութեան հաշիւներուն մէջ օրէ օր աւելի կարեւորութեամբ տեղ գրաւող շրջանին մասին ի՞նչ բնոյթի են ֆրանսական եւ հայկական մօտեցումները. կա՞ն նմանութիւններ, թէ աւելի տիրող է տարբերութիւններու մարզը: Եւ վերջապէս, պատճառ կա՞յ լուրջի առնելու անոնց մտահոգութիւնը որ ցեղասպանութեան ճանաչումի քայլին եռին վազը Ղարաբաղեան սեղանին վրայ վճարելի հաշուեցոյցի մը ստուերը կը նշմարէ:

Հարցումներ զորս կարելի չեղաւ ուղղել Հայաստանի նախագահին անոր պաշտօնական հանդիպումներուն յաջորդած ճեպազրոյցներուն. անոնց տրամադրուած քանի մը վայրկեանի ընթացքին գործածուած բառապաշարը բաղկացած կ'ըլլայ գոհունակութիւն – ուրախութիւն – շնորհակալութիւն եռեակէն:

Այսօր երբ այցը աւարտած է ու Ռ. Քոչարեանի պատուիրակութիւնը Երեւան վերադարձած, դժուար է հասկնալ, աւելին՝ բացատրել այն չկայացած հանդիպումին երեւոյթը՝ Հայաստանի նախագահին ու Փարիզի գաղութին գոնէ ներկայացուցիչներուն միջեւ: Հանդիպում որուն հետ որեւէ առընչութիւն չէր կրնար ունենալ փարիզեան մեծանուն պանդոկին մէջ Փետրուար 14-ին դեսպանատան կողմէ կազմակերպուած ընթրիքը ուր քանի մը հրաւիրեալէ զատ ներկայ գտնուեցաւ ան որ կրնար եւ կ'ուզէր նախագահին սեղանակից ըլլալու համար որոշուած սակագինը վճարել: Արդէն, ներկաներու նկարագրած այդ խրխկուան խրախճանքին ու նախագահին աւելի քան ամփոփ ելոյթին քով «հանդիպում», կամ «զրոյց»ի նման եզրեր հազիւ լուսանցքային կրնային ըլլալ:

Ի վերջոյ, ինչ կը վերաբերի Փարիզի, նախագահ Ռ. Քոչարեանի գոհունակութեան ու շնորհակալութեան արտայայտութիւնները մէկդի ձգելով, կը մնայ բարգաւաճելու, հարստանալու մաղթանք - պատգամը, նոյն ճաշին, ուղղուած՝ տեղի հայութեան. ու մանաւանդ անոր պատճառաբանութիւն – եզրակացութիւնը թէ «ձեր հարստութիւնը Հայաստանի հարստութիւնն է»:

Մինչդեռ, կարծեր էինք որ չորս օրուան կեցութիւնը պիտի կրնա՛ր երկու ժամ մը տրամադրել գաղութին հետ իսկական հանդիպումի մը, պայմանադրականը շըրջանցող ներհայկական զրոյցի մը: Ծաղիկները, ծափերը, դրօշակներն ու լուսարձակները պիտի չկարենան փոխարինել անպատասխան մնացած մեր հետաքրքրութիւնները, օրինակ՝ Թուրքիայէն հողային պահանջ չունենալու անոր յայտարարութեան, Բլէեանի պարագային, Հոկտեմբեր 27-ի դատին եւ այլ հարցերու մասին:

Մէկ բան որոշ կը թուի. ինչպէս նախագահական մաղթանք – պատգամը, միակողմանի եղաւ նաեւ չկայացած հանդիպումին ափսոսանքը:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, քաղաքական ծանր տագնապ մը ծագած է Փետր. 19-ին, երբ շատ բուռն փոխասացութիւն մը դէմ առ դէմ հանած է Սեզէրն ու Էճեվիթը: Դէպքը պատահած է Ապահովութեան Ազգ. Խորհուրդի նիստին եւ Էճեվիթ դուրս քաշած մեկնած է, այն պատճառաբանութեամբ որ ինքզինք նախատուած կը զգայ: «Երբեք տեսնուած չէ, կ'ըսէ Էճեվիթ, ժողովը ձգեցի, որովհետեւ նախագահը զիս յանդիմանեց քաղաքավարութեան կանոններուն եւ պետութեան աւանդութիւններուն բոլորովին հակոտնեայ ձեւով»: Այս միջադէպը պատճառ եղած է որ, նոյն օրը, Սակարանը 15% անկում արձանագրէ: Մամուլի շրջանակներուն համաձայն, անկարելի չէ որ պատահածը կապ ունենայ կաշառակերութեան դէմ բացուած նախագահական քըննութեան մը հետ: Թուրքիա տնտեսական ծանր տագնապ մը կ'ապրի եւ անցեալ Դեկտեմբերին Միջազգային Հիմնադրամը (Է.Ֆ.Է.Մ.Ի.) 10 միլիառ տոլարի անմիջական օժանդակութիւն մը կատարած էր: Ամէն պարագայի մէջ, Սեզէր – Էճեվիթ միջադէպը լայն արձագանգ գտած էր Փետր. 20-ին, արեւմտեան բոլոր թերթերուն մէջ:

ՇԱՌԼ ԹՐԷՆԷ, Ֆրանսայի «երգող խենթը», մեռաւ 87 տարեկանին, Գրէթէյլի Անրի Մոնտոր հիւանդանոցը, Փետր. 18-էն 19 լուսնալիք գիշերը: Կամովին վերջ տուած էր իր կեանքին, դադրեցնելով ազդու խնամքները, որոնց ենթակայ էր ուղեղային արիւնահոսութեան նոր տագնապի մը հետեւանքով: Թրէնէ խորհըրդանիշ երգիչն էր Ֆրանսայի, 30-ական թուականներէն, երբ խանդավառութիւն կը ստեղծէր «Եա տը լա ժուա», «Լա Մէռ», «Տուս Ֆրանս» եւ անհամար այլ երգերով: Բանաստեղծ-երգիչ մը որու մահը ազգային սուգի բնոյթ առած է: Հրապարակային իր վերջին երեւումը տեղի ունեցաւ անցեալ Հոկտ. 23-ին, երբ ներկայ եղաւ Ազնաւուրի համերգին առաջին ներկայացման: Հեռատեսիլէն, թէ Ֆիկառոյի մէջ (Փետր. 20), Ազնաւուր կը մեծարէ անոր յիշատակը ու կ'ըսէ.– «Իրմէ լաւագոյնն առի, երգերու որակը, առանց երբեք զինք կապկելու»: Հարցազրոյցին մէջ կը պատմէ իր առաջին ծանօթութիւնը 1937-ին ու պատասխանելով անոր ձգած ժառանգութեան մասին, կ'ըսէ թէ անոր հազար երգերը խօս կու տան ժամանակէն, իր նախընտրած երգն է «Եա տը լա ժուա» ու կը շեշտէ որ լաւատես մը եղաւ մինչեւ վերջը: Մարմինը պիտի հրկիզուի ու աճիւնները փոխադրուին իր ծննդավայրին՝ Նարպոնի գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանը:

ՍԷՆ-ՌԱՖԱՅԷԼ «նետուած» 908 քիւրտ գաղթականները քաղաքական ապաստանի դիմում կատարեցին եւ իւրաքանչիւրին պարագան պիտի քննուի առանձին առանձին: Աջի մէկ թեւը (Սեկէն, Տէվէճեան) կողմնակից են որ Ֆրանսա մնան, ինչ որ նաեւ տիկին Տանիէլ Միթերանի կարծիքն է: Ան անմիջապէս Սէն-Ռաֆայէլ փութաց: 20 օրուան մէջ որոշում պէտք է տրուի, մինչ այդ Քիւրտերը դժգոհ են Ֆրանսայի ընդունելութենէն եւ ցոյց ալ ըրին:

Ֆ. ՍԵԿԷՆ փոխեց իր ռազմավարութիւնը եւ 18-րդ Թաղամասի աջին ցանկին 4-րդ դիրքէն անցաւ գլուխը՝ Ռոքսան Տէքորթի տեղը: Այս մասին ջանաց բացատրութիւններ տալ Փետր. 19-ին: Ծանօթ է որ իր պարտութիւնը անխուսափելի կը թուի շաբաթներէ ի վեր եւ հաւանական չէ որ այս փոփոխութիւնը բան մը փոխէ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18-ԻՆ

ՀՌՈՄԻ Ս. ՊԵՏՐՈՍ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ ՀԱՅԱԾԷՍ ՊԱՏԱՐԱԳ

ՆԵՐՍԷՍ ԵՒ ԴՈՒՐՍԸ ՇՈՒՐՋ 60.000 ՀՈԳԻԻ ՀԵՏԵՒԵՑԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆ

Կիրակի Փետրուար 18, յիշատակելի օր մը եղաւ հայութեան համար: Հռոմի Ս. Պետրոս Մայր Տաճարին մէջ, հայածէս պատարագը կը մատուցանէր Հայ կաթողիկէ կաթողիկոս – պատրիարքը Ներսէս – Պետրոս ԺԹ., որպէս աւընթերակայ ունենալով Վարդան Եպիսկ. Քէչիչեան (Մխիթարեան ուխտէն, որ Հայաստանի Հայ կաթողիկէ Եկեղեցւոյ առաջնորդ նշանակուած է, Փետրուար 17-ին) եւ Նշան Եպիսկ. Քարաքէհէեան, Իրանի Հայ կաթողիկէ նոր եպիսկոպոսը: Ներկայ եղան եկեղեցական եւ աշխարհական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ եւ դիւանագիտական մարմինը: Անոնց կարգին յիշենք Հայաստանի դեսպանը՝ Տոքթոր Գագիկ Պաղտասարեան, Լիբանանի մօտ Հայաստանի դեսպանը՝ Արման Նաւասարդեան, Լիբանանի դեսպանը՝ Ֆուատ Աուն, որ կը ներկայացնէր Լիբանանի նախագահը՝ Էմիլ Լահուտ, Սուրիոյ, Լիբանանի, Իրաքի, ԱՄՆ-ու եւ Գանատայի, Ֆրանսայի, Լատին Ամերիկայի, Թուրքիոյ Հայ կաթողիկէ եպիսկոպոսները, հաւատացեալներու խումբերով: Երգեցողութիւնը կատարեց Պէյրութէն ժամանած կուսանց երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Եղիարդ Թորիկեանի, երգեհոնով կ'ընկերանար Լենա Եոզկաթեան – Նահհաս: Մինչ լսելի կ'ըլլար Խորհուրդ Խորինը, պատրիարքին գլխաւորութեամբ թափօրը կը յառաջանար, ներկաներու յոտնկայս ծափահարութիւններուն մէջ: Ցուցիչ էր պահը երբ դէպի աւագ խորան կը բերուէր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի մասունքը (Նափոլիէն), մեծ շուքով մուտք կը գործէր նաեւ Պապը: Ս. Պետրոսը ծայրէ ծայր լեցուն, տօնական օրերու լուսաւորութեամբ կը փայլէր: Հարկ է նշել որ Ս. Քահանայապետը ուզած էր որ այս առթիւ, պատարագը ըլլայ հայածէս եւ ատոր համար, աւագ խորանը օժտուած էր կարմիր եւ սպիտակ վարագոյրներով:

Ս. գրային ընթերցումներու աւարտին, Ներսէս – Պետրոս ԺԹ. կաթողիկոս – պատրիարքը ողջոյնի իր խօսքը կ'ուղղէր Պապին ու կը շեշտէր, ի մէջ այլոց.– «Մեր յոյսն է որ Տրդատ Գ. թագաւորի քրիստոնէական կրօնքի ընտրութիւնը 301-ին, պետական կրօնքի այս ոգեկոչումը, ըլլայ խթան մը նոր մէկ հոգեզարթօնքի մեր ժողովուրդին համար, մասնաւորապէս Մայր Հայրենիքին մէջ ապրողներուն, որոնք վերջին 70 տարիներու ընթացքին անաստուած վարչաձեւէն հալածուեցան ու զրկուեցան քրիստոնէական հաւատքի ուսուցումէն»: Կաթողիկոս – պատրիարքը յիշելէ ետք, որ տասը տարի առաջ Պապը ուզած էր վերահաստատել Հայ կաթողիկէ նուիրապետութիւնը Հայաստանի մէջ, շարունակեց իր խօսքը ըսելով.– «Երանաշնորհ Հայր, ձեր ներկայութիւնը մեր մէջ, մեզ կը հաստատէ հաւատքի մէջ, որ ընդունեցանք Ս. Պետրոսի Աթոռէն, եւ որուն կապուած ենք շնորհիւ մեր Սուրբ Հօր՝ Գրիգոր Լուսաւորչին, որ աւանդութեան համաձայն այցելած է Հռոմ ու հանդիպում ունեցած ձեր երեւելի նախորդին՝ Սուրբ Սեղբեստրոսին հետ, հաւատք մը որ մեզի հաղորդուեցաւ դարերու հոլովոյթին ձեր յարգելի նախորդներէն: Անցեալ Նոյեմբերին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի մասունքը յանձնեցիք Ս. Էջմիածնի Առաքելական Եկեղեցւոյ, Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին եւ այսօր պատարագին աւարտին նոյնպէս մեզի յանձնելիք մասունքը ցոյց կու տայ ձեր համամիութենական ու հայրական հոգին որ միշտ յատկանշեց ձեր ուսուցումը ու ձեր ներգործութիւնները: Մեր յուզումը ու մեր ուրախութիւնը մեծ են սա պահուս: Հայր Սուրբ, կը հայցենք ձեր խօսքն ու առաքելական օրհնութիւնը մեզի համար, հոս ներկաներուս եւ բոլոր Հայերուն ու մասնաւորապէս Մայր Հայրենիքին մէջ ապրողներուն համար»:

Ներսէս – Պետրոս 19-րդ Կաթողիկոսին, ողջոյնի խօսքէն ետք, Սրբզ. Պապը իր քարոզը արտասանեց. «Հոգին է կեանք տուողը, իսկ մարմինը անօգուտ է, խօսքերը զորս ըսի ձեզի հոգի են եւ կեանք»: Քիչ առաջ լսեցինք այս խօսքերը որ արտասանեց Յիսուս Կափառնաումի Տաճարին մէջ, հացերու բազմացումէն ետք որ տեղի ունեցաւ Տիբերիոյ ծովուն մօտ: Անոնց մաս կը կազմէին «Կեանքի Հացը», Աստուծոյ Բանը, որ խորհրդածել կու տայ մեզի «Ս. Պատարագի» այս մեծ պարգեւին մասին զոր տուաւ մեզի Յիսուս:

Յաւարտ պատարագին, Պապը Կաթողիկոս – պատրիարքին յանձնեց Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի նշխարներէն մասունք մը եւ օրհնեց անոր հազարաւոր պատկերները որոնք պիտի բաշխուին Հայ կաթողիկէ ընտանիքներուն:

Նշենք թէ Հայաստանի քրիստոնէացման

(Շար.ը Դ. էջ)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԷՋ ՄՕՏԱԼՈՒՏ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵ՞Ր

«Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ Թրիպիւն»ի (Փետրուար 20) Պոլսոյ թղթակիցը, Տ. Ֆրանց, Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման ուղղութեամբ նախանշաններ կը տեսնէ վերջին զարգացումներուն մէջ: Կ'անդրադառնայ Ռ. Քոչարեան – Հ. Ալիեւի Փարիզի հանդիպումին, աւելցնելով թէ հաւանական է յաջորդ ամիս նոր հանդիպում մը երկու ղեկավարներուն միջեւ: Անոնց հետ տեսակցելէ ետք նախագահ Ժ. Շիրաք հեռաձայնով խօսած է Ճ. Պուշի հետ ալ ու լաւատեսութիւն յայտնած կարելի լուծումի մը ուղղութեամբ: Նախագահ Ժ. Շիրաքի այս նախաձեռնութիւնը ամերիկացի լրագրողը կը բացատրէ Ֆրանսայի մօտալուտ ընտրութիւններով ուր ոչ արհամարհելի ազդակ է երկրին 400 հազարնոց հայ գաղութը:

Մինսկի խումբին ԱՄՆ-ու նախագահը Գ. Գաւանօ ալ ըսած է թէ Ֆրանսա, ԱՄՆ եւ Ռուսաստան աշխոյժ բանակցութիւններու ձեռնարկած են Օ-Է-Ս-Սէ-Ը-ի հովանաւորութեան տակ լուծումի մը յանգելու համար: Դիւանագիտական այս գործունէութեան մաս կը կազմէ Եւրոպական Միութեան նախագահ Շուէտի Արտաքին նախարարին այցը Հայաստան եւ Ազրպէջան:

Քաղաքական մարզին զուգահեռ, մարդասիրական կազմակերպութիւններն ալ սկսած են միլիոնաւոր տոլարներ ապահովել որպէս օժանդակութիւն, լուծումի մը հեռանկարին մէջ: Տ. Ֆրանց կը նշէ թէ աւելի քան մէկ միլիոն ապաստանեալ կայ եւ շրջանին ենթակառոյցները լրջօրէն վնասուած են պատերազմի տարիներուն:

ՈՒ՛Ր ԿԱՐԵԼԻ Է ԾԱՂՐԵԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումին հակազդեցութիւնները լայն տեղ գրաւեցին Հայկական լրատուիչներու մէջ: Եղան մեկնաբանութիւններ, տրուեցան օտար մամուլի արձագանգներ: Անոնց մէջ ծիծաղելին ախոյեանութիւնը անվարան պատկանեցաւ Թրքականներուն, Հայաստանեան մամուլի մէկ – երկու անուններ ալ զարմացուցին անտարբերութեան սահմանին «զուսպ» կեցուածքով ու քաղաքական խո՛ր վերլուծումի դիմակով հրապարակուած արհամարհանքով:

Ինչ կը վերաբերի նշուած Բ. պարագային, պէտք է ըսել թէ Սփիւռքի այն տարրերը որոնք զբաղած են ու կը զբաղին Հայ Դատի հետապնդումով, ունին նախընթացներ, գիտնալու համար թէ Հայաստանի մէջ միշտ նոյնը չէ զգայնութիւնը ցեղասպանութեան կապուած զարգացումներու նկատմամբ: Պատճառներուն գլխաւորը հաւանօրէն խորհրդային տարիներուն տարուած քաղաքականութիւնն էր որ ինչպէս վերջերս նշեց նախագահ Ռ. Քոչարեան ալ, կարելիութիւն չէր տուած այդ մարզին մէջ Սփիւռքի կատարած հետապնդումին համընթաց քայլ պահելու: Ատոր քով, հոս, տակաւին շատերու մտքին մէջ թարմ են յուշերը այդ նոյն տարիներուն երբ խորհրդային քաղաքականութիւնը Հայաստանը անշարժութեան մատնելէ ետք, ամէն կողմ տարածուած իր շօշափուկներով կը ջանար նաեւ Սփիւռքի ջանքերը խոչընդոտել. Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումներուն առթիւ գրեթէ ամէն տարի ծագած վէճերը, կռիւները բաւական բան կ'ըսեն այդ թղթածրարը բացողներու:

Ցեղասպանութեան հարցին մէջ Սփիւռքի զգայնութենէն Հայաստանը տարբերող երկրորդ պատճառ մըն ալ կայ. պարագան է. Սփիւռքը, աւանդականը, առանց նկատի առնելու վերջին տասնամեակին Հայաստանէն արտագաղթողներու զանգուածը, ուղղակի հետեւանքն է 1915-ի վերապրողներուն աշխարհով մէկ սփռումին: Ան կը բաղկանայ Արեւմտահայերու շառաւիղ թոռնութիւններէ որոնք երբ կուլ տրուած չեն վերջնապէս իրենց ապրած շրջանէն, 1915-ին հետ իրենց կապը յաջորդ սերունդին փոխանցելուն մէջ ինքնութիւն ապրեցնելու առաջնային ազդակը կը տեսնեն:

Այս զանազանութիւնը չի նշանակեր անշուշտ որ Հայաստանի մէջ չկան արեւմտահայու շառաւիղներ, կամ թէ Արեւելահայերը բոլո՛րն ալ ցեղասպանութիւնը երկրորդական, երրորդական տեղ մը դրած են: Սակայն, աւելի յաճախադէպ է տեսնել որ Արեւմտահայերու շառաւիղները ձուլումի լաւագոյն օրինակները հանդիսացած են ու տեսնել նաեւ թէ ցեղասպանութեան հարցը, ո՛չ խորհրդային ընկալումը չէ կրցած տիրող դիրք գրաւել, յատկապէս պաշտօնական շրջանակներու մէջ: Ասիկա, հակառակ աւանդական դարձած այն մեծաշուք այցին որ կը տրուի ամէն Ապրիլ 24-ի Ծիծեռնակաբերդի բլուրին գետեղուած Եղեռնի յուշարձանին ու նաեւ հակառակ բազմահազարներու կողմէ անշէջ կրակին շուրջբոլորը զետեղուած ծաղիկներու ժամէ ժամ բարձրացող դէզին:

Տարբերութիւններու տխուր, այլ որոշ չափով բացատրելի համայնապատկերին մէջ, լաւագոյն ելքն էր հաւանաբար սպասել ժամանակին. սպասել որ հայութեան երկու հատուածներուն միջեւ ինկած սուր անկիւններուն հետ ցեղասպանութեան ընկալումի դաշտն ալ հարթուի: Սակայն, երբեմն այնքա՛ն ընդվզեցնող երեւոյթներ կը յայտնուին որ համբերելով օր մը միասնական գետին ունենալու յոյսը կ'անհետանայ:

Ցեղասպանութեան նիւթով այդպէս եղաւ պարագան, երբ Փետրուարի առաջին շաբթուան թերթերէն կարդացինք թէ Հայաստանի մէջ այդ նիւթը անտարբերութենէ, արհամարհանքէ զատ կրնայ նաեւ ծաղրանքի առարկայ ըլլալ: Ան ալ ո՛չ որեւէ մէկուն, կամ արկածախնդիր պատեհապաշտի մը կողմէ. այլ՝ մէկուն որ օգտուելով ձեռնտու շրջապատէ մը ու հիւթեղ ծանօթութիւններէ, մինչեւ իսկ փորձեց քաղաքական բեմին վրայ աթոռ մը տէր դառնալ: Խօսքը կը վերաբերի Շողեր Մաթեւոսեանին (աղջիկը Հրանդ Մաթեւոսեանին) որ այդ մականունին ընձեռած առաւելութիւններուն զօրութիւնը ունեցած էր ՀՀՇ-ի յարելու փութկոտութիւնն ալ աւելցնելու: Հաւանալի է որ այդքանը ամուր գետին մը պատրաստելու լայնօրէն բաւարար էր, հասնելու համար ծրագրուած թիրախին: Անոր գլխաւորութեամբ կազմակերպուած «Շամիրամ»ը (ո՛չ Նուարդ, Շուշան, կամ Սօսէ) շատ վարպետօրէն լողալով ՀՀՇ-ի ջուրերուն մէջ, հասաւ որոշ յաջողութեան: Այսօր դատելով այդ կուսակցութեան մասին լրատուներու պահած լռութենէն, կը կարծէինք թէ չորեքարշին գիծէն ելլելէն ի վեր ան ալ հանգիստի կոչուած է. սակայն, կարդալով Փետր. 7-ի «Ազգ»ը եւ Փետրուար 2 – 8-ի «Իրաւունք»ը, եթէ ենթադրութիւնը ճիշդ է կուսակցութեան համար, նոյնը չէ պարագան կուսակցապետուհիին համար: Երկու թերթերն ալ խիստ տողերով կը դատապարտեն զինքը, ցեղասպանութիւնը ծաղր ու ծանակի ենթարկած ըլլալուն համար: «Ազգ»ը մանրամասնութիւններ չի տար, բայց բաւական բան կ'ըսէ Թ. Հ. ստորագրութեամբ հրատարակուած ամփոփ տողերուն վերնագիրը. «Ցեղասպանութեան փաստն ուրացողներին դատապարտող օրէնք առաջին հերթին Հայաստանին է անհրաժեշտ»: «Իրաւունք»ը կը մանրամասնէ թէ բանն ինչո՛ւմն է, գործածելով նոյն՝ «ծաղրել» բայը: Խնդիրը այն է որ Շ. Մաթեւոսեանի խմբագրած «Չորրորդ իշխանութիւն» ելեկտրոնային թերթին մէջ մեծադիր նկար մը տեղ գտած է, ուր «օծանելիքի շշի վրայ գրուած է «Շանէլ, թիւ 1915: Արտադրուած է Թուրքիայում»: Շշի կողքին Զ. Բալայեանն ու Ս. Կապուտիկեանն են, իսկ ամբողջ «գլուխգործոց»ը մակագրուած է «Ճանաչել ցեղասպանութիւնն եւ զկոտորած, իմանալ զբանաձեւս սեՆԱՏՕ»:

Ճիշդ է որ կարդացած եւ լսած էինք քաղաքական նոյն հոսանքին պատկանող դէմքերէ ցեղասպանութեան, Հայ Դատի անկարեւորութեան ակնարկող արտայայտութիւններ. բայց Շ. Մաթեւոսեանի թերթին մէջ տեղ գտած նկարը դժուար հաւասարելի մրցանիշ մը կը հաստատէ: Կարելի՞ է իրաւունք չտալ «Իրաւունք»ի խմբագրին որ «լկտիութիւն» եւ «ցինիզմ» կ'որակէ երեւոյթը, զարմանալով թէ Հայաստանի մէջ կարելի կ'ըլլայ ծաղրուծանակի ենթարկել միլիոնաւոր Հայերու տառապանքն ու նահատակութիւնը: Ուշագրաւ եւ հասկցողին շատ բան հասկցնող է վերջաբանը. «Խմբագիր Շ. Մաթեւոսեանի բախտը բերել է որ նա ապրում է Հայաստանում: Որովհետեւ, օրինակ, Ֆրանսիայում Յունուարի 30-ից սկսած նման բան հրապարակողը պարզապէս կ'ենթարկուէր քրէական պատասխանատուութեան, Հայոց ցեղասպանութիւնը ժխտելու յանցակազմով»:

«Ազգ»ը որ ընդհանրապէս շատ սուր արտայայտութիւններու անդէպ վայր չէ, երեւոյթին մասին չէ վարանած տեղ տալու հետեւեալ տողերուն. «Մենք մարդկայնօրէն հասկանում ենք որ «Մենք ենք, մեր սարերը» անզուգական ստեղծագործութեան հեղինակը ժամանակ չի ունեցել զբաղուելու դստեր դաստիարակութեամբ: Ժամանակ, գուցէ նաեւ համբերատարութիւն չի ունեցել ամուսինը: Սակայն ամենեւին չի նշանակում, թէ «կապը կտրած» Շողերն իրաւունք ունի պղծելու 1.5 միլիոն անմեղ Հայերի յիշատակը»:

Կը հարթէ՞ ժամանակը նաեւ այս կարգի «կապը կտրած»ներու մարմնաւորած փուշերը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԴԵԼԼԱԼԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 10–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Յ. ԴԵԼԼԱԼԵԱՆ ԿԱՄ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ ԿՈՂԻՆ ԽՐԱԾ ՄԵԽԸ

ՊԵՏՐՈՍ ԱԼԱՀԱՅՏՈՅԵԱՆ

Իմ առաջին ծանօթութիւնս Դելլալեան մոլորակին հետ տեղի ունեցաւ 1986-ի Նոյեմբեր 16-ին: Այդ Կիրակի երեկոյեան Լոս – Անճըլըսի Միւզիք Սէնթըրի մէջ, ծովածաւալ երաժշտասէրներու ներկայութեան, ելոյթ պիտի ունենար Պոսթընաբնակ Արամ Ղարաբեկեան իր «Սիմֆոնոլա» լարային նուագախումբին գլուխը անցած: Պիտի կատարուէին չորս կտորներ սենեկային նուագախումբի համար գրուած որոնց երկուքի հեղինակները Հայ էին: Այդ կատարումները յայտագրուած երկերուն Ամերիկեան Ափի առաջին ունկնդրութիւններն էին: Է. Միրզոյեանի համբաւաւոր «Թիմրանի»ի Սիմֆոնիային ծանօթ էի, բայց Յարութիւն Դելլալեան անունը բնաւ չէի լսած: Ներկայացուելիք գործը կը կոչուէր Թոփոփոնօ: Թոփոփոնօն ունէր անսովոր կառոյց եւ արտակարգ կազմութիւն. լարային – սենեկային նուագախումբին կը միանային դաշնակը (դաշնակահարն էր Աւօ Գույումճեանը) եւ զալարափողը (Ֆրենչ հօրն): Կատարումի ընթացքին պիտի լսուէր (արտասանութիւն) Վ. Տէրեանէն քերթուած մը – Աշուն է անձրեւ՝ / ստուերներ անձեւ / դողում են դանդաղ / պաղ, միապաղաղ: Նուագահանդէսը կազմակերպած էր «Հայ ամերիկեան թատերա–երաժշտական Ընկերակցութիւն»ը: Խմբավարը գործին քաջածանօթ էր. Պոսթընի մէջ կատարած էր, նոյն դերակատարներով, այս գործին Ա. ունկնդրութիւնը՝ նոյն տարուան Փետր. 28–ին (դաշնակահարը՝ Արթիւր Փափազեան):

Այդ գիշեր Թոփոփոնօն թողուց ցնցիչ տպաւորութիւն: Հեղինակին հետ չկրցայ ծանօթանալ. Թոփոփոնօն հեղինակին ամէնէն իւրայատուկ եւ ինքնատիպ ստեղծագործութիւններէն է: Հոն կարելի չէ նշմարել իր ուսուցիչներուն՝ Է. Միրզոյեանի կամ Է. Պաղտասարեանի ստուերը ոչ ալ Արամ Խաչատուրեանին հովանին կը վայելէ: Անոր պայմանաձեւ – նախատիպարները (մօտէլ) արդի եւ գերարդի երաժշտութեան արդէն դասականացած հսկաներն են՝ Ըշնիթքը, Տէնիզօվ, Փէնտէրէցքի, Այվզ, Վարէզ, ... որոնք ան ուսումնասիրած է եւ անցուցած իր հոգեմտաշխարհի պրիսմակէն, ինչպէս, միւս կողմէ, Կոմիտասը եւ աւանդական երգն ու պարը: Ահա հոս է հրաշքը: Ի՞նչպէս կարելի է այս երկու գերծայրայեղ աշխարհները հաշտեցնել, ի մի ձուլել Հայրենի արեւն ու արեւմտեան մետաղեայ թանկանութիւնը, մէկ գրչի տակ հնազանդեցնել ակներեւ անհամատեղելիութիւնները, ինչպէս Սասունցի Դաւիթի մոգական յուպին ենթարկուող «պանուկը» (հայ երգը) եւ «պայլը» (Արեւմըտեան երգագրութեան բարդ ոլորտները): Այս գործը իրմէ խնդրած էր Ա. Ղարաբեկեան: «Սիմֆոնոլա» նուագախումբին ղեկավարը Երեւանի մէջ լսած էր Նուիրում Կոմիտասի Սօնաթը. հմայուած այս կտորին անսպասելի գեղեցկութենէն՝ փափաք յայտնած էր, Պոսթընէն ուղարկուած յատուկ նամակով (1985), որ Դելլալեան իր գրիչով պատուած ըլլար «Սիմֆոնոլա»ն: Կը խոստանար գրուելիք կտորին համաշխարհային առաջին կատարումը հրապարակել Պոսթընի մէջ՝ իր ղեկավարութեան ներքեւ: Այս առաջարկը մեծ ազդեցութիւն ունեցած էր համեստութեան մարմնացումը եղող հեղինակին վրայ. լրջօրէն պարտաւորեցնող խոստում եւ մեծ պատիւ: Այս խնդիրքը իրագործելու վճռականութեամբ ան կը մեկնի Դիլիջան ուր եւ կը յօրինէ Թոփոփոնօն:

Առաջին եւ երկրորդ ջութակները նստած են կիսաբոլորակաձեւ. առաջին շարքի վրայ, խմբավարին դիմաց, կը գտնուին ջութերը (վիոլա). ջութակներուն եւ ջութերուն միջեւ թաւ – ջութերը (տապըլ պաս՝) բեմին խորքն են: Դաշնակը դրուած է խմբավարին աջ կողմը, շրջանակէն դուրս: Ո՞ւր է զալարափողը ... Կը տիրէ քար լռութիւն: Խմբավարը արձանացած է: Յանկարծ լռութիւնը կը ճեղքուի հեռուէն (անտեսանելի) եկող փողին միայնակ կանչով, վշտահար եւ մելամաղձոտ, հազիւ գծագրուող յուշանուագ՝ Կոմիտասի ոգին յուշող եւ «կար ու չկար» թախծոտ հէքեաթ մը սկսելով ... Ինչպէս պիտի գիտնայինք յետագային, Դելլալեան իւրաքանչիւր ստեղծագործութեան մէջ, հոս հոն, կը ծաւալէ խոհափիլիսոփայական խորհուրդ: Միայնակ զալարափողը կը խորհրդանշէ լեռներու մէջ իր անցեալը վերապրող ծերունի Հայը՝ հին օրեր, կղկոտուր յուշեր, տխուր ծառեր, վար ու ցանքի պատկերներ ... Զալարափողի այս հեռաւոր (բեմին ետեւէն եկող) կարկանձին յանկարծ կը հակադարձէ, ուժգին պատկերով, դաշնակէն ժայթքող բամբ որոտներ (թաւ լարերուն վրայ մէկ ձայն իր ութեակով, հաւասար հեռաւորութեամբ հնչող). այս ահեղ ղօղանջը, ծանր զանգերու նմանակ, ահազանգն է Եղեռնի. սուգումէն շարաբաստիկ յուշ չէր վերակոչող: Զալարափող եւ դաշնակ երեք անգամ իրարու կը բախին եւ այսպէս, մէկը միւսին հակադրուելով, կտորին սկիզբը կը ձեւաւորեն, ինչպէս միեւնոյն կեանքով ապրող հուժկու հակարեւեններ, նիւթն ու անհիւթականը, միեւնոյն էակին էութեան մէջ միաժամանակ կը բնակին մշտնջենական պայքարով եւ անքակտելի ամբողջականութեամբ: Այնուհետեւ դաշնակին ամբողջ ստեղնաշարին վրայ կը փայլատակէ «ճարճատուն» մը որ պատռուածք մը կը գոյացնէ իրար խաչաձեւող միաժամանակ իրարու լրացուցիչ վերոյիշեալ հակասութիւններուն միջեւ: Դելլալեանի սոյն գործը անվերջ կը բաբախէ, հրաբխային մոլորակներու նման, միայնակ (մէկ նոթայով գոյացած) ձայներու պայթիւններով, որոնք ետեւէն եկող ձայնային լաւաներով կը զալարուին եւ իրենց հեւքին մէջ կ'առնեն մեր ողջ էութիւնը: Այս կարգի մութ ու լոյս նախըզգացումներն ու յանկարծ փոթորկող սարսափները կը լեռնանան ու կը պայթին ահեղ քրէշէնտոյի վրայ: Այնուհետեւ արեւը կը ծագի սօլօ ջութակի պայծառ զարթնումով (Կոմիտասեան բներգ): Այս երկակենցաղ երաժշտական թըլլերը իրարու կ'ընդելուզուին եւ կը փարգամեն զուգահեռաբար: Շատ ներթափանցող է, երկրորդ մասէն առաջ, երկարատեւ թրթռացող ջութակներու ընկերակցութեամբ, դաշնակին լուսաթափանց հծծիւնը, ափսո՜ս, շատ կարճ՝ ներսի լարերուն վրայ մատներով տաղաչափուած եւ, անոր հակառակ, նոյն լարերուն (բամբ կողմը) տրուած ափի զարկերը, որոնց երկարաձգուող արձագանգը կը զուժէ մօտալուտ աղէտներ...

Թոփոփոնօյի երկրորդ մասը (առանց ընդմիջումի) յաճախանքներու եւ բանդագուշանքներու վախազդու շարք մըն է. երկու անգամ յայտնուող քոչարիներու միջեւ, որոնք մահապարերու (տանս մաքապր) վերածուած ըլլալ կը թուին իրենց շրջուն կրկնութիւններով, Կոմիտասեան պայծառութիւնը կրկին կը ցոլայ: Շօփէնի ծանօթ մահերգը կը խորհրդանշէ համամարդկային եւ համատարած մահուան ուրուականը՝ մարդ արարածին ողբերգութիւնը ընդգծող: Հոս է որ կը լսուին Վ. Տէրեանի վերոյիշեալ տողերը, կարծես կեանքին անհեթեթութեան նուիրուած ծաղկեփունջ մը ըլլան: Դելլալեանի կեանքը ինքնին փաստ մըն է որ մարդ դատապարտուած է ապրելով տառապելու եւ տառապելով ապրելու այս մոլոր մոլորակին վրայ: Յանկարծ կրկին կը լսենք, տագնապայարոյց ձայներու վրայ, դաշնակէն փրթած «անյատակ» պատռուածքը: Վերջին անգամ զալարափողը կ'ոռնայ իր վիշտը մէկ նոթայի ենթահողի վրայ անանուն սեւ եւ խոր վիրապի («ունայնութեան փոսը») մը առաջնորդելով մեզ:

Ի՞նչպէս չմտածել Փէնտէրէցքիի «Հիրոշիմայի զոհերուն» նուիրուած Տրէնոյին (THRENE) մասին. նոյն «օրհասական անհաշտութիւններու» բախումներն են նոյն ահազանգ – մահերգանքներու սպառնալիքը: Սակայն կը խորհիմ թէ Յ. Դելլալեանի Թոփոփոնօն աւելի «մարդկային» է իր փիլիսոփայական խորքով եւ Կոմիտասեան զուլալ ներկայութեամբ, մինչ, լեհ հեղինակին յուսահատութեան դժոխային ուժգնութիւնը կը խորհրդանշէ երկրորդ պատերազմին համաշխարհային աղէտը:

Յ. Դելլալեանի սոյն երկը վերջերս տրուած է Երեւանի մէջ, միշտ Ա. Ղարաբեկեանի ճիպոտին ներքեւ՝ Հայաստանի Պետական Կամերային Նուագախումբի կատարումով, 1998-ի Նոյեմբեր 14-ին եւ 15-ին: Զալարափողահարը եղած է Արտա-

չէս Գարոյեան, իսկ դաշնակահարուհին՝ հեղինակին աղջիկը, Մարինա Դելալեան, յատուկ հրաւիրուած է Լիզպոնէն, ուր ան կը բնակի, այս հանդիսաւոր առաքելութեան համար: Երկը ներկայացուած է «թատերական տեղափոխութիւններ»ու սկզբունքին ընդառաջելով: Այս սկզբունքը կը հիմնուի «poφo - φoδo», «շարժուող հնչիւն» վերնագրի թելադրութեան վրայ: Բեմականացման իրագործումները կատարած են Այտա Ամիրխանեան (Աւստրալիա) եւ ճարտարապետ Ղարաբեկեան: Գործը կը ներկայացուի իբրեւ բեմական շարժախաղ: Նուագախումբին անձնակազմին կողքին կը գործեն վեց պարողներ, երեք մնջախաղ կատարողներ, դուդուկ եւ դհոլ, նաեւ հոռովել երգող մեներգիչ (Յովհ. Պատալեան), երկու շրջիկ երաժիշտներ, խաղատիկնիկներ (խամաճիկ): Գործին մաս կազմող քոչարիին զուգահեռ օգտագործուած է նաեւ Ռուբէն Ալթունեանի Քոչարին: Ամէն ինչ և բոլոր դերակատարները կը շարժին եւ կը տեղափոխուին (լոյսերու զանազան խաղեր), մինչեւ իսկ նուագող երաժիշտները, դաշնակահարուհին. յանկարծ ղեկավարն ալ բեմը կը ձգէ եւ ներս կ'անցնի կրկին երեւնալու համար, դաշնակահարուհին՝ նոյնպէս: Սրահին մէջ աթոռներ չկան. հանդիսատեսները մօտ մէկ ժամ յոտընկայս պէտք է հետեւին այս բարդ կտորին բոլոր շերտերուն եւ յարաճուն զարգացումին:

Նոյեմբեր 14-ի ծանուցաթղթիկին մէջ գրուած է. «այս ստեղծագործութիւնը մեդիտացիա է (méditation), խոկում, մտախոհութիւն) իրար հակասող եւ միեւնոյն ժամանակ իրար լրացնող երաժշտական եւ փիլիսոփայական շերտերի»: Մենք, դիտելով Նոյեմբեր 14-ի ներկայացման տեսանելիքը, կը գտնենք երկընտրանքի մը կեդրոնը: Ըստ մեզի, այս ուժեղ երկը, այո՛, աւելի շուտ «մեդիտացիա» է քան շարժուող եւ տեղափոխուող թաւջութակներ, ջութակներ, խամաճիկներ, մնջախաղցողներ, ... Ըստ երեւոյթին, այդ շարժական վիճակի մէջ խոկումի տեղ չկայ, մինչդ չկայ, երբ այդքան ոչ անհրաժեշտ շարժումներ տեղի կ'ունենան, մանաւանդ յոտնկայս (կարծես պատժուած...) հանդիսատեսներէն կարելի չէ խոկում ակնկալել, ոտքի վրայ մէկ ժամ՝ յարաշարժ հնչիւններու տարափին ներքեւ: Ըստ մեզի, ինչպէս կ'երեւայ վերի քննարկումէն, Թոփոփոնոն բեմատեսարան (spectacle) չէ. կը խորհինք թէ Թոփոփոնոն պէտք է նկատել ոչ թէ «շարժուող» այլ շարժող հնչիւն, այսինքն՝ շարժող-յեղաշրջող, շարժող-տեղաշարժող, երկրաշարժող, ալեկոծող իմաստաւորումով: Ըստ մեզի, Թոփոփոնոն այսպիսի շարժուող տարրերու խճողումով կորսնցուցած է իր պայթուցիկ, ահազանգային կեդրոնաձիգ պատգամը եւ զգեցած կեդրոնախոյս, քիչ մը «էքսանտրիկ» (արտակեդրոն) հանգամանք: Ջութակը եւ անկէ ձիգ տրուող ձայնը հրջագայելու կարիքը չունի. ձայնի ալիքները, ուժգին կամ մեղմ, ինքնաբերաբար կը նուաճեն մեզ իրենց բնական ոլորտներով եւ հոլովոյթով. միւս կողմէն այդ կարգի տեղափոխութիւնները ոչ նորութիւն կը բերեն ոչ ալ երաժշտականօրէն յանձնարարելի են. ի՞նչ կ'ըլլար տաճարէն ներս հաւատացեալին կեդրոնացումը եթէ տէր հայրը քալելով բարձրաձայն աղօթէր ժողովուրդին մէջ: Դելալեանի գործը ուրիշ կարգի եւ մակարդակի յղացք է. անոր իմացական, խոհափիլիսոփայական, էաբանական, ինքնակորիզ-ներհայեցող նկարագիրը խոտոր կը համեմատի խանգարիչ շարժումներու հետ: Փէնտէրէցքիին THRENE-ը այն ատեն ուժեղ է որ դող կը բռնէ քեզ եթէ ջանաս ոտքի մնալ զայն ունկնդրելու ատեն: (Այս բաղդատութիւնները արտօնուած կը համարինք տրուած ըլլալով որ երկու գործերն ալ գրուած են լարային նուագախումբի համար):

Նոյեմբեր 14-ի ելոյթին նկարահանուած տեսերիզը մեզի բացայայտ կը դարձնէ ապակեդրոնացած մարդոց դէս ու դէն նայող դէմքերը, նաեւ ցրուած կամ յոգնած նայուածքները, որոնք հոգեշարժման կամ ուժեղ ցնցումի պէտք է ենթարկուած ըլլային, ինչպէս մենք 1986-ի Նոյեմբերի անմոռանալի օրը. խնդրոյ առարկայ գործը ատակ է պղտորելու մեր ներաշխարհի քարանձաւներու խորքը պառկած թմբիրը, վարժուած ձայներու «ապահովութեամբ» գոյացած խաղաղ յատակը. կը յիշեմ որ վերոյիշեալ անմոռանալի ելոյթին ազդեցութեան տակ ուժգին պոռալու, խենթենալու բուռն փափաք արթնցած էր մէջս, ի մասնաւորի առաջին մասի վերջաւորութեան, երբ աչքերս փակ կ'ունկնդրէի ու ձայները կ'անցնէին հոգեբանական պատառէս անդին: Օրինակ, փոխանակ փողկապաւոր պարոններու անիմաստ մարմնաձեւաշարժումներուն, կարելի էր ներկայացնել կիսամութ բեմ մը, գանկ մը հոս, խաչ մը հոն կամ խաչուած կիսատ մարմին մը, որպէս պատկերը մեր ենթագիտակցութեան մութ աշխարհին ուր չկան միմոսներ եւ խամաճիկներ. չէ՞ որ դրսահայեաց գործողութիւններ անյարիր են ընդյատակեայ պոռթկումներով «շարժուող» կտորի մը: Նոյնիսկ հայկական պարն ու դհոլ-զուռնան անժամանակ արտայայտութիւններ են այսպիսի փոթորկայոյզ գործի մը մէջ՝ գերազանցապէս անհատակորիզ: Կարելի՞ է տրեխի մը կամ կուժի մը ներկայութիւնը ընդունիլ մութ եւ խիտ բեկորներով պոռթկած վերացական պաստառի մը վրայ: Այդ կարգի գրեթէ կենցաղագիտական «հորիզոնականութիւններ»ը գործ չունին գերընկան տենդով բաբախող ուղղահայեաց ու «մերկ» ապրումի մը ճգնաժամը դրսեւորող երկի մը մէջ, դժոխքէն մինչեւ երկինք հրթիռող երկունքի ընթացքին, երբ անհատը կը կերպարանափոխուի բոցէ մեխ-էակի և կը յանդգնի խրել ճակատագրին կողը: Այդ՝ մէկ ծայրը երկինք միւս ծայրը գեհէն մեխ-էակին բոլոր յատկանիշները վիտէր եւ ճաշակած էր Թոփոփոնոյին տարաբախտ հեղինակը, քանզի անոնց միջեւ է որ կը տատանի Մարդը, թէ՛ իր տմարդութեամբ (դէպի գեհէն ձգտող), թէ՛ իր մարդեղութեամբ (աստղահիւս երկինքը փնտռող). ահա ըստ մեր հայեցողութեան «Շարժ(ու)ող հնչիւն»ը Մարդը, իր ծայրայեղ բեւեռներով, մշտնջենականօրէն անջրպետային եղերականութեամբ: Այս ենթահողին վրայ է որ քոչարին կրնայ վերածուիլ մահապարի եւ թեւերը տարածած պարողները՝ խաչեւորու եւ խաչեալներու: Այդպէս չեղա՞ւ մեր Եղեռնը, գլխաւոր առանցքներէն մէկը այս կտորին. երէկ կը պարէինք մեր պապենական լեռներուն վրայ, յանկարծ՝ արիւն, խաչելութիւն, կմախացում: Երկին մէջ հերթականօրէն յայտնուող յաճախանքային կրկնութիւնները՝ դէպի մահ շարժուող մեր հայրերու կարաւաններն են, հեղինակին ենթագիտակցութեան մէջ մխրճուած աղեխարշ պատկերներ:

Եթէ կ'ուզէք, բառին ընթացիկ իմաստով, «հետաքրքրաշարժ» առարկայ չըկայ այս գործին մէջ. տեսանք արդէն քոչարիին կամ Շոփէնի մահերգին խորհրդապատկերները. այո՛, հոն կայ խորհուրդներու հետ հաղորդութիւն, հաղորդութիւն՝ խաչուող անձի մը ներքին ըմբոստութեան հետ: Օրինակ, սրահին կիսամթութիւնը ուշադրութիւնները սեւեռ պիտի տայ դէպի տրամին կեդրոնը. ոտքի վրայ պիտի ըլլայ միայն խաչուող Մարդը, ճակատագրին դէմ ծառացող կայծը, ճակատագրին կողը պատռող փոքրիկ բայց վճռական մեխ-էակը, մընացեալը անօգուտ շարժում է: Ներաշխարհի ողբերգութիւնը կարելի չէ փոխարինել դրսաշխարհի հանդիսատեսութեամբ: Թոփոփոնոյի նման գործեր կարող են գերհոգեպրկումի առաջնորդել ունկնդիրը: Պէտք չէ զլանալ այդ պըրկում-գերապրումը անոր շնորհելէ:

Յ. Դելալեանի Թոփոփոնոն արժանացած է Գալիֆորնիոյ Շարժանկարի եւ Հեռատեսիլի Խորհուրդի «Ոսկէ փառապսակին» եւ «Super star» վկայականի:

Պ. Ա.

(Շար. 2)

ԼԵՆԻՆԻ ԴԻԱԿԸ ԴԵՌ ԿԸ ՇԱՐԺԻ

Մոսկուայի Օրշչայա Կազեդային յօդուածին կ'արձագանգէ Գուրիէ Ինթէրնասիոնալ Փետրուար 8 - 14-ի թիւին մէջ:

Ոմանց համար, Յունուար 21-ը ռուս ժողովուրդին համար կ'ոգեկոչէ Լենինի յանկարծական մահը, 77 տարի առաջ, ուրիշներու համար, այդ թուականը կը յիշեցնէ որ երկիրը դեռ բոլորովին չէ ապաքինած «կարմիր ժանտախտ»էն, քանի որ յեղափոխութեան առաջնորդը միշտ կը հանգչի մայրաքաղաքին խորհրդանիշ հրապարակին վրայ:

Պետութեան նոր խորհրդանիշներու որդեգրումով (Դեկտեմբերի կէսին), Լենինի դամբարանին ճակատագիրը կրկին այժմէական դարձած է: Ա. Զուբայիս, աջ ուժերու Միութեան գաղափարաբանը, համոզուած է որ Վ. Պուտին պիտի ստիպուի հրապարակէն վերցնել Բոլշեւիկ կուռքին դիեզմանը: «Վերահաստատելէ ետք խորհրդային փառերգը, նախագահը չի կրնար այլ կերպ վարուիլ: Ձեւ մըն է իր պատիւը փրկելու եւ մեղքերը մաքրելու»: Քաղաքական լաւատեղեակ այլ դէմքեր կը խորհին որ թոյլ կուտայ պետութեան ղեկավարին, իր մեղքը քաւելու Ելցինի հանդէպ, որ ջանք թափած էր սարհամոզելու զինքը որ վերահաստատէ նախկին փառերգը եւ շատ վիրաւորուած էր որ իր յաջորդը չէր հետեւած իր խորհուրդներուն:

Վերջին տարիներուն, Ելցինի մեծ հարցը եղած էր Լենինի դիակին վերացումը, պատմական պարտականութիւն մը, զոր Ռուսաստանի Նախագահը ամէն գնով պէտք է կատարէր: Նախագահական վարչակազմը նախ, լրջօրէն սկսած էր հարցը քննել 1996-ի ընտրութենէն ետք (Ելցինի վերընտրութիւն): Այն ատեն, այդ արարքը գլխաւորաբար պատրուակ մըն էր: Ելցին վիրաբուժական կարեւոր գործողութեան մը պիտի ենթարկուէր եւ հարկ էր ստիպողաբար բան մը հնարել, հանրային կարծիքին ուշադրութիւնը ցրուելու համար: Հնարքներ գտնելու նուիրուած նիստի մը ընթացքին, երիտասարդ պաշտօնատար մը, յանկարծ լուսաւոր գաղափար մը կ'ունենայ. - «Պէտք է թաղել պահածոները»: Պաշտօնակիցներու տատամսոտ նայուածքին ի տես, աւելի յստակ կ'արտայայտուի «Հողին պէտք է յանձնել Լենինի մարմինը»: Ելցին, անվարան, կը համաձայնի: Որոշում կը տրուի նոյն օրը, նոյն ժամուն, Պրոլետարիատի առաջնորդը եւ կայսերական ընտանիքին աճիւնները թաղել, բայց, խոհեմութեան սկզբունքի կողմնակիցները կը համոզեն Կրեմլինը, որ ատենը չէ խրտչեցնելու համայնավարները եւ կիրքեր արծարծելու ընկերութեան ծոցը: Գաղափարը, սակայն, թաղուած չէր: 1997-ի գարունէն սկսեալ, ապաքինած, Ելցին, յամառօրէն, գրեթէ ամէն շաբաթ, կը դիմէր իր շըրջապատին. - «Ե՞րբ, ի վերջոյ, պիտի փակենք դամբարանը»: Կրեմլինի մէջ, սարսափով կը յիշեն այն օրը, երբ կը հրամայէ որ համապատասխան ուքազը պատրաստ ըլլայ յաջորդ օրուան համար: Այն ատեն է որ, նախագահական վարչակազմին պետը՝ Վ. Եումաշեւ, դամբարանին պաշտպանութիւնը կը ստանձնէ: Իր միջամտութիւնը կը բաւէ որ վտանգաւոր հրովարտակը օր չտեսնէ: Կրեմլինի հին անձ մը կ'ըսէ. - «Եթէ իր առողջութիւնը թոյլ տար, Ելցին դամբարանին հաշիւը մաքրած կ'ըլլար»: Բայց, այլեւս քաղաքական անհրաժեշտ յենարանները չունէր: Կ'երեւակայէինք թէ ի՛նչ հետեւանք կ'ունենար Լենինի թաղումը: Երկիրը 1993-ի նոր աշունի մը վտանգ մը կ'ունենար, նոյնիսկ աւելին: Այսօր, Վլ. Պուտին նոյն կացութեան մէջ չէ: Կարողութիւնն ունի գործադրելու ինչ որ Պ. Ելցին չյաջողեցաւ»: Արդարեւ, նախագահական մեքենան նոր սենարիօ մը կը պատրաստէ, առաջքն առնելու համար քաղաքական վտանգի մը: Կը խորհի տեղափոխել Լենինի, ինչպէս նաեւ այլ համբաւաւոր անձերու աճիւնները կրող սափորները (Ստալին, յեղափոխականներ, կուսակցապետերը, այերանաւորդներ եւ այլն) զետեղուած Կրեմլինի պատին մէջ կամ մօտը: Ծրագիրը յղացողներուն համար, նախաձեռնութիւնը պէտք է վարէն գայ, անձերուն ընտանիքներու միութեան կողմէ: Այդ ընտանիքները պէտք է դիմեն պետութեան ղեկավարին, իրենց հարազատներուն աճիւնները տեղափոխել հանդարտ վայր մը, քաղաքին եւ զբօսաշրջիկներու աղմուկէն հեռու եւ պանթէոն մը կառուցանեն այս բացառիկ մեռելներուն համար: Միութիւնը արդէն գաղափարակիցներ ունի, բայց, փոքրամասնութիւն են: Ստոյգ է որ Պուտին տեղեակ է այս գաղափարէն եւ շահեկան կը գտնէ, բայց, յայտնի չէ թէ ե՞րբ կը խորհի գործադրել: Եթէ, Ելցինի համար, համայնավար կուսակցութեան հիմնադիրը թաղելը «կենսական գաղափար» էր, նոյնը չէ Պուտինի համար: Ոմանք կը խորհին թէ, այդ խորհրդանշական արարքը Պատմութեան հանդէպ, կրնայ իրեն անհրաժեշտ ըլլալ նախագահական իր երկրորդ շրջանի կիսուն, բայց, ոչ անկէ առաջ:

Թ. Ա. Թ.

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

– Կը տեսնե՞ս սա տղաքը, ասոնք են որ վաղը վարդապետ պիտի ըլլան:

Ու կը դիտեմ թափօրը սեւազգեստ, գլխիկոր, տխրադէմ պատանիներու, որոնք վանքին եկեղեցին կ'ուղղուին, կարծես հպատակ անխուսափելի ճնշումի մը:

Ո՜հ, իրենց մռայլ արտայայտութիւնը, իրենց երկչոտ, յանցապարտ երեւոյթը, որ քաւութեան նոխազներու տպաւորութիւնը կը գործէ:

Մեղք չե՞ն, մեղք չէ՞ իրենց արեւ օրերուն, որ այսպէս վաղաժամ կը հրաժարին աշխարհէն:

Կ'ըսես՝ իրենց կոչումին ծանրութիւնը, իրենց դերին խոր գիտակցութիւնն է որ, ինչպէս տօթագին օրուան մը հոծ մթնոլորտը, կը ճնշէ իրենց վրայ, կը փետրատէ իրենց բոլոր թռիչքները, եւ կանխահաս իմաստուններու, փորձութեան բովէն անցած տրտմելի ծերերու անբնական կերպարանքը կը հագցնէ իրենց, սեւ շապիկներուն հետ:

Չէ՛, ասոնք չեն կրնար ըլլալ այն հոգեւորականները որ խրոխտաբար ման կուգան Պոլսոյ փողոցներուն մէջ: Ասոնք բուն հոգեւորականները պիտի ըլլան:

– Տեսա՞ր ամէնքն ալ, վերսկսաւ խօսակիցս չար ծխծաղով մը: Հիմա այսպէս գլուխը կախ, տխուր – տրտում են, արդարի կերպարանք ունին. բայց երբ վաղը վեղարն ու փիլոնը առնեն, մեր գլխուն մէկ մէկ դեւ կը կտրին:

– Ո՛չ, ո՛չ, ասոնք այն տեսակէն չեն:

– Դուն չես գիտեր, միտքդ պահէ ինչ որ կ'ըսեմ:

Օրագիր. – Կը դիտեմ որ մեր դերը միեւնոյնը եղած է դարերէ ի վեր, – գըլխաւորաբար միջնորդի, թարգմանչի դեր մը:

Դարերով մեր խանդավառութիւնը գոհացում գտած է այս դիւրին, համեստ դերով, միջնորդի դերով:

Եւրոպական կամ ասիական քաղաքակրթութեան մէջ, ինչ որ հայ տարրին գործունէութիւնը կը յատկանշէ, գլխաւորաբար միջնորդի դերն է, միջնորդի անպատասխանատու, անփառունակ դերը.

Հին, շատ հին շրջաններու մէջ, որոնք այսօր առասպելական անցեալ մը տպաւորութիւնը կը գործեն մեր վրայ, գոհացանք տիրող քաղաքակրթութեան անքննադատ, անճիգ հետեւողն ըլլալու տղայական դերով:

Եթէ գրականութիւն ուզէինք ընել, առաւելապէս օտար գրականութիւնները կը թարգմանէինք, եւ կամ անոնց պատճէնները կը ձեւակերպէինք:

Օտարներն էին մեր ներշնչարանը:

... Այսօր իսկ շատ ալ տարբեր չէ իրերու վիճակը, – թերեւս աւելի յոռենչան:

Այսօր ալ, աւանդաբար, զօրաւոր քաղաքակրթութեան մը փշուրները կը հաւաքենք, քիչ մը կը ձեւափոխենք, կամ բոլորովին անմարս՝ կը սեփականացընենք, ու եթէ պէտք ըլլայ, աւելի համեստ տարրերու կը հաղորդենք:

... Ի՞նչ կ'արժենք մենք մեզմով: Ո՞րո՞նք են մեր բնորոշ արժանիքները, մեր հարազատ ուժերը:

Ինչե՞ր կրնանք ընել, միջնորդի դերէն զատ:

Տրտում բան պիտի ըլլար, եթէ տակաւին չզգայինք այս մտահոգութեանց ստիպողութիւնը:

Արդէն մտերիմներու շրջանակ մը կազմուած էր մեր բոլորտիքը:

Ահա Տիգրան Գասապեանը, ուսանող բժշկութեան, որ արձակ ժամերը կ'անցընէր խմբագրատան մէջ, գրելով, թարգմանելով, փորձ կարդալով: Եթէ շատ ուշանար, կը քնանար խմբագրատունը, Գեղամին շտկած անկողինը, ուր հերթապահները կարգով կը պառկէին: Դուք պատկերացուցէք անկողնին վիճակը, այս պայմաններուն տակ: Օր կ'ըլլար որ մէկ անգամէն վառելը կուգար: Եւ սակայն, երբ, կէս գիշերէն վերջ, յոգնած – դադրած հանգստանալ կ'ուզէիր, բա՛ն չէր երեւար քնաթաթախ աչքերուդ:

(Շար. 19)

Տիկին Լիտիա Չիլինկիրեան – Տօզոն եւ Պ. Տանիէլ Տօզոն,
Օր. Լօրա Ալպինա Տօզոն,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Շվարց,
Տէր եւ Տիկին Փիէր Շվարց եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արման Խաչատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արման Ժամկոչեան,
Տօզոն եւ Ֆավրի ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, զոքանչին, մեծ մօր, քրոջ, քենիին, մօրաքրոջ, մեծ-մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Թեմինեան)

մահը որ պատահեցաւ 2001, Փետրուար 18-ին, 88 տարեկանին, Իվրի-սիւր-Սէն (Վալ տը Մարն):

Մարմինին փոխադրութիւնը նախատեսուած է, Ուրբաթ, Փետր. 23, ժամը 9-ին,
Amphithéâtre de l'Hôpital Charles Foix
(7, ave. de la République,
94 Ivry s/Seine)

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Փետրուար 23, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեօ-Փարիզէնի գերեզմանատունը, ժամը՝ 11.30-ին, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

M. et Mme Lidia Tchilinkirian-Dauzonne
17, rue Pelée, 75011 PARIS

Mme Lidia Tchilinkirian-Dauzonne et M. Daniel Dauzonne,
ses fille et gendre

Mlle Laura Albena Dauzonne,
sa petite-fille

M. et Mme Georges Schwartz,
ses sœur et beau-frère

M.et Mme Pierre Schwartz et leurs enfants,
M. et Mme Armand Katchadourian et leurs enfants,
M. et Mme Armand Jamgotchian,
ses neveux, nièces, petits-neveux et petites-nieces

Les familles Dauzonne, Favry
Et toute la famille
ont la douleur de vous faire part du décès de

Madame Alice TCHILINKIRIAN
(née Téminian)

survenu le 18 février 2001 dans sa 88ème année, à Ivry s/Seine (Val-de-Marne).

La levée de corps est prévue le vendredi 23 février 2001 à 9 heures, à l'amphithéâtre de l'Hôpital Charles Foix
(7, ave. de la République,
94 Ivry s/Seine)

La cérémonie religieuse sera célébrée le même jour à 10 heures, en l'église apostolique arménienne St Jean-Baptiste
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Priez pour Elle !

L'inhumation aura lieu à 11 heures 30 au Cimetière parisien de Bagneux, dans le caveau de famille.

M. et Mme Lidia Tchilinkirian-Dauzonne
17, rue Pelée, 75011 PARIS

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Չիլինկիրեան – Տօզոնի եւ Տէր եւ Տիկին Արման Խաչատուրեանի:

Այս տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Արման Խաչատուրեան փոխան ծաղկեպսակի 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

– ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
1550-ԱՄԵԱԿ
ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻՆ

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին) «վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»:

– Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝
Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
Ծայրագոյն Պատրիարքին և Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Ի ժամու պատարագին, աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Վեհափառ Հայրապետի արեւշատութեան համար:

ԾԱՆՕԹ. –

Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ), այսօր կրնան բացակայիլ իրենց գրաղումներէն՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս. ԹԱԴԷՈՍ-ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ ՄԱՐՍԷՅԼ

(Ս. Անթուան)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22

Տօն Ղեւոնդեանց Քահանայից եւ Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ
Սիրով կը հրաւիրէ ձեզ
ներկայ գտնուելու

ՀԱՅ ԿՆՈՋ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՃԱՇ – ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ

Կիրակի, Փետրուար 25, ժամը 12.30-ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի Արծրունի Զօրաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Գեղարուեստական հաճելի բաժին, ընկերակցութեամբ՝ Կարէն եւ Խորէն Աշուղթոյեան եղբայրներու:

Մասնակցութիւն 120 Ֆր.:

Հաճեցէք ձեր տեղերը ապահովել Փետ. 20-էն առաջ:

Հեռաձայն. –
04 42 22 08 52
կամ՝
04 91 77 84 70

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Սէն-Ժերոմի «Զաւօ Շանթ» մասնաճիւղը իր ընկերուհիները կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի Շաբաթ, Փետրուար 24, ժամը 14.30-ին, C. A. Q.-ի սրահին մէջ, avenue Saint-Jérôme:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Մելինէ Սիւրմէլեանի մահուան առիթով Համազգայինի դպրոցը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Տիկին Անահիտ Տէր-Մինասեան 1000 Ֆր., Տիկին Թալին Տէր-Մինասեան 300 Ֆր.: Այս առթիւ տնօրէնութիւնը իր անկեղծ ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ողբացեալին ընտանիքի անդամներուն:

(Շար. Ա. էջէն)

պատմական առիթով լոյս տեսաւ Յովհ. – Պօղոս Բ.ի կողմէ, առաքելական նամակ մը, (հայերէն լեզուով):

Յետ հայաշունչ եւ մեծապէս տպաւորիչ ծիսական արարողութեան որ երկարաձգուեցաւ մինչ ժամը 12-ին (կէսօրին), Քահանյապետը անմիջապէս գնաց իր գըրասենեակը կատարելու համար (պատըշգամէն) ինչպէս ամէն Կիրակի, Մարիմեան Հրեշտակ Տեառն աղօթքը Ս. Պետրոս հրապարակը լեցնող խալացի եւ ոչ, շուրջ 30 հազար հաւատացեալներու հետ: Արարողութիւնը ուշ վերջացած ըլլալուն համար Պապը պատշգամէն երեւցաւ ժամը 12-ը 10 անց, սովորական ժամէն 10 վայրկեան ուշ: Իր խօսքը սկըսաւ ըսելով. – «Այս առաւօտ Ս. Պետրոս Տաճարին մէջ ուրախութիւնը ունեցայ գլխաւորելու Հայրապետական Ս. պատարագ մը, Հայ ժողովուրդի մկրտութեան 1700-ամեակի առթիւ: Պատմական աւանդութիւնը արդարեւ կը հաստատէ որ Հայերը ընդունեցան քրիստոնեայ հաւատքը 301-ին, երբ Հայոց թագաւոր Տրդատ Գ. եւ իր ընտանեկան պարագաները ու համայն հասարակութիւնը մկրտուեցան ձեռամբ՝ Ս. Գրիգորի որ կը կոչուի ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ: Այդ պահէն սկսաւ ԱՒԵՏԱՐԱՆը եւ Հայ ինքնութիւնը քալեցին միասին, անբաժան: Այս ժողովուրդի 17 դարերու պատմութիւնը վերապրելով կը տեսնենք որ «մարտիրոսութիւնը, նահատակութիւնը կը կազմէ Իր պատմութեան մնայուն մէկ տարրը»: Արդարեւ այս ազգը մէկէ աւելի անգամներ մեծ տառապանքներով վճարեց «իր կամքը» մնալու հաւատարիմ իր քրիստոնէական ինքնութեան, մինչեւ՝ 19-րդ դարու վերջաւորութեան եւ 1900-ի սկիզբներու ողբերգական դէպքերը: Այսօր այս յատուկ յիշատակութեան առթիւ, մեծարենք զոհողութիւնը Հայ քրիստոնեաներու, որոնք նաեւ Սփիւռքի մէջ, իրենց հետ տարած են Աւետարանի Լոյսը, պահելով պահպանելով ամբողջութեամբ՝ իրենց հոգեւոր ու մշակութային ժառանգութիւնը: Ողջունելով սրտագին մեր այս եղբայրները ու քոյրերը, ապահովենք զանոնք համայն եկեղեցւոյ մըշտական զօրակցութեամբ. Հայաստանն է օրրանը եզակի քաղաքակրթութեան մը, ինչպէս որ կը վկայեն արուեստի ու մշակոյթի իր գանձերը: Շատ դժուար պահերէ ետք այսօր հայ ժողովուրդը թող ապրի խաղաղութեան մէջ եւ նպաստէ իր ուրոյն հանճարով՝ մարդկութեան մշակութային ու հոգեւոր ժառանգութեան: Այս

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ժերար Օննսեանի, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Մկրտիչեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց հօր՝ Սարգիս Մկրտիչեանի մահուան առթիւ:

Համազգայինի Փարիզի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Սիւրմէլեան, Սարգիսեան եւ Տէր – Մինասեան ընտանիքներուն Մելինէ Սիւրմէլեանի մահուան առթիւ:

մաղթանքները յանձնենք Ամենասուրբ Կոյսին, զոր մեր հայ եղբայրները կը կոչեն Աստուածածին, այսինքն՝ Տէրը Ծնողը, Տիրոջ Մայրը, տալով անոր միաժամանակ Հայաստանի Թագուհիի տիտղոսը: Տիրամօր գլխաւոր գովերգուներէն մին է Հայ Եկեղեցւոյ մեծ վարդապետը Գրիգոր Նարեկացի: Թող Ամենասուրբ Կոյսը պաշտպանէ միշտ սիրելի հայ ժողովուրդը եւ ներմուծէ զայն վերանորոգ յոյսի ու բարգաւաճումի եղանակէ մը ներս»:

Նախորդ օրն ալ, Փետրուար 17-ին, Պապը առաքելական նամակ մը ուղղած էր հայ ժողովուրդին, ուր, կ'ըսէ Ա-էՖ-Փէ մամուլի ֆրանսական գործակալութիւնը, «խնամքով խուսափեցաւ ցեղասպանութիւն բառը գործածելէ որակելու հարիւր հազարաւոր Հայերու ջարդը Թուրքերու կողմէ, 1915-ին, մինչ գործածած էր, 2000 Նոյեմբեր 10-ին, հասարակաց յայտարարութեան մը մէջ, զոր ըրած է Գարեգին Բ.ի հետ, էքիւմէնիք արարողութենէ մը ետք, Ս. Պետրոս»:

Որպէս նիւթ պատմութեան համար, առանձին եւ ամբողջութեամբ կը հրատարակենք Յովհ. Պօղոս Բ.ի այդ առաքելական նամակը, ուղղուած Հայ ժողովուրդին, այս վերջինոյն քրիստոնէացման 1700-ամեակին առթիւ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

LE COMBAT COURAGEUX DE TOUT UN PEUPLE POUR PRESERVER SON IDENTITE NATIONALE ET SA LIBERTE DE CONSCIENCE

VARTANANTZ

PIECE EN 2 ACTES EN ARMENIEN
(Traduction en français à Issy-les-Moulineaux)

Auteur : **Pasteur MARGOSS VEKILIAN**
Adaptation et mise en scène : SARKIS KEUSHKERIAN

VENDREDI 23 FEVRIER à 20 heures 30
SALLE VOLTAIRE — ALFORTVILLE

JEUDI 8 MARS à 20 heures 30
AUDITORIUM — ISSY-LES-MOULINEAUX
P.A.F. 50 F

Renseignements & réservations :
— ALFORTVILLE : 01. 48. 93. 99. 88
— ISSY-LES-MOULINEAUX : 01. 47. 36. 02. 50

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ASSOCIATION CULTUELLE DE L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE PARIS ET DE LA REGION PARISIENNE

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
St-JEAN-BAPTISTE

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԿՐՕՆՔ ՀՌՉԱԿՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 7-ԷՆ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍ 14

Կազմակերպութեամբ՝
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 8.300 Ֆր.
600 Ֆր. (վիզա եւ օդակայանի տուրք)

Այս գումարը կ'ընդգրկէ՝ Թռիչք ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ,
Բնակութիւն «Անի» հիւրանոց (4 աստղանի)
Նախաճաշ, ճաշ եւ ընթրիք
Այցելութիւններ օթօքարով

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԱՊՐԻԼ 25

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝
— Քարտուղարութիւն՝ 01.43.59.67.03
— Աւետիս Ա. Քհնյ. Պալըգեան՝ 01.46.62.01.29

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
JEUDI 22 FEVRIER 2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.108 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.108

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 20 / 21)

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Եւրոպական Միութեան Խորհուրդի նախագահ Շուէտի Արտաքին գործերու նախարար Աննա Լինտ, գլխաւոր քարտուղար Խ. Սոլանա եւ պատուիրակութիւն մը փետրուար 20-ին Երեւանի մէջ ընդունուած են նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ: Գործակցելու, եւրոպական արժէքները իւրացնելու նիւթերուն հետ օրակարգի եկած է Ղարաբաղի հարցը. կողմերը համաձայն գտնուած են որ տարածաշրջանի ներուժը լիովին օգտագործել: Այս մասին Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ լուծումը պէտք է ամբողջական ըլլայ եւ թէ ինք ու Ազրպէյճանի նախագահը կը ջանան գտնել այնպիսի լուծում մը որ երկարատեւ խաղաղութիւն հաստատէ գօտիին մէջ: Ան աւելցուցած է որ ընդհանուր տնտեսական շահերը բարենպաստ պայմաններ կը ստեղծէին քաղաքական լուծում գտնելու համար:

Պատուիրակութիւնը նոյն օրը հանդիպում ունեցած է Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանին հետ ալ:

ՔՈՉԱՐԵԱՆ – ՊՈՒՏԻՆ ՀԵՌԱՁԱՅՆԱՅԻՆ ԶՐՈՅՑ

Հայաստանի եւ Ռուսաստանի նախագահները Երկուշաբթի, Փետր. 19-ին հեռաձայնի զրոյց մը ունեցած են: Ռ. Քոչարեանի նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցած խօսակցութեան ընթացքին քննարկուած են երկկողմ հրատապ հարցերը, ինչպէս նաեւ Ղարաբաղեան խնդրին լուծման ընթացքը: Նոյն օրը Պուտին հեռաձայնած է նաեւ նախագահ Շիրաքի: Անոնք գոհունակութիւն յայտնած են Ղարաբաղեան խնդրին առընչութեամբ Ռուսաստանի եւ Ֆրանսայի սերտ եւ կառուցողական համագործակցութեան համար: Կէս ժամ տեւած զրոյցին արծարծուած է նաեւ Իրաքի ռմբակոծութեան նիւթը:

ՆՈՐ ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԸ ԱՐԱՄ ԹԱՄԱԶԵԱՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Փետր. 20-ի հրամանագրով Հայաստանի նոր գլխաւոր դատախազ նշանակուած է Ա. Թամազեան: Ան նախապէս կը վարէր Երեւանի դատախազի պաշտօնը:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՉԻՆԱՍՏԱՆ ԱՅՑԸ

Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Խաչատրեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը Չինաստան վեցօրեայ այցէ մը վերադարձին ասուլիսով մը ներկայացուցած է արդիւնքները: Պատուիրակութիւնը հանդիպում ունեցած է Չինաստանի օրէնսդիր ժողովի նախագահին, խորհրդարանի յանձնախումբերու նախագահներուն հետ. քննարկուած են գործակցութեան կարելիութիւններ, քաղաքական, տնտեսական հարցեր: Զժաոցին քաղաքը որ ելեկտրոնային կեդրոն է, համաձայնած է Հրազդանի հետ եղբայր քաղաքի յարաբերութիւն հաստատելու, ինչ որ լուրջ հեռանկարներ կ'ապահովէ վերջինին: Նախագահ Լի Փէն ընդունած է Հայաստան այցելելու հրաւէրը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ «ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ» ՖՐԱՆՍԱՅԻՆ

Թուրքիոյ Ազգային ժողովի Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնախումբը ցեղասպանութեան ճանաչումին որպէս հակազդեցութիւն, Ֆրանսայի «պատասխան»ի մը բանաձեւը ընդունած է Փետր. 20-ին: Բանաձեւը որ պատրաստուած է Վանի երեսփոխան Ք. Ինանի կողմէ, ունի «Օրէնք՝ միջազգային ոտնձգումներու, զըրպարտութիւններու եւ խեղաթիւրումներու դէմ» խորագիրը:

Բանաձեւը կ'ըսէ. «Թուրքիա կը մերժէ «Հայերու ցեղասպանութեան» ոտնձգումները որ պատմութիւնը ծռած եւ ընդունած չէ. այդ մասին ոտնձգումները կը նըկատէ թշնամական կեցուածք: Կը դատապարտէ Ֆրանսայի եւ արտաքին այլ ուժերու ընթացքը որով Ա. աշխարհամարտին Հայերը գործածուած են իրենց շարքերուն մէջ, ըմբոստութեան մղուած ու մարդկային կորուստի պատճառ դարձած: Կը դատապարտէ նաեւ ԱՍԱԼԱ-յի ահաբեկչութեան տրուած նեցուկը եւ հովանաւորութիւնը: Կը դատապարտէ Ղարաբաղի եւ Ազրպէյճանի հողերուն գրաւումը, բնակչութեան տեղահանութիւնը եւ կը մերժէ ուժի զօրութեամբ տարածք ընդլայնելու արարքը: Կը դատապարտէ Ֆրանսիոյ մէջ քան հազարէ աւելի մարդոց իրենց կրօնական հաւատալիքներուն պատճառով ցեղասպանութեան ենթարկուիլը, տար դէմ պահուած կրաւորական կեցուածքը եւ կը յայտարարէ որ Ֆրանսա ու Եւրոպայի այլ երկիրներ բարոյական պատասխանատուութիւն ունին ատոր մէջ»:

Բանաձեւը վերջին երկու կէտով կը շեշտէ. «Ամբողջ մարդկութեան վերաբերող պատմութիւնը կարելի չէ քաղաքական վճիռներով փոխել, շարադրել, խոտորեցնել: Պատմութիւնն է որ վճիռ կ'արձակէ:

Կառավարութիւնը հարկաւոր միջոցներուն կը դիմէ, որպէսզի վերոնշեալ իրականութիւնները վիճարկումի նիւթ դառնան միջազգային հանրային կարծիքին մէջ»:

Բանաձեւը կը յղուի Ազգային Ժողովի նախագահութեան, որպէսզի վերջնական վաւերացում ստանայ:

«ՄԻԱՍՆՈՒԹԻՒՆ» ԴԱՇԻՆՔԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրուար 20-ին, «Միասնութիւն» դաշինքը Հոկտ. 27-ի դատավարութեան անաչառ ընթացքին զօրակցութեան յայտարարութիւն մը ըրած է: Դաշինքը այդ նպատակի իրագործման համար անհրաժեշտ պայման կը նկատէ «երկրի ներկայի ու ապագայի համար հսկայական քաղաքական ու բարոյահոգեբանական նշանակություն ունեցող գործը քաղաքական ու տարաբնույթ այլ շահարկումներից զերծ պահելը», դիտել տալով որ դատավարութեան սկիզբէն սաստկացան այդ շահարկումները: Յայտարարութեան մէջ կոչ կ'ուղղուի նաեւ ժողովուրդին՝ հեռու մնալու բախտախնդիրներու անխոհեմ ու ապարարոյ քայլերէն, գրգռութիւններէն:

ՔԻՒՐՏ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ՀԵՏԵՒԱ՞ՆՔ

«Գանար – Անշենէ» այս վարկածին կ'անդրադառնայ Փետր. 21-ի իր թիւին մէջ, սա կրկնակ խորագրերով.

Une drôle de «turquerie» derrière le périple des Kurdes?

L'arrivée des 910 réfugiés n'est peut-être pas qu'un drame de la misère.

Արդարեւ, երգիծաթերթը սկիզբէն կը գրէ թէ քիւրտ գաղթականներու զանգուածային ժամանումը Ֆրանսա Թուրք կառավարութեան «զօրաւոր ազդանշան»ն է ֆրանսական կառավարութեան հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումէն ետք: Այս է, կ'ըսէ, շատ համոզուած վարկածը զոր տեղեկատուութեանց ֆրանսական սպասարկութիւնները եւ Արտաքին նախարարութիւնը, անգամի մը համար համաձայն, կը բանաձեւէին Փետրուար 20-ին: Վերջերս Թուրք իրենց պաշտօնակիցները քանի մը ուղերձներ ղրկած էին ֆրանսական սպասարկութեանց, սա թեմայով. – «Յարձակելով մեր երկրին վրայ, յանուն ենթադրեալ ցեղասպանութեան մը, հաւատարիմ դաշնակից մը կը կորսնցնէք և լաւագոյն պատնէշը գաղթականներու զանգուածային ժամանումի մը դէմ»:

Այս տեսակէտին ի նպաստ, Տէ – Ժէ – ԷՍ – Է-ի (Տեղեկատուութեանց սպասարկութիւն) վերլուծողները դիտել կուտան որ քիւրտ գաղթականները ընդհանրապէս հարաւային Իտալիա կը հասնին «արդ, այս անգամ կը բացատրեն, հարկ տեսած են մինչեւ Ֆրանսա գալու, ինչ որ աւելի երկար ճամբորդութիւն մը կը պարտադրէ», թէեւ ճիշդ է որ, Իտալիա ամրապնդած է իր ծովափներուն հսկողութիւնը: Այլ տարօրինակ երեւոյթ մը զոր նըկատած է Վառի նահանգապետութեան «ստխողական բջիջը» այն է որ Քիւրտերը բեռնակառքով մեկնած են Իրաքէն նախքան երեք շաբաթ Թուրքիա մնալը եւ ճամբայ ելլելը սուրիական սահմանին մօտէն: Տեղեկատուութեանց մասնագէտներու համար, անկարելի է որ թրքական բանակը անդրադարձած չըլլայ: Թրքական ոստիկանութեան տարբերակը այլ է: Ըստ անոր, նաւին մասին տեղեկացած է ինթէրփոլէն, որպէս գաղթականներու չհաստակութեան հարց մը: Պահակները ուրեմն նաւը կեցուցած են Յունուար 16-ին, Մերսինի նաւահանգիստը, Պէյրութէն մեկնումէն ետք: Նաւուն մէջ, այն ատեն, մարդ չկար բացի սուրիացի անձնակազմէ մը: Յաջորդ օրն իսկ ճամբայ ելած էր դէպի Սուրիոյ Լաթաքիէ նաւահանգիստը եւ անկէ ի վեր, կը պնդեն Թուրքերը, ոչ մէկ լուր, մինչեւ ֆրանսական ծովափ ժամանումը:

Խորհրդաւոր պատմութիւն, կը գրէ «Գանար – Անշենէ»: Ո՞ւր են նաւապետն ու անձնակազմի հինգ անձերը: «Ստխողական բջիջ»ի պատասխանատուները անհնկալի եկած են եւ անոնցմէ մէկը զարմանք կը յայտնէ ի տես այդ գաղթականներու լաւ վիճակին, մինչ իբրեւ թէ ամիս մըն է ճամբան են: Յետոյ շատ պայքարող միայնութեան մը տէր են, բարձրապատուելով իրենց պահանջները բարելաւելու համար բնակութեան թէ սընունդի իրենց պայմանները: Նահանգապետին մէկ գործակիցը կը զարմանայ. – «Տեսնուած բան չէ մարդոց մօտ որոնք աղէտալի եւ թշուառ վիճակի մէջ են: Բոսնիացիները զորս ընդունեցանք երկու տարի առաջ, միայն շնորհակալութեան խօսքեր ունէին Ֆրանսայի նկատմամբ»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ ծանր տագնապի մը մէջ է եւ մեծ սխալ մը կը նկատուի Էճէվիթի դուռը քաշել երթալը աղջի օր, Պետութեան Ապահովութեան Խորհուրդի նիստէն: Երբ խօսք եղած է «լուրջ տագնապի» մասին, ներդրում ընողները անմիջապէս քաշած են իրենց դրամագլուխները եւ քանի մը ժամուան մէջ 5 միլիառ տոլար Թուրքիայէն դուրս հանուած են: Ցետագային, մթնոլորտը քիչ մը հանդարտած է: Այս կացութիւնը ստեղծուած է որովհետեւ Սէզէր կը գտնէր որ Էճէվիթ շատ խանդավառ չէ կաշառակերութեան դէմ պայքարին մէջ: Այս միջոցին քննութիւն մը բացուած է Ջիրաաթ Պանքասըի շուրջ: Ծանօթ է որ պետական իշխանութեան մեկնումէն ի վեր, 1980-ական թուականներուն, դրամատուները «կթան կով» եղած են կուսակցութիւններուն: Համախմբման կառավարութեան կազմութեան ատեն, բուն հարցը եղած է գիտնալ թէ ո՞ր խմբաւորումը ո՞ր դրամատունը ունի իր հակակշռին տակ:

908 ՔԻՒՐՏԵՐԸ մէկ շաբթուան արտօնագիր ստացան ֆրանսական իշխանու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO ECONOMIQUE»

(20 février)

LA COLERE TRES CONTROLEE D'ANKARA

Փոլսոյ թղթակիցը՝ Էրիք Պիէկալա անդրադառնալով Թուրքիոյ յայտարարած պատժամիջոցներուն Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումէն ետք, կը գրէ թէ անոնք չափաւոր պիտի ըլլան, որովհետեւ Թուրքիա շատ դէշ կացութեան մէջ է: Մօտէն դիտելով, թրքական բարկութիւնը շատ աւելի չափուած է: Ամէնէն ցայտուն արարքը փապուղիի մը կամ կամուրջի մը շինութեան առաջարկն էր Իզմիթ, բայց, կը թուի որ հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումը որպէս պատրուակ կը գործածուի: Արդարեւ, նախ Իզմիթի ծովախորշը շատ վտանգաւոր կը նկատուի երկրաշարժի մասնագէտներուն կողմէ, ապա Թուրքիոյ տընտեսական վիճակը շատ ծանր է եւ պարտի խնայողութեան դիմել, այնպէս որ շատ ընթացք չի կրնար տալ մեծ ծախքերու:

«LE MONDE» (Kiosque, 21 février)

LES ARMENIENS, UN MOIS APRES LA RECONNAISSANCE DU GENOCIDE

«Լը Մոնտ» ամսուլի նուիրուած իր բաժնին (Քիոսք) գլխաւոր մասը յատկացուցած է «Նուվէլ տ'Արմէնի մակազին»ի վերջին թիւին եւ կ'արձագանգէ անոր բովանդակութեան: Ժան – Փիէր Լանժըլիէ կ'անդրադառնայ գրութիւններուն, խմբագրականէն մինչեւ հայաստանեան լուրերը:

ՔԱՆԻ՛ ԿՐԱԿԻ ՄԷՋՏԵՂ Կ'ԱՊՐԻՆ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

Մէկէ աւելի են պատճառները որոնք տրամաբանականօրէն պէտք է առաջնորդեն Կովկասի մէջ Վրաստան – Հայաստան ամուր բարեկամութեան ու գործակցութեան մը։ Մինչդեռ, ո՛չ երէկ, ոչ ալ այսօր այդ գիծով ընթացած են հայեւ-վրացական յարաբերութիւնները։ Կը բաւէ յիշել հրջափակման պայմաններուն մէջ Հայաստանին դէպի Սեւ ծով անցք տալու դժկամութիւնը, կամ դէպի Հայաստան դիմող խողովակաշարէն կատարուած գողութիւնները, եւ այլն։

Ինչ կը վերաբերի վիրահայ համայնքին որ ադրբէջանականին հետ կարեւորագոյն երկուքէն մէկն է, ամէն օր նոր պատճառ կ'ունենայ դժգոհութեան։ Մեծ մասով երկրին հարաւ – արեւելեան, Հայաստանին սահմանակից շրջանին մէջ կեդրոնացած հայութիւնը յաճախ թիրախ կ'ըլլայ վարչական, մշակութային ոտնձգութիւններու, տնտեսական խնդիրներու։ Եւ տակաւին կան հայկական յուշակոթողներու, տաճարներու, գերեզմանատուներու քանդումի արարքները որոնց նպատակն է հայկական անցեալի հետքերը ջնջել, հաւանօրէն անարմատ ներկայութեան մը վերածելու համար համայնքը որուն թիւը կ'ըսուէր թէ մօտեցած էր կէս միլիոնի։ Կան նաեւ աւելի բարձր մակարդակի քաղաքականութեան ժխտականները. Կարս – Թիֆլիս երկաթուղիի շինութեան ծրագիրը, Վրաստան – Թուրքիա սահմանագիծէն ռուսական զինուորական խարիսխներուն արտաքսումը եւ վերջին շրջանին մեսխեթցի թուրքերու նոյն այդ շրջանը վերադառնալու հարցը գլխաւորներն են ատոնց։

Այս վերջին հեռանկարը անմիջական մտահոգութեան աղբիւր է, ոչ միայն հայ համայնքին, այլ նաեւ տեղական իշխանութիւններու համար։ Հարցը կարելի է ամփոփել հետեւեալ ձեւով. ստալինեան բռնապետութեան օրով Վրաստանէն Միջին Ասիա տարագրուած մեսխեթցի թուրքերը ներկայիս վերադարձի փափաք յայտնած են։ Վրաստանն ալ Եւրոպայի Խորհուրդէն բարենիշ ունենալու սիրոյն համաձայն գտնուած է այդ վերադարձին գաղափարին, հաշուեցոյցը Ջաւախքի հայութեան վճարել տալու հեռանկարով։ Նիւթը բաւական ժամանակէ ի վեր լուրջ բանավէճի, հակադրեցութիւններու պատճառ է նոյն շրջանի հայութեան ու Վրաստանի պատասխանատու իշխանութիւններու միջեւ։ Յունուար 17–ի «Ազգ»ը հետաքրքրական էջ մը ունի այս մասին, ստորագրուած՝ Տ. Լիլոյեան որ լայն հատուածներ տալով երեսփոխան ու «Վրաստան» թերթի գլխաւոր խմբագիր Վան Բայբուրդեանի բացատրութիւններէն, կը լուսաբանէ խնդիրը։

Վ. Բայբուրդեան շուրջ կէս միլիոն մեսխեթցի թուրքեր Ջաւախքի հայաբնակ շրջանը ետ բերելու տրամադրութեան դէմ է անշուշտ. կ'առաջարկէ անոնց վերադարձին հետ Ջաւախքի Հայերն ալ վերադարձնել իրենց հինաւուրց հողերը, այսինքն՝ Արեւելեան Թուրքիա, ուրկէ 1823 – 1832 տարիներուն ճամբուած են հարաւային Վրաստան։ Կը զարմանայ նաեւ որ Եւրոպայի Խորհուրդը նոյն ըղձախնդրութիւնը, հոգածութիւնը ցոյց չի տար այլ ժողովուրդներու նկատմամբ ու կը ծանրանայ մեսխեթցի թուրքերուն պարագային վրայ։ Կ'աւելցնէ թէ ոչ միայն Հայերը, շրջանի Վրացիներն ալ դէմ են անոնց վերադարձին։

Կան գործնական անկարելիութիւններ. Ջաւախքի բոլոր հողերը կամ սեփականաշնորհուած են, կամ վարձուած. ո՞ւր պիտի բնակին կէս միլիոն եկուորները։ Կայ նաեւ այդ զանգուածին անցեալի կեցուածքը որ բնա՛ւ վրացամէտ չէ եղած. 1944-ին, Բ. աշխարհամարտի թէժ շրջանին, մինչ Թուրքիա Գերմանիոյ դաշնակիցն էր, այդ նոյն թուրքերը բացայայտ համակրանք ու աջակցութիւն կ'արտայայտէին Թուրքիոյ։ Պարզ է որ Ստալին չէր կրնար հանդուրժել նման բանի ու անխտրաբար այդ զանգուածը տարագրեց դէպի Միջին Ասիա։

Վերադարձի հեռանկարը Վ. Բայբուրդեան այնքան վտանգաւոր կը նկատէ որ կ'ըսէ թէ անկասկածութեամբ Վրաստան կրնայ ոտքը դնել ամբողջ Կովկասը պայթեցնելու կարող ականի մը վրայ։

Կայ նաեւ ընդհանրացումի վտանգը որ կրնայ հետեւիլ նման նախաքայլի մը։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ եթէ պատմութեան որեւէ մէկ շրջանին տեղահանուած, տարագրուած բոլոր զանգուածները վերադարձի իրաւունք պահանջեն։ Կարելի՞ է մասնակի, ընտրովի մօտեցումով հարց կարգադրելու յաւակնութիւն ունենալ։ Յետոյ, Եւրոպայի Խորհուրդի մեծամեծները իրենց այդ պահանջին հետ նկատի առա՞ծ են շրջանի ներկայի իրավիճակը։ Հաշուա՞ծ են նման վերադարձի մը հետեւանքները ոչ միայն շրջանի հայութեան, վրացի բնակչութեան, այլ նաեւ ամբողջ Վրաստանի ու թերեւս ամբողջ Կովկասի ալ համար։

Անակնկալ չէ որ Թուրքիոյ Թիֆլիսի դեսպանը ցոլացնելով իր երկրին տեսակէտը, հակառակ թէզը կը պաշտպանէ, անընդունելի նկատելով հայ երեսփոխանին կեցուածքը։ Մեսխեթցի թուրքերու վերադարձը մարդասիրական գործողութիւն է անոր համար եւ այդ աքսորեալները միակ ժողովուրդն են որոնք տակաւին հայրենիք չեն վերադարձած։ Ուստի արդարութիւնը պէտք է կիրարկուի։ Աւելորդ է ըսել որ Թուրք դեսպանը «անմտութիւն» կը կոչէ Ջաւախքի Հայերը արեւելեան Թուրքիոյ իրենց պապենական հողերը վերադարձնելու Վ. Բայբուրդեանի առաջարկը որպէս փոխադարձ քայլ։ Անատոլուն միշտ թրքական եղած է երբեք Հայերու հայրենիք չի դառնար։ Ան կը հերքէ նաեւ ըսուածը թէ Վրաստանի հարաւային այդ շրջանը թուրքերով բնակեցնելու ծրագիրը կը մտնէ յառաջիկային այդ գօտին անջատելու նպատակը։ Թուրքիա նման նպատակ չունի, կ'ըսէ դեսպանը, աւելցնելով որ իր երկիրը կը ճանչնայ Վրաստանի հողային ամբողջականութիւնը։

Անխուսափելի է անշուշտ որ վէճը յանգի 1915–ի նիւթին ալ։ Ի՛նչ ցեղասպանութիւն, պատերազմ էր, մահացածները պատերազմի զոհեր են։ Յետոյ կու գայ Ադրբէջանի հողերուն 20%-ին Հայերու կողմէ գրաւումին յանկերգը։ Դեսպանը յայտնապէս լաւ «պատմագէտ» է, չի մոռնար հայ «ահաբեկիչ»ներու զոհ 48 թուրք դիւանագէտներն ալ։

Տ. Լիլոյեանի էջը կ'աւարտի դեսպանին ըսածներուն Վ. Բայբուրդեանի անդրադարձով. ան զարմանալի կը գտնէ որ Թուրք դեսպանը վրացական մամուլին մէջ մեսխեթցի թուրքերուն վերադարձին դէմ արտայայտուող հարիւրաւոր յօդուածներէն իրը ընտրած է պատասխանելու համար։ Ասկէ զատ ցաւալի կը գտնէ որ Թուրք դեսպանը ինք իրեն արտօնած է դիւանագէտի իր կարգավիճակին անհամապատասխան կամայականութիւն գործել, Վրաստանին խորհուրդներ տալ։ «Նման արտայայտութիւնները անկախ երկրի ներքին գործերին խառնուելու շօշափելի փաստեր չե՞ն» հարց կու տայ հայ երեսփոխանը, այդ կեցուածքին մէջ փնտռելով Եւրոպայի Միութեան Թուրքիոյ այնքան ցանկալի անդամակցութեան անդադար ձգձգուելուն պատճառը։

Եւրոպայի Խորհուրդը մեսխեթցի թուրքերու վերադարձը գործնականի վերածելու աստիճան յառաջ կը տանի՞ Թիֆլիսի վրայ իր ճնշումը։ Վրաստան ի սէր այդ Խորհուրդին անդամակցութեան, կ'ընդառաջէ՞ նոյն վերադարձին, վառօդի տակառ մը զետեղելով արդէն անհանդարտ այդ շրջանին մէջ։

Հարցումներ, որոնց պատասխանները չեն կրնար շրջանցել հայ համայնքին ուղղուած մտահոգութիւններ, վախեր։ Որոշ կը թուի որ յետագայ առիթներ կ'ըլլան նիւթը վերարծարծելու համար։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԲԱԲԳԷՆ ԹՕՓՃԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ Արմաշի
Մոնրէալ, 2000

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԴԵԼԼԱԼԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 10–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Յ. ԴԵԼԼԱԼԵԱՆ ԿԱՄ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ ԿՈՂԻՆ ԽՐԱԾ ՄԵԽԸ

ՊԵՏՐՈՍ ԱԼԱՀԱՅՏՈՅԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Թոփոփոնոն միակ ստեղծագործութիւնը չէ որուն ընդերքներէն կ'արտացոլայ Դելլալեանի ողջ ներաշխարհային դիմագիծը։ Եթէ Թոփոփոնոն հեղինակին էաբանական (ontologique) կողին մէկ երեսն է, այսինքն կեանքի հակասական երեւոյթներու խոհափիլիսոփայական բախումը կը բնութագրէ երաժշտականօրէն, էաբանական միւս կողը կը կազմէ Նուիրում Կոմիտասին Սոնաթը։ Հոս է որ զմայլելի գեղեցկութեամբ կ'երաժշտաւորուին, ձեռք ձեռքի տուած, հոգիին անբեկանելի երազը եւ հեղինակին գաղտնի կեանքը։

Այս 12 վայրկեան տեւող եւ երկու մասերէ բաղկացած Սոնաթը գրուած է 1982–ին։ Առաջին կատարումը տեղի ունեցած է Երեւանի մէջ դաշնակահար Արթիւր Փափազեանի կողմէ, 1983 Ապրիլ 23–ին։

Եթէ Թոփոփոնոյի ունկնդրութեան ընթացքին բոլը զգացումներու իրարանցումին ենթակայ ենք, աղաղակելու կամ խենթենալու պատրաստ, հոս, արտայայտապաշտ փոթորիկներու փոխարէն, ներաշխարհէդ կը ծագի խորասուզուելու բուռն բաղձանք եւ յուզումնաարբուռ դող մը կը շարունակէ մէջէս «երգել» Նարոյի հծծիւնները «Անլռելի Զանգակատունի խորանէն, եւ դեռ չես ուզեր արթննալ այս դիւթիչ երազէդ ... Իրաւամբ, Նուիրում Կոմիտասին Սոնաթը հիւսուած է Պարոյր Սեւակի մագնիսացնող վերոյիշեալ պոէմին խորը ըմբռնումին թելադրանքով. Սեւակի անմար զօղանջները կը մնան Դելլալեանի սրտին մէջ ընդմիշտ բնակող Կոմիտասեան անջրպետին։ Կոմիտաս ոչ միայն ներկայ է իբրեւ մոգական արեւագալ, որուն ընդմէջէն կը նաւարկես դէպի բիւրեղացած Հայու ոգին, այլ սոյն Սոնաթին մէկ մասը Անտունիի ոսկէ թելերով է հիւսուած եւ կտորը անդիմադրելի սակայն մեղմ ու զուլալ խռովքի մէջ կը ձգէ մեզ. Հոս է որ ձայնը, դաշնակահարին կողմէ մրմռացող Նարոյը, կու գայ գրկելու նոյն դաշնակահարին մատներէն միաժամանակ ծորող մահերգը եւ նուագարանին ներսի լարերէն հոսող, տաւղահարող մրմունջները (այս գրելաձեւը գործածուած է նաեւ Թոփոփոնոյին մէջ)։ Հայ երգին, Նարոյի, մրմունները (չորս նոթա, բայց ի՛նչ վսեմ մեղեդի), վստահիլ նուագողին՝ գիտ է, հազիւ լսելի, ուրուականային եւ անկանխատեսելի գեղեցկութիւն, որուն հմայքը շնչահեղձ կ'ընէ մեզ եւ չի մարիր կտորին ձայնական աւարտէն վերջ իսկ։

Վերոյիշեալ ձայնա–նուագային հատուածը կը գտնէ կտորի վերջաւորութեան, սակայն Սոնաթին երկրորդ մասը կը սկսի առնական, Սասնոյ պարերէն մէկը յիշեցնող կշռոյթով։ Հոս, հեղինակը վերակոչել կ'ուզէ մեր աւանդական կեանքի պատկերներէն մին, նման Բ. Կանանչեանի Նանօրին. խորհրդապաշտական սրբազան հաղորդութեան վերակոչումին կը յաջորդեն հայկական պարն ու խրախճանքը։ Հոս պարի խորհրդանշանը կայ միայն, խնջոյքը չկայ, ընդհակառակն, Նարոյի երգային երեւոյթը, հեղինակին տուած բացատրութեամբ, մեզի կը յայտնէ պանդխտութեան մեկնած մինուճար, մենակեաց, մեկուսացած, ծով թախիծներու գիրկը ինկած, տունէ եւ հարազատէ մերկացած հայ տղուն տառապանքը։ Այս կսկծալի բայց հարազատ պատկերը տալու համար, Դելլալեան չի մխրճուիր բռնազբօսիկ ոճային բարդութիւններու մէջ. արդի երաժշտութեան բարդ կառոյցները զինք չեն կալանաւորած, այլ, ինչպէս տեսանք նախորդ գործի քննութեան ընթացքին, այդ նոր արտայայտչական կերպերը օգտագործուած են նուրբ ճաշակով, ճարտար եւ զուսպ երգագրութային խաղերով եւ հաւատարիմ են խոր ճանաչողութեան։ Օրինակ, մատներով դաշնակին ներսի լարերուն վրայ տաւղահարումը կամ ափով թմբկահարումը կատարուած են լուսամիտ գիտակցութեամբ. առաջինը ստեղծած է պատկերը զեփիւռին թեթեւ շրշիւնին խռնաւ մակերեսներու վրայ, իսկ ափով նոյն լարերուն տրուած հարուածները՝ եղերերգական մթնոլորտ կամ խորհրդաւոր անկում, միշտ զոյգ իմաստներով, մէկ կողմէն բնութենէն քաղուած պատկերը, միւս կողմէ ներաշխարհային համապատասխան դրոյթներ։ Դելլալեան այս եւ այլազան ճարտարագիտական հնարքներու շնորհիւ կարողացած է ստեղծել, մեծ ստեղծագործներու յատուկ, մագնիսական դաշտեր, որոնց կ'ենթարկուինք անզգալաբար եւ սիրով, եւ որոնց ներգործութեամբ մեր մագնիսական տարրերը կը վերադասաւորուին գործին տրամադրութեան համեմատ, մինչեւ կտորին վերջը եւ անկէ ալ անդին եւ, այսպէս կ'ապրինք չափազանց հարազատ, նաեւ առեղծուածային ու յեղաշրջիչ, երաժշտական գոյացումը հայ հոգեմտաւոր բնաշխարհին։

Հեղինակէն մեզի ժառանգ մնացած տետրակին մէջ արձանագրուած յուշերէն կը քաղենք. Նուիրում Կոմիտասին դաշնամուրի եւ ձայնի սոնաթում ըստ իս Կոմիտասը իմաստաւորւում է որպէս հայկական ոգու եղերական տուայտանքների հաւաքական կերպար. եւ միաժամանակ այդ սոնաթը երաժշտական յուշարձան է Մեծ Եղեռնի զոհերին։ Երբ ինքդ ես կատարում այդ, ի՛նչ յուզումներով ես տոգորւում...»։ Արդարեւ, 1986–ի Դեկտեմբերին Լոս - Անճըլըսի «Հոլիվուտ» պանդոկի մէջ, ի պատիւ իրեն կազմակերպուած հանդիսութեան ընթացքին կը հրաւիրուի իր «խօսքը» ըսելու։ Հոն Դելլալեան կը նուագէ (եւ կ'երգէ) իր այս եզակի գործը «Բարձրացնում եմ ձեռքերս՝ դահլիճը լռում է։ Այս գործը (Նուիրում Կոմիտասին) սկզբից կանգնած եմ նուագում, դաշնամուրի լարերի վրայ։ Կոկորդս կրկին խեղդւում է կծիկ դարձած կարօտի զգացումը, որն առկայ է սոնաթի դաշնութիւններում ...Նարոյ, Նարոյ, Նարոյ ջան. պանդուխտ տղան յիշում է հանգում քաղհան անող իր եարին» (*****)։ Ուրիշ տեղ, հեղինակը իր այս գործին մասին արտայայտուելով, կ'ըսէ. «...սկզբնահատուածի հնչողութիւնը յիշեցնում է այգարացին պղնձացած ժայռերից բարձրացած զոլորշու շղարշ եւ մեղմ փչող զեփիւռ ... որ սակայն շուտով վեր է ածուելու փոթորիկի։ Դա, ասես, Կոմիտասի խռովայոյզ հոգին է...»(*****)։ Հեղինակ – կատարողը կը հասնի ինքնաարարման եւ ինքնաարարումը հեղինակ – կատարողէն փութով կը հասնի՝ գործին ներգործութեամբ վերածնած, քաւութեան մէջ անէացած ունկնդիրին։ Այս կարգի հրաշք շատ չի պատահիր արդի երաժիշտներու արդի ստեղծագործութիւններուն ունկնդրութեան ընթացքին։ Այս գերագոյն փաստն է որ երկը կը շնչէ, կ'ապրի ու կ'ապրեցնէ, եւ չէ՛ թէքնիքական խաղ՝ հազիւ բանականութիւնը զարգացող։

Վերջին անգամ այս սոնաթը լսեցինք Լոս – Անճըլըսի մէջ, 1998-ի Փետրուար 19-ին։ Լիգայինէն հրաւիրուած էր «Դելլալեան Երեկոյ»ը. երեկոյին անդամներն էին դաշնակահար Մարինա եւ ջութակահար Նարինէ Դելլալեանները, Յարութիւն Դելլալեանի դուստրերը, եւ թաւջութակահար Լեւոն Մուրատեան՝ Հայրիկ Մուրատեանի թոռը։ Այդ օր Մարինան մեզի կը հրամցնէ «Կոմիտասի բառամթերքով» հիւսուած եւ «տօ՛ լաճ տնաւերի արեան կաթիլներով կենդանացած» այս նոյն սոնաթը։ Մարինան, իր անմահ հօր յիշատակով թրծուած, հազիւ կը յաջողի զսպել իր լեռնացած յուզումը եւ ունկնդրութիւնը վերջ կը գտնէ առանց Նարոյի... Մարինան չէր կրցած երգել եւ զգուշութեամբ նախընտրած էր կտորը աւարտել անսայթաք։ Իր ալեկոծ սրտի խորերէն լսեցինք իր հօր լուռ ներկայութիւնը փոխան Նարոյի չորս նոթաներուն։

Հոս քննարկուած երկու գլխաւոր գործերէն ետք, որոնք ամբողջականօրէն կը ներկայացնեն հեղինակը, պէտք չէ կարծել որ Յ. Դելլալեանի միւս կտորները կարելի է երկրորդական համարել. պարզապէս հոս տեղը չէ բոլոր գործերը նկատի ունենալու։ Անոնցմէ են, ի միջի այլոց 3 Սիմֆոնիաները, որոնք, ցաւ ի սիրտ, ցարդ մատչելի չեն, ինչպէս նաեւ երգային - երգչախմբային ստեղծագործութիւններէն ոմանք, ինչպէս Փեփուշ մանկական օփերան (1975), Երբ իջնում է

մբնշաղը «վոկալ չորք կանացի բարձր ձայնի համար» (1984), Լութեան բուպէ կանանց երգչախմբի համար (1986), եւ ուրիշներ։

Մեդիտացիաներ, քլարինէթի եւ դաշնակի սոնաթը (1981) բարդ ծաւալումներով զարգացած վերացական շղախով գործ մըն է։ Ան, ինչպէս իր միւս սոնաթները (ջութակի եւ դաշնակի, թաւջութակի եւ դաշնակի,...), «տարածական հնչողութիւն»ներով եւ չերտաւորումներով կը հոլովուի. հարուստ է երգայրութային հնարքներով եւ գիւտերով։ Մահուան ու կեանքի «երկախօսութեամբ» ընթացող եւ կեանքի ու սիրոյ յաղթանակին յանգող այս հոգեվիճակները երաժշտական հնչիւն մտորումներ են։ Կտորը դժուարամերձ ստեղծագործութիւն է դոյդ կատարողներուն համար։ Հոն կան «հարց ու պատասխան» ելեւէջներ, կըշռութամեղեղական բանուածքը յաճախակի փոփոխութիւններով եւ ղաղարներու լռութիւններով համեմուած է։ Մեդիում փակոթի (bassoon) համար (1984) գրութիւնը փաստ մըն է որ հեղինակը եթէ ուզէ կրնայ է գրել «արեւմուտքի մտաւորականութիւնը գոհացընող» բարդ ստեղծագործութիւն։ Հոն օգտագործուած են փակոթի ծայրագոյն հնարաւորութիւնները։ Այդ է պատճառը որ անոր կատարումը հնարաւոր չէ եղած Երեւանի մէջ։ Այս տասը վայրկեան տեւողութեամբ ծայր աստիճանի դժուարամերձ կտորը կատարուած է 1990-ի Փետրուարին Գերմանիոյ Հանովր քաղաքի միջազգային փառատօնի ընթացքին՝ փակոթահար Ֆոլկներ Թեսմանի կողմէ։

Խորախորհուրդ երկ մըն է Մահ սիմֆոնիկ պոէման (1978), ներշնչուած Ա. Իսահակեանի համանուն գրութենէն։ Համեմատաբար սկզբնական այս գործը առաւելապէս պատկերային է, ուր գրելաձեւի խիստ հնարամիտ միջոցներով, հեղինակը ստեղծած է բազմամարմին «Մահ»ի կերպարներ՝ մերթ ծաղրող, չարախինդ, մերթ ահարեկող՝ արտայայտուած «ճչացող» տարահնչիւն դաշնակներու չարահիւսութեամբ։ Կոթո-ղերգութի՞ն թէ մահ հնչիւնակերտում — մահի ամենուրեքութիւն. մահաշունչ ճնշող զանգեր, մահասարսուռ լռութիւններ, մահաշրջիկ հիւծծանքներ՝ տրուած փայտա - պղնձեայ փչաւոր նուագարաններու չքեղ հիւսուածքներով, մահասփիւռ մթնոլորտ, մահաբեր ահազանգներ, մահախոով խուճապներ, եւ, հիմնականօրէն՝ մահատարած նահատակները մեր 1915-ի Եղեռնի։ «Ապրիլ 24-ը մշտավառ ներկայութիւն էր իր հոգիին մէջ։ Ամէն երկի մէջ մի քանի կաթիլ ծորած է այդ կանթեղի իւղէն, Տէր - Զօրի անապատներու անպարագիծ բայց կկղէն ու դանկացած լռութիւնը վերածուած է, խրաքանչիւր գործի մէջ, խտացած վրէժի եւ ցասումի, արեան կանչի...» (Հերմինէ Դելլալեան)։ Արդարեւ, ինչպէս ընդորոշած ենք սկիզբը, իր ստեղծագործական երթուղին առանցքը եղաւ, սկիզբէն իսկ, Կոմիտաս - Եղեռն - արդիականութիւն երրորդութիւնը, որուն հաւատարիմ մնաց մինչեւ իր վերջին շունչը։

Յարութիւն Դելլալեան կը մարմնաւորէ ներքին անդուլ պայքարի երաժշտա - ողբերգական խմորումներու պայթուցիկ արտայայտութիւնը։ Յ. Դելլալեան իրեն վիճակուած սեւ ու դաժան ճակատագիրը վերածեց ստեղծագործական լուսեղէն ազբիւրի։ Ան օրինակելի է իր անտեսանելի եւ յարատեւ վերելքով, որու ընթացքին, աննկուն կամքի եւ աննահանջ ճակատումի շնորհիւ, իր տեղը ապահովեց պատմութեան բեմին վրայ՝ նոր արժէքաւոր ստեղծելով հայ ստեղծագործութեան երկնակամարին։

Պ. Ա.

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(*****) Տես Յ.Թ.Յ.Դ., էջ 90

(******) Տես Յ.Թ.Յ.Դ., էջ 30

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՈԳԻՆ

Վարդանանց ոգեկան ճամբորդութիւնը սկսած է Ք. Ե. 451 թուի գարնան եւ ահաւասիկ 1550 տարիներէ ի վեր կը շարունակէ իր յաղթական երթը։

Սովորական ճամբորդութիւն մը, սովորական ու աշխարհիկ գնացքը չէ անիկա, որ կարած - անցած է աւելի քան տասնըհինգ դարերու մթին ճանապարհը ու հասած է մեզի առաւել փառքով ու պայծառութեամբ։

Վարդանանց ոգին ապրի՛լ կը նշանակէ, բարոյական արժէքները կեանքէն վե՛ր դասել կը նշանակէ, վասն զի, այդ արժէքներն են որ յաւերժութեան դռները լայն կը բանան ազգերու առջեւ եւ ժամանակը յաղթահարելու ուժ եւ կորով կը ներշնչեն անոր։

Վարդանանց ոգին բիրտ ուժին հերքումն է, անցողիկ եւ փխրուն արժէքներուն կառչելու մարդկային սնամտութեան փուշխացումն է։

Ու այդ ոգին է, Վարդանանց անմեռ ոգին, որ դարերու ընթացքին պահած ու պաշտպանած է մեզ, մեր երկիրը աւերի եւ հրդեհի մատնող բոլո՛ր Յազկերտներուն դէմ բոլո՛ր տեսակի աղէտներուն դէմ։

Նայեցէ՛ք համամարդկային պատմութեան։ Անհաշուելի ու անհամեմատօրէն մարդկային մեծ տարողութիւն ունեցող յաղթանակներու եւ պարտութեանց մէջ, դուք պիտի չգտնէք որեւէ ճակատամարտ որ այդքան փոքր ըլլայ իր ծաւալով, բայց այդքան մեծ ու անսահման՝ իր ներքին բովանդակութեամբ, ոգեկան անչափելի հզօրանքով։

Հեռու մեզմէ ազգային սնապարծութեան որեւէ փղձկում, բայց արդար հըպարտութեամբ պէտք է ընդունինք, որ մենք բանով մը առաւել եղանք քան մեզ շրջապատող բոլո՛ր ազգերը, մեր վրայ իրենց տիրապետութիւնը հաստատած մեծ ու փոքր բոլոր ուժերը, վասն զի մենք հաւատացինք ու կը շարունակենք պահպանել մեր հաւատքը ոգեղէն հարստութիւններուն հանդէպ, մինչ Բաբելական, Ասորական, Բիւզանդական եւ այլ կայսրութիւններ բիրտ ուժին հաւատացին միայն եւ բիրտ ուժով ուզեցին ժամանակը նուաճել, եւ այդ իսկ պատճառով անհետ կորսուեցան։

Վարդանանց ճակատամարտը երկու ուժերու միջեւ սովորական ճակատում մը չէր միայն, այնպէս չեղաւ երբեք, այլ անիկա ազգի մը ներքին ուժերուն պոռթկումն էր, իւրօրինակ Յորդանան գետ մը՝ ուր հայ ժողովուրդը իր էութեան ձայնը լսեց...։

Այդ ձայնն էր որ Փիզիքական պարտութիւնը ոգեկան յաղթանակի վերածեց ու այդ ձայնն էր դարձեալ, զուլալ ու յաւերժահնչիւն այդ ձայնը որ մագաղաթի վրայ երկաթագիր արձանագրեց. «Յայսմ հաւատոյ մեզ ոչ ոք կարէ խախտել», ո՛չ սուր, ո՛չ հուր, որովհետեւ երկուքն ալ աշխարհիկ ու գնայուն են, իսկ հաւատքը, հոգեկան ամուր ու աննկուն հաւատքը յաւիտենական է ու անկողոպտելի։

Ու դարեր ետք, մէկուկէս հազարամեակ ետք, մենք նոյն հաւատքին արձանագրութիւնը տեսանք, բնութեան կոյր ուժերուն կողմէ փլատակի վերածուած, այսօրուան Գիւմրի քաղաքի աւերակներուն մէջ բարձրացող յատուկ, աւոր համար կառուցուած կիսաշրջանակ պատին վրայ։

«Ազգ, որ խաչուած է եաղատագրով,
խաչէար է կերտում վաղուայ
հաւատով»։

Նո՛յն հաւատքն է, Վարդանանց ասպետները իրենցմէ շատ աւելի գերազանց ուժերու դէմ, անպարտելի կամքով ճակատելու մղող նո՛յն ոգին, որ Գիւմրիի այդ պատը հիւսեց եւ Աւարայրի ճակատամարտին խորհուրդը արձանագրեց անոր վրայ։

Թէքէեանի բառերով՝

«Դարերը կ՚անցնին, բայց Վարդանը Սուրբ, բայց Վարդանը Քաջ, կ՚երթայ մի՛շտ առաջ»։

Գ. ՍԵՊՈՒՀ

Ճարտարապետ-երաժիշտը՝ ԵԱՆՆԻՍ ԿԶԵՆԱՔԻՍ

«Նուվէլ Օպսէրվաթէօր»ի մէջ, Ժագ Տրիյոն, վերջերս անհետացած Եաննիս Կզենաքիսի անձը կը ներկայացնէ։ Ան, կ՚ըսէ, պատրաստութեամբ ճարտարագէտ եւ ճարտարապետ էր եւ յոյն ազգութեամբ։

Ինչ կը վերաբերի Յունաստանի, դիմադրական եղած էր, մէկ աչքը կորսնցուցած եւ մահուան դատապարտուած։ Փախած էր, վերադարձած տարիներ յետոյ, որպէս հերոս, բայց, ինք այլեւս ֆրանսահպատակ էր։

Ծնած է 1931-ին եւ 1947-ին ձգած Յունաստանը ու Ֆրանսա հաստատուած։ Հոն երաժշտութիւն ուսանած էր եւ 1965-ին հիմնած Սեմամին, երաժշտական ուսումներու կեդրոն մը։ Գոմփոզիտոր կը դասաւանդէր ամբողջ աշխարհի մէջ։

Ինչ կը վերաբերի ճարտարապետութեան, Լը Գորպիւզիէի գործակիցը եղած է եւ հեղինակը Պրիւսէլի համաշխարհային ցուցահանդէսին (1958) Ֆիլիփս տաղաւարին հեղինակը։ Աթէնքի Բազմարուեստից հիմնարկէն առած էր չեմայի, գծագրութեան, տեսողականին ճաշակը։ Հոնկէ Կզենաքիսի մեծ ներկայացումները եւ գրելակերպը։ Երաժշտութիւնը ուսանած է Հերման Շերքենի կողքին եւ Մէսիանի։ 50-ական թուականներու կէսերուն։ Յօրինումի սիսթեմ մը հաստատած էր, որ ամէն բան կը պարտէր ճարտարապետութեան։ Ինչ որ իր մտահոգութիւնն էր, մեղեդին, ներդաշնակութիւնը, ռոնթր - փուէնը չէր, այլ խտութիւնը, յեղաշրջումը, արագութիւնը, մեծ թիւերը։ Իր երաժշտութեան մէջ, նօթերու գլխապտոյտ պատճառող քանակ մը կար։ Դաշնակի համար, աւանդական երկու գծաչարերը, ամէն մէկը իւրաքանչիւր ձեռքի համար, հեռու էին իրեն գոհացում տալէ, իր երաժշտութիւնը կը դնէր տասը գծաչարերու վրայ, ամէն մէկը մէկ մատի համար։ Աւելորդ էր այս պայմաններուն մէջ ջանալ բոլորը միասին նուագել։ Իր մէջ «անկարելի» հաշտութիւնը կար գիտութեան եւ արուեստին։

Կզենաքիս ճշգրիտ էր, յստակ, իրեն համար թիւ 2 մտածումը պէտք է հետեւէր թիւ մէկ մտածումին. կ՚ըսէր՝ ուրեմն, տրուած ըլլալով որ, որովհետեւ կը նմանէր հօր մը որ օրէնքները կը հաստատէ եւ հազուագիւտ շեղումներու կը հանդուրժէ։ Եւ Կզենաքիսի ամբողջ երաժշտութիւնը բռնութեան եւ ցաւի դատապարտումն է, ըմբոստութիւն կամայականութեան դէմ, վրդովում ամէն փոքրութեան դէմ։

Թ. Ա. Թ.

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

Ոչ միայն սրտակից, այլեւ գաղափարակից մըն էր Տիգրան, - որքան կարելի էր ըլլալ այդ օրերուն, առանց քաղաքական դաւանանքի։ Կը խանդավառուէր նորութիւններով, - գրականութիւն, լեզու, ոճ։ Եւ ինքն ալ ունէր սիրուն, մըշակուած ոճ մը «Օրագիր»ներուն մէջ, որ պարբերաբար կ՚երեւային, ինչպէս ցրուցած ոտանաւորներուն մէջ։

Նորութեան տենդը մղած էր Տիգրանը իբրեւ ծածկանուն գործածել «Լինէթ»։ Գեղամն ալ «Բարսեղեան»ը նետելու համար որոշեց ստորագրել Գեղամ Ապառնի։

Փորձա՛նք։ Իրիկուն մը երբ երեքս միասնակ էինք, Տիգրան խոստովանեցաւ, կէս մը խնդալով, բայց յայտնապէս այլայլած.

- Ի՛նչ ապուշութիւն, եղբայր, ի՛նչ ապուշութիւն։ Սատանան մշտեց որ բառարան մը նայիմ, եւ ի՛նչ տեսնեմ, - «Լինէթ» կը նշանակէ ոչ միայն ակնոց կամ դիտակ, այլեւ... Զեմ ըսեր, գտէ՛ք...

Ես ալ չեմ ըսեր։ Բացէք բառարանը եւ գտէք։

Նոյնքան տժգոյն, խորտակուած երեւոյթ մը ունէր Գեղամ.

- Ես աւելի խայտառակ ապուր մը կերած եմ։ Ա՞յս է մեր գիտցած հայերէնը ... Ամէնքս ալ գիտենք որ «Ապառնի» կը նշանակէ ապագայ. բայց քակէ՛ բառը եւ եթէ կրնաս գործածէ, - Ապ-առնի, ուրիշ խօսքով՝ մէկը որ... չունի։

*
**

Աւելի վերջը մեր խումբին միացան Գրիգոր Եսայեան եւ Վահրամ Թաթուլ։

Առաջինը, Պաշտալէցի որբ մը վայրի երեւոյթով, հիմնովին գիտէր Ֆրանսերէնը եւ ոտանաւոր կը գրէր այդ լեզուով. (մասնակցած է Ռուբէն Զարդարեանի «Ցայգալոյս»ին Ֆրանսերէն թարգմանութեան)։ Տարիքով ալ մեծ էր բոլորէս եւ ունէր տոկուն պաշար։

Միւսը, խանդավառ տղայ մը, նոյնպէս բանաստեղծ։ Կը հերկէր, կը յղկէր բառերն ու տողերը, դողալով ստորակէտներուն եւ բութերուն վրայ։ Կոչեցեալ մը երազուն, - արուեստը արուեստին համար։ Սակայն հեզ եւ ծոյլ. պարագայ մը որ յաճախ բանալ կու տար Գեղամին օրհնեալ բերանը, մանաւանդ «Ապագայ»ի հրատարակութեան օրերուն։

Մեծարենցին հետ երբ մտերմացանք, արդէն անկողին ինկած, առ նուազն տունը մնալու դատապարտուած էր։ Վահրամը նոյն թաղը կը բնակէր, Սամաթիա։ Գեղամը Կէտիկ Փաշայէն, ես ալ Սկիւտարէն այլեւս ջուրի ճամբայ դարձուցեր էինք Միսաքին տունը։ Տեսակ մը ուխտատեղի, ուր սակայն մահուան ստուերն էր որ կը յածէր դարանակալ, ծաղիկներու եւ խունկի խարուսիկ հոտերուն վերեւ...

*
**

Կապ մըն ալ հաստատուած էր Մալկարացի Կարոյին հետ (Արտաշէս Յարութիւնեան), Գեղամին միջոցաւ, որ առաջին անգամ գրաճանաչութեան (կրաֆոլոժի) փորձեր կատարել տուած էր իր եւ իմ ձեռագիրներուս վրայ։

Կը յիշեմ շատ մը նախադասութիւններ ճիշդ ելան, տարիներ վերջը, ինչպէս, աւելի ետքը, Յ. Օշականի գնտութիւնները ձեռքի ափերուն վրայ...

*
**

Մտաւոր կապերը կ՚ամրանային. բայց կը թուէր թէ բա՛ն մը կը պակսի։

Մինչ ուրիշ խումբեր ու խմբակներ կը սնանէին ինքնագոհ ամբարտաւանութեամբ, ճռռմաբանելով արձակ թէ ոտանաւոր, կը թուէր թէ մենք բան մը կը փնտռենք եւ չենք յաջողիր գտնել։ Օրերը իրիկուն կ՚ըլլային միալով, ու խանձելով մեզ, - գրեթէ անծանօթ բուն հայկական իրականութեան։

Երբ դեռ Սկիւտար չէի փոխադրուած, եւ քիչ մը խլրտիլ սկսած էինք մեր թաղին մէջ - Կէտիկ Փաշա - չափահաս բարեկամ մը, Երուանդ, փսփսաց ականջիս.

- Քեզի գիրք մը պիտի տամ. ուշադրութեամբ կարդայ. բայց մարդու բան չըսե՛ս հա... Ուրիշ բաներ ալ պիտի տամ։

Այդ գիրքին երեսը չտեսայ մինչեւ Օսմանեան Սահմանադրութիւն։ Խոստացուածը Րաֆֆիի «Ջալալէտտին»ն էր, որուն պիտի յաջորդէին միւս գիրքերն ալ։ Ոչ մէկը հասաւ ձեռքս։

(Շար. 20)

ԿԵՍԱՐԻԱՑԷՆ ԳԻՒՄՐԻ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՏՈՔԹ. Խ. ՏԱՄԼԱՄԵԱՆԻ

Անցեալ Դեկտ. 21-ին, Գիւմրիի Քաղաքապետական խորհուրդը, միաձայնութեամբ որոշած է տոքթ. Խաչիկ Տամլամեանի անունով մկրտել տեղւոյն Երաժշտութեան եւ Պարի երաժշտանոցին կից պարտէզը։ Գիւմրիի այս քաղաքացին իր դարը դրոշմած է իր մարդկային առաքինութիւններով, նուիրումով ծառայած ուրիշներուն։ Յիշենք որ ան ծնած էր 1885-ին Կեսարիա, կրտսերագոյնն էր եօթը զաւակներու տէր ընտանիքի մը։ Բժշկական ուսումը աւարտած 1908-ին, Պէյրութի Ֆրանսական համալսարանը, 1912-էն իսկ կը գործէ Ֆրանսա, զինուորական հիւանդանոցի մը մէջ։ Պատերազմէն ետք, կ՚անցնի Հայաստան, Կարմիր Խաչի առաքելութեան մը հետ եւ կը խորհի վերջնապէս հոն հաստատուիլ, բայց, բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը արգելք կը հանդիսանայ, կը հեռանայ կնոջը հետ եւ կը վերադառնայ Ֆրանսա։ 1922-էն կը հաստատուի Գիւմրի, ուր որպէս բըժիշկ կը գործէ 45 տարի, մինչեւ հանգստեան կոչուիլը։ Մահկանացուն կը կնքէ 1985-ին, 100 տարեկանին։

(Շար. Ա. էջէն)

թիւններէն եւ այստ են երկրին մէջ շըրջագայելու եւ քաղաքական ապաստանի իրենց դիմումը կատարելու: Առեղծուած մըն ալ այս Քիւրտերը փոխադրող նաւուն պարագան է: Նկած է դամպռճեան դրօշով մը, բայց կ'ըսուի որ ապահովագրութեան Լօյտս ընկերութեան մօտ ան արձանագրուած էր որպէս Մոհամէտ Ալի Արմ լետ Փարթնըրսի սեփականութիւն, այս վերջինը, սակայն, կ'ըսէ թէ 142 հազար տոլարի ծախած էր լիբանանցիի մը: Ամէն պարագայի մէջ, բաւական խորհրդաւոր բնոյթ ունեցող պատմութիւն մը:

ՊԱՐԱՔ հրաժարեցաւ Շարոնի կառավարութեան Պաշտպանութեան նախարարի պաշտօնէն զոր առաջարկած էր Շարոն եւ ինք ալ ընդունած: Իր իսկ աշխատաւորական շարքերուն մէջ վարկ չունի եւ լաւագոյն լուծում նկատեց քաշուիլը: Շարոն կը շարունակէ իր ջանքերը միասնական կառավարութիւն մը կազմելու համար:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ՄԷՋ յայտնաբերուած է էՖ – ՊԻ – ԱՅ-ի պաշտօնատար մը որ 15 տարի է լրտեսութիւն կ'ընէր ի նպաստ Խորհրդային Միութեան, ապա՝ Ռուսաստանի, զինուորական գաղտնիքներ փոխանցելով: Ռոպըրթ Ֆիլիփ Հանսէն ամբաստանուած է լրտեսութեան եւ ամերիկեան շահերը խնդրոյ առարկայ ընող դաւի համար:

ՓԱՐԻԶԻ պատժական դատարանին առջեւ, Փետրուար 20-ին բացուած է, իր տեսակին մէջ աննախընթաց դատավարութիւն մը, մկրտուած՝ Սանթիէի դատավարութիւնը: 124 հոգի դատի քաշուած են: Ասոնք մաս կը կազմեն Փարիզի այդ 2-րդ թաղամասին պատրաստ հագուստեղէնի շրջանակին եւ 540 միլիոն ֆրանքի վնաս բերած են դրամատուներու եւ ապահովագրութեան ընկերութիւններու: 3 միլիոն ֆրանքի ծախք ալ եղած է յատուկ դատարան մը կարգաւորելու համար այդ բազմութեան համար, դատին տարողութիւնը եւ մասնակցողներուն թիւը աննախընթաց ըլլալով: Դատի ենթականերու մէկ մասը (10–12 հոգի) իսբայէլ գացած ու ապրութիւն փոխած են:

ԷԼՖ-ի նախկին տնօրէն՝ Ա. Սիրվէն ժամադրութիւններ կազմակերպած է 1991ի եւ 1993-ի միջեւ Միթերանի եւ Փաքուայի միջեւ, ըստ Փետր. 21-ի «Մոնտ»ին: Փաքուա հաստատած է այս տեսակցութիւնները, ըսելով թէ Միթերան իրեն աշխարհաքաղաքական տեսութիւններ կը պարզէր եւ իր գէշ կարծիքները կը յայտնէր բարեկամներուն մասին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ժերմէն Սէմէրճեանի մահուան առթիւ. –

Հաննա Հըտըրչահ 700 Ֆր., Բէքմէզեան 100 Ֆր., Ժիրայր Գարակէօզ 200 ֆրանք, Սուրէն Շէրիք 500 Ֆր., Արսէն Քարեան, Խօրօսէր Ընկերութիւն 200-ական ֆրանք, Գառնիկ Պէրպէրեան, Լուսին Բարթալօղլու 100-ական Ֆր., Կարպիս Սանթիկեան 200 Ֆր., Արման Իւչգարտէշ 300 Ֆր.:

Լեւոն – Ալիս Հանլեան Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար 300 Ֆր.:

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

TELERAMA ԵՒ «ՅԱՌԱՋ»

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԷՆ, Զմրուխտ Օպօղեան, «Թելերամայի յօդուածին շնորհիւ կը գիտակցի «Յառաջ»ի տարած հսկայ աշխատանքին» եւ 1000 Ֆր. կը նուիրէ թերթին բարգաւաճման:

ԻՆԵԶԱՅԷՆ. – Պ. Քրիսթիան Ռուժերոն, Թելերամայի յօդուածին առթիւ վեցամսեայ «Յառաջ» կը նուիրէ իր հայ փեսային՝ Պ. Պօղոսեանի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը, իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ժիրայր եւ Աննիկ Օնոսեանին եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց հօր՝ Սարգիս Մկրտիչեանի մահուան առիթով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է Իւղագինի հետեւեալ նուէրները:

Ա. ՑԱՆԿ

Տէր եւ Տիկին Ալֆրէտ Սարի 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հէրվէ Նալպանտեան 150 ֆրանք, Պր. Էրիք Պագրըճեան 1000 Ֆր., Թորոսեան Ընկերութիւն 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիէռ Թէրզեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Րիչար Ժերանեան, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ալթունեան 250-ական ֆրանք, Օր. Արմենուհի Գրիգորեան 300 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պէյլէրեան 150 Ֆր., Տիկին Անթուան Պրիտի, Օր. Սիլվէթ Յակոբեան 500-ական Ֆր., Պր. Ժան Թորոսեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կրէկուար Ճիրեան 300 Ֆր., Պր. Արշակ Բաղումեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պուրժէ, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Կէօվճեան 200-ական Ֆր., Բժիշկ Ժանին Ճապուրով 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ Անդրէասեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Գրիգորեան 300 Ֆր., Օր. Արմէն Քիւրքճեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պէյպէրեան, Օր. Գոհարիկ Գէորգեան 200-ական Ֆր., Պր. Շառլ Պայրամեան, Պր. Ժագ Զուհաճեան 100-ական ֆրանք, Տիկին Անն Փաստըրմաճեան 150 ֆրանք, Պր. Վարդգէս Փափազեան 200 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ժան Փէրէթի, Տիկին Վարդիկ Հոպուեան 500-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Շառլ Տէտէյեան 200 ֆրանք, Պր. Խաչատուր Գասապեան 150 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Փօլատեան 200 Ֆր., Օր. Իզապէլ Պալճեան 100 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան 300 Ֆր., Տիկին Վարդուհի Պաղտասարեան 100 Ֆր., Պր. Խաչատուր Աճէմեան 1000 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Կանայեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան 500 Ֆր., Տիկին Ալիս Լանտէ 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միշէլ Թէպուլ, Պր. Դանիէլ Տէր – Զաքարեան 200 Ֆր.:

(Շար.)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ժագ եւ Սօսի Նիքոլա իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տիկին Մարի Կիւլէսէրեանի եւ զաւակներուն իրենց ամուսնոյն եւ պապականին մահուան առթիւ եւ 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին, փոխան ծաղկի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց Հաւատք եւ Աւանդութիւն
Ցանձնախումբը
«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»
հանդիպումներու շարքին մէջ
կը հրաւիրէ իր թիւ 8
Զրոյց – Դասախօսութեան

«ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐԸ»

նիւթին շուրջ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 8,
ժամը 19-ին

Բանախօսութեամբ՝
ՎԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ-ի

Սահակ – Մեսրոպ Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ
Սիրով կը հրաւիրէ ձեզ
ներկայ գտնուելու

ՀԱՅ ԿՆՈՋ
ՆՈՒԻՐԹՈՒԱԾ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ճաշ – հանդիսութեան
Կիրակի, Փետրուար 25, ժամը 12·30-ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի
Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Գեղարուեստական հանելի բաժին, ընկերակցութեամբ՝ Կարէն եւ Խորէն Աշուղթոյեան եղբայրներու:

Մասնակցութիւն 120 Ֆր.:

Հաճեցէք ձեր տեղերը ապահովել Փետր. 20–էն առաջ:

Հեռաձայն. –
04 42 22 08 52
կամ՝
04 91 77 84 70

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Սէն – Ժերոմի «Զաւօ Շանթ» մասնաճիւղը իր ընկերուհիները կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի Շաբաթ, Փետրուար 24, ժամը 14·30–ին, C. A. Q.-ի սրահին մէջ, avenue Saint-Jérôme:

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ
Ի ԽՆԴԻՐ ԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽՂՃԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք

Թատերգութիւն երկու արարով – հայերէն
ֆրանսերէնի թարգմանուած Իսի–լէ–Մուլինոյի մէջ
Հեղինակ՝ Հովիւ ՄԱՐԿՈՍ ՎԷՔԻԼԵԱՆ
Պատշաճեցում եւ բեմադրութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՔԷՕՇԿԷՐԵԱՆ-ի

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 23 ժամը 20·30–ին
Ալֆորվիլի Վոլթէր սրահը
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մարտ 8, ժամը 20·30–ին
Իսի–լէ–Մուլինոյի «Օտիթորիոմ»ին մէջ

Տոմսերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.

Տեղեկութեանց եւ տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել՝
— ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ 01· 48· 93· 99· 88
— ԻՍԻ–ԼԷ–ՄՈՒԼԻՆՕ՝ 01· 47· 36· 02· 50

L'ECOLE ARMENIENNE
SIAMANTO
DE BAGNEUX
propose un

Dîner Dansant

en solidarité avec l'école française n° 3 et l'école n° 11 de Vanadzor
Samedi 3 mars de 20 heures à l'aube

En présence de
Madame **JANINE JAMBU**,
Maire de Bagneux,
Députée des Hauts-de-Seine
Avec la participation de
MARTEN YORGANTZ
et son Orchestre
Salle des Fêtes «Léo-Ferré»
rue Charles-Michels — BAGNEUX

Avec le bus : 188 de Pte d'Orléans, arrêt "Meuniers". **En voiture :** RN 20 à la Pte d'Orléans (suivre le panneau "marché de Bagneux"). Parking assuré.
Réservez vos places aux numéros suivants: 01 46 65 51 04 / 01 45 46 10 11
01 46 65 81 53
Réservations/jeunes auprès de Sossy : 06 10 15 13 72

UGAB—PARIS

CONFERENCE
le Vendredi 2 mars à 20 heures 30

Garbis APRIKIAN
Auteur · Compositeur
Directeur artistique
de la Chorale SIPAN-KOMITAS
présente

SIX CHANTS ARMENIENS
Transcrits pour piano
Fascicule 1

Présentation et explications
par l'auteur

Introduction
par ARA KRIKORIAN, l'éditeur

Illustration musicale
par MARIJA AUPY MARKIC
du Conservatoire Franz Liszt
de Budapest

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Métro : Courcelles
Tél. : 01. 45. 20. 03. 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

2001, Հինգշաբթի, Մարտ 22-ին, Փարիզի Թրինիթէ Եկեղեցւոյ մէջ, Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը, նուագախումբի ընկերակցութեամբ՝ ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ պիտի տայ, ուր առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ, պիտի մեկնաբանուին ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԵՕԹԸ ՆՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՅԻՍ 20
Միջմարժարանային
Արտասանութեան Մրցում
Պ.Հ.Մ.Մ. – Մարսէյլ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 23
VENDREDI
23 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար․ 1․400 Ֆ․ — Վեցամսեայ : 725 Ֆ․
Արտասահման : Տար․ 1․650 Ֆ․ (Ամէնօրեայ առաքում)
1․500 Ֆ․ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ․
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·109 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.109

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 21 / 22)

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ ՄԻԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Փետրուար 19–ին Գարեգին Բ․ Կաթողիկոսի նախագահութեամբ բացուած է միաբանական համագումարը, ներկայութեամբ Հայաստանի ու արտասահմանի 65 կուսակրօն եկեղեցականներէն 51ին։ Տասնամեայ ընդմիջումէն ետք գումարուած հաւաքոյթը կոչուած է միասնաբար խորհելու եւ քննարկելու Հայաստանեայց եկեղեցիին ներկայի դժուարութիւններն ու մարտահրաւէրները եւ նոր ուղիներ որոնելու եկեղեցական առաքելութեան արդիւնաւէտութեան մասին։ Ժողովը կը տեւէր մինչեւ Փետրուար 21։

ՈՒՂՂԱՓԱՌՆԵՐՈՒ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Փետրուար 21–ին Ազգային Ժողովին մէջ բացուած է Ուղղափառ ժողովուրդներու միասնութեան միջազգային հիմնադրամին կազմակերպած «Եկեղեցին, պետութիւնը, հասարակութիւնը եւ աշխարհի վերակառուցման հայեցակարգի ճգնաժամը» նիւթով միջազգային վեհաժողովը․ Ներկայ գտնուած ու մասնակիցները ողջունած է Գարեգին Բ․։ Ազգային Ժողովի նախագահ Ա․ Խաչատրեան եւս հանդէս եկած է ողջոյնի խօսքով։

ԱՆԳԱՐԱ ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆԱԾ Է Փ․ ՏԷՎԷՃԵԱՆԻ ԵՒ Ն․ ՄԱՄԷՐԻ ՈՐԱԿՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Ֆրանսայի Անգարայի դեսպանը Պ․ Կարսիա Փետրուար 19–ին կանչուած է Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարութիւն ուր իրեն յայտնուած է թէ նախարարութիւնը դժգոհ է ու կը դատապարտէ ֆրանսացի երեսփոխաններու արտայայտութիւնները։ Խօսքը կը վերաբերի Փաթրիք Տէվէճեանի ու Նօէլ Մամէրի որոնք Քիւրտերու հարցին կապակցութեամբ «ապարարոյ պետութիւն» որակած էին Թուրքիան։ Առաջինը, ինչպէս արձագանգած էինք Փետրուար 21–ի մեր թիւով, «Լիպերասիոն»ին տրուած հարցազրոյցի մը մէջ ըսած էր թէ Քիւրտերը թշուառութեան մէջ են եւ զոհն են երկու ապարարոյ պետութիւններու որոնք կը հալածեն իրենց փոքրամասնութիւնները, կը տեղահանեն եւ կը վտարեն զանոնք, որպէսզի միատարր բնակչութիւն մը ունենան։ Իսկ Ն․ Մամէր «Եւրոպա 1» ձայնասփիւռին յայտարարած էր թէ անցեալ չորեքշաբթի Ֆրանսայի հարաւային ափը ապաստանած Քիւրտերը խոյս տուած էին երկիրներէ որոնք կը ղեկավարուէին ապարարոյ մարդոց կողմէ։

Ֆրանսական լրատու գործակալութիւնը (ԱՖՓ) լուրը տալով կ'աւելցնէ թէ միջադէպը կը պատահի ժամանակի մը երբ արդէն Ֆրանսա – Թուրքիա յարաբերութիւնները մեռեալ կէտի վրայ կը գտնուին, ցեղասպանութեան ճանաչումին պատճառով։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐՍԻՔԱՆ կը շարունակէ հրահրել Շիրաք – Ժոսփէն ճակատումը, որ աւելի սուր բնոյթ առաւ Փետրուար 21–ին, Նախարարաց Խորհուրդի հերթական նիստին։ Նախորդ չարաթը, նախագահը մերժած էր օրակարգի դնել կառավարութեան օրինագիծը, թելադրելով որ Ժոսփէն փոփոխութիւններ կատարէ։ Շաբաթ մը յետոյ, նոյն օրինագիծը օրակարգի կուգար եւ Շիրաք դէմ կ'արտայայտուէր, զայն համապատասխան չգտնելով Սահմանադրութեան եւ հանրապետական ուխտին։ Նախագահը կոչ կ'ընէ Խորհրդարանին որպէսզի այդ օրինագիծը բարեփոխէ, զայն համապատասխան դարձնելով Սահմանադրութեան։ Շիրաք դէմ է գլխաւորաբար օրէնսդրական կարգ մը շնորհումներու կղզիին Շրջանային Ժողովին եւ գորսիքերէնը պարտադիր դարձնելու սկզբունքին։ Ծանօթ է որ նոյն պատճառներով է, որ Ներքին նախարար՝ Ժ․ Փ․ Շըվէնըման հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն։

ԺՈՍՓԷՆ իր զօրակցութիւնը արտայայտելու համար բազմատարր ձախի թաղապետական ընտրապայքարին, Փետրուար 21–ին, Նիմ, Ավինեոն եւ Թուլոն գնաց։ Ավինեոնի մէջ, «համեստօրէն» կը մասնակցէր ընտրապայքարին ինչպէս ինք կ'ըսէ, աւելցնելով սակայն՝ «Ես կինս չեմ դրկեր», ակնարկելով Պէրնատէթ Շիրաքի ներկայութեան Սեկէնի կողքին, Փարիզի 14-րդ թաղամասին մէջ հիմնարկի մը բացման արարողութեան։

ՖՐԷԺԻՒՍԻ (Վառի նահանգ) Քիւրտերու պարագան բաւական լուրջ համեմատութիւններ առած է եւ հակառակ թափուած ջանքերուն, Ֆրանսա կը քննադատուի որպէս երկիր մը որ «ապաստանի հողամասի իր համբաւին համապատասխան չէ»։ Դեռ կարելի չէ եղած ճշդել թէ ուրկէ՞ կուգան այս 908 Քիւրտերը, կ'ըսէ Փարիզի Քրտական հիմնարկէն՝ Ռիւսէն Վերտի, բայց կը թուի որ մեծամասնութիւնը հիւսիսային Իրաքէն են, գլխաւորաբար Մուսուլէն եւ Քէրքիւքէն։ Նաեւ յայտարարած են որ Եզիտի են, կրօնական փոքրամասնութիւն մը որ սկզբունքով Իսլամի կապուած է։ Կ'ըսեն թէ մթնոլորտը լարուած է շրջանին մէջ այն օրէն երբ Էօճալանի կոչին ընդառաջելով ՓՔՔ–ն վերջ տուած է իր պայքարին եւ Իրաքեան Քիւրտիստան քաշուած։ «Ֆիկառօ» բազմաթիւ յօդուածներ նուիրած էր Քիւրտերուն զորս կ'անուանէ «Պատմութեան մոռցուածները» Փետր․ 22–ի իր թիւին մէջ։

ՉԷՉԷՆԻՈՅ ՄԷՋ, վեց ռուս եւ ռուսամէտ չէչէն ոստիկաններ սպաննուած են 24 ժամուան ընթացքին։ Ռուսերն ալ կը յայտարարեն թէ եօթը չէչէն անկախապաշտ սպաննած են։

ՊԱՊԸ 44 կարդինալ եւս նշանակեց Փետրուար 21–ին, 135–ի բարձրացնելով անոնց թիւը։ Այս նշանակումներէն ետք, Եւրոպացիք փոքրամասնութիւն կը դառնան ծիրանաւորներու ժողովին մէջ։

ԻՍՐԱՅԷԼԻ նորընտիր վարչապետը՝ Շարոն, Շիմոն Փերէսի առաջարկեց Պաշտպանութեան նախարարութիւնը, Պարաքի քաշուելէն ետք։ Փերէս, սակայն, Արտաքին նախարարութիւնը կը նախընտրէ, յետոյ կը սպասէ որ իր կուսակցութիւնը (աշխատաւորական) նշանակէ իր հաւանական ներկայացուցիչները կառավարութեան մէջ։

ՂԱՐԱԲԱՂ - ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԿԱԾԸ ԿՐԿԻՆ ԱՅԺՄԷԱԿԱՆԱՑԱԾ Ռ․ ՔՈՉԱՐԵԱՆ - Հ․ ԱԼԻԵՒԻ ՆՈՐ ՀԱՆԴԻՊՄԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Ղարաբաղի հարցին մասին Ռ․ Քոչարեան – Հ․ Ալիեւ նոր հանդիպումին նախօրեակին ադրբեջանական եւ հայաստանեան լրատու գործակալութիւններ այժմէականացուցած են լուծումի «ընդհանուր պետութիւն» կոչուած տարբերակը որ կը նախատեսէ Ղարաբաղ – Ադրբեջան դաշնակցութիւն մը եւ որ մերժուած էր 1998–ին Բաքուի կողմէ։ Կ'ըսուի թէ ներկայիս այս վերջինը տրամադիր է ընդունելու զայն։

Ընդհանուր պետութեան կառոյցին մէջ Ղարաբաղ եւ Ադրբեջան կը ղեկավարուին «միացեալ յանձնաժողով»ի մը կողմէ որ բաղկացած կ'ըլլայ երկու կողմերու ներկայացուցիչներէն։

Ղարաբաղ եւ Ադրբեջան իրենց սահմանադրութիւնները կը համապատասխանեցնեն այս համաձայնութեան տրամադրութիւններուն։ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը կ'ունենայ իր գործադիր, օրէնսդիր եւ դատական ճիւղերը, ինչպէս նաեւ «ազգային պահակագունդ» մը եւ ոստիկանական միաւորներ։

Փաստաթուղթը կ'ըսէ, թէ «Ադրբեջանեան բանակն ու ապահովութեան եւ ոստիկանական ուժերը իրաւունք պիտի չունենան Լեռնային Ղարաբաղի հողամասը մտնելու՝ առանց Լեռնային Ղարաբաղի իշխանութեանց հաւանութեան»։

Նոյն ատեն, «Ադրբեջանեան օրէնքները, կանոնները եւ գործադիր հրահանգները Լեռնային Ղարաբաղի մէջ օրինական ուժ պիտի ունենան, եթէ չեն հակասեր Սահմանադրութեան եւ օրէնքներու տառին»։

Ղարաբաղի բնակիչները արտասահման պիտի կրնան ճամբորդել ադրբեջանական անցագիրներով, յատուկ «Լեռնային Ղարաբաղ» նշումով։ Միայն Ստեփանակերտի կառավարութիւնը իրաւասու պիտի ըլլայ տալու նման անցագիրներ եւ բնակութեան արտօնագիրներ։ Հայերէն լեզուն պիտի ըլլայ «պաշտօնական գլխաւոր լեզուն», իսկ ադրբեջաներէնը՝ երկրորդ պաշտօնական լեզուն։

Ղարաբաղի Հայերը ի վիճակի պիտի ըլլան «ուղղակի յարաբերութիւններ» հաստատելու օտար պետութիւններու հետ «տնտեսական, առեւտրական, գիտական, մշակութային, մարզական եւ մարդասիրական մարզերէ ներս»։ Ղարաբաղի Հայերը պիտի ունենան նաեւ դիւանագիտական առաքելութիւններ արտասահմանի մէջ, որոնք սակայն կապուած պիտի ըլլան ադրբեջանեան դեսպանատուներուն։

Փաստաթուղթը կը պարունակէ նաեւ առանձին համաձայնութիւն մը զինուորական հարցերու մասին։ Հայկական եւ ադրբեջանական ուժերը պիտի քաշուին Ղարաբաղի հիւսիսը եւ արեւելքը ունեցած իրենց այժմու դիրքերէն՝ ստեղծելու համար «չէզոք գօտի» մը, որ պիտի դրուի Օ–ԷՍ–Սէ–Ը–ի բազմազգեան խաղաղապահ ուժի մը հսկողութեան տակ։ Այնուհետեւ, Ղարաբաղի հայկական ուժերը աստիճանաբար պիտի քաշուին վերադարձուած վեց մարզերէ։

Լաչինի մարզը որ Ղարաբաղի եւ Հայաստանի միջեւ ցամաքային միակ կապն է, պիտի մնայ ղարաբաղեան ուժերու հսկողութեան տակ, մինչեւ որ յատուկ համաձայնութիւն գոյանայ անոր կարգավիճակին մասին։ Մարզը պէտք է ապառազմական գօտի ըլլայ։

Ինչ կը վերաբերի Շուշիի եւ Շահումեանի, համաձայնագիրը կը նախատեսէ որ այդ վայրերու ադրբեջանցի եւ հայ գաղթականները վերադառնան, ունենան Ղարաբաղի քաղաքացիներուն հաւասար իրաւունքներ։

Համաձայնագրով ըսուած է որ կազմուի «միջկառավարական յանձնաժողով» մը, յարաբերութիւնները բնականոնացնելու համար։

Խաղաղութեան այս ծրագիրը եթէ բոլոր կէտերով վերջնական համաձայնութիւն գտնէ կողմերէն, առաջնորդելով զինադադարի մը, անոր գործադրութեան վերին պատասխանատուութիւնը պիտի յանձնուի Օ–ԷՍ–Սէ–Ը–ի գործավար նախագահին մէկ ներկայացուցիչին ղեկավարութեան տակ կազմուելիք «Մնայուն խառն յանձնաժողով»ի մը։ Այլ խօսքով՝ Մինսկի խումբին երեք նախագահ երկիրները՝ Ֆրանսա, Ռուսաստան եւ ԱՄՆ առաջարկուած կարգաւորման երաշխաւորը կը հանդիսանան։ Օ–ԷՍ–Սէ–Ը–ն եւ ՄԱԿ–ի Ապահովութեան խորհուրդը իրաւասու կ'ըլլան զինուորական քայլեր առնելու, ստուգելու համար թէ կողմերը կը գործադրեն իրենց յանձնառութիւնները։

Այս հանգրուանին հետաքրքրական է գիտնալ թէ ԼՂՀ իշխանութիւնները ի՛նչ կեցուածք կ'ունենան Երեւան–Բաքու աղբիւրով տրուած այս համաձայնութեան մասին․ մանաւանդ որ անոնց ներկայացուցիչները, ինչպէս վերջերս նախագահ Ա․ Ղուկասեանի խորհրդական Ժաննա Գալստեան Փարիզի մէջ կրկնած էր թէ իրենց համար մեծ բան չէին նշանակեր Ռ․ Քոչարեան – Հ․ Ալիեւ վերջին հանդիպումին տրուած «շատ կարեւոր», կամ «բացառիկ» որակումները, այնքան ատեն որ Ղարաբաղ չէր մասնակցեր բանակցութիւններուն։

Հետաքրքրական երկրորդ կէտ մը այն նշումին կը կապուի որ եղած է ԻԹԱՐ – ԹԱՍ ռուսական լրատու գործակալութեան կողմէ թէ համաձայնութեան մասին լուրերու հրապարակումը եղած է այն պահուն երբ ադրբեջանական Խորհրդարանը կը պատրաստուի քննարկումներ ընելու Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման մասին, Փետր․ 23–ին։

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION» (22 février)

LES ELUS FONT LES YEUX DOUX AU VOTE ARMENIEN

Մարսիա Լաքոմպ կ'անդրադառնայ «Հայկական քուէին» այն բոլոր շրջաններուն մէջ ուր հայ գաղութը բազմանդամ է եւ կը շեշտէ այս պարագային խաղացած դերը ցեղասպանութեան ճանաչման համար։

Փետրուած 21–ին Սեկէն, Ֆ․ տը Փանաֆիէօ եւ Փաթրիք Տէվէճեան հանդիպում մը ունեցած են հայ գաղութին հետ 17րդ թաղամասին մէջ։ Թեկնածուները կը պայքարին, կը գրէ, ձեռք ձգելու համար 450 հազարնոց (ի դէպ, Ֆրանսայի Հայ գաղութին թիւը 350 հազարէն մինչեւ 700 հազար կրնայ բարձրանալ ըստ աղբիւրին…) գաղութի մը քուէն։ Կը թուէ գլխաւոր շրջանները՝ Իսի - լէ - Մուլինօ (5000), ուր քանի մը հայ երիտասարդներ՝ Ալեքսանդր, Շաքէ, Մարիանա կ'ըսեն․ – Ցեղասպանութեան ճանաչո՞ւմը։ Ծերակուտականներուն համար ընտրական հարց է։ Իսիի մէջ, քաղաքապետը կատակով ըսաւ մեզի։ «Քուէ տուող աւելի հայ կար քան թուրք։ Բայց, յուսամ որ այդ գրաւարկներէն անդին մարդկային մակարդակ մը կար»։ Ճիշդ է սակայն,

(Շար․ը Դ․ էջ)

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՊՕՂՈՍ Բ. Ս. ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏԻՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԸ(*)

1. – «Հրաշափառ Աստուած եւ միշտ բարեխնամող, որ յառաջգիտութեամբ փրկութիւն Հայաստանեայց սկզբնաւորեալ»:

Շատ սիրելի Եղբայրներ եւ Քոյրեր, ծիսական հինաւուրց շարականը որ Աստուծոյ նախախնամութիւնը կ'օրհնաբանէ ձեր պատուական ժողովուրդի աւետարանումին մէջ, իմ երախտագէտ սրտէս կը բխի այս բարեբաստիկ եւ ուրախ յոբելեանին առիթով, մինչ կը տօնախմբէք ձեր նախնեաց հանդիպումին տասնըեօթներորդ դարադարձը քրիստոնէութեան հետ: Համայն կաթողիկէ Եկեղեցին կը հըրճուի մկրտութեան նախախնամական աւազանի յիշատակով, որուն շնորհիւ ձեր ազնուական եւ սիրելի ազգը վերջնականապէս մտաւ մաս կազմելու այն ժողովուրդներու հոյլին որոնք Քրիստոսի մէջ նոր կեանքն ընկալեցին:

«Դուք ամէնքդ, որ Քրիստոսով մկրտուեցաք, Քրիստոսը զգեցաք» (Գաղ. 3,27): Պօղոս առաքեալի խօսքերը կը յայտնեն անզուգական նորութիւնը, որ քրիստոնեան կը ժառանգէ Մկրտութիւնը ընդունելով: Արդարեւ, այս խորհուրդին մէջ, մարդս կը միաւորուի Քրիստոսի, այնպէս որ այլեւս վստահութեամբ կրնայ հաստատել. «Այլեւս ես չէ որ կ'ապրիմ, այլ՝ Քրիստոս կ'ապրի իմ մէջս» (Գաղ. 2,20): Այս անձնական եւ անկրկնելի հանդիպումը կը վերածնի, կը սրբացնէ եւ կը փոխակերպէ մարդկային էակը, դարձնելով զինքը կատարեալ աստուածապաշտ եւ կենդանի տաճար Սուրբ Հոգիին: Մկրտութիւնը պատուաստելով աշակերտը ճշմարիտ որթատունկին՝ որ Քրիստոս է, կը վերածէ ուռի՝ որ կարող է պտուղ արտադրելու: Որդի դառնալով Որդիին մէջ, ան կը դառնայ ժառանգորդ երկնային երջանկութեան, որ պատրաստուած է աշխարհի սկիզբէն:

Հետեւաբար, ամէն Մկրտութիւն՝ Քրիստոսի եւ մարդ արարածի միջեւ սիրոյ հանդիպումով յառաջացած իրողութիւն մըն է, ազատութեան եւ ճշմարտութեան խորհուրդին մէջ: Իր եկեղեցային տարածքէն զուրկ եղելութիւն մը չէ, ինչպէս կը պատահի ուրիշ ո'րեւէ Խորհուրդի համար. Քրիստոսի հետ միաւորումը կ'ենթադրէ նաեւ միաւորումը Եկեղեցւոյ հետ, որ Բանին Հարսը, անարատ եւ գորովագութ Մայրն է: Այս առընչութեամբ Պօղոս առաքեալ կը հաստատէ. «Արդարեւ ամէնքս ալ մկրտուեցանք միեւնոյն Հոգիով, մէկ Մարմին կազմելու համար» (1 Կոր. 12,13):

Այս միաւորումը Եկեղեցւոյ հետ, մասնաւորապէս տեսանելի կը դառնայ կարգ մը ժողովուրդներու պատմութեան մէջ, որոնց համար դարձը եղած է հաւաքական իրողութիւն մը, կապուած մասնայատուկ եղելութիւններու եւ պարագաներու: Երբ այս կը պատահի, «ժողովուրդի մը Մկրտութեան» մասին կը խօսուի:

2. – Սիրելի Եղբայրներ եւ Քոյրեր հայ ժողովուրդի, 17 դարեր են արդէն որ այս հաւաքական դարձը դէպի Քրիստոս՝ կատարուեցաւ ձեզի համար: Իրադարձութիւն մը, որ խորապէս յատկանշեց ձեր ինքնութիւնը. ո'չ միայն անձնական ինքնութիւնը, այլ նաեւ հաւաքականը, քանի որ իրաւացիօրէն կարելի է խօսիլ ձեր Ազգի «Մկրտութեան» մասին, նոյնիսկ եթէ իրականութեան մէջ քրիստոնէութեան թափանցումը արդէն իսկ վաղուց սկսած էր ձեր Հողին վրայ: Աւանդութիւնը, սկզբնաւորութիւնը կը վերագրէ Սուրբ Թադէոս ու Բարթողիմէոս Սուրբ առաքեալներու քարոզութեան եւ գործին:

Հայ հաւաքականութեան «Մկրտութեամբ», սկսեալ իր քաղաքացիական եւ զինուորական հեղինակութիւններէն, ժողովուրդի նոր ինքնութիւն մը կը ծնի, որ բաղադրիչ եւ անբաժանելի մասը պիտի դառնայ Հայու իսկ լինելութեան: Այնուհետեւ կարելի պիտի չըլլայ մտածել, որ այս ինքնութեան բաղկարար մասերուն մէջ Քրիստոսի հանդէպ հաւատքը չյայտնուի, որպէս էական բաղադրիչ: Մանաւանդ թէ, հայ մշակոյթը Աւետարանի աւետումէն արտակարգ կորովի մղում մը պիտի ստանայ. «Հայկականութիւն»ը այս աւետումին խորապէս բնորոշ լրացուցիչ իմաստ մը պիտի տայ, եւ միաժամանակ, ազգային մշակոյթին իսկ աննախընթաց զարգացումի մղիչ ուժը պիտի հանդիսանայ: Հայ այբուբենի գիւտն ալ, որպէս ժողովուրդի մշակութային ինքնութեան հաստատման եւ վերջնականութեան վճռորոշ իրողութիւն, սերտօրէն կապուած պիտի ըլլայ Հայաստանի «Մկրտութեան». գաղափարներու եւ լոյսերու հաղորդակցութեան գործիք մը ըլլալէ առաջ, պիտի նկատուի եւ յղացուի որպէս աւետարանումի ճշմարիտ եւ իսկական հաղորդամիջոց մը: Նոր այբուբենը, ստեղծագործութիւն Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի, գործակցութեամբ Սուրբ Սահակ Կաթողիկոսի, Հայոց հնարաւորութիւն պիտի ընձեռէ Ասորիներու եւ Յոյներու հոգեկանութեան, աստուածաբանութեան եւ մշակոյթի լաւագոյն տարրերը ճանչնալու եւ միաձուլելու ամէն բան ինքնատիպ կերպով իր ուրոյն հանճարի իւրայատկութեան նպաստով:

3. – Հայաստանի դարձը, իրականացած Դ. դարու սկզբնաւորութեան եւ աւանդաբար ընդունուած 301 թուականին, պաշտօնապէս առաջին քրիստոնեայ ժողովուրդը ըլլալու գիտակցութիւնը տուաւ ձեր նախնիքներուն, նախքան որ քրիստոնէութիւնը Հռոմէական կայսրութենէն իբր սեփական կրօնք ճանչցուէր:

Եւ մանաւանդ Ագաթանգեղոս պատմագիրը, որ իր խորհրդապաշտ ճոխ պատումով՝ կանգ կ'առնէ մանրամասնօրէն պատմելու այն դէպքերը, որ աւանդութիւնը ձեր ժողովուրդի այսպիսի զանգուածային դարձի սկզբնաւորութեան հետ կը կապէ: Պատմութիւնը կը սկսի երկու հերոսներու նախախնամական եւ սրտայոյզ հանդիպումէն, որոնք դէպքերու հիմը կը կազմեն. Գրիգոր, Պարթեւ Անակի որդին, Կապադովկեան Կեսարիոյ մէջ դաստիարակուած, եւ Հայոց Տրդատ Գ. արքան: Իրականութեան մէջ, սկիզբը բախում մը եղաւ. Գրիգոր, արքայէն հրահանգ ստանալով զոհ մատուցանել Անահիտ չաստուածուհիին, ընդդիմացաւ բացայայտ մերժումով, բացատրելով դերիշխան միապետին՝ թէ մէկ է երկինքի եւ երկրի արարիչը, Հայրը Տէր Յիսուս Քրիստոսի: Ասոր համար դաժան չարչարանքներու ենթարկուելով, Գրիգոր, Աստուծոյ զօրութեան օգնութեամբ, չվհատեցաւ: Տեսնելով անոր այս անդրդուելի հաստատամտութիւնը՝ քրիստոնէական հաւատքին մէջ, արքան զինք Խոր Վիրապին մէջ նետել տուաւ, անձուկ եւ մութ օձերով վխտացող վայր մը, ուր ոչ ոք նախապէս վերապրած էր: Սակայն Գրիգոր, կերակրուելով Նախախնամութենէն բարեպաշտ այրի կնոջ մը ձեռքով, երկար տարիներ ողջ առողջ մնաց այդ վիրապին մէջ:

Պատմութիւնը, կը շարունակէ տեղեկացնելով թէ նոյն միջոցին՝ Դիոկղետիանոս հռոմայեցի կայսրը կը փորձէր հրապուրել Հռիփսիմէ Սուրբ Կոյսը, որ վտանգէն ազատելու համար, խումբ մը ընկերուհիներու հետ փախաւ Հռոմէն, ապաստան փնտռելով Հայաստանի մէջ: Երիտասարդուհիին գեղեցկութիւնը Տրդատ թագաւորին ուշադրութիւնը գրաւեց, որ սիրահարեցաւ եւ ուզեց տիրանալ անոր: Հռիփսիմէի անտեղիտալի մերժումին դիմաց, թագաւորը զայրացաւ եւ զինքը ու իր ընկերուհիները սպաննել տուաւ դաժան տանջանքներով: Աւանդութեան համաձայն, իբր պատիժ անհունելի ոճիրին, Տրդատ վայրի խոզի կերպարանափոխուեցաւ, եւ չկրցաւ մարդկային կերպարանքը վերստանալ՝ մինչեւ այն ատեն, երբ հնազանդելով Երկինքի մէկ նշանին, ազատեց Գրիգորը վիրապէն, որուն մէջ մնացած էր տասներեք երկար տարիներ: Սուրբին աղօթքներուն բարեխօսութեամբ, մարդկային կերպարանքի վերադառնալու հրաշքը ստանալով, Տրդատ հասկցաւ թէ ճշմարիտ Աստուածը՝ Գրիգորի Աստուածն էր, եւ որոշեց իր ընտանիքին եւ բանակին հետ միասին՝ դարձի գալ եւ ամբողջ Երկրի աւետարանումին համար աշխատիլ: Այսպէս է որ Հայերը մկրտուեցան եւ քրիստոնէութիւնը պարտադրուեցաւ որպէս Ազգի պաշտօնական կրօնք: Գրիգոր, որ միեւնոյն ժամանակ Կեսարիոյ մէջ եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն կը ստանար, Տրդատի հետ անցաւ երկրի ամբողջ տարածքով, կործանելով մեհեաններն ու կուռքերը եւ անոնց փոխարէն քրիստոնէական տաճարներ կառուցանելով:

Մարմնացած Աստուծոյ Միածին Որդիի տեսիլքին շնորհիւ, յաջորդաբար տաճար մը կառուցուեցաւ Վաղարշապատի մէջ, որ հրաշալի նշանէն՝ Էջմիածին անունը ստացաւ, այսինքն այն վայրը ուր «Միածինը իջաւ»: Հեթանոս քուրմերը դաստիարակուեցան նոր կրօնքին մէջ եւ դարձան պաշտօնեաները նոր պաշտամունքին, մինչ իրենց զաւակները՝ կղերին եւ յաջորդ վանականութեան ուժը կազմեցին:

Գրիգոր շուտով ճգնաւորական կեանքի քաշուեցաւ անապատին մէջ, եւ Արիստակէս կրտսեր որդին եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ եւ Հայ Եկեղեցւոյ գլուխ նշանակուեցաւ: Այս հանգամանքով՝ ան մասնակցեցաւ Նիկիոյ Տիեզերական Ժողովին: Մովսէս Խորենացի պատմահայրը, Գրիգորը կը սահմանէ «զնախահայրն մեր (Գրիգորիոս) եւ ըստ Աւետարանին ծնող» (1), եւ առաքելական աւետարանումի ու Լուսաւորիչի միջեւ յաջորդականութիւնը ցոյց տալու համար, կը վերակոչէ այն աւանդութիւնը, որուն համաձայն Գրիգոր առանձնաշնորհութիւնը ունեցած ըլլայ ծնելու Ս. Թադէոս առաքեալի նուիրական աճիւններուն մօտ:

Արեւելքի եւ Արեւմուտքի մէջ, տակաւին չբաժնուած Եկեղեցւոյ վաղեմի տօնացոյցները, Սուրբին յիշատակը կը տօնախմբեն միեւնոյն օրը, որպէս ճշմարտութեան եւ սրբութեան անխոնջ առաքեալ: Համայն հայ ժողովուրդի հաւատքի հայր, Սուրբ Գրիգոր, այսօր ալ երկինքէն կը բարեխօսէ, որպէսզի ձեր մեծ Ազգի բոլոր զաւակները կարենան վերջապէս համախմբուիլ այն միեւնոյն Սեղանին շուրջ, որ պատրաստեց Քրիստոս, աստուածային Հովիւը միակ հօտին:

4. – Այս պատումը, աւանդական տեսակէտներու կողքին, ինքնիր մէջ հոգեւոր եւ բարոյական մեծիմաստ տարրեր կը պարփակէ: Աւետարանի քարոզութիւնը եւ Հայաստանի դարձը, նախ եւ առաջ հաւատքի վկաներու արեան վրայ հիմնուած են: Գրիգորի չարչարանքները եւ Հռիփսիմէի ու իր ընկերուհիներու մարտիրոսութիւնը ցոյց կու տան թէ ի'նչպէս Հայաստանի առաջին Մկրտութիւնը՝ արիւնի մկրտութիւն մըն է:

Մարտիրոսութեան բաղադրիչ մասը ձեր ժողովուրդի պատմութեան մէջ մնայուն տարր մը կը կազմէ: Անոր հաւատքը անքակտելիօրէն կապուած կը մնայ արիւնի վկայութեան, Քրիստոսի եւ իր Աւետարանին համար թափուած: Հայոց ամբողջ մշակոյթը, ինչպէս նաեւ անոր հոգեկանութիւնը, համակուած է պարծանքով մը, մարտիրոսական կեանքի նուիրումի գերագոյն նշանին համար: Աշխարհի փրկութեան համար զոհուած Գառնուկին հետ համատեղ, անոնց կրած չարչարանքներու հառաչանքին արձագանգները կը լսուին: Ասոր խորհրդանշանն է Վարդան Մամիկոնեանի եւ իր զօրականներու զոհաբերումը, Աւարայրի ճակատամարտին մէջ (451 Յ. Ք.), սասանեան Յազկերտ Բ.ի դէմ, որ մազդէական կրօնքը կ'ուզէր պարտադրել ժողովուրդին. անոնք իրենց կեանքը զոհեցին հաւատարիմ մնալու համար Քրիստոսի եւ պաշտպանելու Ազգին հաւատքը: Ընդհարումի նախօրեակին, ինչպէս կը պատմէ Եղիշէ պատմիչը, զինուորները յորդորուեցան պաշտպանելու իրենց հաւատքը հետեւեալ բառերով. «Որ իբրեւ զհանդերձ կարծէր ունել մեզ զքրիստոնէութիւնս, արդ իբրեւ զգոյն ի մարմնոյ՝ չկարէ շրջել, թերեւս եւ ոչ այլ կարասցէ մինչեւ ի կատարած» (2): Պերճախօս վկայութիւն մը անոնց քաջութեան որ կ'ոգեւորէր այս հաւատացեալները. մեռնիլ Քրիստոսի համար, իրենց համար կը նշանակէր՝ մասնակից դառնալ անոր չարչարանքներուն, պաշտպանելով խղճի իրաւունքները: Հարկ էր որ ժողովուրդը չուրանար իր քրիստոնէական հաւատքը, որ իբր գերագոյն բարիք կը նկատէր:

Այնուհետեւ, շատ անգամներ նմանօրինակ իրադարձութիւններ կրկնուեցան: ԺԹ. դարու վերջաւորութենէն մինչեւ Ի. դարու սկզբնաւորութեան տարիներուն երկարող շրջանին, Հայոց կողմէ կրած ջարդերը, իրենց գագաթնակէտին հասած 1915-ի ողբերգական դէպքերուն, երբ հայ ժողովուրդը հարկադրուեցաւ չլսուած բռնութիւններ կրել, որոնց ցաւալի հետեւանքները տակաւին տեսանելի են Սփիւռքի մէջ, եւ որուն զոհ գացին շատեր իր զաւակներէն: Յիշատակ մըն է որ չի կրնար ջնջուիլ: Շատ անգամներ, տակաւին նորաւարտ դարու ընթացքին, իմ նախորդներս ուզեցին իրենց յարգանքի տուրքը մատուցանել Հայաստանի քրիստոնեաներուն, որոնք կոտորուեցան վայրագ ձեռքերէ (3): Ես ինքս ձեր ժողովուրդի կրած տառապանքները ուզեցի յիշել. անոնք Քրիստոսի Խորհրդական մարմնի անդամներուն չարչարանքներն են (4):

Արիւնալից դէպքերը, բացի ձեր ժողովուրդի հողին վրայ խոր կնիք մը դրոշմելէ, շատ անգամներ մարդկային աշխարհագրութիւնն անգամ ձեւափոխեցին, շարունակական գաղթեր պարտադրելով ամբողջ աշխարհիս մէջ: Ուշադրութեան արժանի է այն իրողութիւնը որ, Հայերը ամէնուր ուր հասան, իրենց յատուկ բարոյական արժէքներու եւ մշակութային կառոյցներու հարստութիւնը բերին, անբաժանելիօրէն կապուած եկեղեցականին: Առաջնորդուած աստուածային օգնութեան յուսալիր գիտակցութենէն, քրիստոնեայ Հայերը գիտցան իրենց շրթունքներուն վրայ մրմնջել Սուրբ Գրիգոր Նարեկացիի աղօթքը. «Եթէ յառեցից զաչս իմ, նայեցեալ ի հայեցուածս երկուց վտանգից յաւուր թշուառութեան, զՔոյդ տեսից փրկութիւն, յոյս եւ խնամակալ: Եթէ նկատեալ դիտեցից ի վեր յամենազօրաւ ուղին սոսկալի, հրեշտակ քո խաղաղութեան քաղցրութեամբ ինձ պատահեսցէ (5)»: Իրօք, քրիստոնէական հաւատքը, Հայոց պատմութեան ամենաողբերգական վայրկեաններուն մէջ իսկ, եղած է մղիչ զսպանակը որ տառապեալ ժողովուրդին վերածնունդի սկիզբը բնորոշեց:

Այսպէս, եկեղեցին, հետեւելով աշխարհի մէջ իր պանդուխտ զաւակներուն, որոնք խաղաղութեան եւ անդորրութեան փնտռտուքի մէջ են, ճշմարիտ բարոյական ուժը հանդիսացաւ, շատ մը պարագաներու մէջ դառնալով միակ իշխանութիւնը, որուն կրցան դիմել. միակ հեղինակաւոր կեդրոնը, որ զօրավիգ կանգնեցաւ ջանքերուն եւ մտածութիւնները ներշնչեց:

(Մնացեալը յաջորդով)

(1) ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ, Պատմութիւն Հայոց, Վենետիկ, 1841, էջ 265:

(2) ԵՂԻՇԷ, Պատմութիւն, վասն Վարդանայ եւ Հայոց պատերազմին, գլուխ Ե., Վենետիկ 1840, էջ 121:

(3) Հմմտ. Benedetto XV. Discorso per il Sacro Concistoro (6 dicembre 1915): AAS VII (1915), 510 *Lettera ai Governanti dei popoli belligeranti* (1 agosto 1917); AAS IX (1917), 419; PIO XI, Discorso ai Concistoro per la beatificazione dei venerabili Giovanni Bosco e Cosma da Carboniano (21 aprile 1929); *Discorsi II*, 64; Lett. enc. *Quinquagesimo ante* (23 dicembre 1929); AAS XXI (1929), 712; PIO XII, Discorso a fedeli armeni (13 marzo 1946); *Discorsi e messaggi* ; VIII, 5.6.

(4) Քարոզ խօսուած հայածէս Ս. Պատարագի ընթացքին (1987, Նոյեմբեր 21), 3, *Insegnamenti* X/3 (1987), 1177; *Discorso per l'apertura della mostra Roma-Armenia* (25 marzo 1999),2; *L'Osservatore Romano*, 26 marzo 1999, p. 4; *Discorso in occasione della visita di Sua Santità Karekin II* (9 novembre 2000); *L'Osservatore Romano*, 11 novembre 2000, p. 5.

(5) ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ, Մատեան Ողբերգութեան, Բան Բ., բ., Վենետիկ, 1840, էջ 5, Հմմտ., ed. Studium, 1999, p. 164-165.

(*) ԽՄԲ. – Ինչպէս գրած էինք Փետր. 21-ի մեր թիւով, որպէս նիւթ պատմութեան համար, ամբողջութեամբ կը հրատարակենք Պապին առաքելական նամակը՝ ուղղուած Հայ ժողովուրդին:

ԱՆՑԵԱԼ ԴԱՐՈՒ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՏՄԱՎԷՊԸ(*)

Արշակունեաց օրով հայերէն լեզուին մէջ անկախութիւն բառը չունէր այսօրուան հեղինական երանգը:

Վաղարշ Ա. Թագաւորը իր անձնուան քարտէսին վրայ վերատին դրոշմած էր իր երկրին անունը, որ մինչ այդ Հռոմէական կայսրութեան ծայրամաս մըն էր:

Ի. դարու մայրամուտին յանդգնութիւն է պատմավէպ գրել. այդչափ քիչ կարելի է ձգած են Րաֆֆի ու Ծերենց, Մուրացան ու Դերենիկ Դէմիրճեան: Մեր բոլոր թագաւորներն ալ քաջ էին, հայրենասէր, կորովի, թերեւս ալ ազնիւ. սակայն սաչափը բաւական չէ վերակենդանացնելու համար զիրենք պատմավէպի մը մէջ:

Իրաւ պատմավէպի դաղանիքը այսօրուան կիրքը, միտքը, թաքուն պատրանդանցեալի շղարշով քօղարկելն է: Հնախոյզի կիրքը չէ, որ կը հասէր Շէյքսփիրի գրիչն, եւ թանգարանի ապակիին տակ մնալու համար չէ, որ ծնած են Լեւոն Շանթի հերոսները:

Շաքէ Տէր – Մելքոնեան – Մինասեանի «Օղակներէն Մէկը կամ Վաղարշ Ա. Թագաւոր Հայոց» վէպին հիմնական արժէքներէն մին վաւերական բլլալն է: Սեւեռման նախորդած են մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնք աղբիւրներուն՝ հայ թէ օտար: Խնամուած իր լեզուով 2000-ին լոյս տեսած այս վէպը կարծես թէ կը հաստատէ, թէ արեւմտահայերէնը չէ սպառած արտայայտիչ իր ուժգնութիւնը:

Ընթերցումը երբեմն կու տայ այն տըպաւորութիւնը կարծես թէ հերոսները փոխասացութեամբ դասագիրք մը կը կարդան.

– Այդ հաշուով առաջինը իմ նախնիս՝ Բարձր Հայքը կ'ըլլայ, որ դեռ մ.թ.ա. 15-րդ դարէն՝ Հայ ժողովուրդի կազմաւորման օրրաններէն մին էր, – չատ բնական չեշտով կը գրէ Վաղարշ Թագաւորը (էջ 146):

Մ.թ.ա. սովետական պատմագիտութեան գիւտն է, որ կը նշանակէ մեր թուարկութիւնից առաջ, այսինքն՝ Քրիստոսէն առաջ, Քրիստոս անունէն խուսափելու համար:

Հիմա ալ թագաւորի հարսանիքին երթանք (էջ 132): Մեծ Քրմապետը կ'ըսէ.

– Բագրատունեաց Օրիորդ, ըսէ՛, քու յօժա՞ր կամքով կ'ամուսնանաս Հայոց զահաժառանգ իշխան Վաղարշի հետ:

Եւ քիչ մը անդին.

– Այժմ կը հռչակեմ ամուսնութեամբ միացած այր ու կին... ի սրտէ կը մաղթեմ...

Քաղաքապետարանի պաշտօնեայի պէ՞ս կը խօսի Քրմապետը: Ո՛չ, մտիկ ըրէք չարունակութիւնը.

– ... Որ Մայր Անահիտի օրհնութիւնը անպակաս մնայ ձեր վրայէն...

Կան քանի մը ոճական անհարթութիւններ. ինչի՞ մէջ կը կայանայ լաւ իշխանուհի մը ըլլալու գաղտնիքը (էջ 75), խաղերուն առաջնութիւնը շահեցաւ (էջ 55), խանութները միշտ խճողուած կ'ըլլային հերթի սպասող յաճախորդներով (էջ 60), որոնք առնուած կ'ըլլան կը թուին լրագիրէ մը, ոչ ալ՝ սովետահայ:

Ուշագրաւ են վէպին մէջ հին Հռոմի կենդանի պատկերները, արքունի կեանքին նկարագրութիւնները: Սպրդած են անուղղակի անճշդութիւններ ալ, մեծաւ մասամբ անուանց մէջ. Կոլիզէում փոխ. Կոլոսէոն, կեդրոնական անձերէն մէկը կը կոչուի Ճուլիա (անգլուհի՞, ամերիկուհի՞) փոխ. Յուլիա, Ժուվենալ (Ֆրանսերէն թարգմանութեա՞մբ կը կարդար անոր երկերը Հայոց արքան) փոխ. Յուվենալ, Կրասուս, փոխ. Կրասոս, Ժիւպիտեր փոխ. Արամազդ եւ այլն:

Վէպին ծաւալը ու մանաւանդ ընդգրկումը եթէ չեն քաւեր լի ու լի՝ գոնէ աննշմար կը դարձնեն այս թերիները: «Օղակներէն Մէկը» իրաւամբ կը դառնայ նոր օղակ մը հայ պատմա-վիպագրութեան մէջ՝ յղացման եւ կերտումի իր յանդգնութեամբ:

ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ

(*) Շաքէ Տէր – Մելքոնեան – Մինասեան «ՕՂԱԿՆԵՐԷՆ ՄԷԿԸ ԿԱՄ ՎԱՂԱՐՇ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ»

Հրատարակութիւն՝ Գէորգ Մելիտինեցի Գրական Մրցանակի թիւ 41

Անթիլիաս, 2000

Ցուցահանդէս

ՎԱՍԻԼԻ ՔԵԱՆԻ

գործերը կը ցուցադրուին մինչեւ Փետրուար 25,

Galerie ANIMA
14, rue des Jardins St-Paul, 75004 PARIS

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԱՆ ՓԱՈՒԼՈՅԻ (Պրազիլ) Հայ Ազգային Դուրեան վարժարանը, հիմնուած 73 տարի առաջ, վերջին տարիներուն մեծ յառաջդիմութիւն արձանագրած է եւ այժմ ուսում կը ջամբէ 115 աշակերտներու: Հայկական բաժնի տնօրէնն է Եզնիկ Քահանայ Կիւզէկլեան: Վերջերս Օ.Օ.Մ.-ի ծերանոցը տօնած է իր հիմնադրութեան 10-ամեակը: Հ. Բ. Ը. Միութեան նախաձեռնութեամբ բացումը կատարուած է «Փառէն Ռէժինա» զպրոցին, որուն ներկայ եղած է բարերարը՝ Ջաւէն Տէր – Յարութիւնեան:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Յունուար 27-ին, իր մահկանացուն կնքած է Հրայր Թօփալեան, զաղութին ծանօթ դէմք մը: Ողբացեալը երախտաշատ աշխատանք տարած է գլխաւորաբար Գարակէօզեան վարժարանի եւ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան մէջ, դեղարուեստական եւ մշակութային գետնի վրայ: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունուար 30-ին, Պէյօղլուի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցին: Սրարողութեան աւարտին դամբանական մը արտասանած է Շահան Սրք., ոգեկոչելով Հ. Թօփալեանի տխուր մանկութիւնը, ուսումը Գարակէօզեան որբանոցին, ապա՝ Մխիթարեան վարժարանին մէջ, հուսկ իր նուիրումը համայնքին կեանքին:

LIVRES REÇUS

GREGOIRE DE NAREK
LE LIVRE DE PRIERES

Introduction, traduction et notes
par
ISAAC KECHICHIAN, s. j.

Préface de
JEAN MECERIAN, s. j.

Postface de
KRIKOR BELEDIAN

Réimpression de la première édition revue et corrigée

Editions du Cerf, Paris 2000

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԴԱՄԱՍԿՈՍ - ՊԱՂՏԱՏ ՄԵՐՁԵՑՈ՞ՒՄ ՄԸ

Վերջերս Իրաքի ու Սուրիոյ միջեւ համաձայնագիր մը ստորագրուած է որով կը նախատեսուի ազատ փոխանակումի գօտի մը հաստատել: Այդ համաձայնագիրը տնտեսական բնոյթէն աւելի, կ'ընկալուի որպէս յարաբերութիւններու նոր շրջանի մը ազդանշանը: Կրօնական տօնի օրերուն ալ Իրաքցի բարձրաստիճան դեկավարներու Սուրիա այցը որ աննախադէպ երեւոյթ է վերջին երկու տասնամեակին ընթացքին, փաստը կը նկատուի գործակցութեան երկկողմ տրամադրութեան մը. այդ գործակցութեան նպատակն է միանալով աւելի հզօր դիրքերէ վարել Թուրքիոյ հետ Տիգրիսի ու Եփրատի ջուրերուն բաշխումի բանակցութիւնները:

Երկու երկիրներու պատասխանատուներուն միջեւ վերջին երկու տարուան ընթացքին աշխուժացած փոխադարձ այցելը եւս ուշադրութիւն գրաւած էին, որպէս յարաբերութիւնները դրական ուղղութեամբ զարգացնելու նախաքայլ: Քաղաքական դէտերը համոզուած կը յայտնեն որ վերջ կը գտնէ Պաաս կուսակցութեան այդ երկիրներու երկու ճիւղերուն հակամարտութիւնը որ ծանրօրէն վնասած է միջարաբական յարաբերութիւններու: Այդ տեսանկիւնէն իրաքեւսուրիական մօտեցումը անցողակի չէ. ամէն հակում ցոյց կու տայ աւելի եւս զարգանալու: Երկու երկիրներուն ալ ռազմավարական դաշնակից Խորհրդային Միութեան փլուզումը եւ իսրայէլեան չարունակուող սպառնալիքները մերձեցումի ընթացքը արագացուցած են: Այսուհանդերձ, Ծոցի պատերազմին հետեւանքները որոնց մաս կը կազմէ արաբական կարգ մը երկիրներու հետ Սուրիոյ եւս Իրաքի հանդէպ թշնամական կեցուածքը, ուշացուցած են փոխադարձ յարաբերութիւններու նոր այս էջին բացումը:

Իսրայէլի ներկայացուցած մշտական վտանգը եւ թրքական ճնշումները ներկայի մօտեցումը անհրաժեշտութեան վերածած են: Այսօր այդ մօտեցումը նաեւ օրինակելի կ'ըլլայ արաբական երկիրներու միջեւ յարաբերութիւնները կարգաւորելու համար: Երկու կողմերը նաեւ յաջողած են քաղաքական եւ պատմական բոլոր բարդ թղթածրարները կարգի դնել եւ չարժել իրենց հասարակաց շահուն ուղղութեամբ:

Մարտին Օմանի մէջ արաբական վեհաժողով մը պիտի գումարուի, զարկ տալու համար արաբական զօրակցութեան եւ թարմ արիւն ներարկելու փոխադարձ եւ շրջանային յարաբերութիւններու. ատիկա ըսել չէ անշուշտ որ պիտի հարթուին բոլոր հակամարտութիւնները որոնց համար աւելի երկար ժամանակ հարկաւոր է:

ՔԱՂՀԱՆ

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

1905: Սկիւտար, մեր տանը դուռին առջեւն էի, երբ գետինը սարսեցաւ ուժգին պայթումէ մը:

Ինչ որ «Եըլտըզի ռումպա» կոչուեցաւ այնուհետեւ, այդ օրերուն կը թարգմանէր «եպերելի արարք»: Բոլոր անխտիր, չանթահարիչ բառերը բարեւ բըռնած էին մամուլին մէջ, մեղմացնելու համար օգոստափառ ճիւաղին զայրոյթը: Ամբողջ Պոլիսը ցնցուած էր ինչպէս եթէ չարժ մը պատահած ըլլար:

Բայց ո՞վ էր, որո՞նք էին «եպերելի» արարքին հեղինակները:

Շէյխ-իւլ-Իսլամ, Հայոց Պատրիարք, Յունաց Պատրիարք, Հրէից րաբունապետ, – բոլորն ալ հանդիսաւորապէս կը յայտարարէին թէ իրենց Ս. Գիրքերը, կրօնը թոյլ չեն տար որ հպատակ մը դաւադրէ վեհապետին դէմ, սպանեալ անոր կեանքին:

Ուրեմն ո՞ր ազգին, ո՞ր կրօնին կը պատկանէին այս հրէշները...

Առտու մը, վերջապէս, հրատարակուեցան պաշտօնական մանրամասնութիւնները: Ու մինչ Գեղամը կը թարգմանէր տող առ տող, բառը բառին, հայկական անուններ էին որ կը չարուէին տակէ տակ, եւրոպական, ռուսական, պալքանեան ծածկանուններով, – Սամուէլ Ֆային, Ռուբինա Ֆային, Կոստանդին Գապուլին, Վռամ Քէնտիրին, Թրասա Եուվանովիչ Աչոտ, Սիլվեօրիչի, Կառապան Զարեհ, Ֆրէնկլին, Խոհարար Նշան, Սենեկապան Սուքել, Անտոն Գօշ, Ֆրօ եւ, ի մէջ այլոց, մեր Երուանդը, – ան որ Րաֆֆիի գիրքերը եւ ուրիչ բաներ խոստացած էր ինծի:

Ուրեմն Երուանդն ալ «Կոմիտէ» էր: Իսկ այդ կոմիտէ՞ն, ո՞ւր կը գտնուէր: Կարելի՞ էր մօտենալ: Պէ՞տք էր մօտենալ:

Լոնտոնի թերթերն անգամ զարմանալի բաներ կը պատմէին Կոմիտէին գործունէութեան եւ մասնաւորապէս Եըլտըզի մահափորձի մասին: «Տէյլի Թելեկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէր թէ դաւադիրներէն մէկը երբ «մելենիթ» չալկած Բերա, աւստրիական դեսպանատունը կը տանէր, Կալաթա Սերայի պահականոցին առջեւ ոտքը սահելով կ'իյնայ: Թուրք ոստիկանները մեզքնալով կը վերցնեն «զավալլը համալը», բեռն ալ կռնակը կու տան եւ կը ճամբեն...

Անշուշտ կցկտուր բաներ գիտէինք «Դրօշակ – Հնչակ»ի մասին:

Երբ Ղալաթիոյ նախակրթարանն էի, դադարի մը պահուն երկու լակոտներ վերի դասարանը եկանք: Պատուհանին առջեւ ուսուցիչ Կարապետ Տողրամաճեանը (Վահան Մանուէլեան) գլուխ գլխի կը խօսակցէր երիտասարդի մը հետ, ձեռքը բռնած բարակուկ թերթ մը, բոլորովին տարբեր մեր տեսածներէն, – Դրօշա՛կ:

Յետոյ, թերթերը պարբերաբար դեկոյցներ կը հրատարակէին «խռովարար»ներու եւ «աւազակներ»ու մասին, եւ, մեծ դէպքերու առթեն ալ, կը ծանուցանէին Պոլսոյ մէջ կատարուած խուզարկութեանց արդիւնքը, – այսքան զէնք, այսքան ռումբ, վառօդ, ֆափիսլ, եւ այլն:

Ու վերջապէս, տուներու մէջ պակաս չէին խորհրդաւոր սուլիչները, հակառակ երկու մեծ ջարդերուն եւ ահ ու սարսափի տիրապետութեան:

Մեր ընտանեկան յարաբերութեանց շընորհիւ, ծանօթացած էի խելօքիկ տղու մը որ Մուշէն նոր եկած, կը բնակէր իր որբեւայրի քրոջը տունը: Դժուար կը բանար բերանը, բառերը համրելով կ'արտասանէր, եւ աւելի չատ կ'երգէր, յուչիկ – յուչիկ.

Թիւով ինն ընկեր էինք...
.
Ահեղ կռուի մէջ, կտրիճ Մարտիրոս...
.
Գուրգէն վախճան, Հրայր դժոխք
Քաջ Անդրանիկ դեկավար...

Ոչ միայն կ'երգէր, այլ եւ իւրաքանչիւր երգին պատմութիւնն ալ կը պատմէր, – հերոսական մարտնչումը Գուրգէնին, հրկիզումը մարագին, եւ ուրիչ դրուագներ որոնք տարօրինակ սարսուռով մը կը համակէին մեզ:

(Շար. 21)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՑԱՆԿԱԳՐՈՒՄ

Պատմական յուշարձաններու պետական վարչութենէն տեղեկացուցած են որ նոր վկայագրեր կը տրուին պատմամշակութային կոթողներուն. այդ վկայագրերը կը համապատասխանեն եւրոպական չափանիշներուն եւ կ'ունենան կարգ մը լրացումներ: Ի տարբերութիւն նախկինին, ներկայիս այդ յուշարձանները կրնան նաեւ սեփական բնոյթ ունենալ, ինչպէս պապենական ջաղացք մը: Կրնան համայնքային, կամ համազգային համարուիլ. բոլորն ալ պետական հսկողութեան տակ կը գտնուին: Ցանկագրումի ընթացքին հին ցուցակներէն կը ջնջուին արդէն քանդուած կոթողներու անունները, անոնց փոխարէն կ'արձանագրուին համեմատաբար նոր կառոյցներ, ինչպէս՝ Ազգային Ժողովի եւ կառավարութեան շէնքը, Նախագահական աշխատավայրը, Ծիծեռնակաբերդի համալիրը, որոշ կամուրջներ, համալիրներ: 1983-ին հաստատուած փաստաթուղթով երկրին մէջ արձանագրուած էր 30 հազար պատմամշակութային կոթող:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տակաւեան – Շիրլինեան ընտանիքը 1000 Փրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Ալիս Չիլինկիրեանի (ծնեալ՝ Թեմինեան) մահուան առթիւ:

11EME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN
ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 11ՐԴ ՇԱՐՔ
կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
BEDROS TOURIAN
Exilé en Sibérie
ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ
ՏԱՐԱԳԻՐ Ի ՍԻՊԵՐԻԱ
LEVON MANUELIANTZ
Galilée et Milton
ԼԵՒՈՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆՑ
ԳԱԼԻԼԷ ԵՒ ՄԻԼՏՈՆ
Կիրակի, Մարտ 11, ժամը 16–ին
Dimanche 11 mars à 16 heures
«ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ»
Մշակութային Կեդրոն
118, rue de Courcelles - Paris 17e
métro Courcelles
Մուտքը՝ 30 Ֆր.

(Շար. Ա. էջէն)

որ Սանթինի միշտ կողմնակից եղած է ցեղասպանութեան ճանաչման: 5000 ալ հայ կայ Վալանս, կը շեշտէ քաղաքապետութեան թեկնածու Տիկին Միշէլ Ռիվազի (Ընկերվարական): Մարսէյլի մէջ, կապ մը ստեղծուած է հինգ տարիէ ի վեր Ժան – Գլօտ Կոտէնի հետ, որ ի դէպ, մեծ դեր խաղացած է Ծերակոյտին քուէարկութեան մէջ, ինչ որ կը հաստատէ Ժագ Տօնապետեան, Մարսէյլի Ապրիլ 24 Կոմիտէի պատուիրակ: Իր 80 հազար Հայերով, Մարսէյլ տեսակ մը օրրանն է, կը գրէ Մ. Լաքոմպ, Ֆրանսայի Հայերուն: Ընկերվարական ճակատին վրայ, 12–րդ թաղամասի ցանկին գլուխը գտնուող ընկերվարական Քրիսթոֆ Մասս կը յիշեցնէ Կասթոն Տըֆէռի հրապարակային զորակցութիւնը 1981–ին («Յառաջ» – ի դէպ, Կասթոն Տըֆէռ 1973–էն իսկ, իր զօրակցութիւնը յայտնած էր, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ բակին մէջ զետեղուած յուշարձանի բացման արարողութեան):

Դեռ կը յիշուին Առնուվիլ – լէ – Կոնէս, Ալֆորվիլ, երէկ Ժոզէֆ Ֆրանչեսքի, այսօր՝ Ռընէ Ռուքէ:

Եզրակացութեան մէջ, կ'արձագանգէ կրօնաւորէն Հայու մը արտայայտութեան. – «Ծերակոյտի նիստերէն առաջ, կարելի չէր խօսիլ՝ հայկական քուէի մը մասին: Այսօր, քուէները կ'երթան անոնց որոնք զօրավիգ եղան մեզի»: Ու յօդուածագիրը կ'աւելցնէ. – Երախտագիտութեա՞ն քուէ:

Առանձին կ'ըսուի նաեւ թէ հայկական կազմակերպութիւնները՝ որոշած են յառաջանալ գէպի կառոյցի մը կազմութիւնը, նման Ֆրանսայի հրեայ կազմակերպութեանց Ներկայացուցչական Խորհուրդին (ԳՐԻՖ):

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ շրջանին, Չորեքշաբթի երեկոներ ժամը 6–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ «Հսկում»ի «խաղաղական» եւ «Հանգստեան» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցին.–

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 28
Գ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7
Ժ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14
ԺԷ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՄԻԽՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21
ԻԴ. օր Մեծի Պահոց –Միջինք
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28
ԼԱ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4
ԼԸ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 28–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21–ին, Միջինք առաւօտեան ժամը 10.30–ին Արեւագալի ժամերգութիւն:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4–ին

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն 8.45–ին:
Արեւագալ 9.45–ին:
Պատարագ 10.30–ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ 11.45–ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄԻ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԺԱՄԸ 17–ԻՆ

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 28
Քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 2
Քարոզիչ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Շէն – Ֆրանս, Շէն – Հայաստան եւ Շէն – Ղարաբաղ իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Օննեանի, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Մկրտիչեանի իրենց հօր՝ Սարգիս Մկրտիչեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Լեւոն Սրմաքէշեանի մահուան առթիւ:

Ղազարեան 500 Ֆր., Ժորժ Շամոյեան 200 Ֆր., Աստուածի Թալեան 500 Ֆր., Ժերար Տէր – Խաչատուրեան 300 Ֆր., Փաթրիք Տէրվլանեան 500 Ֆր., Արմենակ Տէրվլանեան 200 Ֆր., Քարեան 1150 Փրանք, Գասպար Ընկերութիւն 200 Ֆր.:

Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. – Հայրապետեան 250 Ֆր., Յակոբեան 100 փրանք:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳՈՒՐՊԸՎՈՒԱ.– Տիկին Մօրիսէթ Չոքքարեան 600 Ֆր.:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ
Սիրով կը հրաւիրէ ձեզ
ներկայ գտնուելու

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

մեծարանքի ճաշ – հանդիսութեան
Կիրակի, Փետրուար 25, ժամը 12.30–ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի Արծրունի Զըրբաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Գեղարուեստական հաճելի բաժին, ընկերակցութեամբ՝ Կարէն եւ Խորէն Աշուղթոյեան եղբայրներու:

Մասնակցութիւն 120 Ֆր.:

Հաճեցէք ձեր տեղերը ապահովել Փետր. 20–էն առաջ:

Հեռաձայն. –
04 42 22 08 52
կամ՝
04 91 77 84 70

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց Հաւատք եւ Աւանդութիւն Յանձնախումբը
«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»
հանդիպումներու շարքին մէջ
կը հրաւիրէ իր թիւ 8
Զրոյց – Դասախօսութեան

«ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐԸ»

նիւթին շուրջ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 8,
ժամը 19–ին

Բանախօսութեամբ՝
ՔԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ–ի

Սահակ – Մեսրոպ Մշակ. Կեդրոնի «Արծրունի Զըրբաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

2001, Հինգշաբթի, Մարտ 22–ին, Փարիզի Թրինիթէ Եկեղեցւոյ մէջ, Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը, նուագախումբի ընկերակցութեամբ՝
ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ պիտի տայ, որ առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ, պիտի մեկնաբանուին ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԵՕԹԸ ՆՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ:

LE COMBAT COURAGEUX DE TOUT UN PEUPLE POUR PRESERVER SON IDENTITE NATIONALE ET SA LIBERTE DE CONSCIENCE
VARTANANTZ
PIECE EN 2 ACTES EN ARMENIEN
(Traduction en français à Issy-les-Moulineaux)
Auteur : Pasteur MARGOSS VEKILIAN
Adaptation et mise en scène : SARKIS KEUSHKERIAN
VENDREDI 23 FEVRIER à 20 heures 30
SALLE VOLTAIRE — ALFORTVILLE
JEUDI 8 MARS à 20 heures 30
AUDITORIUM — ISSY-LES-MOULINEAUX
P.A.F. 50 F
Renseignements & réservations :
— ALFORTVILLE : 01. 48. 93. 99. 88
— ISSY-LES-MOULINEAUX : 01. 47. 36. 02. 50

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները:

Ա. ՑԱՆԿ

Տէր եւ Տիկին Սարգիս Միքայէլեան 200 փրանք, Տէր եւ Տիկին Աչըրքէօզեան 100 փրանք, Տիկին Անժէլիք Հանըմեան 400 փրանք, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Գըլըճեան, Տիկին Վահէ Պուրմայեան 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միհրան Սիքարճեան 200 փրանք, Պր. Լիւսիէն Լուսպարոնեան 100 փրանք, Տիկին Ռոզա Նալպանտեան 200 փրանք, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Պօղոսեան 100 Ֆր., Պր. Ժան Տաղէսեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէրտէրեան 200–ական փրանք, Պր. Ճի Ֆրէնկեան 500 Ֆր., Օր. Ժանն Պալեան – Ջատիկեան 300 Փրանք, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Համբարեան, Տէր եւ Տիկին Ենովք Հազվարդեան 100–ական փրանք, Տիկին Մարի – Սոֆի Սարաֆեան, Տիկին Ադնիւ Պալըալեան 200–ական փրանք, Օր. Օտէթ Օհան 100 Ֆր., Տիկին Մարի Պաղտիկեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հանրի Սարաֆեան 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Քէչիչեան 150 Ֆր., Օր. Ժանին Պետրոսեան 200 Ֆր., Արման Ետիգարաաչեան 1000 Ֆր., Չիլինկիրեան քոյրեր իրենց հօր՝ վահէ Չիլինկիրեանի յիշատակին 1000 Ֆր., Տիկին Անն Պէքար 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիէռ Պետիկեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արա Պիւքիւճեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փօլ Գամիրեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հըրանդ Գարաճեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մէլքմէճեան 250–ական Ֆր., Տիկին Ժիզէլ Գուրումեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միհրան Շաքարճեան 1000 Ֆր.:

(Շար.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Սէն - Ժերոմի «Զաւօ Շանթ» մասնաճիւղը իր ընկերուհիները կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի Շաբաթ, Փետրուար 24, ժամը 14.30–ին, C. A. Q.–ի սրահին մէջ, avenue Saint-Jérôme:

UGAB—PARIS
CONFERENCE
le Vendredi 2 mars à 20 heures 30
Garbis APRIKIAN
Auteur · Compositeur
Directeur artistique
de la Chorale SIPAN-KOMITAS
présente
SIX CHANTS ARMENIENS
Transcrits pour piano
Fascicule 1
Présentation et explications par l'auteur
Introduction
par ARA KRIKORIAN, l'éditeur
Illustration musicale
par MARIJA AUPY MARKIC
du Conservatoire Franz Liszt
de Budapest
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Métro : Courcelles
Tél. : 01. 45. 20. 03. 18

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 24-25
SAMEDI - DIMANCHE
24-25 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 20.110 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.110

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԱՐԱ պարտաւորուեցաւ արժեզրկել իր դրամը մասամբ փրկելու համար տնտեսական իր ծանր տագնապը : Թրքական լիրան տոլարին բաղդատմամբ իր արժէքին մէկ քառորդը կորսնցուցած է : Թուրքիա հրաժարած է դրամափոխութեան մնայուն սակէ, որպէս լուծումներէն նուազագոյն դէմը : Բայց եւ այնպէս իր այս որոշումներով խախտած է 1999ին Միջազգային Հիմնադրամին հետ իր կնքած համաձայնագիրը : Եւրոպական Միութեան թեկնածութեան իր թեկնածութիւնն ալ քիչ մը աւելի խնդրոյ առարկայ է :

ՏԻՑԱՐՊԷՔԻՐԻ Ազգային ապահովութեան դատարանին առջեւ Փետր. 22-ին չարունակուած է դատը սասրի քահանայ Ե. Աքպուլութի որ հայկական ցեղասպանութեան զօրակցող արտայայտութիւններ ունեցած ըլլալով ամբաստանուած էր : Անոր փաստաբանները անպարտ արձակուելու պահանջ ներկայացուցած են, իսկ առեանը խնդրոյ առարկայ արտայայտութեան ձայներիզին քննութեան համար դատը յետաձգած է : Ե. Աքպուլութի դատավարութեան հետեւած են եւրոպական երկիրներու ներկայացուցիչներ, Մարդկային իրաւունքներու կազմակերպութեան պատասխանատուներ :

Լ. ԺՈՍՓԷՆ, Փետրուար 22-ին հողագործութեան ցուցահանդէսը այցելեց, բայց, սկզբնական բարեացակամ ընդունելութենէ մը ետք, ինք եւ իրեն ընկերացողները թափօրը թարմ հաւկիթներու տարափի մը ենթարկուեցաւ, թէեւ ինք ոչ մէկ հաւկիթ ստացաւ : Զայրացաւ եւ չարունակեց իր այցելութիւնը : Ցուցարարները պաստառներ պարզած էին ուր կը կարդացուէր. – «Ժոսփէն - Կլաւանի, բուծանողներու գերեզմանափորեր» : Այս դէպքը պատճառ եղաւ որ հըրաժարի յաջորդ օրը (Փետրուար 23-ին) Տօլ երթալէ զօրավիգ ըլլալու համար Տօմինիք Վուանէի, որու դիրքը շատ փայլուն չէ թաղապետական ընտրութիւններուն մէջ : Կարելի չէր երաշխաւորել ապահովութիւնը :

ԱՊՏԱԾՄԱՆ ԸՆԴՀ. արգիլեց դրուեցաւ բրիտանակա ն ամէն տեսակի միսերուն վրայ Պրիւսէլի Եւրոպական Յանձնախումբին կողմէ : Այս որոշումը հետեւանք է աֆթային տենդի մը սկզբնաւորութեան : Միւնչ դաս, արգիլուած են նաեւ բոլոր ապրանքները որոնք անկէ կը բխին : Հաղուադէպ է որ վարակէ մարդը, բայց, իր ծայրայեղ վարակումի բընոյթը կենդանիէ կենդանի կը ստիպէ որ խիստ միջոցներ ձեռք առնուին :

ՍԷՆ - ՌԱՖԱՅԷԼ հասած Քիւրտերու ընդունելութիւնը կը կազմակերպուի հետզհետէ եւ առաջին առթիւ Սավուայի, Իվըլինի եւ Վառի նահանգները ընտրուած են 900-էն 200 Քիւրտերու ապաստան ապահովելու համար : Վառի նահանգապետը յայտարարած է թէ չարթուս վերջ իսկ, անոնք պիտի տեղաւորուին հանգստաւէտ եւ արդիական բնակարաններու մէջ (Կարմիր Խաչին պատկանող) :

ԻՍՐԱՅԷԼԻ նորընտիր վարչապետը՝ Շարոն որոշեց ծայրայեղ աջն ալ հրաւիրել կառավարութեան մաս կազմելու, ինչ որ պատճառ եղաւ որ աշխատաւորականները աւելի վերապահ դառնան : Փետր. 22-ին Լիքուտի (աջ) եւ աշխատաւորականներու բանագնացները չէին կրցած համաձայնութեան գալ միասնականութեան դահլիճ մը կազմելու համար :

ՍԱՆ – ՍԵՊԱՍԹԻԷՆ (Սպանիա) ռմբափորձ մը գործուած է, Փետրուար 22-ին, Թակարդ կառքի մը միջոցաւ : Երկու մեռեալ կայ եւ երեք վիրաւոր : Շրջանի պասք կառավարիչը Խուան Խոսէ Իպարեթքս (չափաւոր ազատական) խիստ կերպով դատապարտած է արարքը :

ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐԸ բացարձակապէս դէմ են որեւէ օտար լեզու սորվելու եւ անգլերէնի (դժբախտաբար մանաւա՛նդ ամերիկերէնի) գերակայութիւնը աւելորդ դարձուցած է որեւէ ճիգ թափել : Կուարտիըն օրաթերթը փորձ մը ըրած է Փետր. 21-ին : Իր լրագրողներէն մէկը հեռաձայնած է Պըքինկէմ Փալաս, ապա Պրիթիշ Միւզէում հարց տալով. – «Շփրէխըն ղի տօյչ» ու պատասխան առած է. «Ուի սփիք ինկլիշ» բարկացած չեշտով մը : Հարցախոյզ մը երեւան հանած է որ Անգլիացիներու 66%-ը որեւէ ուրիշ լեզու չի խօսիր :

ՏԱՆԻԷԼ ՔՈՀՆ ՊԷՆՏԻԹ, Եւրոպական Խորհրդարանի երեսփոխան եւ Ֆրանսայի 68 Մայիսի գլխաւոր դերակատարներէն, մանկամոլութեան անցեալ մը ունեցած, որ յանկարծ երեւան կը հանուի, երբ ագրիւրը կը վերաբերի իր մէկ գիրքին՝ «Մեծ պազարը»ին մէջ ըրած խոստովանութիւններուն եւ լոյս տեսած 1975-ին : «Լէքսփրէս» շաբաթաթերթն է որ յարմար դատած է այդ յայտնութիւնը կատարել, ինչ որ կը խանգարէ ենթական : Մէկ Գուրփան կ'ընէ, գղջում կը յայտնէ գրած տողերուն համար, զորս անընդունելի կերպով թեթեւամիտ կ'որակէ եւ գրուած «ապշեցնելու համար քաղքենին» : Այդ հատորին մէջ գրած է, ի մէջ այլոց, որ երբ պատանիներու դաստիարակիչ էր, պատահած է որ անոնց հետ սեռային խաղերու դիմեն, նախաձեռնութիւնն ալ անոնց ձգելով ու վերագրելով :

ՔԷՆԸՏԻԻ քրոջ զաւակը՝ Մայքըլ Սքէքըլ մեղադրանքի տակ առնուեցաւ որովհետեւ կասկած կայ թէ 25 տարի առաջ, երբ 15 տարեկան էր պարմանուհի մը սպաննած է :

Ի՛նչպէս եւ կ'առնուի գրաւուած կալուած մը Պոլսոյ մէջ

Պոլսոյ հեռաւոր արուարձան Թուզլայի մէջ ուր հայ պատանիներու ձեռքով տարուէ տարի կառուցուած արձակուրդի ճամբարի մը պետութեան կողմէ գրաւումին տխուր պատմութեան արձագանգած էինք Փետր. 1-ի մեր թիւով : Թուզլայի ճամբարին ալ վիճակած էր համայնքապատկան շատ մը այլ կալուածներու ճակատագիրը, այն պատըրւակով որ հայկական կազմակերպութիւններ, հիմնարկութիւններ 1936-ի յայտարարագիրներէն ի վեր իրաւունք չունէին կալուածի տիրանալու :

Թղթատարական գործադուլին պատճառով յապաղումով հասած «Ակօս»ի Յունուար 19-ի թիւին մէջ այս մասին բաւական զարմանալի եւ յուսատու էջ մը կայ : Ան խորագրուած է «Որբի իրաւունք չեմ իւրացներ» : Արտայայտութիւնը կը պատկանի Մուսթաֆա Քէօսէօղլուի որ ճամբարին տարածքին նոր տէրն է. գետինը 2000 Փետր. 22-ին գնած է մօտ մէկ միլիոն տոլարի, վաքըֆներու տնօրէնութենէն : Յետոյ, երբ անցեալ Յունուարին թրքական մամուլին մէջ կարդացած է ճամբարին պատմութիւնը, որոշած է ետ տալ հողը, ըսելով. «Որբերու իրաւունքը իւրացնել իմ գործս չէ : Չեմ ուզեր որ նման անցեալի տէր գործառնութենէ մը զաւակներուս եւ թոռներուս պատառ մը անգամ բաժին հասնի : Ես կ'ուզեմ այս տարածքը ետ տալ իր իսկական տէրերուն» :

«Ակօս»ի գլխաւոր խմբագիրը Հ. Տինք որ նոյն ճամբարը կառուցող ու ապա անոր կորուստին ցաւը ապրած պատանիներէն մէկն է, կը գրէ թէ տեղեկանալով Մ. Քէօսէօղլուի տրամադրութեան, չփման մէջ մտած են ճամբարին բուն տիրոջ՝

ԲԱՔՈՒ ՄԵՐԺԱԾ Է ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿԸ

Եւրոպայի Միութեան պատուիրակութիւնը զոր կը գլխաւորէր Շուէտի Արքին Նախարարը Ա. Լինտ, Երեւանէն անցած է Բաքու : Հոն չուէտացի նախարարը Հ. Ալիեւի հետ հանդիպումին առաջարկած է հակամարտութեան լուծումի բանակցութիւններուն զուգահեռ տնտեսական գործակցութեան սկսիլ : Նոյն առաջարկը անոնք ըրած էին Երեւանի ղեկավարներուն ալ : Բաքու չէ ընդառաջած թելադրանքին. նախագահ Ալիեւ ըսած է թէ երբ Հայաստանի ու Ատրպէյճանի միջեւ խնդիրը լուծումի յանգի, տնտեսական գործակցութիւնը չուտով կրնայ սկսիլ, իսկ այդ լուծումին լարերը Հայաստանի ձեռքը կը գտնուին : Նոյն դիրքին արտայայտուած է նաեւ Ատրպէյճանի Արտաքին գործերու Նախարարը, ըսելով. «մինչեւ որ Ղարաբաղի հարցը չլուծուի, երկու կողմերուն միջեւ տնտեսական որեւէ գործակցութեան հարց չի կրնար ըլլալ» :

Կէտիկ փաշայի հայ բողոքական եկեղեցւոյ վաքըֆին նախագահ Գրիգոր Աղապալօղլուի հետ ու հանդիպում մը ապահոված անոր ու նոր կալուածատիրոջ միջեւ :

Այդ հանդիպումին այս վերջինը կըրկնած է հողամասը իր վճարածէն ալ ցած փոխարժէքով մը ետ տալու փափաքը, ըսելով թէ ինք բարեկեցիկ ընտանիքի մը պետն է որ աւանդութիւնը ունի բարեսիրական գործերու. կառուցած է դըպրոցներ, մզկիթներ : «Ամենամեծ մեղքն է, կ'ըսէ, որբին, անտէրին, անօգնին իրաւունքը յափշտակել : Այդ ճամբարը հայ որբերու ձեռքով կառուցուած է. մենք հաւասար ենք Արարիչին առջեւ» :

Հարցը կը յանգի, բնականաբար, կալուածը ետ առնելու գործնական եւ ընդունելի ձեւերը գտնելուն. ո՞վ պիտի վճարէ Մ. Քէօսէօղլուի մէկ միլիոն տոլարը եւ հողաբաժնութիւնը ի՞նչպէս վըստահութիւն պիտի ունենայ որ քանի մը տարի ետք կալուածը կրկին գրաւումի պիտի չենթարկուի :

Գ. Աղապալօղլու ունի իր լուծումը. «Հայ բարեսէրներու փոքր խնայողութիւններով գնեցինք այդ հողը : Այսօր ալ նոր հանգանակութեամբ մը կրնանք հարկաւոր գումարը հաւաքել, սակայն պետութեան չենք վստահիր : Կը վախնանք որ կրկին կ'առնեն մեր ձեռքէն : Թ. Էօզալի նախագահութեան օրով օրէնքին փոփոխութեան աշխատանքներու ձեռնարկուած էր, բայց արդիւնքի չյանգեցան : Տեսէ՛ք, այդ ճամբարին մէջ հարիւրաւոր երախաներ մեծցան, բժիշկ, ճարտարապետ, արուեստագէտ, գործի մարդ դարձան : Բոլորն ալ զինուորութիւն ըրին ու իրենց տուրքը կանոնաւորապէս վճարեցին : Սակայն, իրենց ձեռքերով տնկած ծառերն իսկ որոնց շուքին հասակ առին, խլուեցան իրենցմէ : Անոնց միակ յանցանքը Հայ ըլլալն էր : Կը փափաքինք որ օրէնքը փոխուի, որպէսզի Թուրքիոյ Հանրապետութեան միւս քաղաքացիներուն նման կարենանք մեր հիմնած վաքըֆներուն, տնկած ծառիկներուն մինչեւ վերջը տէր մնալ» :

Կը փոխուի՞ օրէնքը : Թուզլայի երբեմնի ճամբարին ներկայի տխուր պատմութիւնը կ'ունենա՞յ եթէ ոչ արդար, գոնէ երջանիկ աւարտ մը : Ո՛վ գիտէ : Այսօրուան պայմաններով, ամէնէն լաւատես հեռանկարը կը թուի ըլլալ այն որ Կէտիկ Փաշայի հայ բողոքական վաքըֆը երկրորդ անգամ վճարելով կրնայ տիրանալ իր սեփականութեան, թրքական պաշտօնական շրջանակներն ալ հողամասին բուն տիրոջը վերադարձը կը ներկայացնեն որպէս արդար գործարք, առանց անդրադառնալու վաքըֆներու տնօրէնութեան կողմէ մէկ միլիոն տոլարին իւրացումին :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 22 / 23)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւանի Կեդրոն եւ Նորք - Մարաշ համայնքներու առաջին ատեանի դատարանը տեղի ունեցող Հոկտեմբեր 27-ի քրէական յանցագործութեան Փետրուար 22-ի նիստին պարզուած է որ առողջական պատճառներով չէ ներկայացած ամբաստանեալ Աւետիք Մինասեան, ինչ որ արգելք չէ եղած որ նիստը չարունակուի :

Տուժողներու կողմը ուզեց որ հարցուի Մոսկուայի Թուրքիոյ դեսպանատան թէ 1997 - 1999 շրջանին, Նայիրի եւ Կարէն Յունանեան քանի՞ անգամ իրենց դիմած են Թուրքիա երթալու համար, ի՞նչ պատճառաբանութիւններ ներկայացուցած են այդ այցելութիւններուն համար եւ քանի՞ անգամ արտօնութիւն ըստացած են : Նոյն բովանդակութեամբ դիմում ալ պէտք է ընել Աճարիոյ հանրապետութեան Թրքական հիւպատոսարանին : Պահանջ դրուած է նաեւ որ պարզուի թէ Ն. Յունանեան եւ Կ. Յունանեան քըրէական յանցագործութեան քննական խումբի անդամներէն բացի, որո՞ւ հետ հանդիպումներ ունեցած են եւ ի՞նչ տեւողութեամբ :

Պաշտպան կողմը անհրաժեշտ համարած է հանրային (նախապէս ազգային) հեռատեսիլէն պահանջել Ն. եւ Կ. Յունանեանի անձնական գործերը, աշխատանքի բնութագրերը, Թուրքիա գործուղուելու նպատակով սեղծագործական խումբ ստեղծելու եւ անոր անդամներու կազմը հաստատող հրամանը եւլն : Դեռ պէտք է պահանջուին Եւպատորիայի կիրակնօրեայ դպրոցէն, «Ղրիմահայոց ընկերութենէն» Ն. Յունանեանի անձնական գործերը, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Երեւանի գրասենեակէն իր, Գրիգորեանի եւ Կ. Յունանեանի մասին բոլոր տեղեկութիւնները 1991-էն սկսած, որոնք կապ ունին Ն. Յունանեանի հանրային գործունէութեան հետ :

Մեղադրող կողմը հրապարակած է եզրակացութեան վերջին մասը, ուր կը նշուի որ Ն. Յունանեան օրէնքները խախտելու ներքին պատրաստակամութեամբ օժտուած, սեփական գաղափարները խօսքի եւ գործողութիւններու օգնութեամբ մարդոց վրայ ազդեցութիւն գործելու, «փափուկ կեանքի ձգտող» անձնաւորութիւն է : 1992-ին հեռացեր է Հ.Յ.Դ.-էն եւ 1993ին մեկներ է Եւպատորիա (Ղրիմ), ուր գործի անյաջող փորձեր ըրեր է : 1997-ի վերջերը 15 հազար տոլարի վաճառած է Եւպատորիայի իր տունը, յայտարարելով որ Հայաստան կը վերադառնայ եւ 2-3 տարի յետոյ նախագահ կը դառնայ : 1998-ի նախագահական ընտրութեան, Ն. Յունանեան իր ծառայութիւնները առաջարկած է Կ. Դեմիրճեանի, ապա, ուզած է մօտենալ Երկրապահներուն, հուսկ՝ անդամակցած է Հանրապետական կուսակցութեան : Թուրքիոյ մէջ, ան հանդիպումներ ունեցած է երկրին բարձրաստիճան անձերու հետ եւ բնակած է չքեղ պանդոկներու մէջ : Մեղադրող կողմի եզրակացութեան մէջ կը նշուի նաեւ որ զինեալ խումբը արարքը պիտի գործէր 1999 Հոկտ. 13-ին, բայց, պարտաւորուեր է յետաձգել Հոկտ. 27-ին : Ն. Յունանեան յայտարարած է որ ինքզինք մեղաւոր չի զգար, իսկ Կ. Յունանեան ինքզինք մեղաւոր նկատեց եւ զըղջում յայտնեց : Ամբաստանեալներ՝ Սաչիկ Ղլէչեան, Սարգիս Եթիմեան եւ Ար-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱՑՄԱՆ
1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՊՕՂՈՍ Բ. Ս. ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏԻՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԸ

(Բ· եւ վերջին մաս)

5· – Սիրելի Հայ Եղբայրներ եւ Քոյրեր, ձեր բազմաչարչար պատմութեան երկրորդ մեծարժէք տարրը կազմուած է աւետարանումի եւ մշակոյթի յարաբերութենէն: «Լուսաւորիչ» եզրը, որով անուանուած է Սուրբ Գրիգոր, կը բացայայտէ անոր կրկնակ պաշտօնը ձեր ժողովուրդի դարձի պատմութեան մէջ: Արդարեւ, «Լուսաւորութիւն»ը, քրիստոնէական բառամթերքի մէջ աւանդական եզրն է ցոյց տալու համար որ, Մկրտութեան շնորհիւ, աշակերտը, Աստուծմէ կանչուած է խաւարէն դէպի իր սքանչելի լոյսը (Հմմտ· 1 Պետ· 2, 9), եւ ողողուած է «աշխարհի լոյս»ը (Յովհ· 8, 12) հանդիսացող Քրիստոսի պայծառափայլութեամբ: Քրիստոսի մէջ, քրիստոնեան, աշխարհի մէջ իր կոչումին եւ իր առաքելութեան խոր իմաստը կը գտնէ:

Սակայն «Լուսաւորութիւն» եզրը հայերէնի մէջ, ունի յաւելեալ իմաստ մըն ալ, որովհետեւ կը նշանակէ նաեւ մշակոյթի տարածում ուսուցումի ճամբով, վստահուած՝ մասնաւորապէս վանական – վարդապետներուն, որոնք յաջորդներն են Սուրբ Գրիգորի աւետարանական քարոզութեան: Ինչպէս Կորիւն պատմիչը կը նկատէ, Հայաստանի աւետարանումը, իրեն հետ բերաւ յաղթանակը տգիտութեան վրայ (6): Գրագիտութեան եւ Սուրբ Գիրքի օրէնքներու եւ պատուէրներու ծանօթութեան տարածումով, վերջապէս ժողովուրդին հնարաւորութիւն տրուեցաւ իմաստուն եւ խոհեմ կերպով պարկեշտ հասարակութիւն մը կերտելու: Ագաթանգեղոս ալ չի վարանիր նշելու թէ ի՛նչպէս Հայաստանի դարձը պատճառ եղաւ ձերբազատուելու հեթանոսական պաշտամունքներէն, որոնք ոչ միայն հաւատքի ճշմարտութիւնը կը ծածկէին ժողովուրդէն, այլ տգիտութեան վիճակի մէջ կը պահէին զինքը (7):

Ահա՛ թէ ինչու Հայ Եկեղեցին, մշակոյթի եւ ազգային գիտակցութեան յառաջացումը կը նկատէ միշտ լրացուցիչ մասը իր առաքելութեան, եւ միշտ ալ կը ջանայ որպէսզի այս համադրութիւնը կենսունակ եւ բեղուն մնայ:

6· – Հայոց դարձին հետ կապուած դէպքերու աւանդապատումը առիթ կ'ընծայէ ուրիշ խորհրդածութեան մըն ալ: Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչի եւ Սուրբ Կուսաններուն մէջ հաւատքի հզօր ուժը կը ցոլայ, որ իշխանութեան եւ աշխարհի փորձութիւններուն դիմաց չզիջելու կը մղէ զիրենք, եւ կարող կը դարձնէ ամէնէն անգութ չարչարանքներուն իսկ տոկալու, ինչպէս նաեւ ամէնէն գրաւիչ հրապոյրներուն դիմադարձելու: Տրդատ Թագաւորին մէջ կարելի է նշմարել այն հետեւանքները, որոնք Աստուծմէ հեռացումին պատճառով ստեղծուեցան· մարդս անասնանալով՝ իր արժանապատուութիւնը կը կորսնցնէ, գերի դառնալով իր ցանկութիւններուն: Բոլոր պատմըւածքէն դուրս կը ցայտէ կարեւոր ճըշմարտութիւն մը· գոյութիւն չունի իշխանութեան բացարձակ նուիրականութիւն մը եւ չի նշանակեր որ իշխանութիւնը միշտ կ'արդարանայ իր կատարած բոլոր գործերուն մէջ: Մինչդեռ, հարկ է սեփական ընտրութիւններու անձնական պատասխանատուութիւնը ընդունիլ. եթէ այս ընտրութիւնները սխալ են, միեւնոյնը կը մնան, նոյնիսկ եթէ թագաւոր մըն է զանոնք կատարողը: Մարդկութիւնը կը վերակազմուի իր ամբողջութեան մէջ, երբ հաւատքը՝ մեղքը կը դիմակազերծէ, ամբարիշտը դարձի կու գայ եւ կը վերագտնէ Աստուած եւ անոր արդարութիւնը:

Քրիստոնէական տաճարներուն մէջ, որոնք կառուցուած են հոն ուր կուռքերը կը պաշտուէին, կը նշմարուի քրիստոնէութեան ճշմարիտ ինքնութիւնը. քրիստոնէութիւնը կը համախմբէ այն ինչ որ բնութեամբ բարի է եւ գոյութիւն ունի մարդուն կրօնական զգացումին մէջ, եւ միաժամանակ գիտէ առաջարկել հաւատքի մը նորութիւնը, որ փոխ-զիջումներ չընդունիր: Այսպէս, կերտելով Աստուծոյ սուրբ ժողովուրդը, կը նպաստէ նաեւ նոր քաղաքակրթութեան մը ծնունդին, որուն մէջ կը փնտռուին մարդուն ամենահարազատ արժէքները:

7· – Մինչ Հայաստանի դարձին 1700-ամեակի տօնախմբութիւնները կը կատարուին, իմ մտածումս կը բարձրանայ երկինքի եւ երկրի Տիրոջ, որուն կ'ուզեմ ամբողջ Եկեղեցւոյ երախտագիտութիւնը յայտնել, Հայ ժողովուրդին մէջ այսպիսի անխախտ եւ քաջարի հաւատք յարուցած եւ վկայութիւնը միշտ կենդանի պահած ըլլալուն համար:

Սիրելի Եղբայրներ եւ Քոյրեր, հաճոյքով կը միանամ այս ուրախալից յիշատակութեան, ձեզի հետ հիացմունքով դիտելու անհամար Սուրբերու հոյլը որ ծնունդ առաւ այս օրհնեալ երկրէն եւ հիմա պայծառօրէն կը փայլի Հօր փառքին մէջ: Դէմքեր, որոնք թանկագին գանձ մը կը կազմեն Եկեղեցւոյ համար· մարտիրոսներ, հաւատքի խոստովանողներ, միանձներ եւ միանձնուհիներ, Աստուծոյ Խօսքի պտղաբերութենէն վերածնած՝ մանչ եւ աղջիկ զաւակներ: Երեւելի դէմքերու մէջէն, այստեղ կ'ուզեմ յիշել Սուրբ Գրիգոր Նարեկացին, որ մարդկային յուսահատութեան խաւարային խորութիւնները փորձեց հետախուզել եւ նշմարեց շնորհքի փայլակնացայտ լոյսը որ յուսալքումի մէջ ալ կը շողայ հաւատացեալին համար, եւ Սուրբ Ներսէս Շնորհալի Կաթողիկոսը, որ արտակարգ սիրով մը միացուց իր ժողովուրդը եւ անոր աւանդութիւնը հեռատես բացուածքով մը դէպի միւս Եկեղեցիները, լիակատար միութեան մէջ հաղորդակցութեան փնտռտուքի օրինակելի ջանքերով:

Նախ եւ առաջ կ'ուզեմ իմ շնորհակալութիւնս յայտնել Հայ ժողովուրդին, Քրիստոսի հանդէպ հաւատարմութեան իր երկար պատմութեան համար, հաւատարմութիւն մը՝ հալածանքներով ու մարտիրոսութեամբ հանդերձ: Քրիստոնեայ Հայաստանի զաւակները իրենց արիւնը թափեցին Տիրոջ համար, բայց ամբողջ Եկեղեցին աճեցաւ եւ ամրացաւ շնորհիւ իրենց զոհաբերութեան: Եթէ այսօր Արեւմուտքը իր հաւատքը ազատօրէն կրնայ դաւանիլ, անիկա կը պարտինք նաեւ անոնց որ զոհուեցան, իրենց մարմինները վահան դարձնելով՝ ի պաշտպանութիւն քրիստոնեայ աշխարհի ամենահեռաւոր սահմաններուն: Անոնց մահը մեր ազատութեան գինը դարձաւ. անոնք այժմ լուսաճաճանչ սպիտակ զգեստներով, երկինքի երանութեան մէջ՝ զուարթութեամբ Գառնուկը կը փառաբանեն (հմմտ· Յայտ· 7,9 – 12):

Հայ ժողովուրդի հաւատքի եւ մշակոյթի ժառանգութիւնը հարստացուց մարդկութիւնը արուեստի եւ իմացականութեան գանձերով, որոնք այժմ աշխարհով մէկ տարածուած են: Հազար եօթ – հարիւր տարիներու աւետարանումը, այս Երկիրը քրիստոնէական քաղաքակրթութեան օրրաններէն մէկը կը դարձնէ որուն հանդէպ աստուածային Վարդապետին բոլոր աշակերտներու մեծարանքը՝ հիացական նայուածքով կ'ուղղուի:

Հայերը, որպէս խաղաղութեան ու աշխատասիրութեան պատգամաւորներ, աշխարհը շրջեցան ու անցան եւ իրենց ձեռքերու ծանր աշխատանքով, թանկագին նպաստ մը ընծայեցին՝ զայն փոխակերպելու եւ Հօր սիրոյ ծրագրին աւելի մօտիկ դարձնելու համար: Քրիստոնեայ ժողովուրդը ուրախ է իրենց վեհանձն եւ հաւատարիմ ներկայութեան համար եւ կը մաղթէ որ անոնք միշտ համակրանք եւ հասկացողութիւն կարենան գտնել աշխարհի ամէն կողմ:

8· – Կը փափաքիմ մասնաւոր մտածում մը ուղղել բոլոր անոնց, որոնք կ'աշխատին որպէսզի Հայաստանը վերականգնի երկար տարիներու ամբողջատիրական վարչակարգի տառապանքէն: Ժողովուրդը յոյսի եւ զօրակցութեան գործնական նշաններու կը սպասէ, եւ վստահ եմ որ քրիստոնէական ծագումի հաճելի յիշատակը ամէն Հայու համար մխիթարութեան ու քաջալերանքի շարժառիթ մըն է: Սիրելի Հայ հաւատացեալներ, լիայոյս եմ որ ձեր մէջ Աստուծոյ կատարած հըրաշքներու կենդանի յիշատակը, պիտի օգնէ ձեզի լիապէս վերագտնելու մարդկային արժանապատուութիւնը, որ ամէն մարդու եւ վիճակի կը պատշաճի, եւ ձեզ մղէ հոգեւոր ու բարոյական հիմերու վրայ հաստատելու Երկրի վերակառուցումը:

Ջերմ մաղթանքներ կը յայտնեմ որպէսզի հաւատացեալները իրենց յանձնառութիւնները եւ ջանքերը քաջութեամբ շարունակեն կատարել, այնպէս որ վաղուան Հայաստանը մարդկային եւ քրիստոնէական առողջ սկզբունքներու վրայ հիմնըւած՝ վերածաղկի արդարութեան, զօրակցութեան, հաւասարութեան, յարգանքի, պարկեշտութեան եւ ասպնջականութեան արժէքներով, որոնք հիմն են մարդկային համակեցութեան: Եթէ այս պատահի, Հայ ժողովուրդի Յոբելեանը լիովին պտղաբեր պիտի դառնայ:

Վստահ եմ որ ձեր սիրելի Ազգի Մկրտութեան տասնըեօթներորդ դարադարձի տօնախմբութիւնը՝ նշանակալից եւ եզական վայրկեան մը պիտի հանդիսանայ համամիութենական տրամախօսութեան ճանապարհը եռանդով շարունակելու համար: Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ սիրալիր յարաբերութիւնները, վերջին տասնամեակներուն վճռական աշխուժացում մը արձանագրեցին նաեւ Հայ Եկեղեցւոյ բարձրագոյն հեղինակութիւններու կողմէ՝ Պապին հետ ունեցած հանդիպումներուն միջոցով: Ի՛նչպէս մոռնալ, այս պարունակին մէջ, 1970-ին Ն·Ս·Օ·Տ·Տ· Վազգէն Ա·ի, 1996-ին եւ 1999-ի անմոռանալի Գարեգին Ա·ի, եւ վերջերս Գարեգին Բ·ի յիշարժան այցելութիւնները Հռոմի Եպիսկոպոսին եւ քրիստոնեայ համայնքին: Ապա, հայ – կաթողիկէ Պատրիարքի ներկայութեան, յանձնումը քրիստոնեայ Հայաստանի Հօր մասունքներուն՝ Ն·Ս·Օ·Տ·Տ· Գարեգին Բ·ի, որ ես ինքս ուրախութեամբ կատարեցի վերջերս Երեւանի նորակառոյց տաճարին համար: Այս բոլորը անդրադոյն հաստատումը կը կազմեն այն խոր կապին որ կը միացնէ Հռոմի Եկեղեցին Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչի բոլոր զաւակներուն:

Ճանապարհ մըն է որ պէտք է շարունակուի վստահութեամբ եւ քաջութեամբ, որպէսզի ամէնքս կարենանք միշտ աւելի հաւատարիմ ըլլալ Քրիստոսի պատուիրանին· զի եղիցին մի: Այս հեռանկարով, Հայ – Կաթողիկէ Եկեղեցին պէտք է իր վճռական նպաստը ընծայէ «աղօթքով, կեանքի օրինակով, արեւելեան վաղեմի աւանդութիւններու հանդէպ խղճամիտ հաւատարմութեամբ, փոխադարձ եւ աւելի խոր ծանօթութեամբ, իրարու հետ գործակցութեամբ, եւ թէ՛ իրերու, թէ անձերու հանդէպ եղբայրական գնահատանքով» (8):

Յառաջիկայ օրերուն Հայոց հետ եւ Հայոց համար պիտի նախագահեմ գոհաբանական հանդիսաւոր Խորհրդակատարութեան մը, Աստուծոյ շնորհակալութիւն յայտնելու անոնց ընդունած հաւատքի պարգեւին համար: Պիտի աղօթեմ որպէսզի Տէրը «միաբանեսցէ զեկեղեցի իւր սուրբ, շինեալ ի վերայ հիման առաքելոց եւ մարգարէից, պահել անարատ մինչեւ յօր երեւելոյ գալստեան իւրոյ (9)»: Այդ արարողութեան ընթացքին, կեանքի Հացի միեւնոյն Սեղանին ներկայ պիտի գտնուին Եղբայրներ եւ Քոյրեր, որոնք արդէն կ'ապրին կատարեալ հաղորդակցութիւնը Ս· Պետրոսի Աթոռին հետ, եւ այս կերպով կը հարստացնեն Կաթողիկէ Եկեղեցին իրենց անփոխարինելի նպաստով: Իմ ջերմ մաղթանքս է որ այդ սրբազան գոհաբանութիւնը, գաղափարականօրէն համայն Հայերը ընդգրկէ, ուր ալ գտնուին անոնք, միաձայն արտայայտելու համար իւրաքանչիւրին երախտագիտութիւնը Աստուծոյ՝ հաւատքի պարգեւին համար, խաղաղութեան սուրբ համբոյրին մէջ:

9· – Իմ մտածումս կ'ուղղուի Քեզի «Մայր լուսոյ Մարիամ Սուրբ Կոյս. որ զԼոյսն առ ի Հօրէ ծնար մարմնով. եւ եղեր արեւելք արեգականն արդարութեան» (10): Մեծարուած խոր սիրով Աստուածածին կոչումով, ան ներկայ է այդ ժողովուրդի բազմաչարչար պատմութեան բոլոր վայրկեաններուն մէջ: Մասնաւորապէս ծիսական եւ քարոզախօսական բնագիրներն են որ մարեմական բարեպաշտութեան գանձերը մեր դիմաց ամբողջապէս կը պարզեն, որ դարերու ընթացքին փրկութեան մեծ խորհուրդի Աղախինին հանդէպ Հայոց որդիական փարումը կը յատկանշէ: Բացի Ս· Պատարագի խորհրդակատարութեան եւ ժամերգութեան մէջ ամէնօրեայ յիշատակութենէն, Եկեղեցւոյ աղօթքը տարւան ընթացքին տօներ կը նախատեսէ, որոնք Աստուածամօր կեանքը եւ կարեւոր խորհուրդները կը յիշատակեն: Հաւատացեալները վստահութեամբ իրեն կը դիմեն, խնդրելով որ բարեխօսէ Որդիին մօտ· «Տաճար լուսոյ անստուերին եւ տապանակ անճառ Բանին որ զնախնոյ մօրն Եւայի բարձեր զանէծսն ողորմելի· հայցեա յՈրդւոյ քո Միածնի Հօր հաշտութեան միջնորդի· բառնալ ի մէնջ զխռովութիւն եւ տալ զուգոյ խաղաղութիւն» (11): Օգնական Կոյսը՝ Մարիամ, մեծարուած է որպէս Հայաստանի Թագուհի:

Լուսապայծառ փառքը, Աստուածամօր երգիչը Հայ Սուրբերու հոյլին մէջ, անտարակոյս Սուրբ Գրիգոր Նարեկացին է, Հայ Եկեղեցւոյ մարեմական մեծ Վարդապետը, որ ես ալ ուզեցի յիշել Փրկչին Մայրը կոնդակին մէջ (12): Նարեկացին կ'ողջունէ Սուրբ Կոյսը որպէս «ընդունարան ընտրական կամաց անրաւին» (13): Իր խօսքերով թող բարձրանայ տօնական Եկեղեցւոյ պաղատանքը, որպէսզի Հայաստանի Մկրտութեան այս Յոբելեանը՝ վերածնունդի եւ ուրախութեան առիթ դառնայ:

«Արդ աղաչեմք
ընկալ զերգարան օրհնութիւն
մերումս լեզուի·
եւ հաճեալ տացես մեզ
զձիրս շնորհաց Սիոնի եւ
Բեթղեհէմի:
Ուստի արժանասցուք ընդունել
մասն փրկութեան
յաւուր գալստեան մեծի
յայտնութեան
փառաց անեղծի,
փրկչին անմահի, քումդ միածնի,
միոյն Աստուծոյ, Տեառն
Յիսուսի» (14):

Աստուածային օրհնութիւններու լիութիւնը կը հայցեմ, համայն Հայ ժողովուրդի եւ առաջիկայ տօնակատարութիւններուն վրայ, իմս դարձնելով Ագաթանգեղոս պատմագիրի արտայայտութիւնը: Անոնք, այս խօսքերը Արարիչին ուղղելով թող ըսեն. «Տէր, դո՛ւն ես մեր Աստուածը», եւ Ան թող ըսէ անոնց· «Դուք էք իմ ժողովուրդս» (15), ի փառս Սուրբ Երրորդութեան՝ Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ· Ամէն:

Joannes Paulus II

Վատիկան, Փետրուար 2

(6) Հմմտ· ԿՈՐԻՒՆ, Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Մեսրոպայ, Վենետիկ, 1894, էջ 19 – 24:

(7) Հմմտ. ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ, Պատմութիւն, Բ· Վենետիկ, 1843, էջ 196–198:

(8) ՎԱՏԻԿԱՆԵԱՆ Բ· ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ, Վճռագիր Արեւելեան Կաթողիկէ Եկեղեցիներու մասին, 24:

(9) Կարգաւորութիւն Հասարակաց Աղօթից Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ (Ժամագիրք), Քարոզ «Մայր Սուրբ», Վենետիկ, 1898, էջ 152:

(10) ՍԱՀԱԿ Գ· ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ, Շարական Մեծացուցէ, Տօն Երեւման Ս· Խաչի, Կարգաւորութիւն Հասարակաց Աղօթից Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, (Շարակնոց), Վենետիկ, 1898, էջ 655:

(11) Ս· ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Շարական Օրհնութիւն Զ· Կիւրակէ Քառասնորդաց, Կարգաւորութիւն Հասարակաց Աղօթից Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, (Շարակնոց9, Վենետիկ, 1898, էջ 273:

(12) Հմմտ· ո· 31: AAS 79 (1987), 404:

(13) Ս· ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ, Ներբող Սրբոյ Աստուածածնին, Վենետիկ, 1810, էջ 420:

(14) Անդ:

(15) ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ, Պատմութիւն, Բ·, Վենետիկ, 1843, էջ 200:

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ԱԿԱԴԵՄԻԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ Է

Այս տարուայ Յունուարի 7-ին Պոխում քաղաքի Ռուրի համալսարանի ուսանողների եւ մի քանի մտաւորականների համատեղ ժողովը որոշում կայացրեց վերահիմնել «Հայ Ակադեմիականների Միութիւն 1860» ուսումնամշակութային կազմակերպութիւնը: Նոյն օրը ընտրուեց նաեւ նրա առաջին վարչութիւնը: Կազմակերպութեան նպատակն է վերակենդանացնել գերմանահայ ուսանողական պատմական հարուստ աւանդոյթները եւ փորձել հնարաւորին չափ ընդհանուր տանիք ստեղծել հայ ուսանողութեան եւ նորաւարտ համալսարանականների համար: Հայ ուսանողական կեանքը այստեղ աւելի քան 140 տարուայ կենսագրութիւն ունի, որը երբեմն ապրել է հարուստ ծրագրերով, իր համար ստեղծել աշխոյժ ուսանողական մթնոլորտ, իսկ երբեմն էլ թուլացել եւ ստիպուած եղել փակելու միութեան դռները՝ յուսալով իր գործունէութեան համար աւելի նպաստաւոր ժամանակների վերադարձին: Այս երկարամեայ ժամանակաշրջանի մէջ առաւել չեչտուած է արտայայտւում 1860-ական թուականներից մինչեւ 1920-ական թուականները ընկած շրջանը, երբ ռուսական համալսարաններից յետոյ գերմանական բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնները դարձել էին ամենասիրուած կրթական օճախները յատկապէս արեւելահայ ուսումնատենչ երիտասարդութեան համար: Այսօր նորից գերմանահայ ուսանողութիւնը դարձել է մի հաստատուն երեւոյթ, որը նոյնիսկ արագ մեծանալու յստակ հակումներ է դրսեւորում:

Պոխումում վերաբացուած Հայ Ակադեմիականների Միութիւնը իր առաջին մեծ ձեռնարկը կազմակերպեց Փետրուարի 14-ին Ռուրի համալսարանի «Երաժշտական կենտրոն» կոչուող հանդիսութիւնների սրահում, որին ներկայ էին 280-ից աւելի տարբեր ազգութիւնների հանդիսականներ: Այստեղ հետաքրքիր է արձանագրել այն փաստը, որ տասնեակ տարիների համայնքային կեանք ունեցող բազմաթիւ գերմանահայ գործիչներ զարմանքով արտայայտեցին այն միտքը, որ ընդամէնը մէկ ամիս առաջ կեանքի կոչուած միութիւնը կարողացել էր աշխատանքային օրը (Փետրուարի 14, Չորեքշաբթի) ապահովել այնքան մեծ բազմութեան ներկայութիւնը: Եզրակացութիւնը այս հարցում շատ յստակ է՝ հայ ուսանողութեան եւ երիտասարդ մտաւորականների համատեղ միութեան անհրաժեշտութիւնը շատ վաղուց էր զգացւում յատկապէս վերջին տասնամեակներում արագ ընթացքով մեծացող գերմանահայ գաղութում եւ շատերը մեծ յոյսեր են կապում նրա ծրագրերի եւ գործունէութեան հետ:

Երեկոյին ներկայացուած ծրագիրը բաւականին բազմաբնոյթ էր: Միութիւնը փորձել էր հնարաւորին չափ ներկայացնել Հայոց մշակոյթի եւ արուեստի բազմաթիւ կողմերը: Դասական երգ ու երաժշտութեան կողքին հնչեցին ժողովրդական եւ ազգագրական կատարումներ, ներկայացուեց հայկական միջնադարեան մանրանկարչութեան եւ հայկան ճարտարապետութեան նկարների ցուցահանդէս, հայկական խոհանոցը եւ խմիչքներ: Ներկաները առանձնայատուկ ուշադրութեամբ ծանօթացան «Գերմանալեզու գրականութիւնը Հայաստանի եւ Հայերի մասին» գրքերի ցուցահանդէսին, որի կողքին վաճառքի էր հանուած նաեւ վերջին տարիներին Գերմանիայում հրատարակուած հայանպաստ գրականութեան մի մեծ տեսականի: Մինչեւ ուշ գիշեր հայկական երգն ու երաժշտութիւնը հնչեցին գերմանական համալսարանի սրահում՝ շատերի համար բացելով հոգեկան այն կամուրջի դռները, որը պիտի ապահովի մինչեւ հիմա օտարին շատ կողմերով անծանօթ մնացած հայկական մշակոյթի հիւրընկալումը:

Հայ Ակադեմիականների Միութիւնը պիտի այսուհետեւ փորձի նաեւ լայնակի կապերի մէջ մտնել Հայաստանի եւ Սփիւռքի ուսանողական կազմակերպութիւնների հետ, տեղեկանալ եւ տեղեկացնել փոխադարձ գործունէութիւնների մասին, եւ ինչու չէ, մի դուցէ եւ փորձել համագործակցութեան ընդհանուր հետաքրքրութիւններ գտնել եւ համատեղ ծրագրեր մշակել:

Կազմակերպութեան վարչութիւնը ուրախութեամբ կ՚արձագանգի ամէն մի հայ ուսանողի եւ ուսանողական կազմակերպութեան ձայնին:

ԱԶԱՏ ՕՐԴՈՒԽԱՆԵԱՆ

Հասցէն՝
Armenisch-Akademischer Verein 1860
Postfach 250110
44739 Bochum, Germany
E-mail: aav1860@hotmail.com

18·02·2001թ·

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՍԱՐՍԱՓԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵՆԷՆ

Ուզբեկստանի եւ Ղազախստանի սահմանակից Արալ ծովուն ցամքելու երեւոյթը թերեւս բնապահական մեծագոյն աղէտն է երկրագունտին: Տասնամեակներով կիրարկուած ռոզումի սխալ ու չահատեսական քաղաքականութիւն մը, ինչպէս նաեւ կլիմայական փոփոխութիւնները, գլխաւոր մեղաւորներն են այդ աղէտին: Արալը նախկին ծաւալին արդէն կէսը մնացած է այսօր:

Այդ ծովուն մէջ կը գտնուի կղզի մը որ կը կոչուի Վոզրոժտենիէ· այդ կղզին մինչեւ 1991 ծառայած է որպէս զինուորական խարիսխ· մեծ գաղտնապահութեան մէջ, հոն, Խորհ· Միութեան մանրէական զէնքերու ամէնէն կարեւոր փորձերը կատարուած են մինչեւ նոյն թուականը: Այսօր լքուած կղզին այդ անցեալին պատճառով ամէն պահ պայթելու պատրաստ ռումբի մը չափ վտանգ կը ներկայացնէ: Խորհրդային շրջանին այդ կղզիին վրայ ապրած են շուրջ հազար զինուորականներ ու հետազօտողներ: Միութեան քայքայումով զինուորականները մեկնած են, տեղւոյն վրայ ձգելով իրենց գործիքները, ենթակառոյցները, զգեստեղէնի, սննդեղէնի իրենց հարուստ պահեստները: Ղազախ եւ ուզբեկ պատասխանատուներ ինքնաշարժերը եւ հեռատեսիլի գործիքները առած տարած են, կարասները, զգեստեղէնը, պահածոները, հակառակ դրուած արգելքին անցած են աղքատ բնակիչներուն ձեռքը:

Կղզին այսօր մեռեալի ջարդօն հաւաքողներու գործունէութեան վայրն է· այդ գործունէութիւնը կը ղեկավարուի մաֆիային կողմէ որ այդ մետաղները Չինաստանին կը ծախէ:

Կղզիին անցեալին մասին լրագրողներու հետ խօսողներ սարսափելի բաներ կը պատմեն· հոն տարուած են զանազան տեսակի հազարաւոր կենդանիներ որոնց վրայ գիտական փորձեր կատարուած են, չափելու համար որպէս զէնք գործածուելիք մանրէներու ազդեցութիւնները: Նախկին զինուոր մը կը պատմէ թէ կղզին զանազան գօտիներու բաժնուած էր եւ մէկէն միւսը անցնելու համար անհրաժեշտ էր յատուկ արտօնագիր մը: Ինք աշխատած է կղզիին օդակայանը ուր ամէն օր հսկայական օդանաւեր կ՚իջնէին, սակայն իրենց կ՚արգիլուէր տեսնել, գիտնալ թէ անոնք ի՛նչ կը փոխադրէին: Օր մը օդանաւին հսկողներէն մէկէն տեղեկացած է թէ կապիկներ եւ մահուան դատապարտուած բանտարկեալներ փոխադրուած են կղզի: Ուրիշներէ ալ լսուած է մարդկային քոպայներու գործածութեան մասին, սակայն, անկարելի կը թուի ականատես վկաներ խօսեցնել:

Կղզին ունեցած է ճխարձակարան մըն ալ ուր տասնեակներով ձի պահուած է: Անոնց մէկ մասն ալ փորձերու համար գործածուած է, մնացածին արիւնը առնուած է, մահացու թոյներուն որպէս չէզոք ծառայելու համար: Ձիերուն դիակները ձգուած են կղզիին մէկ անկիւնը: Նոյն բնոյթի փորձարկումներ կատարուած են աւելի հարաւակողմը գտնուող ուրիշ կղզիի մը վրայ ալ որ այսօր ջուրերուն ցամքելով միացած է առաջինին եւ կարճ ժամանակ ետք պիտի միանան ցամաքին: Առոր հետեւանքները կրնան աղէտալի ըլլալ, քանի որ Արալի այդ շրջանը ամէնէն մահացու մանրէներու հսկայական բոյն է: Առաջ, առողջապահութեան սպասարկութիւնները պէտ-ատէկ կը պայքարէին կրծող կենդանիներու դէմ որոնք մանրէներու առաջին փոխադրողներն են· այսօր այդ կարգի գործերու համար յատկացում չկայ: Եւ հեռու չէ այն օրը երբ մանրէներ կրող կենդանիները ցամքած լճին յատակէն անցնելով պիտի երթան բնակիչներուն շրջանը:

Բնապահները այս հեռանկարը գրեթէ աւելի սարսափելի կը նկատեն, քան լիճին ամբողջովին ցամքիլը որ անխուսափելիներու կարգին դասուած է:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՋԱԼՈՒԲԻՐԸ

ԱՐՄԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պոլիս 2000

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՄՏՔԵՐ ԱՐՄԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ԶԱՐԻՆԷ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Պոլիս 2000

Ի ՑՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

Բնիկ Մշեցի չէր, բայց նոյնացած էր միջավայրին հետ: Երգածներէն, խօսածներէն աւելի բան գիտէր: Եւ սակայն ժամանակէն առաջ յոգնած, գլխուն զարնըւած մարդու մը երեւոյթն ունէր: Յաճախ կը դժկամէր, կարճ կապելով.

– Սեպէ թէ պատմեցի (կամ՝ երգեցի)...

Կը թուէր թէ Գեղամը աւելի բան գիտէր, այս կէտին վրայ եւս:

Փոխադարձաբար կը հաղորդէինք մեր տեսածներն ու լսածները, – տպաւորութիւններ, բայց ոչ եզրակացութիւններ: Եղեռնի մահափորձը խոր հետք մը ձգած էր մեր միտքերուն վրայ: Սակայն, տաբեցներէն ո՞վ կը համարձակէր մօտենալ մեզի, հանդոյցը քակելու համար:

Հետզհետէ ուրիշ բաներ ալ իմացանք մինչեւ 1906-ի աշունը, երբ դիտեցի որ երբեմն իրիկունը ուշ ատեն, միջահասակ, կնդակազմ երիտասարդ մը Գեղամը կը փնտռէ: Սենեակ մտնելն ու դուրս ելլելը մէկ կ՚ըլլար: Շուքի պէս կուգար ու կ՚երթար: Կամ երկուքը միասին դուրս կ՚ելլէին:

Գեղամ, միշտ պղոյշ, վեր վար աչք մը կը նետէր, կը փնտէր սենեակները, տանդուխները: Եւ երբ Եզնիկէն բաժնուէր, կը սկսէր շաղակրատել, իբրեւ թէ բան մը պատահած չըլլար: Մինչդեռ, դէմքը ամբողջ պատմութիւն մը կը մատնէր:

Իրիկուն մը դարձեալ սովորական զգուշութիւնները ձեռք առնելով, երբ հաստատեց թէ բոլորովին մինակ ենք, սկսաւ բաներ մը փսփսալ.

– Կը տեսնես թէ ի՛նչեր կը կատարուին... հալածանք, բռնութիւն, ջարդ, իսկ յեղափոխականներու կողմէ ալ մեծ քաջագործութիւններ, ուժգին հակահարուած: Ի՞նչ կ՚ըսես, մենք ալ պարտականութիւններ չունի՞նք...

– Անշո՛ւշտ· բայց քու տուած թերթերդ ուրիշ բան կ՚ըսեն: Չկարդացի՞ր «Անահիտ»ը· Ա· Չօպանեան յեղափոխական գործունէութեան կը վերագրէ մեր կրած աղէտներուն պատասխանատուութիւնը:

– Ականջ մի՛ կախեր, անիկա տկրացու մարդ է, յեղափոխութենէ բան չի հասկնար: Ես քեզի ուրիշ թերթեր կու տամ· կը կարդաս, կը համոզուիս: Բացարձակապէս գաղտնի պէտք է պահես ամէն բան:

Քանի մը օր վերջը, մասնաւոր զգուշութեամբ կը յանձնէր փոքր կապոց մը, – «Դրօշակ» եւ Ֆիլիպէի «Ռազմիկ»ը:

– Ուրիշ մարդու չտաս, կը կարդաս եւ կը վերադարձնես: Լաւ պահէ...

Եզնիկը – Քաջունի – կը շարունակէր հանդիպիլ պարբերաբար: Միշտ շուքի մը պէս: Գեղամը այնպէս կարգադրած էր որ ուրիշ մարդ ձգտնուէր իր այցելութեան ժամերուն: Ու մինչեւ ձերբակալութիւնը միայն եւ միայն Գեղամին հետ էր կապը: Ցարմար չէր զատուած փոխադարձաբար ծանօթացնել մեզ, եւ անունն անգամ չէի գիտեր, մինչեւ բանտարկուիլը:

Արդէն բաւական ընտելացած էի գաղտնի թերթերուն ընթերցումով, եւ տպաւորութիւններս ալ հաղորդած, երբ Գեղամը առաջարկեց.

– Աւելի օգտակար ըլլալու համար, պէտք է մտնել Կազմակերպութեան մէջ: Առ այժմ թեթեւ գործեր կը կատարես· օրինակ, բանտարկեալներ ունինք, պէտք է դրամ ճարել եւ օգնել: Բայց զգո՛յշ, միայն մտերիմներուդ խօսելով:

Վստահելի դասընկեր մը ունէի, ողբացեալ Յակոբը, որ դպրոցին մէջ առաջին էր շարադրութեան համար – ես երրորդ – բայց երբ կաշեվաճառ դարձաւ, կ՚անճարէր պարզ նամակ մը շարադրելու համար: Սիրով ցնծաց իր բաժինը եւ ուրիշներէ ալ հաւաքելով կարծեմ 150 – 200 ղրուշ մը կրցայ յանձնել անմիջապէս:

Յեղափոխական ասպարէզին մէջ ալ անշուշտ կան դասարաններ, – տարրական առաջին, տարրական երկրորդ, միջին, բարձրագոյն եւ այլն: (Կովկասեան «ցէնզ»ի մասին գաղափար չունէինք այն ատեն):

Յաջորդ «ուսմունքս» եղաւ թղթակցութիւններ գրել «Ռազմիկ»ին:

Ի՞նչ յանդգնութիւն: Մանաւանդ որ, եղած տեղս ալ շատ քիչ անգամ կը բարեհաճէի երեւալ, միշտ ըլլալով դժուարահաճ եւ հետամուտ նորութեանց:

Եւ սակայն սկսայ: Եւ երբ տեսայ առաջին նամակին հրատարակութիւնը – «Ձայներ Պոլսէն» – տոքս գետնէն կորած էր: Այնուհետեւ կանոնաւորապէս կը գրէի, իրար խառնելով քաղաքականութիւնն ու գրականութիւնը, վա՛յ ոճն ու յեղափոխական կրակը:

Առաջին թղթակցութիւնս նուիրուած էր Օրմանեանին եւ կը սկսէր այսպէս.

– «Օրմանեանը բիւրագունակ, բիւրածալ տիպար մըն է:

« Նախ, – եւ ասիկա իր սովորական վիճակն է – զուարճասէր, զուարճախօս է, շոշորթի կատարեալ մարմնացումը: Այս պարագային, ամէնէն անճպատ առիթէն անգամ կ՚օգտուի, ժէզուիտական զրախօսութիւն մը փակցնելու, «հի, հի, հի»-ներու պժգալի լուսին մը ցոլացնելու համար իր բոլորշի, թաթարական դէմքին վրայ» եւ այլն:

Այս ոչի՛նչ: Ես գրե՛ր եմ, խմբագրութիւնն ալ տպե՛ր է նոյնութեամբ, առանց ստորակէտ փոխելու.

« ... Ազգը գիտէ բոլոր ասոնք եւ դեռ շատ բաներ, բայց կը լռէ· առժամապէս կը համբերէ... Ազգը գիտէ թէ երբ գայ հաշուեյարդարի օրը, ձեր ամէնէն թեթեւ պատիժը պիտի ըլլայ խարոյկ մը եւ անոր վրայ՝ ձեր պարարտ մարմինը, – ձեր այնքան խղճամիտ խնամքով եւ հոգածութեամբ սնուցած մակարոյծ մարմինը, որպէսզի հետք չմնայ անոր ապականութիւններէն»: (Ռազմիկ, 1907 Յունուար 27): Ստորագրութիւնը՝ Բարբարոս: (Փոխն ի փոխ կը ստորագրէի Ըմբոստ եւ Բարբարոս):

(Շար· 22)

(Շար. Ա. էջէն)

մէն Ցարութիւնեան իրենք զիրենք մեղաւոր համարեցան, իսկ Է. Գրիգորեան, Դ. Բեջանեան, Աշոտ Կնեազեան, Վռամ Գալստեան, Մխաք Մկրտչեան եւ Համլէթ Ստեփանեան իրենք զիրենք մասնակի մեղաւոր նկատեցին որպէս մեղսակից:
Նիստը կը շարունակուէր Փետր. 23–ին:

«Կ'ԸՆԹԱՆԱՆՔ ԴԷՊԻ ԸՆԴՀ. ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ» ԿԸ ԳՐԷ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԹԵՐԹԸ

Ադրբեջանական «Զերկալօ» թերթը անդրադառնալով Ղարաբաղեան հարցին կ'ըսէ թէ կ'ընթանանք դէպի «ընդհանուր պետութիւն», աւելցնելով որ կարգաւորման խոստումները երբեք այսքան իրատես չէին եղած. կը գրէ նաեւ թէ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի նախագահները ամբողջովին զբաղած են ներքին, գլխաւորաբար տնտեսական խնդիրներով եւ աւելի քան երբեք կը վախնան պատերազմի սպառնալիքէն: Թերթին կարծիքով, հաշտութիւնը հարկաւոր է նաեւ երկու ղեկավարներուն՝ իշխանութիւնը պահելու համար: Կ'աւելցնէ թէ միջազգային բոլոր կազմակերպութիւններն ալ համաձայն են տուեալ տարբերակին, քանի որ զիրենք միակ հետաքրքրող բանը հաշտութիւնն է: Թերթը կ'եզրափակէ ըսելով թէ ամբողջին ետին կարելի է տեսնել միակ անկեղութիւն մը՝ կասպեան քարիւղը անարգել հասցնել Արեւմուտք:

Նոյն թերթը տեղ տուած է նաեւ արտաքին քաղաքականութեան հարցերով նախագահի նախկին խորհրդական Վաֆա Գիւլիզադէի մօտեցումին այս հարցին առնչութեամբ: Ան կ'ըսէ թէ հարցի լուծման երեք տարբերակներն ալ՝ ամբողջական, փուլ առ փուլ եւ «ընդհանուր պետութիւն» անընդունելի են եւ նման են իրարու, միայն թէ վերջինը աւելի դէշ է միւսներէն:

Թերթը կը գրէ նաեւ թէ անկախ քաղաքագէտները դէմ են այս «խայտառակ համաձայնութեան»:

Միւս կողմէ, հարցին զարգացումներու այս ընդհանուր մթնոլորտին մէջ, Փետր. 22-ին, Ռուսաստանի Արտաքին գործերու նախարարը Ի. Իվանով Մոսկուայի մէջ մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ըսած է թէ ղարաբաղեան հարցին լուծումով ամէնէն շատ Ռուսաստանը շահագրգռուած է:

ԱՐԿԱԴԻ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Ազգային Ապահովութեան նախարարութիւնը Փետրուար 22-ին որոշած է «21-րդ Դար» միութեան նախագահ Արկադի Վարդանեանի բանտարկութիւնը ջնջել մինչ պատիժը երկարաձգուած էր մինչեւ Մարտ 9: Ենթական ներկայիս կը գտնուի սրտաբանական հիւանդանոցը ու վիճակը ծանր է: Կը մեղադրուի պետական եւ հանրային կարգը բռնութեամբ տապալելու կամ փոխելու կոչեր ընելով:

ԼՂՀ

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՆԻՒԹ

Փետրուար 21-ին ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարար Նայիրա Մելքումեան ընդունած է Ազգ. Ժողովի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովի անդամները, որոնց հետ մասնաւորաբար քննարկած է ղարաբաղեան հարցի լուծման ներկայ փուլը: Այս առնչութեամբ նախարարուհին պատասխանած է երեսփոխաններու զանազան հարցումներուն որոնք կը վերաբերէին Մինսկի խումբի գործունէութեան եւ ԼՂՀ դիրքորոշումին, տարածքաշրջանին մէջ ղարաբաղեան գործօնի դերին, Ադրբեջանի ներքին քաղաքական իրավիճակին եւ այլն:

ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐ՝ ՀՈԿՏ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Փետրուար 22-ին Ազգ. Ժողովին մէջ տեղի ունեցած ճեպազրոյցին, խորհրդարանական տարբեր ուժեր արտայայտած են իրենց տեսակէտները Հոկտեմբեր 27-ի դատին առնչութեամբ: «Օրինաց երկիր» խմբակցութեան կողմէ Ա. Պաղտասարեան յայտնած է, թէ որոշած են հանրային վերահսկողութիւն կատարել ու խմբակցութեան ներկայացուցիչները պարբերաբար ներկայ կ'ըլլան դատավարութեան, փորձելով նպաստել անոր արդար ընթացքին: «Միասնութեան» ղեկավար Գ. Սահակեան անդրադառնալով ժողովուրդի հաւատքի պակասին, ըսած է թէ այդ է որ զինքը կ'առաջնորդէ դատարան՝ որ իր հսկողութեան ձեւն է: ՀՅԴ անդամ Ա. Վարդանեանի կարծիքով թերեւս որոշ հարցեր կը բացայայտուին, բայց համոզուած է որ եթէ ուղղակի դրդիչներ գոյութիւն ունենային, յայտնի դարձած կ'ըլլային արդէն նախաքննութեան շրջանին: Չէ բացառած նաեւ պատճառներու միջնորդութեամբ գործած ըլլալու վարկածը: «Հայաստան» խումբի ղեկավար Մ. Մալխասեանի համոզումով ալ երկիրը հեռու է իրաւական ըլլալէ եւ այս մասին հրաւիրած է վարչապետին ուշադրութիւնը:

ՀԱՐԹԱԳիՒՂԻ ԿՄԱԽՔՆԵՐԸ ՑԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐՈՒ ԶՈՀԵՐՈՒՆ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻՆ

Լոռիի մարզի Հարթագիւղի բնակիչներ հայր ու որդի Կարապետեան, Ցունուարին իրենց հողատարածքի ջրհորը մաքրելու ընթացքին յայտնաբերած էին շուրջ 50–60 կմախքներ. յարուցուած էր քրէական գործ: Սակայն քրէական այս գործը առկախուած է դատախազութեան կողմէ, քանի որ գիւղին տարեց բնակիչները վկայած են, որ 1918–ին Թուրքերու կողմէ ցանգուածային կոտորածներ գործուած են Հարթագիւղի մէջ ու անոր 2000 բնակիչներէն 1600–ը սպաննուած են: Այս գիւղին մէջ, խորհրդային տարիներուն արդէն պատահած են կմախքներու նման յայտնաբերումներ, սակայն լռութեան մատնուած են:

ՁԻՒՆԷՆ ԵՐԹԵՒԵԿԸ ԱՆԴԱՄԱԼՈՅԾ

Փետր. 20–ին, Հայաստանի ամբողջ տարածքին տեղացած առատ ձիւնը ու սաստիկ քամին (ժամ. 120 քմ.) դժուարանցելի վիճակ ստեղծած են Ճամբարակ–Բերդ, Գիւմրի–Աշոցք, Մաստարա–Մարալիկ ճամբաներուն վրայ: Իսկ Գեղարքունիքի մարզի Ծովագիւղ–Սեմիոնովկա եւ Գաւառ – Մարտունի հատուածներուն մէջ Փետր. 22–ին դեռ չէր դադրած բուքը:

Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Փէշտըմալճեան,
Օր. Իգապէլ Փէշտըմալճեան,
Նուպիճանեան եւ Երանեան ընտանիքները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԱՐԱՄ ՓԷՇՏԸՄԱԼՃԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Սրբուհի Երանեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետր. 22–ին 81 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Փետրուար 26, ժամը 15–ին, Փարիզի Ս. Յովհ.–Մկրտիչ եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon — Paris 8e
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Գաշանի գերեզմանատունը, avenue Carnot:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալ Արամ Փէշտըմալճեանի (Տիամանթէր ճաշարանի նախկին տնօրէն) այրիին զաւակներուն:

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ շրջանին, Չորեքշաբթի երեկոներ ժամը 6–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ «Հսկում»ի «խաղաղական» եւ «Հանգստեան» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցին.–

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Փետրուար 28
Գ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7
Ժ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14
ԺԷ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21
ԻԴ. օր Մեծի Պահոց –Միջինք
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28
ԼԱ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4
ԼԸ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Փետրուար 28–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21–ին, Միջինք առաւօտեան ժամը 10.30–ին Արեւագալի ժամերգութիւն:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4–ին

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն 8.45–ին:
Արեւագալ 9.45–ին:
Պատարագ 10.30–ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ 11.45–ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄԻ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԺԱՄԸ 17–ԻՆ

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Փետրուար 28
Քարոզիչ՝
ՄԱՇՏՈՑ Ա. ՔՀՆՅ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 2
Քարոզիչ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ
Սիրով կը հրաւիրէ ձեզ ներկայ գտնուելու

ՀԱՅ ԿՆՈՋ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

մեծարանքի ճաշ – հանդիսութեան
Կիրակի, Փետրուար 25, ժամը 12.30-ին
Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի Արծրունի Զօրաչեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Գեղարուեստական հաճելի բաժին, ընկերակցութեամբ՝ Կարէն եւ Խորէն Աշուղաթոյեան եղբայրներու:

Մասնակցութիւն 120 Ֆր.:

Հաճեցէք ձեր տեղերը ապահովել Փետր. 20–էն առաջ:

Հեռաձայն. –
04 42 22 08 52
կամ՝
04 91 77 84 70

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS
Date limite de candidature : 15 avril.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Վիքթորիա Շահպազի մահուան առթիւ.-
Ալիս 500 Ֆր., Ժիրայր 200 Ֆր., Մուրատ 300 Ֆր., Վահագն 200 Ֆր., Խաչիկ 500 Ֆր., Խաչիկ, Խաչիկ 200–ական Ֆր.:
Ալֆորվիլի եկեղեցւոյ պայծառութեան համար ստացուած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –
Եղիա Թաշճըօղլու, Դանիէլեան ընտանիք, Սերժ Ժամկոչ 200-ական Ֆր., Թորոս Տէտէեան 500 Ֆր., Պարգեւ Տէտէեան 400 Ֆր., Պատասխանեան 200 Ֆր., Արա Կոպոյեան 250 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
MARDI
27 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TÉL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.111 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.111

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 23 / 26)

ԱԼԻԵՒ ԿԸ ՄԵՐԺԷ Օ-Է-Ս-Է-Ը-Ի ՆԱԽԱԳԻԾԸ ԵՒ Կ'ԸՍԷ ԹԷ ՊԱՏՐԱՍՏ Է ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ

Ազրպէյճանի հանրապետութեան նախագահը՝ Հ. Ալիեւ, ելոյթ ունենալով Միլլի Մեճլիսի նիստին, փետրուար 23-ին, յայտարարած է որ Օ-Է-Ս-Է-Ը-ի Մինսկի խումբի առաջարկած նախագիծերը չեն համապատասխաներ Ազրպէյճանի շահերուն: Իր տեսակէտը ամրապնդելով, աւելցուցած է որ եթէ Ազրպէյճան ընդունէր «ընդհանուր պետութեան» մօտէցը, կըրնար կորսնցնել ինքնիշխանութիւնը Լ. Ղարաբաղի նկատմամբ: Ուրեմն, նման փաստաթուղթ չընդունիր նոյնիսկ քըննարկման համար, փայն նկատելով «մեծ սադրանք Ազրպէյճանի դէմ»: Շեշտեց թէ համաձայնագրի տուեալ նախագիծերը չեն կրնար հիմք ծառայել հայ – ազրպէյճանական հակամարտութեան կարգաւորման համար: Ալիեւ յայտարարեց նոյնիսկ թէ իր երկիրը պատրաստ է պատերազմի, Ազրպէյճան ուժեղ բանակ ունի, որով ուզած ատեն կրնայ դիմել ռազմական ճամբով հակամարտութեան կարգաւորման: Խորհրդարանի այս նիստին հրաւիրուած էին նաեւ արեւմտեան պետութիւններու դեսպանները:

ԱՐՑԱԽԻ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ԳՈՐԾԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեան փետր. 23-ին ընդունելով Հայ – Թրքական գործարար խորհուրդի համանախագահներ Արսէն Ղազարեանը եւ Քաան Սոյաքը տեղեկութիւններ ստացած է նոյն խորհուրդի վերջին շրջանի գործունէութեան մասին: Նախագահը գոհունակութիւն յայտնած է երկու երկիրներու միջեւ տնտեսական կապեր ստեղծելու գործին այդ խորհուրդին բերած նպաստին համար: Զրոյցին արծարծուած է նաեւ Թուրքիոյ Արտաքին նախարար Ճէմի վերջերս ըրած յայտարարութիւնը, ուր ան կ'առաջարկէր Թուրքիոյ միջնորդութեամբ երրեակ հանդիպում մը Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի հետ: Վ. Օսկանեան նշած է, որ Հայաստան հետաքրքրութեամբ ընկալած է այդ առաջարկը:

Ա. ՄՈՒՍԱԼԻՊՈՎ ԱՆՀԵՌԱՆԿԱՐ ԿԸ ՆԿԱՏԷ «ԸՆԴՀ. ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ» ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ

Ազրպէյճանի նախկին նախագահ Այազ Մուտալիպով «Պիլիք Տիւնիասի» գործակալութեան տուած բացառիկ հարցազրոյցի մը մէջ լսած է թէ կը մերժէ «ընդհ. պետութեան» սկզբունքով Ղարաբաղեան հարցին լուծման տարբերակը: Իրեն համար ատիկա կը նշանակէ Ազրպէյճանի տարածքի փաստօրէն բաժանում: Անհեռանկար որակելով նման ծրագիր մը, աւելցուցած է թէ վաղ կամ ուշ, եթէ ան ստորագրուի, ան կը յանգեցնէ հանրութեան դժգոհութեան եւ նոր ճակատումի:

ՇԻՐԱՔԻ ՀՐԱՒԷՐՈՎ ՔՈՉԱՐԵԱՆ – ԱԼԻԵՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, ՄԱՐՏ 4-ԻՆ

Ելիզէի բանբեր՝ Գաթրին Գոլոնա յայտարարեց փետրուար 22-ին, որ նախագահներ Քոչարեան եւ Ալիեւ հանդիպում կ'ունենան Փարիզի մէջ, Մարտ 4-ին եւ թէ յաջորդ օրն ալ միասնաբար կը տեսակցին նախագահ Շիրաքի հետ: Քոչարեան – Ալիեւ 15-րդ հանդիպումն է երկու նախագահներու միջեւ:

Ալիեւ Փարիզ կը մեկնի Ուրբաթ, Մարտ 3-ին եւ նախ առանձին տեսակցութիւն կ'ունենայ Ռ. Քոչարեանի հետ, ապա, կը միանան Շիրաքի: Ըստ նախատեսութեանց, Քոչարեան – Ալիեւ հանդիպումը երեք օր կը տեւէ: Ըստ Ալիեւի աշխատակազմին ներկայացուցած ժամանակացոյցին, Ալիեւ Մարտ 12-ին Թուրքիա կը մեկնի, ապա Թեհրան եւ Մոսկուա:

ՄԱՄՈՒԼ

«LA PROVENCE LIBEREE»

(24 février)

INCROYABLE MAIS VRAI
MAXENCE

Շաբաթաթերթը խմբագրականով մը կ'անդրադառնայ իր առաջին հանդիպումին «Յառաջ»ի հետ, երբ կը յաճախէր Մինեըէ լիսէն ու ամբողջ էջով մը կ'արձագանգէ Թելերամայի յօդուածին նուիրուած «Յառաջ»ի, զոր կ'որակէ՝

UN PETIT JOURNAL
DE GRANDE RENOMMEE

Վերոնիք Պրոքայի յօդուածին հետ հրատարակած է նաեւ «Յառաջ»ի մէկ թիւին (1998, Նոյեմբեր 27) առաջին էջի փաք – սիմիլէն:

«RECUEIL HEBDOMADAIRE DALLOZ»

(22 février)

UNE LOI POUR... LA MEMOIRE
Thierry Garé
Professeur à la faculté de Droit de Toulouse

Այս խորագրին տակ, Թիէրի Կառէ վերլուծումը կ'ընէ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման օրէնքին, զոր աննախընթաց կը գտնէ իր տեսակին մէջ, նախ որովհետեւ, ան միայն մէկ յօդուած ունի: Իրաւագէտը, կը գրէ, չի կրնար անտեսել չգալ նման բանաձեւումի մը ի տես: Ու երկարօրէն կը ծանրանայ այս երեւոյթին վրայ: Այս օրէնքը, ըստ իրեն, լաւագոյնս կը պատկերացնէ այն շփոթութիւնը որ կը ձգտի միջամուխ ըլլալու իրաւունքին եւ պատմութեան, շփոթութիւն որուն կ'ենթարկուի օրէնսդիրը, փոխանակ վերապահ ըլլալու: Հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումը կրնար ըլլալ, կը գրէ, այլ միջոցներով, օրինակ Ելիզէի կամ Մաթինեոնի մէկ յայտարարութեամբ: Իր եզրակացութիւնն այն է որ պատմական ճշմարտութեան վերահաստատումը կը պատկանի պատմաբաններուն եւ ոչ օրէնսդէտներուն:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրուար 22-ին, նախագահ Ռոպէր Քոչարեան նախագահեց կառավարութեան նիստին, որմէ ետք մամլոյ ասուլիս մը սարքեց լրագրողներու համար: Նախագահը այլ հարցերու կարգին, գլխաւորաբար ծանրացաւ Ղարաբաղեան հակամարտութեան այժմու փուլին վրայ, մասնաւորաբար անդրադառնալով աշխարհի ամէն կողմը տարածուած այն լուրերուն, ըստ որոնց, Քոչարեան եւ Ալիեւ համաձայնած էին Ղարաբաղեան հարցի լուծման երեք սկզբունքներուն վրայ, որոնցմէ երրորդն էր «Ընդհանուր Պետութիւն» կոչուած տարազը, որ ներկայիս տակաւին անընդունելի կը մնայ Հայաստանի իշխանութիւններու կողմէ: Նախագահ Քոչարեան յստակ եւ վճռական շեշտերով յայտարարեց թէ Ազրպէյճանի կողմէ առաջ քշուած նիւթերը կը վերաբերին Ղարաբաղեան հարցի լուծման համար անցեալի մէջ կատարուած աշխատանքներուն, այլ ո՛չ թէ այսօրուան վերջնական փուլին: Ռոպէր Քոչարեան թելադրեց այն գաղափարը թէ տակաւին «Ընդհանուր Պետութեան» գաղափարը հասունցած չէ հայկական կողմի ուզած չափով: Նախագահը ըսաւ. «Կը կրկնեմ, ո՛չ ոք անհանգիստ թող ըլլայ, Ղարաբաղեան հարցի լուծումը միայն Քոչարեանի մը կամ քանի մը հոգիէ բաղկացեալ խմբակի մը ուսերուն վրայ դրուած կամայական խնդիր չէ: Երբ որ ժամանակը գայ, բանակցութիւններու մասին անհրաժեշտ տեղեկութիւնները պիտի տրուին մեր ժողովուրդին»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՍԻ ՇՐՋԱՆԸ (Անթիպ, Վանս, Գանն եւ այլն) երկրաշարժի ենթարկուեցաւ Կիրակի փետրուար 25, ժամը 19.36-ին, 4,8 զօրութեամբ Ռիխթէրի բաց սանդղակի վրայ: Ոչ զոհ, ոչ վնաս կայ, բայց, բնակչութիւնը բաւական ցնցուած է: Ծանօթ է որ Ծովային Ալպեաններու շրջանը երկրաշարժի հակամէտ է:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Կեդրոնական Դրամատան կառավարիչը Կազի Էրճէլ իր հրաժարականը ներկայացուցած է փետր. 25-ին: Տնտեսական եւ դրամական տագնապը շատ սուր բնոյթ առած է, բայց, Էճէվիթ տեղը տալու միտք չունի, ինչպէս յայտարարած է փետրուար 24-ին, համախմբման կառավարութեան իր ընկերակիցներուն հետ ժողովի մը ընթացքին: Թրքական դրամը 36% անկում արձանագրեց:

Լ. ԺՈՍՓԷՆ պարտաւորուեցաւ հրաժարիլ Սէն – Թ'էթիէն երթալէ փետրուար 26-ին, տեղւոյն հողագործները յայտարարած ըլլալով որ փուչերով կ'ընդունէին, եթէ համարձակի երթալ: Տոլէն ետք, փարչալեալ ընէին նաեւ այս այցելութիւնը, բայց, իր դժգոհութիւնը յայտնեց Ժողովրդական Ընդդիմութեան ընկերվարական թեկնածուին, որու իր զօրակցութիւնը պիտի ապահովէր այդ այցելութեամբ: Միւս կողմէ, փետր. 26-ին, Պրիւսէլի մէջ, Հողագործութեան 15 նախարարները ժողով ունէին եւ Ֆրանսա պիտի ջանար օժանդակութիւն մը ձեռք ձգել ֆրանսացի հողագործներուն համար, ինչ որ հաւանական չէր թուեր: Այդ պարագային, Ֆրանսա, ի՛նք պիտի ապահովէր այդ օժանդակութիւնը ազօրինութեան ճամբան բռնելով: Մեծն – Բրիտանիոյ մէջ ալ, աֆթային տենդը մտահոգիչ կերպով կը տարածուի:

LԻԲԱՆԱՆԻ տնտեսական տագնապին ճար մը գտնելու համար, վարչապետ Հարիրի կ'երթայ Փարիզ կուգայ փետրուար 27-ին: Հովանաւորութեան ներքեւ ժաք Շիրաքի, պիտի հանդիպի Համաշխարհային Դրամատան նախագահին՝ Ճիմ Վոլֆէնսոնի, Եւրոպական յանձնախումբին նախագահին՝ Փրոտիի եւ Ներդրումի Եւրոպական Դրամատան փոխ - նախագահ՝ Ֆրէնսիս Մայրրի: Գլխաւոր նիւթն է՝ քննել թէ ի՞նչպէս միջազգային հիմնարկները կրնան զօրավիգ ըլլալ այն ճիգերուն զորս նոր կառավարութիւնը կ'ընէ երկրին զարգացման համար: Իրականին

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՄԲ ՄԵԿՆԵՑԱՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Մարտ 1-ին Բրիտանական գրադարանում Վեհափառ Հայրապետը ներկայ կը լինի «Գանձերը՝ Տապանից» ցուցահանդէսի բացմանը

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, Տեղեկատուութեան համակարգ, 23 Փետրուարի, 2001թ. –

Փետրուարի 23-ին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը անդրանիկ պաշտօնական այցով մեկնեց Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհուրդ:

Ժընեւ մեկնելիս Նորին Սրբութիւնը երկօրեայ կանգառ կ'ունենայ Մոսկուայում, որի ընթացքում առիթ կ'ունենայ անձամբ շնորհաւորելու Մոսկուայի եւ Համայն Ռուսիոյ Պատրիարք Ալեքսի Երկրորդին՝ պատրիարքի անուանակոչութեան օրուայ առիթով: Վեհափառ Հայրապետը կը հանդիպի նաեւ մոսկուահայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ:

Ժընեւում, լինելով ԵՀԽ-ի պաշտօնական հիւրը, Հայոց Հայրապետը հանդիպումներ կ'ունենայ ԵՀԽ գլխաւոր քարտուղար Կոնրատ Ռայզէրի, ԵՀԽ ընդհանուր քարտուղարութեան, ինչպէս նաեւ ԵՀԽ-ում ուղղափառ եկեղեցիների ներկայացուցիչների հետ:

ԵՀԽ գլխաւոր քարտուղարը բազմաթիւ անգամներ է այցելել Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, որի հետ համատեղ ԵՀԽ-ն բազմաթիւ սոցիալական ու բարեսիրական ծրագրեր է իրականացնում Հայաստանում: Այսօր էլ Ս. Էջմիածնում յաջողութեամբ գործում են ԵՀԽ երկու գրասենեակներ:

Ժընեւից Նորին Սրբութիւնը կը մեկնի Լոնտոն՝ ներկայ լինելու Մարտի 1-ին Բրիտանական գրադարանում բացուող «Գանձերը՝ Տապանից» ցուցահանդէսի բացմանը՝ նուիրուած Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակելու 1700-ամեակին: Վաչէ եւ Թամար Մանուկեանների հիմնադրամի մեկենասութեամբ կազմակերպուած ցուցահանդէսում ներկայացուելու են հայ եկեղեցական արուեստի նմուշներ Մայր Աթոռի, ինչպէս նաեւ աշխարհի այլ թանգարաններից:

Հայոց Հայրապետին ուղեկցում են Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի միջեկեղեցական բաժնի տնօրէն Տ. Եզնիկ Եպիսկ. Պետրոսեանը եւ Տ. Աւետիս Աբեղայ Սահակեանը:

ԱՆՎԱՅՐ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՈՒՐԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

Նաեւ գերմանական մամուլն է անդրադառնում հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին: Բնականաբար ուշադրութեան կիզակէտը նախ եւ առաջ այս տարուայ Յունուարի կէսին Ֆրանսայի Խորհրդարանի որոշումն է, ապա թրքական կառավարութեան հակազդեցութիւնը եւ այդ հակազդեցութեան տնտեսական հետեւանքները: Սակայն գերմանական մամուլը արծարծում է նաեւ Գերմանիայում ցեղասպանութեան ճանաչման հարցը:

Ֆրանքֆուրթեր Ալկեմայնէ Ցայթունկ-ը իր Ուրբաթ, Փետրուար 9-ի (էջ 46), համարում հրատարակեց Պոխումի Րուհր համալսարանի Սփիւռքի եւ ցեղասպանութեան հետազօտութեան հաստատութեան տնօրէն՝ Միհրան Տապաղի «Յիշողութիւն առանց վայրերի. Պաշտօնական ուրացումի դէմ՝ ինչու պէտք է նաեւ Գերմանիան ճանաչի հայկական ցեղասպանութիւնը» խորագրով ուշագրաւ յօդուածը, որը անդրադառնում է թէ Գերմանիայում ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին եւ թէ ցեղասպանութեան ուրացման հետ առնչուող մի քանի այլ առանցքային հարցերի:

Միհրան Տապաղի հիմնական դրոյթներն են՝

Ա. – Ցեղասպանութեան ուրացումը համակարգային բնոյթ ունի:

Բ. – Ցեղասպանութեան ճանաչումը քաղաքական հարցի քաղաքական պատասխանն է:

Գ. – Ցեղասպանութեան ճանաչումը յիշողութեան վայր է ստեղծում:

Այստեղ ցանկանում եմ խտացրած ներկայացնել նամանաւանդ առաջին եւ երկրորդ դրոյթները եւ անդրադառնալ այդ դրոյթներից բխող մի քանի կարեւոր հետեւանքներին:

Ըստ Միհրան Տապաղի 20-րդ դարի ցեղասպանութիւնների վերաբերեալ խօսել նշանակում է պետութիւնների յարաբերութիւնները վտանգի մատնել, որովհետեւ այդ ցեղասպանութիւնները ուղղակիօրէն առնչւում են պետութիւնների կազմաւորման հոլովոյթի հետ, որովհետեւ «Ցեղասպանութիւնը պատմութեան մէջ խնդրականացնում է ազգային ինքնութիւնները եւ միատեսականացման ընթացքը: Որովհետեւ ցեղասպանութիւնը չի վերաբերում միայն դահիճներին, այլ նաեւ ժամանակի վկաների եւ յաջորդ սերունդների կեցուածքին»: Ցեղասպանութեան հարցի շուրջ ամէն անդրադարձ խախտում է այսպիսով արդէն իսկ կարգաւորուած ներպետական եւ միջպետական համակարգի ամբողջութիւնը: Այս է պատճառը նաեւ, որ պետութիւնները ընդհանրապէս վերապահ են իրենց «փոքրամասնութիւնների» եւ սրանց յուզող հարցերի նկատմամբ:

Միհրան Տապաղի խորհրդածութիւնները պատասխանում են բացայայտօրէն այն հարցումին, որը միայն ներյայտօրէն է դրուած՝ ինչպէ՞ս են կարող նման համակարգները պահել իրենց ամբողջութիւնը:

Ինչ վերաբերում է ցեղասպանութեան, համակարգային խախտումները կարելի է չէզոքացնել յանձնելով ցեղասպանութեան հարցը պատմաբանների վերահասութեան, որոնք այս պարագային պետական անվտանգութեան ջահակիրների պարտականութիւնն են ստանձնում: Այս ձգտումը ինքնին համակարգային մտածողութիւնից բխող քաղաքական ռազմավարութիւն ամենազդու միջոցառումներից մէկն է, որը դիւրացնում է ցեղասպանութեան «իրողութիւնը» փաստելու պահանջում: Ձերբազատել համակարգի այս ռազմավարութիւնից նշանակում է նախ եւ առաջ ենթարկուել ցեղասպանութեան իրողութիւնը փաստելու հրամայականին: Ճիշդ այս տեսակէտից է, որ Ֆրանսայի Խորհրդարանի ցեղասպանութեան ճանաչումը բեկում է այս ռազմավարութիւնը, խախտում պետութիւններին ընտանի համակարգի անձեռնմխելիութիւնը եւ հայկական հարցը պատմաբանութեան բնագաւառից տեղափոխում է քաղաքական բնագաւառ՝ «Ֆրանսիայի խորհրդանշական որոշումը ի նպաստ մինչեւ այսօր ժխտուած յիշողութեան քաղաքական բնոյթ ունի, որովհետեւ ոչ միայն Թուրքիոյ հակազդեցութիւնն է քաղաքական, այլ որովհետեւ ցեղասպանութեան ուրացումը ինքնին Թուրքիոյ քաղաքականութեան անբաժանելի մասն է կազմում»:

Միհրան Տապաղի մտածումները հասկանալու համար կարելի է հետեւեալ ուրուագիծը որդեգրել: Մինչ ոչ – թուրք պետութիւնների պարագային անհրաժեշտ է խօսել լռութեան համակարգից, որը արդէն խախտուել է Եւրոպական Խորհրդարանում, Իտալիայում, Շուէտեայում եւ Ֆրանսիայում, թրքական պետութեան պարագային պէտք է խօսել ուրացումի համակարգից, որը ինքնին բազմաբնոյթ է՝ քաղաքական, ընկերային, տնտեսական, գիտական եւ մշակութային: Թուրքիոյ ուրացումը փրոյտեան արտամղումը չէ, այլ պաշտօնական ուրացում, որը կրկին լռութեան համակարգի նման իր գիտական արդարացման շրջանակն է փնտռում: Աւելին, Թուրքեան ուրացման այս համակարգը պահում է պատժի սպառնալիքով՝ ով Թուրքիայում հակադրուի թրքական պաշտօնական կեցուածքին, պետական ոճիր է գործում եւ Ֆրանսական տնտեսական հիմնարկների նկատմամբ որդեգրուած կեցուածքն էլ նոյն պատժի ռազմավարութեան շարունակութիւնն է:

Միհրան Տապաղը նշում է սակայն որ համակարգերը միայն լռութեամբ եւ ուրացումով չէ, որ պահպանում են իրենց ամբողջութիւնը, այլ երկու ուրիշ ինքնածին ռազմավարութիւններով, որոնք աւելի վտանգաւոր են քան թէ առաջին երկուսը՝ «ընդունելով հերքել» ցեղասպանութիւնը: Այս երկու ռազմավարութիւնները կարելի է անուանել՝ Ա. այս – սակայն ռազմավարութիւն եւ Բ. շահերի բախման ռազմավարութիւն: Այս – սակայն մերձեցումը ցեղասպանութիւնը վերածում է զուտ «ողբերգութեան», ցեղասպանութիւնը ընկալում է իբրեւ պարագաների ողբերգական արդիւնք եւ իջեցնում զոհերի թիւը: Այսպիսով կրկին հերքւում է ցեղասպանութիւնը իբրեւ քաղաքական հարց եւ վերածւում մարդկային ողբերգութեան, մարդասիրական հոգատարութեան առարկայ՝ առանց քաղաքական հետեւանքի, նոյնիսկ եթէ «ցեղասպանութիւն եզրի գործածութեան իրաւունքը "նուէր" տրուի» հայութեան: Իսկ շահերի բախման – ռազմավարութեան մեկնաբանութիւնն էլ վերածում է դահիճ–զոհ յարաբերութիւնը երկու չէզոք կողմերի յարաբերութեան, որը երկխօսութեամբ պիտի հարթի երկուստէք ներհակ շահերի բախումները: Ցեղասպանութեան ճանաչումը խափանում է նաեւ այս երկու մօտեցումները եւ իր քաղաքական հանգամանքով ստեղծում է զոհերի յիշողութեան այն մարդկային վայրը, որը վերոյիշեալ «մարդասիրական» ռազմավարութիւնները երբեք չեն ստեղծել եւ չէին էլ կարող ստեղծել՝ «Երբ անկարելի է այնտեղ յիշել, որտեղ աղէտն է պատահել ... օտարութիւնն է որ յիշողութեան վայրի է վերածւում: Սակայն այսպիսով ոչ միայն վերապրողների պարտականութիւնն է յիշողութեան վկաները դառնալ, այլ նաեւ հիւրընկալ երկրների՝ կարելի դարձնել այս յիշողութիւնը»:

Ինչ վերաբերում է Գերմանիային եւ Գերմանիոյ Խորհրդարանի որոշմանը, արդէն «Ֆրանքֆուրթեր Ալկեմայնէ Ցայթունկ»ի խմբագրութիւնը թերթի նոյն համարում նշում է, որ Գերմանիոյ Խորհրդարանը դժուար թէ դրական կեցուածք որդեգրի, որովհետեւ Գերմանիայում ապրող թրքական փոքրամասնութիւնը շատ ուժեղ է եւ ընկերային բախումների վախը՝ մեծ: Սակայն – եւ այստեղ Միհրան Տապաղը հարցական կերպով անդրադառնում է կարեւոր մի խնդրի – միթէ՞ Հայերի յարատեւութիւն էլ նմանապէս չի կարող ընկերային բախումներ առաջացնել:

Այս հարցը չի վերաբերում քանակական չափանիշների: Եթէ խորացնենք այս հարցումի հետ կապուած գաղափարը, ապա պիտի անդրադառնանք այն կարեւորութեան, որ վերը նշուած համակարգները թերեւս ոչ թէ հերքումով, լռութեամբ եւ ուրացումով, այլ ճիշդ հակառակը, արծարծելով, ընդունելով եւ խոստովանելով է, որ կարող են պահել իրենց ամբողջութիւնը եւ փրկել իրենց անձեռնմխելիութիւնը: Միհրան Տապաղի յօդուածը իր սեղմ շրջանակում անշուշտ չէր կարող խորացնում համակարգի այս հետաքրքրական երեւակը: Այդուամենայնիւ կարեւոր է քննարկել այն հարցը, թէ այսօր համակարգերը (système) ինչ աստիճանով են վերածւում կառոյցների (structure) եւ որն է հայկական հարցի դիրքը նման կառոյցներում: Այս համաբնագրում է նաեւ, որ պէտք է զետեղել հայկական հարցի եւ համայնացման (globalisation) առնչութիւնները, որոնք – գործնական գետնի վրայ – իրենց հերթին լրովին փոխում են հայկական հարցի հաղորդակցութեան ռազմավարութիւնը (stratégie de communication):

Հասարակական կապերը (relations publiques) եւ շահախմբային ազդեցումը (lobbying) այն միջոցներն են, որոնք սատարում են ցեղասպանութեան ճանաչման առաջընթացի: Սակայն այս միջոցները եւ իրենց մարտավարութիւնը (tactique) կը յաջողեն այնքանով, ինչքանով որ ի վիճակի կը լինեն ճշդել հայկական հարցի դիրքը համայնացման (թէ համակարգների եւ թէ կառոյցների պարագային) ոլորտում: Յամենայնդէպս ոչ թէ հակադրուել համակարգներին, այլ սովորել համակարգների խաղի օրէնքները, օգտագործելու համար սրանք ի նպաստ ցեղասպանութեան քաղաքական ճանաչման:

Միհրան Տապաղի յօդուածի դրոյթները կարեւոր են, որովհետեւ հայկական ցեղասպանութիւնը զետեղում են համակարգային մտածողութեան շրջածիրում եւ բացատրում, թէ ինչու ցեղասպանութեան քաղաքական ճանաչումը ոչ թէ խախտում է համակարգը – ինչպէս շատերին է թւում – այլ օգտուելով համակարգի ներմնայուն օրէնքներից պահում համակարգի ամբողջութիւնը: Ահաւասիկ թէ ինչու ցեղասպանութիւնը պէտք է քաղաքականօրէն ճանաչուի, նոյնիսկ Գերմանիայում:

ՎԱԶՐԻԿ ԲԱԶԻԼ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԵՒ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Դարերը կ'անցնին՝ բայց Վարդանը
քաջ
Բայց Վարդանը Սուրբ, կ'երթայ
միշտ առաջ
ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

Հերոսներ՝ խաչեալներ կը խորհրդանշեն եւ չեն մեռնիր:

Այս ժողովուրդը, որուն կեանքը սրտի գործ եղած է՝ մտքի գործ քալելէ առաջ, իր հազարամեայ գոյութեան ընթացքին միշտ ալ ծնունդ տուած է մեծ սիրտով գերմարդերու՝ հերոսներ եւ սուրբեր, որոնք, իրենց անձին եւ գործին մէջ արտայայտած են ցեղին ոգին, խաչալները եւ երազները եւ որոնց շուրջ օղակ առ օղակ հիւսուած է մեր արիւնոտ այլ սակայն հերոսական պատմութեան ոսկեշղթան:

Ամէն տարի, իրենց օրին, խանդաղատանքով կ'ոգեկոչենք յիշատակը Վարդանանց եւ Ղեւոնդեանց մեր անմահներուն, վերապրելու համար իրենց գերագոյն նուիրումին մեծ պահը եւ վերբերելու իմաստը ու արժէքը անոնց սխրագործութեան:

Աւարայրի դիւցազնամարտը վեհիմաստ այն խորհուրդն է մեր պատմութեան որ դարերու խորքէն մշտավառ փարոսի մը նման իր լոյսերը կ'արձակէ, եւ որ, վե՛ր ժամանակի կաշկանդումներէն՝ կը քալէ միշտ այս ժողովուրդին ներկային հետ, անոր ապագային վրայ իր բարերար ներգործութիւնը սփռելու համար:

Վարդանանց հերոսամարտը, իր էութեան մէջ, գոյապայքարն էր ազատատենչ, խաղաղասէր եւ շինարար ժողովուրդի մը՝ ի խնդիր իր պապենական հողին վրայ ծաղող բարի եւ անոյշ արեւին: Պայքարն էր անիկա վասն խղճի եւ մտքի ազատութեան, պայքարը՝ հոգեկան ու իմացական լոյսին ծարաւի ժողովուրդի մը, իրեն պարտադրուած հոգեւոր խաւարին դէմ, ե՛ւ յաղթանակն էր ան հոգիի եւ մտքի թագաւորութեան, յաղթանակը գաղափարապաշտ կեանքի:

Երջանկայիշատակ մեր նախահայրերը, Քրիստոսէ դարեր առաջ ապրեցան իրենց ճակտին գիրով եւ քրտինքով, հողէն բարիք եւ քարէն գեղեցկութիւն հանելով: Օրհնեալ էր թեթեւ եւ հեզասահ անոնց կեանքը ոսկեծին Անահիտի մայրասուածեան իմաստութեան եւ բարու – թեան հովանիին ներքեւ: Աղուոր հոգիներ էին եւ տարօրէն բարի՝ մեր նախնիքները մեր բնաշխարհին պէս, վեհ եւ ամուր մեր լեռներուն նման, մաքուր եւ հեզ՝ այդ լեռներուն կատարներուն ձիւնին պէս եւ ազատ՝ մեր գետերուն յորդահոսան վազքին նման ու արգաւանդ մեր հայրենի դաշտերուն պէս:

Ապրեցան ու ստեղծեցին անոնք եւ աւելի քան տասներկու դար երգեցին եւ կերտեցին հեթանոս հոգեխռով գեղեցկութիւններ: Չպակսեցան մռայլ օրեր իրենց կեանքին մէջ երբ ձգեցին իրենց ծաղկած դաշտերն ու շէն աւանները եւ ապաստանեցան լեռներու անառիկ կողերուն եւ յետոյ, սպառած՝ թշնամիին նահանջող հետքերուն վրայէն իջան վար վերստին շէնցնելու, վերստին ծաղկեցնելու, ստեղծելու եւ ստեղծագործելու:

Եւ երկար դարեր ապրեցան մեր երջանկայիշատակ նախահայրերը, երբեմն ուրախ, երբեմն տխուր՝ մտերմութեան մէջ վիշապաքաղ Վահագնին, Անահիտին, Աստղիկին, Սօսեաց անտառի ծառերուն սօսաւիւնին, արեւին, լուսնին, կայծակին եւ ամպրոպին այլ սակայն, ըղձանքովը բնութեան ուժերէն գերիվեր ճշմարտութեան մը լոյսին: Եւ այդ լոյսը, վերջապէս, Յիսուսով հասեցաւ ու յորդեցաւ այս ժողովուրդին հոգեդաշտին մէջ: Քրիստոնէութիւնը, արժանաւորապէս եղաւ իր դարաւոր սպասումին հոգեկան անփոխարինելի վարձատրութիւնը, սփոփանքը եւ արբեցումը: Հայ ժողովուրդը անքակտելի սիրով մը փարեցաւ՝ անոր եւ զայն դարձուց իր իսկ հոգիին ամէնէն հարազատ արտայայտութիւնը:

450-ին Արտաշատի Ազգային Եկեղեցական Ժողովը, Յովսէփ Կաթողիկոսի նախագահութեան տակ հաստատեց եւ կնքեց այդ անխախտելի փարումը, «Յայսմ հաւատոյ զմեզ ո՛չ ոք կարէ խախտել, ո՛չ հրեշտակք եւ ո՛չ մարդիկ, ո՛չ սուր եւ ո՛չ հուր, ո՛չ ջուր, ո՛չ ամենայն զինչ եւ են դառն հարուածք»: Կա՞յ ուրիշ ժողովուրդ մը քրիստոնեայ աշխարհին մէջ որուն համար, կրօնքը՝ կեանք ու կեանքը՝ կրօնք եղած ըլլայ փոխադարձաբար ա՛յն համեմատութեամբ, որ ատիկա ապրուած իրականութիւն մըն է հայութեան համար: Այսինքն, կա՞յ աշխարհի վրայ ժողովուրդ մը որ քրիստոնէական սկզբունքները կեանքի կոչած, ապրումի վերածած, անոնցմով սնած եւ անոնցմէ առաջնորդուած ըլլայ եւ իր կեանքը անոնց իրագործումին, պսակումին նուիրագործած ըլլայ՝ որքան այս ժողովուրդը: Վկայ՝ Հայաստանեայց Առաքելական ուղղափառ մեր Սուրբ Եկեղեցին՝ իր անկեղծութեամբ, պարզութեամբ, լայնամտութեամբ, արիութեամբ եւ անհուն զորովանքով, քրիստոնեայ եկեղեցիներուն ամէնէն քրիստոնեան: Քրիստոնէութեան սիրոյ Աւետարանը եւ համամարդկային համեղբայրութեան քաղցր հրաւէրը ներգրաւեց տառապած եւ տառապանքէն իմաստնացած եւ հոգիով գեղեցկացած այս ժողովուրդը: Քրիստոնէութիւնը նոր կենսունակութիւն, նոր աւիւն ներարկեց եւ ստեղծագործական խանդ ներշնչեց հայութեան: Մեր մէջ, քրիստոնէութեան առաջին դարուն, մենք ունեցանք մեր գիրը, ինչ որ տասներկու դարերուն հեթանոսական մեր մշակոյթը չէր տուած մեզի: Տենդագին կրօնական հզօր զգացումի մը բեղուն արդասիքն է

մեր Ոսկեդարեան Սրբազան Մշակոյթը, առանց որուն, մենք՝ ի վերջոյ պիտի դատապարտուէինք յոյն, պարսիկ կամ արաբ դառնալու: Քրիստոնէութիւնը զօրացուց, չէզոքեց մեր ազգային գիտակցութիւնը եւ ինքնուրոյնութիւնը եւ մեր ազգային նկարագրին տուաւ յաւելեալ դիմադրականութիւն եւ կորով: Եւ վերջապէս, քրիստոնէութիւնը մեզի տուաւ կեանքի հանդէպ դրական կեցուածք մը: Ո՛չ սին պատրանքը, մարտիրոսանալով երբ վկայ դրախտ փոխադրուելու, եւ ոչ ալ տառապանքը համբերութեամբ կրելու ստոյիկեան փիլոզոփին, այլ, տառապանքին երթալու, զայն նուաճելու, պետնելու ուժականութիւնը, տառապանքին ընդմէջէն հասնելու համար ինքնաիրագործումի: Ըստ իս, այս է քրիստոնէութեան իսկական ոգին, որ խարիսխն է արդի Արեւմտեան քաղաքակրթութեան, թէեւ, ան այսօր, պարպուած է այդ ոգիին բարոյական արժէքներէն:

Դրական այս ոգիով զօտեպնդուած եւ զօրացած Հայ ժողովուրդը դիմաւորեց Սասանեան Պարսկաստանի իր հոգիին ուղղուած հարուածը: 451-ին կորսնցուցած էինք մեր Թագաւորութիւնը ու մեր պապենական հողը բաժնուած էր Պարսկաստանի եւ Բիւզանդիոնի միջեւ: Չէզոքացուած, մեկուսացուած եւ բաժան բաժան եղած էին մեր իշխանութիւնները: Մեր ազգային բանակը եւ այրուձին կը կոտորակուէին ծառայելով Սասանեան գահին: Ըստ էութեան, Տիզբոնի շարժառիթները քաղաքական էին կրօնական ըլլալէ առաջ: Ձուլելու համար Հայ ժողովուրդը եւ իւրացնելու մեր հայրենիքը: Անհրաժեշտ էր նախ կազմալուծել Հայ Եկեղեցին եւ փշրել Հայուն հաւատքը:

Կանգուն կը մնար միայն մեր հաւատքին միջնաբերդ՝ Հայ Եկեղեցին որ փրկարար դեր մը կատարեց այս ճգնաժամին, որպէս բոլոր հայ սրտերը իրարու կապող, զանոնք միաձոյլ կամքի վերածող ուժը: Եւ Աւարայրը եղաւ այս ժողովուրդին մատուցած գերագոյն կենդանի պատարագը եւ կրակէ մկրտութիւնը Հայ Ազգային Եկեղեցիին, որուն զաւակները, ամէն խաւէ եւ տարիքէ, Սուրբ Հաւատարմութեամբ վահանուած եւ հաւատքով ու հայրենասիրութեամբ հոգեվինուած՝ աներկիւղ գրոհ տուին մահուան դէմ եւ կեանքէ՝ կեանք անցան: Մահը, անոնց համար եղաւ այն դուռը ուրկէ անոնք անմահութեան անցան:

Եթէ եղան Վասակներ, որոնք գործնապաշտ մտայնութեամբ քաղաքական եւ դիւանագիտական հաշիւներէ եւ նկատումներէ մղուած նախընտրեցին գաղափարականը զոհել նիւթականին, ոգեկանը՝ ֆիզիքականին, չպակսեցան Վարդաններ եւ Ղեւոնդներ որոնց համար անկարելի էր առանց խղճալի եւ սրբութեան ապրիլ եւ անոնք յօժարաբար իրենց կեանքը նուիրեցին Հայրենիքի փրկութեան եւ իրենց սուրբ հաւատքին պաշտպանման համար: Ոչ մէկ ատեն մեզի պակսած է խոհականութիւնը եւ շրջահայեցութիւնը՝ վտանգներէ խուսափելու մեր Հայկ Նահապետի օրերէն սկսեալ: Սակայն ժողովուրդ մը, օրհասական պահու մը իր գոյութեան սպառնացող վտանգը կը զգայ եւ կ'ապրի, չի խորհրդածեր եւ չի վերլուծեր եւ իր ինքնապաշտպանութեան ճիգերը կը թելադրուին իր գոյատեւելու հիմնական բնազդէն:

Ընդհանուր ազգերու պատմութեան մէջ, բացառիկ է Վարդանանցի աքթին նման երեւոյթ մը ուր ժողովուրդ մը իր սրտովը եւ մտքովը վարի ֆիզիքական պարտութեան մը եւ իր հաւատքին հրայրքով ու անպարտելի կամքով եւ անհատնում զոհաբերումով սրբագործէ ֆիզիքական պարտութիւնը եւ զայն վերածէ հոգեկան յաղթանակի եւ գեղեցկութեան: Վարդանանք, Աւարայրի դիւցազնամարտով շրջեցին մեր ազգին ապագայ կեանքին հունը, զայն ազատագրելով՝ քաղաքակրթապէս փլուզումի ենթակայ Արեւելքի ազդեցութենէն եւ անոր տալով քրիստոնէական գաղափարականով լուսաւոր՝ արեւմտեան քաղաքակրթութեան յառաջհայեաց ձգտումը: Մեր քաղաքական իշխանութեան անհետացումէն վերջ, մեր անտէրութեան տարիներուն, մեր Մայր Եկեղեցին գործեց որպէս մշտարթուն պահապանը մեր ժողովուրդին ոգեկան ու իմացական արժէքներուն:

Աւարայրէն 1550 տարի ետք, այս նիւթապաշտ, ապարարոյ եւ անթռիչք դարուն մէջն անգամ, Վարդանանք եւ Ղեւոնդեանք տակաւին կ'ապրին եւ կը յուզեն մեզ իրենց հաւատքին զօրութեամբ, հայրենասիրութեամբ, քաջութեամբ եւ անձնուրացութեամբ: Տասնեւհինգ դարերէ ի վեր Վարդանանց պատերազմը կը շարունակուի, տարբեր կամ նուազ ուժգնութեամբ, մեր ազգային կեանքի քաղաքական, ընկերային, կրօնական եւ մշակութային ճակատներուն վրայ: Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան Պետական կրօն հռչակման 1700-ամեակին, այսօր, ամէն ժամանակէ աւելի կը զգանք հրամայական պահանջը եւ կարիքը՝ նոր սպարապետ Վարդաններու եւ Ղեւոնդ Երէցներու, որոնք առաջնորդեն մեզ, «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց», մարտահրաւէրով՝ հաւատարիմ մնալու համար մեր ցեղին ոգիին, գաղափարականին եւ սրբութիւններուն, որոնց համար, անոնք գիտակցօրէն նահատակուեցան:

Յաւերժական փառք եւ պատիւ Աւարայրի դիւցազներու անպարտ յիշատակին:

ՍԱՐԳԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ

Փետրուար 20 – 22, 2001

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ Ր Ը Ն Ո Պ Լ Ը

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄՆԵՐ

Յունուար 20, Շաբաթ իրիկուն, Կրընոպլի Հին Եպիսկոպոսարանի Թանգարանին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր բացումը քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700ամեակին նուիրուած ցուցահանդէսի մը(*) ,զոր կազմակերպած էր Իզէր Նահանգի հայկական միութիւններու դաշնակցութիւնը ,որուն մաս կը կազմեն Կրընոպլի Հայ Մշակոյթի Տունը, Վիէնի Մշակութային Միութիւնը, Շամպէռ–Ռոնի գաղութը, Շարվիէօ-Շաւանիէօյի Հայկ. Մշակութային Միութիւնը եւ Փոն–տը–Շէռիւիի գաղութը: Դաշնութեան նախագահն է Դանիէլ Մարանճեան:

Ցուցահանդէսին իր աջակցութիւնը բերած էր Իզէրի նահանգային խորհուրդի նախագահ Պէրնար Սոժէ, իրենց գործնական մասնակցութիւնը բերած էին փրոֆ. տոքթ. Հաճեան եւ Տիկին Ժազլին Տիւպարի: Բացման արարողութեան ներկայ եղան բարձրաստիճան բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, ինչպէս Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան՝ Կաթողիկոսական պատուիրակ Կեդր. Ֆրանսայի, Հ. Կարապետ Յարութիւնեան, Կրընոպլի քաղաքապետը՝ Միշէլ Տէսթօ, նահանգային Խորհուրդի նախագահը Պ. Սոժէ, երեսփոխան Ռ. Քազընաւ, ծերակուտական Շ. Տէսքուր ,քաղաքապետարանի խորհրդական տիկին Մ. Մարտիրոսեան, Ընդհանուր Խորհուրդին կողմէ տիկին Փարամէլ, միութիւններու նախագահներ՝ Սարգիս Զաֆեան, Պալթօ Պետրոսեան եւ ուրիշներ:

Թանգարանին մէջ խնամքով զետեղուած էին քրիստոնէացման նախորդող եւ քրիստոնէացման հետեւող շրջաններու գեղեցիկ մանրանկարներ, որոնց մասին հակիրճ բացատրութիւններ տուաւ պատմաբան Գլոտ Մութաֆեան:

Երեկոյթի երկրորդ բաժնին, ներկաները հաւաքուեցան Թանգարանին վարի յարկը, ուր տեղի ունեցաւ ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչման նուիրուած հանդիսութիւն մը: Մշակոյթի Տան նախագահը բարիգալստեան իր խօսքին մէջ շնորհակալութիւն յայտնեց Ֆրանսայի: Ապա, Դ. Մարանճեան ներկայացուց իր գլխաւորած միութեան նպատակը եւ գործունէութիւնը ու շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ Նահանգային Խորհուրդի նախագահ Պ. Սոժէի զօրակցութեան համար: Յաջորդաբար խօսք առին քաղաքապետը Միշէլ Տէսթօ, ծերակուտական Շ. Տէսգուր. անոնք շնորհաւորեցին հայ ժողովուրդը, մանաւանդ հայկական միութիւնները, իրենց կատարած մեծ աշխատանքին համար, որ կը կայանար ցեղասպանութեան ճանաչումը ձեռք ձգելու գործին մէջ: Ներկաները հիւրասիրուեցան քոքթէյլով մը:

Գիշերը, Կրընոպլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ տեղի ունեցաւ ճաշ – բանախօսութիւն մը. Նախագահ Փ. Բարախեան բեմ հրաւիրեց քաղաքական անձնաւորութիւններ, որոնց կարգին նաեւ Ժիլպէր Պիէսի: Անոնք անգամ մը եւս արտայայտուեցան Ազգ. Ժողովին տուած որոշումին մասին ու կրկին գնահատեցին հայ ժողովուրդին ազատատենչ ոգին ու Ֆրանսայի հանդէպ երկա՛ր տարիներու հաւատարմութիւնը: Երեկոյթին հանդիսավարութիւնը կատարեց Դ. Մարանճեան, որ ներկայացուց Իզէր Նահանգի զանազան անկիւններէն եկած հայկական միութիւններու ներկայացուցիչները:

Երեկոյթի երկրորդ բաժնին, փրոֆ. տոքթ. Հաճեան բեմ հրաւիրեց ու ներկայացուց օրուան բանախօսը՝ Գլոտ Մութաֆեանը: Ան ամփոփ կերպով պատմեց հայ ժողովուրդին ծագումը, Հայաստանի անցեալը ու խօսեցաւ նաեւ ներկային մասին. արհամարհեց հայկական պատմական վայրերու անունները փոխելու Թրքական արարքները:

Նորվան Եպիսկ. իր կարգին խօսեցաւ քրիստոնէութեան Հայաստան մուտք գործելուն մասին: Պատմեց դրուագներ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կեանքէն, թէ ինչպէ՛ս ի գին ծանր չարչարանքներու կրցած է Քրիստոսի Լոյսը փոխանցել Հայութեան: Բանախօսը նոր սերունդին պատգամեց հայերէն խօսիլ եւ կարդալ Հայոց պատմութիւն:

Աւարտին, ներկաները մեկնեցան առաւել ներշնչուած քրիստոնէական եւ հայրենասիրական ոգիով:

ՇԱՔԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

(*) Կրընոպլի այս ցուցահանդէսը տեւեց մինչեւ փետրուար 3: Փետրուար 9–էն փետրուար 23 ալ ներկայացուեցաւ Վիէնի հանրութեան, հուսկ՝ Մարտ 3 – Մարտ 16 ան տեղի կ'ունենայ Շարվիէօ–Շավանիէօյի մէջ:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

Անշուշտ շատ չէք տեսներ այսքան «բարբարոսութիւն», երբ ձեզի պատմեմ թէ զայն գրելէ առաջ, նոյնիսկ Օրմանեանը սպաննելու տենդ մը ունեցեր էի, խորապէս ազդուելով «Դրօշակ»ի եւ «Ռազմիկ»ի հրատարակութիւններէն: Եւ պարզ մարմաջ մը չէր այդ, այլ տեսակ մը ինքնակամ վճիռ: Այն աստիճան որ, Գեղամէն խնդրեցի ատրճանակ մը ճարել ինծի: Յաջողութեանս մասին վստահ էի. որովհետեւ պզտիկուց շատ անգամ յաճախած ըլլալով Մայր Եկեղեցի, ծանօթ էի Պատրիարքին բոլոր շարժումներուն...

– Այդ քու գործդ չէ, պատասխանած էր խորհրդաւոր ուժը, «Կոմիտէ»ն:

Մնայ որ, այդ շրջանի թերթերը իրարմէ նախանձելու բան մը չունէին, Օրմանեանի դէմ արձակուած լուտանքներու տեսակէտով: Ես դեռ նոր պատեհութիւն ունեցայ թղթատելու Բաշալեան – Արփիարեանի «Նոր Կեանք»ին (1898 – 1901, Լոնտոն) եւ Զօպանեանի «Անահիտ»ին ամբողջական հաւաքածոն: Երկուքն ալ հասուն եւ թունդ հակադաշնակցական սերունդի գործեր, իրար կը գերազանցէին, խաչելու համար օրուան Պատրիարքը:

Այսպէս, բացէք «Անահիտ»ի Ա. տարւան Յուլիս – Օգոստոսի թիւը (1899), էջ 78 – 79 եւ կարդացէք «Պատրիարք մը որ կը զբօսնու» քրոնիկը, Վահրամ ստորագրութեամբ:

Յօդուածագիրը նկարագրելով Օրմանեանի սիրքած խնջոյքները, «պէյթին եաղլը տոլման»ն, «էնկինար պաստը»ն, «իմամ պայըլտը»ն, օղիարանութիւնը, կնամոլութիւնը, արուամոլութիւնը, կը շարունակէ.

– Օրմանեանի այս հեշտամոլ ու բըրճամոլ տրամադրութիւնները, միանալով իր թաթար – մոնկոլ կազմուածքին, մեզ կը մղեն ենթադրել թէ Իզմիրլեանի յաջորդը գուցէ ծագումով Հայ չըլլայ եւ երակներուն մէջ Ղեւոնդ Երէցի մը կամ Ներսէսի մը արիւնէն աւելի Լէնկթիմուրի կամ Ճինկիզխանի արիւնն է որ կը հոսի: Թերեւս ասոր մէջն է գաղտնիքը այն անհարկի ու մեղապարտ փութկոտութեան որով Օրմանեան Պատրիարք կը վազէ Սուլթանին հողաթափները համբուրել, ամէն անգամ որ նոր ջարդ մը կամ հալածանք մը տեղի կ'ունենայ Հայերու դէմ»:

Քիչ մը աւել – պակաս բառերով նոյն պատկերը՝ «Նոր Կեանք»ի զանազան թիւերուն մէջ:

Երանի՜ թէ միայն այս կէտին մէջ ըլլար Արտասահմանի մամուլին «տռնել – քալել»ը, ինչպէս կ'ըսեն...

Գեղամ ինքն ալ յանձն առած էր աշխատակցիլ «Ռազմիկ»ի, սակայն միշտ ձգձգելով գրած եղաւ միայն գրական կտոր մը, «Տաղ առ Աղթամար»: Տնտնալու պատճառներէն մէկն էր կեղծանունի մը ընտրութիւնը: Դէզերով անուններ շարեցինք, չհաւնեցաւ: Ի վերջոյ խնդրեց որ եկեղեցի մը երթամ եւ հայաշունչ անուններու ցանկը նայիմ, մկրտութեան աւազանին մօտ: Իր ընտրածն էր՝ Վարազդատ Վեհազն: Երբ յօդուածը երեւցաւ, արդէն քանի մը ամիս մնացած էր Օսմանեան Սահմանադրութեան:

Մինչ այս մինչ այն, կորիզը վտանգըւած էր արդէն: Անոր գլխաւոր Ջիղը, Զաւէն (Արմենակ Գարակէօզեան, Շ. Գարահիսարցի), 23 տարեկան, ձերբակալուած եւ անլուր տանջանքներու ենթարկուած էր (1908 Փետրուար): Քանի մը օր վերջը, մինչ կը սպասէին թէ խոստովանութիւններ պիտի կատարէ, լուցկին քարիւղի լամբարը կը խլէ, վրան կը պարպէ եւ կը բռնկեցնէ:

Յաջորդ կոչին իր ածխացած գլուխն էր որ կը վերցնէին Համիտի դահիճները, որոնց երեսին պոռացած էր Արմենակ, չարչարանքի պահուն.

– «Ա՞յս է ձեր արդարութիւնը, անաստւածնե՛ր»:

Քանի մը ամիս վերջը ձերբակալուեցաւ Եղնիկն ալ, եւ կապը առժամապէս կտրեցաւ արտասահմանի հետ: Միւս բանտարկեալներէն պատահաբար լսեր էինք երկու անուններ, առանց ճանչնալու, – Յ. Ճոլոլեան (Սիրունի) եւ Լեւոն Ղարիպեան:

«Սուրհանդակ»ը դադրած ըլլալով, ես անգործութեան դատապարտուած էի մօտաւորապէս մէկ տարիէ ի վեր, իսկ Գեղամ Բարսեղեան մտած էր «Բիւզանդիոն»ի մէջ: Քանի մը ամսական ալ առնելիքաւոր մնացած էի թերթէն – տասը ոսկի: Գրաշարներն ալ քանի մը շաբաթական կ'ուզէին եւ ահա գործադուլ մը սարքեցինք թերթին դադարումէն առաջ: Ի՞նչ մեղքս պահեմ, ես գլուխն անցայ այս արկածալի ձեռնարկին: Անմիջապէս աշխատանքը դադրեցնելով, խմբովին գացինք նստանք սրճարան մը, «Բիւզանդիոն»ի խմբագրատան դիմաց, Պապը Ալի ճատտէսի...

Տիգրան էֆէնտին իրար անցաւ, բայց նախընտրեց լուր չտալ ոստիկանութեան: Գրաշարները շաբաթական մը ստացան, իսկ ես միայն հայրական խրատներ լսեցի: «Դո՞ւն ալ...»: Զգած հեռացած էի, բայց հայրս ալ միջամտեց եւ անուշի կապեց: Ուրեմն շարունակեցի աշխատանքս, մինչեւ թերթին դադարումը, հօրմէս ստանալով ճամբու ծախքս: (Տիգրան էֆէնտին իր երկու թերթերուն համար տեսական եւ կլորիկ նպաստներ կը ստանար Օսմանեան Դրամատունէն, Ռեժիէն, Քըրեաի Լինէէն, Անատոլու եւ Րումէլիի երկաթուղիներու ընկերութիւններէն, էվզաֆէն եւ այլն, տարեկան 60, 30, 20, 10 եւ այլն ոսկի. եւ ամէնուն մէջ ալ ազդեցիկ ծանօթներ ունենալով, ժամանակէն առաջ կը զանձէր եւ կը ծախսէր):

(Շար. 23)

(Շար. Ա. էջէն)

մէջ, պէտք է խոստովանիլ որ երկիրը դրամական աղէտի մը ենթարկուի, հանրային պարտքը 25 միլիառ տոլարի հասած է: Միւս կողմէ, Լիբանանցիք օրէ օր ծանրակշիռ կը գտնեն սուրիական ներկայութիւնը: Հարցազրոյցի մը ընթացքին («Լը Մոնտ», Փետրուար 25/26) տեւրզի պարագլուխը, յառաջդիմական կուսակցութեան պետ՝ Վալիտ Ճումպլաթ կ՚ըսէ թէ հարկ է հաւասարակշռել լիբանանասուրիական յարաբերութիւնները: Կը հաւկնայ որ Սուրիա ռազմագիտական շահեր ունենայ Լիբանանի մէջ, բայց, պէտք չէ որ Լիբանանը «անհարեկչական» տարբերու կայան ծառայէ սուրիական վարչակարգին դէմ: Նոր կացութեամբ (Շարոնի իշխանութեան գլուխ անցնիլ) անկայունութեան վտանգները աւելի մեծ են: Ի՞նչ պիտի ընէ Լիբանան: Պիտի մնա՞յ անկախ պետութիւն մը թէ ոչ ամէն բանէ կախում պիտի ունենայ: Դեռ կայ այլ հարց մը որ կը մտահոգէ Լիբանանի իշխանութիւնները, դրամը օրինականացնելու հարցն է: Երկիրը կ՚ուզէ դուրս գալ այդ մեղադրանքով ամբաստանուած երկիրներու սեւ ցանկէն:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արտաքին նախարարը՝ Գոլին Փաուլ շրջապտոյտ մը կը կատարէ Մերձաւոր – Արեւելք, մինչ Քուէյթի մէջ կը տօնուի Ծոցի պատերազմի յաղթանակին տասնամեակը: Հըրաւիրեալներու մէջ են Ճորճ Պուշ (ներկայ նախագահին հայրը), Տիկին Թաչըր, Ճոն Մէյճըր, Արժանթինի նախկին նախագահ՝ Գարլոս Մէնեմ: Գոլով Փաուլի, առաջին օրէն իսկ, Գահիրէ, անդրադարձաւ արաբական շրջանակներու ընդդիմութեան: Եգիպտացիք իսկ քննադատեցին անգլեւամերիկեան ռմբակոծութիւնները Պաղտատի վրայ, ինչ որ զարմացուցած է ամերիկացի նախարարը, ինչպէս յայտարարած է Երուսաղէմ ժամանած ատեն:

ՊՈՒՏԻՆ ներողութիւն խնդրած է Չէչէններէն Ստալինի կատարած տեղահանութեան համար, Բ. աշխարհամարտի ընթացքին: Այս առթիւ ընչութեամբ հեռագիր մը ղրկած է ռուսամէտ չէչէն վարչական ղեկավարին՝ Ախմատ Կադիրովի, տեղահանութեան 57–րդ տարեդարձին առթիւ:

Պ. ԳԼԻՆԹԸՆ ձախող ելք մը ունեցաւ նախագահական իր պաշտօնէն: Պարզուեցաւ որ ներումներ շնորհած է, որոնք դայթակղութիւն ստեղծած են Միացեալ-Նահանգներու մէջ: Հարկային զեղծարարութեամբ մը հետապնդուած եւ Զուիցերիա ապաստանած մեծահարուստ Մարք Ռիչ իր ներման արժանացած էր նուիրատուութեան մը փոխարէն Դեմոկրատ կուսակցութեան: Հիլարի Գլինթընի եղբայրն ալ խնդրոյ առարկայ է այս հարցին կապակցութեամբ:

ՖՐԱՆՍԱ հասած 900 Քիւրտերէն ոմանք փորձած են Գերմանիա անցնիլ միանալու համար իրենց ընտանեկան պարագաներուն, բայց, սահմանագլուխէն ետ մղուած են: Կեցութեան իրենց արտօնագիրը միայն Ֆրանսայի համար ի զօրու է: Մաս մը տեղաւորած է Մոտան, ուրիշներ ալ հոս ու հոն, մինչեւ որ քննուին ապաստանի իրենց դիմումները:

ՊԵԼԿՐԱՏԻ ՄԷՋ, ձերբակալուած է ոստիկանութեան պետը՝ Ռատէ Մարքովիչ, որ վստահելի անձն էր նախկին նախագահ՝ Միլոսեւիչի: Այն տպաւորութիւնը կը տիրէ որ այս ձերբակալութիւնը սկիզբ մըն է եւ ծայրը կրնայ Միլոսեւիչի հասնիլ:

ԳՐՈԶՆԻԻ մօտ, Խանկալայի մէկ արուարձանը հասարակաց փոս մը յայտնաբերուած է, ուր 20 դիակներ գտնուած են: Նախապէս, 200 դիակի խօսք կար: Ըստ ռուս զինուորականներու բոլոր մեռեալները չէչէն ապստամբներու զոհերն են:

ԹԵՀՐԱՆԻ ՄԷՋ, բարենորոգիչ շրջանակներու մօտ լրագրող մը՝ Ռեզա Ալիժանի ձերբակալուած, ապա բանտարկուած է յեղափոխական դատարանի հրահանգով: Դրդապատճառներուն մասին, ոչ մէկ բացատրութիւն տրուած է:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ, շաբաթավերջին (Փետրուար 24, 25) 30 հոգի սպաննուած է, որոնց մէջ 27 իսլամապաշտ, զինեալ երկու գործողութիւններու ընթացքին:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ մրցանակաբաշխութիւնը (Սեզարներու գիշեր) տեղի ունեցաւ Փետրուար 24–ին, Փարիզի Շան զ՚էլիզէի Թատրոնը, նախագահութեամբ Տանիէլ Օթէօյի: Լաւագոյն Ֆիլմի Սեզարին արժանացաւ Անիէս Ժաուիի Ը կու տէ զ՚Օթրը, լաւագոյն դերասանուհին նկատուեցաւ Տոմինիք Պլան Սթանտ – Պայ Ֆիլմին (զոր ոչ ոք տեսած է) մէջ ստանձնած իր դերին համար, լաւագոյն դերասանը նկատուեցաւ Սերճի Լոփէզ (Հարրի Ֆիլմին մէջ) եւ այլն, եւայլն):

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին, Չորեքշաբթի երեկոներ ժամը 6–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ «Հսկում»ի «խաղաղական» եւ «Հանգստեան» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցին.–

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 28

Գ. օր Մեծի Պահոց

Քարոզիչ՝

ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Փետրուար 28–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21–ին, Միջինք առաւօտեան ժամը 10·30–ին Արեւագալի ժամերգութիւն:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28–ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4–ին

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն 8·45–ին:
Արեւագալ 9·45–ին:
Պատարագ 10·30–ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ 11·45–ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄԻ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԺԱՄԸ 17–ԻՆ

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ — Ս. ԳէՈՐԳ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 28

Քարոզիչ՝

ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 2

Քարոզիչ՝

ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VIENNE

le Dimanche 4 Mars

à partir de 14 heures

Venez participer au 3ème

TOURNOI DE COINCHE

à la Maison de la Culture Arménienne 9, rue du Cirque — VIENNE

Concours disputé sur 3 parties, pour toutes les équipes. Toutes les doublettes seront primées. Lots pour les gagnants.

Les amateurs de **scrabble** pourront aussi jouer, s'amuser, se détendre et... gagner...

Buffet de spécialités arméniennes — Buvette.

Nombre de tables limité. Pour une meilleure organisation, inscriptions par téléphone au : **04 74 53 43 80.**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Հ. Բ. Ը. Մ.

Մ Ե Լ Գ Ո Ն Ե Ա Ն Կ Ր Թ Ա Կ Ա Ն Հ Ա Ս Տ Ա Տ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

75-ԱՄԵԱԿԻ ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՊՐԻԼ 5–8

Բարձր հովանաւորութեամբ՝
Կիպրոսի Հանրապետութեան Նախագահ
Պրն. ԿԼԱՖՔՈՍ ՔԼԵՐԻՏԻՍ–ի
եւ
Նախագահութեամբ՝
Հ.Բ.Ը.Մ.ի Նախագահ
Տիկին ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ–ՍԻՄՈՆ–ի

ԱՄՓՈՓ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 5
Պաշտամունք, Բացման Հանդիսութիւն
Ուրբաթ, Ապրիլ 6
Հանդիպում – Զեկուցում, Պաշտօնական Հանդիսութիւն,
Քոքթէյլ – Ընդունելութիւն
Շաբաթ, Ապրիլ 7
Մարզախաղեր, Հանդիպումներ, Պարանցիկ Երեկոյթ
Կիրակի, Ապրիլ 8
Պատարագ, Պտոյտ եւ Խմբային ճաշ

Ս ի ր ա լ ի ր հ ր ա ւ է ր բ ո լ ո ր ի ն

Պանդոկի կարգադրութիւններու համար դիմել՝
The Louis Organisation — Attention:
Ms. Eugenia Eftamandilou
e-mail: eugenia@louisgroup.com

Պանդոկի յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել՝
Տիկ. Էլիզապէթ Քէսթէրլեան e-mail: raffi@spidernet.com.cy
Պրն. Մասիս Տէր-Բարթող e-mail: masisdp@yahoo.com
Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւն
e-mail: agbumei@melkonian.ac.cy
Հեռաձայն՝ 357–2–422195, Հեռապատճէն՝ 357–2–493155

75–ԱՄԵԱԿԻ ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ
Ի ԽՆԴԻՐ ԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽՂՃԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք

Թատերգութիւն երկու արարով – հայերէն
ֆրանսերէնի թարգմանուած Իսի–լէ–Մուլինոյի մէջ

Հեղինակ՝ Հովի. ՄԱՐԿՈՍ ՎԷՔԻԼԵԱՆ
Պատշաճեցում եւ բեմադրութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՔԷՕՇԿէՐԵԱՆ–ի

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մարտ 8, ժամը 20·30–ին
Իսի–լէ–Մուլինոյի «Օտիթորիոմ»ին մէջ

Ծախսերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.

Տեղեկութեանց եւ տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել՝
— ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ 01· 48· 93· 99· 88
— ԻՍԻ–ԼԷ–ՄՈՒԼԻՆՕ՝ 01· 47· 36· 02· 50

UGAB — PARIS

CONFERENCE

le Vendredi 2 mars à 20 heures 30

Garbis APRIKIAN

Auteur · Compositeur
Directeur artistique de la Chorale SIPAN-KOMITAS

présente

SIX CHANTS ARMENIENS
Transcrits pour piano
Fascicule 1

Présentation et explications par l'auteur

Introduction par ARA KRIKORIAN, l'éditeur

Illustration musicale par MARIJA AUPY MARKIC du Conservatoire Franz Liszt de Budapest

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Métro : Courcelles

Tél. : 01. 45. 20. 03. 18

L'ECOLE ARMENIENNE
SIAMANTO
DE BAGNEUX

propose un

Dîner Dansant

en solidarité avec l'école française n° 3 et l'école n° 11 de Vanadzor

Samedi 3 mars de 20 heures à l'aube

En présence de
Madame **JANINE JAMBU**,
Maire de Bagneux,
Députée des Hauts-de-Seine

Avec la participation de
MARTEN YORGANTZ
et son Orchestre

Salle des Fêtes "Léo-Ferré"
rue Charles-Michels — BAGNEUX

Avec le bus : 188 de Pte d'Orléans, arrêt "Meuniers". **En voiture :** RN 20 à la Pte d'Orléans (suivre le panneau "marché de Bagneux"). Parking assuré.

Réservez vos places aux numéros suivants: 01 46 65 51 04 / 01 45 46 10 11
01 46 65 81 53

Réservations/jeunes auprès de Sossy :
06 10 15 13 72

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 28
MERCREDI
28 FEVRIER
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 20.112 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.112

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ, Հաղորդութեան 15 նախարարները համաձայնութեան չկրցան գալ, Ֆրանսա եւ Գերմանիա բոլորովին տարակարծիք են գիւղացիներուն շնորհուելիք օժանդակութեան մասին: Պրիւսէլի մէջ, թէ Ֆրանքֆուրթ-Ֆլաման սահմանին, բուռն ցոյցեր տեղի ունեցան:

ՊԷԼ ԻԼ ԱՆ ՄԷՐԻ (Պրըթանիա) քաշը թրքական նաւ մը՝ Մարմարա Փրինսըս (162 մեթր երկայնք), որ գերմանական գործածուած կառքեր Թուրքիա կը փոխադրէր, բախած է ֆրանսական ձկնորսանաւու մը եւ զայն ընկղմած: Երկու ձկնորսները ջրամոյն եղած են, թրքական նաւը ոչ մէկ վնաս կրած է:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ քաղաքական եւ զինուորական ղեկավարները կը ջանան համաձայնութեան մը գալ, վստահութիւն ներշնչելու համար տնտեսական շրջանակներուն, շարժումս մը տալով եւ այլն: Ժամանակաւոր կառավարութեան գլխաւոր մեծերէն մէկը՝ Սաքըփ Սապանճը յայտարարած է. – «Աղքատ էինք, 40% աւելի աղքատ դարձանք»: Զգելով որ թրքական դրամը «տատանի», արժեզրկումը անխուսափելի էր եւ արդէն 40%-ի հասած է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Պետութեան Խորհուրդը մերժեց ժան Թիպէրիի դիմումը՝ չեղեալ հռչակելու կամ չորս թեկնածուներով կազմակերպելու վճարկումը, զոր Հեռատեսիլի «Ֆանալ Փլիւս» կայանը կազմակերպած է, Չորեքշաբթի, Փետր. 28-ին Պերթրան Տըլանոյէի եւ Ֆիլիփ Սեկէնի միջեւ: Ծանօթ է որ ձախի եւ աջի այս երկու թեկնածուներէն զատ, թեկնածու են նաեւ Փարիզի ներկայ քաղաքապետը՝ ժան Թիպէրի եւ կանաչներէն՝ Իվ Գոնթասօ: Պետութեան Խորհուրդին պատճառաբանութիւնը այն է որ «լսատեսողական հաղորդակցութիւնը ազատ է» եւ «նոյնիսկ եթէ օրէնքը Լսատեսողական Բարձրագոյն Խորհուրդին (Սէ – ԷՍ – Ա.) յանձնած է կարգ մը սկզբունքներու յարգանքին հսկողութիւնը»:

ՖՐԱՆՍԱ. հասած 908 Քիւրտերէն 362-ը «անհետացած» էին Փետրուար 27-ին: Ըստ երեւոյթին չեն ուզած ներկայանալ նահանգապետարանները եւ նախընտրած են ղողոպրիլ թափառիլ: Իշխանութիւնները չէին կրցած ճշդել թէ ո՞ւր են: Նոր փորձեր բրած էին ոմանք Գերմանիա անցնելու համար, բայց, կրկին ետ մղուած էին սահմանագլուխէն:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ձախը (աշխատաւորական կուսակցութիւն) ի վերջոյ իր համաձայնութիւնը տուաւ, փոխօրկալից նիստէ մը ետք, կառավարութեան մասնակցելու համար: Միւս կողմէ, բաւական վրդովում ստեղծուած է հրեայ գոյներու գլխաւոր կազմակերպութեան պետին՝ Նըմօ Ֆիլպէրի յայտարարութենէն ետք: Ան, ուղղակի կոչ ըրած է որ Արաֆաթը «մաքրուի»: Պաղեստինցիք միջազգային պաշտպանութիւն կը պահանջեն:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ անդամ նշանակուեցան ընկերաբան՝ Տոմինիք Շնափէր, Հաշուեքննիչ Ատեանի Ա. նախագահ՝ Փիէր Ժոքս եւ Պետութեան խորհրդական՝ Օլիվիէ Տիւթէյլ: Ինը տարուան համար նշանակուած են Ծերակոյտի, Ազգային Ժողովի նախագահներուն եւ ժաք Շիրաքի կողմէ: Ինը տարուան շրջանը նորոգելի չէ:

ՌԵՄՈՆ ԲԱՌ, Բարոյական եւ Քաղաքական Գիտութեանց Ակադեմիայի (մէկը՝ Ֆրանսայի Հիմնարկի հինգ կաճառներէն) անդամ ընտրուեցաւ Փետրուար 26-ին, 33 ձայնով 37-ի վրայ, Ալէն Փէյրըֆիթի աթոռին:

ԿԻԵՒԻ (Ուկրանիա) մէջ, եօթը հազար հոգի ցոյց մը բրած են Փետրուար 25-ին, պահանջելով նախագահ՝ Լ. Կուչմայի

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԷՄ ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ՍԿՍԱԾ ԵՆ ԳԼԽԱՑԱՒ ՊԱՏՃԱՌԵԼ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

Հայկական ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումէն ետք Թուրքիոյ այս վերջինին դէմ պատժամիջոցներու դիմելու որոշումը այլեւս իր առաջին օրերու փայլը չունի եւ ներկայիս բնաւ նոյն խանդավառութիւնը չի տիրեր: Այսպէս, Փետր. 26-ի Թուրք մամուլի մէկ լրատուութենէն կը պարզուի թէ պէտք է ընտրութիւն մը ընել «ազգային հակազդեցութեան» եւ «օգաչուներուն կեանքի ապահովութեան» միջեւ: «Միլլիյէթ» կը գրէ թէ Թուրքիոյ ռազմական օդուժի գլխաւոր հրամանատարը ծանր խոհերու մատնուած է դժուար ընտրութեան մը առջեւ գտնուելով: Արդարեւ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը եւ Սպայակոյտը չեն կրցած լուծել թրքական էՖ-16 60 օդանաւերու թշնամի ռատարներէ պաշտպանութեան սարքաւորումի հարցը. շարունակե՞լ Ֆրանսացիներուն հետ, ինչպէս ծրագրուած էր, թէ որոնել նոր շուկաներ եւ առաջարկներ, ինչ որ սակայն կրնայ կարօտիլ բազմաթիւ տարիներու: Մինչ Պաշտպանութեան Նախարարութիւնը Ֆրանսայի հետ շարունակելու կողմնակից է, Սպայակոյտը պահանջած է որպէսզի բողոքի արտայայտութիւն ընէլ ֆրանսական պայմանագիրը: Վերջապէս որոշած են մեծիր Թողուլ հրամանատարին: Թերթը կը գրէ թէ առանց այդ սարքաւորումներուն այդ օդանաւերը «երկրորդական դիրքերու» վրայ քաշուած են եւ կարելի չէ զանոնք օգտագործել ռազմավարական կարեւորութիւն ներկայացնող խարխուլներուն մէջ:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ՅՈՒՆԱՑ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ «ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ» ՊԻՏԻ ՊԱՏՐԱՍՏԷ

Թուրքիոյ Բարձրագոյն Ուսման Խորհուրդը (ԵԷՕՔ) որոշեց արտասահմանի մէջ հասցնել մասնագէտներ, որոնք ի վիճակի պիտի ըլլան ջրելու Հայերու ու Հելլէններու կողմէ Թուրքիոյ դէմ առաջ քշուած ցեղասպանութեան պնդումները: Քննութեան կարգով պիտի ընդունուին երիտասարդներ, որոնք յատուկ կրթաթոշակներով արտասահման պիտի ղրկուին պատրաստուելու համար «Հայոց լեզուի ու պատմութեան» կամ «Հելլէն լեզուի ու պատմութեան» նիւթերուն մէջ: Թեկնածուները պիտի ընտրուին քննութեան միջոցաւ, եւ անոնք պէտք է դիմում կատարեն մինչեւ Ապրիլ 27, որպէսզի կարենան մասնակցիլ Մայիս 11-ի քննութեան:

հրաժարումը: Ընդդիմութեան շարժումը «Ուկրանիան առանց Կուչմայի» ծնունդ առած էր լրագրողի մը, Գէորգի Գոնգաձէի սպանութենէն երեք ամիս ետք: Ան մատնանշած էր իշխանութեան կաշառակերութիւնը: Ցուցարարները կը բացագանչէին՝ «Կուչմա, Ուսմանիան յիշէ'», ակնարկելով Չաուշեսքուի տապալման:

ՊՈՒՂԱՐԻ (Ալժերիա) փօրանոցին մէջ, 47 սպաներ ջարդուած են Փետր. 25-ին, որոնց մէջ գնդապետ Սեռիֆի եւ հրամանատար՝ Պաշրի: Անոնք արգելափակուած էին անհնազանդութեան համար եւ 15 օրէն ազատ պէտք է արձակուէին: Կ'ըսուի թէ առանձնացուած են բանտին մէկ ծայրամասը եւ պայթուցիկութեամբ սպաննըւած:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼՂՀ

ՍԱՄՈՒԷԼ ԲԱԲԱՅԵԱՆ 14 ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ

ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի դէմ մահափորձին առընչուող Մարտ 22-ի գործի դատավարութիւնը աւարտած է Փետրուար 26-ին Ստեփանակերտի Գերագոյն դատարանին մէջ:

Դատարանը իր վերջնական վճիռին մէջ շատ քիչ բան փոխելով դատախազութեան առաջարկած պատիժներէն, խիստ ռեժիմով 14-ական տարի բանտարկութեան դատապարտած է ամբաստանեալներ Սամուէլ Բաբայեանը, Սասուն Ադաջանեանը եւ Լեւոն Միրզոյեանը: Անոնց պատիժը կը նախատեսէ նաեւ անձնական ինչքերու գրաւում: Առաջին հինգ տարին կ'անցընեն բանտը: Ս. Բաբայեան եւ Ս. Ադաջանեան միաժամանակ կը զրկուին իրենց ստացած զինուորական յատուկ կոչումներէն եւ պետական պարգեւներէն: Ամբաստանեալ Էրիք Փարամազեան դատապարտուած է 13 տարի արգելափակման եւ նոյնպէս ինչքերու գրաւումի. Դաւիթ Ղուլեան ստացած է 10 տարի, սակայն ուղղիչ աշխատանքային գաղութի ուժեղացուած ռեժիմով ու ինչքերու գրաւումով: Զէնքի ու գոյքի յափշտակութեամբ եւ զանոնք պահելու յանցանքով ամբաստանուող Գառնիկ Ծատուրեան 7 տարի բանտարկուած դատապարտուած է: Իսկ միւս տասը ամբաստանեալներուն համար դատարանը արձակած է հետեւեալ պատիժները. – Վարուժան Մելքումեան, Արմէն Մուսայէլեան, Վարդան Թաշճեան, Խաչատուր Պետրոսեան, Ալպէր Առստամեան՝ երեքական տարի, Արարատ Մուսայէլեան, Արմէն Անտոնեան, Վալերի Ծատուրեան՝ հինգական տարի, Հենրիկ Ծատուրեան 4 եւ Գագիկ Ահարոնեան 6 տարի յետաձգումով բանտարկութեան: Դատարանը զանոնք դահլիճէն ազատ արձակած է:

Դատավճիռով գրաւուած են Ս. Բաբայեանի, Ս. Ադաջանեանի եւ Է. Փարամազեանի անձնական կալուածքը: Անոնցմէ պահանջուած է նաեւ նախագահին կառքին հասցուած վնասին՝ 6 միլիոն 300 հազար դրամի համապատասխան գումարը:

Վճիռին դէմ կարելի էր բողոք ներկայացնել 7 օրուան պայմանաժամին մէջ:

ՃՈՐՃ ՊՈՒՇԻ ՆԱՄԱԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻՆ

Քոչարեան – Ալիեւ հանդիպումին քանի մը օր մնացած, ԱՄՆ Երեւանի դեսպանը՝ Մայքըլ Լեմըն Փետր. 26-ին նախագահ Ռ. Քոչարեանի նամակ մը յանձնած է Ճ. Պուշէն: Նամակին բովանդակութեան մասին որեւէ մանրամասնութիւն չէ տրուած, ըսուած է միայն որ ԱՄՆ թիկունք կը կանգնին ղարաբաղեան հարցին լուծում գտնելու միջազգային ջանքերուն:

Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԱՅՑԵԼԷՐ

Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի հերթական նախագահ, Ռումանիոյ Արտաքին նախարարը՝ Միրչէ Ճոանա Փետր. 27-28 Հայաստան կ'այցելէր: Այցը կը կրէր տարածքաշրջանի շրջապտոյտի բնոյթ ու նպատակն էր ծանօթանալ շրջանի խնդիրներուն, ի շարս որոնց Լ. Ղարաբաղի հարցի կարգադրութեան ներկայ փուլին: Երեւան հանդիպումներ կ'ունենար ՀՀ նախագահին, Ազգ. Ժողովի նախագահին, վարչապետին եւ Արտաքին նախարարին հետ:

ՆԱԽԱՐԱՐ ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ԻՐԱՔ ԱՅՑԸ ԵՒ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Փետր. 25-26, Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեան աշխատանքի այցով Իրաք գացած է: Այցի առաջին օրը նախարարը հանդիպում ունեցած է երկրին փոխ-վարչապետ Թարէք Ազիզի հետ: Նոյն օրը, երեկոյեան տեղի ունեցած է Պաղտատի հայկական դեսպանատան բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը:

Փետր. 26-ին, Վ. Օսկանեան ընդունուած է նախագահ Սատտամ Հիւսէյնի կողմէ, որու հետ քննարկած են համագործակցութեան կարելիութիւնները: Նախարար Օսկանեան տեսակցութիւններ ունեցած է նաեւ փոխ-նախագահ Տ. Ռամատանի, Քարիզի, Եմտական նախարարներուն հետ: Այցի վերջաւորութեան, Արտաքին նախարարը հանդիպում մը ունեցած է իրաքահայ գաղութին հետ, որու ընթացքին քննարկուած են Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւնները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՐԿՈՒ ՌԱԶՄԱԳԵՐԻ ԵՒՍ ՅԱՆՁՆԱԾ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ

Որպէս բարի կամքի նշան, Հայաստան երկու ռազմագերի եւս վերադարձուած է

(Շար.ը Դ. էջ)

ՇէՆ-Ֆրանսա

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Շէն-Ֆրանսա կը տեղեկացնէ Հայաստանի Հանրապետութեան Պետական Եկամուտներու Նախարարութեան (Պ. Ե. Ն.) հետ իր ունեցած հարցի իրեն ի նպաստ աւարտը:

Ան ի յիշեցում. – Անցեալ Սեպտեմբեր 28-ին վերոյիշեալ նախարարութիւնը, դեղերու ապօրինի ներածումներու մասին իր յայտարարութեան մէջ, կը զրպարտէր Շէնը թմրադեղերու մաքսանենգութեամբ:

Արտաքին Գործոց Նախարար Պարոն Վարդան Օսկանեանի ուղղուած 2001 Յունուար 21 թուակիր նամակով Պետական Եկամուտներու Նախարարը կը յայտնէ հետեւեալը. – «Պ.Ե.Ն.-ի կողմից արուած յայտարարութեան վերաբերեալ տեղեկացնում եմ, որ տեղի է ունեցել թիւրիմացութիւն, որը եւ հաստատուել է քննչական մարմինների կողմից նշուած հարցի վերաբերեալ քրէական գործի յարուցումը մերժելու մասին որոշմամբ»:

Շէն-Ֆրանսա գոհունակութեամբ կ'արձանագրէ իրաւականութեան վերականգնումը եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք զօրակցեցան իրեն եւ քաջալերեցին զինք ճշմարտութիւնը պարզելու համար:

Շէն-Ֆրանսա եւ Շէն-Հայաստան հաւատարիմ իրենց սկզբունքին՝ նոյն հաւատքով եւ աշխուժութեամբ պիտի շարունակեն գործել Հայաստանի, Արցախի, Ջաւախքի զարգացման եւ անոնց բնակչութեան բարեկեցութեան ի խնդիր:

ՇէՆ - ՖՐԱՆՍԱյի
Վարչութիւն

Նախագահ
Կի ՄՈՒՍԱՅԵԱՆ

Փարիզ, 2001, Փետրուար 19

''ՇԷՆ''Ը ԻՐ ՀԱՐՑԵՐՈՎ, ՑԱՒԵՐՈՎ, ՀՊԱՐՏՈՒԹԵԱՄԲ ՈՒ ՎՃՌԱԿԱՄՈՒԹԵԱՄԲ

ԶՐՈՅՑ ՎԱՐՉԱԿԱՆ Օ. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Աւելորդ է ծանօթացումի երկար – բարակ տողեր գրել «Շէն» կազմակերպութեան մասին որուն Հայաստանի ու Ղարաբաղի մէջ անաչէն տասնամեայ գործունէութեան ծանօթ է ոչ միայն հայկական կեանքով հետաքրքիր Ֆրանսահայը, այլ նաեւ բոլոր անոնք որոնք կը հետեւին այս գաղութին մամուլին։ Լուրջ մարտավարութեամբ ճշդուած հեռանկարներու շրջանակին մէջ տարուած տասնամեայ գործունէութիւն մը ետին ձգած է կազմակերպութիւնը որուն նպատակը կարելի է ամփոփել Հայը հայկական հողին վրայ պահելու, ամրացնելու սկզբունքով։

Այդ նպատակին ճամբուն վրայ տարուած աշխատանքը խոչընդոտելու տեղ կեցուածքի մը Թիրախ եղաւ «Շէն»ը երբ Հայաստանի պետական հեռատեսիլի երեկոյեան լուրերու հաղորդումին (Սեպտեմբեր 28) ամբաստանուեցաւ որպէս գաղտնօրէն Հայաստան Թմրեցուցիչ ներածող։ Նոյն օրուան «Հայաստանի հանրապետութիւն» Թերթն ալ զուգահեռ լրատուութեամբ կը տեղեկացնէր թէ "Շէն – Ֆրանս"ը «փորձել է մաքսային հսկողութիւնից թաքցնելով ներկրել հոգեմէտ դեղեր եւ թմրադեղեր» («Յառաջ» Հոկտեմբեր 6)։ Մեր Թերթին նոյն Թիւով հրատարակած էինք կազմակերպութեան հաղորդագրութիւնը ուր ամբաստանութիւնը կը հերքուէր ու կ'ըսուէր թէ Հայաստանի ու Ղարաբաղի հիւանդանոցներուն, բուժարաններուն որպէս օգնութիւն ղրկուած 22 Թոն դեղին հետ ցանկին մէջ չառնուած տասը քիլօկրամնոց տուփ մը պատճառ եղած էր այդ տեղ վերագրումներուն։ «Շէն»ը ատով չգոհանալով պաշտօնական հերքում եւ սրբագրութիւն պահանջած էր գործին առընչուած Հայաստանի Պետական եկամուտներու նախարարութենէն որ աղբիւրն էր ամբաստանութեան։ Վերջապէս, նախարար Ա. Մանուկեան Փետրուար 9-ին Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեանի ուղղուած գրութեամբ մը «տեղեկացուցած է» թէ Սեպտեմբեր 28-ին իր գլխաւորած նախարարութեան կողմէ եղած յայտարարութեան պարագային «տեղի է ունեցել թիւրիմացութիւն»։

Այս վերջին զարգացումներուն տեղեկացանք «Շէն» – Ֆրանս»ի վարչութեան անդամ, Հայաստանի գործունէութեան բաժնի պատասխանատու Օշին Եղիազարեանի հետ Երեւանէն վերադարձին մեր ունեցած զրոյցին ընթացքին։ Այդ զրոյցը առիթ եղաւ նաեւ տեղեկանալու կազմակերպութեան նորագոյն նախաձեռնութիւններուն. կազմակերպութիւն որ ներկայիս կը գործէ «Շէն – Ֆրանս», «Շէն – Հայաստան» եւ «Շէն – Ղարաբաղ» ճիւղերով։

Հ. – Նախ «մաքսանենգութեան» ամբաստանութեան յաջորդած զարգացումներուն մասին. ի՞նչ փուլերէ անցնելով ունեցաք նախարարութեան հերքումը։

Պ. – Նախ հանդիպեցանք Հայաստանի Փարիզի դեսպան Պր. Նալպանտեանին. Նոյեմբերին էր։ Տուինք բոլոր մեր տեղեկութիւնները, փաստաթուղթերը, յայտարարութիւնը որպէսզի փոխանցուի պատկան իշխանութեան։ Որպէս օտար կազմակերպութիւն, ա՛յդ ճամբով միայն կրնայինք կապ հաստատել պաշտօնական մարմիններու հետ։ Ստացանք պատասխան մը որ ոչինչով կը բաւարարէր մեզ. գրեթէ կը կրկնուէին նոյն բաները։ Ատեն որոշեցինք երթալ ու տեղւոյն վրայ հետապնդել հարցը։ Գացի, հանդիպեցայ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանին եւ իրեն բացատրեցի պարագաները, կրկնելով որ եթէ հարկաւոր ձեւով լուսաբանութիւն չտրուի, մեր կազմակերպութիւնը դատական հետապնդումի դիմելէ ուրիշ ընելիք չունենար։ Նախարարը կարելին ըրաւ, որպէսզի խնդիրը կարգաւորուի։ Եկամուտներու նախարարութենէն ստացանք առաջին պատասխան մը որ նոյնպէս գոհացուցիչ չէր մեզի համար Շարունակեցինք շփումները, ի վերջոյ ունեցանք հարկաւոր գրութիւնը որ տեղ տուած է մեր Յայտարարութեան։

Հ. – Բարեյաջող ելքի յանգած, այսուհանդերձ բաւական մտածել տուող այս հարցէն ետք, անշուշտ շփումներ ալ ունեցաք զանազան շրջաններու ձեր գործունէութեան առընչութեամբ։ Ի՞նչեր կ'ըսէք այս մասին։

Պ. – Հայաստանի ու Ղարաբաղի ծրագիրներէն զատ, ներկայիս մեր գործունէութեան շրջանակին մէջ առած ենք Ջաւախքն ալ։ Վրաստանի հայաբնակ ու Հայաստանի սահմանակից այդ շրջանը կենսական բազմաթիւ կարիքներ ունի։

Հ. – Սկսէիք Հայաստանի ծրագիրներէն։

Պ. – Հայաստանի մէջ գործունէութեան գլխաւոր 3 շրջան ունինք. Շիրակի, Լոռիի, Արագածոտնի մարզերը։ Աշխատանքին համակարգումը եւ հետապնդումը կ'ըլլայ Երեւանեան երկու եւ շրջաններու երեք գրասենեակներուն միջոցով։ Շիրակի մարզին մէջ վերջին երկու տարուան ընթացքին մշակած ու կիրարկութեան դրած ենք 21 ծրագիր։ Ատոնք ջրագիծեր են, ջրմուղ կայաններ, անասնաբուժարան, դպրոց, մրգաստան, բուժարան, կոյուղի։ Կը պարտադրենք որ բոլոր կիրարկումներուն մասնակցի տեղւոյն համայնքը ու ներդրում ընէ։

Ասոնցմէ զատ մեծ յաջողութեամբ կը գործէ Ամասիոյ Եղնաջուր գիւղին մէջ որբ երախաներու ամառնային ճամբարը որ կազմակերպուած է Թուֆէնքճեան հիմնադրամին հետ. Բնապահական ճամբար է։ Ունին կով, ոչխար, փեթակ, Թոնիր. կայ տատիկ մը որ ցոյց կուտայ թէ ինչպէս պէտք է պահել, խնամել այդ բոլորը, օգտուիլ անոնցմէ։ Գիշերներն ալ հէքեաթներ կը պատմէ երախաներուն։ Հիմնուած է բուժարան, ատամնաբուժարան։

Նոյն Թիւով ծրագիր մշակուած է Լոռիի ու Արագածոտնի համար։ Ջուրի հարցերու լուծումը կարեւոր տեղ գրաւած է անոնց մէջ։ Կառուցուած են աւազաններ, ջուրի ցանցեր, ջրամբարներ, ոռոգումի ցանց. յետոյ նաեւ դպրոց, ճամբայ, պտուղներու չորանոց։

Հ. – Անգամ մը կառուցուելէ ետք որո՞ւ կը պատկանին այդ բաները։

Պ. – Տեղւոյն համայնքին. Հիմնուած են քօօփէրաթիւներ։ Ձեռք ձգուած շահէն բաժին կը տրուի գիւղին ընկերային բարելաւման կազմակերպութեան որուն պատասխանատուները ընդհանրապէս դըպրոցի վարիչները կ'ըլլան. յաճախ «Շէն»ը ալ կը մասնակցի։

Հ. – Կարելի՞ է գաղափար մը ունենալ այս ծրագիրներուն պիւտճէներուն եւ ձեր մասնակցութեան մասին։

Պ. – Օրինակ, Արագածոտն գիւղի Լուսակն գիւղի չորանոցային համալիրը 201 հազար տոլարի ծրագիր էր։ 52.800 տոլարը «Շէն – Ֆրանս»ը յատկացուց, 8 հազարը տեղւոյն համայնքը, մնացածը միջազգային մարդասիրական կազմակերպութիւններ։

Հ. – Այս երեք շրջաններէն զատ, ի՞նչ իրագործումներ ունիք։

Պ. – Աշտարակի շրջանին մէջ 50 հազար հեկտար հող կը պատրաստենք ուր յաջորդ տարիներուն մինչեւ ութ հազար ծիրանենի պիտի տնկուի։ Բանակի նորակոչներուն համար Երեւանի մէջ ատամնաբուժական կեդրոն մը հաստատուած է ու կայ երկրորդի մը ծրագիրը։ Որոշուած է Աշտարակի մէջ կահաւորումը եւ բժշկական սարքաւորումը ապահովել փոքր բուժարանի մը որուն շէնքը կը վերանորոգուի Համաշխարհային դրամատան միջոցներով. Ըսեմ նաեւ որ «Շէն – Ֆրանս» համաձայնութիւն գոյացուց Փարիզի հիւանդանոցներուն հանրօգուտ մարմնին հետ, ինչպէս ԻՄԱՖ-ի պարագան էր արդէն։

«Շէն – Ֆրանս»ի ընկերներէն Սամուէլ Միրզոյեանի մեր տարեկան տօնավաճառին առթիւ ըրած 100 հազար տոլարի նուէրն ալ բաշխուեցաւ պատերազմի զոհերու ընտանիքներու որպէսզի ձմրան վառելիք ունենան։ 40 հազար տոլարն ալ յատկացուեցաւ Եղէգնաձորի շրջանի մանկական կեդրոնին։

Հ. – Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի՞...

Պ. – «Շէն – Ղարաբաղ»ը հիմնուեցաւ եւ պաշտօնապէս արձանագրուեցաւ։ Մինչեւ հիմա ներկայացուցչական վիճակով էր։ Հոն մեր վերջին ծրագիրները առաւելաբար կեդրոնացած են Շուշիի վրայ։ «Շէն»ի գրասենեակը ներկայիս Ստեփանակերտ է, բայց պիտի փոխադրենք Շուշի։ Քաղաքին ազատագրումէն 15 օր ետք հոն երկու շէնք ընտրած էինք վերանորոգելու համար։ Մէկը քարվանսարայի շէնք էր, միւսը բաղնիքը։ Ութ ամիս գումարներ ծախսելէ, աշխատելէ ետք ըսին որ այդ շէնքերը ուրիշներու տրուած են ու ետ առին։ Մինչեւ այսօր ոչինչ եղած է անոնց վրայ։ Ներկայիս վերանորոգելու համար կրկին երկու շէնք առինք. մէկը նոյն բաղնիքն է. միւսը կ'ուզենք 7 – 8 սենեակով ընտանեկան պանդոկի վերածել։

Հ. – Կ'ըսէիք թէ բնապահական ծանրակշիռ հարց մը կայ Ղարաբաղի մէջ։

Պ. – Այո, շատ ահաւոր բան մը։ «Շէն»ի տղաքը Լաչինի մէջ նկատած են որ մարդիկ կազմակերպուած, կառքերով կու գան ու պտղատու ընկուզենիները կը կտրեն։ Ճշդուած են կառքերուն Թիւերը, մարդիկը եւ լուր տրուած է Ստեփանակերտ։ Ես նկարած եմ կտրուած այդ ծառերէն մնացած կոճղերը։ Ղարաբաղի ընկուզենիներէն կարեւոր մաս մը կտրած են արդէն։ Բարեբախտաբար, Լաչինի մէջ կարելի եղած է առաջքը առնել։ Կը սպասենք որ դատավարութիւն ըլլայ ու գիտցուին պատասխանատուները։ Գիտենք մինչեւ իսկ թէ ընկուզենիները կտրած են, անոնց բուները ծախած են Գերմանիա, Մերսէտէս–Պէնզին, որպէս փայտէ մասերուն նախանիւթ։ Անպայման կը հետապնդենք հարցը որ անընդունելի բարբարոսութիւն է։ Նախ ըսին թէ չորցած ծառերն են կտրուածները, բայց ստուգեցինք որ չորցած ծառերը ձգած ու ճիշդ քովի պտղատու ծառերը կտրած են։ Նոյնիսկ կասկածը ունեցանք որ բարձր դիրքերէ մեղսակցութիւններ կան եղածին մէջ։

Հ. – Դրական բաներ չկա՞ն ատոնց քով։

Պ. – Ուրախ եւ հպարտ վերադարձայ Քաշաթաղի (Լաչին) մեր վերաբնակեցուած գիւղերէն. ամէնէն փոքրը Սպիտակաշէնն է, վեց ընտանիքով. գիւղին դըպրոցը 10 աշակերտ ունի եւ ութ դասարան։ Բնակիչները անասնաբուծութիւն կ'ընեն. խոզ, ոչխար, ցուլեր, հաւ ունին։ Հաւկիթի, հաւու արտադրութիւն կ'ընեն, ատիկա ուժականութիւն մը կու տայ։ Կը զգաս որ մեկնող չեն։ ԱՄՆ–ու Հայկ. դպրոցական ֆոնտին հետ Հարարի եւ Աղաւնատան դպրոցները վերանորոգեցինք։ Այս տարի չորս հազար տոլարի պիւտճէ մը պիտի տրուի որ մշակութային կեդրոն ունենան նուագարաններով, գրադարանով, հեռատեսիլով, համակարգիչով։ Բոլոր այդ գիւղերուն ելեկտրականութիւն տարած ենք. վերջինը Սպիտակաշէնն էր։

Նոր ծրագիրներ ունինք Լճաշէն (5 ընտանիք) եւ Թումասար (3 ընտանիք) գիւղերուն համար։ Շրջանին մէջ անցեալ տարի «Շէն–Ֆրանս»ը կարեւոր ջրագիծ մը նորոգեց։ Ներկայիս կ'ուսումնասիրենք ձոր մը, մինչեւ Յունիս արհեստական լիճ մը ստեղծելու համար։ Անոր շնորհիւ կը նախատեսենք որ հազար հեկտար հող ոռոգուի, առիթ տալով ցորենի, խաղողի մշակումի, ձկնաբուծութեան։

Հ. – Գլխաւոր ի՞նչ դժուարութիւններ կ'ունենաք։

Պ. – Ականներու հարցը կայ։ Անցեալ տարի հոն փոխադրուած ընտանիքի մը 14 տարեկան զաւակը ականի վրայ կոխեց եւ մինչեւ որ Գորիս հիւանդանոց հասցնէին, մահացաւ։

Հ. – Ջաւախքը նորութիւն է ձեր գործունէութեան մէջ։

Պ. – Շատ գէշ կացութիւն կայ նաեւ Վրաստան ուր Ջաւախքի 150–180 հազարնոց հայութիւնը դժուար պայմաններու մէջ կ'ապրի։ Միայն Ախալքալաքի մէջ 50 հազար է թիւը, 72 գիւղի մէջ։ Հոն հանդիպում ունեցանք վարչական պատասխանատուին՝ Արտուշ Համբարձումեանի հետ։ Ամբողջական համաձայնութեան եկած ենք, հոն «Շէն–Ֆրանս»ի կողմէ աշխատանքի սկսելու համար։ Հայաստանէն ելեկտրական Թելեր քաշուած են, մօտ օրէն հոսանք կ'ունենան եւ աւելի լաւ կ'ըլլայ աշխատիլ։ Հանդիպեցանք նաեւ առաջնորդի տեղապահ Հ. Բարգէնեանին։ Գրեթէ ոչինչ ունի։ Համաձայնեցանք որ աշխատանքը տարուի եկեղեցիին հովանիին տակ, որպէսզի եկեղեցին ալ անցեալի իր վարկը վերագտնէ։ Տէրեանի գիւղին՝ Գանձակի մէջ որոշեցինք բուժարան մը հիմնել, բանաստեղծին տուն–Թանգարանը վերանորոգել։ Կայ ԺԲ. դարու եկեղեցի մըն ալ որ պէտք է նորոգուի։

Հ. – Ունի՞ք ծրագիրը նաեւ «Շէն-Վրաստան» մը կազմակերպելու։

Պ. – Այո՛. մինչ այդ Ջաւախքի աշխատանքներուն պատասխանատուն պիտի ըլլայ Գիւմրիի «Շէն»ը։

– Յաջողութի՛ւն ձեր աշխատանքներուն եւ շնորհակալութիւն։

Տեսակցեցաւ՝
Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ԴԵՐԸ

Վերջին յայտնաբերումներ

Նուագելը ոչ միայն հաճելի եւ ստեղծագործական հաճոյք մըն է այլ՝ ունի այլ յատկութիւններ։ Ան մտային ոլորտները կը բարեփոխէ, սորվելու կարողութիւնը կը զօրացնէ, կեդրոնացումը կը մարզէ, ցաւը կը մեղմացնէ եւ առողջանալու կ'օգնէ։ Այժմ կենսագէտներ եւ ջղագէտներ գիտեն թէ ի՛նչպէս այս բոլորը կարելի կը դառնայ։ Այս կարեւոր նիւթին մասին, Վալերիա Կանտուս յօդուած մը գրած է «Փանորամա»ի մէջ, զայն նկատի ունենալով որպէս բնութենական երեւոյթ։

Արդարեւ, ի՛նչ բանը մարդ արարածը եզակի կը դարձնէ կենդանական աշխարհի բոլոր տեսակներուն մէջ։ Լեզուն, կը պատասխանեն իմաստասէրները, մարդաբանները եւ կենսագէտները։ Իրօք, բազմաթիւ անասուններ կրնան հաղորդել, բայց, մարդէն զատ, ոչ մէկ այլ տեսակ կրնայ կազմել, սորվիլ լեզու մը եւ անոր նրբութիւնները գործածել, ոչ միայն չարաղասական։ Բայց բառը մարդուն համար հաղորդուելու միակ միջոցը չէ, որուն առանձնաշնորհութիւնը ունի։ Կայ ուրիշ մըն ալ, երաժշտութիւնը։ Սակայն ճիշդ է որ կենդանական աշխարհի այլազան տեսակներ կրնան երգել (խայտիտները եւ եկքանիկները այս բանը մեզմէ աւելի լաւ կ'ընեն)։ Այսուհանդերձ, անոնք սահմանափակ դաշտ մը ունին։ Աւելին, մարդէն զատ ծանօթ չեն կենդանիներ որոնք երաժշտութեան այնպիսի խոր ծանօթութիւն մը զարգացուցած ըլլան, զայն յօրինելու կարողութիւն մը եւ կատարելու ու մեկնաբանելու համար գործիքներ։

Բայց երաժշտութիւնը մարդուն համար միայն հաղորդուելու այլ ձեւ մը չէ, ան նաեւ զգայութիւններ յառաջացնող անըսպառ աղբիւր մըն է, հոգիին եւ մարմնին համար սպեղանի մը, ուղեղին համար սնունդ մը։ Ան ջղագէտներու, կենսագէտներու եւ հոգեբաններու փնտռտուքներուն առարկայ է։ Բացատրելի հարցերը բազմաթիւ են։ Արդ, ուղեղի ո՞ր մասերը գործի կը լծուին երաժշտութեան ունկնդրութեան եւ յօրինման կամ արտադրութեան մէջ. երաժշտութիւնը ի՞նչ ազդեցութիւն ունի վարուելակերպին վրայ. ճի՞շդ է որ երաժշտութիւնը առաջնակարգ մարզանք մըն է ուղեղին համար եւ դեղ մը՝ ոչ միայն հոգիին։

Վաղնջական դարաշրջաններէն իսկ իմաստասէրներ եւ գրագէտներ անոր խորհուրդը, հմայքն ու մեծութիւնը ներբողած են։ «Երաժշտութիւնը հոգի մը կու տայ տիեզերքին, թեւեր միտքին, թռիչք երեւակայութեան ... եւ կեանք՝ մնացեալին» Պղատոն ըսած է։ Իսկ Սթիվըն Պրաուն, Պիյօրն Մերքըր եւ Նիլս Լ. Վալլին «Երաժշտութեան ծագումը» հատորին մէջ կը գրեն. «Երաժշտութիւնը մարդկային մշակութային գործունէութեան ծուծն է։ Լեզուականութեան զարգացումը կապուած է երաժշտականին, որուն ընդմէջէն կարելի է մարդկային ընկերային կառոյցի մը զարգացումը յայտնաբերել, հաւաքականութեան գործելակերպը, վարմունքը»։ Իսկ Հէրրի Ճէրիսըն, «Երաժշտութեան ակունքը» իր ուսումնասիրութեան մէջ, կը գրէ թէ «Երաժշտութիւնը ուղղակիօրէն կապուած է լեզուականութեան եւ, անոր

...ման, ան մարդկային յարմարումի պըտուղն է» միջավայրին հետ։

Աւելի քան դար մըն է, երբ գլխաւորաբար ջղաբանական մարզին մէջ է որ փորձառութիւնները յառաջ տարուեցան, բնորոշելով ուղեղային ճշգրիտ հատուածներ որոնք կ'առնչուին խօսակցական լեզուին եւ երաժշտութեան։ Ուղեղի տարբեր մասնայատկութիւններու ուսումնասիրման առաջին գիտաշխատողը եղաւ Ֆրանսացի Փօլ Պրոքա։ Քննելով հիւանդ մը որ արկածի պատճառով խօսելու յատկութիւնը կորսնցուցած էր, ան 1861-ին ուղեղին մէջ յայտնաբերեց մաս մը որուն դերը լեզուական գործընթացը կազմելն է։ Նոյնանման եզրակացութեան յանգած է նաեւ գերմանացի օղավիր Գարլ Ֆերնիքը, 1874-ին։ Յետոյ գտնուած են այլազան պարագաներ, որոնք ցոյց տուած են որ ուղեղի տարբեր հատուածներու գործունէութիւնը պատճառ դարձած է որ, օրինակ, ռուս յօրինող Վիսարիոն Շէպալին 1953-ին կորսնցնէ ձայները լսելու եւ արտադրելու կարողութիւնը, բայց ո՛չ յօրինելունը։ Իսկ գրականութեան մարզին մէջ, գտնուած են անձեր որոնք, հիւանդութեան կամ արկածի պատճառով, կորսնցուցած են իրենց երաժշտական կարողութիւնը, բայց ո՛չ խօսքինը։

Սակայն, միայն Ի. դարու վերջին տասնամեակին Գաթրին Լիէժուա – Շովէլի (Մարսէյլի ինսէրմի գիտաշխատող) եւ Իզապէլ Փերէցի (Մոնրէալի Համալսարանէն) ուսումնասիրութիւնները աւելի ճըշգրիտ եզրակացութիւններու յանգեցան ուղեղի երաժշտական եւ լեզուական հատուածներուն գծով, ըստ որոնց երաժշտութեան վերաբերողը ուղեղի աջ կիսամասն է, իսկ ձախը՝ լեզուին, իրենց զանազան ենթաբաժանումներով։

Մինչ այս երկու գիտաշխատողները ուսումնասիրած են մասամբ վնասուած ուղեղներ, Սթէֆըն Էվըրզ ու Եօրն Տանէրդ (Միւնսթըրի եւ Տորթմունտի Համալսարաններէն), 1999-ին առողջ ուղեղներ քննեցին ճարտարապետական յատուկ ձեւով մը (Տոփլէրի անդրագանկային ձայնագրութիւնը), որ կը չափէ արեան հոսանքին արագութիւնը։ Փնտռտուքը, երկու խումբերու վրայ կատարուած (մէկը երաժիշտներ, միւսը այլ անհատներ), ցոյց տուած է որ երաժշտութեան ունկնդրութեամբ, արեան հոսանքին արագութիւնը կ'աւելնայ հակառակ կողմերու վրայ, ըստ խումբի։

Ֆրանսացի այլ գիտաշխատողներ, Հերվէ Փլաթէլ եւ Ժան – Գլօտ Պարօն (Գանի Համալսարանէն), աւելի զարկ տուին ուղեղի այն մասերու աշխուժացման, որոնք գործի կը լծուին երաժշտութեան ունկնդրութեամբ։ Արդի՞ւնքը։ Նախորդ գիտաշխատողներու հաստատումներուն կողքին, նկատած են որ ուղեղին մէջ գործի կը լծուին նաեւ Պրոտմանի անունով կոչուած 18 եւ 19 մասերը, որոնք ծանօթ են որպէս «միտքին աչքը» բնութագրութեամբ, այսինքն՝ վայրը ուր պատկերները տեսողութենէն չեն կազմուիր այլ՝ միայն երեւակայութենէն։ Պրոտմանի բաժանմունքները, օրինակ, այս ձեւով գործի կը լծուին դաշնակահարներու մօտ։

Այլ փնտռտուքներ ցոյց կու տան որ երաժշտութեան ունկնդրութիւնը ոչ միայն ուղեղին անոր վերաբերող բաժանմունքին զարկ կու տայ, այլ նաեւ ուրիշներու։ «Երաժշտութիւնը ուղեղին համար լաւագոյն մարզանք մըն է։ Երաժշտական կատարումին մաս կը կազմեն լսելը, հպումը, շարժումը, զգայնութիւնը, ըրջաններու մեկնաբանումը, որոնցմէ իւրաքանչիւրը ուղեղային այլ մասեր գործի կը լծէ» եւ թէ «Ձայնանիշերը ուղեղին համար նոյնն են ինչ որ ջուրը՝ սպունգին. այսինքն՝ ինչպէս ջուրը կը փոխէ սպունգին ձեւակազմը, նոյնը երաժշտութիւնը կ'ընէ ուղեղին», կը հաստատէ Նորման Մ. Վայնպըրկըր, Գալիֆորնիա Համալսարանի ջղաբանական եւ կենսաբանական բաժանմունքէն։ Միւս կողմէ, երաժշտաբուժումը, հետզհետէ դարձած է ընթացիկ երեւոյթ, այլազան ձեւերու տակ օգտագործուելով, որովհետեւ ան կ'օգնէ ցաւերը ամոքելու, հոգեբանական հիւանդութիւններ խնամելու, ինչպէս եւ շնչառութեան։ Ճափոնցիները երաժշտաբուժութեան միջոցով լաւագոյն արդիւնքներ ձեռք կը բերեն, փոքր տարիքի զմայլոտներու սորվեցնելով ստամոքսային շնչառութիւնը, որ երգիչներուն եւ նուագողներուն կողմէ կը գործադրուի։

Գիտական այս յայտնաբերումները կը բացատրեն երաժշտութեան դերն ու անոր վերաբերող գործընթացը՝ մարդուն վերաբերող։ Սակայն խորհուրդը լրիւ չի փարատիր, յատկապէս ինչ կը վերաբերի կենդանիներուն։ Ի՞նչպէս բնութագրել անոնցմէ ոմանց «արտադրած» երաժշտութիւնը եւ ինչո՞ւ իրենց մօտ այս պահանջքը։

«Թա-թա-թա-թաաա»։ Ծանօ՞թ էք ասոր։ Ասոնք ամէնէն համբաւաւոր ձայնանիշներն են ամէնէն համբաւաւոր համանուագին, Պեթհովէնի հինգերորդին։ Երբ, տարի մը առաջ, կենդանական աշխարհի հաղորդակցութեան մարզի մեծ մասնագէտ Լուիս Պաթիսթա, նախքան իր մահանալը, զայն ունկնդրել տուաւ Գիտական Զարգացման Ամերիկեան Ընկերակցութեան տարեկան հանդիպումին ընթացքին, բոլորը զայն ճանչցան։ Բայց ոչ մէկը յաջողեցաւ գտնել թէ ի՛նչ գործիքով այդ ձայնանիշերը դուրս կուգային, որովհետեւ զանոնք կատարողը ցախսարիկ մըն էր։

Թէ բազմաթիւ թռչուններ, մանաւանդ սարեակներ եւ տարմեր կարող են իսկական մեղեդիներ եւ նազելի սոնաթիններ յանկարծաբանելու, ծանօթ է։ Բայց կարելի՞ է ասիկա երաժշտութիւն կոչել։ Եւ ի՞նչ ըսել կէտ ձուկերու խորհրդաւոր եւ հմայիչ երգին մասին։ Ասիկա հաղորդակցութեան միջո՞ց մըն է կամ թէ գեղարուեստական ձեւի կատարում մը։ Ռոճըր Փէյնի համար, Լինքընի (Մասաչուսէց) Օշըն Ըլլայընսին մաս կազմող ձայնախոյզին, որ երեսուն տարի անցուցած է ովկէանոսի ձայները լսելու, «Կէտ ձուկերը երաժշտական հիմնաւորուած յօրինողներ են»։

Տակաւին կայ Մոցարթի պարագան, որուն լաւագոյն ընկերը թռչուն մըն էր, ճշգրտօրէն՝ տարմ մը, որ ոչ միայն իր գեղգեղանքով մեծ յօրինողը կը հրճուեցնէր այլ նաեւ անոր յօրինումները կը մեկնաբանէր։ Մոցարթ ինք յայտնած է թէ նոյն թռչունն է որ, իր երգով, իրեն թելադրած է իր դաշնակի Սօլ մաժէօր քոնչերթոյին վերջին հատուածը. «Das war schön» (գեղեցիկ էր) նօթագրած է յօրինողը, ունկնդրելէն ետք տարմը որ ի՛ր ձեւով այդ հատուածը վերարտադրած է՝ թիէզները պէմօլի վերածելով։ Մոցարթի զօրովանքը թռչունին նկատմամբ այնպիսին էր որ, երբ օր մը զայն վանդակին մէջ մեռած գտաւ, իր հանգիստը կորսնցուց եւ անոր թաղումը կազմակերպեց, այդ առթիւ իր յօրինած քայլերգներով եւ բանաստեղծութեամբ։ Իսկ Ի. դարու գլխաւոր յօրինողներէն Մէսիանի նուիրումը թռչուններու գեղգեղանքներուն եւ անոնց նօթագրումը ծանօթ են երաժշտասէրներուն։

Թերեւս լաւագոյնը պիտի ըլլայ, ինչպէս դաշնակահարուհի Փաթրիսիա Կրէյ կ'ըսէ, կենդանիներու «երաժշտութիւն»ը նկատի ունենալ որպէս «երաժշտական ձայներ», նման բնութեան կերտած այն քարերուն եւ այլազան պատկերումներուն (ինչպէս մարմարներու գծապատկերն ու ծառերու կոճղերուն գիծերն ու բիծերը), որոնք իբրեւ թէ քանդակներ եւ նկարներ ըլլան՝ արուեստագէտներու ձեռամբ իրագործուած։

Կազմեց՝ ՍԱՐՈՒՆԻ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

● Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Ֆիլօքսէնիա անուն միջեկեղեցական կազմակերպութիւնը, որ կը ղեկավարուի Համպուրկի կաթողիկէ կաճառի տեսուչ Գերպ. Վիլմ Ջանտէրսի կողմէ, 2001 Փետրուար 2 – 4 թուականներու միջեւ Սուրբ Անսկար եւ Սուրբ Պլազիուս Սեբաստացիի տօներուն առթիւ հանդիսութիւններ նուիրած է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ 1700-ամեակին հետեւեալ յայտագրով.

– Փրոֆ. Հերման Կոլցի բանախօսութիւնը հայ ժողովուրդի պատմութեան նիւթով, որ տեղի ունեցաւ 2001 Փետր. 2-ին կաճառի սրահին մէջ։

– Յաջորդ օրը առաւօտեան Փետրուար 3-ին Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան ներկայացուց հայ եկեղեցին եւ կազմակերպութիւնները երէկ եւ այսօր Գերմանիոյ մէջ։

Կէսօրին բոլոր հրաւիրեալները ներկայ եղան կաճառի եկեղեցւոյ մէջ, ուր տեղի ունեցաւ կարճ պաշտամունք մը նուիրուած վերոյիշեալ Սուրբերուն։ Արարողութեան ընթացքին Գարեգին Արք. եւս արտասանեց յատուկ աղօթք եւ Համպուրկաբնակ Պր. Թեւոն Փափազեան երգեց երկու շարականներ։ Արարողութիւնը վերջ գտաւ Գարեգին Արք.ի օրհնութեան եւ արձակման աղօթքներով։

Նոյն օրը, կէսօրէ ետք Տոքթոր Րաֆֆի Քանդեան ելոյթ ունեցաւ հայ գրականութեան մասին նմոյշներ ներկայացնելով։ Իսկ երեկոյեան Համպուրկի Աւետարանական Եկեղեցւոյ Մայր Տաճարին մէջ կազմակերպուած պաշտամունքին Առաջնորդը քարոզեց բնաբան ունենալով «Եկայք շինեսցուք զՍուրբ խորանն լուսոյ» շարականի հատուածը, ընդգծեց հայ եկեղեցւոյ 1700-ամեակի կարեւորութիւնը, շուրջ երկու հազար հաւատացեալի ներկայութեան։ Որպէս բնաբան առնուած այս շարականը տաճարին մէջ երգեց Առաջնորդարանի երաժիշտ Վարուժան Մարգարեան։

– Յաջորդ օրը, Փետրուար 4-ին փրոֆ. Կոլց եւ Տոքթոր Արմէնուհի Տրոստ – Աբգարեան ներկայացուցին հայկական շարականը, որուն գիտական թարգմանութիւնը տեղի ունեցաւ Հալլէ-ի համալսարանի աստուածաբանութեան բաժնի նախաձեռնութեամբ։ Ներկայացուած շարականները երգուեցան դարձեալ Վարուժան Մարգարեանի կողմէ, որ սքանչելի իր մեկնաբանութեամբ արժանացաւ ներկաներու գնահատանքին։ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ կաճառին 1700-ամեակի նուիրուած յայտագիրը վերջ գտաւ Առաջնորդ Սրբազան հօր «Հուսկ Բանկ»քով։

Նոյն օրը ժամը 15-ին Համպուրկի մէջ տեղի ունեցաւ նաեւ հայկական պատարագ, զոր մատոյց Գարեգին Արք., առընթերակայութեամբ Շրջանի հոգեւոր հովիւ Սերովբէ Վրդ. Իսախանեանի։ Իսկ երգեցողութիւնը կատարուեցաւ ղեկավարութեամբ բազմամեայ ղեկավար Թեւոն Փափազեանի։

● Փետրուար 5, 2001-ին Առաջնորդը Հայր Սերովբէի ընկերակցութեամբ Պէրլինի մէջ մասնակցեցաւ Համաշխարհային Եկեղեցիներու Խորհուրդի կազմակերպած առաւօտեան պաշտամունքին։ Արարողութիւնը երգուեցաւ լրիւ հայերէնով։ Իսկ վերջին օրհնութիւնը տուաւ Արամ Ա. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայրապետը, որ նոյն ժողովներու նախագահելու համար Գերմանիա կը գտնուէր Յունուար 25 – Փետրուար 6 թուականներու միջեւ։

Արամ Ա. Կաթողիկոս մէկ օր առաջ ալ՝ Փետրուար 3-ին մասնակցած էր Պէրլինի մէջ մատուցուած հայկական պատարագին եւ քարոզած։ Հայրապետը նոյն ժամանակ ընդառաջեց նաեւ Պէրլինի եկեղեցական համայնքի եւ ՀՀ Գերմանիոյ դեսպանութեան հրաւէրներուն, կարճ այցելութիւններ տալով Հայ Տան եւ դեսպանութեան նոր շէնքին։

● Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ 1700-ամեակի շրջագիծին մէջ Ֆիլօքսէնիա միջեկեղեցական կազմակերպութիւնը, Համպուրկի մօտ Նիւշաու գիւղաքաղաքի կաթողիկէ վանքին մէջ կազմակերպած էր դասախօսութիւններու շարք մը 2001 Փետրուար 17 – 19 թուականներու միջեւ, որուն իր մասնակցութիւնը բերաւ Առաջնորդը, իր հետ ունենալով Շրջանի հոգեւոր հովիւ Սերովբէ Վրդ. Իսախանեան։

Գերմանիոյ տարբեր քաղաքներէն ժամանած հիւրերուն Գարեգին Արք. ներկայացուց Հայ Եկեղեցին եւ Գերմանահայ համայնքներու կազմութիւնն ու ներկայ վիճակը։ Ապա հիւրերը հարցումներ ուղղեցին աւելի մանրամասնութիւններ իմանալու համար։ Հիւրերուն մէջն էին յայտնի դասախօսներ եւ ի մասնաւորի փրոֆ. Թամքը, Կէօթթինկէնի համալսարանի աստուածաբանական բաժնի վարիչը։ Բացի իր նիւթէն, Առաջնորդը կարեւորութեամբ շեշտադրեց նաեւ 1700-ամեակի ուխտագնացութիւնը դէպի Հայաստան եւ հրաւիրեց ներկաները հոգեւոր այս խնջոյքին մաս կազմելու։

Իսկ փրոֆ. Մարթին Թամքը առաջնորդուելով Արամ Ա. Կաթողիկոսի «Մենք յարութեան ժողովուրդ մըն ենք» բնաբանէն կարդաց իր դասախօսութիւնը, որուն նիւթն էր «Պատմութեան եւ աստուածաբանութեան մէջ Հայոց տառապանքի եւ վերապրելու փորձառութիւնը»։

Յաջորդ օր վանքի մատրան մէջ Առաջնորդը մատոյց պատարագ եւ քարոզեց գերմաներէն լեզուով, նիւթ ունենալով մօտակայ Մեծ Պահքի շրջանը։ Պատարագի երգեցողութիւնները կատարուեցան Համպուրկի հայ համայնքի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Պր. Թեւոն Փափազեանի եւ առընթերակայութեամբ Սերովբէ վարդապետի։

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ
Քէօլն
փետրուար 20, 2001

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

Շաբաթը քանի մը անգամ գիւղէն վար կ'իջնէի, Գեղամը տեսնելու համար, միեւնոյն ատեն գործ փնտռելով։ Անգլերէն թերթերէ գրական – գրախօսական քրոնիկներ կը կազմէի եւ Գեղամ հրատարակել կուտար «Բիւզանդիոն»ի մէջ, շաբաթը մէկ անգամ, «Ճէնթըլմէն» ստորագրութեամբ։ Քէչեան էֆէնտի վճարում ալ սահմանած էր, – հատը 15 ղրուշ։ Բայց զանձումի համար, պայման դրած էր որ չորս հատը միասին վճարէ, այն ալ միշտ կէս անգլիական (եթէ թրքական դրամ տար, 4 – 5 ղրուշ կը կորսնցնէր 60 ղրուշին վրայ)։

Երթալով գալով «տունի տղան» վարժուած էր ոչ միայն ծխախոտ, այլեւ նարկիլէ ծխելու, ոտքը ոտքին վրայ։

Անգործութեան շրջանին, Գեղամին հետ կը ժամադրուէինք որոշ օրեր, ցերեկուան դադարին։ Եւ ընդհանրապէս կ'երթայինք Մահքէմէ Ճամիսի, – մզկիթին զով ածուն, որուն մէջտեղը կը ցայտէր սիրուն շատրուան մը։ Երբ երեք հոգի ըլլայինք նարկիլէներուն երրորդը կը պատրաստուէր մասնաւոր խնամքով, կազմածները զարդարուն, ծխափողէն մինչեւ ծխամանը։ Թրքական սուրճն ալ, որուն ես դեռ վարժուած չէի, մասնաւոր համ ու հոտ կ'ունենար այդ օրերուն։

Ու կը սկսէր ասուլիսը, երկուքով կամ երեքով (երրորդը Տիգրան Գասպարեանը կ'ըլլար, կամ Վ. Թաթուլը, երբեմն ալ Ենովք Շահէնը)։

Գեղամին մտահոգութիւնը երթալով կ'աճէր, մանաւանդ Եղնիկի ձերբակալութենէն ի վեր։ Միշտ կը յիշեցնէր որ զգոյշ ըլլամ, երբ ձեռագիր կամ թերթ կը գտնուի վրաս (զանազան տեղեր կը պահէի)։

Եղնիկը քանի մը գիշեր սաստիկ ծեծեր էին, որպէսզի յայտնէ «Ըմբոստ»ին եւ «Բարբարոս»ին ինքնութիւնը։ «Կա՛մ գըրագէտ է, կամ վարժապետ, կամ վարդապետ, քանի որ այսպէս տեղն ու տեղօք ամէն բան կը գրէ», – դիտել տուած էր հարցաքննիչը։ Եղնիկը, տոկուն կաղնի, աւելի դիմացած էր «Ջեմ վիտեր»ով քան ծեծող ձեռքը։

Գեղամ կ'առաջարկէր դադրեցնել թըղթակցութիւնները։ Անոնք ինքնին դադրած էին արդէն, Եղնիկի ձերբակալութենէն ետք։ Վերջին երկու գրութիւններս, մէկը յղուած, միւսը մէկ էջ պատմուածք, տպեր էին 1907 Դեկտեմբեր 29-ին, միեւնոյն թիւին մէջ, առաջինը իբրեւ խմբագրական...

Աւելի վերջը, Գեղամ ուզեց որ երկուքս միասին հեռանանք Պոլսէն եւ երթանք Ֆիլիպէ կամ Սոֆիա։

Դժուար չէր փախուստը, այդ օրերուն։ Բայց ես կանխահաս գտայ, միեւնոյն ատեն դասալքութիւն համարելով։ (Այս տեսակէտէն կառչեր էի 1915 Սեպտեմբերին ալ, երբ Պոլսոյ պուլկարական դեսպանատան Ա. քարտուղարը յանձն առաւ Սոֆիա փոխադրել երեք ընկերներ, համաձայն իր ստացած հրահանգին։ Իսկ վեց ամիս վերջը, երբ որոշուեցաւ որ հեռանամ, նոյն դեսպանատան նախկին գաւազներէն մէկը, եօթանասուն տարեկան հրէշ մը, որուն հետ սակարկած էին գործը, փոխանակ իր երկիրը փոխադրելու, տարաւ յանձնեց Թուրք ոստիկանութեան՝ փոխան խոշոր գումարի մը)։

Օր մը երկար վիճաբանեցանք խմբագրատունէն մինչեւ Կամուրջին գլուխը։ Գեղամ համոզուած էր թէ կարգը մեզի եկած է. իսկ ես վտանգը անցած կը համարէի, քանի որ Ջաւէնը մեռած էր, Եղնիկը՝ տանջանքէն ազատած առանց խոստովանութեան, իսկ միւս բանտարկեալները բան մը չէին գիտեր մեր մասին։

Վէճը վերջացաւ Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումով, քանի մը շաբաթ վերջը։

(Շար. 24)

COMITE DU 24 AVRIL

REGROUPEMENT DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

COMMUNIQUE

Le 17 février s'est tenue à Paris, l'Assemblée générale statutaire des organisations membres du Comité du 24 Avril. En raison des sujets abordés, l'ordre du jour prévoyait de faire suivre l'assemblée générale ordinaire d'une assemblée générale extraordinaire pour laquelle avaient été convoqués tous les Comités du 24 Avril, dont Lyon/Rhône-Alpes, Marseille/Provence, Club des Arméniens de Grenoble et Conseil communautaire de la Côte d'Azur, soit au total 66 délégués représentants, 33 des organisations membres ayant siège en Ile-de-France et 4 structures régionales.

L'Assemblée générale ordinaire s'est félicité des actions entreprises et résultats obtenus avec, en particulier, la reconnaissance par la France du génocide arménien de 1915, de l'adhésion évidente aux objectifs du C24 de la quasi unanimité de la communauté et approuvé à l'unanimité le rapport moral présenté par son Président Alexis GOVCIYAN. Elle a aussi désigné une commission de vérification qui examinera les comptes de l'association et rendra ses conclusions et propositions.

L'Assemblée Extraordinaire qui a suivi a fait sienne les conclusions contenues dans le communiqué du 1er février 2001 considérant les victoires significatives obtenues comme une étape, a conclu que notre communauté a le besoin impératif d'un organisme représentatif unitaire et consensuel et que le Comité remplissait les conditions pour assurer cette mission.

En conséquence de quoi, ont été adoptées les dispositions suivantes :

1 - La nouvelle dimension du champ d'action du C24 appelle une nouvelle dénomination qui pourrait être "Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France" (CCAF) avec la mention "anciennement Comité du 24 avril".

2 - A aucun moment, le CCAF ne se substituera ou n'empiètera les prérogatives des associations la constituant.

3 - L'organisation sera désormais hexagonale, les associations régionales qui participeront par leurs délégués élus au Conseil d'Administration en deviendront les délégations périphériques.

Une commission composée de 5 représentants de l'actuel CA Ile-de-France, de 3 des regroupements Rhône-Alpes et 3 autres de Marseille-PACA (dont 1 pour la Côte d'Azur) présentera les suggestions sur les modes de fonctionnement possible et les adaptations à apporter aux statuts actuels en ce sens.

4 - L'Assemblée affirme sa volonté d'une représentation démocratique de la Communauté.

Paris, le 23 février 2001

(Շար. Ա. էջէն)

Ադրբեջանի: Է. Գանջիեւի եւ Զ. Սուլթանովի յանձնումը տեղի ունեցած է Կարմիր Խաչի միջնորդութեամբ:

ՎՐԱՍՏԱՆ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԸ ԱԻԱԶԱԿՆԵՐՈՒՆ ԹԻՐԱԽ

Երկուշաբթի, փետր. 26-ի առաւօտեան, Վրաստանի հարաւը՝ Դմանիսի շրջանի Գանթիադ գիւղին մօտ զինուած աւազակներ թալանած են Վրաստանէն Հայաստան գացող հանրակառքին ճամբորդները: Աւազակները անոնցմէ խլած են դրամ, ոսկեղէն ու թանկագին իրեր նախքան խոյս տալը:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԻԽՈՒԷՆ. – Տիկին Լուիզ Ազարէկեան – Լը Ռուա 1000 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Գայանէ Գարոյեան 600 Ֆր.:

Assemblée générale

Nous vous informons que l'**Association des Dames Arméniennes Amies des Ecoles Tebrotzassère** tiendra son **Assemblée Générale** le **vendredi 9 mars à 20 heures 30**

à l'ECOLE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord,
93340 LE RAINCY
Tél/Fax : 01 43 81 01 72

Nous invitons les associations, tous nos adhérents, à venir nous rejoindre nombreux.

La cotisation annuelle s'élève à
350 F par personne
500 F par couple

Le règlement de la cotisation est indispensable pour pouvoir participer à l'Assemblée.

UGAB—PARIS

CONFERENCE

le Vendredi 2 mars à 20 heures 30

Garbis APRIKIAN
Auteur - Compositeur
Directeur artistique
de la Chorale SIPAN-KOMITAS
présente

SIX CHANTS ARMENIENS
Transcrits pour piano
Fascicule 1

Présentation et explications par l'auteur

Introduction
par ARA KRIKORIAN, l'éditeur

Illustration musicale
par MARIJA AUPY MARKIC
du Conservatoire Franz Liszt
de Budapest

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Métro : Courcelles

Tél. : 01. 45. 20. 03. 18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Լուսածին Սանթիկեանի մահուան առթիւ. –

Սիրարփի Տօղանեայ 250 Ֆր., Սողոմոն Բագրատ 300 Ֆր., Խաչիկ Թօսուն 200, Ջաւէն Սէրվիդ 500 Ֆր., Եան Ժամկոչեան 200 Ֆր., Մուրատ Գօչուն 100 Ֆր., Լօրիս Տիրատուրեան 200 Ֆր., Վահէ Տիչճի 500 Ֆր., Արա Կինահաւք 200 Ֆր., Զատիկ Պէրքեան 300 Ֆր.:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան

ՀՄԸՄ–Ֆրանս (Ա.) – Փարի Ալեզիա	1 – 3
Պալար Նուճայթըտ – ՀՄԸՄ–Ֆրանս(Բ.)	1 – 7
Փարի ԷՖ.ՍԷ – Ա.ԷՍ.Օ. Արմէնիէն Իսի	0 – 0
Իւ.Ժի.Ա. Ալֆորվիլ – Սէնթ Ժընվիէվ	2 – 1

Լիոնի Շրջան

ՀՄԸՄ Լիոն–Տէսին – Անըմաս	1 – 0

Տրոմ–Արտէշի Շրջան

ՀՄԸՄ Վալանս – Մոնմերան	0 – 2

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ շրջանին, Չորեքշաբթի երեկոներ ժամը 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ «Հսկում»ի «Խաղաղական» եւ «Հանգստեան» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ ասոր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցին.–

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7
Ժ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 5-ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7-ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14-ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21-ին, Միջինք առաւօտեան ժամը 10.30-ին Արեւագալի ժամերգութիւն:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28-ին
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4-ին

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակինեբուն պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն 8.45-ին:
Արեւագալ 9.45-ին:
Պատարագ 10.30-ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ 11.45-ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄԻ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԺԱՄԸ 17-ԻՆ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 2
Քարոզիչ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

UGAB-Marseille

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Comité de MARSEILLE
La Section Féminine vous invite à un déjeuner
jeudi 8 mars à 12 heures 15
Après-midi musical
avec Mlle Vartouhie ABRAHAMIAN
(mezzo soprano)
accompagnée au piano par
Mme Juliette YILMAZIAN
P.A.F. 100 F

Réservation :
UGAB,
327, Bld Michelet, 13009 MARSEILLE
Tél. : 04 91 22 10 45
ou **Mme Hékimian**, Tél : 04 91 53 34 98

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VIENNE
le Dimanche 4 Mars
à partir de 14 heures
Venez participer
au 3ème
TOURNOI
DE COINCHE
à la Maison de la Culture Arménienne
9, rue du Cirque — VIENNE

Concours disputé sur 3 parties, pour toutes les équipes. Toutes les doublettes seront primées. Lots pour les gagnants.

Les amateurs de **scrabble** pourront aussi jouer, s'amuser, se détendre et... gagner...

Buffet de spécialités arméniennes — Buvette.

Nombre de tables limité. Pour une meilleure organisation, inscriptions par téléphone au : **04 74 53 43 80.**

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի հետեւեալ Կիրակիներուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 4
«Արտաքսման» Կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 11
«Անառակ»ի Կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 18
«Տնտես»ի Կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25
«Դատաւոր»ի Կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 1
«Գալստեան» Կիրակիին:

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
Մասնակցութեամբ՝
Բոլոր Եկեղեցականներուն

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 2
Ե. օր Մեծի Պահոց
Ալֆորվիլի
Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 9
ԺԲ. օր Մեծի Պահոց
Առնուվիլի
Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 16
ԺԹ. օր Մեծի Պահոց
Իսի – Լէ _ Մուլինոյի
Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 23
ԻԶ. օր Մեծի Պահոց
Շավիլի
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է Իւղագինի հետեւեալ նուէրները:

Ա. ՑԱՆԿ

Տէր եւ Տիկին Ժան Յակոբեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռընէ Զիտէճեան, Պր. Տիգրան Հէքիմեան 250-ական Ֆր., Պր. Ռուբէն Մելիք – Մինասեանց 800 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Աճարեան 300 Ֆր., Պր. Աւետիս Պալթայեան 200 Ֆր., Պր. Արա Գույումճեան 800 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Քէչիչեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յ. Ֆիրէնկիւլեան 250 Ֆր., Պր. Կարապետ Տէրվիշեան 200 Ֆր., Տիկին Սոնիա Զիլեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Անդրէ Սահաթճեան 300 Ֆր., Տիկին Էմիլի Նարկիզեան 500 Ֆր., Պր. Թորգոմ Պամաճեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Թնճուկեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պօղոս Տէմիր 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ Ճէնէթեան 500 Ֆր., Տիկին Ալիէթ Յակոբեան 250 ֆրանք, Տիկին Ալիս Իսրայէլեան 1500 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Արամ Գրիգորեան 1000 Ֆր., Տիկին Մատլէն Գույումճեան 100 Ֆր., Տիկին Վերոնիք – Վան Լոմ 150 ֆրանք, Պր. Արթիւր Ճիրճիրեան 500 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Մ. Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Զէնէեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լա Շասանյը 1000 Ֆր., Տիկին Մարի Պօղոսեան, Պր. Կրէկուար Խըլըճեան, Տիկին Ալիս Խալիլ 100-ական ֆրանք, Պր. Էտմոն Թէրզեան 250 Ֆր., ԺԻՊ Ընկերութիւն 300 Ֆր., Պր. Մինաս Գըրմըզըմեան 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Մարտիրոսեան 500 Ֆր., Պր. Միհրան Էլմայեան 300 Ֆր., Օր. Սոնիա Կիւմիւշեան 1500 Ֆր., Պր Ռոժէ Պարսամեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սուրէն Վէզիրեան, Պր. Ռոժէ Գազեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերժ Երէպազանեան 250 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գարապօղոսեան 1000 Ֆր., Տիկին Լուսաբեր Գազանճեան 500 Ֆր., Պր. Վ. Բրութեան 100 Ֆր., Պր. Կրէկուար Թուլլուեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նուպար Ենիճալի 150 Ֆր.:

(Շար.)